ŠVIETIMO MINISTERIJOS LEIDINYS 377 NR.

JABLONSKIO RAŠTAI

G. ir A. Gučai

TOMAS II

ŠVIETIMO REIKALAI

REDAGAVO J. BALČIKONIS

KAUNAS, 1933

SPAUDĖ AKCINĖ „RYTO“ BENDROVĖ KLAIPĖDOJE

ŠVIETIMO·MINISTERIJOS·KNYGŲ·LEIDIMO·KOMISIJA
1933

UŽSKLANDOS
PROF. M. DOBUŽINSKIO

J. Jablonskis savo gyvenimo pabaigoje.

PRAKALBA

Kaip I tomo prakalboj pasakyta, Jablonskio raštų II tomą sudaro vadinamieji „švietimo reikalai“. Čia įeina straipsniai apie įvairias mūsų krašto mokyklas ir mokytojus, vadovėlių ir mokinių skaitomų knygų recenzijos ir kitokie rašiniai, susiję su lietuvių mokyklos darbu. Kaip mokytojui iš profesijos, Jablonskiui švietimo dalykai visados labai rūpėjo, apie juos jis nuolat kalbėdavo ir rašydavo. Mūsų mokyklos istorijoj Jablonskio vardas turės amžinai pasilikti. Juk jis pirmas jai davė ne tiktai lietuvių kalbos gramatiką ir skaitymus, jis davė jai ir kitų dalykų terminus. Kaip Jablonskis sielojosi mokyklos reikalais, skaitytojui galės duoti supratimą vien jo rašiniai apie Panevėžio mokytojų seminariją. Kai buvo leista stoti lietuviams į Panevėžio seminariją, jis su neregėtu karštumu ėmė raginti savo tautiečius važiuoti į tą mokyklą. Jei jis ir pats ten pateko mokytoju, tai, reikia manyti, tas atsitiko irgi ne be jo paties didelio noro patarnauti per tą švietimo įstaigą savo tautiečiams. Savo rašiniais ir buvimu mokytoju (1906—1908 m.) jis sudaro tos Panevėžio mokyklos visą epochą. Bet skaitytojas matys iš kiekvieno šios knygos puslapio, kad apie kitas mokyklas ir jų visokius reikalus jis rašė ne su mažesniu karščiu.

Šio tomo pabaigoj (pp. 397—417) sudėtos jo rašytų vadovėlių prakalbos. Jos čia būtų lyg nereikalingos, nes jas galima rasti pačiuose vadovėliuose, kurie yra išėję atskiromis knygomis ir todėl, kaip paminėta I tome, į čia leidžiamus raštus neįeina. Bet atsiminus, kad vieni vadovėliai toliau nebeleidžiami, kiti eina naujais leidimais, reikia manyti, kad tos prakalbos, kuriose jis reiškia ir savo pažiūras į mūsų to laiko mokymo reikalus, labai pravers skaitytojams, norintiems turėti pilnesnį supratimą apie jo pedagogišką galvojimą. Tokiems skaitytojams čia duota viskas vienoj vietoj.

Šiuose savo raštuose Jablonskis kelia įvairias mūsų mokyklos ligas, kalba apie jų gydymą, barasi už mūsų nerangumą ir

apsileidimą. Nors tos pačios ligos ir šiandien tebevargina mūsų mokyklą, bet apie jas dabar niekas nebekalba, lyg viskas būtų pasitaisę. Niekas labai nepasitaisė, tik tuo tarpu nėra tokio žmogaus, kuris panašiai rūpintųsi mūsų mokykla. Tegu tad šiejo raštai nuolatos budina mūsų visuomenės apsnūdusią sąmonę, tegu jie atstoja jo gyvą balsą, kuriuo jis nepaliaudamas per daugelį metų šaukė mus į rimtą švietimo darbą. Kuo plačiau atidarysim savo širdis tam balsui, tuo greičiau susilauksim savo mokyklai geresnių dienų ir visai tautai šviesesnio rytojaus, apie kurį jis tiek svajojo.

J. Balčikonis.

Kaunas, 1933 m. kovo 11 d.

TURINYS

ŠVIETIMO
REIKALAI

1905

Apšvietimo reikalai.

Šių metų Kovo mėn. 4 dieną Jablonskis (Jonas), Vileišis (Jonas) ir Smetona (Antanas) įsteigė Vilniuje draugiją knygoms leisti. Naujoji draugija — vardu „Aušra". Be trijų „draugų", prie „Aušros" telkiasi būrelis įnešėjų, t. y. žmonių, kurie draugijos tikslui įneša tam tikras sumas pinigų. Įnešėjų pinigams — jie „Aušros" reikalams tegalima skirti — bus mokami tam tikri procentai.

„Aušros" tikslas, kaip sakėme, yra leisti knygos — spauzdinti ir, kas bus draugijos išspauzdinta, pardavinėti. Ji ketina leisti visokias knygeles ir knygas, kuriomis gali būt platinamas tarp žmonių apšvietimas. Savo tikslui draugija turi jau nemaža ir rankraščių. Ji pradeda jau ir savo darbą varyti: netruks pasirodyti ir pirmieji „Aušros" išleidimai. Visų jos išleidimų redakciją veda Jablonskis. „Aušros" draugai ir įnešėjai vieną kartą per metus rinksis Vilniuje — pasikalbėtų apie draugijos reikalus ir visus tuos klausimus, kurie bus sujungti su draugijos uždaviniu.

[1905 m. „Vilniaus Žinios" N 77].

1906

Vilniaus mokyklos ir lietuvių kalba.

Straipsnyje „Lietuvių kalba vidutinėse Vilniaus mokyklose" (žiūr. „V. Ž.", N 40) p. G. Landsbergis rašo apie lietuvių kalbos reikalus Vilniaus mokyklose ir apie mane.

Apie tą dalyką galiu čia ir pats šį-tą pridėti ir kai-ką pataisyti.

Mųsų kalba šį mokslo pusmetį bus išguldoma: Prozorovienės mergaičių gimnazijoje, dviejose vyrų gimnazijose ir realinėje mokykloje. Mokoma bųs *tuo tarpu* visur po pietų

arba tuoj pasibaigus kitoms lekcijoms. Kaip kurioje mokykloje bus tikrai įvesta — dar nėra žinios.

Tose mokyklose renkamos dabar tik žinios, kas norėtų mokyties lietuvių kalbos. Prozorovienės gimnazijoje tos žinios jau surinktos, ir šią savaitę prasidės tenai lietuvių kalbos mokymas. Kitose didžiosiose Vilniaus mokyklose (dviejose mergaičių gimnazijose, dviejose komercijos mokyklose, prekybos mokykloje, Vinogradovo gimnazijoje...) lietuvių kalba šį pusmetį įvesta nebusianti.

Į visas tas mokyklas, kur šį pusmetį bus išguldomas lietuvių kalbos mokslas, esu visur padavęs prašymus: prašiau, kad lietuvių kalbos mokymą pavestų jose man. Prozorovienės gimnazijoje tas darbas man jau pavestas. Iš viso ko matyti, jog mano prašymus išpildys ir realinė mokykla ir abi vyrų gimnaziji.

Prašyme, kurį padaviau Vilniaus realinės mokyklos direktoriui, įrašiau maždaug taip: jei neatsiras kokių geradarių, kurie už lietuvių kalbos mokymą įneš tam tikrą sumą pinigų, tad už tą mokymą bus imama iš mokinių tiek, kiek tenai nuspręsta rinkti iš tų mokinių, kurie nori mokyties lenkų kalbos. Paskui p. Landsbergis pats pasiskolinęs įnešė tam reikalui 120 r., ir tokiu budu realinėje mokykloje iš mokinių už lietuvių kalbos mokymą nieko nebus imama.

Prašymuose, kuriuos padaviau dviem Vilniaus vyrų gimnazijų direktoriam, įrašyta: už lietuvių kalbos mokymą reikalingoji suma pinigų bus kitų įnešta, ir todėl iš pačių mokinių šitam dalykui nieko rinkt nereikėtų; jei tos sumos dėl kurios priežasties lietuviai neįmokėtų, tad aš nuo užmokesnio atsisakau. Taigi, ar šiaip ar taip, ir tose dviejose gimnazijose iš pačių mokinių už lietuvių kalbos mokymą nieko nebus renkama.

Teisybė reikalauja pasakyti, kad du lenku yra kalbėjusiu su manimi, ar netikčiau šiuo tarpu ir lenkų kalbos mokyti Vilniaus mokyklose. Kalbant su jais apie tą dalyką, dar nebuvo žinoma, kur man teks buti lietuvių kalbos mokytoju ir ar daug turėsiu mokinių, panorėjusių mokyties lietuvių kalbos. Taigi atsakiau maždaug taip: jei turėsiu laiko ir patįs mokinių tėvai išstatys lenkų kalbai mano kandidaturą, tad sutiksiu. Bet mano kandidaturos lenkų kalbai tėvai niekur dar nėr išstatę, aš gi pats savo prašymuose kalbu tiktai apie lietuvių kalbos mo-

kymą. Apie užmokesnį už lenkų kalbos mokymą su lenkais visiškai nebuvo kalbama. Taigi p. Landsbergio žodžiai: „lenkai *melste meldė* p. J. Jablonskį apsiimti mokyti lenkų kalbos ir *siulo* jam *gausų užmokesnį*, tečiaus mųsų tautietis *griežtai atsisakė* nuo tos garbės“ — šiuo kartu ne visiškai sutinka su teisybe.

P. Landsbergio straipsnyje reikėtų pataisyti dar vienas dalykas. Jisai rašo: „dabar teturime vienintelį filologą — lietuvių kalbos žinovą ... Joną Jablonskį“.

Taip baisiai nusiskųsti lietuviai negali: Lietuva turi visą lietuvių kalbotyros milžną... kun. *K. Jaunių;* be jo, turime keliatą ir kitų, tuo tarpu mažesnių, bet daug jau žadančių mųsų kalbos tyrėjų. Pats aš turiu daug įvairaus darbo, atsidėti vien kalbos mokslui negaliu, tam mokslui pats aš beveik nieko nėsu padaręs ir dabar lietuvių kalbos moksle nė prie „dii minorum gentium“ prisiskirti nedrįsčiau. **J. Jablonskis.**

[1906 m. „Vilniaus Žinios“ N 42].

Vilniaus realinė mokykla. Vilniuje gautas iš apšvietimo ministerijos poperis, kad galima įvesti lietuvių kalbos mokslas Vilniaus dviejose vyrų gimnazijose, realinėje mokykloje ir Prozorovienės mergaičių gimnazijoje. Apie Kauno, Šaulių, Panevėžio mokyklas poperyje visai nepaminėta.

Vilniaus mokyklose lietuvių, kaip ir lenkų, kalbos išguldymui vyriausybė pinigų neskiria. Už tų kalbų mokymą turės užsimokėti patįs tėvai arba žmonės, kuriems tas dalykas rūpi.

Šiomis dienomis dėl lietuvių ir lenkų kalbos išguldymo Vilniaus realinėje mokykloje buvo susirinkę tie tėvai (lietuviai ir lenkai), kurie turi mokykloje savo vaikų. Iš lietuvių pusės buvo G. Landsbergis ir J. Jablonskis. Buvo galvojama, iškur gauti tų kalbų išguldymui pinigų. Tėvų, kurie save laiko lietuviais, yra čia labai maža (apie 10); ar panorės kalbantieji namieje lenkiškai mokyties lietuvių kalbos, dar nėra žinios. Taigi, jei mokinių tėvams už lietuvių kalbos mokymą reikėtų patiems užsimokėti, tad viena šeimyna tam dalykui turėtų įnešti po kelias dešimtis rublių, ir, žinoma, realinės mokyklos mokiniai noroms-nenoroms pasiliktų be lietuvių kalbos išguldymo.

Todėl lietuvių, kiek mums žinoma, nuspręsta: mokinių tėvai už lietuvių kalbos išguldymą realinėje mokykloje patįs nemokės nieko, kalbos išguldymui pinigai reikės surinkti iš tų

lietuvių, kuriems rūpi kalbos reikalas Vilniaus mokyklose, mokytojas už lietuvių kalbos išguldymą ims tiek, kiek bus iš tų pinigų gaunama, bet nedaugiau, kaip kiekvienas kitas už savo darbą mokytojas.

Nuspręsta taip-pat padaryti ir kitose Vilniaus mokyklose. Norima visur padaryti taip, kad kiekvienas mokinys ar mokinė galėtų mokyties, jei panorės, lietuvių kalbos. Tas dalykas turi rūpėti visai Lietuvai, ir lietuviai, tikimės, pasirūpįs, kad jų kalba Vilniaus mokyklose būtų išguldoma visiems mokiniams, kurie to išguldymo norės klausyti.

Vilniaus realinėje mokykloje lietuvių kalbą išguldinės, tur-būt, J. Jablonskis. Mokyklos direktorius to panorėjo, ir Jablonskis mielai apsiėmė; dabar laukiamas tik Vilniaus mokslo globėjo patvirtinimas.

[1906 m. „Lietuvos Ūkininkas" N 9].

Į Vilniaus vidutines mokyklas lietuvių kalbos mokytoju paskirtas J. Jablonskis. Jisai mokys tuo tarpu keturiose mokyklose. Kiek bus jam skiriama lekcijų ir kiek jis turės mokinių, panorėjusių šįmet mokyties lietuvių kalbos, — dar nėra žinios. Ar šiaip ar taip, reikia minėti, kad baigias jau mokslo metai, ir mokiniai, tiek streikavę, turi dabar daug darbo, taigi labai galimas yra daiktas, kad šįmet kalbos mokymas Vilniuje kaip reikiant dar nesusitvarkys.

[1906 m. „Lietuvos Ūkininkas" N 13].

Panevėžio seminarija. Mokiniai, kurie norėtų įstoti į Panevėžio mokytojų seminariją, kurie nori tapti paskui pradedamųjų mokyklų mokytojais, turėtų jau dabar pradėt taisyties prie egzaminų ir netrukus pradėt leisti seminarijos direktoriui prašymus, kad juos nuo rudens priimtų į tą seminariją. Kiek reikia mokėti išduodant egzaminus, — apie tatai pasakys kiekvienas pradedamosios mokyklos mokytojas. Reikia tikėties, kad šįmet atsiras labai daug lietuvių, norinčių į tą seminariją įstoti. Lietuvai reikia labai daug lietuvių mokytojų, ir todėl juo daugiau gerų vaikinų panorės tapti savo krašto mokytojais — juo geriau bus kraštui. Daug kam Panevėžio seminarija gali neateiti į galvą (mums ji ligišiol visiškai nerūpėjo), todėl tie žmonės, kurie apie ją jau žino, turėtų nurodyti ir tiems, kuriems gali būti malonu apie ją patirti.

[1906 m. „Lietuvos Ūkininkas" N 22].

Dar apie Lietuvos mokytojų seminarijas.

(Mųsų atstovams Dumoje).

Lietuvos pradedamosiose mokyklose, tose vietose, kur žmonės tebekalba lietuviškai, nuo rudens bus lietuviškai išguldinėjama lietuvių kalba ir aritmetika. Taigi reikės daugybės mokytojų, kurie moka kaip reikiant mųsų kalbą.

Iškur gi tų mokytojų gausime? Tų lietuvių mokytojų, kurie ligišiol tarnavo Lenkų žemėje, kad ir visi jie panorėtų ir galėtų gauti dabar Lietuvoje vietas, vis dėlto Lietuvos mokykloms neužtektų. Antra vertus, iškur kitur tokių mokytojų veikiai negausime. Negausime, nes į Lietuvos mokytojų seminarijas vis dar mokslo vyresnybė nepriima lietuvių. Sako, kad Vilniaus mokslo apygarda pati jau pradėjus tuo reikalu rūpinties; sako ją išleidus į Peterburgą ir tam tikrą paraginimą, kad į Lietuvos mokytojų seminarijas leidžiama būtų ir lietuviams stoti, bet kada būsią leista ir ar tikrai būsią leista, — toji mokslo apygarda pati nieko tikra nežino ir žmonėms, kurie ješko tikrų apie tą dalyką žinių, nieko negal pasakyti. Tylėkit, girdi, kentėkit, rasit ką sulauksit! Kad nuo šio rudens bus priimami į tas seminarijas lietuviai, — pati mųsų krašto mokyklų valdžia dar abejoja (žiūr. „Liet. Ūk.“, Nr. 22). Iš to jos abejojimo galime tikrai sakyti, kad lietuvių į mokytojų seminarijas Kauno, Vilniaus ir Gardino gubernijose šį rudenį, jei patįs nepasirūpįsime, tikrai dar nepriims.

Tuo reikalu pasirūpinti galime dabar tikrai per Valstybės Dumą, arba tariant per savo krašto atstovus, kurie prieš liepos mėnesį turi būtinai šitą klausimą pakelti Dumoje. Atidėti šito dalyko tolesniam laikui negalima, nes ateis rugpiūčio mėnuo, bus priimami į seminarijas nauji mokiniai ir, jei senasis įstatymas, kuriuo ginama lietuviams stoti į mokytojų seminarijas, nebus dabar paniekintas, mųsų vaikinams, kurie norėtų tapti mokytojais, ir šį rudenį tebebus uždarytos mokytojų seminarijų durįs. Čia man, žinoma, ne tiek patįs tie vaikinai rūpi, kiek pačių Lietuvos žmonių ir tų žmonių vaikų reikalai. Dar metams to žmonių reikalo atidėti jokiu būdu nereikėtų!

Su lietuviais seminarijų mokiniais yra surištas ir lietuvių kalbos mokytojų reikalas.

Ligišiol lietuvių kalba Panevėžio mokytojų seminarijoje tebuvo „išguldinėjima“. Išguldinėdavo mųsų kalbą tenai bet-kas,

arba tariant kiekvienas, kuriam mokslo vyresnybė leizdavo tokiu būdu 400 rublių per metus užsipelnyti! Kad toks žmogelis tikrai išmokytų būsiantįjį mokytoją mųsų kalbos, — niekam tatai nerūpėdavo. Pati mokslo vyresnybė mųsų kalbos nemokėdavo, taigi sužinoti, kaip tas žmogelis tą savo darbą atlieka, kad ir būtų norėjusi, nebūtų galėjusi. Atsirazdavo paprastai koks miesto valdininkas, užaugęs Lietuvoje ir mokąs šiaip-taip susikalbėti lietuviškai, — ir mokslo vyresnybė, neilgai galvojusi, skirdavo jį lietuvių kalbos mokytoju. Toks mokytojas, išėjęs iš mokyklos, tos kalbos, kaip tikras valdininkas, pats nebevartodavo arba apsimezdavo jos nemokąs. Ir pačioje mokykloje ko jis mokydavo? Dažniausiai išmokydavo suprasti tuos rusiškai-lietuviškus mokslo vadovėlius, kurie būdavo skiriami pirmiesiems mokymo metams, ir viskas...

Kiti seminarijos mokytojai gauna algas kaip reikiant, apie pusantro tūkstančio per metus. Už lietuvių kalbą mokama ligišiol mažiausia; net giedojimo arba paties rašymo mokytojai, ir tie daugiau gauna algos už lietuvių kalbos mokytoją...

Kaip gi reikėtų nuo šio rudens visas šitas reikalas aprūpinti? Mano nuomone, mųsų atstovai turėtų pareikalauti Dumoje, kad lietuvių kalbos mokytoju būtų lietuvis, baigęs tam tikrą mokslą ir savo dalyko žinovas; to mokytojo alga turi būti tokia, kokia skiriama seminarijoje rusų kalbos arba matematikos (sąskaitų mokslo) mokytojam; lekcijų lietuvių kalbos mokytojui reikia skirti maž-daug po 4, jei nedaugiau, valandas kiekviename kurse ir pradedamojoje prie seminarijos mokykloje.

Panevėžio seminarijoje lietuvių kalbos mokyties turėtų visi mokiniai; Vilniaus ir Gardino gubernijų seminarijose galėtų mųsų kalbos mokyties tik tie, kurie ketina tarnauti lietuvių gyvenamose vietose. *Panevėžietis.*

[1906 m. „Lietuvos Ūkininkas“ N 23].

Panevėžio mokytojų seminarija. Į įžengiamąją tos seminarijos klesą priima dabar ne jaunesnius, kaip 15 metų jaunikaičius, ir ne senesnius, kaip 17-kos metų. Įstojant į tą klesą reikia mokėti visa, kas pereinama pradedamosiose vienaklesėse mokyklose.

Į pirmąją klesą priimami jaunikaičiai ne jaunesni, kaip 16 metų, ir ne senesni, kaip 18½ (pusdevynioliktų) metų. Įsto-

jant į tą klesą reikia mokėti visa, kas pereinama pradedamosiose dviklesėse sodžių mokyklose. Tuos, kuriems nereikia kareiviauti, į tą klesą priima ligi 22 metų amžiaus.

Priimamieji egzaminai esti paprastai rugpiūčio mėnesį (tarp 7 ir 15 dienos). Prašymai su visais reikalingais poperiais paduodami prieš rugpiūčio mėnesį.

Už patį mokymą nieko mokėti nereikia, tik už laikymą (maistą ir vietą) imama tam tikra suma pinigų (ne daugiau, kaip 100 rublių metams).

Valdžios stipendistai (mokiniai, kurie mokos valdžios pinigais arba lėšomis) gauna įžengiamojoje klesoje 50 rb. metams, kitose klesose — nuo 50 ligi 100 rublių. Visi tie mokiniai, jei gauna per metus mažiau stipendijos, kaip 100 rublių, turi už laikymą užsimokėti skyrium (jų stipendijų tam reikalui neištenka).

Be valdžios stipendistų į įžengiamąją ir pirmąją klesą priimami dar atskirų draugijų ir atskirų žmonių stipendistai ir tokie mokiniai, kurie eina mokslą savo pinigais. Už patį mokymą nė jie pinigų nemoka.

Tokia yra ligšiol tenai tvarka, kaip bus toliau, dar nėra žinios. Viskas tuo tarpu pasiliks, tur-būt, kaip buvę, tik šį rudenį bus priimami, tur-būt, ir lietuviai. Taip sakome dėl to, kad kitaip negal nė būti, ir todėl patariame visiems, kurie nori ir gali važiuoti ten mokyties, atkreipti šią vasarą į tą seminariją savo akį. Lietuvių mokytojų reikės daug, ir todėl labai malonu būtų, kad visi, kurie nori tapti žmonių mokytojais, kurie jaučiasi galėsią tą darbą atlikti Lietuvoje žmoniškai, — jei nevažiuoja mokyties kitur, — važiuotų į Panevėžio seminariją. Reikėtų, kad tenai nuo šio rudens imtų rinkties jaunimas iš įvairių Lietuvos vietų.

Prašymai, norint įstoti į seminariją, reikia siųsti Panevėžio mokytojų seminarijos direktoriui. Tas direktorius, teisybė, ligišiol atsakymų vietoje siunčia prašytojams tiktai spauzdintus apskelbimus, kuriuose pasakyta, kad į seminariją esą priimami *tiktai pravoslavai*. Bet to žiūrėti nereikia: seminarija *dabar* siuntinėja savo *seniai* jau spauzdintus (1903 m.) apskelbimus, tarytum visai užsimiršusi, kad dabartinėms mokykloms mųsų krašte pirmiausia reikalingi tokie mokytojai, kurie moka kaip reikiant krašto kalbą. Tokiuose seminarijos atsakymuose męs lietuviai galime matyti tiktai senųjų valdininkų norą su-

tūrėti gyvenimo bėgį arba visišką nenorėjimą tiesiai pažiūrėti gyvenimui į akis. Juk negalime manyti, kad jie čia norėtų taip skaudžiai iš mūsų pasityčioti!

Tiems jaunikaičiams, kurie gaus tokius atsakymus, patariame nenusiminti: reikia tuomet kreipties į Vilniaus apygardos mokslo globėją, jei čia neras teisybės — į apšvietimo ministerį, į Valstybės Dumą... „Įstatymas", kurs gina lietuviams stoti į Panevėžio seminariją, reikia būtinai *šią vasarą* sugriauti, reikia būtinai pasirūpinti, kad nuo rudens lietuviams būtų mūsų krašto mokytojų seminarijų atidarytos durįs. Visur matome tamsybę, visur stinga apšvietimo, ir kaip gi gali rasties dar tokių baisių kliūčių žmonėms, ješkantiems savo krašte šviesos! *R. J.*

[1906 m. „Lietuvos Ūkininkas" N 24].

Panevėžio mokytojų seminarija. Tos seminarijos direktorius jaunikaičiams, kurie nor įstoti seminarijon, atsakymų vietoje siuntinėja senus apskelbimus, kuriuose pasakyta, kad seminarijon esą priimami *tiktai pravoslavai* (žiūr. Nr. 24). Pranešdami tą žinią, patarėme tiems jaunikaičiams nenusiminti ir taisyties duoti rudenį ton seminarijon egzaminus. Taip sakydami, męs kreipėmės į Vilniaus mokslo globėją, kad paaiškintų, kaip gi tikrai ketina mokslo vyresnybė nuo šio rudens su lietuviais elgties: ar bus priimami Panevėžio mokytojų seminarijon lietuviai ar ne?

Dabar „Lietuvos Ūkininko" redakcija iš mokslo globėjo gavo jau atsakymą, kuriame pasakyta, kad viskas pareisią dar nuo apšvietimo ministerio. Tame atsakyme pasakyta: „kad galėtų Panevėžio mokytojų seminarijon stoti lietuviai ir katalikai-gudai (baltieji rusai), Vilniaus mokslo vyresnybė pereitą žiemą lapkričio 23 d., Nr. 15 338 pati leido į Žmonių Apšvietimo Ministeriją prašymą, bet atsakymo ant to prašymo ligišiol dar negavo".

Iš to valdžios atsakymo matome, kad visą šitą lietuvių reikalą trukdo tuo tarpu tiktai apšvietimo ministeris. Todėl reikėtų, kad Lietuvos atstovai Peterburge pasirūpintų iš pačios ministerijos gauti šito dalyko paaiškinimą ir paskui praneštų apie jį Lietuvos visuomenei. Netrukus prasidės nauji mokslo metai, ir tas paaiškinimas dabar labai būtų reikalinga turėti.

[1906 m. „Lietuvos Ūkininkas" N 26].

Lietuvių-mokytojų suvažiavimas. Du mokytoju — V. Jakubauskas ir Pr. Daugirda — neseniai padavė Kauno gubernatoriui prašymą, kad liepos 17 (30) d. leistų lietuviams mokytojams suvažiuoti Kaune. Tuodu mokytoju, savo draugų vardu, prašė, kad suvažiavus Kaune leista būtų jiems šio-to pasimokyti.

Tų mokytojų norėta: 1) kad J. Jablonskis paskaitytų jiems keliolika lekcijų apie lietuvių kalbos įstatymus, tarmes ir mokslo vadovėlius; 2) kad vienas Vilniaus mokytojų instituto mokytojas paskaitytų apie tai, kas nauja dabar išrasta ar sužinota apie geriausią vaikų mokymą; 3) kad daktaras Šliūpas paskaitytų 10 lekcijų apie sveikatos mokslą, kiek tas mokslas reikalingas vaikų mokyme; 4) kad Gukovskis aprašytų mokytojams Kauno, Vilniaus ir Gardino gubernijos žemę, gyventojus ir ypatybes ir 5) kad advokatas Raila apsakytų jiems, kuo skiriasi Lenkų žemės valdžia ir įstatymai nuo tos valdžios ir nuo tų įstatymų, kurie tuo tarpu yra Kauno, Vilniaus ir Gardino gubernijose.

Gavęs tą lietuvių mokytojų prašymą, Kauno gubernatorius tuojau paklausė Vilniaus mokymo globėjo, ką jis ant to pasakysiąs — ar galima tų mokytojų prašymas išpildyti ar ne.

Dabar Kauno gubernatorius jau gavęs iš Vilniaus atsakymą, kuriame esą pasakyta, kad tų mokytojų prašymo šiuo tarpu negalima esą išpildyti, nes:

1) tokius kursus, apie kuriuos kalba tuodu mokytoju, galinti įkurti tiktai pati vietinė mokslo vyresnybė (Kauno mokymo direkcija), — tokie esą Rusų valstybės įstatymai;

2) tų mokytojų prašyme nesą pasakyta, kas atsakys už visą tų kursų tvarką ir įtaisymą; mokymo gi vyresnybė, kuri vien tegalinti už viską atsakyti, tų mokytojų prašyme nėsanti nė paminėta;

3) tokius kursus tegalinti įtaisyti pati mokymo vyresnybė, jai galį duoti savo nurodymus, išreikšti savo geismus ir patįs mokytojai, kuriems įtaisomi tokie kursai, bet ji, toji mokymo vyresnybė, viena teatsakanti už visą tų kursų įrengimą; čia gi, kaip matyti iš tų mokytojų prašymo, iš dviejų tų kursų įkūrėjų vienas (Jakubauskas) netarnaująs nė Vilniaus mokymo apygardoje ir todėl esąs Vilniaus mokymo apygardai visai nežinomas žmogus;

4) jei lietuviai mokytojai tikrai norį įkurdinti tokius pasimokymo kursus, tad jie turį pirmiausia susikalbėti su Kauno mokymo direkcija ir tik per ją ar su jos pagalba ir atsakomybe rūpinties tokių kursų įtaisymu;

ir 5) jei tokie kursai įtaisomi mokytojams, tad galį jų klausytojais būti vien mokytojai — tie, kurie jau tarnauja Vilniaus mokymo apygardoje, ir tie, kurie nori ar prašo, kad juos toji apygarda priimtų tarnauti.

Jei lietuviai mokytojai panorėtų eiti šiais nurodymais ir jais eidami įtaisyti sau ir savo draugams pasimokymo kursus, tad Vilniaus mokymo apygarda, kiek mums teko girdėti, kliūčių kursams įtaisyti nedarysianti.

Mokymo metai pradedamosiose mokyklose prasideda gana vėlai, todėl, jei mokytojai panorėtų nurodytuoju keliu įtaisyti vasaros kursus, laiko dar būtų užtektinai; galima juk būtų ir rugpiūčio mėnesį tokie kursai įtaisyti; betgi, nusprendus kurią dieną suvažiuoti, reikėtų jau dabar, nieko neatidedant, pradėti tuo reikalu rūpinties.

Įdomu bus patirti, ką nuspręs gavę ant savo prašymo atsakymą mųsų mokytojai. Mųsų nuomone, jei tikrai norima tokie arba panašųs kursai Lietuvoje įtaisyti, tad reikėtų imti jais rūpinties nieko nelaukiant. *R. J.*

[1906 m. „Lietuvos Ūkininkas" N 28].

Mųsų mokyklos. Šiuo kartu turime jau tikrą žinią, kad nuo šių metų *Panevėžio mokytojų seminarijon bus priimami lietuviai* (ligišiol mokyties tenai priimdavo tiktai rusus). Tie vaikinai, kurie nori tapti Lietuvos mokytojais, savo prašymus su visais reikalingaisiais poperiais turi siųsti tenai prieš rugpiūčio mėnesį. Kiek reikia mokėti įstojant seminarijon, — apie tai buvo jau rašyta „Liet. Ūkininke" (žiūr. Nr. 24, pusl. 319).

Nuo šio rudens Panevėžio seminarijoje bus rimtai išguldoma ir lietuvių kalba: ar šiaip ar taip, mūsų kalbos lekcijų bus tenai ne mažiau, kaip rusų kalbos.

Lietuvių kalbos mokytoju Panevėžio seminarijon, kiek teko mums patirti, bus paskirtas *J. Jablonskis.*

Vilniaus mokytojų institutan nuo šio rudens bus priimami ir lietuviai. Čia priimami tie pradedamųjų mokyklų mokytojai, kurie ieško aukštesnio arba didesnio apšvietimo; tie, kurie baigia tą institutą, skiriami paskui didžiųjų miesto mokyklų,

mokytojų seminarijų, mergaičių gimnazijų mokytojais, pradedamųjų mokyklų inspektoriais ir t. t. Institutan bus priimami šį rudenį ne vien tie mokytojai, kurie jau yra tarnavę Vilniaus mokslo apygardoje; kiek mums teko patirti, institutan bus priimami ir tie lietuviai, kurie buvo ligišiol Lenkų žemėje (ir Suvalkų gub.) mokytojais ir dabar norėtų gauti vietas Vilniaus mokslo apygardoje.

Taigi reikia tikėtis, kad nuo šio rudens ir Panevėžio mokytojų seminarijoje ir Vilniaus mokytojų institute atsiras nemaža lietuvių. Panevėžio seminarija turėtų būti pilna beveik vienų lietuvių.

[1906 m. „Lietuvos Ūkininkas“ N 29].

Dar keli žodžiai apie Panevėžio mokytojų seminariją.

„Lietuvos Ūkininke“ jau daug kartų buvo rašyta apie Panevėžio mokytojų seminariją... buvo jau pranešta, kad į tą seminariją nuo šių metų bus priimami lietuviai, ir t. t.

Šiuo kartu, grįždami prie tos seminarijos, norėtumėm tiesiog paprašyti savo skaitytojų, kad žinią apie tą seminariją paplatintų visur, kur toji žinia galėtų būti reikalinga. Mums vis rodosi, kad jaunikaičiai, kurie galėtų ir norėtų stoti į tą seminariją, ne visi bus gavę apie ją žinią.

Lietuvoje nemaža yra vaikinų, kurie, išėję kiek mokslo, negali arba nenori stoti į dvasiškąją seminariją arba aptieką. Daugelis tų vaikinų ligšiol įvairiausiais keliais išklyzdavo po visą pasaulį arba šiaipjau tai čia, tai ten nunykdavo. Antra vertus, tarp tų jaunikaičių nemaža būdavo gabių, galvotų vyrukų, kurie, kitaip virtus jų gyvenimui, būtų galėję naudingais savo krašte žmonėmis tapti. Visų tokių jaunikaičių nepriglaus, žinoma, viena Panevėžio seminarija, nesugydys ji visų mųsų panašių žaizdų ir ligų, bet vis dėlto nemaža tų vaikinų galėtų atrasti dabar, mųsų nuomone, sau vietos šitoje mokytojų seminarijoje: ir jiems, išėjus daugiaus mokslo, būtų geriaus, ir kraštui, turint daugiaus gerų savų mokytojų, būtų naudingiaus.

Reikia visuomet minėti, kad tų lietuvių mokytojų, kurie galės ar bus priversti parsikraustyti dabar iš Lenkų žemės į Lietuvą, mums anaiptol neužteks. Kad ir jie visi gautų čia vietas, jų mųsų mokykloms bus maža. Tos mokyklos turės, ar šiaip ar taip, juk eiti geryn, ir jų skaičius eis vis didyn.

Pasakiau, kad Lietuvai, turint daugiaus gerų savų mokytojų, būtų daug naudingiaus... To dalyko aiškinti, tur-būt, nereikia. Bet vis dėlto negaliu iškęsti nepaminėjęs čia mųsų kaimynų, latvių. Jie, kaip jau yra žinoma, daug apšviestesni už mus: tenai beveik kiekvienas žmogus moka skaityti ir rašyti, kiekvieną darbą atlieka jie geriaus, duonos kąsnis susirasti jiems lengviaus, savo tautos ir krašto reikalus moka jie ginti daug geriaus už mus... Latvių krašto mokytojai — beveik vieni latviai (mokyklų tenai yra didelė daugybė), pirmoji latvių raštija, kada jie sukruto ir sukilo darbuoties, buvo beveik vienų mokytojų rankose; kad ne pradedamųjų mokyklų mokytojai, kad ne jų šviesųs darbai, pasišventimas, vienybė, — to, ką męs matome dabar Latvijoje, žinoma, dar nebūtų. Taigi, turint po šonu toks gražus mokytojų darbo pavyzdys, mums turi labai didžiai rūpėti, kad ir mųsų krašte atsirastų pagaliaus daugybė gerų, išmintingų, mylinčių savo kraštą ir tautą savų mokytojų. Neturint užtektinai gerų mokytojų, visados sunku bus išplatinti tautoje apšvietimas ir susipratimas.

Panevėžio seminarija nėra, žinoma, visiškai gera, nėra visiškai pritaikinta prie mųsų krašto reikalų. Bet niekinti jos mųsų aplinkybėse vis dėlto negalima. Mųsų nuomone, ne tik nereikėtų ji dabar niekinti, bet reikėtų dar platinti apie ją žinios visur, kur tos žinios gali būti reikalingos: nuo šių metų Panevėžio mokytojų seminarijos mokiniai, kurie įstos tenai nuo šio rudens, turi būti beveik vieni lietuviai, ir visi, kuriems tas dalykas rūpi, turėtų laiku paplatinti apie tą seminariją žinias tiek tarp tėvų, turinčių mokslo metų vaikus, tiek tarp pačių mokinių, galinčių dabar stoti į tą seminariją.

Prašymai su visais kitais poperiais reikia nusiųsti prieš rugpiūčio mėnesį. Egzaminai prasidės rugpiūčio 7 dieną. Kas reikia mokėti įstojant, apie tai buvo jau rašyta „Lietuvos Ūkininke".

Panevėžietis.

[1906 m. „Lietuvos Ūkininkas" N 32].

Panevėžio mokytojų seminarija. Į tą seminariją lietuviai šį rudenį bus priimami. Visi, kurie yra padavę prašymus, tevažiuoja paskirtu laiku duoti egzaminų; tie, kurie žinią gaus pervėlai ir nesuskubs laiku nuvažiuoti, turi prašyti, kad jiems paskirtų egzaminus vėliaus; tie, kurių prašymus Panevėžio

direktorius yra jau atmetęs, turi dabar reikalauti, kad juos priimtų prie egzaminų; tie, kurie prašymų dar nėra padavę (dėl nežinojimo, ar bus lietuviai priimami), turėtų siųsti dabar prašymus Vilniaus mokslo apygardos globėjui ir prašyti, kad jiems paskirtų tenai egzaminus.

Kreipiantis visokiais reikalais į seminariją, geriausia leist prašymai tuo tarpu tiesiai Vilnaus mokslo apygardos globėjui: tokie prašymai, kiek mums yra žinoma, jei paduodami globėjui, išpildomi veikiau.

[1906 m. „Lietuvos Ūkininkas" N 37].

Keli žodžiai apie mokslo vadovėlius.

1) „V. Žiniose" (N 77) p. J. M. sakosi pradėjęs rašyti aritmetikos vadovėlį ir rašo, jei kas kitas panašų darbą dirba, pranešti jam, nes esą negeidžiama, „idant keli žmonės darytų tą, ką gali atlikti vienas".

Taip rašydamas, p. J. M. visai užmiršta, kad Lietuvos visuomenei ne vienas, bet keli tokie vadovėliai yra reikalingi: jei toks vadovėlis pasirodytų vienai-vienas, reikėtų juo tenkinties visiems, kad ir jis butų biauriausiai parašytas; jei pasirodys keli tokie vadovėliai, žmonės galės iš jų bent pasirinkti ir vartos, žinoma, mokslo pradžiai tą vadovėlį, kuris, jų nuomone, bus geresnis. Tai-gi, jei šitą darbą ims dirbti keli žmonės, mums lietuviams reikia tik pasidžiaugti. Vienas žmogus kelių žmonių šiuo tarpu mums neatstos.

2) Vilniuje dabar aritmetikos pradžiai yra spauzdinamu du uždavinynu. Tų uždavinynų rankraščius esu skaitęs. Vieną leidžia L. M. S. (žiur. „V. Ž." N 89), antrą (Pr. Mašioto darbą) — „Aušra". Abu juodu, kiek man yra žinoma, pasirodys vasaros pradžioje (už kokio mėnesio). Bus tatai du visai geru pradedamosioms mokykloms vadovėliu.

3) Pradedamosioms mokykloms savos gramatikos tuo tarpu neturime (nė Kriaušaičio „Gramatika", nė Gabrio „Lietuvių kalbos vadovėlis" šitam reikalui netinka). Bet ar šitoms mokykloms tikrai reikalinga gramatika? Mano nuomone, pradedamosiose mokyklose gramatiką turi atstoti pats mokytojas. Iš knygos mokyties gramatikos tose mokyklose vaikams beveik nereikėtų. Tai-gi ir čia didelės bėdos dar nėra.

4) Iš chrestomatijų, kurios skiriamos pradedamomsioms mokykloms, „Vilniaus Žiniose“ (N 89), tarp kitų knygų, paminėta: Bendoriaus „Žvaigždutė“, „Lietuvių pasakos“ ir Žemaitės „Rinkinėlis vaikams“. P. Pl. ten gailinasi, kad tarp knygelių, kurios skiriamos mokyklų vaikams, nėsą Juškytės „Vaikų skaitymėlių“, P. Bero „Dievo Galybės“ ir Mečiaus „Trumpo žemės aprašymo“. Su p. Pl. čia visiškai sutinku, bet apie šiuos ir kitus šitos rųšies vadovėlius reikėtų pakalbėti skyrium, kada tikrai paaiškės, kas, kame ir iš ko ketinama mokyti lietuviškai. Ne visiškai sutinku tik su viena ten išreikšta nuomone. P. Pl. sako: „Mečiaus geografija (Trumpas žemės aprašymas) — vertimas, bet *labai geras rankvėdis,* gaila tik labai, kad nė vieno paveikslėlio, nė vieno žemlapio jame nerandame, tai *begaliniai nužemina rankvedžio vertę*“. Paveikslėliai ir žemėlapiai mokiniui, žinoma, labai reikalingi, bet kiekviena mokykla, kurioje mokoma geografija, ir paveikslėlių ir žemėlapių gali ir pati turėti pasirupinusi vaikams; nereikia butinai, kad tie paveikslėliai ir žemėlapiai būtų pačioje geografijos knygoje. Paties Mečiaus vadovėlio originalas, taip žinomas dabar rusų mokyklose, neturi nė žemėlapių, nė paveikslėlių, nes jų ten užtektinai yra mokinių atlasuose, jų pilna rusų mokyklose ant sienų... Antra vertus, kol gero atlaso ir gerų geografijos tikslui paveikslų patįs neturime, mokyklos reikalui tuo tarpu galima naudoties tais pačiais atlasais ir paveikslais, kurių tokią daugybę turi išleidę rusai, vokiečiai, lenkai... Rusų mokytojas Mečius, pats neduodamas savo knygoje nė žemėlapių nė paveikslų, kitiems rusų mokytojams tame vadovėlyje nuolat nurodo, kuriais rusų ir *vokiečių* atlasais ir paveikslais turėtų jie naudoties savo mokinių reikalams.

[1906 m. „Vilniaus Žinios“ N 95]. J. J.

Keli žodžiai apie gramatiką pradedamosioms mokykloms . . . .

„Vilniaus Žiniose“ (N 95), kalbėdamas apie šitą dalyką, taip rašiau: „Pradedamomsioms mokykloms savos gramatikos tuo tarpu neturime. Bet ar šitoms mokykloms tikrai reikalinga gramatika? Mano nuomone, *pradedamosiose mokyklose gramatiką* turi *atstoti pats mokytojas. Iš knygos mokyties gramatikos tose mokyklose vaikams beveik nereikėtų.* Taigi ir čia didelės bėdos dar nėra.“

Valstybinė Rygiškių Jono gimnazija Marijampolėje (dabar).

Taigi išreiškiau tenai nuomonę, jog patiems mokiniams pradedamosiose mokyklose gramatikos beveik nereikėtų. Taip kalbėdamas nenorėjau, žinoma, pasakyti, jogei gramatika nereikalinga nė pradedamųjų mokyklų mokytojams. Priešingai, tų mokyklų mokytojai, jei patįs, kaip sakiau, turi atstoti mokiniams gramatiką, privalo tą gramatiką ir, apskritai imant, savo ir vaikų kalbą labai gerai mokėti. Bet tos gramatikos, kuri skirti reikėtų patiems vaikams, mokytojų tikslui, žinoma, užtekti negali: patįs mokytojai turi daug daugiau mokėti, jiems mokinių vadovėlio, ar šiaip ar taip, neužteks. Jei mokytojas turi mokyti lietuvių kalbos, tad tą kalbą, kaip ir kiekvieną mokomąjį dalyką, jis turi mokėti kaip reikiant. Apie tatai negali buti dviejų nuomonių. Gera gramatika čia, žinoma, daug gali mokytojui padėti, bet visiškai išmokyti jį kalbos nėkuomet negalės. Męs daug kas gerokai mokame rusų kalbą, bet ar tos kalbos iš gramatikų esam išmokę? Ne, tos kalbos męs išmokome beskaitydami rusų klasikus, rusų knygas, bekalbėdami rusiškai ir besistengdami kalbėti taip, kaip razdavome rusų knygose. Taigi ir lietuvių kalbos mokytojai, kurims rupi savos kalbos reikalai, eiti tais pačiais turėtų keliais: jie butinai turėtų pažinti, kaip reikiant, visą tą savo tautos raštiją, kuri kalbos mokslui nemaža duoda geros medžiagos. Ir tų žinių, kurias jie ras savo tautos raštijoje, jokia gramatika jiems neatstos.

Bet gera gramatika, vėl sakau, butinai reikalinga. Męs jos, ar šiaip ar taip, ir sulauksime. Kad jos dar nėra, kalti, žinoma, pirmiausia mųsų kalbininkai, bet dar kaltesnės, tur-but, visos mųsų dabartinio gyvenimo sąlygos, visas tas gyvenimo įsisiubavimas, kuris tuo tarpu nė „kalbos žinovams“ neleidžia užsidaryti, neleidžia sukti galvą vien apie sunkiai suvaikomus kalbos įstatymus... Aprims kiek visas gyvenimas, ir kalbos vadovėlių turėsime užtektinai. Yra ir dabar žmonių, kurie gramatikas jau rašo, tik baigti vis dar negali... Reikia taigi turėti kantrybės... ir tuo tarpu mokyties kalbos iš tų pačių mųsų kalbos gramatikų, kurios jau parašytos, ir iš tų mųsų tautos raštų, kurie parašyti gana žmoniškai.

Rašant apie šitą dalyką man ateina į galvą dar viena mintis: ar negalima butų įtaisyti šią vasarą kalbos kursai prade-

damųjų mokyklų mokytojams? Vienas mokytojas moka daugiau, kitas mažiau, kitas labai nedaug, visų jų kalbos mokėjimas labai nevienodas. Jei susivažiuotų ant kelių dienų kelios dešimtįs mokytojų, tad norėdami galėtų daug ką iš kalbos dalykų sužinoti. Nėvienas „kalbos žinovas", galiu tikrai tvirtinti, neatsisakytų kuo galėdamas jiems padėti, ką pats mokėdamas jiems išaiškinti, žodžiu sakant — jiems savo žiniomis patarnauti.

Pats aš susivažiuoti patarčiau Vilniuje. Apie susivažiavimo laiką ir vietą betgi turėtų nuspręsti keli mokytojai, kurie norės tame susivažiavime dalyvauti, ir nusprendę pranešti apie tatai per laikraštį kitiems savo draugams. J. J.

[1906 m. „Vilniaus Žinios" N 105].

1907

Panevėžio mokytojų seminarija.

Daugelyje vietų žmonės skundžiasi negauną ar nerandą savo mokykloms mokytojų-lietuvių. Dabar aišku, jog tų mokytojų, kuriuos yra išleidusi Veiverių seminarija, Lietuvai užtekti negali, juo labiau, kad ir Veiveriškiai ne visi skuba grįžti į „mylimąją ir brangiąją" tėvynę: daug kas iš jų jau giliai yra įleidę šaknis naujojoje tėvynėje, Lenkų žemėje, ir nevaromi iš jos į Lietuvą nebėga. Kalti čia, žinoma, nemaža ir patįs mųsų žmonės, visiškai sumažinę tiems mokytojams kai-kuriose vietose algas...

Taigi mokytojų, ar šiaip ar taip, turime permaža, mokyklos stovi daugelyje vietų dykos, uždarytos, vaikai gi, mųsų tautos viltis, slankioja pakiemėmis ir auga nemokomi, nešviečiami.

Bėda didelė! būtinai reikia šis-tas daryti. Taip ilgai traukties negali!

Klausiama tik, kas ir kaip reikėtų daryti?

Kauno **„Saulė"**, ydant Lietuva daugiaus gautų savų mokytojų, sumanė įkurti mokytojų kursus. Tuose kursuose, kiek girdėti, vaikinai ir merginos, — visi, kurie šiokiais ar tokiais keliais yra jau įgiję nemaža mokslo ir norėtų tapti pradedamųjų mokyklų mokytojais, — bus mokomi tam, kad galėtų paskui išduoti tam tikrus agzaminus, įgyti mokytojų teises ir tapti pradedamųjų Lietuvos mokyklų mokytojais. Visiems, kurie nori ir gali eiti Kaune tuos mokslus, „Saulės" draugija parū-

pina tam tikrus mokytojus (esąs tam reikalui susitaisęs net visas mokytojų būrelis); už patį mokymą mokiniai ir mokinės nieko nemoka, visas mokymo išlaidas apsiima šiuo kartu išmokėti pati draugija (ji renka tam tikslui pinigus).

Puikiai sugalvota! Jei „Saulės“ draugijai pasiseks tokiu būdu bent keletas surasti Lietuvai gerų naujų mokytojų, ji didelį atliks tautos reikalą, ir todėl linkime jai didžiausio šitame darbe pasisekimo.

Bet viso to darbo viena „Saulės“ draugija, žinoma, neatliks. Reikia čia dirbti ir kitais keliais, ir dirbti reika daug, labai daug.

Šiuo kartu norėčiau nurodyti ir aš vieną tokį kelią: mes turime, kiek galėdami, rūpinties, kad **Panevėžio mokytojų seminarija** pilna būtų lietuvių, kad toji seminarija duotų mums tokių mokytojų, kokių privalo mųsų žmonės ir mųsų tauta, turime pasirūpinti, kad ji pagaliaus imtų Lietuvos mokykloms tarnauti. Pasakysiu tiesiai: turime pasirūpinti, kad šiais metais į tą seminariją suvažiuotų ir įstotų daug, labai daug lietuvių.

Tuo turėtų, žinoma, rūpinties visi, kuriems brangu Lietuvos apšvietimas, — visi, kurie gyvena tarp „žmonių“ ir pažįsta jaunikaičių, galinčių ir norinčių būti paskui vaikų mokytojais. Paskatinti stoti tokius jaunikaičius į mokytojų seminariją geriausiai galėtų, žinoma, mųsų kunigai ir patįs lietuviai -mokytojai: jie, gyvendami tarp žmonių, geriausiai gali žinoti, kam reikėtų priminti arba patarti, kad pagalvotų apie tą Lietuvos seminariją. Tuo galėtų pasirūpinti, žinoma, ir visi kiti, kurie stovi arčiaus Lietuvos valstiečių. Turiu čia-pat pasakyti, jog Panevėžio seminarijai labiausiai pageidaujami yra valstiečių vaikai.

Labai malonu, žinoma, būtų, kad į Panevėžio seminariją spiestųsi tuo tarpu lietuviai-valstiečiai ne tiktai iš Kauno arba Suvalkų gubernijos; reikėtų, kad čia stotų ir Vilniaus, Gardino gub. vaikinai-lietuviai. Tokie vaikinai, pabaigę seminariją, parneštų paskui nemaža šviesos ir į savo gimtąjį kraštą — galėtų savo gimtajame krašte ir mokytojais būti. Man rūpi čia daugiausia tokios vietos, kaip Lazūnai, Dieveniškis, Druskininkai, Zietela ir t. t.

Ligišiol į Panevėžio seminariją važiuodavo iš visur vieni pravoslavai. Didžioji pusė tos seminarijos mokinių yra Minsko gub. gudai-pravoslavai. Bet jau nuo pernai-metų pradėjo stoti

į ją ir lietuviai-katalikai. **Lietuvių** Panevėžio seminarijoje tuo tarpu **aštuoni vaikinai tėra** (išviso čia yra 132 mokiniu).

Pernai rudenį buvo suvažiavę šimtas su viršum gudų (baltarusių) ir tiktai keliolika lietuvių (buvo priimta 45 mokiniai). Kad lietuvių buvo taip máža suvažiavę, čia buvo, kiek man yra žinoma, ir pati seminarija pernai kalta...

Gudai čia smelkiasi dabar tik mokslo ir teisių jieškodami. Jie patįs visiškai nenori baigę seminariją pasilikti Lietuvoje mokytojais. Bet kolai seminarijoje lietuvių bus máža, jie, žinoma, nesiliaus čia smelkęsi, ir jei lietuviai neims čia daugiese, dideliais būriais plūsti ir lietuvių-mokytojų seminarija leis labai maža, tie gudai paskui noroms-nenoroms bus skiriami Lietuvos mokytojais.

Kaip čia reikėtų padaryti, kad toje seminarijoje viršų pagaliaus gautų lietuviai, — to juk reikalauja ir pati teisybė, — apie tai norėčiau pakalbėti kitą kartą. Pranešiu tuokart ir kurias-ne-kurias smulkmenas, kurios, mano nuomone, įdomu bus žinoti stojantiesiems į Panevėžio seminariją lietuviams.

R. J.

[1907 m. „Lietuvos Ūkininkas“ N 6].

Panevėžio mokytojų seminarija.

(Žiūr. „Liet. Ūkin.“ N 6).

Įstatymuose tuo tarpu yra pasakyta, jog į Panevėžio mokytojų seminariją stoti leidžiama tėr visų luomų pravoslavams. Taip ir buvo ligi pereitųjų metų. Bet pernai išėjo paaiškinimas, kad, be pravolslavų, seminarija galinti priimti ir katalikus-lietuvius ir gudus, tiktai kiekvienu tokiu atsitikimu reikią susirašyti su apšvietimo ministeriu. Tas paaiškinimas išėjo tiktai liepos mėnesio gale, todėl iš lietuvių pernai nedaug kas tegalėjo juo pasinaudoti. Máža buvo iš to paaiškinimo lietuviams naudos ir dėl kitų priežasčių. Taip antai, pernykštis seminarijos direktorius (dabar jo nebėr), gavęs iš lietuvio -kataliko prašymą, dažniausiai jį atmezdavo, visiškai nesusirašydamas dėl to prašymo per mokymo globėją su ministeriu. Tie direktoriaus pasielgimai ilgainiui rados žinomi ir Vilniaus mokymo globėjui, ir dabar jo yra įsakyta, kad tokius prašymus turinti peržiūrėti pirmiausia pati seminarija ir peržiūrėjusi siųsti su savo nuomone mokymo globėjui, kurs pats jau leidžia tuos prašymus į ministeriją.

Panevėžio seminarija, iš savo pusės, kiek man yra žinoma, kliūčių lietuviams statyti nenori, norinčiųjų į ją stoti prašymus peržiūri ir siunčia toliaus, per Vilnių į Peterburgą. Bet pati ji priimti lietuvį ar gudą kataliką, nesusirašiusi su ministerija, tuo tarpu, eidama dabartinių įstatymų keliu, negali.

Iš to, kas čia pasakyta, turi būti aišku, jog lietuviams, kurie norėtų įstoti į Panevėžio seminariją, jau dabar reikėtų leisti prašymai į seminarijos direktorių: kol jų prašymai ateis į Panevėžį, iš Panevėžio nueis į Vilnių, iš Vilniaus — į ministeriją ir sugrįš iš kelionės atgal į Panevėžį, išeis nemaža laiko.

Tame ministerio paaiškinime, apie kurį aukščiau paminėjau, yra kalbama tiktai apie lietuvius-katalikus, apie lietuvius-reformatus (kalvinus) ir liuterius tenai nieko nėr pasakyta. Bet ir jiems, žinoma, jei norėtų įstoti į Panevėžio seminariją, reikėtų eiti tais pačiais keliais, kurie čia nurodomi lietuviams-katalikams. Ir jų prašymus vargu benorės atmesti apšvietimo ministeris: kad ministeris savo paaiškinime kalba betgi tiktai apie lietuvius-katalikus, tad elgiasi taip, žinoma, tik dėl to, jog visi lietuviai, jo nuomone, yra katalikai. Jei ministeris sutinka, kad lietuviai-katalikai turėtų savus mokytojus, tad jis sutiks, žinoma, kad ir lietuviai-reformatai (Biržėnai, Švobiškiečiai...) arba liuteriai (Kretingiškiai, Tauragiškiai), nors jų palyginti yra nedaug, turėtų, jei panorės, savus mokytojus.

Leidžiant prašymus, reikia įdėti: metrikai (gimimo ir krikšto raštas), paliudinimas apie kilimą (ar kandidatas yra valstietis, ar miestietis, ar bajoras?), paliudinimas iš mokyklos (jei kas yra buvęs mokykloje) ir tėvų (arba globėjų) raštelis, kuriuo jie apsiima ir prižada, kiek nuo jų pareis, pildyti visus seminarijos reikalavimus (rūpinties, kad jų sūnus, jei seminarija savomis lėšomis to sūnaus išlaikyti negalėtų, turėtų butą, drabužį, maisto...). Be to prašyme reikia pasakyti, kad prireikus arba pareikalavus būsią pristatyti ir kiti dokumentai ir kad tas vaikinas, kurs nori stoti į seminariją, esąs lietuvis (kad jis lietuviškai kalbąs iš mažumės). Prašymą gali rašyti tėvai (globėjai) arba patįs tie vaikinai, kurie nori stoti į seminariją. Markių nei ant prašymo nei ant dokumentų dėti nereikia. Gydytojo paliudinimas nėr būtinai reikalingas: prieš-pat agzaminus kiekvieną kandidatą apžiūri Panevėžyje seminarijos gydytojas, ir jei išranda kurį kandidatą nesveiku,

tad seminarija sugrąžina jam visus dokumentus ir jo visiškai neagzaminuoja.

Naujieji mokiniai priimami tuo tarpu tiktai į įžengiamąją į pirmąją klesą reikia gerai mokėti beveik visas dviklesą gali stoti tie vaikinai, kurie turi 15—17½ metų, į pirmąją — tie, kurie turi nuo 16 ligi 21 metų (tie, kuriems rugpiūčio 15 d., t. y. įstojant į seminariją, nėr suėję pilni 21 metai, Panevėžio seminarijai nėr perseni); tie, kuriems kareiviauti nereikia, priimami į pirmąja klesą ir senėlesni (pernai į pirmąją klesą priimtas vienas lietuvis, kuriam jau 23-ti metai ėjo).

Stojant į įžengiamąją klesą reikia gerai mokėti pradedamosios vienaklesės mokyklos kursas (rašoma diktantas, daroma artimetikos uždaviniai — ligi trupmenų...); stojant į pirmąją klesą reikia gerai mokėti beveik visas dviklesės žmonių mokyklos kursas (aritmetika ligi dešimtainių trupmenų, rusų kalbos visa etimologija, rašoma diktantas ir apsakymas, skaitoma ir apsakoma žodžiu, gvildenama iš turinio ir gramatikos atžvilgio... Kiseliovo ir Smirnovskio vadovėliai...); be to, stojant į prmąją klesą, reikia mokėti šiek -tiek ir senovės slavų bažnytinės kalbos (reikia paskaityti, išversti, linksniuoti ir sąjungoti).

Dar kartą pasakau: stojant į Panevėžio seminariją reikia tiktai gerai mokėti tas kursas, iš kurio duodamas agzaminas. Gudai (baltieji rusai), kurie čia suvažiuoja duoti agzaminų, yra gerai, matyti, tam tikrai pasimokę, todėl lietuviams, norint išduoti agzaminas ir pritilpti į tą seminariją, reikia būti taip-pat gerai prisiruošus. Pernai keli lietuviai, kurie davė agzaminus, buvo atvažiavę visiškai neprisitaisę, ir žuvo! Panevėžio seminarija galės, rasit, lietuviams duoti ir pirmybę prieš tuos, kurie įstodami lietuviškai nemoka, bet ji vis dėlto reikalaus, kad tie lietuviai agzaminus išduotų ne prasčiau už tuos rusus, kuriems įstojant į tą seminariją visiškai nerūpi būti Kauno gubernijos mokytojais.

Pirmojoje klesoje vakansų bus, tur-būt, ne daugiausia. Ir štai dėlko: beveik visi mokiniai pradeda čia mokyties nuo įžengiamosios klesos, pavasarį jie duoda agzaminus į pirmąją klesą; paskui, rudenį (rugpiūčio mėnesį), iš pašaliečių į pirmąją klesą priimama tik tiek, kiek yra pasilikę nuo įžengiamosios klesos mokinių vakansų. Lietuviai, žinoma, kurie jau-

čiasi gerai moką kursą, gali savo prašymuose prašyti, kad juos agzaminuotų pavasarį kartu su įžengiamosios klesos mokiniais, ir tokiu būdu jų priėmimams į seminariją pareitų tiktai nuo to, kaip jie moka įžengiamosios klesos kursą (ne nuo vakansų skaičiaus): tie, kurie geriausiai išduotų įstojamąjį agzaminą, pašaliečiai ar įstojamosios klesos mokiniai, ir būtų priimami į pirmąją seminarijos klesą. Bet ligišiol agzaminai pašaliečiams būdavo tiktai rudenį...

Baigdamas savo straipsnelį, turiu dar pasakyti, kaip čia ir iš ko gyvena seminaristai. Už patį mokymą seminarija, žinoma, nieko iš jų neima. Tai viena. Antra, 14—16 geresniųjų įžengiamosios klesos mokinių (metų pradžioje sprendžiama iš agzaminų) gauna iš seminarijos pašalpas („stipendijas“) — po 50 rublių metams; kitų klesų mokiniai gauna 31 stipendiją po 100 rublių, 10 stipendijų po 75 rb. ir 12—10 stipendijų po 50 rb. Išviso seminarija gali tuo tarpu duoti ir duoda savo mokiniams 67 stipendijas. Tie mokiniai, kurie stoja tiesiok į pirmąją klesą, pirmaisiais metais stipendijos negauna; tie, kurie iš įžengiamosios pereina į pirmąją, gali gauti ir pilną stipendiją (100 rb.). — Prie seminarijos yra didelis rūmas, paskirtas gyventi seminaristams. Kol mokinių buvo nedaug, tame rūme sutilpdavo visi seminarijos mokiniai. Bet dabar mokinių yra 132 ir seminarijos rūme visi gyvent negali: į tą rūmą nuo kitų mokymo metų bus priimami gyventi tik tie mokiniai, kurie turės stipendijas. Jei rūme, įsikūrus stipendistams, bus dar vietos, tad leidžiama bus jame apsigyventi ir kitų mokinių daliai. — Tame rūme mokiniai patįs ves, kaip ir dabar, savo ūkį: jie samdysis tarnus, pirksis kuriavą, šviesą, tenai jiems bus verdama ir t. t. Gyvęs jie iš savo stipendijų; ko jiems truks, turės gauti iš savo tėvų arba globėjų. Visi kiti mokiniai, tie, kurie neturės stipendijų ir neras vietos seminarijos rūme, gyvęs kur tinkami, bet su seminarijos žinia, ir gyvęs taip, kaip išsigalės. Gal-būt, ir taip bus, jog daugelis mokinių samdysis sau butus mieste, bet panorės valgyti su seminaristais, kurie gyvęs seminarijos rūme (pats maistas seminarijos rūme, tiekiant visai mokinių bendrovei, išeina apie 6—7 rb. mėnesiui). Vienas kambarys trims mokiniams su kuriava, gyvenant šeimynoje, išeitų maž-daug 4—5 rb. kas mėnuo.

Jei kam visų šitų žinių neužtektų, jei šis-tas būtų dar ne visai aišku, tad patarčiau kreipties į Panevėžio seminarijos

mokytoją J. Jablonskį: jisai, gyvendamas ten-pat, galėtų geriausiai paaiškint visa, kas surišta su ta seminarija.

Kurias-ne-kurias žinias apie šitą mokytojų seminariją prašau ir kitų laikraščių išspauzdinti: malonu būtų, kad patirtų apie ją visi, kuriems gal ji šiek-tiek rūpėti. *R. J.*

[1907 m. „Lietuvos Ūkininkas“ N 7].

Knygynai prie pradedamųjų mokyklų.

Dabar prie pradedamųjų mokyklų taisomi kame-ne-kame knygynai, kuriuose pradeda rasti sau vietos ir lietuvių knygos. Iš tų knygynų žmonės gali gauti knygų ne pirkti, bet pasiskaityti. Perskaitęs knygą žmogus turi sugrąžinti ją iškur paėmęs

Ligi 1906 m. tuose knygynuose galima buvo laikyti tik tos knygos, kurias tam tikrai leizdavo į tuos knygynus vyriausybė: vyriausybė išspauzdindavo tam tikrus katalogus, kuriuose būdavo surašytos visos knygos, leidžiamos į įkuriamuosius prie žmonių mokyklų knygynus. Kitų knygų, tų knygų, apie kurias savo kataloguose vyriausybė nutylėdavo, knygynai neturėdavo teisės laikyti.

Visai kitaip elgdavos vyriausybė su tais knygynais, kurie būdavo įkuriami ne prie mokyklų ir skiriami ne „žmonėms“. Į tuos knygynus (į viešuosius knygynus — į viešąsias bibliotekas ir visuomenės skaityklas) būdavo leidžiama daug daugiaus knygų: viešuosiuose knygynuose galėdavo būti visos tos knygos, kurios nebūdavo užgintos tam tikrais užgintųjų knygų katalogais. Visos knygos, kurios nebūdavo paminėtos tuose užgintųjų knygų kataloguose, galėdavo būti visuose viešuosiuose knygynuose.

Taip buvo ligi 1906 metų. Bet pernai, vasario 28 d., apšvietimo ministeris patvirtino apie įkuriamuosius prie pradedamųjų mokyklų knygynus naujas „Taisykles“. Tos ministerio „Taisyklės apie žmonių knygynus prie žemesniųjų mokymo įstaigų“ į tų knygynų gyvenimą įnešė labai daug nauja ir gera. Apie tas naujienas, man rodos, nebus prošalį ir mums arčiaus susipažinus.

Čia išrašau iš tų „Taisyklių“ visa, kas, mano nuomone, yra įdomiausia mums šiuo tarpu žinoti.

§ 1. Žmonių knygynus prie žemesniųjų mokymo įstaigų gali steigti mokymo ir kitos vyresnybės, visokios visuomenės įstaigų valdybos (valsčiai, parapijos...), žmonių blaivybės globa, visokios draugijos, kurioms rūpi apšvietimo reikalai, ir atskirieji žmonės. Įkūrėjai gali tuos knygynus arba amžinai atiduoti žmonių mokykloms, arba tiktai laikinai, tam tarpui pavesti.

§ 2. Visas išlaidas, sujungtas su tokių knygynų įkūrimu, ima ant savęs patįs įkūrėjai; be to, šitų knygynų tikslui gali ir vyresnybė skirti pašalpas; tos pašalpos duodamos iš tų pinigų, kuriuos apšvietimo ministerija skiria kas metai įvairiems apšvietimo reikalams kiekvienoje gubernijoje.

§ 3. Jei mokyklos įkūrėjai nenorėtų, tad niekas tokių knygynų prie tų mokyklų steigti negali.

§ 4. Kiekvieną tokį knygyną turi savo žinioje, pildydamas knygininko priedermes, vienas iš mokytojų; jam tą darbą paveda ta pati vyresnybė, kuri turi valią leisti arba neleisti įkurti patį knygyną (mokyklų direkcija); knygyno prievaizdui, jei yra tam pinigų, galima skirti ir šiokia-tokia alga.

§ 5. Žmonių knygynuose, įkuriamuose prie žemesniųjų mokymo įstaigų, gali būti visos knygos ir visokie laikraščiai, kurie vyriausybės leidžiama turėti viešuosiuose knygynuose (viešosiose bibliotekose) ir visuomenės skaityklose.

§ 6. Kiekvienas toks knygynas turi turėti savo knygų ir laikraščių sąrašą (katalogą).

§ 7. Knygyno prievaizdas knygas ir laikraščius skaityti davinėja tuo metu, kada jo laikas nepaskirtas mokymui. Kaip ir kuomet reikia davinėti knygos, — tą dalyką nusprendžia pats knygyno prievaizdas, sutaręs su knygyno įkūrėju. Pačiame knygyne skaityti neleidžiama. Už pasiskaitymą nieko mokėti nereikia, bet, jei mokyklos knygyno įkūrėjas ar įkūrėjai panorėtų, kad už knygų skaitymą būtų imamas tam tikras mokesnis, tad mokyklų vyresnybė (toji valdžia, kuri leido įkurti knygyną) gali leisti už tą skaitymą imti ir mažą mokesnėlį.

§ 8. Tų knygynų priežiūra pavedama pradedamųjų mokyklų direktoriams ir inspektoriams ir apskričio mokyklų taryboms.

Iš tų 8 punktų, kurių turinį čia padaviau, matyti, kad: 1) knygynus prie pradedamųjų mokyklų visoje Rusijoje gali

steigti valsčiai, visokios draugijos ir visi geros valios žmonės, 2) tiems knygynams pati vyresnybė gali duoti iš turimų apšvietimo reikalams pinigų pašalpas ir 3) tuose knygynuose gali būti visokios knygos ir visokie laikraščiai, kurie vyriausybės leidžiama turėti visuose viešuosiuose knygynuose ir visuomenės skaityklose. Visuose gi viešuosiuose knygynuose ir visose skaityklose leidžiama yra turėti visos knygos ir visi laikraščiai, kurie nėr tam tyčia vyriausybės užginti. Cenzūros ir spaudos įstatymuose (str. 175) yra tiesiok pasakyta: „Vidaus dalykų ministeris turi teisę nurodinėti vietinėms vyresnybėms tuos spaudinius (knygas ir laikraščius), kurie nereikėtų leisti į viešąsias bibliotekas ir visuomenės skaityklas.“ Tie ministerijos „nurodinėjimai“ turės, žinoma, dabar vertę ir tiems knygynams, kurie bus įkuriami prie pradedamųjų mokyklų: tie knygynai negalės tuo tarpu turėti knygų arba laikraščių, kuriuos „nurodys vietinėms vyresnybėms“ vidaus dalykų ministerija. Bet kitų suvaržymų tiems knygynams dabar nebėr!

Taigi, ar šiaip ar taip, visi tie spaudiniai, apie kuriuos nepaminėta tam tikruose užgintųjų viešiesiems knygynams spaudinių kataloguose („nurodinėjimuose vietinėms vyresnybėms“), dabar leidžiama turėti ir tuose mokyklų knygynuose, kurie skiriami skaityti žmonėms. Kokių-nors išskyrimų toms knygoms, kurios parašytos lietuviškai, tuo tarpu niekur nėra padaryta. Iš to aišku, jog lietuvių knygos, kurios nėr patekusios į tuos užgintųjų viešiesiems knygynams spaudinių katalogus, į tą savotiškąjį rusų vyriausybės „index librorum prohibitorum“, — gali būti visos žmonių knygynuose, steigiamuose prie pradedamųjų mokyklų.

Katalogus knygynams gali rašyti visokios draugijos, visokie žmonių būreliai ir atskirieji žmonės, gali juos rašyti, žinoma, ir mokymo vyresnybė, bet visi tie jų katalogai patariamąjį balsą tegali turėti. Mokymo vyresnybė, kaip ir visos kitos vyresnybės, gali, žinoma, surašyti ir visas tas knygas, kurios „vidaus dalykų ministerio nurodymu“ netiks knygynams ir skaitykloms, bet tatai bus vien „užgintųjų knygynams spaudinių katalogas“, ir knygos, kurios tame vyresnybės kataloge nebus paminėtos, galima bus laikyti visuose knygynuose ir visose skaityklose.

Jei savo išvedimuose klystu, tad didžiai būsiu dėkingas tiems, kurie nurodys mano paklydimą. Man gi tuo tarpu rodos, kad čia aš neklystu ir kad tos žinios, kurios buvo rašytos „V. Žiniose" apie mokyklų knygynų katalogus (žiūr. „V. Ž." Nr. 21 ir kit.), buvo pasemtos iš ne visai ištikimų šaltinių: vietinė pradedamųjų mokyklų direkcija negali juk permainyti ministerio patvirtintų visai Rusijai „Taisyklių"!

[1907 m. „Vilniaus Žinios" N 33]. R. J.

Panevėžio mokytojų seminarija.

Tarp tų žinių, kurios teko pastebėti lietuvių laikraščiuose apie Panevėžio mokytojų seminariją, yra ir tokių mažmožių, kurie prašyte prašo paaiškinimų.

1) *R. J.*, rašydamas „Lietuvos Ūkininke" apie Panevėžio seminariją, sako, kad lietuviams, kurie nori ten stoti, jau dabar reikią leisti prašymai su tam tikrais dokumentais į Panevėžio seminarijos direktorių (*žiūr.* „Liet. Ūk.", Nr. Nr. 6 ir 7 ir „V. Ž.", Nr. 59). Žmonėms, kurie, norėdami įstoti į tą seminariją, leidžia prašymus tiesiok į ministerį, ne į seminarijos direktorių, savo tikslas gana sunku prieiti: ministeris per mokymo globėją siunčia tuos prašymus į seminariją, reikalaudamas, kad ši pirma pati juos peržiūrėtų, peržiūrėjusi išreikštų apie juos savo nuomonę ir vėl sugrąžintų ministeriui. Taigi, leizdami savo prašymus tiesiok į ministerį, patįs žmonės trukdo savo reikalą. Atsitinka ir taip, jog žmonės savo prašymus siunčia ministeriui be jokių dokumentų; ministeris ir tuos prašymus siunčia seminarijai, reikalaudamas, kad ji, visa sužinojusi, išreikštų apie tuos prašymus savo nuomonę ir paskui leistų juos atgal į ministeriją. Seminarija, gavusi kokį lietuvio prašymą iš ministerio, tuojau, žinoma, pareikalauja, kad prašytojas atsiųstų jai savo dokumentus (patįs prašymai be dokumentų maža teturi vertybės). Bet yra ir tokių atsitikimų, kad seminarija, gavusi iš ministerijos arba iš pačių prašytojų kokį prašymą be dokumentų ir pareikalavusi jų iš prašytojų, turi laukti tų dokumentų labai ilgai, ir taip belaukiant pasidaro labai daug sugaišties. Kurių-ne-kurių žmonių, kurie taip patįs trukdo seminarijoje savo reikalą, galėčiau ir pavardes pasakyti.

Iš to, kas čia mano prašyta, turėtų, ar šiaip ar taip, būti aišku, jogei visi tie prašymai su dokumentais reikia dabar leisti tiesiok į Panevėžio seminarijos direktorių, ne į apšvie-

timo ministerį: prašymai, kurie leidžiami tiesiok į seminariją, veikiaus savo tikslą prieina. Ir jei Petras *Leonas,* rašydamas apie Panevėžio seminariją („V. Ž.“, Nr. 60), skatina žmones siųsti tuos prašymus betgi ministerijai (ne Panevėžio seminarijos direktoriui), tad daro, žinoma, tiktai dėl to, kad jis, žmogus, negalėjo laiku sužinoti kurių-ne-kurių apie tų prašymų kelionės smulkmenų.

Laikraščių, kurie spauzdįs minėtąjį *P. Leono* raštelį („V. Ž.“, Nr. 60), prašyčiau išspauzdinti ir šitą mano nurodymą.

2) *R. J.,* rašydamas apie Panevėžio seminariją, tarp ko kito, rašo: „Panevėžio seminarija dabar, kiek man yra žinoma, kliūčių lietuviams statyti nenori, norinčiųjų į ją stoti prašymus peržiūri ir peržiūrėjusi siunčia toliaus, per Vilnių į Peterburgą. Bet pati ji priimti lietuvį ar gudą kataliką, nesusirašiusi su ministerija, tuo tarpu negali.“ *R. J.,* kiek matyti iš viso jo straipsnio, stovi arti paties šitų žinių šaltinio, visą šitą dalyką gerai pažįsta ir rašo apie seminariją tikrą teisybę. Prašau manim tikėti: po Aukščiausiojo paliepimo, išleisto 1906 metų Liepos 15 d., lietuviams, stojantiems į Panevėžio seminariją, pati seminarijos vyresnybė kliūčių nebestato. Todėl laikraščių pranešimai „apie *kliūtis, vietinių valdininkų daromas* lietuvių vaikams, norintiems įstoti seminarijon“, *dabar* yra visiškai neteisingi. Tų kliūčių nebedaro nei pati Panevėžio seminarija, nei Vilniaus mokymo globėjas, nei apšvietimo ministeris. Dabartinis Vilniaus mokymo globėjas pernai pats daug rūpinosi, kad lietuviams leidžiama būtų stoti į Panevėžio seminariją. *P. Leonui* apšvietimo ministeris yra sakęs, kad, išėjus Aukščiausiajam Paliepimui, dar neivienas lietuvio prašymas nebuvęs jo atmestas. Ir ministerio čia pasakyta tikriausia teisybė: seminarija, kuriai iš ministerijos grąžinami visi lietuvių prašymai, iš jos nėra gavusi dar neivieno tokio atmetimo; visus tuos prašymus, išėjus minėtajam paliepimui, jei tik prašymai į ministeriją buvo leidžiami (per seminariją) su dokumentais, apšvietimo ministeris ligišiol visuomet išpildydavo. Kaltas čia *dabar* vien tiktai įstatymas. Kad pats tas įstatymas būtų daug žmoniškesnis, tuo rūpinties dabar turėtų, žinoma, patįs Lietuvos atstovai, ir kol jie tuo nepasirūpįs, apie lietuvių prašymus spręs paskutinai ne seminarija, bet apšvietimo ministeris...

3) „V. Žinių“ Nr. 54 *B. T-ius,* rašydamas apie Panevėžio seminariją, apie buvusiojo jos direktoriaus pasielgimą (prieš

1906 m. liepos 15 d.) su vieno lietuvio prašymu, apsako ir apie to lietuvio, norėjusio įstoti į seminariją, vargus ir... nelaimę. Bet *B. T-ius* savo straipsniu norėtų, matyti, išrodyti ir vieną negražią seminarijos ypatybę — jos mokėjimą taip padaryti, kad lietuviai jokiu būdu negalėtų išduoti įstojamojo egzamino! Ir tą Panevėžio seminarijos mokėjimą autorius išveda iš vienos to lietuvio „nelaimės"! Ar *B. T-iui* sąžinė po to parašymo nedilgtelėjo, — aš labai abejoju. Pats aš, neturėdamas tikrų žinių, išvedimo apie tokius kitų „mokėjimus" padaryti negalėčiau... *B. T-ius,* apie tokius dalykus rašydamas, turėjo juk žinoti, kad dažnai ne vieni Kodžiai egzaminų čia neišduoda: egzaminų čia pernai neišdavė ir daugybė rusų, egzaminų čia neišdavė visi tie, kurie buvo atvažiavę, negeriausiai mokėdami pradedamosios mokyklos kursą. Pernai ir iš pačių rusų, kurie buvo atvažiavę duoti egzamino, vos trečia dalis teišdavė!... Ir kas gi čia galėjo būti kaltas? Kaltas buvo, žinoma, pats konkursas (visi kandidatai, kada jų randas daug, negali juk išduoti konkursinio egzamino), kaltas buvo ir daugelio mokinių neprisiruošimas prie paties egzamino, kaltas buvo ir pačios seminarijos klesų netalpumas... Galima būtų, žinoma, ir daug kita kaltinti, bet kaltinant... reikia visuomet sąžiningam būti, ir tiems, kurie rašydami neturi tikrų žinių, reikėtų betgi visuomet žinoti, jog ne visa, kas šmeižiama, yra šmeižtina.

R. J. rašo, kad stojant duoti Panevėžyje egzamino, reikia „tikrai gerai mokėti pradedamosios mokyklos kursas". Prie to galėčiau pridėti, jog lietuvio vien dėl to, kad jis yra lietuvis, seminarija dar nepriims: seminarija visuomet reikalaus, kad lietuvis, kurs nori į ją įstoti, gerai išduotų ir įstojamąjį egzaminą.

J. Jablonskis.

[1907 m. „Vilniaus Žinios" N 71].

1908

Jaunieji lietuviai, taisykitės į Panevėžio mokyt. seminariją!

Lietuviai, kurie norėtų stoti į Panevėžio mokytojų seminariją, turi štai ką žinoti:

1) Į Panevėžio seminarijos įžengiamąją klesą priimami jaunikaičiai 14—18 metų; jei yra vakansijų, priimami ir senėlesni. Priimami tie, kurie gerai išduoda egzaminą rudenį, rugpiūčio

7—12-tą dieną. Tie, kurie serga akimis (trahoma), kurie turi širdies ligą ar yra šiaipjau ligoti, į seminariją nepriimami.

2) Prašymai su dokumentais reikia leisti seminarijos direktoriui nuo Naujųjų Metų ligi birželio mėnesio. Kandidatas prašyme turi paminėti, jog jo prigimtoji kalba yra lietuvių kalba, kad religijos mokslą jisai norįs turėti išguldomą seminarijoje lietuviškai. Be metrikų, reikalingas raštelis iš valsčiaus ar iš kur-kitur apie kandidato kilimą: valstietis, miestietis, bajoras, ir t. t. (raštelyje turi būti paminėta, kame prirašytas pats kandidatas ir kad kliūčių jam stoti į seminariją iš valsčiaus pusės ar iš kur-kitur nėra). Jei prašyme nėr paminėta apie prigimtąją kalbą, tad reikia, kad apie ją būtų paminėta tame raštelyje, kuriuo išrodo kandidatas savo kilimą. Jei kandidatas yra mokęsis kurioj mokykloje arba ją baigęs, tad reikia prie prašymo pridėti ir tos mokyklos dokumentas. Jei kandidatas, norėdamas stoti į seminariją, yra mokęsis per šalį, „švedaudamas", tad reikėtų ir apie tai paminėti. Kiti dokumentai prie prašymo nėr būtinai reikalingi. Nei prie prašymų, nei prie dokumentų, kurie siunčiami su prašymu, neikokių markių lipyti nereikia.

3) Seminarijoje už patį mokymą nieko mokėti nereikia. Beto, geresnieji mokiniai gauna iš pačios seminarijos pašalpas — vadinamąsias stipendijas, nuo 50 ligi 100 rublių. Įžengiamojoje klesoje tokių stipendijų yra 12 (po 50 rublių), kitose klesose daugumas mokinių gauna stipendijas po 50, po 75 ir po 100 rublių; gali iš tų pinigų išmisti Panevėžyje. Stipendijatams, beto, duodamas gyventi, jei nori, tam tikras butas, kuriam jie, susidėję, perkasi kuriavą ir visa, kas reikalinga maistui.

4) Mokiniai, kurie baigia seminariją, skiriami mokytojais į tas vietas, kuriose gyvena lietuviai (augštaičiai ir žemaičiai; taigi, seminarijos mokiniai, baigusieji mokyklą, skiriami į Lietuvos mokyklas mokytojais). Tokiems mokytojams kareiviauti, trankyties po visus pasviečius, muštіes su neprieteliais, ir t. t. nereikia: būdami mokytojais, šviezdami žmones, jie atlieka tokias dideles priedermes, jog jų, tų mokytojų, vyriausybė neima į kariūmenę: būdami kareiviais, jie negalėtų dirbti to didelio darbo, kuris taip reikalngas žmonių apšvietimui.

5) Stoti prie egzamino reikia prisitaisius. Visi, kurie paduos laiku prašymą su dokumentais, tikrai bus prileisti prie egzaminų. Lietuvių prašymus seminarija siunčia dar į ministeriją ir laukia ištenai atsakymo, bet kandidatams, kurie ištikrųjų rengiasi į seminariją, jei padavę jie yra laiku prašymą su dokumentais, to atsakymo laukti nereikia, reikia tiesiog važiuoti laiku į Panevėžį, kad rugpiūčio 7-tą dieną galėtų juos apžiūrėti daktaras, ir kad tuojau galėtų pradėti jie tenai egzaminus. Prieš paduodami prašymą, kandidatai geriausia padarytų, davę save apžiūrėti namieje daktarui. Jei tas daktaras išras, jog kandidatas turi trahomą (akių liga), arba širdies ligą, arba šiaipjau yra besveikatis, tad tokiam kandidatui neverta nei prašymas leisti į mokytojų seminariją.

6) Pernai buvo padavę apie 50 lietuvių prašymus, bet 15 žmonių neatvažiavo; daug kas neišdavė egzaminų, keli buvo atvažiavę ligonis. Tiems, kurie pernai buvo padavę prašymus, bet egzaminų neišdavė, dabar reikia vėl prašymas paduoti; jei tų kandidatų dokumentai tebėr seminarijoje, reikia prašyme apie tatai paminėti.

7) Labai būtų malonu, kad į tą seminariją prisirinktų daug gerų kandidatų. Tuo turėtų rūpinties Lietuvos mokytojai, kunigai, kiti geros valios žmonės, atskiros apšvietimo draugijos, ir t. t. Į Panevėžio seminariją važiuoja daugybė rusų Minsko, Smolensko gubernijų, važiuoja po kelis kartus, ir tiktai maždaug trečia ar ketvirta dalis išduoda egzaminus. Jie tik tuo laimingesni prie egzaminų, kad važiuoja jie nuo senų senovės, kad į tą pačią seminariją važiuodavo jų tėvai, broliai, giminiečiai, ir dabar jie gerai žino, ko čia įstojant tikrai reikalaujama. Lietuviai tik dabar pradėjo važinėti į tą seminariją, važiuoja, gerai nežinodami, ko iš jų reikalaus; kiti atvažiuoja, dar nežinodami tikrai, ar jiems bus leista duoti egzaminas; kiti laukia dar kažin-kokių žinių; belaukdami tų žinių, sulaukia rugpiūčio mėnesio, ir pradeda ištikrųjų mokyties tik tada, kada reikia jau duoti egzaminas, ir daug kas, žinoma, žųva.

8) Lietuvos „švedai“, kurie mokosi po miestus, suėda Lietuvai daugybę pinigų. Kiekviename didesniame Lietuvos mieste rasi apie 50—100 tokių „švedų“. Kiekvienas toks „švedas“ reikalauja metams bent 100 rublių pinigų; taigi, vienam tokiam „švedų“ būriui Lietuva išleidžia apie 10 000 rublių. Ir

kiek iš jų išeina „žmonių“? Man rodos, nesuklysiu, pasakęs, jog iš šimto tokių „švedų“ ne daugiau, kaip kokie 3—5 „žmonėmis“ tampa. Daugumas jų išeina vėjais, išeina, kaip yra sakoma, šunų šukuoti arba utėlių šerti. Ar ne geriau būtų, kad tokie „švedai“, kol dar nėr visiškai ištvirkę, stotų, gerai pasimokę, į mokytojų seminariją. Juk žmonėms, pabaigusiems tokią seminariją, atidaryti visi keliai...

9) Nuo šių metų Kauno mokyklų direkcijoje yra nuspręsta, kad mokytojas, kuris gerai išmoko vieną-kitą gerą kandidatą, kurs gerai pritaiso į seminariją, gali gauti iš tos direkcijos pašalpos, jei neklystu, nuo 30 ligi 50 rublių. Taip yra nuspręsta apie pradedamųjų mokyklų mokytojus. Lietuviams, Kauno gubernijos mokytojams, kuriems ir beto turėtų rūpėti padidinti skaičius lietuvių-mokytojų, reikėtų minėti ir šitas direkcijos nusprendimas. Mano nuomone, lietuvis-mokytojas, kuris nori būti geru visuomenės darbininku, turėtų į šitą dalyką, į kandidatų prirengimą seminarijai, žiūrėti, kaip į savo didžiąją priedermę.

Programa, stojant į įžengiamąją seminarijos klesą:

1) Nuo šių metų, stojant į įžengiamąją klesą, reikės gerai mokėti maždaug tiek, kiek pereinama dvikleséje pradedamojoje mokykloje. Kadangi tų dviklesių mokyklų Lietuvoje yra labai maža, todėl paaiškinu čionai, kas jose pereinama, arba tariant, kas bus reikalaujama, stojant į įžengiamąją seminarijos klesą, ydant ir tie, kurie nėra jose mokęsi, galėtų, sekdami tą programą, kaip reikiant prisitaisyti įžengiamąjai seminarijos klesai. [1]

6) **Religija.** Reikia mokėti gerai katekizmas ir senojo bei naujojo įstatymo istorija — trumpiausias kursas, kurs skiriamas pradedamosioms mokykloms. Iš religijos egzaminą lietuviai duoda lietuviškai. Prie seminarijos yra tam tikras kunigas, kuris mokinius-katalikus moko lietuviškai. Katalikams -nelietuviams religija išdėstoma rusiškai to paties kunigo.

7) **Lietuvių kalba.** Stojant į įžengiamąją klesą iš lietuvių kalbos nėra egzamino. Egzaminas iš lietuvių kalbos tuotarpu duodamas, tiktai stojant į kitas seminarijos klesas.

8) Kandidatai, kurie nemoka nieko padainuoti ar pagiedoti, kurių labai prastos ausįs, kurie visai netikę giedoti, į seminariją nepriimami. Patariama kandidatams mokėti viena-kita

dainelė arba giesmelė ir gaidų gama. Giesmelę gali pagiedoti arba dainelę padainuoti ir lietuvišką.

9) Iš paišymo ir rašymo egzaminų nėra, bet norima, kad kandidatai, kurie stoja į seminariją, gana gražiai rašytų.

Apie 1-ją klesą čia nekalbama: 1-joje klesoje yra labai maža vakansijų, dažnai jų visai nesti; stojant į pirmąją klesą, reikia mokėti beto, kas augščiau parašyta, visa, kas pereinama įžengiamojoje klesoje. Įžengiamojoje klesoje pereinama ištisa senovės (Graikų ir Rymo) istorija, fizikos ir geometrijos pradžia, prigimties mokslas, ir t. t. Lietuviai geriausiai padarytų, gerai taisydamiesi tiktai į įžengiamąją klesą.

Kadangi p. Jablonskis šiuo tarpu yra nesveikas ir išvažiavęs, tiems, kurie norėtų arčiau sužinoti, kas pereinama įžengiamojoje klesoje, patariame kreipties į pačius Panevėžio seminarijos mokinius (Vyreliūną — 1-sios kl., Murką, Žalį — 2-osios kl., Kuliuką, Urbaną — įženg. kl.).

Panevėžio seminarijoje nėra lietuvių nei iš Vilniaus, nei iš Gardino gubernijų. Ar negalėtų pasirūpinti, kad ir tų lietuvių čionai atsirastų? „Vilniaus Aušra“ išsigalėtų turėti čia vieną -kitą savo stipendijatą, jei tas kandidatas būtų tikrai geras.

Yra buvę atsitikimų, kad kandidatas, baigęs dviklesę pradedamąją mokyklą, egzamino, stodamas į seminariją, neišduoda, arba pasirodo labai prastai mokąs egzamino dalykus, ir tuotarpu mokinys, kurs yra pabaigęs tiktai vienaklesę pradedamąją mokyklą ir dar skyrium kiek pasimokęs, labai puikiai išduoda įstojamąjį egzaminą. Taigi, pats šios ar kitos mokyklos pabaigimas, stojant į seminariją, nieko dar nereiškia: reikia gerai mokėti tiktai įstojamųjų dalykų kursas, vistiek, kaip tas kurso mokėjimas yra įgytas.

[Priedas prie 1908 m. „Vilties“ N 5].

Miestų mokyklos ir Lietuvos mokytojai.

„Viltyje“ ir keliuose kituose laikraščiuose buvo pranešta, kad Biržuose ketinama esą įkurti „4-rių klesų miesto mokykla naujosios rųšies, t. y. su platesne programa, nekaip ikišiol miesto mokyklos turėjo“; Biržėnų valstiečiai tai mokyklai įsteigti skirią net 15 000 rublių („Viltis“, N 9). Nuo naujųjų mokymo metų, tariant, nuo ateinančios vasaros, tokiospat

ar panašios miesto mokyklos įkuriamos Panevėžyje ir Šiauliuose; tų mokyklų inspektoriai esą jau paskirti ir ruošią tuo tarpu visa, kas reikalinga, kad nuo rudens galėtų prasidėti ir eiti paskui kaip reikiant mokymo darbas.

Tokių miesto mokyklų Lietuvoje męs turime jau ir daugiau: tokios mokyklos jau senai įkurtos Kaune, Raseiniuose, Telšiuose, Ukmergėje, Ežėrenuose, Švenčionyse ir keliuose kituose Lietuvos miestuose.

Tūlas, rasit, norėtų žinoti, ko gi tose mokyklose mokoma, kiek suteikia jos savo mokiniams mokslo, kam reikalingas tas jų suteikiamasis mokslas, kokias teises įgija tie jaunikaičiai, kurie baigia tas mokymo įstaigas...

Taigi šiuo straipsneliu ir noriu trumpai apie visus tuos dalykus pakalbėti.

Miesto mokyklų kursas yra nemažas. Jos duoda apšvietimo ir mokslo daug daugiau, nekaip pradedamosios mųsų mokyklos. Į jas stojama jau pabaigus pradedamąją mokyklą arba įgijus bent tiek mokslo, kiek jo pereinama pradedamosiose mokyklose. Miesto mokyklų mokytojais skiriami žmonės, kurie yra baigę mokytojų institutą. Mokytojus, kurie yra baigę tiktai mokytojų seminariją, vyriausybė į tas mokyklas skiria tik tuomet, kada nėra joms kiek reikiant mokytojų, baigusių mokytojų institutą.

Iš rusų kalbos, istorijos, geometrijos tose mokyklose pereinama daug daugiau, nekaip 4-ose gimnazijų arba realinių mokyklų klesose. Iš tikybos mokslo, geografijos, prigimties mokslo jose pereinama maždaug tiek, kiek 4-ose vidurinių mokyklų klesose. Beto, jų mokiniai įgija nemaža žinių iš fizikos, išmoksta gerai paišyti, gražiai rašyti...

Aišku, jog mokslas, kurį įgija miesto mokyklų mokiniai, yra daug didesnis už pradedamųjų mokyklų mokslą ir mažesnis už tą mokslą, kuris įgijamas gimnazijose arba realinėse mokyklose. Naujosios kalbos jose paprastai neišguldinėjamos, ir todėl pereiti iš jų į vidurines mokyklas — ńelengva; bet yra jau miesto mokyklų, kuriose, pasirūpinus tėvams arba šiaip-jau vietiniams žmonėms, išguldomos ir naujosios kalbos. Lietuvių kalbos tose mokyklose tuo tarpu nėra: ligšiol trūksta lietuvių-mokytojų, kurie, mokėdami kaip reikiant lietuvių kalbą, turi teisę būti tų mokymo įstaigų mokytojais.

Taigi, mokslo tos mokyklos suteikia nemaža; žmogui, kurs yra baigęs tokią mokyklą, jau lengva bus rasti duonos kąsnys, ir savo mokslu toks žmogus, ar šį ar tą darbą nusitvers, gali būti savo kraštui visokiose gyvenimo šakose labai naudingas ir reikalingas.

Klausiama dabar, kokias teises suteikia jaunikaičiams miesto mokyklos pabaigimas. Taigi, pirmiausia, jaunikaičiai, kurie yra baigę šitą mokyklą, jei panorėtų būti pradedamųjų mokyklų mokytojais, privalo išduoti tiktai lengvutėlį, mažutėlį egzaminą; visai kitonišką, daug sunkesnį, jei nori būti mokytojais, turi išduoti egzaminą tie žmonės, kurie nėr baigę miesto mokyklos arba neturi kokio augštesnio mokslo. Didelė daugybė Rusijos mokytojų yra baigę tiktai miesto mokyklą ir paskui išdavę prie tos pačios mokyklos trumputėlį tam tikslui egzaminą. Pradedamosioms mokykloms reikia dabar tiek daug mokytojų, jog mokytojų seminarijos (jų tuotarpu yra labai maža) jokiuo būdu negali išleisti tų mokytojų tiek, kad pradedamosios mokyklos galėtų apsieiti be tų žmonių, kurie yra baigę vien miesto mokyklą. Latvių ir Estų krašte daugumas pradedamųjų mokytojų yra baigę tiktai miesto mokyklą ir išdavę paskui trumputėlį tam tikrą egzaminą: jų krašte trįs tėra mokytojų seminarijos, kurios pradedamosioms mokykloms labai maža teduoda mokytojų. Daugiau, mokiniai, kurie yra baigę miesto mokyklą, jei panorėtų stoti į aptieką, privalo išduoti egzaminą tiktai iš algebros, vienos katros naujósios kalbós ir per egzaminus pasirodyti moką lotyniškai tiek, kiek pereinama iš to dalyko 4-ose gimnazijos klesose. Jei miesto mokyklų mokiniai panorėtų tarnauti valstybės įstaigose, į kurias stojant reikalingas tam tikras mokslo cenzas, tad priimami jie į tas įstaigas labai mielai, greičiau, nekaip vaikinai, kurie yra baigę 4-as vidurinių mokyklų klesas. Jei tokiems jaunikaičiams, baigus miesto mokyklą, tenka kareiviauti, tad jie turi tokias teises, kokias duoda stojant kareiviauti 4-rių gimnazijos arba realinės mokyklos klesų pabaigimas.

Apie kitas teises, kurias duoda miesto mokyklų pabaigimas, čionai nekalbėsiu: visas mųsų gyvenimas yra labai margas, įvairus, labai įvairios yra ir visos miesto mokyklų suteikiamosios teisės, ir išskaityti visos jos trumpame straipsnyje būtų labai sunku.

Man rodos, jog iš to, kas čia apie miesto mokyklas pasakyta, viena tėr labai aišku: kiekvienas žmogus, kuriam rūpi Lietuvos apšvietimas ir einanti su apšvietimu jos gerovė, turėtų rūpinties, kad tose mokyklose daug būtų lietuvių vaikų; tos mokyklos gali duoti mums daug lietuvių-mokytojų ir šiaip -jau apšviestų, reikalingų visam kraštui žmonių.

Rašant apie šitos rųšies mokyklas, man rūpėjo šiuo tarpu *mokytojų seminarijų, miesto mokyklos galėtų ir turėtų atstoti* daugiausia Lietuvos mokytojai: *kol nėra Lietuvoje pakaktinai mums išdalies ir mokytojų seminarijas.*

[1908 m. „Viltis" N 17]. *Rygiškių Jonas.*

Iš kur gausime pradedamosioms mokykloms mokytojų?

Lietuvoje daug yra vietų, kur žmonės rėkte rėkia lietuvių-mokytojų, ješko jų per laikraščius ir niekaip negali sulaukti. Kiek yra Lietuvoje tokių vietų, dar niekas nėra kaip reikiant suskaitęs, bet jų yra, matyti, labai daug. Laikraščiai tarytum bijote bijo pilnų, ištisų žinių apie visas tokias vietas. Kad tos žinios būtų kaip priderant surinktos, kad tikrai būtų žinoma, kiek ir kame dabar reikia ir kiek reiks nuo rudens ir paskui vėliau tų mokytojų, net šiurpulys, man rodos, pradėtų krėsti, ėmus galvoti apie tai, ką pradėsime, iškur tų mokytojų gausime.

Be tų mokyklų, kurios jau dabar dirba arba gali dirbti savo darbą Kauno gubernijoje, Kauno liaudies mokyklų direkcija nesenai yra nusprendusi įkurti šiais metais dar mažų-mažiausia 50 naujų mokyklų. Kiek norima įkurti tokių mokyklų netrukus kitose Lietuvos vietose, man tuo tarpu visiškai nežinoma, bet tikiuos, ir jose norima nemaža įsteigti tų apšvietimo įstaigų. Beto, pradedamąsias mokyklas kuria dabar Lietuvoje savo lėšomis apšvietimo ir labdarių draugijos, apkaimijos, valsčiai, kartais net dvarai ir atskirieji žmonės.

Iškur gi gausime visoms toms mokykloms užtektinai mokytojų, gerokai mokančių, tarp kitų dalykų, ir lietuvių kalbą? Kaip gailu, kad Lietuvoje nėra dabar tokios įstaigos ar tokio žmonių būrelio, kuriam itin rūpėtų visas šitas Lietuvos apšvietimo reikalas, — būrelio, kurs rinkte rinktų visas žinias apie šitą mokyklų reikalą ir darytų visa, kas dabar padaroma, kad Lietuvos mokyklos turėtų kiek reikiant mokytojų!

Dvi Lietuvos mokytojų seminariji ir „Saulės" kursai, ar šiaip ar taip, vieni viso to reikalo aprūpinti juk negali!

Ką gi darysime?...

Laikraščiuose dažnai tenka skaityti, kad viename-kitame reikale priderą mums imti pavyzdys iš latvių ir estų. Taigi pažiūrėsime, be negalės jie ir šiuo kartu mųsų pamokyti.

Man kaip tik teko nesenai būti Latvių ir Estų krašte ir kalbėties tenai su žmonėmis, kuriems rūpi mokyklų dalykai ir, tarp ko-kita, pats tas klausimas, kurį pastačiau šitame straipsnelyje. Ir ką gi jie sako, ką jie daro? Taigi, pirmiausia, jų dėl šito dalyko tenai neikiek nenusimenama, nedejuojama. Pradedamųjų mokyklų tenai ir dabar yra gana tiršta, ir surasti mokykloms mokytojų esą nesunku. Mat, jų krašte yra trįs mokytojų seminarijos, kurios, tiesą sakant, maža teduodą mokytojų, bet, be tų seminarijų, jų krašte yra gana daug miesto mokyklų, kurios pilnos, tiesiog grūste prigrūstos jaunų estų ir latvių; beto, prie daugelio tų mokyklų yra įsteigti vadinamieji pedagogų kursai, kuriuos išėję jaunikaičiai turi teisę tuojau, be kokio egzamino, būti žmonių mokytojais. Toliau, latviai ir estai jau senai yra pratę laikyti savo krašte, prie miesto ir vidurinių mokyklų, tam tikrus egzaminus, kurių išdavimas leidžia jiems būti pradedamųjų mokyklų mokytojais. Tenai dažnai atsitinka, kad latvis arba estas, baigęs gimnaziją arba kitą vidurinę mokyklą, turi noro būti ir pagaliaus tampa žmonių mokytoju. Dar daug dažniau esti taip, kad vienas-kitas jaunikaitis, dėl įvairių priežaščių, meta įpusėjęs realinę mokyklą arba gimnaziją ir kiek pasimokęs išduoda tam tikrą egzaminą, kuris jam leidžia būti pradedamosios mokyklos mokytoju. Visose to krašto mergaičių gimnazijose yra daug latvių ir esčių, kurios, išėjusios mokslą, gali tapti ir liaudies mokytojomis. Latvių ir estų liaudies mokytojai beveik visi darbuojas savo žemėje, neišsiskirstę po įvairius Rusijos kraštus. Ar šiaip ar taip, mokytojų nei latviams nei estams šiuo tarpu nestinga: jų krašte yra daug apšviestų žmonių, kurie gali ir nori versties mokytojo darbu.

Klausiama dabar, ko gi gali mus čionai pamokyti estai ir latviai.

Ką duoda estams ir latviams jų miesto mokyklos, — to Lietuvos miesto mokyklos lietuviams duoti negali. To duoti negali, pirmiausia, dėl to, kad pačių lietuvių tose miesto mo-

kyklose ligišiol būdavo kaip šluote iššluota arba visiškai maža. Tomis mokyklomis lietuviai, ar šiaip ar taip, nesidžiaugdavo ir į jas savo vaikus nedaug kas teleizdavo. Kodėl taip buvo daroma, ne čia vieta aiškinti. Dabar, žinoma, reiktų visaip rūpinties, — kaip jau buvo rašyta „Viltyje",*) — kad tose mokyklose daug būtų lietuvių vaikų, bet šiuo tarpu, šių dienų reikalui tos mokyklos daug padėti mums negalės. Naudos iš jų liaudies mokyklų reikalui galėsime sulaukti tik toliau, dar neveikiai.

Duoti egzaminus prie gimnazijų, realinių ir miesto mokyklų, — egzaminus, kuriuos išdavęs žmogus turi teisę būti liaudies mokyklos mokytoju, — lietuviai dar nėra pratę: ligišiol tokie egzaminai lietuvių akyse neturėdavo jokios vertės, nes lietuviai, ir išdavę mokytojo egzaminus, ligišiol mokytojais savo krašte tapti negalėdavo. Kada tokie lietuviai-pašaliečiai ims norėti ir išdrįs būti tų mokyklų mokytojais, kada jie ims duoti ir galės išduoti tam tikrus mokytojų egzaminus, — sunku tuo tarpu pasakyti. Ar šiaip ar taip, šiam tarpui iš tų pašaliečių daug ko, tur-būt, nesulauksime ir to, ką turi iš jų latviai ir estai, dar neveikiai turėsime.

Mergaitės, kurios yra baigusios savo gimnaziją, įgija teises būti namų ir liaudies mokyklų mokytojomis. Beto, mergaitėms, kurios yra baigusios 4-rias gimnazijos klesas, jei panorėtų būti mokytojomis, reikia bent šeši mėnesiai išbūti liaudies mokytojų padėjėjomis, prie tų mokytojų praktikantėmis. Bet ar daug rasime Lietuvos gimnazijose mergaičių, išėjusių iš Lietuvos sodžių arba bent mokančių šiaip-taip žmonių kalbą. Taigi, daug ko sulaukti pradedamosioms mokykloms iš Lietuvos mergaičių gimnazijų — šiuo tarpu taip-pat negalima.

Kauno gubernija jau nemaža yra gavusi lietuvių-mokytojų iš Veiverių seminarijos. Lietuviai-mokytojai, kurie buvo pradėję tarnauti Lenkų žemės mokyklose, daug kas yra panorėję ir galėjo susirasti sau darbo Kauno gubernijos mokyklose. Bet tie mokytojai, kuriems Lenkų žemėje yra tekę tarnauti ilgiau, važiuoti į Kauno ir į kitas Lietuvos gubernijas nelabai nori: tų emeriturų, kurios jų tenai laukia ištarnavus apie 35-rius metus, čia tarnaudami jie matosi negausią, ir todėl važiuoti į Lietuvą didelio noro, matyti, neturi. Geriausia

*) Žiūr. N 17.

būtų, žinoma, kad į Kauno ir kitas Didžiosios Lietuvos gubernijas imtų traukti iš Suvalkų ir kitų Lenkų žemės gubernijų tiktai jaunieji, nesenai baigusieji seminariją mokytojai, — tie, kuriems dar toli-gražu ligi emerituros. Kad į Kauno, Vilniaus ir išdalies Gardino gubernijas imtų eiti iš Suvalkų gubernijos jaunieji mokytojai, į jų vietas, į Suvalkų guberniją, galėtų grįžti iš Lenkijos tie lietuviai-mokytojai, kurie tenai jau gerokai yra įsivarę tarnauti mokyklose ir mato prieš save, netolimais, laukiamąją senatvei ir alkanajai dienai emeriturą. Kad taip imtų virsti dalykai ir baigiantieji Veiverių seminariją mokytojai ieškotų sau vietų daugiausia ne Suvalkų, bet kitose Lietuvos gubernijose, — daug kuo, man rodos, galėtų palengvėti mano pastatytojo klausimo išrišimas, tie lietuviai-mokytojai, kurie tebegyvena Lenkuose, galėtų susispiesti prie apšvietimo darbo savo gimtinėje, Lietuvoje, ir Didžioji Lietuva turėtų daugiau taip reikalingų jai dabar lietuvių mokytojų. Bet ar bus kas tikrai daroma taip, kaip čia mano svajojama, — sunku tuo tarpu tikėties, ir todėl vėl veržte veržiasi klausimas: iškur gi gausime dabar savo mokykloms mokytojų.

Laikraščiuose dažnai tenka skaityti, kad vienoje-kitoje Lietuvos vietoje žmonės mažina mokytojams algas. Tokiuose laikraščių pranešimuose dažnai esti, beto, pasakoma, kad tas algas mųsų žmonės mažiną daugiausia naujiesiems (lietuviams) mokytojams. Kad žmonės mažina dabar algas ir mokytojams rusams, apie tai tenka skaityti rečiau tik dėl to, kad tų rusų mokytojų padėjimas, kuriems dabar mažinamos algos, lietuvių laikraščiams nedaug terūpi. Tą žmonių palinkimą mažinti, kur galima, savo mokytojams algas, yra pagimdęs tiktai pačių žmonių tamsumas. Toks žmonių tamsumas išeina dabar eikštėn ne tiktai Lietuvoje. Žmonės mažina dabar algas ne tiktai mokytojams, bet ir kitiems savo „valdininkams“ ir „vyresniesiems“ (vaitams, raštininkams, teisėjams...), ir mažina tas algas ne tiktai Lietuvoje, bet ir Baltarusijoje ir kituose tamsiuosiuose Rusijos kraštuose. Taip, žinoma, ilgai būti negalės. Visas gyvenimas turės susitvarkyti, išmintis ir sveikosios pažiūros pradės imti viršų, valsčiuose atsiras žmonių, kurie į apšvietimo reikalus mokės pažiūrėti sveikai, ir mokytojų padėjimas, ar šiaip ar taip, bus netrukus aprūpintas. Taigi, algų mažinimo mokytojams bijoti, man rodos, nereiktų, tik laikraščiai, apšvietimo draugijos

ir atskirieji gerų norų žmonės turėtų tam algų mažinimui apskelbti kruvinąjį karą ir kariauti su juo visomis savo pajėgomis, be atvangos. Bet šiuo tarpu tas algų mažinimas vis dėlto yra nemaža kliūtis, ieškant mokytojų Lietuvos mokykloms.

Grįštu ir vėl, nieko, kaip matote, nelaimėjęs, prie savo pastatytojo didžiojo klausimo: iškur gausime mokytojų? Tas klausimas didžiai svarbus, jo išrišimas šiuo kartu begalo painus, jo išrišti, pats, kaip reikiant, nemoku, užduodu jį šiuo tarpu tik visuomenės balso išreiškėjams — laikraščiams, ir tiems žmonėms, kurių rankose yra jo išrišimas. Kas išmanote — atsakykite ir, ką mokėdami, darykite ir padarykite!

Rygiškių Jonas.

[1908 m. „Viltis“ N 24].

Panevėžio mokytojų seminarija.

Lietuviai, kurie norėtų nuo šio rudens įstoti į Panevėžio mokytojų seminariją, turėtų jau dabar leisti prašymus su dokumentais seminarijos direktoriui (prašymai šiemet bus priimami tiktai *ligi birželio mėn. galo).*

Prie prašymo reikia būtinai pridėti: kandidato metrikai, raštas apie kandidato kilimą (jame pasakoma, kame kandidatas prirašytas, ar kandidatas — valstietis, ar bajoras, ar miestietis) ir raštelis apie kandidato dorumą. Raštelį apie savo kilimą valstiečiai tepasiimie iš valsčiaus; raštelis, kuriame pasakoma, ar kandidatas doras, geras žmogus (ne vėjavaikis, ne plevėsa, ne ištvirkėlis...), kandidatui reikia pasiimti iš vietinio kunigo; raštelis iš kunigo nereikalingas, jei kandidatas, prieš-pat leizdamas prašymą, yra buvęs kurioje mokykloje ir pristato iš tos mokyklos dokumentą; beto, prašyme reikia paminėti apie savo prigimtąją kalbą.

Egzaminai prasidės rugpiūčio 7 (20) dieną. Iš religijos kandidatams katalikams reikia gerai mokėti tas kursas, kurs pereinamas pradedamosiose mokyklose. Kandidatams katalikams ir evangelikams egzamino iš slavų cerkvinės kalbos nebus. Kandidatas turi būti sveikas (gerų akių, sveiko sudėjimo...) žmogus. Kandidatas, prieš važiuodamas laikyti egzaminų, gerai padarytų išmokęs gamą ir vieną-kitą giesmelę ar dainelę (kandidatas, kurs visiškai netikęs giedoti, į seminariją nepriimamas). Vietų šiais metais yra tiktai įžengiamojoje klesoje.

Reikalaujama, kad kandidatui, kurs nori į tą klesą stoti, būtų nemažiaus, kaip 15, ir ne daugiaus, kaip 18 metų (betgi, jei visiškai gerai išduoda egzaminus, priimami ir senėlesni). Visas kitas žinias kandidatai ras tam tikrose, mokymo vyresnybės nesenai išleistose naujose programose. Kas tų programų neturi, bet nori savo reikalui turėti, tiems patariama kreipties raštu į seminarijos valdybą. Žinių apie įstojimą į seminariją gali suteikti ir tos seminarijos mokytojas J. Jablonskis.

[1908 metų „Lietuvos Ūkininkas" N 20].

Panevėžio mokytojų seminarija.

Lietuviams ir baltarusiams-nepravoslavams, kurie norėjo šiemet stoti į Panevėžio seminarijos įžengiamąją klasę, reikėjo paduoti prašymai su dokumentais prieš pirmąją liepos mėnesio dieną. Tokių prašymų buvo ir paduota laiku apie 40; be to, keli lietuvių prašymai buvo likę seminarijoje dar nuo pereitųjų metų. Tokiuo būdu lietuvių ir baltarusių-nepravoslavų (katalikų) rugpiūčio 7-tą dieną, kada prasidėjo čia egzaminai, galėjo stoti ir duoti egzaminus lygiai 44 žmonės. Lygiai tiek-pat atvažiavo duoti egzaminų ir rusų (baltarusių) pravoslavų.

Iš padavusiųjų prašymus lietuvių (ir baltarusių-katalikų) neatvažiavo 17 žmonių; daktaras iš atvažiavusiųjų kandidatų išrado 8 nesveikus (daugumas mažasveikačių ir besveikačių buvo lietuviai); rusiškąjį darbą visai negerai (1) parašė tris žmonės (2 lietuviu ir 1 baltarusis); aritmetikos uždavinio visiškai nepadirbo 4 žmonės (2 lietuviu ir 2 baltarusiu). Taigi, atsakomuosius egzaminus iš lietuvių ir baltarusių-katalikų tegalėjo duoti — 17 ar 18 žmonių.

Egzaminus išdavė ir įstojo įžengiamojon klasėn 27 jaunikaičiai. Įžengiamojoje klasėje pernai iš 38 mokinių pasiliko 5. Taigi šiemet įžengiamojoje seminarijos klasėje bus tiktai 32 mokiniu. Tarp išdavusiųjų egzaminus ir priimtųjų seminarijon yra dabar 6 lietuviai, 2 baltarusiu- kataliku ir 19 rusų (baltarusių) pravoslavų. Iš tų lietuvių, kurie buvo pernai įžengiamojoje klasėje, antriesiems metams pasiliko — 3. Tarp įstojusiųjų rusų yra 7 vaikinai, kurie moka ir lietuviškai. Taigi, lygiai pusė įžengiamosios klasės šiemet bus tokie mokiniai,

kurie, pradėdami mokyties seminarijoje, gali jau susišnekėti ir lietuviškai. Yra tai, žinoma, labai maža Panevėžio seminarijai, bet vis dėlto šis-tas jau... padaryta: tarp vienos klasės Panevėžio seminarijos mokinių dar neikuomet nėra buvę tokios „daugybės" mokančių lietuviškai!

Įstojusieji lietuviai ne visi vieno amžiaus: vieniems tėra sukakę 15 metų, kiti senėlesni, vienam jau suėjo net 21 metai. Klausiama dabar, kas gi reikėtų daryti, kad kitais metais daugiau galėtų įstoti lietuvių į Panevėžio seminariją? Esu kalbėjęsis apie tą dalyką ir su keliais seminarijos mokytojais, tarp kitų — ir su J. Jablonskiu. Visi jie pataria šių metų kandidatams, kurie šiuo tarpu negalėjo įsiskverbti seminarijon, stoti nuo šio rudens, neilgai laukiant, į paskutinįjį dviklasių mokyklų skyrių ir toje mokykloje ruošties prie egzaminų; mažasveikačiams reikėtų, esą, pasigydyti ir prieš važiuojant į seminariją tikrai sustiprėti.

Neiškenčiu nepaminėjęs, kad keli mokytojai Kauno, Vilniaus ir Minsko gubernijų, kurie buvo atsivežę savo mokinius duoti egzaminų, atsidėję klausėsi per visus egzaminus, ko čia reikalaujama stojant į seminariją. Vienas mokytojas buvo atvežęs savo brolį į seminariją jau trečiu kartu (tas jo brolis dabar tegalėjo įstoti seminarijon). Kaip gailu, kad tarp tų mokytojų nėvieno nebuvo lietuvio! Juk, rodos, lietuviams -mokytojams labai turėtų rūpėti, ko čia reikalaujama, stojant į seminariją, kaip ir iš ko egzaminuojami tie kandidatai, kurie ieško mokytojų seminarijose vietų! *R. J.*

[1908 m. „Viltis" N 96].

Lietuvių kalba vidurinėse mokyklose.

(„Lietuvių mokslo draugijai").

Lietuvių laikraščiuose randame dabar nemaža rašant ir apie lietuvių kalbos reikalus — mokyklose ir bažnyčioje. Tas kalbos reikalas šiuo tarpu rūpi ir man: noriu čia paliesti to mūsų kalbos reikalo — vidurinėse Lietuvių mokyklose.

Tose mokyklose, kur yra lietuvių mokinių, leista dabar mokyti ir lietuvių kalbos, ir lietuvių kalbos mokymas dabar, kiek žinau, jau įvestas į kelias Vilniaus vidurines mokyklas, į Kauno, Šiaulių ir Ukmergės vyrų gimnazijas, į Marijampolės ir Telšių mergaičių progimnazijas, į Vilniaus ir Seinų kunigų seminarijas. Be to, mūsų kalba tebėr senai mokoma

Marijampolės gimnazijoje, Veiverių mokytojų ir Kauno kunigų seminarijose; mūsų kalbos mokymas pačių lietuvių įvestas, pagaliaus, į Kauno „Saulės“ kursus. Dar ir daugiau, rasit, yra Lietuvoje tokių vidurinių mokyklų, bet jų įvardinti dabar negaliu: man trūksta tam tikrų apie jas žinių.

Tiktai gailu, kad tarp minėtųjų mokyklų dabar neberandame Panevėžio iškalų — *mokytojų seminarijos,* realinės mokyklos ir mergaičių gimnazijos. Išvažiavus ištenai šį rudenį J. Jablonskiui, lietuvių kalbos mokymo Panevėžio vidurinėse mokyklose — nebėr, ir kada vėl bus mokoma tenai lietuvių kalba, — dabar jokios nėra žinios.

Ar šiaip ar taip, iš to, kas čia pasakyta, skaitytojui bus aišku, jog lietuvių kalba Lietuvoje yra mokoma jau daugely mokyklų. Taigi, sulyginus su tuo, kaip yra buvę tose mokyklose pirmiau, dabar reiktų, rodos, tik džiaugties. Taip, žinoma, turėtų ir būti, bet taip, mūsų nelaimė, dar nėra: džiaugties čia dar anksti, dar ne metas, nes, visa ištikrųjų suėmus, ir čia dar — toli gražu, ir čia dar nieko tvirta neturime.

— Ko gi čia bereikia, taip ilgai badavus? — tūlas gali paklausti.

Taigi šitą mūsų kalbos mokymo reikalą ir pamėgįsiu čia iškelti aikštėn.

1) Už lietuvių kalbos mokymą iš vyriausybės pinigyno, ne iš pačių mokinių ir šiaip-jau žmonių sumestųjų pinigų, dabar mokama tiktai mokytojų ir kunigų seminarijose ir Marijampolės gimnazijoje; iš įsteigėjų pinigų, jei neklystu, už lietuvių kalbos mokymą dabar yra mokama „Saulės“ kursuose, Ukmergės vyrų gimnazijoje ir Telšių ir Marijampolės mergaičių progimnazijose. Visose kitose Lietuvos mokyklose už lietuvių kalbos mokymą moka ne vyriausybė, bet patįs mokinių tėvai arba ir tiesiok — visuomenė, pašaliečiai: tam tikslui pinigai renkami per laikraščius, žmonių susirinkimuose ir visaip kitaip; vietomis, kaip antai Panevėžy, tam reikalui geri žmonės yra sudarę, pagaliaus, tam tikrus komitetus. Yra, kiek žinau, ir tokių vietų, kur lietuvių kalbos mokytojas visiškai nežino, kiek ir iškur bus jam mokama už jo darbą.

Marijampolės gimnazijoje lietuvių kalbós yra, man rodos, aštuonios valandos — po vieną valandą kiekvienoje klesoje kas savaitė. Mokytojui už lietuvių kalbos mokymą tenai, rodos, mokama taip, kaip ir už kitus mokomus toje gimnazijoje

dalykus. — Kiek daug yra lietuvių kalbos valandų Veiverių seminarijoje ir kiek tenai mokama algós lietuvių kalbos mokytojui, — nežinau. — Panevėžio seminarijoje (4-ose klesose) lietuvių kalbós kas savaitė buvo šiuos dvejus metus po 17 valandų; lietuvių kalbós turėjo mokyties visi mokiniai (rusai ir lietuviai); liet. kalbos mokytojui už jo darbą buvo mokama gana žmoniškai, beveik tiek-pat, kiek ir kitų dalykų mokytojams, bet mokama buvo jam *samdytinai* — iš tų pinigų, kurie Vilniaus mokymo apygardoje susidarydavo iš įvairių liekanų. Buvo tenai betgi metas, kada reikė jau ir abejoti, ar bebus ir toliau taip mokama lietuvių kalbos mokytojui alga (reikė išgauti sutikimas iš ministerijos); bet bus jau du mėnesiu, kaip ministeris esąs sutikęs, kad algą lietuvių kalbós mokytojui ir toliau mokėtų tenai iš savų liekanų mokymo apygarda (pati ministerija iš savų pinigų tam dalykui 400 rb. teskiria). — Kiek yra lietuvių kalbos valandų kunigų seminarijose ir kaip aprūpinti tenai lietuvių kalbós mokytojai, šiuo tarpu nežinau, bet, jei pati vyriausybė ir skiria tenai šitam reikalui kiek pinigų, tad skiria, tur-būt, labai maža (taip spėju iš to, jog ir kitų dalykų mokytojai, kurie skiriami į kunigų seminarijas ne pačiós vyriausybės, gyvena vargingai ir išsiversti pačiu mokymu nieku būdu negali).

2) Kur mokyklose mokiniai lietuviškai mokos neverčiami, tėvų ar šiaip-jau žmonių įneštais pinigais, kur mokiniams lietuvių kalba yra neverčiamas dalykas, tenai lietuvių kalbai po visų kitų darbų tėra skiriama valandos, kada mokiniai jau visiškai pavargę, išalkę, kada jiems grobas į grobą jau lenda, kada reikia jiems atsigauti, sveiku oru pakvėpuoti. Mokiniai tuomet, jei nesprunka iš mokyklos, savos kalbós mokyties, ar šiaip ar taip, pasilieka dažniausiai nenoromis. Pasilikę alkani, nenoromis mokykloje, kelių klesų mokiniai, mokytojo belaukdami, susirenka į vieną būrelį. Tame būrely rasi labai įvairaus mokslo mokinių, labai nelygiai mokančių savo kalbą ir jos įstatymus. Su tokiuo tad įvairiu, alkanu, nuilsusiu mokinių būreliu ir ima dirbti lietuvių kalbos mokytojas. Ką gi jis žmogus gali čia gera nuveikti! Jis dirba, bet... savo darbo vaisiais pasidžiaugti jam dažniausiai netenka. Jis ima pagaliaus svyrinėti, kaip musią kandęs, ir mokiniai, nesulaukę iš jo lauktojo kalbos mokslo, ima krikti, kaip žydo bitelės.

Lenkų žemėje, kur mokoma lenkų kalba, yra kitaip: lenkų kalbai tenai kiekvienoje klesoje skiriama kas savaitė po dvi valandi, ir skiriama ne po kitų, bet tarp kitų klesos darbų: su tokiuo nuilsėliu mišiniu, kaip Lietuvoje, lenkų kalbos mokytojui tenai darbuoties netenka; vyriausybės mokyklose už lenkų kalbos mokymą moka pati vyriausybė, ne atskirieji mokinių tėvai.

3) Lietuvos mokyklose lietuvių kalbai nėra tam tikrų programų, nėra nei vadovėlių. Veiverių mokytojų seminarijoje iš lietuvių kalbos mokoma viena, Panevėžio seminarijoje — kíta, nors iš abiejų seminarijų turėtų, rodos, eiti į Lietuvą vienodi, vienodai moką tautos kalbą žmonių mokytojai. Vienoje kunigų seminarijoje išdėstoma mokiniams ne tas, kas kitose, nors visiems kunigams, prieš pradedant skelbti žmonėms Dievo žodis, rodos, vienodai gerai reiktų išmokti tų žmonių kalba. Taip-pat, ne kitaip, yra lietuvių kalbai ir kitose didžiosiose Lietuvos mokyklose. Kiekvienas lietuvių kalbos mokytojas savo darbą visur varo saviškai, kaip tinkamas. Ką išdėsto mokiniams vienas, to kitas nei nežino. Čia didžiausią turime savo krašto nėtvarką ir toje nėtvarkoje auklėjame savo jaunuomenę, Lietuvos viltį, ateitį! Kas kur pereinama iš lietuvių kalbos Lietuvos mokyklose, — visuomenė nieko nežino! Šiemet pasirodė Panevėžio mokinių vertimo „Visuomenės įnamiai". Iš to vertimo visuomenė galėtų, rodos, šį-tą jau suprasti, ką ir kaip pernai dirbo Panevėžio mokinių būrelis, bet visa-ko iš to vieno mokinių darbo — ji nematys. Apie kitų Lietuvos vietų mokyklas, apie lietuvių kalbos mokymą jose, visuomenė žino dar mažiau, — čia ji visai akla. Taigi žmogus, matydamas tokį savos kalbos dalykų stovį mokyklose, džiaugties — nieku gyvu negali!

4) Kas gali būti mūsų krašte lietuvių kalbos mokytoju? Lietuvoje lietuvių kalbos mokytoju gali būti kiekvienas žmogus, kurį tam paskiria vyresnybė. Todėl tad Lietuvoje yra buvę ir tokių atsitikimų, kad mūsų kalbos mokytojais tų vyresnybių, dažnai pačių nemokančių lietuviškai, buvo skiriami žmonės, kurie su „žmogumi" lietuviškai susikalbėti tiek tegalėdavo, kiek, neperdedant ir atsiprašant, — kiaulė su žąsimi. Ką gera toks mokytojas galėdavo padaryti Lietuvos mokykloje mokiniams! Čia viena man aišku: kol nėra Lietuvoje tam tikro egzamino patiems lietuvių kalbos mokytojams, arba

tariant — žmonėms, kurie nori įgyti lietuvių kalbos mokytojo teises, tokių arba panašių senobės atsitikimų galime susilaukti, žinoma, ir dabar. Mano nuomone, kiekvienas dabartinis lietuvių kalbos mokytojas, ir pats geriau jaustųsi mokykloje, kiek daugėliau padirbęs, susitvarkęs dar labiau savo kalbos žinias ir įgijęs tam tikras savos kalbos mokytojo teises. Taip šitą dalyką tesuprantu, taip apie jį ir tegaliu kalbėti: kito galo aš čia nematau. Yra jau žmonių, kurie lietuvių kalbą moka kaip reikiant ir norėtų jos mokyti mokykloje, bet tie žmonės, neišdavę tam tikro egzamino, atsitikus reikalui, nesumeta nei prašyties paskiriami lietuvių kalbos mokytojais: neturint tam tikrų teisių, jiems prašyties nedrąsu, ir Lietuvos mokykla pasilieka be mokytojo. Yra vietų, kaip antai dabar Panevėžy, kur reikalingas lietuvių kalbos mokytojas; jį tenai kurią dieną skirs vyresnybė, kuri pati lietuvių kalbos nemoka; ir ką ji tenai paskirs, pati tos kalbos nesuprazdama, neturėdama prieš akis nei tam tikro kandidato dokumento!

Lenkuose ir čia ką kita matome. Tenai vidurinėms mokykloms yra išdirbta tam tikra lenkų kalbos mokymo programa: kiekvienas lenkų kalbos mokytojas tenai, ar šiaip ar taip, savo darbo saviškai, kaip tinkamas, nevaro; visuomenė ir mokinių tėvai tenai žino, ką pereina mokykloje iš lenkų kalbos mokiniai. Tenai lenkų kalbos mokytoju dabar tegali būti žmogus, kuris pats yra išdavęs tam tikrą egzaminą — įgijęs lenkų kalbos mokytojo teises.

Baigiu. Daugiausia čia mums turėtų padėti, mano nuomone, „Lietuvių mokslo draugija“: prie jos tegali susispiesti išskirstytieji lietuvių kalbos mokytojai ir žinovai, — žmonės, kuriems gali ir turi rūpėt išdirbti ir vidurinėms mokykloms lietuvių kalbos programa; ji temokėtų, kaip reikiant, pasirūpinti, kad būtų išdirbta tam tikra programa lietuvių kalbos mokytojo teisėms įgyti; jai tereikėtų lietuvių vardu kreipties ir į Vilniaus mokymo apygardą, kad ši vidurinėse mokyklose sutvarkytų lietuvių kalbos mokymą. Iš visų ligų, kurios čia nurodytos, ji viena mus, žinoma, neišgydys, — tatai ne jos vienos darbas, — bet daug, labai daug ji, ne kas kitas, turėtų imti šiuo tarpu pirmiausia visa daryti, kad nurodytosios mūsų vidurinių mokyklų ligos bent-kiek jose sumažėtų. Todėl pirmiausia jai, mūsų „Lietuvių mokslo draugijai“, ir skiriu šitą savo straipsnelį.

Rygiškių Jonas.

[1908 m. „Viltis“ N 146].

1909

Religijos mokymas pradedamosiose mokyklose.

Aną pavasarį teko man būti pradedamosiose mokyklose per egzaminus. Mokiniai turėjo pasirodyti, kiek ko moka iš religijos, rusų kalbos, aritmetikos. Vietomis per egzaminus tie mokiniai aikštėn kėlė, tiesą sakant, ir savo žineles, ingytąsias per lietuvių kalbos pamokas. Bet akin krito man beveik visur tuomet labiausiai katalikų mokinių atsakymai iš religijos: iš to dalyko, neslėpsiu, buvo atsakinėjama labai, labai prastai — mokiniai pasirodė beveik nieko neturį išnešę iš savo religijos pamokų. Klausimų per egzaminus daug buvo tokių: „Kas tave sutvėrė? Ar yra Dievas? Keli yra Dievai? Keliose asabose? Ar visos asabos lygios? Kas tave atpirko? Keli yra griekai didieji? Kas yra tavo artymas? Kur gyveno Abraomas.. ?“ Mokinių atsakymų buvo girdėti ir tokių: „Artymas yra kiekvienas katalikas. Latvis, žydas, „bambizas“ — ne artymas. Nojus buvo katalikas. Chanaano žemė yra šiapus Vilniaus...“ Vienas mokinys, mano klausiamas: „Ar aš esu tavo artymas?“ — pagalvojęs atsakė: „Nežinau!“ Taip atsakydamas jis, mat, nežinojo, kad ir mano esama kataliko. Vienam mokiniui, kad ir iš kitų dalykų atsakė gana žmoniškai, komisija betgi nedavė jokio raštelio apie pradedamosios mokyklos kurso mokėjimą: taip jo begalo prastai buvo atsakoma iš tikybos mokslo dalykų! Mokytojai, daugumas rusai, paskui man sakė, kad tai esąs, turbūt, vienintelis Lietuvoje atsitikimas: iš mokinių katalikų niekad per tokiuos egzaminus nereikalaudavę, kad jie ką tikrai mokėtų iš savo tikybos mokslo.

Ėmiau klausinėti mokytojų, kodel katalikai mokiniai taip menkai moka savo tikybos dalykus. Mokytojai beveik visur, ir rusai ir lietuviai, aiškino, kad kunigai, religijos mokytojai, kai-kur beveik visiškai nelanką mokyklų, kad religijos pamokos vietomis esančios tik rašte, kad ištikrųjų tų pamokų mokyklose beveik nėsą. Apie tą patį dalyką teko man šnekėtis ir su keliais tų mokyklų inspektoriais. Ir jie visi taipo-pat tvirtino, kad kunigai tų mokyklų, kurios tolėliaus nuo bažnyčios, beveik nelanką, kad vaikų mokymu pradedamosiose mokyklose kunigai labai nedaug tesirūpiną, sau galvos nekvaršiną... Vienas inspektorius, gražiai mokąs lietuviškai, apie šitą dalyką

papasakojo man ir vieną beveik neintikimą mažmožį. Lankydamas savo apygardos mokyklas, jis ėmęs vienoje vietoje klausinėti katalikų vaikus iš religijos. Vaikai — mik, mik, nieko nemoką, stovį, kaip avinai, į šunį žiūrėdami, ir tiek... Vaikai ėmę teisinties, kad religijos pamokų jiems tuo tarpu nėsą, kad kunigas mokykloje labai senai bebuvęs... Pats mokytojas patvirtinęs vaikų žodžius. Inspektorius ėmęs vartyti klasės žurnalą ir... radęs, kad tame žurnale kunigo visur, prieš atvažiuojant inspektoriui, pasirašyta... Ir išėję aikštėn, kad tie pasirašymai buvę visi *vienu metu* tik ponui ispektoriui pagimdyti...

Mokyklos, kurios teko man tą pavasarį atlankyti, gangreit visos yra Pakuršėje (Kauno gub.). Todel tarp mokinių, ypač miesteliuose, buvo nemaža ir liuterių latvių. Šie iš religijos beveik visur, vėl turiu pasakyti tiesą, atsakinėjo taip, jog miela malonu buvo ir klausyties: tuojau buvo matyti, kad šito dalyko būta jiems išdėstoma ištikrųjų, ne taip, kaip „mulkiams leišiams"; latvių mokinių buvo aiškiai suprantama, ko ir kaip jie buvo iš to dalyko mokęsi; jų atsakymų negalėjai nė palyginti į lietuvių katalikų atsakymus; jie, teisybė, ir pažiūrėti buvo kitoki — daug labiaus, nekaip letuviai, darė kultūros žmonių įspūdį.

Tenai pat, Pakuršėje, patyriau, kad liuterių religijos *moko* „kisteriai" žmonės, atstoją maž-daug mūsų vargonininkus, beveik visi išėję tam tikras vargonininkų ir drauge mokytojų seminarijas. Liuterių kunigas, pasiskirdamas tokį kisterį, su juo, tarp ko kita, sutaria, kad tose mokyklose, kur yra prie bažnyčios, jis ir religijos mokytų. Kisteris į vaikų mokymą turįs žiūrėti ir dažniausiai žiūrįs, kaip į savo tikrąją, didžiąją priedermę.

Kiek vėliau teko man būti savo reikalais Estų krašte. Jų krašte buvau gyvenęs ir pirmiau, bet būti pradedamosiose mokyklose per egzaminus nei pirmiau nei tuomet betgi tenai neteko. Taigi, pasinaudodamas proga, — Lietuvos mokyklų įspūdžiai labai giliai buvo įsmegę į galvą, — panorau bent pasikalbėti apie to krašto mokyklas ir, tarp ko kita, apie religijos jose mokymą — su vietos mokytojais ir kunigais. Besikalbėdamas patyriau, kad religijos, kaip ir visų kitų dalykų,

1881 metų Marijampolės gimnazijos abiturientai.

Antroje eilėje iš viršaus, antras iš kairės J. Jablonskis, tarp kitų yra ir V. Kudirka.

moko tenai mokyklose patįs mokytojai, ne kunigai, kad kunigai esą tiktai religijos mokymo priveizdėtojai. Mokyklų tenai visur pilna — labai daug, ir kunigai, kad ir tikrai norėtų, vaikų mokyti visose savo apygardos mokyklose neaprėptų; kunigai tenai žiūri tiktai, kad religijos mokyklose visur būtų mokoma kaip reikiant, kad į tą dalyką mokyklose būtų žiūrima rimtai, ne taip, kaip į kokį menkniekį, niekam nebederantį mažmožį; kunigams tenai pavesta tiktai religijos mokymo priežiūra.

Šiomis dienomis viename rusų laikrašty išskaičiau, kad ir Rusuose esąs vietomis visiškai apleistas religijos mokymas pradedamosiose mokyklose, kad rusų kunigai vietomis beveik nelanką tų mokyklų, tik... algas, visuomet laiku, už „mokymą" imą. Taip esą ypač ten, kur yra daug mokyklų. Taigi dabar ir rusams vietomis, kaip antai Pskovo gubernijoje, ateiną į galvą, kad religijos mokymas būtų pavedamas toliau pačiam mokytojui — tam žmogui, kurs ir visų kitų dalykų moko mokykloje, kurs atsako už savo mokyklą.

Išvedimas iš visų šitų palaidų žinelių ir įspūdžių, man rodos, vienas tegali būti:

1) Religijos mokymas Lietuvos mokyklose reikia pavesti patiems mokyklų vedėjams, jų mokytojams.

2) Kiekvienoje Lietuvos mokykloje, kuri skiriama lietuvių vaikams, turi būti mokytojų, kurie savo mokinius patįs ir religijos gali mokyti.

3) Kunigo darbas pradedamosiose mokyklose yra tiktai prižiūrėti, kad religijos būtų mokoma jose kaip reikiant. Tam kunigas privalo tiktai kada-ne-kada, kelius kartus per metus, apeiti ar apvažiuoti savo apkaimijos mokyklas — sužinoti, kaip kur mokoma religijos, ir duoti kur prireikus mokytojui nurodymų apie religijos mokymą.

4) Kunigų ir mokytojų seminarijose reikia įvesti tam tikras mokslas — religijos metodika, kaip kad mokytojų seminarijose yra dabar įvesta rusų kalbos ir aritmetikos metodika. Religijos metodika mokytojų seminarijose būtų tiktai religijos pamokų dalis. Ištisajai, pilnajai religijos metodikai išdėstyti yra vieta tiktai kunigų seminarijose.

Apie religijos metodiką čia ėmiau kalbėti šit dėl ko:

Prieteliškų nurodymų mokytojui, kaip reikia mokyti mokykloje religijos, kunigas duoti neįstengs, jei pats nebus kaip

reikiant mokęsis to dalyko metodikos, jei nebus pats apie tą dalyką gerokai galvojęs. Jei kunigai nebus patįs to dalyko tam tikrai mokęsi, gerų nurodymų neduos savo mokiniams, žinoma, nė tie kunigai, nė religijos mokytojai, kurie su kitais savo draugais dirba mokytojų seminarijose ir ruošia su jais mūsų pradedamosioms mokykloms mokytojų. Mokyti religijos taip, kaip moko savo vaiką, verpdama linų kuodelį, paprasta bobelė abėcėlės, — pataikįs, žinoma, kiekvienas, bet tokio mokymo mokyklai yra máža: juo daug ko nepadarysi, vaiko galvelė nuo tokio mokymo nepaplotės, šviesesnė nebus. Kad mūsų šių dienų kunigai ir dabar yra visi geri pedagogai, moką savo dalyko mokyti mokyklose, to, ar šiaip ar taip, man rodos, tvirtinti nereikėtų. Būkim atviri...

Dar mažmožis. Kunigus, kurie imtų piktinties tuo, kad aš, būdamas nekunigas, „kišuos" į jų darbą, labai maloniai atsiprašau. Čia panorėjau tiktai pasidalyti keliais įspūdžiais, kuriuos gyvendamas tolokai nuo savo krašto, turiu išnešęs iš Lietuvos mokyklų. Man vis rodos, kad apie šituos mano įspūdžius, ar šiaip ar taip, verta ir reikėtų gerokai ir bešališkai pagalvoti.

[1909 m. „Viltis" N 122]. *J. J.*

1912

Vidurinių vyrų mokslo įstaigų mokytojų algos.

Peterburge nesenai išėjo Dūmos su Taryba priimtasai ir viršiausiai patvirtintasai įstatymas apie algų padidinimą vidurinių vyrų mokslo įstaigų mokytojams ir mokytojoms. Taigi, nuo šių metų liepos mėn. 1 d., šios rųšies mokytojams ir mokytojoms bus žymiai padidintos algos.

Šiomis dienomis ištisas šitas įstatymas išėjo išspauzdintas Peterburge. Kas nori jo pasiskaityti, kam rūpi visos jo smulkmenos, gali iš ten parsisiųzdinti.

Šitas įstatymas ir man rūpėjo. Jo išeinant ir aš laukiau. Jį, išėjus, tuojau pasirūpinau gauti; gavęs, atsiskleidžiau ir, atsiskleidęs, tarp ko kita, užėjau du netikėtu mažmožiu.

1) Įstatyme yra pasakyta, kad *lenkų* kalbos mokytojai Varšuvos mokslo apygardoje imsią dabar už savo darbą tiek-pat algos, kiek ir kitų dalykų mokytojai. Ligi šiol, kiek man yra žinoma, jų algos buvo mažesnės.

Kodel įstatyme nieko nepasakyta apie *lietuvių* kalbos mokytojus (Marijampolėje ir Suvalkuose)? Ar čia nebus ko mūsų

atstovai pražiopsoję? Ar nebus jie pamiršę Dūmoje, kad Marijampolės gimnazijoje, sakysime, kur yra mokęsis ir suvalkiečių atstovas, yra ir lietuvių kalbos mokytojas? Kas *jam* duos algą? Argi nuo šio laiko vyriausybė duos Marijampolėje algą tiktai *lenkų* kalbos mokytojui ir visiškai jos nebeduos tam žmogui, kurs *lietuvių* kalbos tenai mokys?.. Ar ko nepaaiškintų mūsų atstovai?

2) Visose gimnazijose naujuoju įstatymu yra paskirta alga tiktai *vienam religijos mokytojui.* Tuo tarpu mūsų krašte, kaip yra žinoma, beveik visose vidurinėse mokslo įstaigose yra 2—4 religijos mokytojai (pravoslavų, katalikų, liuterių, žydų). Katalikų religijos mokytojams algas mokėdavo ligi šiol vyriausybė ir mokėdavo (Kauno, Vilniaus, Gardino, Kuršo gubernijose) daug mažiaus, negu pravoslavų religijos mokytojams, nors daugely šio krašto mokyklų yra labai daug mokinių-katalikų. Katalikų kunigai, kurie mokė ligi šiol religijos vidurinėse mokyklose, laukė, kiek žinau, taip-pat padidinant algų: jie norėjo sulyginami su pravoslavų kunigais. Tuo tarpu įstatymas apie juos, kaip ir apie lietuvių kalbos mokytojus, tyli. Dūmoje, kiek yra žinoma iš laikraščių, apie šitą dalyką nė kalbos nebuvo.

Kas čia kaltas? Ką reiškia tas įstatymo tylėjimas? Ar to nepaaiškintų mūsų atstovai? *Mokytojas.*

[1912 m. „Viltis“ N 65].

1914

Lietuviai ir Panevėžio mokytojų seminarija.

Dūmai yra jau pavestas apsvarstyti, kaip yra žinoma, naujas mokytojų seminarijų sumanymas.

Vienas kitas vis bijojome, kad nepasiliktų kai-kuriose, kaip antai Panevėžio, seminarijose ir toliaus ta pati tvarka, kuri taip baisiai dabar mus skaudžia. Dabar, — kas to nežino, — lietuviui, kad patektų į Panevėžio seminariją, reikia ne tiktai tam tikras mokslas išeiti, bet dar lig laiku tam tyčia pasirūpinti, kad būtų leidžiama pats egzaminas duoti — reikia savo prašymu ir ministeris pasiekti. Dažnas, nemokėdamas visų tų pinklių suvaikyti, kad ir labai norėtų mokytoju savo krašte tapti, apie tą seminariją nė nesvajoja.

Dūmoje dirba tam tikra žmonių švietimo komisija. Per jos rankas nesenai ėjo šitas sumanymas. Toji komisija štai ką apie šitą dalyką nusakė:

Str. 20. „Į mokytojų seminarijas priimami, apskritai kalbant, išskyrus str. 21 ir 22 išimtis, išdavę tam tikrą egzaminą rusų pavaldiniai (pavaldinės), *pravoslavų* tikybos.“

Str. 21. *„Į mokytojų seminarijas, tose vietose, kur žmonių dauguma yra nerusų tautos arba nepravoslavų tikybos, priimami taipo-pat (tomis pačiomis sąlygomis), be nurodytų 20-me straipsnyje žmonių, ir kitų tikybų asmens.“*

Str. 22. „Kitose vietose, ne tose, kur parodytos 21-ame straipsnyje, švietimo ministeris į mokytojų seminarijas gali leisti stoti ir kitų tikybų asmenims. Nepravoslavų, kurie bus į seminarijas šiose vietose priimami, skaičius (procentas) pažymimas bus paties ministerio lig laiku (kandidatams kiekvienam skyrium dar rūpintis visokiais keliais nebereikės).“

Pasidalydamas šita žinia su Lietuvos visuomene, turiu pažymėti, kad ji, ši žinia, yra ištraukta iš atsiųsto man mūsų atstovo M. Yčo tam tikro spauzdinto minėtosios komisijos protokolo. Kada šitas sumanymas bus svarstomas Dūmoje, žinios dar neturiu. Kai taps šitas sumanymas įstatymu, į Panevėžio ir kitas Lietuvos seminarijas — jų bus įsteigta ir daugiaus — galėsime stoti be kokių ypatingų prašymų (str. 21). Kad šitą sumanymą Dūma atmestų — yra, man rodosi, negalimas daiktas.

Tiek tuo tarpu. *Ryg. Jonas.*

[1914 m. „Viltis“ N 112].

1915

Mūsų krašto atstovai ir mūsų mokyklų reikalai.

„Vairo“ 4-jame N-ryje (p. p. 63 ir 64) yra viena klaidinga ar tik ne visai aiški žinelė: pasakyta, jog *pernai* Valstybės Dūma priėmusi instatymo sumanymą, kad Lenkuose lenkų kalbos mokytojams algos būtų mokamos *iš iždo pinigų.*

Šiaip buvo. 1912 *metų pradžioje,* kai buvo keliamos Dūmoje vidurinių mokyklų mokytojams algos ir sprendžiami kai-kurie kiti tų mokyklų dalykai, Lenkų atstovai mokėjo laiku pareikalauti, kad valstybė Lenkų žemėje ir lenkų kalbos mokytojams mokėtų lygiai *tokias-pat algas,* kaip ir kitų dalykų mokytojams, ir kad jie ir visas kitas paprastųjų mokytojų teises turėtų tarnaudami. Dūma, arba tariant jos komisija, sutiko ir tą jų atstovų pastebėjimą intraukė in savo sprendžiamąjį ir tvirtinamąjį instatymą. Nuo to laiko lenkų kalbos mokytojai Lenkų

žemėje visu kuo sulyginti su kitais vidurinių mokyklų mokytojais.

„Lenkų žemėje“ *lenkų kalbos* ir *lietuvių kalbos mokytojai* vidurinėse mokyklose ir pirmiaus gaudavo savo algas iš *valstybės iždo,* ne iš atskirųjų mokinių įnmokėjimų, tik jie, tų kalbų mokytojai, pirma ne visomis kitų mokytojų teisėmis tesinaudojo: jų teisės daug kuo buvo susiaurintos, jie gyveno skurdžiaus; ilgainiui *lietuvių* kalbós mokytojams ir pačių pamokų skaičius buvo tam tikrų vietinių aplinkraščių sumažintas... lietuvių kalbós jie pamokydavo jau rečiaus, mažėliaus už savo draugus, *lenkų* kalbos mokytojus...

Lenkų atstovai mokėjo laiku pastebėti daromą jų tautiečiams neteisybę ir, gavę prógos, pasirūpino ją atitaisyti. *Mūsų* to laiko atstovai tą progą pražiopsojo — ir Mar-lės (ir Suv.) lietuvių kalbos mokytojas tebėr skaudžiamas, beteisis, kaip buvęs, o lietuvių kalba vidurinėse mokyklose ir ligi šiol pasiliekti vis mažas, nerimtai traktuojamas dalykėlis. Kitur, ne Suvalkų gubernijoje, lietuvių kalba, kaip ir pirma, vien mokinių ir įvairių negausingų mūsų geradárių pinigais tebėr mokama.

Tautos atstovui reikia ir akylam, budriam būti! Jei ir kam kitam neleidžiama dabar žiopsoti, tad ypačiai jam — bent ten, kur jo žiopsojimas gali visai tautai, jo atstovaujamai, pakenkti.

1912 m. pradžioje, besprendžiant minėtąjį įstatymą, mūsų krašto atstovai dar vieną svarbų dalyką pražiopsojo.

Lietuvos vidurinėse mokyklose yra mokoma ir *religija.* Katalikų religijos mokytojai — Kauno, Vilniaus, Gardino, Kuršo gub. mokyklose — turi pamokų palyginti máža, daug mažiaus už pravoslavų religijos mokytojus, visos jų teisės mažesnės, jie tiktai — lyg kokie antrininkai mokytojai. Algas jie gaudavo pirmiaus, kaip ir dabar, iš valstybės pinigyno, išsitarnavę kartais gaudavo pensijėles, kartais negaudavo; tų pensijėlių dydis nebuvo nė tam tikrų įstatymų nustatytas...

1912 m. pradžioje, tarp mūsų krašto atstovų, buvo ir vienas smarkus kunigas, Vilniaus miesto atstovas, kun. Maciejevičius, kuriam kalbamasis dalykas turėjo, žinoma, ypačiai rūpėti. Bet ir jis, kaip ir kiti mūsų ir Gudų krašto atstovai, laiku neįnžiūrėjo vieno sprendžiamojo įstatymo mažmožio: pats sumanymas kunigų mokytojų teisių suvaržyti nenorėjo ir reikalaute reikalavo, kad jų teisės būtų kuo tarnyboje mažinamos; bet

instatymo sumanytojai, turėdami galvoje *visą plačiąją* Rusiją, kalbėjo savo projekte tiktai apie „religijos mokytojus“, kurių deja, jie visur *vieną* (1) tematė ir todel *vienam* algą teskyrė — *vienoje* mokykloje už religijos mokymą. Komisijoje buvo ir nepravoslavų, buvo, rodos, ir kun. Maciejevičius, bet ir jie nė vienas nieko ypatinga tame *vienume* nematė.

Kun. Maciejevičius, — ypačiai *jį* čia kaltinu, — tą dalyką *(vienumą)* pražiopsojo: jis, Vilniaus atstovas, buvo kaip-tik tuo metu pamiršęs, kad mūsų krašto mokyklose visur bent *du* (2) yra religijos mokytoju, V. Dūmoje jis tuo metu, kaip tyčia, tylėjo, nė nesižiojo, — ir dabar, priėmus minėtąjį instatymą, katalikų religijos mokytojai keliose Vakarų krašto gubernijose pasiliko lyg be tikros algos, išsitarnavę — be pensijos; jie — „tam tarpui tėra samdomi“ mokytojai, gauną savo algelę iš visokių galų, ne visur ir ne visada vienodą.

Kun. Maciejevičius turėjo *mokėti laiku* pareikalauti, kad Valstybės Dūma katalikų religijos mokytoją visu kuo sulygintų šiame krašte su pravoslavų religijos mokytojais ir kad V. Dūma šio krašto religijos mokytojams bent *dviem* skirtų instatymu algas. Lenkų krašto atstovai jo nepamokė, — jiems savas, savo krašto terūpėjo dalykas, — ir mūsų krašto reikalas ir daugumos mūsų mokinių reikalai tebėr nuskausti.

Ir religijos reikalui ginti V. Dūmoje ne gana turėti, matyti, atstovas — vien smarkus katalikas! Ir čia reikėjo, man rodosi, Dūmoje tiktai — akylo, sumaningo, galvoto, gyvo, sąžiningo, bešalio žmogaus.

In Panevėžio mokytojų seminariją lietuviui labai sunku tuo tarpu insigauti. Lietuviui, norint in ją patekti, reikia išsirūpinti kiekvieną kartą dar tam tikras ministerio leidimas. Jaunikaitis mokos, ruošias in ją ir nežino, ar tikrai pareis laiku in jo išleistą ministeriui prašymą atsakymas.

Šis dalykas baisiai trukdo mūsų tautos švietimo darbą.

Anais metais mokė lietuvių kalbos toje seminarijoje mūsų J. Jablonskis, bet ir jis turėjo, kiek pabuvęs tenai, kitur pasitraukti: lietuvių kalbos mokytojas joje algelę teima, — mažesnę už kitų mokytojų algas, — ir Jablonskis, kad ir ilgiausiai būtų toje seminarijoje tarnavęs, pensijos senatvei nebūtų susilaukęs, nes jis—*„tam tarpui tebuvo samdomas“* (seminarijos statutas tuo tarpu reikalauja, kad kiekvienas jos mokytojas būtų ir pravoslavų tikybos žmogus).

Ministerija, kalbinama del šitos seminarijos, vis delsė, nieko griežta iš savo pusės nedarė, vis lūkuriavo, kada pareis metas — *visos* mūsų mokytojų seminarijos naujai organizuoti. In šitą opųjį mūsų dalyką kibdavo, rodos, dažnas, juo, kiek žinau, vaikščiojo rūpinosi dar P. Leonas, atstovaudamas Suvalkijai, kai-kas buvo lyg daroma, bet vis delto — kaip nieko, taip nieko neišeidavo.

Pernai metais, pagaliaus, buvo sumanytas ir naujas visų Rusijos mokytojų seminarijų organizavimas. Dūmos komisijoje buvo išdirbtas naujas joms „instatymas". M. Ičas, tos komisijos narys, kai-kuriems mūsų krašto pedagogams siuntinėjo, kiek žinau, išžiūrėti ir tą naujojo instatymo sumanymą, komisijos manomojo darbo kopiją, prašydamas — ką pastebėti, del jo atsiliepti, kad tik pagaliaus ir mums nebe pamotė būtų toji mokykla.

Viskas ėjo, rodosi, sklandžiai, tik staiga — Vokiečiai karą iškirto, ir visas instatymų leidžiamasis darbas, su juo ir Panevėžio seminarijos naujas organizavimas, galą buvo, bent tuo tarpu, gavęs!

Bet tokio reikalo, kaip šis, ir karo metu lyg nereikėtų, rodos, atidėti. Didysis švietimo darbas ir šaudantis reikia dirbti, juk nuo jo teturi pareiti mūsų krašto gerovė ir laimė!

Gavome naują švietimo ministerį, žmogų lyg naują, gyvą, imantį in švietimo reikalus lyg naujai žiūrėti.

Panevėžio seminarijos liga rados vėl lyg pagydoma.

Dabar girdžiu, kad tos seminarijos reikalu atlankęs šiomis dienomis ministerį atstovas M. Ičas: išdėstęs ministeriui visą tą mūsų skaudamąjį dalyką ir prašęs ką tikrai ir neatidedant padaryti, nes reikalas rėkte rėkiąs pagalbos.

Naujajam ministeriui, gr. Ignatjevui, visas tas mūsų reikalas, išdėsčius atstovui rūpimąjį dalyką, pasirodęs irgi svarbus. Šis mūsų suvaržymas buvęs ministeriui, naujam šitoje vadyboje žmogui, visai nežinomas, jis pradžioje negalėjęs nė intikėti, kad taip baisiai mes esame skaudžiami; žadėjęs tam suvaržymui, stojant mums į seminariją, galą, ar šiaip ar taip, imti daryti, žadėjęs visus tos rūšies aplinkraščius ar instatymus išžiūrėti ir pasistengti visus, bent didžiuosius, negerumus kiek galėdamas, ir be Dūmos šalinti ir apskritai imti savo vadyboje visai teisingai su mumis elgties...

Pranešėjas, baigdamas savo laišką, rašo man: „Duok Dieve, kad taip būtų!“

Tais žodžiais ir aš turėčiau baigti... Tik neiškenčiu dar mažmožio neinrašęs.

Laukiant tos laukiamosios naujienos, reikėtų, žinoma, nesnausti, reikėtų pirmiausia, kad mūsų jaunikaičiai mokamai ir ištikrųjų ruoštųsi in Panevėžio seminariją stoti. Vėl reikėtų, kad tas pats M. Ičas, ar kitas kuris mūsų atstovas, kurs yra viso to dalyko kurse, juo ligi galo rūpintųsi; reikėtų atsidėjus dirbti, kad ministeris savo pasižadėjimų šiuo tarpu — nepamirštų.

Mes jo nepamiršime! **P. Šipaila.**

[1915 m. „Vairas“ N 7].

Mokyklų dalykai.

Šių metų vasario gale Petrograde, pas naująjį švietimo ministerį, buvo susirinkę visų Rusijos mokslo apygardų globėjai — pasimatyti su švietimo ministeriu ir pasitaryti su juo apie invairius mokyklų dalykus. Buvo norima išgirsti kai-kas ir apie naująjį kursą, kurio taip dabar visi laukiame iš naujojo ministerio.

Visų mokslo globėjų, besitariant, pažymėta, tarp ko kita, kad trūkstą visur pradedamosioms mokykloms mokytojų, kad reikią, steigti tam reikalui daugiaus mokytojų seminarijų ir institutų (vyrams ir moterims). Ministeris, išrazdamas ir pats, kad mokytojų seminarijų reikalas yra dabar svarbiausias, tikrai gyvas, neatidėtinas, susirinkusiems apreiškė betgi, jog dabar, šiuo karo metu, nėsant atliekamų pinigų visai eilei šių mokyklų reikalui, reikią rūpinties ypačiai, kad globėjų būtų steigiami jų apygardose vadinamieji pedagogų kursai; geri pedagoginiai kursai galį ir turį atstoti dabar, kur reikiant, tas naująsias seminarijas, kurių taip laukia ir vis nesulaukia šiuo kritingu valstybei metu žmonių švietimo darbas.

Tarybose buvo paliestas ir nerusų mokyklų dalykas. Čia savo nuomones išdėstę smulkiai Orenburgo, Rygos ir Kaukazo globėjai. Jų nuomone, šitos mokyklos reikią intraukti in bendrąją mokyklų sritį. Tuo tarpu nerusai turį mokyties daugiausia invairiose tikybinėse mokyklose, kuriose ir pats mokymas einąs ne visai gerai. Skiriant mokytojai, pradedamųjų mokyklų inspektoriai nerusų gyvenamuose plotuose, reikią imti, kiek galint, kandidatai, kurie užtenkamai moka tų vietų kalbas.

Labai reikią pasirūpinti, kad būtų parašyta vietų kalbomis toms mokykloms visai gerų mokslo vadovėlių ir kad būtų paruošta visa eilė gerų mokytojų, mokančių vietų kalbas.

Ką šitie pastebėjimai reiškia, mūsų jaunuomenei, tikimės, bus visai aišku. *J. J.*

[1915 m. „Vairas“ N 9, pusl. 135].

Mokiniams.

(atitaisymas).

„Vilties“ N 65-me (Vilniaus kronikoje) įrašyta viena visai klaidinga žinelė, kurią čia skubu atitaisyti.

Vidurinėse Vilniaus mokslo apygardos mokyklose bus mokoma ligi šių metų balandžio 15 dienos. Mokiniai, kurie *negali del karo meto* laiku atvažiuoti po Velykų į savo mokyklą, bus keliami iš klasės į klasę ir negrįžę po švenčių. Giminazijoms ir kitoms vidurinėms mokykloms yra įsakyta *kelti tie mokiniai* į vyresnes klases *taip-pat,* kaip bus keliami (bal. 15 d.) jų draugai, galėję sugrįžti laiku į mokyklą.

Mokslo apygardos aplinkraštyje šiuo kartu yra kalbama tik apie mokinius, kurie gerai mokos ir kuriems karo aplinkybės neleidžia laiku po Velykų sugrįžti iš atostogų.

[1915 m. „Viltis“ N 71]. *J. Jablonskis,* g. mokytojas.

Del lietuvių kalbos programos mūsų mokykloms.

Šią vasarą Vilniaus mokslo apygardos išspauzdinta lietuvių kalbos programa vidurinėms mokslo įstaigoms („Программа литовскаго языка для среднихъ учебныхъ заведенiй“).

Programa, kaip matyti iš tam tikro jos įrašo, patvirtinta (dar kovo mėn.) ir išrasta tinkama pačios žmonių švietimo ministerijos, tariant — vadinamojo jos „Mokslo Komiteto“.

Programa išláidyta dabar vidurinių apygardos mokyklų valdyboms.

Bet naudoties ja šiais metais mūsų kalbos mokytojai del karo meto aplinkybių, tur būt, niekur negaus.

Ši programa nieko bendra neturi su tuo programos projektu, kurį buvo išdirbęs vasaros atostogomis kelių mūsų mokytojų būrelis (žr. „Vairas“, N 19). Čia viskas ir vėl eina senovės takais: yra daug žodžių, daug pasakyta nusakyta, bet — labai máža visur turinio, kurio taip laukiame iš programos savo

kalbai. Mokytojas, eidamas ta programa kalbos kursą, turės darbo mokykloje, jau beveik priverstinai, pirmiausia su „Mūsų Dirva“ (Vasiliausko ir Matulevičiaus), „Skaitymo knyga“ (Gabrio), „Trumpa lietuvių kalbos gramatika“ (Damijonaičio), „Trumpa lietuvių rašliavos apžvalga“ (Maironies) ir tt. — su „vadovėliais“, taip maža teduodančiais kalbos reikalui rimtoje mokykloje. Čia skaudžiausia mums, kad teikiamųjų tvirtinamųjų vadovėlių ir kalba yra ne gražiausia, ne visur taisyklinga, ir kad patys tie vadovėliai savo turiniu ir sudarymu neduoda nieko pamokoma jaunųjų klausytojų auditorijai. Tarp kitų vadovėlių parodyta ir Ryg. Jono „Lietuvių kalbos sintaksė“ su „Rašomosios kalbos dalykais“ — du vadovėliu, kuriuodu kaip tik, aiškiai ir neaiškiai, kritikuoja kitų teikiamų čia mokyklai vadovėlių kalbą. Programoje niekur nepažymėta, kad mokytojui turi rūpėti mokykloje pirmiausia kelti aikštėn žmonių kalba — žmonių kalbos dėsniai ir įstatymai, kad mokykloje reikia skaityti ir nagrinėti su mokiniais ypačiai tie darbai ir darbeliai, kurių kalba graži, lengva ir visiškai sutinka su žmonių kalbos dėsniais, — tie rašiniai, iš kurių žymu rašytojo jei ne talentas, tai bent talentėlis. Rašytojams (įvairių rūšių „poetams“), rašantiems dirbtine kalba, be talento ir dažnai be mokslo, neturėtų būti vietos rimtoje mokykloje.

Aštuntosios klasės mokiniai, einant šita programa, turės darbo su XIX amžiaus ir dar vėlesniais mūsų rašytojais. Programoje pažymėta ar 40 tokių rašytojų! Tokios daugybės savo rašytojų neskaito, žinoma, mokykloje vienoje klasėje nei rusai, nei lenkai, nei vokiečiai. Kodel gi mums jie (40) turi kelti visi savo nosis mokykloje?! Tarp tų rašytojų randame čia, žinoma, ir vysk. Valančauską, S. Daukantą, Žemaitę, Vydūną, bet juos savo daugumu — nustelbia visi kiti „garsingieji“ rašytojai, kurie su jais lygiai iškišti programoje: kun. Tatarė, kun. Mežinys (su savo žodynu ir gramatika), Pietaris, Margalis, Vaičaitis, Fromas, Gerutis, Jovaras, Atanazas... Jie gal ir geri, gal ir daug ką vienam kitam sako, bet — ne mokyklai, ne pačios kalbos reikalui mokykloje!

Mokykloje reikia skaityti tiktai patys įžymieji rašytojai... Bet kur čia žmogus iš tos daugybės „įžymių“ rašytojų išskirsi — „pačius įžymiuosius“ sustatytus vienoje draugėje su visais kitais, labai nedaug tesakančiais jaunosios Lietuvos protui ir

širdžiai?! Tarp talentingųjų šių dienų rašytojų ypačiai daug duoda vilties, man rodosi, Šeinius. Bet jo šios programos rašytojų skaičiuje mes nematome. Šitas dalykas irgi sunku suprasti.

Programos gale pasakyta: „Ši programa trumpinama arba pildoma, destis kiek turi kalbos mokslo patys klausytojai ir kiek valandų skiriama lietuvių kalbos mokslui mokykloje."

Kiek turi būti skiriama šiam reikalui valandų, — apie tą dalyką pačioje programoje nėra nė kalbos; joje nepasakyta, nei kiek turi mokėti pats mokytojas, nei kas sprendžia apie jo paties mokslą — kas ir kaip skiria tuos mokytojus mūsų mokyklai.

Taigi šitoji programa, ir vėl sakau, daug kuo skiriasi nuo tos, kurią yra įteikę šių metų birželio mėnesyje mūsų atstovai Švietimo ministerijai.

Mokytojas.

[1915 m. „Lietuvių Balsas" N 4].

1916

Didžiuoju mokyklos reikalu.

Tauta, kurios mokykla nedirba ištikrųjų šviečiamo savo darbo, nekelia jos kaip reikiant iš miego, yra labai labai varginga. Tokia varginga yra dabar ir mūsų tauta: mūsų mokyklų buvo ligi šiol labai mažai ir tos pačios buvo labai menkos, netikusios.

Kuri yra to priežastis, čia nenagrinėsime: dabar ne metas ieškoti ir kelti aikštėn, kas čia yra kaltas, kas nekaltas.

Ligi šiol mūsų visuomenė neturėjo įsitaisiusi nė vieno kokio leidinio, skiriamo mokyklos ir auklėjimo reikalui. Pasirodydavo kada-ne-kada šiokių tokių mokslo vadovėlių, juos kartais vienas kitas laikraštis pastebėdavo, šį tą jiems saviškai prikišdavo, kartais vieną kitą vadovėlį pagirdavo, bet ir taip buvo daroma tik netyčia, tik retkarčiais, kada-ne-kada. Mokyklų reikalai, visa kas tikrai nauja ir gyva vieno kito kultūringojo krašto švietimo srityje, niekad nebūdavo nė svarstoma mūsų laikraščiuose ištisai ir rimtai, nors šitas dalykas tautai, — norinčiai tikrai gyventi, nebūti išbrauktai iš gyvųjų tarpo, — turėtų, rodosi, itin rūpėti. Norėdavome, kad bent pradedamosios mo-

kyklos mokytojai būtų vietos žmonės, tikrai atsidėję mūsų jaunuomenės švietimui, bent — vienu tuo noru dažniausiai ir pasitenkindavome. Matydami, kad Suvalkiečiuose daugumas tų mokytojų yra lietuviai, tuo pasidžiaugdavome, pasidžiaugę nurimdavome ir tiek. Bet ką ir kaip dirba, ką nudirba tie mūsų mokytojai, mums kaip ir nerūpėjo. Prikišti kas laikraštyje mokytojui lietuviui, kad būdavo ne visai tikęs, — turėdavom, žinoma, ir tokių mokytojų, — buvo lyg nepadoru, negražu: vieno kito mokytojo reikalas, jo nepaliečiamumas būdavo mums lyg didesnis už tautos ir auklėjamosios jaunuomenės reikalą. Mūsų mokyklos dalykais dažniausia tik skųzdavomės savo tarpe arba laikraštyje, kaltindavom savo papratimu tik aplinkybes ir taip darydami — jauzdavomės jau lyg visa, ką galėdami, padarę. Taip toliau tverti, jei norime kultūringųjų tautų tarpe ilgiau gyventi ir šį tą pagaliau nudirbti iš to, kas senai jau buvo dirbtina, — daugiau nebegali!

Bet didžiajam mokytojų darbui, kurį turime prieš akis netolimoje ateityje, dabar, didžiojo karo metu, ir laikas, tiesą sakant, ne visai patogus.

Kas gi daryti?

Ir dabar, karo metu, reikia bent kuo-ne-kuo prisidėti prie šito rėkiamojo mokyklos reikalo. Tą savo norą griežtai išreiškė mums nesenai ir vienas susirinkęs mūsų mokytojų būrelis.

Norime leisti dabar du kartu metuose pedagogų leidinį, skiriamą mūsų mokyklos ir šiaip jau tautos švietimo reikalui.

Norime, kad tame leidinyje būtų spauzdinami įvairūs gyvi straipsniai, kurie tiesiai ar tik iš tolo paliečia didžiuosius mūsų mokyklos reikalus. Taigi pasiryžę esame dėti jame šios rūšies straipsnius ir straipsnelius:

1. Gyvieji mūsų mokyklų, ypačiai pradedamųjų, reikalai: visa kas surišta su dėstomais jose mokslo dalykais ir su tais metodais, kurie mūsų mokytojų vartojami tose mokyklose.

2. Mokykla, jos uždaviniai ir tautos kultūrinamas darbas — svetur, daug kultūringesnėse už mus, ypač mažosiose, tautose. Čia turime galvoje mokyklą Baltijos pajūryje, Danuose, Čekuose, Šveduose ir kitur. Mokykla yra kiekvienos tautos kultūringumo padaras, bet norėdami eiti

patys kultūringyn — galime ir turime naudotis ir kitų tautų paveikslu, jų prityrimais.

3. Liaudies universitetai ir įvairios aukštosios pradedamosios mokyklos — kituose kraštuose. Keldami tų įstaigų idėją, kalbėdami apie jas savo leidinyje, turėsime tuo tarpu prieš akis tiktai savo tautos ir jos švietimo reikalą netolimoje ateityje.

4. Liaudies knygynai, skaityklos, šventadienių mokyklos suaugusiems ir jaunuomenei. Čia rūpės iškelti aikštėn, kas toje srityje kitur visuomenės padaryta ir kas iš to yra mums tikrai darytina.

5. Mokslo vadovėliai — kitur ir mūsų krašte. Čia žymėsime, bent norėtume žymėti, kuriuos-ne-kuriuos vadovėlius, vartojamus kitose šalyse. Čia mums rūpės, žinoma, tiktai patys įžymieji, skiriami tų šalių mokyklai, vadovėliai. Rūpinsimės, kad mūsų leidinio skaitytojai galėtų turėti supratimo apie visus vadovėlius, kurie yra skiriami mūsų mokyklai. Mūsų vadovėlių gerumai ir negerumai — visų jų apžvalga, kritika, jų gerumų ir negerumų nurodymai — turės tikrai rasti vietos mūsų leidinyje. Mokytojas, kuriam teks paskaityti keli mūsų leidinio numeriai, turės gauti supratimo ir apie tai, kuo geri mūsų vartojamieji vadovėliai ir ko jiems tikrai trūksta.

6. Šių dienų mokyklų kronika. Spauzdinsime žinias, gautas iš mokytojų ir rastas laikraščiuose, apie įvairias mūsų įsikurtas dabar Rusuose mokyklas. Reikės tos žinios traukti į vieną vietą — mūsų visuomenės ir mūsų mokyklos reikalui.

Šito leidinio redakcija mokytojų būrelio pavesta šiuo tarpu S. Čiurlionienei, Pr. Mašiotui ir man.

Pirmąjį šito leidinio numerį norime išleisti prieš šių metų liepos mėnesį.

Pranešdamas apie visą šitą dalyką, labai prašau draugus, mūsų krašto mokytojus, ir kitus pedagogus, šelpti mus savo darbais — straipsniais, straipsneliais, patarimais ir teikiamomis mums žiniomis.

Kreipiantis į mus leidinio reikalu, reikia rašyti šiuo adresu: Воронежъ, Халютинская, 15. Софіи Чурлянисъ.

J. Jablonskis.

[1916 m. „Lietuvių Balsas“ N 10].

Vargo mokyklai. Būrelio mokytojų rinkinys kalbos mokslo reikalui. Pirmoji dalis. Petrapilis, 1916 m.

Šitas rinkinys išėjo šių metų liepos mėnesyje. Skiriamas daugiausia vidurinėms ir aukštosioms pradžios mokykloms. Darbas buvo spauzdinamas skubotai, naujoje spaustuvėje, ir jame yra įsibrovę spaudos klaidų, kurios prieš skaitant reikėtų kiekvienam išsitaisyti, pačių „atitaisymų" nėra rinkinio gale. [2]

Pažymėjimas. Naujoji *(garsinė)* rašyba, kurios norėjo rašybos komisija, prieš spausdinant vadovėlį nebuvo čia įsigalėjusi, taigi kalbos mokslo vadovėliui netiko. Antra vertus, šių metų balandžio mėnesį, prieš pat spausdinant darbą man buvo pranešta iš Petrapilio, kad K. Būga jau rašąs *kilminės* rašybos vadovėlį, kuris išeisiąs gegužės gale arba birželio pradžioje. Idant mažėliau būtų netvarkos, prašiau, kad žadėtojo K. Būgos vadovėlio rašyba būtų drauge ir šių skaitymų rašyba; spaustuvės korektorius prašiau naudotis, kur išras reikalinga, visur K. Būgos patarimais — spausdinti taip, kaip bus jo vadovėlio taisyklių tikrai ir griežtai reikalaujama (mano paties kilminė rašyba šiuo tuo skiriasi nuo K. Būgos rašybos). Taip buvo ir spausdinama.

Žadėtasis rašybos vadovėlis laiku betgi nepasirodė — ir viso rinkinio rašyba išėjo šiuo tarpu gana marga, ne aiškiausia, ne visur vienoda. Nesulaukęs rašybos vadovėlio, antrąją dalį rinkinio spausdinu jau sava, nebe to laukiamojo vadovėlio rašyba: ką teikdamas kilminei rašybai mokėsiu bentgi mokiniams pateisinti tuos teikimus. *J. Jablonskis.*

[1916 m. „Lietuvių Balsas" N 69].

1917

Katekizmai.

I.

D. Martyno Liuterio **Mažas Katekizmas** ir D. Jono Jokūbo Rambako **Pamokslas** apie išganymo davadą pirma 24 klausimuose trumpai suglaustas potam 237 klausimuose plačiaus išguldytas. Pp. 1—92. Petrapilis, 1916.

Pradžioje (pp. 1—27) eina penkios Liuterio katekizmo dalys: 1) *Dešimtis Dievo prisakymų,* 2) *Viera krikščioniška,* 3)

Pono Jėzaus malda, arba Tėve mūsų, 4) *Sakramentas Švento Krikšto* ir 5) *Sakramentas Altoriaus arba Šventa večerė Pono Jėzaus Kristaus.* Be tų dalių čia yra dar: 1) *Įstatymas Dangaus raktų,* 2) *Spavėdė,* 3) *Liuterio klausimai* su jų atsakymais prie Dievo stalo einantiems ir *Kiti klausimai,* kurius visi krikščionys ir ypačei tie, kurie nor Dievo stalop' eiti atsakyti tur, 4) *Ryto meto žegnone, Malda pirm valgimo, Malda po valgimo ir* 5) *Namų Tobličia* nekurių gražių kalbėsių iš Dievo žodžio šventiems urėdam's, kureis jie kaip savo tikru pamokslu apie urėdo službą savo pagraudenami*).

Rambako „Pamoksle" (pp. 28—78) eina, kaip pasakyta, 24 klausimai „Trumpo suglaudimo pamokslo apie išganimo davadą" ir 237 klausimai „Platesnio ir pilnesnio išguldimo šio trumpo suglaudimo".

Katekizmo gale yra dar *„Malda",* kurioje visas davadas apie išganymą suglaustas yra (pp. 79—81), *„Prisivertimo psalmai Dovido"* (pp. 82—91) ir *„Dauginimo toblytėlė".*

Toks yra visas šio katekizmo turinys. Visas mokslas išdėstytas, kaip ir kituose mūsų katekizmuose, *klausimais ir atsakymais.* Prie atsakymų ir skyrium išmėtyta Šventojo Rašto tekstai, kuriais pažymima, jog tikybos mokslas laužiamas čia ne iš piršto, bet eina iš tikrojo ir pirmojo krikščionių mokslo šaltinio.

Kad aiškiau būtų matyti, kokį mokslą teikia mums šiuo tarpu mūsų „Kultūros sekcijos" išleistasis Liuterio katekizmas, kiek tas mokslas įmanomas šiaipjau žmonėms ir šių dienų mokiniams, kiek čia naudos iš to mokslo yra šių dienų senajai ir jaunajai visuomenei, duodu pirmiausia, nenorėdamas tuščiai kalbėti, žiupsnelį ištraukų iš paties katekizmo tekstų.

Autorius, dėstydamas kurį Dievo įsakymą, po kiekvieno įsakymo deda visur ir klausimą: „Kaip tai išmanai?" ir pakiša tuojau, žmonėms pamokyti, savų „išmanymų". Prie „antro prisakymo" („neminėk noprosnai Vardą Dievo savo"), pareikšta: „Mes turime Pono Dievo bijotis ir Jį mylėti, idant per Jo vardą nekeiktumbim, nepasibažintumbim, nežynautumbim, nemeluotumbim arba priviliotumbim, bet visose reikmenėse tą prašytumbim, melstumbimės, ir su dėkavone garbintumbim (p. 3)." Prie kitų įsakymų pasakyta, tarp ko kita: 1) „Mes turim

*) Čia, kaip ir kitur, viskas pažodžiui iš pačių knygų išrašyta. J. J.

Pono Dievo bijotis ir Jį mylėti, idant šventą kozonį ir Jo žodį nepapeiktumbim, bet už šventą laikytumbim rods klausytumbim, ir mokytumbimės (paaiškinimas įsakymui: „atmink, idant dieną šventą švęstumbei", p. 4); 2) mes turim Pono Dievo bijotis ir Jį mylėti, idant savo gimdytojus ir ponus (arba gaspadorius) nepapeiktumbim, nei įpykintumbim, bet garbėje laikytumbim, jiems slūžytumbim, jų klausytumbim ir juos didžei mylėtumbim (paaiškinimas ketvirtajam įsakymui: „Garbink tėvą ir motiną savo, kad tau gerai pasisektųs ir ilgai patektumbei ant žemės," p. 4); 3) mes turim Pono Dievo bijotis ir Jį mylėti, idant savo artimo kūną ir gyvastį nepažeistumbim, nei iškaditumbim, bet jam pagelbėtumbim ir pašoktumbim visose kūno bėdose (penktajam įsakymui, p. 4); 4) mes turim Pono Dievo bijotis ir jį mylėti, idant artimo savo tėviškės arba namų kitryste netykotumbim, neigi kaip teisybės būdu nepasisavintumbim, be jam padėtumbim, jeng jis savo lobį palaikyt galėtų" (devintajam įsakymui, p. 5). „Vieros krikščioniškos" galas („apie pašventimą") šiaip aiškinamas: „Aš tikiu, jog iš savo paties proto arba silos į Jezų Kristų, mano Viešpatį, tikėti neigi Jopi prisiversti galiu, bet Šventoji Dvasia manę per Evangeliją pašaukė, savo dovanomis apšvietė, tikrame tikėjime pašventė... man ir visiems tikintiems kasdien visus griekus malonei atleidžia, ir sudnioje dienoje mane su visais numirusiais prikels ir man bei visiems į Kristų tikintiems amžiną gyvatą duos. Tai tikrai tiesa." (p. 8). Viešpaties maldos ketvirtąjį prašymą („Duoną mūsų dienišką duok mums šę dieną") katekizmo autorius štai kaip išmano: „Ponas Dievas duoda dienišką duoną ir be mūsų maldos, visiems ir piktiems žmonėms; bet mes prašom šioje maldoje, kad mums tai duotų išpažinti ir su dėkavone priimti mūsų dienišką duoną... Dieniška duona vadiname vis kas ant kūno reikmenis ir išlaikymo pareitis kaip antai: valgis, gėrims, rūbai, kurpės, namai, padvarija, laukas, banda, pinigai, lobis, geras vyrs, gera motė, geri vaikai, gera šeimyna, gera vierna vyriausybė, gera valdžia, gers oras, pakajus, sveikata, viežlibumas, garbė, geri prieteliai, vierni kaimynai ir kas tam lygu" (p. 10). Dėstydamas šventojo krikšto sakramentą, atsakydamas į klausimą: „Ką rodo mums tas vandenį krikštijimas?" ir cituodamas tam reikalui Šventojo Rašto žodžius, katekizmo autorius rašo: „Švents Povils Rymionump' šeštame perskyrime sako: „Mes esame su Kristumi krikšte

palaidoti į smertį, lygiai, jog kaip Kristus iš numirusių prisikėlė per garbę Tėvo, taip ir mes naujoje gyvatoje vaikščiotumbim" (p. 13).

„Liuterio klausimuose su jų atsakymais prie Dievo stalo einantiems" yra, tarp ko kita, klausiama: „Kasgi jį (Jėzų Kristų) privertė už tavo griekus mirti ir gana daryti?" ir atsakoma: „Jo dide meile už savo Tėvą, už mane ir už kitus griešnus" (p. 19). Klausimas: „Kam nori prie šventos večerės prieiti?" taip atsakomas: „Kad išmokčiau tikėti Kristų už mano griekus iš didžios meilės mirusį, kaip sakyta, ir priegtam nuo jo mokičiaus Dievą bei savo artimą mylėti" (p. 19). Kiek toliau autorius klausia: „Per ką nusitiki savo griekų valnas būti?" ir „Nuogi ko tavę Kristus atpirko?" Taip paklausęs atsako: „Per įtikėjimą į savo mieląjį Viešpatį, Išganytojį Jėzų Kristų" ir „Nuo visų mano griekų nuo smerties ir nuo macies velnio" (p. 21).

„Namų Tobličioje nekurių gražių kalbesių" autorius, kalbėdamas apie „svietišką vyriausybę", taip graudena šventojo Rašto žodžiais šių dienų pasišiaušėlius: „Kožna dušia tur buti paduota vyriausybei, valdžią ant jos turinčei. Nėsa nėra nejokios vyriausybės, kaip tikt nuo Dievo. Bet kur vyriausybė yra, ta Dievo įstatyta. O kas prieš vyriausybę stengiasi, tas prieš paties Dievo įstatimą stengiasi. Bet kurie pasistengia, tie sau sunkų sudą sulauks. Nes ne noprosnai kardą neša, Dievo tarnaitė yra, pagiežanti ir koravojanti piktą darantį" (p. 25). Ten pat mūsų moterims pasakyta: „Moter's bukite paduotos savo vyrams kaip Viešpačiui, kaip Zore Abraomo klausė ir savo Ponu vadino, kurios jūs dukterimis pastojote, jei gėr darydamos ne taip baukštos este" (p. 26). Šių dienų „bernams, sluginėms, priedinininkams ir darbininkams" tiesiai drožiama: „Jus bernai, klausykite gaspadorių savo su baime ir drebėjimu vierna širdžia, kaip Kristaus paties ne tikt po jų akių, kaip žmonėms įtiktinai, bet kaip tarnai Kristaus, jeib tokią valę Dievo išpilditumbit iš širdies ir geros valės. Tarykitės Ponui Dievui, ne žmonėms tarnaują ir žinokite, ką tas gerą daro, tai iš Dievo gaus, buk bern's buk valnas" (p. 26 ir 27).

Dr. Rambako „Suglaudime" ir „Išguldime" pilna štai kokių klausimų ir atsakymų:

1. Kaip žmogus varging's ir prapuoling's šim amže?

Jog jis nuo Dievo atsiskyręs, ir su velniu susivienijo (p. 29).

2. O kasgi svietą sutvėrė?
Iš pradžios sutvėrė Dievas dangų ir žemę (p. 32).

3. Bet kokia dvasia tavo dušia?
Dvasia, Dievo leista (p. 32).

4. Kokia Dievo išmintis? ir kaip vyriausiai išroda jo protas?
Diev's žino viską, ir išmano viską (p. 33).

5. Kur gyven tas trivienasis Dievs?
Gyven Dievs šviesybėje nei vienam ne prieinamoje (p. 34).

6. Ar ir nuo smerties bei vargų nieko nežinojo (žmogus)?
Ne, nežinojo. Nes smertis potam dar per grieką į svietą atėjo (p. 38).

7. Ogi ar pasiliko žmogus pasilaikyme arba buvims pirmykščiame šlovnume?
Ak ne, nepasiliko, zielėk Dieve! (p. 39).

8. Taigi koks dabar žmogus susigrieidams (= nusidėdamas) pastojo?
Ak bėdna bėdniausiu! prapuolė jis visas, pagal kūną ir pagal dūšią (p. 41).

9. Argi pirmieji tėvai prigimtį savo ešgirną (= griešną, nuodėmingą) ir ant savo vaikų įvaisino?
Įvaisino. Adomui gimė sūnus į jo veidą (p. 44).

10. Taigi kas mums nuo mūsų pirmiausiųjų tėvų į dalykus teko?
Griek's bei smertis. Ak bėdų vargų dalykai! (p. 44).

11. Ar Diev's ir žmones griešnuosius išlaiko bei aprupina?
Bėje ir juos išlaiko bei aprupin. Gelbt' jis kaip žmones, taip ir bandą (p. 46).

12. Ar neša Diev's iš keršto rikus (ta esti piktuosius žmones), su didžiu kantrumu?
Mielei neša Diev's, ir keršto rikus, su didžiu kantrumu (p. 47).

13. Ar negalėjo žmogus pats iš savo bėdos bei prapuolimo save išgelbėti?
Nė ne galėjo. Ką gal žmogus duoti, kad savo dūšią atvaduotų? (p. 47).

14. Ar Atpirktojis mūsų vis viename tikt pasilaikime ir buvime pasilikęs?

Ne, ne vis, bet iš pirmo jis pasižemino, ir potam pasiaukštino (p. 55).

15. Ar mes jau per smertį Kristaus su Dievu suderinti?
Mielai. Mes suderinti esme Dievui, per Jo Sunaus smertį (p. 57).

Čia pat pridurta: „Jei męs suderinti esme Dievui per Jo Sūnaus smertį, dar neprieteleis budami; toli daugiaus išganyti busime per jo gyvastį, jau dabar suderinti."

16. Kur yra dabar Kristus?
Jis užžengęs yra aukščiaus visų dangų, jeib viską išpildytų (p. 58).

17. Ką veik Kristus po dešinės Dievo?
Ponavoj tarp savo nepríetėlių (p. 59).

18. Ką veikia daugiaus?
Jis išgano visus, kurie per jį Dievop' iškanka ir gyvas ir visados, ir meldžia už juos (p. 59).

19. Ogi mes ką pažadam' mielam Dievui Kristo derėjimui?
Atsižadam velniui, ir jo draugistei, ir jo darbams: ir prisižadam prie vieno Dievo pasisavinimo žmonės buti (p. 63).

20. Ar ne ir tikinčius griek's prigimtasis kartais užkabin, ir jiem's ne gana dabojant, greitai juos prigaun, kad nusižengti tur?
Ak! ir tankiai. Mes visi tulėropai puolinėjam (p. 69).

Ir dr. Rambakas mėksta savo mokinius Šv. Rašto žodžiais graudenti. Atsakydamas į klausimą: „Kokius vaisius tikras tikėjim's neša?", jis savo neaiškų atsakymą („vaisius Dvasės, arba gero pasielgimo, butent meilė, paklusnumą, nusitikėjimą į Dievą, ir kas tam lygu") tokiais žodžiais mėgina paaiškinti ir sutvirtinti: „Taigi pilnai apie tai pasirupinkite, ir išrodikite savo tikėjime viežlibystę, ir viežlibystėje padorumą. Ir padorume miernystę, ir miernystėje kantrumą, ir kantrume nuobažnystę. Ir nuobažnystėje brolišką meilę, ir broliškoj' meilėje visų meilę. Nes jei tiktai apstingai jusip' yra, ne leis jus tingineis nei nevaisingais būti, išpažinime mūsų Pono Jėzaus Kristaus" (p. 67).

Čia tyčia išrašiau daug ištraukų iš įvairių katekizmo vietų. Iš jų aišku bus, man rodosi, ką mes čia nauja ir gera turime šių dienų mūsų reikalui.

Man pačiam pirmą kartą tetenka rašyti savo amžyje apie katekizmą. Pats aš iš mokyklinių katekizmų mažiausia esu gavęs supratimo apie Dievo ir doros mokslą: tokie sunkūs kitados jie būdavo suprasti jaunam, ieškančiam ko nauja žmogeliui. Taigi galiu perdaug kritingai, dovanokite, pažiūrėti į kalbamąjį katekizmą, mūsų „Kultūros ir švietimo sekcijos“ išleistą šių dienų vargo žmonėms.

Į tokius katekizmus, kaip šis, žiūriu, ar šiaip ar taip, labai kritingai. Naudos iš jų, man rodosi, nėra nei suaugusiems žmonėms, nei tebebręstantiems jaunikaičiams, einantiems įvairiose mokyklose mokslą, ir „Kultūros sekcija“, man rodosi, be reikalo tik leidžia visuomenės lėšomis tokias šiukšles, kaip šios. Nė vienas padorus, šiek tiek galvojąs mokytojas negalės jomis naudotis mokykloje savo mokinių galvoms ir širdims šviesti; tokiais, kaip šitas, katekizmais mokytojas galėtų naudotis mokykloje tik tuomet, jei pats būtų visiškas bedievis arba norėtų per mokyklą griaute griauti Kristaus mokslą ir rodyti savo mokiniams, jog Kristaus mokslas toks, kokį jį skelbia čia Liuteris ir liuterių tikybos kunigai, yra vieni tušti plepalai, vieni niekai, kuriais rimtas žmogus ir rimtai galvojąs mokinys pasijuokti tegali, turėdamas laiko.

Taigi nieku būdu negaliu suprasti, kodel „Kultūros sekcija“ šitaip, ne kitaip išdėstytą Liuterio mokslą paleido šiuo kartu į žmones ir mokyklas. Kun. Šepetys ir, gal būt, kun. Jokubėnas turi, kiek žinau, ir liuterių mokinių. Argi turės juodu drąsos reikalauti, kad jų mokiniai, liuteriai lietuviai, naudotųsi panašiu į šitą katekizmu tikybos mokslo reikalui?! Mokyklai ir kultūros reikalui toks katekizmas, kaip šitas, yra tiesiog žalingas: čia ir kalba ir rašyba bjauriausia, čia ir įmanomo vaikui dvasios peno yra labai maža, čia ir galvojama visai vėjavaikiškai!..

Kaip gi galėjo atsirasti toks katekizmas šiomis dienomis mūsų tarpe? Gi štai kaip: M. Liuteris parašė „šventųjų urėdų“ metu vergams katekizmėlį; jo buvo norima, kad tie neišmanėliai vergai garbintų visomis keturiomis ir savo vyresniuosius, „šventus urėdus“ (p. 24) ir jų klausytų, kaip paties Jėzaus Kristaus; po kiek laiko atsirado Prūsų Lietuvoje vokiečių kunigas, nemokąs lietuviškai*), ir išvertė tą Liuterio katekizmą į savo nemokamą lietuvių kalbą, ir išvertė bjauriausiai; išvertęs pri-

*) Prūsų Lietuvos kunigai ir dabar beveik išimtinai vieni vokiečiai.

dėjo, žmonėms skaityti, ir daug savų „išmanymų“ — jog kvailiams lietuviams „viskas mačys“; dabar mūsų „Kultūros sekcija“, pasukusi galvą, išrado, jog tas nemokančio lietuviškai siaurapročio vokietėlio vertimas yra kaip tik geras „kultūrai“ kelti... tarp lietuvių. Taip ir atsirado šis katekizmas mūsų tarpe.

Lenkų kultūros draugija ar kitos kurios tautos padori įstaiga nieku būdu nesugalvotų, jog toks darbas, kaip šitas, gali būti reikalingas bundančiai iš miego tautai. Nei Lenkuose, nei kur kitur draugija, kuriai rūpi kultūra, tokio darbo, kaip šitas, nieku gyvu neleistų į žmones visuomenės pinigais. Taip neatsargiai ir *nekultūringai* galėjo padaryti, deja, tiktai mūsų „*Kultūros* sekcija“!

Jei taip labai reikėjo šiuo metu išleisti lietuviams (pabėgėliams arba tremtiniams belaisviams) liuterių katekizmas, jei Prūsų Lietuvoje tinkamesnio šiam reikalui nebuvo, tad reikėjo paimti bent vienas kuris padoresnis, tinkamas mokslui, latvių liuterių katekizmas, išversti padoriai lietuviškai ir išleisti šito šlamšto vietoje. Tokiu katekizmu, kaip šis, negali dabar juk niekas naudotis — jo čia nesupras mokiniai liuteriai, jis bus nesuprantamas ir šiaipjau liuterių žmonėms. Jis rodysis tik bjauriems juokams dabar parašytas — pasijuokti tuo, kuo sunki nuodėmė yra juoktis arba tyčiotis! Iš mokyklos toks katekizmas reikia varyte varyti, jei mums rūpi, kad Lietuvoje nebūtų diskredituojamas per mokyklą lietuvių tautos įstaigos vardas, Kristaus mokslas, liuterių tikyba!... Jei reikalaujame, kad padorus būtų kiekvienas raštų rinkinėlis, skiriamas mokslui, tad juo labjau turime rūpintis, kad gražiai, suprantamai ir įmanomai būtų rašomas kiekvienas mūsų tautos įstaigos leidžiamasis tikybos ir doros mokslo vadovėlis.

Einu dar toliau. Mūsų „Kultūros sekciją“, išleidusią šitą katekizmą, šaukiu visuomenės tieson: reikalauju, kad ji visuomenės pinigus, išleistus šitam katekizmui, tuojau sugrąžintų, kad to katekizmo mokslo reikalui nebepardavinėtų, kad ji kuo veikiausiai sunaikintų... To reikalauju — mūsų tautos, mūsų tautos įstaigos, lietuvio, kalbos mokytojo vardu!

J. Jablonskis.

[1917 m. „Santara“ N 7].

Katekizmas Evangelikų-Reformatų tikėjimo vaikams. Pp. 1—80. Petrapilis, 1916.

Katekizmo „Įžangoje" kalbama apie „religiją, apreiškimą, raštą"; toliau kalbama apie „krikščionišką tikėjimą" (penkiuose skyriuose), „krikščionišką gyvenimą — Dievo prisakymus ir maldą" (dviejuose skyriuose). Po tų dalių eina atskiros *maldos* — prieš pamokas, po pamokų, prieš valgant, pavalgius. Beveik pusę katekizmo sudaro įvairios *giesmės* (pp. 49—80).

Iš viso ko — iš kalbos, tono ir visų katekizmo pamokslėlių — matyti, jog jis teikiamas ir šių dienų mokyklos reikalui.

Ir čia, kaip ir liuterių katekizme, daug vietos paskirta Šv. Rašto tekstams, tikybos mokslo pagrindui.

Pats katekizmo mokslas (p. p. 1—47) sudėtas iš klausimų ir atsakymų (91); po kiekvieno klausimo eina atsakymas, o po atsakymų — Šv. Rašto tekstai, tų atsakymų šaltinis. Taip antai, po klausimo: „Ką tu žinai apie Dievo darbus?" eina vaiko atsakymas: „Visagilis Dievas yra viso svieto ir mano sutvėrėjas ir apveizdėtojas", o po to atsakymo Šv. Rašto tekstai: a) „Dangus Viešpaties Dievo žodžiu yra sutvertas, ir visi jo pulkai — jo burno dvasia (?). Nes jam kalbant, tampa; jam prisakant, nusiduoda; b) Visų akys tavęs laukia, ir tu duodi jiems peną tikru laiku. Tu atveri savo ranką ir pasotini visus gyvus savo pasimegimu"... (p. 9).

Katekizmo *pirmajam* klausimui ir atsakymui (pradžiai) autoriaus pasakyta:

a) „Kas yra tavo palinksminimu gyvenime ir mirtyje?"

b) „Mano palinksminimu yra tai, jog aš visokiame mano gyvenimo stovyje priguliu mano Dievui ir Išganytojui į amžius, — čia esmi jo vaikas ir ten — amžino gyvenimo paveldėjas, ir jog niekas negali manęs nuo jo meilės atskirti."

Po atsakymo eina čia net šeši Šv. Rašto tekstai, kuriais aiškinamas tas gyvenimo ir mirties palinksminimas. Vienas tekstas taip linksmina atsakytoją:

„Viešpats Dievas yra mano ganytojas, aš nieko nepristoksiu. Jis gano mane ant žaliuojančios lankos ir veda mane prie šviežio vandens" (p. 3).

Katekizmo *viduryje* duotas klausimas: „Kaip vadinas ta valdžia (kurią davė Kristus savo Bažnyčiai)"? ir trumpas atsakymas: „Dangaus Karalystės raktų valdžia." Po atsakymo eina žinomasis Šv. Rašto tekstas: „Tu esi Petras..." (p. 27).

Paskutinis (91) katekizmo klausimas yra: „Ką reiškia žodis *amen*?" Vaikas į tą klausimą turi atsakyti: „Žodis *amen* reiškia, tai yra tiesa ir tikrybė." Šv. Rašto tekstas pačiam katekizmo galui (ir visam katekizmui), po to atsakymo, parinktas toks: „Štai, aš jums tai kalbėjau, kad laikui atėjus, atsimintumėt, jog aš tai jums pasakiau" (p. 47).

* *
*

Kituose mokslo dalykuose, jų dėstyme mokiniams senai jau atmesta „klausimų" ir „atsakymų" sistema. Tos sistemos senai jau nebėr nei kalbos moksle, nei istorijoje, nei matematikoje. Vadovėliuose dėstomas paprastai mokslo dalykas taip, kad mokinys jį suprastų, kad mokydamasi jis galvotų, — ir tiek. Kai mokinys iš vadovėlio pavysdžių ir kito jo teksto jau įgyja kiek dėstomo dalyko supratimo, tada mokytojas, norėdamas tikrai sužinoti, kiek to supratimo yra mokinio galvoje, duoda jam, žinoma, ir tam tikrų klausimų. Iš mokinio atsakymų mokytojui matyti, kiek jis supranta einamąjį dalyką, kiek jo nesupranta. Mokytojas iš to, ką patiria iš mokinių beklausdamas, sužino, kiek yra prigijęs klasėje jo išdėtasis dalykas, — ir eina arba toliau arba ką-ne-ką dar įmanomiau, dar giliau aiškina iš einamojo dalyko skyriaus. Katekizmo moksle, bent mūsų krašte, eina viskas tuo tarpu kitaip — senu, visai netinkamu mokslui keliu. Čia turime darbo tiesiog su tam tikrais *klausimais* ir *atsakymais,* tiksliais ir labai netiksliais, ir reikalaujame, kad mokinys daugiausia iš galvos, atmintinai išmoktų atsakinėti į įvairius mokytojo (aiškius ir dažnai labai neaiškius) klausimus.

Ir šitame katekizme pilna labai nevykusių klausimų ir atsakymų, duodančių mokinio galvai ir širdžiai be galo maža peno. Jog taip yra šiuo tarpu ir kalbamajame katekizme, matyti, tikiuosi, ir iš kelių tų pavysdžių, kurie čia mano jau ištraukti iš to katekizmo. Kad tas dalykas dar geriau paaiškėtų, duodu dar kelis pavysdžius (a—ė):

a) Tarp kitų klausimų randame katekizme ir tokį: „Koks mokslas yra krikščioniško tikėjimo pamatu"? Į tą neaiškų klausimą vaikas turi atsakyti: „Viešpats mūsų Dievas, *yra* vienas, vienatyjis Dievas" (p. 7). Juk čia logikos nė už skatiką nėra. Klausiama: *„koks* (= *kuris*?) *mokslas* yra mūsų tikybos pagrindu?" — ir į tą klausimą reikia atsakyti, trumpai kalbant: „Viešpats Dievas *yra* vienas Dievas!" Kaip gali čia mokytojas

norėti, kad toks jo mokymas būtų įdomus, nesunkus, įmanomas, suprantamas ir ką tikrai naudinga, reikalinga sakytų ieškančiam gyvo mokslo vaikeliui?!

b) Žmogus, kaip yra žinoma, dažnai ir daug ką negera daro, dažnai nusideda. Mokytojas klausia mokinį: „O kaip tankiai tu nusidedi?" Ką gi turi mokinys į tą klausimą atsakyti, kaip jums rodosi? Kad nežinote, paskaitykite kalbamąjį katekizmą (p. 3) — ir štai kokį atsakymą rasite: „Kas gali numanyti, kiek kartų jis nusideda? Atleisk man ir nežinomuosius nusidėjimus! Aš bedinys (?), nuodėmingas žmogus išpažįstu prieš tave, mano Viešpatį, Dievą ir Sutverėją, kad aš daug nusidėjau prieš Tave ir mano artymus mintimis, žodžiais ir darbais, sumanymais ir staigumu, darimu ir apsileidimu, iš silpnybės ir tinginybės. Mano širdies mintįs ir sumanymai yra pikti jau iš pat jaunystės." Čia ir atsakymas prasideda, matyti, klausimu *(kas gali numanyti?)* ir paskui prikrauta kažin kam dar visokių gudrybių, pinklių, „staigumų", „širdies minčių" ir sumanymų! Ko visa tat pamoko vaikelį, ieškantį mokykloje savo dvasiai peno ir pusiausviros?!

c) Į klausimą: „Ar tu negali iš to (iš nuodėmių) išsigelbėti?" vaikas turi išmokt atsakyti: „Pats negaliu, bet Dievas gali atleisti man mano nusidėjimus ir mane išganyti (p. 14)." Juk atsakymas čia, tikrai sakant, duodamas į tris klausimus, ne į vieną: a) ar tu gali pats išsigelbėti iš nuodėmių, b) ar Dievas gali atleisti tau nusidėjimus ir c) ar Dievas gali tave išganyti? Ko mes galim išmokyti vaiką, pakišdami jam tokį netikslų atsakymą į mokytojo klausimą?!

d) Katekizme klausiama: „Ką tiki į nuodėmių atleidimą (ką tiki, sakydamas: „tikiu nuodėmių atleidimą")? Geras mokinys turi atsakyti: „tikiu, kad Dievas dėlei Kristaus nuopelno *neatmena* (!) visų mano nuodėmių" (p. 27). Man geriau patiktų čia atsakymas: „tikiu, jog mano nuodėmes gali man Dievas atleisti, jei toliau gerai elgsiuosi, gailėsiuosi negerai ligi šiol elgęsis ir visiškai pasitaisysiu." Bet ar toks atsakymas sutiktų ir su visu kitu katekizmo mokslu, — pasakyti tuo tarpu nemoku.

e) Katekizmo autorius, kalbėdamas apie maldą, „mūsų pilnos tikėjimo širdies pasikalbėjimą su Dievu, kuriam mes išreiškiame visus mūsų norus ir pajautimus" (p. 42), — duoda ir klausimą: „Kodėl reikia melsties?" Mokinys turi atsakyti: „Todėl, jog Dievas savo malonę parodo ir kūniškas ir dvasiškas

gėrybes duoda tiktai tiems, kurie jį meldžia, nors jis gerai žino, ko mes reikalaujame, dar mums žodžio neištarus." Čia klausimas juk daug siauresnis buvo už pakišamą mokiniui atsakymą. Paskaitęs tos vietos atsakymą ir pagalvojęs del jo, tiesus ir galvojąs žmogus taip juk galėtų, rodosi, spręsti: „Taigi Dievas pats geriausiai žino, ko mums reikia, ko nereikia, bet vieną kitą savo malonę arba gerybę duoda kiekvienam, matyti, tiktai prašomas ir meldžiamas. Geras žmogus, geras valdovas ir neprašomas daro visiems, kas yra gera ir reikalinga, bet Dievas, tas visų gerasis Aukščiausias, neprašomas, pats niekad žmonėms nieko gera nepadaro: reikia Dievas prašyti, melste melsti, kad darytų mums taip, kaip daro geras paprastas mūsų artimas dažnai ir neprašomas. . ." Ką pasakytų mokytojas žmogui, kurs imtų taip spręsti dėl jo netikslaus ir painaus išmokti „atsakymo"?

ė) Į klausimą, „ko turime mes Dievo melsti" (p. 43), duotas labai ilgas atsakymas, kurs prasideda žodžiais: „Mes privalome visagalinčiam Dievui viską pasakyti ir apie viską skūsties (= ir viskuo skųstis)"... Man pačiam ir vėl geriau patiktų atsakymas: turime melsti Dievą, kad visus mūsų gerus darbus laimintų ir taip visa tvarkytų, kad žmonės šventaisiais Dievo įstatymais tegyventų, kad mylėdami Jį, mylėtų kiekvienas ir savo artimą taip, kaip save patį, ir kad tuo būdu įvyktų čia žemėje tikra Dievo Karalystė... Ar šiaip ar taip, Dievui *„viskuo* skųstis" niekam nepatarčiau; užuot viskuo skundusi, patarčiau pačiam rūpintis, kad viskas sklandžiai eitų pasaulyje, nes ir Dievas, sakyčau, tik tam padeda, kurs pats sąžiningai darbą dirba ir tikrai rūpinasi savo ir savo artimo gerove ir laime.

Katekizme yra nemaža ir kalbos klaidų — tokių, kokių nerasime lenkų, vokiečių, prancūzų katekizmuose. Tarp kitų klaidų ir šiaipjau neaiškių vietų reikėtų pažymėti: *paveldėjas* (= paveldėtojas), atskaitą (= apyskaitą) turi duoti, pilnas paklusnumas ir *duksingas tikėjimas* (?), Dievas mūsų širdis *pripildžia penu bei džiaugsmu* (= pripildo peno bei džiauksmo), *sedi po Dievo Tėvo dešinei* (= Dievo Tėvo dešinėje), Dievas stebuklingai *žmogų sutaisė pagal kūną ir sielą* (= iš kūno ir sielos?), *panašus jo paveikslui* (= panašus į jį savo paveikslu?), tu *jo* (= jį) atsimeni, visur buvo *betvarkė* (= netvarka)... Katekizme yra *labai daug* ir korektūros klaidų.

Baikdamas šitą savo rašinėlį, turiu pasakyti, jog kalbamasis katekizmas mokyklai netinka. Evangelikai-reformatai turi pasirūpinti, kad netrukus tinkamesnis atsirastų mokyklai jų tikybos mokslo vadovėlis. Toks vadovėlis, kaip šitas, tikybos moklui yra tiek, kiek niekis. Jam išleisti neverta buvo nė visuomenės pinigai gaišinti. Reikia tikėtis, jog toliau turėsme visai padorią, naują Lietuvoje mokyklą: ji bet kokiais šlamštais nenorės tenkintis, auklėdama savo jaunuomenę ir ją brangindama. Tokio, kaip šitas, katekizmo viena tebus toliau, reik tikėtis, vertė — parodyti, kokių nevykusių būta tikybos vadovėlių!

[1917 m. „Santara“ N 8]. *J. Jablonskis.*

Vaikų Darbymečiui. Skaitymai pradedamajai mokyklai. Parinko J. Murka. Petrapilis, 1916 m.

Čia, kaip sako ir tų skaitymų autorius, turime tiktai vieną pusę vadovėlio, skiriamo pradedamajai mokyklai — antram po elementoriaus jos koncentrui. Čia surinkta mokyklos reikalui daugiau kaip 120 atskirų dalykų — dainelių, pasakėčių, pasakų, apsakymėlių, apsakymų, skiriamų *auklėjamam* mokyklos reikalui. Tą rinkinį mokytojas turės pats saviškai susitvarkyti savo mokinių reikalui, skaityti jį dalimis su mokiniais mokykloje, skaitydamas nagrinėti, kalbėtis su jais del iškeltų atskiruose straipsniuose minčių, aiškinti jas ir tokiu būdu auklėti Lietuvai jaunąją jos dorų darbo žmonių kartą.

Šioje pirmoje „Skaitymų dalyje“ yra tiek gražiai parašytų dalykų ir dalykėlių, jog pažymėti jie mokyklos reikalui reikia ir dabar, prieš pasirodant antrajai jų daliai.

Pirmajame šių „Skaitymų“ *skyriuje* (pp. 1—44) yra per 20 straipsnelių ir straipsnių, 1 pasaka *(Saulytė),* 1 pasakėčia (Armino *Arkliai),* 7 dainelės ir daugybė mūsų tautos priežodžių. Visas skyrius skiriamas vaiko *namų* gyvenimui — tėvui motinai, broliukams seselėms, kaimynams draugams, įvairiems jų savitarpio santykiams, kiek tie santykiai suprantami, žinoma, stojančiam į mokyklą vaikui ir turi auklėjamos jam reikšmės. Yra čia visai mažučių straipsnių (*Julytė, Gandras*...), yra ir didokų *(Piestupys, Joniukas* — Biliūno, *Sutkų Joniukas ir Marytė* — Žemaitės, *Vincukas* — Šatrijos Raganos). Įvairiais tais straipsneliais autorius *auklėja* mums — dorą, tvirtą, drąsų darbo žmogelį. Visi atsikirieji dalykai paimti čia iš žymesniųjų

mūsų rašytojų, iš kitų vadovėlių ir iš pačių mūsų krašto žmonių, tik vienas („Susibarkiva“) yra paties autoriaus vertimas iš kitos kalbos.

II-me skyriuje (pp. 46—65) pasikalbama su vaiku jau apie *mokyklą,* kurioje galvoja dirba, juda kruta ir virsta palengvėle doru žmogum išėjęs iš namų į ją vaikelis. Iš 16-kos šio skyriaus straipsnių 7 paimti čia iš Edmondo de Amičis „Mokinio dienoraščio“, kiti iš kitur autoriaus sumedžioti. Tik vienas to skyriaus straipsnelis „Šuo“ patekęs čia, matyti, be reikalo: tas „Šuns“ apsakymėlis su mokykla ir mokyklos dalyku visai nerišamas (kalbama apie gailestingą šunį, maitinusį ligotąjį savo draugą), jam tiktų geriau būti pirmajame „Skaitymų“ skyriuje. Ir čia mokiniai, kaip ir aukdami prie tėvų namieje vaikai (plg. pirmąjį skyrių), verčiami palengva dorais darbo žmonėmis, gerais, mylinčiais vienas kitą draugais, tik jie, gyvendami mokykloje, yra jau mylinčio juos *mokytojo* globoje — turi labjau išprusti ir įgyti dar supratimo, jog žmogus „be mokslo, kai be akių“...

III-me skyriuje (pp. 66—88) autorius lyg pabrėžia, jog žmonėms, gyvenant draugėje ir dirbant sąžiningai darbas, reikia stovėti „visiems už vieną, vienam už visus“, jog *vienybė* — didi galybė, jog bartis su viens kitu del menko niekučio, rūpintis draugės gyvenime vien savimi yra nedora, žalinga ir tam žmogui, kurs taip niekingai elgiasi, ir tai artimajai vaiko visuomenei, kurioje jisai gyvena. Visai tusčių straipsnelių, del kurių sunku kas ir kalbėtis rimtai su mokiniais, čia, kaip ir kitur „Skaitymuose“, nėra. Tarp kitų rašytojų randame čia jau ir mūsų „Aušros“ laikų apsakinėtoją Aišbę ir šių dienų rašytoją Jurkūną...

IV-me skyriuje (pp. 89—119) autorius, auklėdamas mažučius savo skaitytojus ir galvotojus, ką kalbėdamas su jais, visur tam tikrais apsakymėliais pabrėžia, jog darbas — išmintingas ir sąžiningas darbas — yra žmonėms ir jų laimės šaltinis, jog duona verkia tinginio valgoma, jog tvarka švara reikalinga būtinai ten, kur norima ne švilpauti, ne vėjai gaudyti, bet darbas, rimtas darbas dirbti. Tam savo skyriui autorius, tarp ko kita, ima ką-ne-ką vėl iš to paties Edmondo de Amičis, naudojasi dviem mūsų pasakom *(Dykaduonis sūnus, Lietuvos musės),* penkiais straipsneliais verstais iš kitų kalbų... Iš kitų

mūsų mokslo vadovėlių šiam savo darbo skyriui randa autorius tiktai vieną straipsnelį *(Dykaduonis)*, paimtą iš „Rinkinėlio Vaikams“.

V-jo skyriaus (pp. 120—158) pradžioje autorius įrašo, prieš visą eilę to skyriaus straipsnių, priežodį „Kaip pasiklosi, taip išmiegosi“. Kiek toliau, po tam tikrų straipsnelių, primena vaikams tokius jų tėvų sakymus: *Kaip aš jam, taip jis man; visiems gera daryk, niekam pikta*; *daryk, kaip reikia, ne kaip nori; kas į akis giria, už akių duobę kasa; nedoras žmogus kitų neišmokys dorybės; savo protu gyvenk; neteisybe netoli tevažiuosi*... Šituo skyrium autorius kalbasi su mokiniais apie labai įvairius doros dalykus; tuos dalykus, kad ir išsklaidytus, jis neiškenčia brėšte nepabrėžęs savo mokiniams, neiškėlęs jų aikštėn, prieš pradėdamas kalbėtis su jais skyrium apie patį mokslą ir šiaip jau platesnio vaikų pasaulio dalykus. Ir šitais savo straipsniais ir straipsneliais autorius pažymi įvairių įvairiausius dalykėlius, kurie turi rūpėti, jo nuomone, auklėtojui, norinčiam, kad iš jo auklėjamųjų vaikų galų gale išeitų visai dori, padorūs ir rimti darbo žmonės.

VI ir VII-ju skyriumi (pp. 159—212) autorius vešdina savo mokinius į miestą, važinėja su jais Nemunu, po mūsų kraštą, kalbasi su jais apie mūsų upes, ežerus, miestus, „kalnus“, apie Lietuvos gyventojus, apie Žemaičius, Aukštaičius, sulenkėjusius mūsų krašto lietuvius, pasikalba kiek apie būtąją mūsų žmonių baudžiavą, papasakoja vaikams, kaip mes kitados gyvenę ir kaip dar dabar gyvena mūsų krašto žmonės; pasikalba ir apie reikalingumą mums mylėti savo kraštas, žmonių kalba ir tt. Čia yra straipsnelių iš Mečiaus „Žemės aprašymo“, čia yra ir ilgesnių apsakymų iš Žemaitės, Krėvės raštų ir Vaižganto „Aukštaičių vaisdelių“. Autorius ir pats, matyti, myli iš visos širdies gimtąjį savo kraštą, savo tėvo motinos kalbą — ir auklėjamąjį savo „Skaitymų skyrių“ baigia straipsniais, kuriais kalbasi su mokiniais jau apie viso to tėvų krašto dalykus ir didžiuosius reikalus. Po tų straipsnių, antrojoje savo skaitymų dalyje, jis kalbėsis su tais mokiniais, matyti, daugiausia jau apie atskirus plačiojo vaikų mokslo dalykus.

Mokytojas, skaitydamas pradedamojoje mokykloje abi tiedvi dali, galės ir auklėti ir mokyti įtikėtus šventam jo darbui mūsų krašto vaikus.

Autorius „Skaitymų“ gale, savo „Žodyje mokytojams“, laukia iš jų jau ir dabar savo darbo *kritikos*, rimtos kritikos. Paprašęs tos kritikos, jis tuojau betgi ir nusimena del „daugybės“ savo darbo korektūros klaidų. Kalbėdamas apie tas klaidas, jis sako pagaliau: „Kad būtų žinota iš anksto, jog taip išspausdins, nebūtų verta buvę visai spausdinti.“

Šio darbo korektūros klaidų yra tikrai daug. Čia kalta bus betgi ne viena spaustuvė: kaltas čia bus ir autoriaus nervingumas šiuo vargo metu ir, gal būt, jo darbo skubotumas. Tos klaidos mokytojui reikės pačiam, žinoma, atsitaisyti su mokiniais; jos pažymėtos „Skaitymų“ gale, tam tikrame „Atitaisymų“ skyriuje. Atitaisęs tas klaidas, mokytojas galės be kokio sunkumo, man rodosi, naudotis „Skaitymais“ ir auklėjamųjų mokinių reikalui. Dejuoti perdaug čia nereikia.

J. Murkos „Skaitymai“ turiningi, tuščių plepalų juose nerasi, jų kalba įmanoma, taisyklinga. Taigi „Vaikų darbymetis“ reikia ir dabar jau teikti pradedamajai mokyklai: kito, geresnio šiam reikalui, turiningesnio ir gyvesnio vadovėlio, išėjusio čia karo metu, pats aš nežinau.

Užuot rašęs šių skaitymų kritiką, lauksiu nekantriai jų *mokomosios* dalies. Šiuo tarpu tenkinuos tik paminėjęs mokytojams pirmąją jų, *auklėjamąją* dalį. *J. Jablonskis.*

[1917 m. „Santara“ N 20].

Vainikėlis *skaitymui knyga antriems mokslo metams.* Po mokytojų sekcijos Maskvoje priežiūra sutaisė: *M. Vasiliauskas, K. Ambrozaitis, V. Arminaitė ir Ign. Statkevičius* (pp. 1—108). Lietuvių Komiteto Maskvoje nukentėjusiems nuo karo aukoms šelpti leidinys. 1916 metai.

1. Vadovėlis skiriamas antriesiems mokslo metams — vaikams, išėjusiems jau visą abėcėlę ir kiek įpratusiems skaityti lietuvių kalbos tekstą.

Vadovėlio yra trys skyriai. Pirmąjį skyrių (pp. 3—41) sudaro skaitymėliai lengvesnio turinio — įvairūs doros dalykų apsakymėliai, eilėraščiai, pasakaitės, pasakėčios. Antrajame skyriuje duota jau sunkesnių, kiek įvairesnių straipsnelių, skiriamų ir vaikų mokslo dalykams.

Pirmajame skyriuje yra 58 skaitymėliai. 17 dalykėlių versta vadovėliui iš rusų, matyti, kalbos, kiti visi paimti iš kitų vadovėlių („Žiupsnelio“, „Vaikų rinkinėlio“, „Vaikų žvaigžždu-

tės“), iš Basanavičiaus pasakų ir kitų patekusių šiuo tarpu į rankas Maskvos mokytojams skaitymų. Antrajame skyriuje yra 81 atskiras dalykas. Didžioji jų dalis yra skaitymai, pačių mokytojų parūpinti (versti, sulietuvinti, parašyti), kiti — surankioti iš kitų mūsų vadovėlių, iš pasakų ir eilėraščių rinkinių.

Trečiajame skyriuje (pp. 101—108) autoriai moko vaikus skirstyti skiemenimis žodžius, duoda kiek supratimo apie mūsų kalbos balsių įvairumą, pasako ką-ne-ką apie linksniuojamųjų žodžių galūnes apie nosines balses žodžių galūnėse ir mėgina statomais vaikui klausimais ir pakišamais jam pavysdžiais arba tiesiog laukiamais iš jų atsakymais skirstyti rūšimis įvairius matomuosius daiktus, pasako, kas iš ko sudaryta... Tarp kitų klausimų ir atsakymų yra čia ir tokių: 1) d e l k o r e i k a l i n g o s d r a p a n o s? — apdengimui mūsų kūno; 2) k a s s e k a p o ž i e m a i? — pavasaris; 3) k a i p t a v o v a r d a s? 4) k o k s d i d ž i a u s i a s L i e t u v o s m i e s t a s? 5) k o k i a d i d ž i a u s i a L i e t u v o s u p ė? Visas skyrelis baigiasi klausimu: 6) k o k i a m p a s a u l i o k r a š t e y r a L i e t u v a?

Apie šį skyrelį, kad nebereikėtų toliau del jo kalbėtis, tiek tepasakysiu čionai: jis yra visai menkas niekutis, nieko nauja, nieko gyva vaikui neduoda, reikėtų jis visai išmesti ir iš „Vainikėlio“, jį vaikui pats mokytojas turi atstoti. Duotųjų sakinių vietoje geriau pritiktų, žinoma, kalbos atžvilgiu šiokie: 1) kam reikalingos žmogui drapanos? — kūnui prisidenkti, apsivilkti, kad šilčiau būtų... 2) k u r i m e t ų d a l i s e i n a tuojau po žiemos? 3) k u o t u v a r d u? 4) K u r i s Lietuvos miestas yra visų didžiausias? 5) k u r i Lietuvos upė didžiausia, k u o v a r d u didžiausioji Lietuvos upė? 6) k u r i o j e pasaulio šalyje yra Lietuva?

II. Pirmajame skyriuje nusakyta antrųjų mokslo metų vaikams tam tikrais apsakymėliais apie gerus vaikus, apie tėvų meilę, apie brolių, draugų, kaimynų savitarpio santykius; jiems pamokyti, kalbama daug apie vilką, lapę, gervę, ožį, katę, liūtą (p a s a k ė č i o s); yra, žinoma, ir straipsnelių be kokios gilesnės reikšmės. Vaikas, skaitydamas skyriaus dalykus, patiria, tarp ko kita, jog sušilus nereikia šalto vandens gerti, jog žalių neišsirpusių uogų nereikia valgyti, jog ledu

čiužinėti gali jie tik tada, kada ledas jau visai tvirtas, jog švara yra geras dalykas, jog ji ir sveikatai reikalinga, jog drėgnoje vietoje nereikia statyti gyvenamųjų trobų...

Tų straipsnelių tarpe yra betgi nemaža ir kamšalo, netinkančio dvasios penui mokykloje. Čia priskirti norėčiau ypačiai šiuos to skyriaus straipsnelius: 1) Skrusdėlė ir karvelis (p. 10), 2) Du žvirbliu (p. 18), 3) Kurčias ir aklas (p. 22), 4) Kerdžius ir ožys (p. 22), 5) Lapelė ir uodegėlė (p. 22), 6) Kiškis medžioja (p. 24), 7) Katinas (p. 28), 8) Varlė ir jautis (p. 30), 9) Katė ir pelės (p. 33), 10) Gegutė ir Kukas (40 p). Jų turinys: 1) Skendo upelyje skrusdėlė. Karvelis lėkdamas numetė jai šakutę, ir ji išsigelbėjo; paskui skrusdėlė, gelbėdama karvelį, skaudžiai įkando medžiotojui į koją, šis „išmetė kilpas" ir karvelis liko gyvas nenušautas. 2) Vienas žvirbliukas, besmaguriaudamas, savimi besirūpindamas, nesuskubo nunešti maisto savo broliukui, ir šis galą gavo. 3) Kurčias ir aklas, nuėjusiu į svetimus žirnius, vienas antro nesuprato ir ėmė bėgti iš žirnių. 4) Ožys įsibėgėjęs bakstelėjo snaudaliui kerdžiui į kaktą ragais ir tuo išmokė jį nebesnausti ganant ožkas. 5) Lapė, bausdama savo uodegėlę, atkišo ją šunims, su uodegėle ir pati šunims į dantis pakliuvo. 6) Girios žvėrys lokį pagavo ir ėmė jo palaikus skirstytis. Į dalybas atšokavo ir kiškis, „ir tas lokio graužia ausį". Žvėrys jį — barti, šalin varyti, kiškis teisinas, sakosi ir pats prisidėjęs prie tos medžioklės, ir jam ausies kąsnis teko. 7) Katinas gudragalvis supykdė erelį su šernu ir badu juodu nustapino; katinui „jų mėsa" (stipena, puolena) teko. 8) Varlė pūtėsi, kad susilygintų su jaučiu, „ėmė ir persprogo, ir nustipo, su jaučiu nesusilyginusi". 9) Katė į save peles viliojo. Gudrios pelės nepaklausė, sako katei: „Nors tu į maišą pavirsk (= kad tu ir maišu, gardžiu spirgučiu pavirstum?), vis viena neisime prie tavęs." 10) Pražuvo kartą Kukas, paukščių karalius. Jo išlėkė ieškoti gegutė; ieškodama to karaliaus, vis šaukia: „Kuku, kuku, kuku!" Jos vaikus, kol ji to karaliaus ieško, apsiėmė kielė perėti.

Šiokiems straipsneliams be reikalo tik duodama vietos skaitymuose, skiriamuose vaikams. Kiškis ir medžio lapo bijo, mėsos neėda, su žvėrimis nedraugauja, — o čia jam tenka lokio ausis graušti, su žvėrimis draugėje būti. Pasakėčios reikšmė ir išaiškinti sunku vaikams. Argi katinas ėda sti-

peną? Ko čia pamoko mus tas ožys arba tos pelės gudragalvės? Ar gi ką bendrą turi skrusdėlė su karveliu? Jei nieko, tad kam kišamu juodu vaiko pamokslui? Visų tolygių straipsnių turinys yra patys niekai tušti, jie dirpte dirpti ir dirpti nemokamai vaikų skaitymams arba sugaudyti iš senųjų kalbos vadovėlių! Jie vaikui nei apie lapę, nei apie katę supratimo neduoda ir nieko gyva — nei auklėjama, nei pamokoma, nei gardžiai nusišypsojama nepasako.

III. Ir antrajame skyriuje yra nemaža kamšalo, duoto vaikams sveiko dvasios peno vietoje. To kamšalo pavysdžiams ir čia išskiriu kelis straipsnius:

a) Liūtas ir vaikas (52 p.). Kartą liūtas, pasileidęs iš žvėryno, bėgo įniršęs miesto gatvėmis. Buvo begriebiąs iškritusį motinai iš rankų vaiką, bet motina, parkritusi prieš jį ant kelių, ištiesė abi ranki, lyg melsdama, kad jos pasigailėtų. Ir liūtas apsimalšinęs nuėjo tolyn.

Kiek čia yra tiesos ir kiek čia duota mokslo mažam mokinėliui? Ką čia kalbėsis del to apsakymėlio su juo mokytojas?

b) Apie žingeidumą (51). Buvo senukas ir senutė. Berinkdamu girioje žagarus pailso ir šnekasi: „Vargas mums vargelis! Bet neturėtumėm vargelio, kad Adomas su Ieva nebūtų rojuj nusidėję.“ Išgirdo tą senukų kalbą karalius ir leido jiem gyventi savo rūmuose, tik pareikalavo, kad nežiūrėtų, kas yra po užvoštu tenai puodu. Bet senutė vis delto neiškentė — ėmė ir pažiūrėjo, kas yra po tuo puodu. O po puodu būta pavoštos peliukės. Ši išsprukusi pašmurkšt ir įlindo į uolą (= olą, urvą). Ir išvarė juodu karalius vėl į girią žagarų rinkti.

Čia turime mūsų tautos pasakaitę. Kam ji čia duota pradedamosios mokyklos vadovėlyje? Kam čia duota straipsnio vardui tas kaltinis „Žingeidumas“, kurio nėra paskui pačioje pasakoje? Ką čia kalbėsis mokytojas del tos pasakos turinio su antrųjų mokslo metų vaikais? Ir su pasakomis atsargiam reikia būti mokykloje: be tam tikro tikslo jų kišti vaikams nereikėtų.

c) Nekaltoji rupūžė (52). Vaikai badė mušė pagaliais rupūžę, mėtė ją akmenimis. Senis arklys, traukdamas sunkų vežimą, pamatęs tą rupūžę, pasisuko į šalį. Arklio širdies gerumą pastebėjo buvusi ten mergaitė ir ėmė gėdinti begėdžius vaikus. Ir metė mušę rupūžę sugėdintieji vaikai.

J. Jablonskis Taline 1896 m.

Ar ne geriau buvo tiesiai pasakyti, jog rupūžė yra tikrai naudingas mums gyvulaitis ir jog kankinti toks gyvulėlis yra visai jau bjaurus, negeras daiktas? Arklys, pastebėjęs rupūžę, pasisuko į šalį negi del to, kad jam gailėjo to gyvulėlio!

d) L a k š t i n g a l a (62). Vaikas pasigavo lakštingalą giesmininkę ir laikydamas ją narvelyje penėjo vabalėliais, grūdeliais (?), bet ji narvelyje nebegiedojo. Vaikai ėmė ir paleido ją. Netrukus ir vėl išgirdo vaikai linksmą jos giesmelę.

Ar vaikelis supras iš to apsakymėlio, jog lakštingalai, kad jaustųsi laiminga, miško laisvė tėra reikalinga? Jei vaikai laiko ją v a s a r ą narvelyje ir peni grūdeliais, tad ji, užuot čiulbėjusi ulbėjusi tiems vaikams, turi juk ir badu dvėsti. Prieš kalbant apie šitą lakštingalą, reikėjo dar pasikalbėti tam tikrais apsakymėliais apie žvirblį, kregšdę, kielę ir parodyti vaikams, kaip ir kuo jie verčiasi mūsų krašte...

e) P e l ė d a (72). Medžio duoboje, ant upės kranto, perėjo pelėda. Tos vietos vaikai vieną kartą sako: „Mes pažiūrėsime, kokie jie yra, tie naktibaldos, ir atversime jų akis, kad jie dieną matytų.“ Taip ir padarė. Pelėda, buvusi kur netoliese (dieną ar naktį?), pamatė, ką jie daro. Atlėkė ir kirto snapu Adomukui į kaktą — ir nusirito vaikas tiesiai nuo kranto į karklyną, iš karklyno į vandenį. Vaikai, kurie stovėjo ant kranto, Adomuko draugai, tik juokėsi pamatę visą nelaimingąjį atsitikimą — „kaip jis nugriuvo į upę, kaip juokingai kabarnojos karklyne ir ligi kaklo vandenyje“. Nustojo juokęsi tik pamatę visą sukruvintą Adomuko veidą.

Čia vienas tėra, man rodosi, pamokymas vaikams: pelėdos aštrūs nagai, jos snapas kietas, ji vaikui ir į kaktą gali skaudžiai įkirsti, gali jį visą sukruvinti, taigi — nelieskite jos vaikų; kas kita žvirblaičiai ir kiti tokie paukšteliai — juos galite drąsiai naikinti, tokie jums akių neiškapos. Ir kokie niekšai čia tie Adomuko draugai, taip juokęsi susirietę, matydami savo draugo nelaimę. Argi tokiems straipsniams turi rastis vietos mokslo vadovėliuose, skiriamuose pradedamai mūsų mokyklai?

f) P o n a s i r v i r ė j a s (73). Virėjas, duodamas į stalą iškeptą ponui žąsį, vieną žąsies koją pasiliko sau ir paskui teisindamasis sako tam ponui, kad tos žąsies viena tebuvusi koja. Ponas išrodė jam, jog jis meluoja. Virėjas mokėjo ir vėl išsi-

meluoti — kaltino tik poną, nemokėjusį laiku švilptelėti, kad žąsiai antroji koja atsirastų.

Ko čia pamoko vaiką toks straipsnelis ir ką galės mokytojas del jo kalbėtis su savo mokiniais?

g) M e š k a (74). Lokininkas labai nežmoniškai elgėsi su lokiu — ir lokys, gavęs progos, sulaužė jam šonus. Lokininko sūnus, matydamas, jog sunku grumtis su įnirtusiu lokiu, ir nusimanydamas neišbėksiąs, „sustojo ir pasidavė Dievui“. Ir lokys nieko pikta jam nedarė: uždėjo jam ant pečių savo grandinę ir ramiai ėjo paskui jį.

Ko pamoko vaiką šitoks straipsnelis? Ar moko jį kiek galvoti, ar jį auklėja? Ką tikrai gera kalbėsis del jo su vaikais mokytojas?

i) P a v a r g ė l i s i r k a r a l i u s (74). Pavargėlis, eidamas keliu, susitiko karalių. „Susilaikė (= susistapdė, sutūrėjo) karalių“ ir sako: „B r o l i, nejaugi (= argi) tu mane neapdovanosi?“ Del to „brolio“ karalius davė pavargėliui tiktai skatiką, ir panorus pavargėliui daugiau iš jo gauti, tiek teatsakė: „Tegu tavo visi broliai tau po tiek duoda, tai tu būsi i k i v a l i a i (= gana?) turtingas.“

Kas čia yra tikrai pamokoma arba auklėjama einančiam antrųjų metų mokslo vaikeliui? Juk, tikrai sakant, visi esame b r o l i a i, turime mylėti savo artimą, kaip patys save, ir antra vertus — kam daugiau duota, iš to daugiau ir reikalaujama. Kam čia reikėjo apie tą broliškumą ir del to broliškumo taip nušnekėti karaliui?

k) Ž i n ū n a s (75). Buvo kitą kartą gudrus žmogus. Jis vogė kitus daiktus, kišo juos kur ir paskui už pinigus pasakydavo nuskaustiesiems, kur yra „prapuolę“ jų daiktai. Ir daug kas, ir žmonės ir ponai, ėmė eiti jo pagalbos prašyti, ir jis vis naudojosi savo reikalui tų žmonių ir ponų tamsumu — „labai pragarsėjo (= išgarsėjo, įgarsėjo) visoje apylinkėje, kaipo tikras žinūnas“.

Vainikėlio autorių tikslas čia aiškus. Bet ar taip, ar tokiais, ne kitokiais straipsniais ir straipsneliais reikia mokyti vaikai mokykloje, kad jie netikėtų burtais, kad neklausytų burtininkų, žynių, žinuonių, — vis delto abejoju.

l) B u r t i n i n k ė (76). Viena burtininkė visaip prigaudinėjo žmones, gydė juos saviškai nuo visokių ligų, ir lengvatikiai žmonės duodavosi prigaudinėjami. Vienas vyrukas ėmė

kartą ir ją pačią prigavo: aišku, rodos, jog ji ne viską žino. Apsakymėlis baigiasi žodžiais: „Nuo to laiko nieks daugiau jai netikėjo ir nebijojo jos.“

Taigi čia turime du prigaviku: burtininkę ir „vieną vyruką“. Antrasis prigavikas buvo pranašesnis už pirmąjį. Kiek to straipsnio yra auklėjamos ir pamokomos vaikams prasmės?

m) Liūto dėkingumas (78). Rymo vergas Androklius, kuo nusikaltęs ir paskui pabėgęs, apsigyveno kalnuose, urve. Tenai begyvendamas išėmė pašiną iš kojos liūtui. Už tą malonę liūtas jam paskui savo grobinio duodavo, jį penėdavo. Tą vergą paskui vėl sugavo ir nuteisė „imtynėsna“ (= imtis, grumtis, galynėtis) su liūtu. „Paskirtą dieną cirkas buvo pripildytas žmonėmis“ (= priėjo pilnas žmonių...). Liūtas jį pažino, — jo pasižinta su tuo vergu kalnuose, — ir nieko jam nedarė, tik laižė jo rankas. Ir teisėjų širdis ne akmuo: tam vergui kaltybę jie dovanojo.

Čia turime seną seną senovės apsakymėlį. Ar ne metas būtų imti kiek rimčiau, be tokių prasimanymų, kalbėti su vaikais mokykloje? Ar negali tuos senovės plepalus atstoti vaikams vieni kiti tikrieji mūsų pačių gyvenimo reiškiniai?

n) Prie upės (90). Vienas berniukas, beeidamas keliu, priėjo upę. Neina toliau, laukia, iki nubėks jos vanduo. Ėjo tuo tarpu pro šalį moteriškė ir pasakė kvailam vaikui visą rūpimą jam tiesą: „Čia bėgo vanduo nuo senų senovės, ir nei tu, nei aš, nei kas kitas nesulauksime, kuomet jis nustos bėgęs.“

Lietuvoje nė vieno vaiko nėra, tur būti, tokio kvailio ir nė vienai moteriškei netenka taip mokyti išsižiojėlių. Kam čia duotas vadovėlio gale toks prasimanymas?

o) Stiklas (92). Bekampių kaimo vaikai, matydami žuvininkus gaudant jų upėje žuvis, panoro ir patys pasižuvauti. Išsikasė duobelę smiltyse, pripylė ją vandens, bet žuvų — kaip nėr, taip nėr. Ir ėmė vainoti Bekampių vaikai tas upės kranto smiltis, skundėsi nė bandutės negalį pasikepti iš jų — smiltys tuoj sutrumpančios. Jurgutis, jų draugas, — „kuris daug ko jau buvo matęs ir dirbtuvėse uždarbiavęs“, — į tuos plepalus jiems atsakydamas, pasakė, jog iš smilčių žmonės kitur daug ką gera, tarp ko kita, ir stiklus langams darą. Jis mokė juos: „Kuomet smiltis ištarpina dideliame pečiuje, dar su kai kuriais pridėčkais, tai jis ir pasidaro permatomas,

kaip vanduo, o tirštas, kaip medus*)..." Ir susimąstė vaikai, po viso to pamokslo sako jam: „Tai stiklą iš smilčių dirba? Kas gi tai galėjo įspėti? Ir gudrumas gi tų žmonių."

Čia turime „sulietuvintą" apsakymėlį. Čia jau daug kas keista; Bekampių vaikai nemoka nei smilčių bandučių pasikepti, jie žuvauja smiltyse, nors patys gyvena prie upės ir mato kitus iš upės traukiant žuvis; su jais gaudė smiltyse žuvis, matyti, ir tas gudragalvis Jurgutis, kur tiek daug apie stiklą išmano (gaila tik, kad nepasako jis mums, kas yra tie „kai kurie pridėčkai"...). „Sulietuvintojas", šiaip ar taip, apsako čia mūsų vaikams, ne tiems Bekampių kvailiams, ir apsako labai nelietuviškai, kaip žmonės iš smilčių stiklą dirbą. Argi taip reikia lietuvinti apsakymėlis, skiriamas mūsų mokslo vadovėliui? Kam čia, kalbant apie tą stiklą, reikėjo kalbėti dar apie Bekampių kvailius, gaudžiusius smėlyje žuvis? Kiek čia yra grynosios tiesos, kiek čia panašumo į tiesą, kiek čia yra dailės ir grožio skonies ir kiek sveiko dvasios peno patekusiam į mokyklą mūsų krašto vaikeliui?

Visas antrasis skyrius pilnas panašių straipsnių ir straipsnelių. Yra, žinoma, ir turiningesnių, tinkamesnių mokslo vadovėliui, bet jais sunkiosios viso skyriaus ligos neišgydysi.

IV. „Vainikėlio" autoriai mėksta auklėti mokyt vaikus ir eilėraščiais. Tos rūšies dalykų pirmajame skyriuje randame 12, antrajame — 19.

Eilėraščių kalba, ypačiai mokyklų vadovėliuose, turi būti graži — vaisdinga, aiški, visai įmanoma, taisyklinga. Jei poetas menkas, jei vaisdelis, kurį jis piešia, sunkus suprasti, jei poetas neduoda vaiko supratimui nieko gyva, nieko vaisdinga, tad aišku, jog tas jo vaisdelis mokyklos vadovėliui netinka.

Poeto eilininko darbelis, būdamas jo vaisduotės ir dailės dalykas, yra daromas tam tikromis dailės taisyklėmis. Bet vienų tų taisyklių mokėjimas žmogų poetu, kaip yra žinoma, dar nepadaro; geras poetas tų taisyklių, tur būt, ir nesimoko, jo eilės lyg savaime darosi, veršte veržiasi jam iš širdies ir tiek.

*) Pats aš norėčiau kiek kitoniškiau reikšti šitos vietos tekstą: „Į smiltis prideda įvairių galų (?) ir tarpina jas tam tikroje didelėje krosnyje. Smiltys ištirpintos pasidaro giedrios, kaip vanduo, ir tirštos, kaip medus (?)" Žodžius: kuomet, pečius, pridėčkai, permatomas varyčiau iš šito teksto, šiaip ar taip, laukan.

Parodyti, kaip daro savo eiles tie mūsų poetai, kurių eilėraščių tiek daug duoda vaikams „Vainikėlis“, imame čia visą eilę atskirų jo tos rūšies dalelių. „Vainikėlyje“ yra daug šiokių eilių:

1) Kas paguodžia, kas a p d e n g i a?
Rūpinasi, kiek į s t e n g i a? (p. 6).

2) Kas jums ašaras n u š l u o s t o?
Kas palinksmin, kas p a g l o s t o?
Kas save del jūs u ž m i r š t a ?
Del jūs kenčia, del jūs v a r k s t a? (p. 7).

3) Našlaitėlį ji i š g i r d o,
Pieneliu paskiau p a g i r d ė (12).

4) Kaip poną, veža per p u s n i s,
Pakreipęs galvą, kaip a r k l y s (42).

5) Aš, mažytis paukštužėlis,
Daineles d a i n u o j u
Savo vargus, rūpestėlius
Jose a p r a u d o j u (63).

6) Teisybę pasakė. V o s v a r s n ą n u ė j o,
Jau šunes m a ž u m ą n u t i l t i p r a d ė j o (19).

7) Drapstydams sniegą, skrend, kaip vėjas.
Bajoras važy ir vežėjas
Įlindęs v i l n o s k a i l i n i ų
Su juosta raudonų gijų (42).

8) N a k t y g a n i a i už upelio
S i a u d ž i a gražiai a n t r a g e l i o (58).

9) Aš pavargėlio p a s t o g ė j
Noriu lisdą s u s i v y t
Ir šeimyną j o p a t o g i a i
Ketinu mylėt, lankyt (65).

10) Tose pievose per d i e n ą
Peteliškių vis pulkeliai
Laksto, gaudo k i t a v i e n ą,
Gražios, kaip žiedų lapeliai (70).

11) Jaunam, mat, berneliui
Reik protą p l ė t o t,
K a d vėliau i š a u g u s
N a u d i n g u p a s t o t (4)...

Nesu poetas, žodžio dailės dalykų stambmenos tėra man suprantamos, bet vis delto griežtai tvirtinu, jog eilių galai:

a) viską daužo — lasdą laužo, b) ji supranta — duoki vantą, c) ten juodas skrido varnas — ji juodas matė varnas, d) ten toksai kartis — tokia kartis, e) pieną košė — ir ji puošė, f) vaikas dyksta — žolės dyksta, g) dūmai rūksta — pienas rūksta — čia nesudera, dermės tarp jų nėra. Eilių galus čia griežtai skiria ilgųjų skiemenų kirtis (tvirtagalis — tvirtapradis), balse *o* ir dvibalse *uo* (plg. *e*). Taigi nematau eiliagalių dermės, įmanomos kalbos — ir eilėse, anksčiau mano išrašytose. To nematau eiliagaliuose: 1) apdengia (tvirtagalis kirtis) — įstengia (tvirtapradis); 2) nušluosto — paglosto, užmiršta — varksta (*uo* ir *o*, *ir* ir *ar* jokios dermės nesudaro eiliagaliuose); 3) išgirdo — pagirdė (čia skiriasi ir kirtis ir pati žodžo galūnė); 4) pusnis — arklys (skirtumo čia daro ir pati galūnės balsė); 5) dainuoju — apraudoju (čia turime *uo* ir *o* galūnėje); 6) nuėjo — pradėjo (toji pat kirčio nedermė; be to, „mažumą nutilti pradėjo" yra tokia pat kalbos nesąmonė, kaip ir „mažumą atdaryti, padaryti pradėjo"); 7) vilnos kailinių (paprastajam skaitytojui nesuprantamas bus visas pasakymas „įlindęs vilnos kailinių"); 8) naktyganiai už upelio — siaudžia ant ragelio (yra sakoma „naktigoniai, naktigoninkai"; jie ne „siaudžia", bet „birbina, švilpina, žaidžia, groja" ir tą darbą dirba ne „ant ragelio", bet „rageliu, švilptuku"...); 9) pastogėj — patogiai, susivyt — lankyt („pastogėj" ir „patogiai" skiriasi kirčiu ir pačia galūne; lisdą mūsų paukščiai ne „veja", bet „suka, krauna"; nesuprantu, kas yra „patogus ketinimas mylėt, lankyt" arba „ketinimas patogiai mylėt, lankyt"); 10) dieną — vieną (tuodu žodžiu skiria čia kirtis; be to, daryti iš vieną kitą — „kitą vieną", mes, būdami lietuviai, negalime; teisės tam neturi, žinoma, nė mūsų eilininkai); 11) berneliui reik protą plėtot, kad naudingu pastot (tikti galėtų čia šiaip taip tiktai pasakymas: „kad naudingas pastotų, pasidarytų, taptų"; eilėraščiui netinka čia ir „proto plėtojimas").

Šitos rūšies klaidų tik knipšda, tik knipšda „Vainikėlio" eilėraščiuose! Jų daugumas yra ne poetų, bet eiliadirbių dariniai. Mokyt iš jų vaikas, kur rūpi kalbos, grožio, dailės, auklėjimo dalykas, man rodosi, nereikėtų. Negi galime eilėrasčiais griaute griauti mokykloje tą kalbą, kurios patys joje

mokome; negi galime dildyti per mokyklą gimtosios kalbos ypatybes ir vaiko kalbos dailės skonį! J. Murka, „Vaikų darbymečio“ autorius, visą šitą taisyklę, tur būt, gerai žinojo: savo vadovėlyj labai maža jis duoda mūsų eilininkų darbelių, bet daug ima mokinių reikalui, eilėraščiams tuo tarpu atstoti, mūsų žmonių dainelių. Ir „Vainikėlio“ autoriai gerai būtų padarę neimdami į savo vadovėlį taip daug abejojamos vertės „poezijų“.

Del atskirųjų „Vainikėlio“ eilėraščių tiek tegaliu šiuo tarpu pasakyti: 1) „Vienas ir du“ (p. 15), „Žuvytė“ (32), „Pavasario rytas“ (66), „Kalinys ir lakštingala“ (81) — tinka ar beveik tinka, pakenčiami ir vaikų vadovėlyje; 2) „Vaikas ir vyturys“ (63) — eilėraštis turinio gerokas (vadovėliui), bet atskirosios to darbelio vietos, imant darbelis į vadovėlį, reikėtų poetui pačiam ištaisyti; 3) „Vakarinė daina“ (49) būtų, gali būt, nei šio nei to, bet antrųjų mokslo metų vaikai jos, man rodosi, neatjaus, ir varginti jų galva tokiomis neįmanomomis, abejojamos vertės „dainomis“ — argi reikėtų mokykloje? Kiti „Vainikėlio“ eilėraščiai yra beveik visi tokios mažos vertės, jog kišti jie dailiosios mūsų literatūros pavysdžiams, išmoktinam paveikslui, nagrinėti su vaikais ir sukti del jų galvos vaikams mokykloje — būtų, man rodosi, mažių mažiausia nenaudinga.

Reikėtų, kad mūsų rašytojai literatai patys sudarytų kaip norint mokytojams rinkinėlį tokių eilėraščių, kurie tinka ir mokyklos reikalui; to turėtume laukti bent iš vieno kito pedagogaujančio mūsų literato arba poeto. Iš tos daugybės mūsų poetų darbų ir darbelių — skaičiaus turime jų didelę daugybę — turėtų atsirasti sveiko peno juk ir pradedamosios mūsų mokyklos reikalui.

V. „Vainikėlio“ kalba irgi negera — tiek žodyno, tiek sintaksės, tiek stiliaus atžvilgiu. „Vainikėlis“ rašo: 1) a p t u r ė j a u nuo tavęs laišką; 2) sėklas a u g m e n ų išsėjo; ir tu sėsi a u g m e n i s ; 3) saulutė pasiuntė, savo a u k s u o t u s spindulėlius; 4) b a l a n a žiba; metė b a l a n ą; 5) merginos b a l t i n i u s skalbė; 6) t e t u š i s krovė šieną į b e r t a i n į (84); 7) jo g r į č i u t ė j e visuomet buvo b e t v a r k ė; 8) vilkas daro mums b l ė d į ; 9) iš smilčių daro b o n k a s; 10) d r ū č i a i užsirūstino; 11) sėmė iš d u b i n i o; 12) i š v i s o s g a l ė s verkė mergaitė; 13) Avinas labai g o d o j o

arklį; 14) išbėgo iš g r į č i o s , g r į č i u t ė s; 15) negali i š-p a s a k y t i, n e i š p a s a k y t a i gražu tem buvo; 16) jis gražiai i š r o d o; 17) senesnis esu už storus medžius, k ą šale tavęs auga; atsisėdo piemenukas pavėsyje beržėlio, k ą augo ganykloje; dilgėlė liko k ą t i k begyva; 18) k e l i a u-n i n k a s sustojo; 19) išsiėmė iš k i š e n i a u s; 20) nusipirko k n y g ą, s k a i t y m u i k n y g ą; 21) šalta, k u o m e t saulutė pasislėpusi; pelėdos vaikai jau buvo dideli, k u o m e t Adomukas atėjo jų išimti; 22) k u r i s iš mudviejų karalius; to (iš dviejų) bus viršus, k u r i s nuvilks rudinę nuo keleivio; 23) sukirto l a i ž y b o m i s (53); 24) pirkelės l a n g i n y č i a nuplėšta; 2) l i u o s u n u o d a r b o l a i k u linksmindavo savo draugus; darbininkas l i u o s u n o r u pasisiūlė nešti pintinę; 26) badas pauksčius m a r i n o; 27) m a ž a i žuvikių beliko; turėjo n e m a ž a i pelno; 28) tu jau d u m e t u, mokiniesi; palauk dar s e p t y n i s metus; 29) aš taip m y l ė-j a u rūtą; mišką visi mes m y l i m e; 30) p a i š e l i s nulūžo; 31) išėjo p e r duris laukan; 32) p e r s i t i k r i n o ir berniukas, jog reikia mokintis; dar labiau t a m e p e r s i t i k r i-n a u; 33) p r i s i e i s b a d ą kęsti; ilgai p r i s i ė j o linams gulėti; p r i s i e i s man čia nakties sulaukti; 34) buvo apkaltas r e t e ž i a i s; 35) vaikai miško gėlėms r ė d o s, buvo a p s i r ė d ę; visus matė a p r ė d y t u s; 36) b e s k r i a u-d o s buvo, n e n u s k r i a u z d a v o; 37) pasiėmė s p a t ą; 38) ir š e i m y n i n k a s — k ė pasirodė; 39) medyje tupėjo t e t e r v i n a s; 40) t ė m y k, tik p a t ė m y k, ką jis dirba; 41) t u r č i u s vargdienio nesigailėjo; t u r t u o l i s to nenorėjo; 42) t ū l a s pirklys išjojo kartą į miestą; 43) ji t r u p u t į u ž p y k o; u ž m a n ė katinas nugalabinti erelį; u ž s i m ą s-t ė vaikai; jie u ž s i g e i d ė pačiuožinėti; u ž k l a u s ė berniukas; 44) nusijuokė u ž g a n ė d i n t a s berniukas; sumurmėjo dilgėlė n e u ž g a n ė d i n t a; 45) miestas didelis, u ž ė s į ir b i l d ė s į — nieko daugiau negirdi; 46) ėjo ir a n t g a l o sustojo; 47) a n t j o b a l s o sujudo visi šunes; 48) a n t n e l a i m ė s atsirišo tuo tarpu naginė; 49) visi stebėjosi i š j o g u d r u m o; gali s u t a v i m nelaimė atsitikti; 51) kur ne kur sužibo v i e n a u ž k i t o s žvaigždelės; 52) kas u ž v i s k ą geriau; 53) pasakyk, k a m e d a l y k a s; 54) apie ją kalbėjo, b ū k ji viską žinanti; 55) jis apsimetė s e r g a n č i u; 56) ar sutiktum a k l u p a t a p t i?...

Kalbos vadovėlio reikalui, šių pasakymų vietoje geriau tiktų, man rodosi, šiokie maždaug sakinėliai (vietomis žymiu tiktai atskirus žodžius): 1) g a v a u, p a ė m i a u iš tavęs, tavo laišką; 2) a u g a l ų sėklas išsėjo; ir tu sėsi a u g a l u s; 3) savo a u k s o spindulėlius; 4) s k a l a, metė s k a l ą; 5) s k a l b i n i u s skalbė, s k a r a s v e l ė j o; 6) t ė v e l i s šieną krovė į š a l i n ę, d a r ž i n ę; 7) jo t r o b e l ė j e visumet buvo n e t v a r k a; 8) vilkas daro mums ž a l o s (ž a l ą), ž a l i n g a s, k e n k i a mums; 9) iš smilčių daro b u t e l i u s; 10) labai s u s i r ū s t i n o, į s i r ū s t i n o, į p y k o, s u p y k o, į š i r d o; 11) sėmė i š d u b e n s (bliūdo); 12) ž l i u m b ė, verkė p a l e i d u s i visą g e r k l ę mergaitė (dėl „galės“; plg. „kieno g a l i a, to ir valia“); 13) avinas g e r b ė arklį; 14) išbėgo iš t r o b o s, t r o b e l ė s, p i r k i o s, p i r k č i o s, p i r k e l ė s; 15) negali a p s a k y t i, n e a p s a k y t u m, n e a p a k o m a i gražu; 16) gražiai a t r o d o; 17) senesnis esu už drūtuosius medžius, k u r (kurie) šalia tavęs auga; atsisėdo berželio, k u r (kurs) augo ganykloje. pavėsyje; dilgėlė v o s begyva liko, rados; 18) k e l e i v i s, k e l i a u t o j a s sustojo; 19) i š k i š e n ė s; 20) nusipirko k n y g a s (plg. „žmogus įsidėjo ir m a l d ų k n y g a s, g a r b i n u k e s, k n y g e l e s“), k n y g a s s k a i t y t i; 21) šalta, k a i (kad) saulutė pasislėpusi; pelėdos vaikai, pelėdžiukai buvo jau dideli, k a i Adomukas . . . ; 22) k a t r a s mudu, iš mudviejų karalius; to tebus viršus, k a t r a s nuvilks rudinę keleiviui; 23) l a ž y b o m i s, (iš) l a ž y b ų; 24) l a n g i n ė; 25) a t s p ė j a m u laiku, a t s p ė d a m a s nuo darbo, p a t s, n e r a g i n a m a s, n e p r a š o m a s; 26) badu paukščiai dvėsė, stipo („n e b a d a s marina paukštį“, „bet p a u k š č i a i dvesia badu“); 27) m a ž a žuvelių beliko, turėjo n e m a ž a pelno; 28) tu jau d v e j i m e t a i mokiniesi, mokaisi . . . ; palauk dar s e p t y n e r i u s metus; 29) aš taip m ė g a u rūtą (rūtà); mišką (mišku) m ė k s t a m e; rūta, miškas mums p a t i n k a; 30) p i e š t u k a s nulūžo; 31) išėjo p r o duris; 32) a p s i t y r ė, į s i t i k i n o, s u p r a t o . . . mokintis, mokytis; t u o į s i t i k i n a u, tą dar labiau s u p r a t a u . . . ; 33) t e k s badas kęsti, badauti; ilgai t e k o l i n a m s gulėti, ilgai g a v o l i n a i gulėti; t e k s man, g a u s i u čia . . . ; 34) buvo apkaltas g e l e ž i n i a i s, g r a n d i n i a i s, g r a n d i n ė m i s; 35) vaikai gėlėmis p u o š i a s; buvo a p s i t a i s ę, a p s i v i l-

kę, apsipuošę, pasipuošę; visus matė apvilktus, aptaisytus, aprenktus, papuoštus; 36) be nuoskaudos, neskausdavo, nenuskausdavo; 37) pasiėmė lopetą (kastuvą, mentę); 38) ir šeimininkas,-kė pasirodė; 39) medy tupėjo tetirvinas; 40) dėmėkis, dėkis į galvą, tik įsidėmėk, dėmėn įsidėk, stebėkis, įsistebėk...; 41) turtininkas, didžiaturtis, lobininkas...; 42) vienas pirklys...; 43) ji pyktelėjo, papyko; sumanė, sugalvojo; susimąstė vaikai; jie įsigeidė, panoro pačiužinėti; paklausė berniukas; 44) patenkintas, nepatenkinta; 45) ūžiant ir bildant, ūžesį ir bildesį girdi; 46) ėjo ir pagaliau sustojo; 47) jo balsan, į jo balsą sujudo visi...; 48) nelaimė, atsirišo nelaimei; 49) visi stebėjosi jo gudrumu; 50) gali tau nelaimė atsitikti; 51) po viena kitos žvaikšdelės; 52) kas visų geriausia, kas geriausia, kas gerų geriausia; 53) pasakyk, kas yr, kas kaip yra, kaip kas yra...; 54) sakė ją viską žinant, sakė, kad ji viską žinanti...; 55) jis apsimetė sergąs, liga; 56) ar sutiktum apakti?

Mano čia parodyta tik mažutytė vadovėlio kalbos ydų dalelė. Čia, kalbėdamas apie vadovėlį apskritai, negaliu nė išrodyti, kodel man „netaisyklingi" tie pasakymai, kuriuos čia aukščiau iškėliau iš vadovėlio aikštėn: tam reikėtų tinkamesnės progos, tiesiog — mokyklos, auditorijos, tam reikėtų paliesti, besikalbant su mūsų žmonių mokytojais, visa mūsų žmonių šnekamosios, rašomosios ir mokslo vadovėlių kalbos struktūra ir iškelti aikštėn bent didžiosios jos ypatybės — žodyno, sintaksės ir stiliaus atžvilgiu.

„Vainikėlio" kalba šlubuoja ypačiai tuose straipsniuose, kurie pačių jo autorių pagaminti. Bet autoriai „taiso" kartais, dėdami į „Vainikėlį", ir tų straipsnių kalbą, kuriuos imasi iš kitų vadovėlių. Ją betaisydami kartais betgi ir pagadina. Jie rašo: 1) ir puolė (abi oški) viena ant antros (p. 20); 2) vienoje vietoje du papjausiu gaidžiuku (16); 3) sulaukė pagelbos (13)... Tuose vadovėliuose, iš kurį paimti straipsniai su šitais sakiniais, yra išspausdinta: 1) ir puolė ant viena antros; 2) vieno vietoje du parėšiu gaidžiuku; 3) sulaukė pagalbos.

VI. „Vainikėlio“ (1916 m.) ir rašyba nepaprasta — skiriasi nuo kitų mūsų mokslo vadovėlių. Jo rašyba g a r s i n ė: ištisiniuose žodžiuose rašo jų priebalses tokias, kokias girdime, tarydami tuos žodžius. „Vainikėlio“ rašoma: l a u š t i, l a u ž d a m a s; k o š t i, k o ž d a m a s; m e s t i, m e z d a m a s; v e i s t i, v e i z d a m a s; z i r s t i, z i r z d a v o; l i p t i, l i b d a m a s; d r ė p t i, d r ė b d a m a s; m i e š t i, m i e š č i a u; m e š č i a u, v e š č i a u; r a š t a s, r a š č i u k a s; a u k š t a s, a u k š č i a u, a u k š č i a u s i a s; d r a p s t y t i, d r a p š č i a u; ž v a i g ž d ž i ų (mokslas), b e r g ž d ž i a s.

„Santaros“ rašyba (1917 m.) irgi garsinė, bet čia rašoma jau kitoniškai. Šituos „Vainikėlio“ žodžius „Santara“ rašytų: l a u š t i, l a u š d a m a s; k o š t i, k o š d a m a s; m e s t i, m e s d a m a s; v e i s t i, v e i s d a m a s; z i r s t i, z i r s d a v o; l i p t i, l i p d a m a s; d r ė p t i, d r ė p d a m a s; m i e š t i, m i e s č i a u; m e s č i a u, v e s č i a u; r a š t a s, r a s č i u k a s; a u k š t a s, a u k s č i a u, a u k s č i a u s i a s; d r a p s t y t i, d r a p s č i a u; ž v a i k s d ž i ų (mokslas), b e r k s d ž i a s.

Garsinė rašyba tuoj pradžioje, kaip matome, jau gerokai suskydo; vieni garsininkai rašo vienaip, kiti kitaip, ir to skydimo dar galo nematyti.

Mokslo vadovėlių rašyba turi būti tokia, kokia yra vartojama ir kituose kalbos raštuose, tik čia turi ji būti visai sutvarkyta, eiti tam tikromis aiškiomis taisyklėmis. Rašybos sutvarkymas reikalingas, žinoma, ir kitiems kalbos raštams, bet vadovėlyje toji tvarka yra jau būtinai reikalinga. Platinti kalbos vadovėliu rašyba, kuri nėr įsigalėjusi paprastuose raštuose — nieku gyvu nereikėtų. Taigi peikiu šiuo tarpu „Vainikėlio“ ir rašybą.

Lieka atsakyti dar į vieną klausimą: ar tinka kalbamasis vadovėlis pradedamosios mūsų mokyklos reikalui — tos mokyklos antriesiems mokslo metams? Užuot atsakęs į tą opųjį klausimą, šiuo tarpu pažymėsiu, jog mūsų mokytojams jau metas yra imti iš tikrųjų rūpintis, kad laisvoji mūsų tautos mokykla tikrai gerų susilauktų netrukus kalbos mokslo vadovėlių auklėjamųjų vaikų reikalui: jų mums gyvai reikia, jei norime rimtai kalbėti apie savo mokyklos, savo tautos ateitį, jei brangu mums mokykla, jaunoji mūsų karta, tėvų žėmės gyvybė ir laimė... J. Murka „Vaikų Darbymečio“ gale

(p. 213) sako, kad „Vainikėlis“ tinkąs kalbos mokslo reikalui (pirmajam mokslo koncentrui). Su tuo aš nevisai sutinku... del tų priežasčių, kurios išdėstytos šitame straipsnyje.

J. Jablonskis.

[1917 m. „Santara“ N N 22, 24, 26, 27].

[Atsakymas į M. Jankaus «Paaiškinimą del Dr. Martyno Liuterio „Mažo katekizmo“»].

Savo „kritikoje“ smerkiu ne Liuterio mokslą, ne Kristaus bažnyčią, bet tam tikrą tikybos vadovėlį, skiriamą vaikų mokslui. Savo „kritikoje“ reikalauju, kad visi mokslo vadovėliai, kurie skiriami mokyklai, ir ypačiai tikybos mokslo vadovėliai, būtų rašomi suprantamai. Ir dabar išrandu, jog tokie nevykę vadovėliai, kaip kalbamasis Liuterio „Mažas Katekizmas“, geri tik tikybos mokslui niekinti, tik juokams daryti, ne tikybos mokslui dėstyti ir aiškinti mokyklose. Mūsų „Kultūros Sekcija“ nieku būdu negalėjo leisti šito vadovėlio *kultūros* reikalui: tokio katekizmo, kaip šitas, neleistų nė viena kitos kurios tautos įstaiga, skiriama kultūrai diekti ir platinti žmonėse. Šitą savo nuomonę plačiau išdėsčiau savo „kritikoje“; cituoti vėl jos žodžiai būtų, man rodosi, nereikalinga.

Ir p. Birškus ir p. M. Jankus išranda, matyti, jog tikybos vadovėlio peikimas yra jau jos žeminimas arba niekinimas. Pats aš į šitą dalyką žiūriu kitaip: reikalauti, kad tam tikro dalyko vadovėlis būtų rašomas kaip reikiant, yra norėti tiktai, kad to dalyko vadovėlis keltų aikštėn visa, kas tikrai pamokoma yra tame moksle. Mokytojas, kuriam rūpi mokykla, negali, mano nuomone, tylėti, matydamas nekultūringą, netinkantį mokyklai kultūros įstaigos darbą.

Kad bažnyčios eilėraščiuose, giedamuose bažnyčioje nuo senovės, yra visokių kalbos ir kitokių nesąmonių, kad tos giesmės sudarytos įvairių menkos vertės eiliadirbių, ne poetų įkvėptųjų, — man tas dalykas yra senai žinomas; bet kištis į bažnyčios giesmes neturiu nei laiko, nei drąsos.

Man rūpėjo šiuo tarpu, dar kartą sakau, tiktai mokslo vadovėlis: noriu, kad ir liuterių tikybos mokslo vadovėliai būtų rašomi suprantamai, įmanomai ir pamokomai — taip, kaip leidžiami ar rašomi visų kitų kultūringųjų tautų vadovėliai, jei skiriami jie rimtam vaikų mokslo dalykui.

Argi p. M. Jankus tikrai norėtų, kad mes dabar, kovodami su „bendru priešininku“, tylėtume del visų tų vadovėlio nesąmonių, kurios mano keliamos aikštėn? Gerbiamasis Jankus daug geriau būtų padaręs, jei būtų išrodęs ar bent pamėginęs išrodyti, jog mano čia klystama.

Jei Jankus, gindamas „Mažą Katekizmą“, jį teisindamas, sako, kad ir kitur kur esą daug nesąmonių, tad man šitas dalykas kritikos reikalui nieko dar nepasako: pamatęs žmogų girtuoklį arba ištvirkėlį, pats aš juo bjaurėsiuos ir reikalausiu, kiek galėdamas, kad jis pasitaisytų, nors žinosiu, kad ir daugiau yra žmonėse girtuoklių ir ištvirkėlių.

J. Jablonskis.

[1917 m. „Santara“ N 33].

Mokykla, politika ir religija. [2]

Antrajame Lietuvių mokytojų suvažiavime, tarp kitų dalykų, buvo svarstomu ir sprendžiamu du šių dienų mokyklos iškeltu klausimu: a) *mokykla ir politika* ir b) *mokykla ir tikybos mokslas* (žr. „Santara“, Nr. 29).

Del šitų dviejų dalykų daug buvo kalbėta, daug spyriuotasi: del jų Suvažiavimas turėjo dvi griežtai priešingi nuomoni. Galų gale daugumos balsų šiaip buvo nusakyta:

I. Mokytojui ir mokytojų organizacijai negali būti vis viena, kokia yra krašto politika: mokyklos ūgis ir gerovė stipriai surišta su visu krašto gyvenimu ir su visa krašto politika. Viešajame gyvenime mokytojas tas teturi patūrėti politikos sroves, kurios gina kultūros, mokyklos ir mokytojų dalyką. Taigi šio antrojo Mokytojų Suvažiavimo šiokia tegali būti del politikos rezoliucija:

a) Mokytojų organizacija yra tam tikro darbo žmonių bendrovė. Mokytojų organizacija neturi ginti vienos kurios partijos arba srovės reikalą. Betgi organizacija, rūpindamosi krašto kultūros ir švietimo reikalais, negali iškęsti nepalaikiusi tas politikos arba šiaip viešojo gyvenimo sroves, kurios visų daugiausia rūpinasi ir moka pasirūpinti arba daugiausia padaro mokyklos ir mokytojų reikalui, ir nepalaiko viešajame gyvenime tų srovių, kurioms šis kultūros ir švietimo dalykas yra niekniekis arba visai nerūpi.

b) Santykiuose su mokinių tėvais ir su pačiais mokiniais — mokytojui visi žmonės lygūs. Turėdamas darbo su mokinių tėvais, kaip tėvais, ir dirpdamas mokykloje, mokytojas negali skelpti ir propaguoti vienos kurios partijos katekizmo, jis rūpinasi visur čia kultūros ir mokyklos reikalu, čia jis — bešalis, visiems reikalingas, visiems lygus, visiems artimas, savas žmogus.

II. Nesileisdami šiuo tarpu į neaiškią mums tolimąją ateitį, — neaišku mums Lietuvos ateitis ir viešojo jos gyvenimo tvarka, — mes, antrojo mokytojų suvažiavimo nariai, išrandame, jog religijos mokslas pradedamojoje mokykloje yra dalykas auklėjamas, ir todel šiokią del religijos mokslo tepriimame rezoliuciją pradedamajai mokyklai:

a) Mokykloje vaikas, tarp kitų dalykų, eina ir religijos mokslą.

b) Religijos mokosi tie vaikai, kurių tėvai arba globėjai to nori ir reikalauja.

c) Religijos moko mokykloje tam tikras kunigas arba bendrųjų mokyklos dalykų mokytojas.

d) Bendrųjų dalykų mokytojas, kurs nesutinka mokyti religijos ir kuriam nėra pavaduotojo šiam dalykui mokykloje, keliasi arba yra keliamas į tokią mokyklą, kurioje nereikia jam dėstyti religijos mokslo.

Pažymėjimas. Organizacija, kuri del religijos mokslo kelia mokytoją į kitą vietą, paveda jam tokią kitur mokyklą, kurios sąlygos yra ne menkesnės: del negalėjimo arba nemokėjimo dėstyti religijos mokslo mokytojas nieku būdu nėra baudžiamas.

e) Religijos mokslo, kaip ir kitų mokslo dalykų, vadovėliai turi būti rašomi taip, kad jie tiktų auklėjamam mokyklos dalykui, — taip, kaip to reikalauja mokslinė pedagogija. Religijos mokymas mokykloje eina tais pačiais pedagogijos diktuojamais metodais, kuriais eina ir kiti tolygūs mokslo dalykai.

Šituodu mokytojų suvažiavimo nusprendimu nepateko į Lietuvių mokytojų sąjungos įstatus tik del to, kad juodu nėra įstatų dalykas: Sąjungos nariams yra juodu žinotinu ir brangintinu tik kaip du svarbiu mokytojų nusprendimu. Apie po-

litiką ir religiją patys Sąjungos įstatai nekalba tik del to, kad a) politika yra ne mokyklos dalykas ir b) Sąjungos įstatai, nekalbėdami apie kiekvieną mokomą mokykloje dalyką skyrium, nekalba nė apie tikybos mokslą joje. *J. Jablonskis.*

[1917 m. „Santara" N 34].

Lietuvių Centro Komiteto Voronežo Įgaliotiniui.

1. Iš tų mokytojų, kurie klausė vasarą kursų, įsteigtų lietuvių mokytojams, daug kas kreipiasi į Lietuvių mokytojų sąjungos valdybą, klausdami, kada bus išmokėtos pašalpos, paskirtos klausytojams mokytojams. Antra vertus, yra žinoma, jog kai-kurie kursininkai, išvažiuodami pasirašė gavę pašalpas, nors tų pašalpų nebuvo gavę; jiems buvo sakoma, kad pinigai bus netrukus jiems išsiųsti. Trečia, vasarą per lietuvių mokytojų suvažiavimą J. Damijonaitis, duodamas trumputę kursų apyskaitą mokytojams, pranešė, kad mokytojams, kursų klausytojams, buvusios paskirtos visiems pašalpos (po 75 rub.) ir kad smulkesnė tų kursų apyskaita būsianti duota netrukus laikraščiuose.

Kad nebūtų kokių del tų kursų nereikalingų kalbų visuomenėje, reikėtų, kad tie mokytojai, kurie nėra dar gavę paskirtų jiems pašalpų, jas netrukus gautų ir kad pranešta būtų visuomenei smulkesnė visų tų kursų apyskaita. Mokytojų Sąjungos valdyba norėtų, kad šiuo dalyku ypačiai pasirūpintų Rengiamoji Komisija, kuri tuos kursus rengė.

Taigi kreipdamasis šiuo kartu į Gerbiamąjį Įgaliotinį, tos Komisijos pirmininką, maloniai prašau suteikti Mokytojų Sąjungos valdybai žinių: 1. ar gali būti atiduotos visos paskirtos mokytojams pašalpos ir, jei gali, tad kada bus su tais mokytojais del tų pašalpų atsilyginta ir 2. kada kursų Rengiamoji Komisija galėtų duoti, jei duos, smulkesnę visų tų šios vasaros kursų apyskaitą? Jei Rengiamoji Komisija gali, prašau pranešti Valdybai ir tų kursų apyskaitą. Turėdama visas tas žinias, Valdyba pasirūpins pranešti jas mokytojams per vieną kurį mūsų laikraštį, jei to nebus padariusi anksčiau pati Komisija. L. M. S-gos pirmininkas

1917 m. spalių m. 2 d. *J.*

Глухой Покровскій пер., 15.

[Iš rankraščio, gauto iš J. įpėdinių].

Москва, Б. Богородская ул., 13, кв. Ерохина.

K. Ambrozaičiui.

2. Sąjungos Įstatų neturime: Petrapilyje kažin kodel neišspausdino skyrium. Rūpinsimės Voroneže, bet čia spaustuvė dar nedirba. Kultūros Sekcija irgi dar nesusidariusi (kraustosi). Skabeikos vietoje, tur būt, nieko nebus; pirmininko (Šilingo) vietoje ima dirbti J. Ičas. Laukiam pradedant darbą spaustuvės. Darbo jai Są-gos Valdyba turi. Spalių m. 2 d.

[Iš rankraščio, gauto iš J. įpėdinių].

Lietuvių Draugijai nukentėjusiems del karo šelpti. Centro Komitetui.

Šią vasarą Lietuvių Mokytojų Suvažiavimas tarp ko kita nusprendė rūpintis įkurti Voronežo mieste pavyzdinę mokyklą. Ja turi naudotis Saulės kursų mokiniai (būsimieji mokytojai) ir steigiamojo Lietuvių Mokytojų Instituto mokiniai.

Saulės kursai, kurie leidžia mokytojus, neturi dabar savo reikalui pavyzdinės mokyklos ir todel mokytojai saulininkai negauna mokykloje reikalingos mokytojams praktikos. Be to, norima prie pavyzdinės mokyklos (apie 60 vaikų, trys skyriai) įsteigti ir vakariniai kursai suaugusiems (apie 100 žmonių). Rūpintis, kad būtų įvykdytas šitas mokytojų nusprendimas, pavesta Lietuvių Mokytojų Sąjungos valdybai.

Sąjungos valdyba ir pati išranda, jog įkurti pavyzdinė mokykla minėtiesiems reikalams šiuo momentu labai svarbu. Išrasdama šito dalyko reikalingumą, Valdyba prašo Centro Komitetą, ar negalėtų asignuoti šiems mokslo metams pažymėtajam reikalui 4.165 rublius.

Komisija, išrinkta pavyzdinės mokyklos sąmatai nustatyti, nustatė mums tokią projektuojamosios mokyklos sąmatą: a) butas — tikimės gauti dykai prisišlieję prie esančios čia rengiamosios M. Ičo gimnazijos klasės; b) kuras (2 krosni po 2 pūdu malkų dienai, per 5 mėn.) — 300 rbl.; c) šviesa (3 lempos, po 1½ sv. žibalo, per 5 mėnesius) — 105 rbl.; d) patarnavimas (po 75 rbl. mėn. per 8 mėnesius) — 600 rbl.; e) mokytojui alga (po 175 rbl. mėnesiui, per metus) — 2100; f) butas

mokytojui (metams) — 480 rbl.; g) 30 mokinių knygos (po 4 rbl.) — 120 rbl., sąsiuviniai (po 1 rbl. mėn.) 240 rbl., plunksnos pieštukai, koteliai, rašalas, poperis (po 50 kap. mėnesiui) 120 rbl.; h) mokslo įrankiams ir kitiems galams — 100 rbl.

[Iš rankraščio, gauto iš J. įpėdinių].

Tikybos mokslo vadovėliai.

Kun. Kaz. Paltarokas, Teologijos Magistras. *Tikybos Mokslas* (Šv. Istorija ir Katekizmas). Petrapilis, 1916 m.

„Šv. Istorijos apsakymas aiškina Katekizmą, Katekizmas aiškina, kas išdėta šv. Istorijoje“, — sako autorius „Prakalboje“ ir todel abu tuodu dalyku sudeda vienose knygose.

Visas „Tikybos mokslas“ šiaip suskirstytas vadovėlyje: pradžioje eina *Poteriai* (pirmosios maldos ir maldelės, Dievo ir Bažnyčios įsakymai, nuodėmės, dorybės, gerieji darbai, išganomieji patarimai, suplikacijos, maldos prieš pamokas ir po pamokų...); po poterių (p. 15) eina *Šv. Istorija* — Senojo ir Naujojo Įstatymo nutikimų apsakymas; pusė viso „Tikybos Mokslo“ (p. p. 71—142) paskirta *Katekizmui* — tikybos mokslo dalykams ir įsakymams dėstyti ir aiškinti.

„Katekizme“, be tikybos mokslo dalykų ir pagrindinių tikybos tiesų, yra nemaža ir šiaipjau dalykų ir dalykėlių. Čia yra ir tokių klausimų, kaip antai: „Kuo vardu buvo pirmieji žmonės, kokiu du ypatingu medžiu buvo rojuje (p. 79), kas buvo Šv. Juozapas, kuo vardu vadinamas Išganytojo mokslas (p. 81), kas iš krikščionių susidarė (p. 86), kiek viso labo lig šiol buvo popiežių (p. 87), kiek yra katalikų visame pasaulyje (p. 89), ką reiškia žodis — *amen* (p. 94), ką veikiame darydami įžodį (p. 99), kas panašus į sakramentus (p. 137), kas yra Ražančius, kas yra škaplieriai (p. 141)?...“ Po klausimų eina, žinoma, visur ir tam tikri atsakymai į juos.

Parodyti tų katekizmo klausimų ir atsakymų ypatybėms, duodu čia, kaip ir kitur (plg. Nr. Nr. 7 ir 8), a) pluoštą paties vadovėlio tekstų ir atskirų savų pastebėjimų del jų (1—16) ir b) kelis bendresnio turinio pažymėjimus del viso šio „Tikybos mokslo“ katekizmo (17—23).

---

1. Katekizmo „Įžangoje“, pirmojoje vietoje, duotas klausimas (p. 71): *Kam esame žemėje*? ir atsakymas: „Esame žemėje, kad už dorą gyvenimą gautumėm dangų.“ Toliau, jau pačių tikybos dalykų išdėstyme (p. 77), turime ir tokių klau-

simų: *Kam Dievas leido pasaulį, angelus?* ir atsakymų: „Dievas pasaulį leido, kad jo padarais protingai naudotumėmės ir už tat Jį garbintumėm; Dievas angelus leido, kad Jį garbintų ir būtų laimingi.“ Dar toliau (p. 79) turime ir vėl tos pačios rūšies klausimą: *Kam Dievas leido žmones?* ir atsakymą: „Dievas leido žmones, kad jie Dievui tarnautų ir nupelnytų amžiną laimę danguje.“

Čia, kaip matysime ir toliau, autorius aiškina, *kam* kas Dievo padaryta ir surikiuota, bet aiškumo reikalingojo skaitytojas ir mokinys, man rodosi, neras. Aišku viena tebus, jog Dievas leidęs žmones ir angelus tam, kad jie visi Dievui tarnautų, Jį garbintų ir garbindami būtų laimingi, jei ne čia, tad bent, kaip žmogus, jau numirę, dangaus karalystėje. Beskaitant tokius klausimus su atsakymais, mokinio galvoje gali sukilti dar ir kitų, žinoma, klausimų, tokių kaip antai: argi Dievas, tobūloji būtybė, rūpinosi ir tuo, kad Jo padarai jam tarnautų, Jį garbintų, argi Jam toji mūsų tarnyba ir tas mūsų garbinimas kam reikalingas? Bet į tuos drąsius savo klausimus mokinys įkalbamo ir įmanomo atsakymo veltui ieškotų katekizme. Visi gyvieji šio pasaulio padarai leidžia iš savęs naujų padarų, rodosi ne tam, kad šie jiems tarnautų ir juos garbintų. Išeina, kad vienas Dievas, pasaulio Leidėjas, leisdamas padarus, norėjo iš, jų susilaukti tarnautojų ir garbintojų. Katekizmų autoriams reikėtų čia būti atsargesniems: bet-kuo skaitytojo ilgam nepatenkinsi ir sveiko peno jo dvasiai neduosi.

2. „Įžangoje“ yra tuščias klausimas: *Kaip vadinamas šventasis Raštas trumpai?* (p. 72) ir po jo eina tuojau visai keistas atsakymas: „Trumpai šventasis Raštas vadinamas *Šventoji Senojo ir Naujojo Įstatymo Istorija.*“ Argi atsakymas čia *(šeši* žodžiai) trumpesnis už *du* „Šventojo Rašto“ žodžiu? Kam čia įdėtas tas klausimas ir toks nevykęs atsakymas?

Ten pat autorius, jau pažymėjęs, jog visas apreikštasis mokslas trumpai surašytas yra *katekizme,* klausia dar mokinį: *Kas tai yra katekizmas?* ir tuojau atsako: „Katekizmas yra tai trumpas pamokymas, kaip turima gyventi, kad gautumėm išganymą.“ Ten pat klausiama ir: *Kame surašyta visa, ką turime daryti?* ir atsakoma: „Visa, ką turime daryti, surašyta dešimtyje Dievo ir penkiuose Bažnyčios įsakymuose.“ Čia ir vėl kyla klausimų: argi tiktai Dievo ir Bažnyčios įsakymuose surašyta jau visa, ką turime daryti šioje ašarų pakalnėj? Die-

vo ir Bažnyčios įsakymai yra juk tiktai viena *katekizmo dalelė;* visame katekizme nėra surašyta visa, ką turime įvairiais atsitikimais daryti, — tad ko gi benorėsi čia iš vienos to katekizmo dalelės!? Čia be reikalo, man rodosi, taip griežtai formuluojami tie klausimai ir atsakymai.

Autorius, pasakęs „Įžangoje“ (duodamas atsakymą į tam tikrą klausimą), jog tiesos, kuriomis turime tikėti, yra surinktos „Apaštalų Tikybos Išpažinime“ (p. 72), kiek toliau (p. 73) klausia: *Kur dar trumpiau surinktos tiesos, kuriomis turime tikėti?* ir šiaip atsako: „Dar trumpiau surinktos tiesos, kuriomis turime tikėti, Šešiose Tiesose, kurių nepažindamas niekas negali būti išganytas.“ Bet autorius čia lyg pamiršta, jog tos didžiosios tiesos yra visai naujas dalykas, skiriamas nuo tų, kurie išdėstyti „Apaštalų Tikybos Išpažinime“. Tenai, Šešiose Tiesose (p. 6), pasakyta, jog Dievas tėra vienas, bet triasmenis, jog Antrasis Asmuo yra tapęs žmogum ir numiręs del mūsų išganymo, jog Dievas yra teisingas — už gerus darbus dangumi moka, už piktus pragaru baudžia, jog žmogaus vėlė nemirtinga ir Dievo malonė išganymui yra būtinai reikalinga. Kodel gi autorius sako mokiniui, jog „Šešiose Tiesose“ dar *trumpiau,* nekaip „Apaštalų Tikybos Išpažinime“, surašytos tos tiesos, kuriomis turime tikėti? Juk „Šešiomis Tiesomis“ tiktai įmanomai *papildomos* krikščionims tos tiesos, apie kurias girdime, kalbėdami „Tikiu Dievą Tėvą...“

3. Vienoje vietoje (p. 74) autorius klausia: *Kaip reikia elgtis, numanant, jog Dievas visa žino?* ir atsako: *„Numanant,* jog Dievas visa žino, reikia visados saugotis pikta, daryti gera.“

Įdomu būtų žinoti, ką atsakytų čia pat autorius dar į šiokį klausimą: „Kaip reikia elgtis žmogui pilname obuolių kaimyno sode, *numanant,* jog tas kaimynas miega?“

Šios vietos „numanymą“ patarčiau visiškai išmesti čia iš katekizmo ir norėčiau teskelbti to „numanymo“ vietoje mokslą: „reikia *visados* saugotis pikta, elgtis visados dorai, daryti visados gerai; reikia doram būti ir tuomet, kada žinai, jog niekas nežino ir nemato, kaip tu elgiesi.“ Mūsų tarnai yra mūsų tarnautojai (ir lyg garbintojai), ir jiems (kaip ir savo vaikams), jei reikėtų šita tikybos tiesa žodžiais išreikšti, norėčiau sakyti: „būkite *visada* dori, saugokitės pikta ir tuomet, kada vyresnieji nežino ir nemato, kaip jūs čia elgiatės.“ Vaduotis, elgiantis,

tuo, kad kas mato arba žino, kaip kitas elgiasi, niekam, būdamas mokytoju, nepatarčiau.

4. Katekizme, kalbant klausimais apie pasaulio įkūrimą, yra, tarp ko kita, klausiama: *Ar Dievas sutvarkęs pasaulį juo daugiau nebesirūpina?* ir atsakoma: „Dievas, ir sutvarkęs pasaulį, nuolat juo rūpinasi, jį palaiko (p. 76)." Aiškindamas tą Dievo rūpesnį, autorius naudojasi šventojo Rašto žodžiais: „Pašlakstai kalnus iš augštybės... padarai, kad auga šienas galvijams, Tu jiems duodi maisto prideramu laiku." Autorius betgi turėjo pažymėti, jau vainódamas (?) Dievą, kad tam tikrose žemės rutulio vietose (dykumose ir ašigalių šalyse) Dievas betgi nešlaksto žemės ir neduoda galvijams šieno nei žmonėms maisto prideramu laiku!... Reikėtų kiek rimčiau kalbėti su mokiniais apie tokius tikybos dalykus. Į šitą painųjį klausimą autorius, užuot niekus kliedėjęs, ar negeriau būtų padaręs šiaip mokiniams atsakydamas: „Ne, Dievas visuomet rūpinasi pasauliu: pasaulyje ir dabar viskas eina Dievo, pasaulio Įkūrėjo, nustatytais keliais ir Dievo duotais tam pasauliui įstatymais"?

Toliau (p. 77) yra toks keistokas klausimas: *Ką Dievas padarė nupuolusiems angelams?* Atsakymas dar keistesnis: „Geriesiems angelams Dievas atmokėjo gausiomis malonėmis ir amžina laime danguje." Čia, sakyčiau, yra tokia didžiulė klaida — linkęs būčiau kaltinti del jos „spaustuvę"... Čia bus autorius ar neapsižiūrėjęs, ar kiek pats susipainiojęs.

5. Ten pat, kalbant apie angelus ir jų darbus, pasakyta šv. Rašto žodžiais: „Visi jie yra tarnaujančios dvasios išsiųstos tarnauti tiems, kurie ims išganymo tėvainystę." Argi Dievas būtų įsakęs angelams tarnauti tik tiems, kuriems *jau lemta* danguje numirus būti? Argi angelai ne tiems tarnauja čionai, kurie jų pagalbos daugiausiai privalo? Norėčiau, kad angelai ir visos kitos gérosios būtybės tarnautų arba visiems lygiai arba bent ypačiai tiems, kurie silpniausi, vargingiausi ir labiausiai privalo jų pagalbos.

6. „Įžangoje" pasakyta, jog visas apreikštasis mokslas surašytas katekizmuose, jog katekizmas yra trumpas pamokymas, kaip turime gyventi, kad gautumėm išganymą (p. 72). Bet šitame katekizme, šitame ne visai trumpame išganomųjų dalykų pamokyme, yra ir tokių klausimų: *Kodel mūsų Bažnyčia vadinama Rymo Katalikų?* Į tą klausimą taip atsakoma: „Mūsų Bažnyčia vadinama *Rymo* katalikų del to, kad jos gal-

va popiežius gyvena *Ryme.*“ Vadinasi, kad popiežius imtų gyventi del ko dabar Napolyje, mūsų bažnyčia būtų vadinama nebe *Rymo,* bet *„Napolio* katalikų bažnyčia“. Ir vėl ar tokiais, kaip šitas, katekizmo klausimais ir atsakymais tikrai mokome, kaip turime gyventi, kad gautumėme išganymą? Toliau, jei apibrėžtume katekizmą taip, kaip nusakytas jo turinys „Įžangoje“ (žr. 2), tad reikėtų, man rodosi, išmesti iš šito *katekizmo* ir šiokie klausimai: „Kas dabar yra popiežiumi (p. 87), ką teisingųjų vėlės darė pragaruose (prieš ateinant Kristui, p. 84)“? Tada nebūtų vietos katekizme, žinoma, nė klausimui: *kodėl mūsų Bažnyčia vadinama Rymo Katalikų?* Katekizmo turinys reikėtų, ar šiaip ar taip, tiksliau nusakyti ir paskui, ką dėstant, tas nusakymas visumet ir savo galvoje turėti autoriui.

7. Katekizme (p. 92) yra klausimas: Kam *bereikalingas* (= reikalingas dar) *paskutinis teismas, kad ir be jo bus jau vieni danguje, kiti pragare?* Po jo eina atsakymas: „Paskutinis teismas reikalingas, kad piktieji būtų viešai išgėdinti, gerieji išgirti.“ Vadinasi, mūsų visų gerajam Dievui negana piktųjų „verksmo ir dantų griežimo“ pragare, bet Jam reikia dar, kad tie piktieji būtų *viešai* išgėdinti — tuomet, kada niekam iš to gėdinimo nė naudos nebėra! Man rodos, jog autorius, tikybos dalykų mokytojas, čia pats be reikalo tik žemina ir niekina tobūlosios, gerų geriausios būtybės, mūsų Dievo vardą. Autorius, pasakęs, *kam, kuriam tikslui* būsiąs tas baisusis teismas, siunčia mus į šv. Istoriją, į „Kristaus pranašavimus“ (p. 60), tuo lyg pasakydamas, kad tenai mes galį rasti plačiau išdėstyta, *kam, kuriam tikslui* bus toji teismo diena; bet tenai (p. 60) randame, kaip tyčia, tiktai Kristaus pasikalbėjimą su apaštalais apie tą didįjį teismą — tenai nieko nepasakyta, kad tas teismas būsiąs reikalingas — *piktiesiems viešai išgėdinti, geriesiems išgirti, visam, baisiajam Dievo narsui parodyti* tada, kada tas narsas, paskutinėje pasaulio dienoje, nieko jų nebepataisys šiame pasibaigusiame pasaulyje.

8. Tam tikroje vietoje (p. 100) pasakyta, kad *sekmadienį* negalima dirbti sunkaus rankų darbo; bet apie kitas šventes niekur to nėra pasakyta, — ir savaime kįla klausimas, ar kitomis šventėmis galime sunkų rankų darbą dirbti. Kalbant apie tą atilsio dieną, ten pat vėl klausiama: *Ar nieko negalima sekmadienį dirbti?* ir taip atsakoma: „Sekmadienį galima dirbti proto darbai — mokytis, skaityti, rašyti, ir iš rankų darbų —

tai, be ko tą dieną negalima niekaip būti." Išeina, jog mokinys, kurs proto darbą tedirba, ir sekmadienį gali be poilsio būti, jog vienintelis jo poilsis tą dieną bus tik toks, jog gali jis *nesiprausęs* būti (prausiamės rankomis, ne protu): išbūti visą dieną nesiprausus — yra labai galimas daiktas.

Sekmadienio poilsis reikėjo, man rodosi, kitaip formuluoti katekizme. *Dabar,* XX amžiuje, ir katekizmo autoriui reikėtų turėti galvoje, jog sunkaus darbo esama ir — mokinių, mokytojų, geležinkelių tarnautojų, įvairių įvairiausių raštininkų ir kitų sunkaus darbo žmonių, jog ir jiems duotas šis senasis Dievo įsakymas.

9. Toliau (p. 104) autorius klausia: *Ar galima reikale pranešti kam svetimo klaidos?* ir atsako: „Galima reikale pranešti *vaikų klaidos* tėvams, *valdinių* — viršininkams, kad juos sudraustų." Bet kįla tuojau mokinio galvoje klausimas: argi negalime *reikale* pranešti *tėvų klaidas* vaikams, *viršininkų* — valdiniams ir rūpintis, kad ir jie daugiau nebeklystų? Ir į tą jo klausimą katekizmo autorius atsakymo betgi neduoda. Ir tėvų, kaip ir viršininkų, yra juk visokių ir jie juk, kaip ir visi kiti žmonės, gali klysti ir dažnai „klysta".

10. Autorius, pasakęs, jog *begėdiški geiduliai* yra Dievo ginami (p. 105), duoda tuojau du klausimu: *Begėdiškos mintys ar ginamos ir ar begėdiškos mintys ir geiduliai yra visuomet nuodėmė?* ir taip į juodu atsako: 1) „Ir begėdiškos mintys ginamos, nes *ką mąstome, to ir geidžiame*" ir 2) „Begėdiškos mintys ir geiduliai yra tik tuomet tėra (sic!) nuodėmė, kuomet mums tai patinka, tuo gėrėjamės (sic!)." Bet aš pats ką mąstau, to dažniausiai negeidžiu, ir todel klausimas: „ar tam tikros *mintys* yra man *ginamos?*" liekti *man* katekizmo kaip ir neatsakytas. Dievo įsakymas: *Negeisk savo artimo moteries* (p. 105), del kurio čia kalbama apie tuos begėdiškumus, yra toks, man rodosi, aiškus, jog autoriaus visi tos vietos galvojimai apie „begėdiškus geidulius ir begėdiškas mintis" — mokinį supainioti tegali.

Autorius kiek toliau (p. 106), aiškindamas Dievo įsakymą *„Negeisk nė vieno daikto, kurs yra tavo artimo"*, klausia dar kažin kam: *Ar neleista geisti geresnių daiktų ne kad turime?* ir taip griežtai atsako: „Geresnių daiktų, ne kad turime, galima geisti, užsidirbus nusipirkti." Dievo įsakymas čia yra, man rodosi, ir neaiškinamas aiškus, ir čia autoriaus aiškinimas nieko

juk tikrai gera neįneša mokiniui į galvą. Paskaičus tą jo aiškinimą, lenda man ir tokių „begėdiškų“ minčių į galvą: ar gali pavargėlis bekelnis geisti, kad jam kas kelnes padovanotų? ar galime geisti, kad mūsų šių dienų laukai būtų derlingesni, kad mūsų žmonės daugiau šviesos ir mokslo galėtų įgyti? Kam čia buvo terpti į tą keistąjį atsakymą dar žodžiai: „užsidirbus nusipirkti“ ir kam čia reikėjo rašyti taip keistai apie „užsidirbimą nusipirkimą“, kalbant apie aiškųjį Dievo įsakymą?!

11. Toliau, jau „Bažnyčios įsakymų“ skyriuje autorius, pasakęs, tarp ko kita, jog „viso pasaulio katalikams gali duoti įsakymus šv. Tėvas Popiežius (p. 106)“, klausia (p. 107): *Ar Bažnyčia tegali duot įsakymus?* Atsakymas į tą klausimą duotas visai jau keistas: „Bažnyčia ne tik gali duoti įsakymus, bet privalo žiūrėti, kad įsakymai būtų laikomi, o neklaužadas įspėti ir net bausti.“ Atsakymas čia autoriaus duotas juk ne į tą klausimą, kurs jo paties čia pasistatytas; autorius, pats pamiršęs savo duotąjį klausimą, atsako į visai kitą, į tokį maž daug: ar *įsakymų tegali duoti* Bažnyčia žmonėms? tik tuokart katekizmo šios vietos atsakymas į jį reikėtų kiek kitaip formuluoti: „Bažnyčia gali ne tiktai įsakymus duoti žmonėms, ji gali ir žiūrėti, kad jos įsakymai ir laikomi būtų...“ Jei autoriaus klausimas yra čia gerai formuluotas, turėčiau į jį, išmetęs katekizmo atsakymą, tiktai šiaip atsakyti: „Ne, įsakymus gali duoti ne tiktai Bažnyčia, įsakymus gali duoti ir policija, pasaulinė vyresnybė, vyriausybė...“ Čia katekizmų autoriams jau nebeiškenčiu nepasakęs tiesiai: su savo klausimais ir atsakymais būkite daug atsargesni, netarykite jų be reikalo, patys nepagalvoję!

12. Katekizmo autorius kalbėdamas apie pasninkų pasninkavimą („susilaikymą nuo mėsos ir pieno“), skyrelio gale klausia (p. 108): *Ką privalo daryti, kas negali pasninkauti?* ir atsako: „Kas negali pasninkauti, privalo *melsti* Bažnyčios, kad jį atleistų nuo pasninkų.“ O į kilantį čia pat, del to jo nusakymo, klausimą, ką turi daryti žmogus, kuriam, *negalint* pasninkauti, Bažnyčios nebus leidžiama nepasninkauti, — atsakymo katekizme jau nėra. Ar negeriau padarytų Bažnyčia, sakydama tiesiai *visiems:* „Kurie *negalite* pasninkauti, nepasninkaukite, valgykite ką turėdami, ir neprašę Bažnyčios; tie, kurių sveikatai kenkia pasninkas, — yra kartais ir tokių žmo-

nių, — valgykite ką turėdami ir tiek, nes kenkti savo sveikatai, žudytis pats Dievas gina penktuoju savo įsakymu.“

13. Dar toliau (p. 116) katekizmo autorius klausia: *Kuriuo tikslu turime pildyti savo pašaukimo priedermes?* ir atsako: „savo pašaukimo priedermes turime pildyti, kad įtiktumėm Dievui, o ne del savo garbės.“ Tą atsakymą jis čia tvirtina dar apaštalo žodžiais: „Ar valgote, ar geriate, ar ką kitą darote, visa darykite Dievo garbei.“ Taigi visa, kas kada mūsų daroma, išeina, reikia daryti, kad *įtiktumėm* Dievui, kad Dievui daugiau *garbės* būtų iš tų mūsų darymų. Man, kada mokiausi, niekas, rodosi, nesakydavo: „Ar valgai, ar geri, ne savo sveikatos reikalui, bet Dievo garbei valgyk ir gerk,“ ir todėl, žinodamas, jog nereikia žudytis, valgydavau ką turėdamas ir tiek, negalvodamas apie tai, jog valgydamas, ar gerdamas tuo aš Dievą garbinti turiu. Ir dabar ką-ne-ką dirbu, stengdamasis dažnai ir sąžiningai ką padirbti bet — dirbu ne savo vyresnybei įtikti. Ir kitiems sakyčiau: „ką dirbdami ne savo garbei dirbkite ir ne tam, kad savo vyresnybei arba vyriausybei galėtumėt įtikti.“ Šio katekizmo autorius nebūtų, man rodosi, nusidėjęs ir šiaip čia pasakęs: „Doras žmogus, ką apsiėmęs dirbti, turi viską sąžiningai dirbti, nes to reikalauja iš jo visi Dievo ir žmonių įstatymai; žmogus, kurs elgiasi priešingai, kurs savo darbu rūpinasi tiktai vyresniam įtikti ir jam įsigerinti, yra visai mažos vertės padaras.“ Argi čia reikėjo kalbėti apie visų didžiosios *Vyriausybės garbę* ir nudardėti bekalbant į tuos šios vietos valgymus ir gėrimus!?

14. Autorius, kalbėdamas apie nuodėmes ir nuodėmių, prieš einant išpažinties, atsiminimą, ir vėl leidžiasi į smulkmenas. Jis sako (p. 128): „Pavogti 10 rub. yra didesnė nuodėmė negu 10 kap.“ Jei žmogus čiupteltų lobininkui 10 rub. ir paskui grybšteltų dar iš pavargėlio paskutinę dešimtį jo kapeikų, — argi pirmoji jo nuodėmė būtų didesnė negu antroji? Taip griežtai kalbėti apie doros dalyką tikybos mokytojui lyg nepriderėtų...

15. Katekizmo autorius, pradėdamas kalbėti apie „Maldą“, klausia: *Kuomet Dievas išklauso mūsų maldos?* ir atsako: „Dievas išklauso mūsų maldos, kuomet gerai prašome (p. 137).“ Baigdamas tą skyrelį, vėl klausia: *Kodel ne visuomet Dievas išklauso mūsų maldos?* ir atsako (p. 138): „Dievas ne visuomet išklauso mūsų maldos del to, kad ar negerai prašome, ar tokių dalykų, kurie būtų mums pragaištingi.“

Čia vėl daug ką norėčiau autoriui prikišti: 1) kad tuodu atsakymu sutiktų su vienas antru, pirmasis atsakymas reikėjo formuluoti maždaug šitaip: „Dievas išklauso mūsų maldos, kada gerai prašome arba tokių dalykų teprašome, kurie nėra mums pragaištingi"; 2) yra ligų neišgydomų ir dalykų vienam kitam žmogui neprieinamų, — ar čia ką padės *geras prašymas?* 3) jei neišgydomai sergąs žmogus melste melstų Dievą sau sveikatos ir jos neišmelstų, argi mes galėtume, tiesiai kalbėdami, jam pasakyti: „Et, broleli, Dievas tau sveikatos neduoda, matyti, del to, kad ji tau arba tavo vėlei būtų pragaištinga"...? Pasisakykim verčiau sau ir katekizmuose skelbkime mokiniui, jog „vienais *prašymais,* kad ir geriausiais, negalim įgyti visa, kas mums čia, mūsų nuomone, reikalinga; tuo reikia ir *patiems rūpintis,* ir rūpintis reikia iš tikrųjų atsidėjus; tada tegalėsim ko gera ir būtinai reikalinga susilaukti sau ir savo artimui... *tada ir Dievas mums padės*". Taip sakydamas, gal būt, ir klystu, bet vis delto šiuodu katekizmo autoriaus atsakymu — nėr man įtikimu nei įkalbamu.

16. Katekizmo gale autorius kalba apie „brolijas". Iš tos vietos neiškenčiu nepažymėjęs čionai trijų jo klausimų: 1) *kas yra Ražančius?* 2) *kas yra škaplieriai? ir* 3) *ar nuodėmė nepildyti brolijų priedermių?* ir trijų atsakymų į juos: 1) „Ražančius yra *maldos* Jėzaus Kristaus ir Marijos paslaptims pagarbinti; 2) škaplieriai yra gelumbinis brolijos *ženklelis,* nešiojamas ant kaklo ir 3) nepildyti brolijos priedermių *nėra nuodėmės,* tik tada negaunama žadėtų atlaidų." Man, paprastam žmogui, ne teologijos magistrui, skaitant šios vietos tekstą, veržte veržiasi į galvą ir šie klausimai: 1) argi tarp ražančiaus ir škaplierių toks tėra didžiausias skirtumas, jog ražančius yra tam tikros maldos, o škaplieriai — tam tikras, nešiojamas ant kaklo, gelumbės sklypelis? ir 2) argi žmogus, įsirašęs į kurią broliją ir šventai prižadėjęs pildyti tam tikras jos pareigas, galėtų tų pareigų nepildyti, nenusidėdamas Dievui ir Jo įsakymams? Jei taip yra iš tikrųjų, kaip čia autoriaus sakoma, tad išeina, jog katekizmo mokslas neauklėja žmogaus visuomenės darbui — nereikalauja iš jo, kad stodamas į kurią draugiją ir apsiimdamas dirbti tam tikrą joje darbą, gali to apsiimtojo darbo ir nedirbti, tik neturės pats sau naudos iš įstojimo į tą skiriamą visuomenės darbui draugiją. Man visuomet rodėsi, jog tikybos mokslas, mokydamas žmogų Dievo įsakymų, auklėja iš

jo drauge ir gerą pilietį visuomenei. Labai norėčiau, kad katekizmo skyrelyje, kuriame kalbama apie „brolijų pridermes", niekus pliaukštų ne Bažnyčia šiuo tarpu, tik kun. Kaz. Paltarokas, šio „Tikybos mokslo" autorius!

17. Be minėtųjų prikištinų autoriui dalykų, kalbamajame katekizme yra daugybė ir kitų peiktinų mažmožių — kitų klausimų ir atsakymų, visai tuščių arba labai nevykusių, neaiškių mokiniui.

Katekizme klausiama: 1) Ką reiškia žodis *leisti**) arba *sutverti* (p. 76)? 2) Kas yra žmogus (p. 78)? 3) Kuo vardu vadinamas nuolatinis Dievo rūpestis del pasaulio (p. 96)? 4) *Kas per tikslas* (?) buvo gera ir pikta pažinimo medžio (p. 79)? 5) Kuo vardu vadinamas yra Išganytojo mokslas (p. 83)? 6) Del ko dabartinis popiežius vadinamas Benediktas XV (p. 87)? 7) Kuo vardu vadinami yra drauge visi tikrieji krikščionys, kunigai, vyskupai, ir Popiežius (p. 87)? 8) Ką reiška žodis *Katalikas* (p. 88)? 9) Kaip gyvieji žemėje bendraujame tarp savęs išganymo dalykais (p. 90)? 10) Kas nusideda tikėjimo perdėjimu (Atsak.: „Kas tiki burtais," p. 96)? 11) Kaip kenkiame kitų sveikatai (Atsak.: „sužeidžiant, mušant, rūstinant**) (p. 102)? 12) Kada nusidedame rūstumu (Atsak.: „kada be reikalo pykstame"***) (p. 113)? 13) Ką darome nusižengdami Bažnyčios ar Dievo įsakymams (Atsak.: „nuodėmę darome", p. 110)? 14) Ką reiškia *pasninkauti* (p. 108)? 15) Kas yra pasninkas (p. 114)? 16) Kuomet meldžiamės su doma (=k. m. dėmėdamiesi, k. dėmimės melsdamiesi, p. 138)...

Sakyti, kad šios rūšies klausimai yra aiškūs, tikslūs, kad juos vienaip tesupras atsakytojas, — man rodosi, negalime. Į juos ir pats autorius atsako dažnai visai neaiškiai, visai nesirūpindamas savų atsakymų ir šiaip jau leptelėjimų del jų tikslumu ir aiškumu. Kalbėdamas klausimais apie *pasninkus* (klaus. 14 ir 15), autorius atsako: „Pasninkauti reiškia *susilaikyti nuo mėsos ar pieno*" ir „pasninkas yra *prisiturėjimas nuo valgio*".

---

*) Plg. a) „Dievas leido žmogų; žmogus kumelę leidžia; ir kumelį kartais leidžiame į dobilieną; laišką leidžiu; kiti laikraščius ir knygas leidžia; tėvas jam išdykauti leidžia" ir b) „sutverk man meldžiamasis pirštą, sutvers broleliai darželį, visas karteles tvorai sutvėrė..."

**) Autorius „pamiršta", jog kitų sveikatai kenkiame ir a) pypkę rūkydami — jiems orą kvėpuoti gadindami, b) žmogų vargindami ir t. t.

***) Bet žmogus, kurs pyksta, pats jaučiasi pykstąs ne „be reikalo", taigi — ar jis pykdamas nusideda?

Kodel autorius kalba čia vieną kartą apie *prisiturėjimą,* arba kodel nusako vieną kartą apie *mėsą* ir *pieną,* antrą kartą — tiesiog apie *valgį,* — nieko negalės mokinys suprasti...

18. Autorius, dėstydamas tikybos mokslą ir šokinėdamas iš klausimų į klausimus, leidžiasi savotiškai ir į įvairiausias tikybos smulkmenas, dažnai labai abejojamos, kartais ir neįtikimos vertės. Savo atsakymais į klausimus jis, tarp ko kita, skelbia, jog: 1) teisiųjų vėlės buvo kitados *pragaruose* (p. 84); 2) kūdikių, mirusių be krikšto, vėlės ir dabar eina į tuos *pragarus,* kur jos nieko nekenčia, bet ir Dievo nemato (p. 119); 3) prakeiktieji *pragare* kentės ugnies bausmes ir sąžinės graužimus (p. 93); 4) didžiausia *pragaro* bausmė yra neregėti Dievo per amžius (p. 93); 5) žmogaus, mirusio tuojau po krikšto, vėlė eina visada į dangų (p. 102); 6) žmogui, mirštančiam ne tuojau po krikšto, jei nori išganytas būti, reikia *gerai* tikėti, gerai daryti ir *gerai naudotis* Dievo malonės įrankiais (p. 72); 7) *Kristaus Bažnyčią* sudaro visi *tikrieji* krikščionys su savo kunigais, vyskupais ir Popiežium (p. 87)...

Tose tikybos mokslo smulkmenose matau nemaža dalykėlių, kurie sunku ir suderinti kaip reikiant visi tarp savęs. Juk čia tvirtinama, jog: a) *vėlės pragaruose* nieko nekenčiančios, bet ir Dievo nematančios; b) visų didžioji *pragaro* bausmė esanti neregėti Dievo, bet toji visų didžioji bausmė ištiksianti ir mirusius be krikšto kūdikius *pragaruose;* c) *visų didžioji* bausmė (Dievo neregėjimas) laukianti vėlės ir *pragare,* didžiųjų nusidėjėlių amžinoje vietoje, ir *pragaruose,* kad būsią mirę be krikšto nekaltieji kūdikėliai!... Kaip sutinka visi tie tvirtinimai su Dievo teisingumu, — autorius to mokiniui, sukėlęs visą tą áudrą jo galvoje, kažin kodel visai neaiškina savo katekizme, kaip neaiškina nė kilančio savaime, skaitant katekizmą, klausimo, kur eis numirę be krikšto teisieji žmonės suaugę, ne kūdikiai. Vienoje vietoje yra sakoma, jog vėlei išganyti reikia ir be nuodėmių gyventi ir geri darbai dirbti (p. 94); kitoje („Šešiose Tiesose") pridėta, jog vėlės išganymui, be tikėjimo ir gerų darbų, būtinai reikalinga dar Dievo malonė (p. 6); kitoje tiesiai nusakyta, jog išganymui negana tikėti, bet reikia *gerai tikėti* ir *gerai* (mokamai) *naudotis* Dievo malonės įrankiais (p. 72). Vadinasi, tie, kurie Dievą tiki ne visai gerai arba ne geriausiai naudojasi Dievo malonės įrankiais, išganyti nebus, nors jų viena tebūtų kaltė: jie negerai bus tikėję Dievą ir negerai

naudojęsi Dievo malonės įrankiais. Jei taip būtų iš tikrųjų, teisiesiems (ir krikštytiems ir mirusiems be krikšto) būtų lyg skaudoka; mokiniui turės būtinai rodytis, jog Dievas, — siųsdamas tuos teisiuosius, del nemokėjimo gerai tikėti arba gerai naudotis malonės įrankiais, į pragarus arba patį pragarą, — yra ne visai teisingas. Kam čia reikėjo kelti tokiomis tikybos mokslo smulkmenomis tos mintys áuklėjamo mokinio galvoje? Antra vertus, *gerai* tikėti, einant šiuo katekizmu, visi *tikrieji* krikščionys tegali; visi kiti krikščionys ir kitų tikybų žmonės, kad ir geriausiai būtų gyvenę šiame pasaulyje, bus, matyti, smerkiami numirę. Argi čia reikėjo taip griežtai išskirti tikrieji krikščionys (katalikai) iš kitų krikščionių ir kitų teisiųjų žmonių tarpo?...

Dar mažmožis: vienoje kitoje katekizmo vietoje pasakyta, jog mirusiųjų vėlės eina į tris vietas — į dangų, į skaistyklą arba į pragarą. Einant šituo katekizmu, reikėtų dar pridėti, jog *daugiausia* žmonių numirę eis, šiaip ar taip, *į ketvirtąją* vietą — pragarus (gal ir į pragarą paskui), nes *daugiausia* yra šiame pasaulyje žmonių, kurie arba *negerai tiki* arba *negerai* naudojasi Dievo malonės įrankiais arba miršta be krikšto. Skurdu, be galo skurdu šiame Dievo pasaulyje!

Daug geriau būtų autorius padaręs, man rodosi, dėstydamas nuosekliai čia mokiniui Kristaus mokslo prasmę ir dorindamas tikybos pamokomis áuklėjamą, ieškantį sveiko savo dvasiai peno pilietį. Argi katekizmo tikslas yra sukelti mokinio galvoje įvairių įvairiausi klausimai, kurių jisai negalės pats išbristi paskui ir del kurių gali imti labai savotiškai galvoti, apie visą Dievo galybę ir Dievo teisingumą?

Katekizme yra ir kitós rūšies dalykų, kurie gali sukelti mokinio galvoje daugybę abejojimų ir visokių nereikalingų klausimų. Pradžioje (p. 7) pasakyta, jog *tingėti Dievui tarnauti* yra didžioji nuodėmė; bet niekur katekizme, kiek pastebėjau, nepasakyta, jog *tingėti darbas dirbti* yra irgi sunki nuodėmė. Nusideda juk sunkiai, tikrai sakant, ne tik tas, kurs tingi Dievui tarnauti, bet ir tas, kurs darbą tingi dirbti. Dievo įsakymuose pasakyta, jog žmogus turi mylėti savo artimą, kaip pats save, — bet ar tinginys, kurio „duona verkia valgoma“, už kurį kiti turi darbą dirbti, neskaudžia tingėdamas savo artimo, ar jį myli? Katekizme reikėtų ir su tinginiu apskritai, ne tiktai su „tingėjimu Dievui tarnauti“ griežtai kovoti, kaip tat

yra daroma jau kitų tautų katekizmuose. Jau metas būtų griežtai pasakyti katekizme, jog pats tingėjimas darbą dirbti — tarnaujant Dievui arba artimui — yra sunki nuodėmė, jog *tinginys yra,* tikrai sakant, *didžiausias bedievis,* nes jis neklauso visų didžiojo, pagrindinio Dievo įsakymo, nemyli savo artimo, kaip pats save.

Nesmerkdamas tingėjimo apskritai, katekizmo autorius kenkia, man rodosi, mokslo ir áuklėjimo dalykui.

19. Šio katekizmo autorius, kváršindamas vaiką įvairiomis išmoktinomis, ne visada įtikimomis smulkmenomis, nemoko jo — kiek plačiau žiūrėti į mokomąjį dalyką, geriau jame orientuotis, neplečia jo proto akiratį apskritai.

Įvairiose katekizmo vietose pasakyta (iš Dievo įsakymų): „kito žmogaus nežudyk, kitam galo nedaryk (leidžiama tik nuo galvažudžio gintis, kad ir galas jam tektų padaryti besiginant), kito žmogaus turto nevok, netiesos kitam nekalbėk (pp. 101—106)“... Bet šių dienų gyvenimas iškelia del tų įsakymų daugybę ir kitų klausiamų dalykų, į kuriuos autorius, kalbėdamas apie tuos įsakymus, nieko mokiniui neatsako. Čia neaišku: 1) ar galime, ar turime galą daryti, kauti, žudyti priešininką, karą kariaujant? 2) ar galime *pavogti* kitam nuodus, kuriais jo norėta sau arba savo artimui galas padaryti, ar galime iš priešininko, kariaujant, vogti jo ginklus ir kitus jo slėpinius? 3) ar reikia sakyti tiesa ir žandarui, kuris mus arba mūsų artimą gali už tos tiesos pasakymą paskui ir į Sibirą nusiųsdinti? 4) ar turime tiesą kalbėti ir sunkiai sergančiam ligoniui, nors žinome, jog tos tiesos žinojimas gali jam pačiam pakenkti, mirtį jam paskubinti?... Del šių ir kitų panašių klausimų autorius prikalba daug smulkmenų atsimintinų, bet paties tų klausimų ir einančio iš jų atsakymų branduolio — savo katekizme visai neliečia. Jo katekizme visai nėra tokios minties, kaip štai: 1) reikia *pirmiausia,* be Dievo, savo artimas tikrai mylėti, jo gerove laime rūpintis ir jei tu žinaisi, *kitą* žudydamas, *kitam* ką vogdamas, *kitam* tiesą sakydamas, kenkiąs tuo savo artimui ir 2) tai artimajai visuomenei, su kuria gyveni drauge ir išvien, tada *kito* žmogaus nežudyk, iš *kito* nieko nevok, tiesos *kitam* nesakyk. Taip reikėjo, man rodosi, katekizme ir pasakyti. Tokio pasakymo reikalingumą rodo savo gyvenimu mums labai dažnai ir mūsų kunigai: ir jie, kiek esu pastebėjęs, nesakydavo tiesos

vyriausybės agentams, kurie mus kitados smarkiai bausdavo už prūsinius raštus...

Dievo įsakymą: *gerbk savo tėvą ir motiną* autorius, kaip ir kiti mūsų tikybos vadovėlių rašytojai, praplatina — jis sako: reikia *gerbti* ir mokytojai, *viršininkai*... ir *jų klausyti*. Ir čia reikėjo, man rodosi, pasakyti (p. 101): „reikia tėvų, mokytojų ir viršininkų tiek klausyti, kiek jie mus geran veda, kiek jie reikalauja, kad mes visais savo darbais ir pasielgimais artimo ir visuomenės gerove rūpintumės." Man yra tekę kitados skaityti vienas čekų katekizmas, verstas iš prancūzų kalbos. Tenai del šito Dievo įsakymo nebuvo minima, jog reikią ir viršininkų visumet klausyti; bet tenai, gerai atsimenu, buvo pasakyta, jog tais tėvais, apie kuriuos kalba Dievas šituo savo įsakymu, eina šiame pasaulyje ir pirmieji didieji mūsų auklėtojai — mūsų tauta, mūsų žemė, mūsų kraštas, kurie mus ir mūsų tėvus auklėja, geran veda ir kaip pačius tėvus mums atstoja. Tenai buvo mokoma, jog, mylint ir gerbiant artimas apskritai, reikia rūpintis, del paties dėkingumo, ypačiai savo krašto, savo tautos laime ir gerove. Argi šitą kitų tikybos vadovėlių pastebėjimą gali atstoti, su nauda del mūsų, vienas šio autoriaus paminėjimas apie reikalingumą klausyti savo viršininkų?

Mokinio proto akiratį šio vadovėlio rašytojas neplečia, kaip jau pažymėta anksčiau, ir tuo, jog nesmerkia jis savo vadovėlyje visų didžiojo mūsų bedievio — (tinginio) ir betvarkio, iširėlio svajotojo, nesirūpinančio kitų jo draugės gerove ir laime.

20. Iš visų atsakymų ir pamokymų, kurie sudėti kun. Paltaroko katekizme, viena yra visai aišku. Autorius savo katekizmu lyg sakyte sako savo mokiniui: 1) ką darydamas, daryk taip, kad gautum užmokesnį danguje; 2) elkis gražiai, nes teisėjas viską mato; 3) gerieji darbai, padaryti be Dievo malonės, negaus užmokesnio danguje (p. 118); 4) kad įtiktum Dievui ir būtum, kas svarbiausia, pats išganytas, rūpinkis gerai viską daryti, įgyti Dievo malonių ir tikėti taip, kaip Bažnyčia įsako; 5) be Dievo malonės mes nei savo vėlės išganyti, nei dorybių įgyti, nei išvengti nuodėmės — nieku būdu negalime (p. 118); 6) visų geriausieji šio pasaulio mūsų darbai yra malda, pasninkas ir išmalda (p. 113); 7) aukštesnį tobūlybės laipsnį vienuoliais tapę tegalime pasiekti (p. 116); 8) aukščiausiąjį vienuolių luomo tobūlybės laipsnį, tapę vienuoliais, pasieksime tik turtų ir savo valios išsižadėję ir visiškai, be atodairos.

klausydami savo dvasios vadovų (p. 117)... Taigi autorius savo pamokymais lenkia čia mokinį tiktai į antrojo, ne į šio gyvenimo pusę; jį ragina rūpintis dažniausiai savo ir dažnai artimo gerove — ne šiam, bet būsimajam, antrajam gyvenimui; jam pataria ir jį pamoko taip daryti šiame amžiuje, kad gautų pats užmokesnį danguje, kad galėtų tiktai Dievui įsiteikti, ir dar pasako jam, kad ir gerieji jo darbai, padaryti be Dievo malonės arba negerai naudojantis Dievo malonės įrankiais, jokio užmokesnio negausią tame danguje, į kurį turi būti atkreiptos visos jo šio amžiaus mintys. Doro ir gero piliečio, kaip matome, šio katekizmo autorius iš savo mokinio nedaro.

Man rodėsi visada, jog tikybos mokslas reikalingas ir šio amžiaus dalykams kaip reikiant sutvarkyti, jog žmogus, kurs nesirūpina kaip reikiant visa savo artimo gerove, nė Dievui nepatinka. Iš kun. Paltaroko katekizmo to, deja, nematau. Man be galo būtų malonu, jei kas išrodytų, jog čia klystu — jog nematau to, ką mato šitame katekizmo moksle jo autorius.

21. Vienam kitam gali pasirodyti, jog aš čia kimbu tiktai į mažmožius, į atskirąsias katekizmo mintis, visai pamiršęs ar negalėdamas suprasti visos jo mokslo gilybės. Gali, žinoma, ir taip būti: esu čia pašalietis, nesuvokęs daugybės šito mūsų mokslo išgalių. Tuos, kurie taip mane kaltintų, prašyčiau pačius gilėliau išžiūrėti visą šitą katekizmą, giliau pagalvoti apie mano pastebėtuosius dalykus, palyginti savo pastebėjimus su tuo, ką daro arba turi daryti kiti mokytojai per savo pamokas klasėse, ir tada tespręsti apie reikalingumą ar nereikalingumą taip niekinamai žiūrėti į šitą mūsų vadovėlį.

22. „Recenzentas kimba čia vis į mažmožius ir į atskiruosius autoriaus pasakymus," — gali čia man prikišti ir vienas kitas mūsų mokytojas. Kad nebartų mane taip draugai, parodau jiems ir vieną katekizmo vaizdelį. Kad katekizmo ypatybės būtų aiškesnės, išrašau čia pavyzdžiui ir vieną ištisą, mažesnį už kitus, jo skyrelį. Tas skyrelis (p. 137) visas šiaip tėra išdėstytas:

„Sakramentalijos.

1. *Kas yra panašus (= panašu?) į sakramentus?*

Į sakramentus yra panašios sakramentalijos.

2. *Kuo sakramentalijos panašios į sakramentus?*

Sakramentalijos panašios į sakrametus tuo, kad ir per jas gauname Dievo malones.

3. *Kuo sakramentalijos skiriasi nuo sakramentų?*

Sakramentalijos tuo skiriasi nuo sakramentų, kad sakramentalijas įstatė Bažnyčia, o sakramentus pats Jėzus Kristus.

4. *Kas yra sakramentalijos?*

Sakramentalijos yra Bažnyčios pašvęsti dalykai, per kuriuos įgyjame Dievo malonę.

5. *Kokias malones įgyjame per sakramentalijas?*

Per sakramentalijas įgyjame atleidimą nemirštamųjų nuodėmių, bausmes (= bausmės) už jas, apsaugojimą nuo pagundų ir įvairių nelaimių.

6. *Kokios yra svarbesnės sakramentalijos?*

Svarbesnės sakramentalijos yra: pašvęsti ražančiai, škaplieriai, kryželiai, medalikėliai, paveikslai, švęstas vanduo...

7. *Kuomet sakramentalijos vaisingesnės?*

Sakramentalijos vaisingesnės, kuomet jas varojame laisvi nuo mirštamosios nuodėmės ir su pasitikėjimu.

8. *Kas pasekmingesnės (?), ar sakramentalijos, ar mūsų maldos?*

Pasekmingesnės yra sakramentalijos už mūsų maldas, nes vartodami sakramentalijas mūsų maldas vienijame su Bažnyčios malda, kalbama pašvenčiant sakramentalijas."

Man pačiam šito skyrelio klausimai ir atsakymai daug ką sako. Viena, reikėjo bent pradėti visas skyrelis nuo *ketvirtojo* klausimo *(kas yra sakramentalijos?),* ne nuo pirmojo *(kas yra panašus į sakramentus?):* kalbėti apie dalyko panašumus ir nepanašumus į ką, nepažymėjus, apie kurį čia dalyką yra kalbama, mokytojas savo mokykloje neturėtų. Antra, pasakymas, jog sakramentalijos *skiriasi* nuo sakramentų *tuo,* kad jas įstatė Bažnyčia, o sakramentus pats Jėzus Kristus, yra labai nevykęs: skirtumas čia yra visai kitoks, daug gilesnis... Trečia, sunku įtikėti, jog tos sakramentalijos ir nemirštamąsias nuodėmes atleidžia ir apsaugoja jų vartotoją nuo įvairių pagundų ir nelaimių ir jog naudos iš jų turėjimo arba nešiojimo yra daugiau, nekaip iš mūsų maldų.

Kunigu dėtas, visą šitą skyrelį pats aš šiaip teišdėstyčiau:

Šventenybės.

„Žmonėms, Dievo malonei įgyti, Bažnyčia pašvenčia dar įvairius dalykus, tokius, kaip antai: ražančius, škaplierius, kry-

Veližo gimnazijos pedagogų taryba 1915 m.

želius, medalikėlius, vandenį, šventųjų paveikslus. Yra tai mūsų *šventenybės,* arba vadinamosios sakramentalijos.

Žmonėms, kurie naudojasi šitomis šventenybėmis, Dievas atleidžia nemirštamąsias nuodėmes; jos sergsti tuos žmones ir nuo pagundų ir nuo įvairių nelaimių (!). Tų šventenybių vartojimas yra visada naudingas žmogui (!); bet, kad jos būtų itin naudingos, reikia vartoti jos neturint mirštamosios nuodėmės ir tikėti, jog iš jų tikrai yra gerumo žmogui. Iš tų šventenybių daugiau yra gerumo, nekaip iš mūsų maldų(!).“

Toks dalyko išdėstymas būtų, man rodosi, daug suprantamesnis mokiniui. Kad būčiau kunigu, taip maždaug ir mėginčiau išdėstyti šio skyrelio mokslą. Tų šauktukų (!), kurie mano čia tam tikrose vietose pridėti, žinoma, nestatyčiau: būdamas kunigu, šitą mokslą pats geriau suprasčiau, nekaip dabar, nebesistebėčiau tuo, kuo taip turiu čia dabar stebėtis.

23. Sutraukęs visa, kas čia mano pastebėta, į krūvą, sprendžiu pagaliau: 1) kun. Paltaroko katekizmas šių dienų ir ateities mokyklai visai netinka; 2) mūsų kunigai turi pasirūpinti toliau, kad mokykla gautų iš jų tokį tikybos mokslo vadovėlį, kurs auklėtų mums Kristaus mokslu ir dorą, išmintingą, galvojantį pilietį; 3) klausimų ir atsakymų sistema tolesniam laikui reikia iš katekizmų būtinai išmesti, kaip ji išmesta jau iš kitų mokyklos dalykų; 4) reikia rūpintis ir tuo, kad skiriamas mokyklai vadovėlis būtų ir nebrangus, — „klausimų ir atsakymų“ išmetimas sumažins ir *papigins* vadovėlį; 5) kunigai turi patys pasirūpinti, kad vieno kito jų atstovo tikybos mokslo vadovėlis, skiriamas mokyklai, nežemintų Kristaus ir Bažnyčios mokslo — kad visai geras tikybos vadovėlis tebūtų teikiamas mūsų jaunuomenei *dorinti ir auklėti Kristaus mokslu.*

J. Jablonskis.

[1917 m. „Santara“ NN 34, 35].

Lietuvių mokytojų sąjunga.

Sąjungos tikslas, darbai, keliai.

1. Lietuvių Mokytojų Sąjunga rūpinasi šviesti Lietuvos žmones, tobulindama žmonių mokyklą, steikdama žmonėms paskaitas, skaityklas, mokyklas, kursus suaugusiems, knygynus... ir junkdama tam reikalui visus žmones, kurie gali būti naudingi šiam Sąjungos tikslui.

Sąjunga leidžia: a) vadovėlius ir kitus leidinius mokyklai ir b) laikraštį skiriamą darbo žmonėms.

2. Sąjunga rūpinasi, kad jos nariai patys mokomai savo darbą dirptų mokykloje ir žmonių tarpe.

Sąjunga leidžia pedagoginį laikraštį ir šiaipjau pedagoginius raštus.

3. Sąjunga, dirpdama savo darbą, eina mokslinės pedagogijos keliais ir turi galvoje pirmiausia plačiosios krašto visuomenės, jos darbo žmonių reikalą.

Dirpdama tą visuomenės darbą, ji dalyvauja ir bendrajame krašto švietimo ir kultūrinimo darbe.

4. Sąjunga rūpinasi: a) kad mokytojai, dirpdami mokykloje ir žmonių tarpe, galėtų kaip reikiant ir patys naudotis bendrojo mokslo ir kultūros vaisiais, kad tinkamai ir laiku steigiami būtų jiems tam tikri kursai ir tt.; b) kad jos nariai visą savo darbą galėtų dirpti laisvai — nevaržomi ir nekliudomi; c) kad mokytojų — krašto piliečių ir tam tikrų darbo žmonių — teisės nebūtų siaurinamos ir nieku verčiamos, ir d) kad mokytojo darbas būtų ir mokamas taip, kaip to reikalauja mokyklos ir mokytojo gerovė.

5. Sąjunga rūpinasi, kad mokyklų atstovai galėtų dalyvauti ir krašto įstaigose arba valdybose, kurios laiko tas mokyklas ir sprendžia didžiuosius jų reikalus: mokyklos tvarką ir ūkį, dėstomus mokykloje dalykus, mokyklos lėšas, mokytojų algas. Atstovas čia rūpinasi, kad nenukentėtų pačios mokyklos ir jos mokytojų reikalas.

6. Sąjunga — mokyklų, šviečiamųjų įstaigų, spaudos leidinių ir narių reikalams — steigia savo kasą (vieną arba kelias).

Sąjungos skyriai ir draugijos.

7. Sąjunga sudėta iš dirbančiųjų sritimis skyrių. Tie skyriai gali ir smulkiau skaidytis įvairiems žmonių mokslinimo ir pačių mokytojų reikalams (žr. 8 c).

8. a) Į Sąjungą imamos ir atskirosios lietuvių mokytojų draugijos, kurių tikslas sutinka su Sąjungos tikslu arba kurių įstatai ir darbai neina priešingais Sąjungai ir jos darbui keliais.

b) Mokytojų draugija, stodama į Sąjungą, įteikia jai du ekzemplioriu savo įstatų. Įstojusi į Sąjungą, ji dirba savo darbą savarankiškai, kaip autonominis Sąjungos skyrius.

c) Sąjungos draugijų ir skyrių apyskaitos spausdinamos Sąjungos laikraštyje.

9. Draugijos ir skyriai, kurie pasitraukia del ko iš Sąjungos ir ima dirpti visai savarankiškai, nebesinaudoja bendruoju Sąjungos turtu.

Nariai.

10. Sąjungos nariu gali būti kiekvienas Lietuvos mokytojas (vyrai ir moters).

11. Narys Sąjungos reikalams įmoka metams šešis (6) rublius. Mokytojų draugijos, kurios stoja į Sąjungą, moka jai trečdalį savo narių įnašų; jų nariai tuo būdu prisideda ir prie Sąjungos — yra ir jos nariai.

12. Narys, neįsimokėjęs paskutinių metų mokesnio, Sąjungos susirinkimuose neturi sprendžiamo balso. Narys, nemokėjęs trejus metus savo metinių įnašų, yra išbraukiamas iš Sąjungos narių skaičiaus.

Sąjungos turtas.

13. Sąjungos turtą sudaro: narių įnašos, Sąjungos leidinių ir kitų darbų pelnas, Sąjungos šelpėjų ir kitų aukotojų įnašos.

14. Sąjungos turtą laiko ir leidžia jos Valdyba. Per Valdybą eina visos didžiosios Sąjungos išlaidos (laikraščiams ir kitiems leidiniams, skaitykloms, kitų Sąjungos įstaigų ir pačių narių reikalams...).

Sąjungos pinigai laikomi banke. Kasininką ir viso turto ūkvaisdį renkasi iš savo tarpo Valdyba.

Sąjungos Valdyba.

15. Paprastu metu Sąjungą valdo, tvarko ir didįjį jos darbą dirba Sąjungos Valdyba.

16. Sąjungos Valdybą, jos pirmininką ir būstinę jai renka vieniems metams visuotinis susirinkimas. Į Valdybą renkami šeši vienos vietos arba vienos apylinkės Sąjungos nariai.

17. Valdybos pirmininkas tais metais yra drauge ir visos Sąjungos pirmininkas. Sąjungos darbą Valdyba pasiskirsto visą tarp savo narių.

18. Valdyba, dirpdama savo darbą, vykdo Sąjungos įstatus ir paskutinio Sąjungos susirinkimo nusprendimus.

19. Paprastais ir nepaprastais atsitikimais Valdyba sprendžia viską savo rěštu.

Pasibaigus metams apie savo darbus ir sprendimus ji praneša visuotiniam susirinkimui, kuriam pristato ir viso savo metų darbo apyskaitą.

20. Valdyba prireikus sušaukia ir nepaprastąjį visuotinį Sąjungos susirinkimą — savo nusprendimu, Revizijos Komisijai arba trečdaliui Sąjungos narių pareikalavus.

Komisijos ir sekcijos.

21. Atskirosioms Sąjungos darbo sritims visuotinis susirinkimas išskiria iš savo tarpo metams tam tikras komisijas ir sekcijas.

22. Sąjungoje, tarp kitų komisijų, dirba ir Revizijos Komisija. Ši žiūri, kaip dirbo per metus savo darbą Sąjungos Valdyba; ar nebuvo ledžiami be reikalo Sąjungos pinigai, ar taisyklingai ir laiku buvo įrašomos visos jos sąskaitos; ar Sąjungos darbas eina visas jos nusistatytais įstatais, taisyklingai, kaip reikiant; ar Sąjungos, bedirbant darbą, neiškrypstama kartais iš to kelio, kuriuo ji turi eiti šviesdama ir kultūrindama Lietuvos žmones.

23. Tarp kitų sekcijų, Sąjungoje dirba vidurinių ir profesinių mokyklų mokytojų sekcijos. Šių pirmininkai, jei dalyvauja kuomet sekcijos reikalais Valdybos posėdžiuose, turi sprendžiamą juose balsą.

24. Komisijos ir sekcijos duoda visuotinajam susirinkimui savo darbų apyskaitas.

Įstatų keitimas.

25. Sąjungos įstatus gali keisti tiktai Visuotinis Susirinkimas. Prašyti, kad būtų pakeistas vienas kitas Sąjungos įstatas ar kas nauja į juos įtraukta, gali Valdyba arba trys dešimtys (30) susitarusių šiam reikalui Sąjungos narių.

26. Kas nori vieną kitą sąjungos įstatą kitu pakeisti arba Sąjungos įstatus kuo papildyti, skelbia viename Kuriame Sąjungos leidžiamame arba kuriuose kituose krašto laikraščiuose apie įnešamąjį savo sumanymą bent trimis mėnesiais prieš visuotinį susirinkimą, kuriame turi būti kalbamas įstatų keitimo dalykas.

Garbės teismas.

27. Sąjungos narių savitarpio dalykus, jų vienų nenusprendžiamus, sprendžia Garbės Teismas. Sprendėjais teisėjais ski-

riami yra paprastu garbės teismo keliu kiti kurie Sąjungos nariai.

28. Mokytojas, skaudžiai nusidėjęs doro žmogaus ir draugų etikai, teisiamas irgi garbės teismu — paprastuoju keliu (to reikalaujant įtrauktiems į dalyką arba gerai žinantiems reikalą artimesniems mokytojams) arba tuo Garbės Teismu, kuris išskiriamas tolygiems dalykams visuotinio susirinkimo.

29. Mokytojas, nesutinkąs su Garbės Teismo nusprendimu, gali per tą teismą apeliuoti į visuotinį Sąjungos susirinkimą. Mokytojas, neklausąs Garbės Teismo nusprendimo, išstoja tuo būdu iš mokytojų Sąjungos.

Visuotinis Susirinkimas.

30. Paprastieji visuotiniai Sąjungos susirinkimai esti vieną kartą metuose. Kada reikia šaukti tolesnis visuotinis kitų metų susirinkimas, — sprendžia, baikdamas savo darbus, paskutinis buvęs prieš jį visuotinis susirinkimas.

Iškilus svarbiam, nenumatytam reikalui, visuotinis susirinkimas gali būti šaukiamas ir nepažymėtu anksčiau nepaprastu laiku (žiūr. 20).

31. Visuotinio susirinkimo pirmininkas ir sekretorius renkami yra iš susirinkusių tais metais narių tarpo. Susirinkimo sprendimas visada yra teisėtas; jį atmainyti, kitu pakeisti gali tiktai naujas visuotinis metinis Sąjungos susirinkimas.

32. Visuotinis susirinkimas svarsto ir galutinai sprendžia visus didžiuosius Sąjungos dalykus: a) priima stojančius į Sąjungą narius; b) svarsto tvirtina Valdybos, draugijų ir skyrių darbų apyskaitas, sprendžia tolesniam laikui ir jų abejojamus klausimus; c) išklauso, ką ir kaip dirbusios ir ką pastebėjusios per metus Sąjungos komisijos ir sekcijos; d) keičia prireikus Sąjungos įstatus; e) renka metams, paprastajam Sąjungos darbui dirpti, Valdybą; f) renka Sąjungos laikraščiams redaktorius...

Šitie įstatai lietuvių mokytojų išsidirpti (šių metų liepos m. 21—22). Jungiasi tais įstatais į vieną Sąjungą *daugiausia* pradedamųjų mokyklų mokytojai.

Į Sąjungos Valdybą išrinkti: J. Jablonskis (pirmininku), M. Endziulaitis, Pr. Mašiotas, J. Poderys, J. Vokietaitis, O. Zen-

kevičaitė, kandidatais į Valdybą — J. Petrauskaitė, P. Valavičaitė ir J. Damijonaitis. Į Revizijos Komisiją išrinkti: K. Ambrazaitis, A. Giedraitis ir K. Sklėrius.

Mokytojus visais Sąjungos reikalais prašau kreiptis į Valdybą šiuo adresu: г. Воронежъ, Глухой Покровскій пер., 15 И. О. Яблонскому.

J. Jablonskis.

[1917 m. „Santara" N 36].

Vaikų knygynėlis, N 8. *Mūsų dainelės.* Parinko Kl. Sk. p. 28. 16 kap. Petrapilis 1917 m.

Kultūros Sekcija daug ką leidžia vaikams — skaityti, pasimokyti, pagalvoti. Bet jos leidiniai šiam reikalui beveik visi *verstiniai.* Kad ir gana graži ir vienų kitų knygelių labai graži, lengva kalba, jos vis del to maža ką sako mūsų vaikams, jų širdžiai — apie gimtąjį, išbėktąjį kraštą, maža tekreipia į jį ištremtųjų vaikų akį. Šiuo atžvilgiu iš kitų knygelių tarpo išsiskiria tiktai kelios. Reikia pasakyti, jog ligi šiol tiktai „Kalėdų vakaras" su „Pauštvanagiu" (Butkų Juzės ir A. Velėnaičio) ir „Senio pasakos vaikams" (Prano Mašioto) visu savo turiniu sako ką-ne-ką mūsų vaikams, gyvai beveik visai žmoniškai apie Lietuvos vaikų ir gyvulėlių gyvenimą, nutikimėlius, jų krašto pastebėtinus dalykėlius. Iš tų dviejų leidinėlių ypačiai išsiskiria, kaip jau kritikos pažymėta, „Senio pasakos" — tiek savo gyvumu, tiek visu turinio ir kalbos paprastumu.

Sekcija labai gerai padarė išleidusi ir „Mūsų daineles". Jos savo turiniu ir visu žmoniškumu vienam kitam vaikui daug ką atmins ir apie *gimtąjį* kraštą — jo „močiutes, tėvelius, našlaitėlius, paukštužėlius, rūpestėlius, vargelius". Kl. Sk. duoda čia 26 daineles, paimtas, matyti, iš įvairių rinkinių. Jos geros bus šiuo tarpu, man rodosi, betgi ne tiek vaikams, kiek šiaipjau Lietuvos žmonėms — bernaičiams ir mergaitėms: tos dainelės, kurios čia išspaudintos, ir Lietuvoje ne *vaikų* daugiausia dainuojamos.

Kreipdamas skaitytojo akį į „Mūsų daineles", neiškenčiu betgi nepažymėjęs, jog keli šio rinkinėlio dalykėliai visai ar beveik visai netinka didžiajam mūsų reikalui. Taip antai, šeštoji dainelė (p. 5) yra dirptinė, sunki ir suprasti. Jos žodžiai: „Geras mano tėvelis *tai* visados *yra,* o kad mane *už sauvalę* pabara ir myli" (po jų taškelis stovi) yra sunkūs, kaip sau no-

rite, ir suprasti. Nereikėjo dėti, man rodosi, nė 23-os dainelės (p. 23): ir jos turinys tuštokas, ji nėr visa iš žmonių paimta, ji negyva, — sprendžiu iš turinio ir kalbos. Dainelėje, tarp ko kita, pasakyta: „Jau saulelė leidžias, artyn vakarėlis — uždengė šviesumą juodi debesėliai. Žmonės darbininkai *nuo darbo nustojo... jau kožnas* nustojo.“ Tokių dainelių, kaip šitos, visai nereikėjo imti, man rodosi, „Vaikų knygynėliui“, juo labjau, kad dainelių tikrai gražių turime daugybę.

Kultūros Sekcija, išleidusi šias daineles, gerai padarytų, kad ėmusi išleistų vaikams ir vieną kitą mūsų *pasakų* rinkinėlį. Tik Sekcija, leisdama pasakas, turėtų tikrai pasirūpinti, kad tos pasakos būtų lengvos, gyvos, savos ir būtų redaguojamos taip, kad visos tiktų ir lietuvių mokyklos reikalui.

J. Jablonskis.

[1917 m. „Santara“ N 38].

Iš antrojo lietuvių mokytojų suvažiavimo.

Liepos mėn. nuo 17 d. Voroneže buvo antrasis lietuvių mokytojų suvažiavimas. Narių, turinčių sprendžiamąjį balsą (mokytojų ir žmonių, turinčių mokytojo teisę), buvo apie 120. Daugumą jų sudarė šiuo tarpu Voronežo mokytojų kursų klausytojai.

Suvažiavimo darbų programa buvo paskelbta savo laiku laikraščiuose, — apie ją čia nekalbėsiu. Del to suvažiavimo darbų teks, tur būt, dar ilgai rašyti laikraščiams, bent bus rašoma del tų darbų, kuriais ypačiai pasižymėjo šis mokytojų suvažiavimas.

Čia, pradžiai, pažymėsiu tiktai kelis dalykėlius.

Pirmąją dieną, prieš renkant prezidijumą ir sekretoriją, paaiškėjo, jog viena mokytojų dalis balsuos — jau organizuota ar susiorganizavusi įvairiems susivažiavimo dalykams skyrium. Toji mokytojų dalis pati pasivadino pradžioje „pasitarusiais“, „žemai pasitarusiais“, paskui „kairiųjų frakcija“ ir dar vėliau „Laisvos mokyklos šalininkų frakcija“ (apie 30 žmonių). Savo kandidatų į suvažiavimo prezidijumą „frakcija“ nestatė, nes „nenorėjo atsakyti prieš visuomenę už viso šio susivažiavimo darbus“.

Skirtumas tarp „frakcijos“ ir „nefrakcijos“ visai iškilo aikštėn, kada buvo svarstoma: a) mokytojų laikymas ir jų algos,

b) mokykla ir politika ir c) religijos mokslas pradedamojoje mokykloje.

Svarstant pirmąjį iš šių trijų punktų, „frakcija“ norėjo, kad mokytojai savo reikalavimus remtų, jei reikės, ir streiku, boikotu. Nefrakcija galvojo, kad streikas ar boikotas nėra mokytojų dalykas, ypačiai šiuo metu.

Kalbant apie politiką ir religiją, frakcijos norėta būtinai išdėstyti rezoliucijoje ir visas savo credo — apie mokyklos demokratizmą, mokyklos pavedimą vietos savivaldybėms, mokyklų instruktorių institutą, apie religijos „privatumą“ (jos nereikalingumą mokykloje)... Kaip žiūrėjo į šituodu dalyku (politiką ir religiją) nefrakcija (dauguma), sužinosite, tur būt, iš tų šio suvažiavimo rezoliucijų, kurios, reikia tikėtis, bus pažymėtos netrukus viename kitame laikraštyje.

Liepos 20 d. „frakcija“, nepasitenkindama daugumos sprendimais, netekusi kantrybės, atsisakė dirbti toliau su visu suvažiavimu — ir išstojo iš jo, palikdama suvažiavime tiktai nefrakciją. Tos dienos sprendimai, tiesa, buvo jau labai nepaprasti: del Maskvos mokytojų „incidentų“ su komitetu (del „nepaprasto pranešimo“ apie to incidento dalyką) buvo suvažiavimo narių pasiūlytos *septynios* rezoliucijos (viena frakcijos ir šešios nefrakcijos) ir — *visos* jos buvo suvažiavimo atmestos.

Taip ėjo, trumpai ir paviršutiniai kalbant, suvažiavimo darbas ligi liepos 20 d. Dabar, atskilus „frakcijai“, traukė savo darbą suvažiavę mokytojai toliau jau suskilę — dauguma (nefrakcija) vienoje vietoje, mažuma (frakcija) kitoje.

Nefrakcijoje jau ir ankščiau buvo besidaranti ar susidarė ir „Centro frakcija“. Bet ši pasiliko ir toliau dirbti nefrakcijoje. Įvairūs ginčai del dalykų, kurie maža teturėjo bendra su pačia mokykla, daug kam taip įkyrėjo, jog kai-kurie nariai, nepatenkinti tais ginčais ir jų bėgiu, ėmė pagaliau važiuoti iš to trukšmo jau namo — darbo dirbti, ir tuo būdu abi suvažiavimo dali kiek pamažėjo.

Nefrakcija dirbo dar tris dienas — del tų dalykų, del kurių buvo šaukiamas visas tas antrasis mokytojų suvažiavimas. Iš jos sprendimų šiuo tarpu du tepažymėsiu.

a) Del Maskvos mokytojų incidento visų *vienu balsu* buvo priimta rezoliucija, kurioj suvažiavę mokytojai reiškia užuojautą savo draugams, dirbantiems Maskvos mokyklose, ir pro-

testą Maskvos komiteto Valdybai, atėmusiai mokytojams vasaros atostogas.

b) Daugiausia darbo paskyrė „nefrakcija“ Lietuvių Mokytojų Sąjungos įstatams nustatyti ir pačiai Sąjungai kurti. Įstatai Lietuvių Mokytojų Sąjungai galų gale buvo nustatyti ir išrinkta Sąjungos Valdyba.

Mokytojų Sąjungos Valdybai pavesta vykdyti antrojo mokytojų suvažiavimo ir lietuvių mokytojų Sąjungos nusprendimai. *Kibilda.*

[1917 m. „Lietuvių Balsas“ N 59].

Iš Kultūros ir Švietimo Sekcijos.

Be knygų, kurios skelbiamos, sekcija dar šias spausdina knygeles mūsų mokykloms: 1) *Mūsų žodynėlis* („Vargo mokyklos“ priedėlis) ir 2) *Apie Lietuvos senovę* (10 pasakojimų). Sekcijos jau atiduotos spaustuvei spausdinti šios knygelės: 1) *Aritmetika* (mokslo pradžia ir terminai) ir 2) *Žemės aprašymas* (pirmieji geografijos pamokymai su apsakymėliais ir kitais pasiskaitymais). Prano *Lietuvos Istorija* mokyklai nespausdinama (skelbimuose šis vadovėlis pažymimas tuo tarpu klaidingai). Mokyklos reikalui bus spausdinamas kitas *Lietuvos Istorijos* vadovėlis (Matulaičio). *R. J.*

[1917 m. „Lietuvių Balsas“ N 66].

1918

„Mūsų žodynėlis“. „Vargo mokyklos“ priedėlis. Surinko **Rygiškių Jonas**. Pp. 1—64. Voronežas. 1918 m. Káina 80 kp. Surašyta čia ir paaiškinta rusų kalbos vertimu ir gyvais pavyzdžiais apie 13—14 šimtų retesnių ne visų mūsų lygiai vartojamų žodžių. Čia yra nemaža terminų įvairioms mokslo šakoms ir rašomajai kalbai. Žodžiai duodami su kirčiais, — kas labai svarbu tiems, kurie turi pirmą kartą reikalo su duodamuoju žodžiu. Žodynėlis buvo labai laukiamas ne tiktai mokinių, turinčių reikalo su „Vargo mokykla“. Juo, tikimės, pasinaudos ir mūsų inteligentai, rašytojai ir kiti. Vadovėlį teikiame, pirmiausia savo bendradarbiams ir kitiems savo draugams. Mes juo savo laikraščio reikalui naudosimės.

[1917—18 m. „Ateities Spinduliai“ N 3—4, psl. 121].

Pr. Mašiotas. **Mokslo pasakos.** Su 20 piešinėlių. Petrap., 1916 m. Pp. 3—46. 40 kap.

„Mokslo pasakos“ yra mums labai nepaprastos knygelės: čia mókytojas bando piemenims fiziką dėstyti... supasi su jais, svársto su jais visokias sunkenybes, fotografuoja juos, aiškina termometro pramanymą, orãlaivius ir kitas gudrybes. Mokslas ėjo vasarą, kada mokytojas laĩsvo laiko turėjo. Išvažiuojant mókytojui vasaros gale į miestą, vienas kitas pastebi, kad jo darbas šią vasarą tikrai buvęs naudingas. Senis Rimka neiškenčia nepasakęs mokytojui, kad tą vasarą ir sodai ir paukščiai turėję pasilsio, nereikėję jų saugoti nuo vaikų. Vienas mokinỹs, Klimas, geriausias mokytojo vasaros bendradar̃bis, tiek daug tą vasarą išmokęs, jog savo sodžiuj paskui „visą universitetą“ žmonėms įtaisęs.

Knygelių kalba lengva, tikrai graži, visai taisyklinga, fizikos mokslui duoda nemaža ir terminų.

Visais atžvilgiais teikiame mokslo pasakas draugams, ypačiai tiems, kurie turi noro ir gali su piemenimis vasarą móksłus eiti arba nori ìlgainiui patys mókytojais išeiti.

[1918 m. „Ateities Spinduliai“ psl. 240].

Vaikų knygynėlis. 1. Senio pasakos vaikams. 2. Naujos Senio pasakos ir 3. Augalų pasakos. Parašė *Pr. Mašiotas.* 1917 m. Petrap. ir Voroneže.

Čia yra trejos knygelės, skiriamos piemens amžiaus vaikams. Visos jos mažutytės, nuo 34 iki 38 puslapių.

Su vaikais autorius kalbasi čia apie namų gyvulius, apie žinomus vaikams panamių ir girių žvėrelius, paukštelius, medelius, sėklas, augalus.

Visų knygelių turinys lengvas suprasti, įdomus, gyvas, teiktinas ėmusiems skaityti knygeles vaikams.

Paskaitę tokių knygelių vaikai bus daug gudresni, ims ieškoti knygose ir daugiau mokslo. Visas šias pasakas teikiame savo draugams; ir jie ras pasakose kai-ką įdomù ir bus gudresni, turėdami reikalo su mažaisiais savo draugais ir įvairiais „piemenukais“.

Be šitų Mašioto pasakų yra išėję „Vaikų knygynėlio“ ir daugiau knygelių. Čia, del laiko ir vietos stokos, pažymime tiktai, jog yra išėję: 1. *Butkų Juzės* Kalėdų vakaras ir *A. Velėnaičio* Paukštvanagis (scenos dalykėliai); 2. Mū-

sų gyvūnėliai (Bitelės, Skruzdėlės, Drugelis, Šilko vikšrelis — *Vaižganto* vertimas); 3. Kirmėlaitė, Ramunėlė ir Linai (pasakos, *Kl. Sk.* vertimas); 4. Vanduo ir oras (Garas, Kruša, Ledas, Vėjas, A'udra—*Vaižganto* vert.); 5. Mūsų gyvuliai ir paukšteliai (*Bikovienės* apsakymėliai, *B. Masiulio* vert.); 6. *B. Masiulio* Padangėse (apsakymas, kaip žmonės kitados lakstydavo oru ir kaip jie dabar prasimano lakstyti); 7. *Mamin Sibiriako* Pasakaitės (*Dviejų Kursininkų* vert.); 8. *Bostromienės* Miko nutikimai (*Vaižganto* vert. — Miko šunelis, Miko katytė, Katytės dainelė, Katė ir pelytė, Ožkelė...); 9. *Karincevo* Talentingieji vaikai (*B. M.* vert. — nupasakota apie talentingus vaikus, bet, mums rodosi, parašyta ne vaikams); 10. *A. Giedriaus* Trys pasakos (Seneliai ir Onytė, Varlė, Silpnutis ir Vyliukas); 11. *A. Giedriaus* Iš mokslo dienų (Iš mano mokslo dienų, Simukas — autoriaus, matyti, atsiminimai iš jaunų dienų); 12. *A. Giedriaus* Eglaitė, Bauba (scenos dalykėliai) ir 13. Mūsų dainelės (*Kl. Sk.* parinktos).

Šitų knygelių beveik visų gana graži, taisyklinga kalba, tik ne visos jos vienodai gyvai parašytos. Čia yra daugiausia vertimai iš rusų kalbos. Iš savo gyvenimo paimtas turinys tik Pr. Mašioto pasakoms, A. Giedriaus rašteliams, Butkų Juzės, A. Velėnaičio scenos dalykėliams ir, žinoma, „Mūsų dainelėms".

Visos jos gana įdomios, parašytos ne vieno amžiaus vaikams, — plačiau pasikalbėsim apie jas Lietuvoj, — o tuo tarpu patariam ypačiai paskaityti tuos šios rūšies dalykėlius, kurie paimti iš mūsų pačių gyvenimo.

[1918 m. „Ateities Spinduliai" psl. 240—241].

Chrestomatia latina cum progimnasmatis, vocabulario, grammatica, lexico. Latynų kalbos chrestomatija su skaitymais, vocabuliarium, gramatika ir žodynu. Vertė *K. Kepalas*. Pirmoji dalis. 2—3 tūkstantis. Vilnius, 1917 m. 138 p. 8°. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys.

Čia turime lotynų kalbos vadovėlį mokslo pradžiai. Jame duota pirmieji skaitymai (kalbos mokslo pratimai) su žodynėliais, gramatika ir vienu bendru vadovėlio žodynu.

Vadovėlio „Skaitymai" ne visi vienodi: po pirmųjų (kalbos mokslo) pratimų, po atskirųjų sakinių, po vadinamųjų „progimnasmata" (§§ 1—32, p. p. 3—24) eina visa eilė ištisų

straipsnelių (I—XXVIII, p. p. 25—51), kuriems padėtas bendras „Orbis Romanus“ vardas. Iš tų straipsnelių mokinys turi gauti pradžiai nemaža supratimo ir apie senovės romėnų gyvenimo ypatybes. Po visų „skaitymų“ išdėstytas dalimis pats kalbos mokslas; su juo drauge eina ir atskirieji žodynėliai skaitymams; po tų žodynėlių (ir po paties kalbos mokslo) duotas, kaip jau pasakyta, bendras vadovėlio žodynas. Atskirų žodžių ir smulkių kalbos pastebėjimų duota vietomis ir tuojau po tekstų (skaitymų skyriuje), ir juo toliau — tų pastebėjimų ir žodžių yra (tuoj po tekstų) vis daugiau. Iš paties kalbos mokslo (iš gramatikos) yra vardų (daiktavardžių... įvardžių) linksniavimas, būdvardžių laipsniavimas, prieveiksmių darymas (iš būdvardžių) ir laipsniavimas, kiekiniai ir kelintiniai skaitvardžiai, veiksmažodžių asmenavimas (activum ir passivum — tiesioginės nuosakos laikai...). Vartojamieji prielinksniai skyrium neduoti, jų kai kurie išmėtyti tiktai visame vadovėlyje (skaitymuose ir žodynėliuose); skyrium nepažymėta, kurie prielinksniai vartojami su galininku, kurie — su įnagininku. Pradžiai duota kai kas ir iš sintaksės mokslo (yra 12 „taisyklių“).

Toks yra, apskritai imant, vadovėlio turinys. Vadovėlis skiriamas, jei neklystu, antrajai ir trečiajai šių dienų gimnazijų klasėms.

Vadovėlis, kaip pasakyta, tuoj pradžioje, yra K. Kepalo vertimas (iš rusų vadovėlio). Originalas buvo „Orbis Romanus pictus“ vardu — buvo išleistas su daugybe piešinėlių ir paveikslėlių. Originale, kuris teko dabar ir man arčiau pažinti, yra ir tekstų, duotų versti iš savosios į lotynų kalbą. Tų tekstų, kaip ir piešinėlių, kalbamajame lietuvių vadovėlyje nėra.

Šiame rašinyje kalbėsiu ne tiek apie šio vadovėlio originalą, kiek apie patį K. Kepalo vertimą, pagamintą mūsų mokyklai ir išleistą jau antru kartu „Lietuvių Mokslo Draugijos“.

I. Prieš kalbėdamas apie atskirąsias vadovėlio dalis, neiškenčiu nepažymėjęs, jog nemaža yra jame neatitaisytų gale klaidų. Čia turiu pastebėjęs, jog „Klaidų atitaisymuose“ (p. 138) nepažymėtos, tarp kitų, dar šios vadovėlio klaidos: 1) vokabuliarium (p. 1); 2) Spes patriae... sunt (p. 3); 3) es terram (4); 4) sensimbus (?) solum formam et speciem rerum explorat (6); 5) taede est (7); 6) huic beneficia debitis (19); 7) abeisdem (19); 8) quattour (21); 9) Aquila, arelis (56); 10) pavydalas (58);

11) kamuolis (58); 12) delei (67); 13) alius—alius, vienas-kitas (iš daugelio, p. 68); 14) ksreivių (103); 15) apello (113); 16) sąsmauga (103, 113); 17) dimito (117); 18) koliai (24, 118); 19) eggregius (118); 20) fortitudo, onis (119); 21) trumentum, vaisius (119); 22) piktis (121); 23) skritulis (125); 24) išskrysti (128); 25) tumultus, -i (132); 26) tumulus, -us (132); 27) tomis pačiomis skaitmenimis (137)... Reikėjo išspausdinti: 1) vocabularium (plg. p. 54); 2) Spes patriae... est; 3) et terram; 4) sensibus solum formam et speciem rerum exploramus*); 5) saepe est; 6) huic beneficia debetis; 7) ab eisdem; 8) quattuor; 9) Aquila, erelis; 10) pavidalas; 11) kamuolys (rutulys); 12) dėliai (del); 13) alius-alius, vienas-kitas; 14) kareivių; 15) appello; 16) sąsmauka; 17) dimitto; 18) kolei; 19) egregius; 20) fortitudo, -inis; 21) frumentum, javai...; 22) pyktis; 23) skridulys; 24) išskristi; 25) tumultus, us; 26) tumulus, i; 27) tais pačiais skaitmenimis...

II. Beveik visą pirmųjų pratimų skyrelį sudaro atskiri sakiniai, paties autoriaus sumanyti ar iš kitų rinkinių suimti pradedamajam kalbos mokslo reikalui. Tie sakiniai dažniausiai — nevykę, patys senovės romėnai jais nesisavintų, išversti į lietuvių kalbą jie labai sunku, sakinių mintis kartais visai neaiški. Pavyzdžiui čia išrašau keliolika tokių sakinių tuojau iš p i r m o j o vadovėlio puslapio. Tenai, tarp ko kita, pasakyta: 1) Luna et terra una errant. 2) Terra lunae viam monstrat. 3) Luna formam mutat. 4) Natura vitam terrae quotannis renovat. 5) Palmae copiam aquae amant. 6) Natura est magistra agricolarum. 7) Schola viam ad scientias monstrat. 8) Scientiis incolae terrae naturam superant. 9) Aurora stellas fugat et diem nuntiat. 10) Natura est domina rerum. 11) Natura seriem rerum monstrat. 12) Lingua res significat. 13) In rebus adversis spes saepe victoriam parat. 14) Spes patriae non in divitiis, sed in fide incolarum sunt. 15) Rei publicae non solum series victoriarum, sed etiam literrae gloriam parant.

Šitiems p r a t i m a m s tam tikroje vietoje (p. p. 58, 59) yra duoti žodžiai. Mokiniai, pasinaudoję tais žodžiais, arba mokytojas išrašytuosius sakinius taip turėtų išversti į lietuvių kalbą:

*) Rusų vadovėlyje yra pasakyta: „Sensibus solum forma et species rerum patet, animus naturam rerum explorat“ (p. 14).

1) Mėnulis ir žemė drauge klajoja (vaikščioja). 2) Žemė rodo mėnuliui kelią. 3) Mėnulis maino pavidalą. 4) Prigimtis kasmet atnaujina žemės gyvenimą. 5) Palmės mėgsta vandens gausumą. 6) Prigimtis yra žemdirbių mokytoja. 7) Mokykla kelią rodo į mokslus. 8) Mokslais gyventojai žemės prigimtį nugali (įveikia). 9) Aušra varo žvaigždes ir praneša dieną. 10) Prigimtis yra daiktų (darbų) ponia. 14) Prigimtis eilę (tvarką) daiktų rodo. 12) Kalba daiktus reiškia (žymi). 13) Nelaimėje viltis dažnai nugalėjimą ruošia (taiso). 14) Tėvynės viltis yra ne turtuose, bet gyventojų tikrume (?). 15) Valstybei garbę ruošia ne tiktai eilė nugalėjimų, bet dargi (taip pat) mokslai.

Iš tokių sakinių, kaip šitie, ir pats aš esu, tiesa, mokęsis kitados lotynų kalbos, bet dabar jie yra griežtai vejami arba jau išvyti iš vadovėlių, skiriamų mokiniams. Jie, dažnai skaitomi ir nagrinėjami, gali tiktai atšipinti vaiko kalbos jausmą. Jais dabar mokytojai dažniausiai nebeoperuoja mokykloje. Mokyklos reikalui imami dabar turiningesni, aiškesni, paprastesni, gyvesni sakinėliai arba ištisi, įmanomi, lengvučiai straipsneliai. Mokytojas, kurs imtų šiokiais straipsneliais operuoti pačioje kalbos mokslo pradžioje, kaip šitame vadovėlyje, galėtų tik atgrasyti savo mokinius nuo lotynų kalbos mokslo ir duoti jiems klaidingo supratimo apie visą tą mokslo dalyką. To mes mokytojai turime būtinai vengti.

III. Vadovėlyje yra nemaža dirbtinių, netaisyklingų pasakymų, nevartotų lotynų kalboje, tiktai iš piršto išlaužtų pradžios mokslo reikalui. Vadovėlyje randame fluvii in oceanum aquas portant („neša“), aqua oceani pluviam format („vanduo padaro, formuoja lietų“); in luna, ut putant („kaip mano“), sunt tumuli; noli nunc auxilium neque manibus, neque ab ore expectare („nemanyk laukti pagalbos nei nuo rankų...“)... Kas čia nesutinka su lotynų kalbos dėsniais, negaliu šioje vietoje spręsti; gana bus pasakius, jog romėnų rašytojai neduoda mums teisės tokia kalba kalbėti ir sakyti, jog tat yra jų, tų romėnų kalba, o tokių, kaip šitie, pasakymų kalbamajame vadovėlyje yra devynios galybės. Pasitaikina ir sakinių labai sunkiai suprantamų. Vienoje vietoje (p. 9), pavyzdžiui, yra sakinys: „ibi vera amicitia non est, ubi alter alteri semper indulget.“ Autoriaus (vertėjo) lyg patariama tas sakinys šiaip versti: „Tikro draugiškumo nėra,

kur vienas antram visada stengias įtikti." Kas čia norėta, tikrai sakant, nusakyti?

IV. Daug geresni, kalbos ir aiškumo atžvilgiu, tie straipsniai ir straipsneliai, kurie turi vadovėlyje „Orbis Romanus" vardą. Čia pasakojamas senovės romėnų gyvenimas. Kalba čia taisyklinga, tik straipsniai gal ne visi bus įmanomi antrosios ir, gal būt, trečiosios klasės mokiniams. Pasakojimuose čia yra ir žodžių retokų, nepaprastų, kurie, gali būt, sunku bus ilgam įsidėti mokiniams į galvą.

Atskiraisiais vadovėlio sakiniais ir straipsniais mokytojas turėtų naudotis klasėje tik tais, kurie, jo paties supratimu, yra visai aiškūs ir bus suprantami, įmanomi mokiniams. Skaityti tokie dalykėliai, kurių reikšmė neaiški arba neįmanoma, man rodosi, nereikėtų. Taigi mokytojui, kurs naudosis klasėje visais šitais „skaitymais", reikia būti atsargiam; reikia duoti mokiniams ir savų pavyzdžių...

V. Kai ką turiu prikišti ir atskiriems etimologijos mokslo dalykams.

a) Autorius sako, kad lotynų **ae** esanti tariama kaip lietuvių **e**, kad taip pat esanti tariama ir dvibalsė **oe** (p. 55). Argi lotynų **e, ae, oe** reiktų tarti visos kaip lietuvių **e**? Ten pat pasakyta, jog lotynų **aë=aė, oë=oė.** Argi autorius norėtų, kad žodžiai c o ë m o (superku...), a ë r i s (genit.) būtų lietuvių tariami kaip „coėmo, aėris (su mūsų ilgaisiais **o** ir **ė**)"?

Toje vietoje reikėjo pažymėti: a) jog lotynų balsės **o, a, e, i, u** buvo tariamos kartais kaip ilgosios, kartais kaip trumposios balsės; b) jog dvibalsė **ae** įprasta dabar tarti kaip vokiečių ilgoji ä, arba kaip lietuvių ė po kietojo priebalsio; c) jog lotynų **oe** įprasta dabar tarti kaip vokiečių ilgoji **ö** (Söhne, Römer); d) jog lotynų **aë** ir **oë** tariame ne kaip dvibalses ir jog čia **ë** gali būti ilga (a ë r, a ë n e u s, c o ë m i, p o ë t a) arba trumpa (a ë r i s, c o ë m o). Ar šiaip ar taip, reikėjo čia kai kas tiksliau pažymėti.

b) Linksnį, vadinamą gramatikose paprastai „casus ablativus", autorius lietuviškai vadina dviem žodžiais — „įnagininku ir vietininku" (p. 57). Reikėtų tas linksnis vadinti tiktai įnagininku ir tam tikroje vietoje pažymėti, jog mūsų vietininkas romėnų raštuose buvo reiškiamas dažniausiai įnagininku su prielinksniu (i n o p p i d o).

c) Kalbėdamas apie antrąją linksniuotę (p. p. 60—63), autorius turėjo pažymėti, jog tokie žodžiai kaip A e g y p t u s, C o r i n t h u s, D e l u s (Aegyptus antiqua, Corinthus opulenta, Delus sacra) yra moteriškosios giminės. Vadovėlyje to nėra.

d) Eidamas su mokiniais trečiąją linksniuotę, autorius sako, kad lygiaskiemeniai žodžiai galūne **es** esą vyriškosios giminės, nelygiaskiemeniai — moteriškosios (plg. p e s ir c l ad e s). Žodžiui p e s be reikalo sudaroma atskira taisyklė (plg. m e r c e s, q u i e s, s e g e s...)... Klasės reikalui lengvesnė būtų taisyklė: „žodžiai galūne **es** yra paprastai moteriškosios giminės" (clades, merces, sedes, quies, seges...). Žodis p e s būtų vadinamoji išimtis (vyr. gim.) Tokie žodžiai, kaip p e d e s (pėstininkas), e q u e s, m i l e s, yra v y r i š k o s i o s giminės del kitos priežasties: jie, kaip ir a g r i c o l a, p i r a t a, yra v y r ų vardai.

e) Autorius, ką nusakydamas gramatikos reikalui, neduoda tuojau trumpučių pavyzdžių. Gramatikos mokslas, išdėstytas su pavyzdžiais, būtų, man rodosi, gyvesnis, aiškesnis. Sakydamas vienoje vietoje (p. 79), kad daiktavardžiai kurių vardininkai turi galūnes **e, al, ar,** yra bevardės giminės, autorius nei toje vietoje, nei kitur vadovėlyje neduoda nė vieno pavyzdžio galūnei **ar.** Kalbant apie tą galūnę **ar,** reikėjo bent žodis e x e m p l a r paminėti pavyzdžiui.

VI. Autorius kartais perdaug griežtai nusako lotynų kalbos s i n t ą k s ė s taisykles. Jas nusako skubotai, ne visada pats gerai pagalvojęs.

a) Autorius sako, kad „veiksmažodis b ū t i (e s s e) esamajame laike lietuvių dažnai išleidžiamas, latynų — n i e k u o m e t" (p. 58). Čia jisai pamiršta tokius sakinius, kaip antai: a u r o r a m u s i s a m i c a; q u o t c a p i t a, t o t s e n t e n t i a e; u b i c o n c o r d i a, i b i v i c t o r i a... Ir žodžio n i e k u m e t nereikia vartoti be reikalo.

b) Kiek toliaus (p. 71) autorius rašo, kad „laiko aplinkybės žodis atsakydamas į klausimą: „kada" latyniškai v i s a d a eina be prielinksnio įnagininko linksnyje". Kad autorius būtų turėjęs galvoje pasakymus — i n b e l l o, i n p a c e, i n p u e r i t i a, a n t e b e l l u m, p o s t b e l l u m, to „visada" jis čia nebūtų pasakęs — ir būtų gerai padaręs.

c) Vienoje vietoje, kiek toliau (p. 73), autorius įrašo taisyklę: „Latynų p e r f e c t u m (būtasis pabaigtasis laikas) kar-

tais tenka versti lietuviškai būtuoju nepabaigtu." Pavyzdžio, kaip paprastai, nėra. Reikėjo turbūt pasakyti, jog „lotynų kalbos perfectum yra verčiamas į mūsų kalbą būtuoju kartiniu (padariau, dariau...) arba esamuoju sudurtiniu (esu daręs, esu patyręs...).

d) Vienoje vietoje (p. 75) yra taisyklė: „Latynų daiktavardžio kilmininikas lietuviškai galima versti su kuriuo nors prielinksnių; pavyzdžiui, memoria laborum, atsiminimas apie darbus." Reikėjo pasakyti, jog nederinamasis pažyminys (prie daiktavardžio) ir lotynų ir lietuvių kalbose reiškiamas yra dažniausiai kilmininku. Pasakymai: memoria laborum, amor patriae, rex Persarum į mūsų kalbą yra verčiami paprastai — „darbų atsiminimas, tėvynės (tėvų žemės) meilė, persų karalius"; tik reikia minėti, jog mūsų kilmininkas, eidamas tuo pažyminiu, sakomas yra paprastai prieš daiktavardį.

e) Kitoje vietoje (94) autorius rašo: „Pasyve, atsakant į klausimą „kuo" — latyniškai vartojama įnagininkas (ablativus) su prielinksniu **a, ab**." Autorius, tą taisyklę rašydamas, turėjo pasakyti mokiniui, jog kalbamasis lotynų kalbos įnagininkas verčiamas yra į lietuvių kalbą paprastai kilmininku (plg. „arklys buvo mano, tėvo perkamas; lapelis, vėjo papūstas nukrito"), kuris čia į klausimą ne kuo, bet kieno (ko) atsako. Antra vertus, lotynų kalboje prielinksnis **a (ab)** čia vartojamas tiktai gyviesiems daiktams pažymėti, o šiaipjau daiktams tas įnagininkas yra sakomas be prielinksnio: plg. a) Caesar Gallos vicit; labor omnia vincit; exempla nos trahunt; ir b) „a Caesare Galli victi sunt; labore omnia vincuntur; exemplis trahimur".

VII. Vadovėlyje nėra kai kurių gramatikos dalykų, kurie, man rodos, įsidėmėtini yra mokiniui, einančiam šitą lotynų kalbos kursą.

a) Vadovėlyje gramatikos skyriuje niekur nepažymėta, jog lotynų kalbos linksnių vartojimas šiek tiek skiriasi nuo mūsų kalbos linksnių vartojimo. Mokinys, išėjęs šio vadovėlio kursą, turėtų jau žinoti, jog pasakymai multae urbes, decem arbores, mile milites, trecenta templa, tot sunt homines yra verčiami į lietuvių kalbą — „daug miestų, dešimtis medžių, tūkstantis kareivių, trys šimtai maldyklų, tiek yra žmonių". Šios rūšies

mūsų pasakymus mokinys turėtų mokėti ir lotyniškai išreikšti. Mokinys, beeidams šito vadovėlio kursą, turėtų palengva patirti, jog lotynų kalboje daug žodžių eina linksniuojamais ir kartais nelinksniuojamais (derinamais ir nederinamais) būdvardžiais, kurie į mūsų kalbą verčiami nederinamaisiais žodžiais, sakomais su kilmininku. Be to, reikėjo tam tikroje vietoje pažymėti, jog lotynų kalbos būdvardžiai (derinamieji žodžiai) yra į mūsų kalbą dažnai verčiami daiktavardžių (ir įvardžių) kilmininkais: populus Romanus, res militaris, res humanae, res divinae, gens barbara, pater noster, lingua latina, lingua nostra... (romėnų tauta, romėnų žmonės, karo dalykai, žmonių dalykai, Dievo dalykai, barbarų giminė, mūsų tėvas, lotynų kalba, mūsų kalba...).

b) Mūsų kalboje dažnai vartojami dalies kilmininkai: plg. „čia yra girių, rytoj bus svečių, duok mums duonos, gaunu ir pašalpos, turiu ir pinigų“. Vadovėlyje yra nemaža sakinių, kur lotynų kalbos vardininkai ir galininkai tenka versti į mūsų kalbą tais dalies kilmininkais. Lotynų kalboje dalies kilmininkas vartojamas, kaip yra žinoma, daug rečiau. Autorius, rašydamas vadovėlį lietuviams, turėjo tam tikra taisykle šitą dalyką, man rodosi, ir pažymėti. Tokie sakiniai, kaip antai „In Afrika sunt silvae palmarum“ (p. 3), arba: „Panem da nobis (maldos žodžiai)“ į lietuvių kalbą reikia juk versti — „Afrikoje yra palmynų, duonos duok mums...“ Vadovėlio „taisyklėse“ šitas dalykas niekur nėra, deja, pažymėtas.

c) Vadovėlyje tarp kitų sakinių yra nemaža ir neigiamų (su non, nemo, nihil, nullus...). Yra maždaug tokių sakinių: librum habeo; librum non habeo, in regione vestra nullae sunt silvae; nemo hic fuit; neminem video; nihil videmus... Bet niekur nepažymėta, jog lotynų kalbos sakiniuose, kurių tarinys pasakytas neigiamai, linksniai yra vartojami tie patys, kuriuos turime ir teigiamuose kalbos sakiniuose: neigimas nė kiek nekeičia jų kalboje sakinio sudarymo (neigiamuose sakiniuose jų kalboje sakomi tie patys linksniai, kurie vartojami ir teigiamuose sakiniuose). Mūsų kalboje linksniai čia gerokai skiriasi nuo lotynų kalbos linksnių, — ir tas dalykas reikėjo pažymėti vadovėlio sintaksės „taisyklėse“, skiriamose mūsų mokiniams.

d) Reikėjo tam tikroje vietoje trumpai pažymėti, kada kurie veiksmažodžio l a i k a i buvo vartojami lotynų kalboje. Jų kalbos laikai dažnai nesutinka su mūsų veiksmažodžio laikais. Čia turiu galvoje tokius lotynų kalbos pavyzdžius, kaip antai: 1) cras, cum a m b u l a b i m u s, fabulam vobis narrabo; 2) cras, cum v e n e r o, res gestas Alexandri Magni vobis narrabo; 3) dux milites, qui urbem hostium c e p e r a n t, laudavit; 4) dux milites laudat, qui hostes v i c e r u n t ; 5) milites nostri tum urbem d e f e n d e b a n t; 6) exercitus, qui urbem o p p u g n a b a t, auxilio nobis venire non potuit.

Kur mokiniai randa tekstuose įvairių laikų, ten jie turi bent kiek mokėti tuos laikus nuo vienas kito skirti. Reikėjo kai kas paaiškinti šiam reikalui ir vadovėlyje.

VIII. Lotynų kalbos žodžiai vadovėlyje verčiami į mūsų kalbą ne visada tiksliai, dažnai netaisyklingai arba bet kaip. Čia išrašau visą eilę žodžių, kurie autoriaus išversti vadovėliui, mano supratimu, ne visai gerai. Tą eilę žodžių imu tiktai pavyzdžiui: v i s ų žodžių, išverstų negeriausiai, sąrašo čia neduodu. Pažymiu šiuos žodžius:

ago, 3, ginti, varyti, veikti, vesti, vyti (112).
amicus, draugas.
angustiae, siaurumas, sąsmauga.
attentus, atydus, klusnus.
auditorium, mokymos kambarys (56).
captivus, belaisvis.
celeber, gyvenamas, garsus.
conditus, uždėtas, įsteigtas, pamatuotas.
clades, nuokritis, nelaimė.
crinis, plaukas, kartis.
forma, forma, pavydalas (58).
furiosus (iuvenis), beprotiškas (45).
gero, 3, vesti nešti.
immortalis, nemarus, nemirštamas.
iniuria, skriauda.
liber, liuosas, laisvas.
libero, 1. paliuosuoti, išliuosuoti.
luxuria, perteklius.
moveo, 2. judinti, krutinti, liesti.
obses, laidas, užstovas.
orbis, pasaulis, rutulys, skritulis.

perfugium, priebėga (91).
pono, 3. dėti, krauti, statyti.
praemium, dovana (90).
res, daiktas, darbas (59).
salubritas (coeli) (oro) sveikata (33, 129).
salus, išganymas, labas, sveikata.
series, eilė, tvarka.
somnus, miegas, sapnas.
species, išvaizda.
templum, žinynas, bažnyčia (63).
toga, toga, sugė, vilnonė (132).
tuba, triūba, duda, trimitas.
turpis, biaurus, šlykštus (85), begėdis (132).
ubique, visur, bet kur (132).
verus, teisingas, teisus (133).
voluptas, gašlumas, lepumas, malonumas.
vultur, vanagas (56).

Vadovėlio gale, žodyne, kažin kodel nepažymėti kai kurie jo žodžiai. Praleista c a p i o, c o n d o, h i b e r n u s, m o r t a l i s, o c e a n u s, o r a, p a l m a, p e c c a t u m, r e c r e o, s p h a e r a, s u b, v i s o. Šitie žodžiai, jei dabar neklystu, visi atsitinka vadovėlio tekstuose.

Išrašytieji žodžiai reikėjo kiek kitaip išversti šio vadovėlio reikalui. Pats aš, neilgai galvojęs, šiaip juos versčiau vadovėliui (duodu ir pavyzdžių vietomis):

ago, ginti, varyti; veikti; eiti. Oves in pascua *agimus.* Quid *agis?* Frater iam decimum annum *agit.*

amicus, bičiulis; draugas.

angustiae, siauruma, atkrantė; (terpeklis, tarpukalnis; sąsmauka). *Angustiae,* Thermopylarum. Montium *angustiae* (fauces). *Angustiae* (vok. *Landenge,* liet. *sąsmauka)* nostrae.

attentus, įdėmus; atsidėjęs.

Discipuli *attenti. Attento* audimus.

auditorium, auditorija (klausykla).

captivus, suimtinis, belaisvis. Etiam *captivi* adducti sunt.

capio, 3. imti, paimti, suimti... Milites urbem *ceperunt.* Multi hostes *capti* sunt.

celeber, plačiai žinomas, garsingas.

conditus, įkurtas, įsteigtas.

clades, smūgis, nelaimė... *Clades* hostium maxima erat. *Cladem* nobis attulerunt (jie smūgį mums iškirto, padarė, sukovė, parkovė mus). Hostes *cladem* acceperunt (smūgį gavo, sugniužo, juos parkovė).

crinis, plaukas („kartis, karčiai" yra *iuba).*

forma, forma, lytis (plg. „žmogaus, arklio *lytis*"). Equus *formosus* (gražios lyties, gražus).

furiosus (iuvenis), beprotis, pamišėlis.

gero, nešioti; dirbti (eiti, kariauti...). Saxa in muros *gero.* Nunc bellum *gerimus* (karą einame, karą kariaujame, plg. „kelią einame, kelią keliaujame"). *Se gerere,* elgtis.

immortalis, nemirtingas; nemirštamasis. Deus est *immortalis* (nemirtingas). Homo est *mortalis* (mirtingas).

iniuria, nuoskauda, įskauda; įžaida.

liber, a, um, laisvas, palaidas.

libero, vaduoti, išvaduoti.

luxuria, prabanga.

moveo, judinti, slinkti. Hostes castra *moverunt* (stovėję sukilo, ėmė eiti; sukilo eiti iš stovyklos).

obses, laidas, įkaitas. Dux *obsides* dedit, *obsides* accepit. Ejus rei *obses* ero (to laidas būsiu). Plg. „sumokėjom pinigus, ir *įkaitas* sugrįžo; jie *įkaitus* imsią; jie *láidus* stato, duoda; jį *laidu* (per laidą) pasilaikė".

Orbis, skritulys; pasaulis. *Orbis* Romanus (žemės skritulys, kurs buvo romėnų valdžioje; romėnų pasaulis). *Orbis* terrarum (žemės skritulys, pasaulis). NB. Kad žemė yra *rutulys* (globus, sphaera), senovės romėnai nežinojo.

Perfugium, prieglauda.

Pono, dėti. Hostes castra *posuerunt* (ėmę *postovio sustojo,* pasitaisę, pasidirbę stovyklą). Plg. „čia jie *pogulio guli, postovio stovi*".

Praemium, atmoka, atpildas, atlygis. *Praemium laboris* (darbo atmoka...).

Res, daiktas, dalykas. Multae *res* (daug dalykų, daug kas) nobis ignotae sunt.
salubritas (coeli), (oro) sveikumas.
salus, gerovė, reikalai. *Salus* publica (visuomenės gerovė). *Salus* populi suprema (didžiausias, svarbiausias) lex esto.
series, eilė.
somnus, miegas; *somnium,* sapnas.
species, pavidalas. Rerum *species.*
templum, maldykla (maldos namai), bažnyčia.
toga, toga (tam tikra romėnų piliečio skraistė, jo apsiaustas).
tuba, trimitas, vamzdis.
turpis, biaurus; negarbingas, nešlovingas, begėdiškas.
ubique, visur.
verus, tikras, tiesus. *Verus* amicus. Dic *vera* (tiesą). Non omnia *vera* sunt (yra tiesa).
voluptas, malonumas, mielumas, smagumas... NB. „gašlumas, lepumas" yra kas kita.
vultur, vištvanagis; *accipiter,* vanagas (paukštvanagis).

IX. Kitas šio vadovėlio leidimas turės būti gerokai pataisytas, daug geresnis. Šituo tenkintis galime dabar, tiktai neturėdami tinkamesnio šiam mokslo dalykui vadovėlio. Šitas vadovėlis buvo leidžiamas sunkiausiomis mūsų gyvenimo aplinkybėmis, ir tas dalykas, žinoma, pateisina šiuo tarpu ir leidėjus ir, gali būt, patį vertėją.

Mokytojams, kurie moko lotynų kalbos mokykloje, jau metas imt rūpintis, kad netrukus galėtų pasirodyti visai tinkamas ir šiam dalykui vadovėlis: visai gerai ištaisyti *šitas* vadovėlis yra beveik negalima. *J. Jablonskis.*

[1918 m. „Lietuvos Mokykla" N 11].

1919

Jablonskio laiškas iš Vilniaus.

(Dabušiui) rašo: «Mylimas ir Mylimieji! Esu «sveikas». — Gramatiką jau visai pabaigiau rašyti, bus apie 240 sp. puslapių. Išspausdinta jau 160 psl. Kad spaustuvė galėtų kaip reikiant dirbti, gramatika tuojau pasirodytų ir jus aplankytų.

Gaila tiktai, kad korektūra del mano nesveikatos yra ne geriausia. Kelis paskutiniuosius gramatikos lakštus siunčiu. — «Visuomenės įnamių» spaustuvė dar nepradėjo rinkti. Savo «Žodyno» dar nepradėjau tvarkyti, vis trūksta energingų padėjėjų ir gudresnio oro... Kiek galėdami dirbsim, kol pasivelkam... — Buvo čia kviečiamas pirmiau ir Būga atvažiuoti žodyno ir kalbos mokslo darbo dirbti, bet jokių žinių iš jo neturiu ligi šiol. Kai atšils, norėčiau kokiu automobiliu Kaunan vykti — padėčiau jums darbo dirbti; čia esu lyg nebereikalingas, ir su jumis būtų linksmėliau. Norėčiau betgi parsivežti jau ir gramatiką. Apie naujuosius vadovėlius maža tegaliu pasakyti: spausdinama Sančurskio sintaksė (mano taisyta), bet galo dar nematyti; «Vargo Mokyklos» I-oji dalis išspausdinta antru kartu; išėjo kai kas Mašioto, — bet šitos rūšies darbas del įvairių vietinių priežasčių neina sklandžiai. — Būkit sveiki, dirbkit, budėkit.

[1919 m „Lietuva“ N 98]. Jūsų Jablonskis».

P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono Lietuvių kalbos gramatika (etimologija). Vilnius, 1919 m.

Del šito vadovėlio, skiriamo «aukštesniosioms» mūsų mokykloms, buvo kai kas jau ir pačios redakcijos vardu čia pasakyta. Nenorėdamas nusibosti skaitytojams, rašau pats del jos trumpai — tik tą, kas šiuo tarpu yra, mano nuomone, tikrai pažymėtina.

1. Gramatikoje yra tikrai daug pavyzdžių įvairiems kalbos mokslo dalykams. Iš tų pavyzdžių skaitytojas gali numatyti, kam kada vartojami įvardžiuotiniai būdvaržiai, įvairūs įvardžiai, dalyviai, pusdalyviai, prielinksniai ir t. t. Gramatikos beveik ketvirta dalis (apie 60 pusl.) paskirta lietuvių kalbos pavyzdžiams, kuriais aiškinamas ir visas jos kalbos mokslas. Tik labai gaila, kad gramatikoje, kur kalbama pradžioje apie linksniuojamąsias kalbos dalis, nėr pavyzdžių, iš kurių galėtume matyti, kam kada vartojami įvairūs tų kalbos dalių linksniai. Autoriai, davę daugybę pavyzdžių kitiems kalbos mokslo galams, turėjo duot, man rodosi, eilę pavyzdžių ir mūsų kalbos linksnių vartojimui. Tą spragą turėtų užkišti bent toliau leisdami savo gramatiką antru atveju.

2. Ko trūksta gramatikai, ko iš autorių tebelaukia mokykla, — mūsų kritika, tikiuosi, netruks pasakyti autoriams. Čia no-

rėčiau tiktai pažymėti, jog ir jie, dėstydami mūsų etimologijos mokslą, ne visur yra atsargūs. Pirmojoje gramatikos dalyje, žodžio galūne (psl. 57) jie vadina tą *ti* (neš-ti, dary-ti), kurį antroje jos dalyje, dėstydami kalbos mokslą, vadina jau priesaga. Reikėjo bent antroje dalyje, kur yra tarp ko kita kalbama apie žodžio galūnę ir priesagą (psl. 185), pažymėti, jog žodžio galūnė yra vadinama, netiksliai kalbant, ir visa toji žodžio dalis, kuri eina po žodžio šaknies.

3. Gramatikos antroji dalis, ypačiai jos galas, buvo tikrai rašoma skubotai: yra daug klaidų, kurios yra tiesiog neleistinos mokyklos vadovėliui. Tos klaidos mokytojams lieka tuo tarpu patiems atitaisyti ir, prieš vartojant vadovėlį mokykloje, padėti atitaisyti tas klaidas mokiniams.

4. Kalbamojo vadovėlio kaina yra čia lyg didoka (25 markės). Išėjo, kiek žinome, taip: Mokslo Draugija, išleidusi tą gramatiką, padėjo jos kainą Vilniuje 18 mar.; Vilniaus knygininkai, kuriems Draugija nuleidžia gramatiką už 13 ar 14 markių, vežd ino ją arkliais Kaunan ir čia atidavė Kauno knygynams egzempliorių už 18 mark.; Kauno knygininkai, pardavinėdami gramatiką šioje pusėje, pakėlė jos kainą pirkėjams ligi 25 markių. Vadovėlis yra čia, rods, brangokas, bet kas čia tikrai yra kaltas, sunku būtų ir tardant suvaikyti. Aišku tėra viena: toliau reikėtų leisti vadovėlis taip ir tokioje vietoje, kad jis įperkamesnis būtų tiems, kuriems yra skiriamas.

[1919 m. „Lietuva“ N 172]. Mokytojas.

P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono **Lietuvių kalbos gramatika** LMDL, V., 243.

Čia turim išėjusį šią vasarą kalbos vadovėlį (etimologiją), skiriamą „pirmosioms mūsų aukštesniosioms mokslo įstaigoms“. Mūsų mokykla to vadovėlio senai laukė. Su juo veikiai turės darbo, žinoma, mūsų mokytojai ir mokiniai. Netrukus, prasidėjus darbui mokyklose, pasirodys spaudoje, tikimės, ir platesnių pastebėjimų del jo: to jis yra labai vertas. Tuo tarpu duodame tiktai visą eilę „atitaisymų“, nepatekusių, deja, del laiko aplinkybių į patį vadovėlį.

Gramatikos galas buvo spausdinamas skubotai: bespausdinant nepadaryta kaip reikiant visa jos korektūra, ne visų jos egzempliorių yra visai vienodos klaidos, daug tebėr neatitaisytų gale klaidų. Kalbos mokytojams, mokiniams ir šiaipjau

žmonėms, prieš vartojant šitą gramatiką, patariam atsitaisyti dar šias jos klaidos. [4]
[1919 m. „Lietuvos Mokykla", 1-oji knyga].

Katalikų tikybos katekizmas, patvirtintas žemaičių vyskupystei. Psl. 1—98. Kaunas (Sal. Banaičio spaustuvė). 1918 m.

Iš „Prakalbos" matyti, jog Katekizmas parašytas mokyklai. Visomis savo ypatybėmis (kalba, nusakymais, žodžiais...) jis labai panašus į nepavykusį kun. Paltaroko „Tikybos Mokslą", išspausdintą šio baisiojo karo metu Rusijoje Lietuvos tremtiniams.

Čia pabrėžiu kelias to Katekizmo ypatybes: 1) Jame vienoje vietoje klausiama, **kaip** išliko ligi mūsų laikų visa, ką Dievas yra apreiškęs žmonėms, ir atsakoma, jog visa tat išlikę **Šv. Rašte** ir **Padavimuose** (psl. 4). Juk čia atsakoma tiktai į klausimą, **kame** arba **kur** išliko?... 2) Kitoje vietoje, Dievo įsakymų skyriuje, yra klausiama: «kaip galime **sužadinti** tikėjimą?» Atsakant, patariama tiktai tam tikri maldelės žodžiai kalbėti (35). 3) Klausiant, **kam** garbiname Dievo Motiną, atsakoma, **kodel** mes ją garbiname (37): **tikslas** maišomas su **priežastimi.** 4) Autorius, kalbėdamas apie priesaiką, į klausimą: «ką darome siekdami?» — atsako tiktai žodžiais: „siekdami šaukiame Dievą liudytoju, kad jis patvirtintų, ką sakome," (38). — Argi čia kas aiškiai ir tiksliai pasakyta, ar čia yra kas pamokoma? 5) Vienoje vietoje ražančium turi vadinti mokinys tam tikras **maldas,** o škaplieriais — tam tikrą **gelumbinį ženklelį** (89; 90)! Prieš pat kalbėdamas klausimais ir atsakymais apie sakramentalijas (apie kryželius, medalikėlius ir kitas šventenybes), autorius duoda tris nei šiokius nei tokius del tų sakramentalijų klausimus (apie jų «panašumą į sakramentus» ir jų «skirtingumą») ir, tik davęs į visus atsakymų, ima sakyti, **kas yra** tos jo kalbamosios sakramentalijos (84). Pasakęs apie sakramentalijų vaisingumą, autorius tam tikru atsakymu tiesiai pažymi, kad jos esančios **vaisingesnės... ir už mūsų maldas** (84)!..

Visas vadovėlis pilnas šitokių pamokslėlių. Del rūšies vadovėlių ir dabar neiškenčiu nepasakęs kelių šiurkščių žodžių jų adresu:

Mūsų vadovėlius mokyklai ne tie rašo dažnai, kurie sugeba ir moka rašyti mokyklai; juos parašo labai dažnai ir tie žmonės, kuriems reikia toli būti nuo mokyklos. Žmonės, kurie, mokėdami čia ką dirbti, nieko nedirba arba tyli, rankas sudėję, bai-

siai nusideda visuomenei. Šiuo atžvilgiu sunkiai nusideda ypačiai tikybos vadovėlių rašytojai. Jų Katekizmai yra dažnai visai netikę mokyklai. Krašto visuomenė ir valdžia turi būtinai pasiimti visą vadovėlių dalyką į savo rankas. Tokie vadovėliai, kaip šitas, netinka mokyklai. Ir šios rūšies vadovėliams yra jau priėjęs, rodosi, metas nustoti tenkinusis „klausimais" ir „atsakymais", juo labiau, kad ir tie «klausimai» su „atsakymais" ne visada esti mokamai susakomi vadovėliuose.

J. Jablonskis.

[1919 m. „Nepriklausomoji Lietuva" N 62].

Del mokslo vadovėlių.

Lietuvių Mokslo Draugija yra jau išleidusi 35-ias knygas (ir knygeles), skiriamas mūsų mokyklos reikalui, jų tarpe kai kas, rodosi, dar tiktai baigiama spausdinti. Daugelio tų knygų jau antras leidimas eina į žmones ir į mokyklas. Jų maždaug du trečdaliu yra įvairūs mokslo vadovėliai, skiriami aukštesniosioms mūsų šių dienų mokykloms. Mokslo Draugijos turima tuo tarpu galvoje daugiausia vadinamosios mūsų gimnazijos ir progimnazijos.

Išžiūrėjęs visą tų vadovėlių sąrašą ir iš dalies pačius vadovėlius, noriu čia pažymėti, jog kai kurių vadovėlių aukštesnioji mūsų mokykla betgi vis dar nesulaukia iš Mokslo Draugijos. Tai mokyklai reikalingi dar šie vadovėliai:

1) **Botanika, Zoologija, Fizika, Kosmografija.** Šios šakos mokslui reikia ir Mineralogijos, Chemijos, Meteorologijos, Gyvulių anatomijos ir fiziologijos, Higienos... Gamtos mokslas dar daug ko laukia iš Mokslo Draugijos.

2) **Lietuvos istorija, Eiropos naujoji** (naujųjų amžių) **istorija.**

3) **Literatūros** (prozos ir poezijos) **teorija; Lietuvių literatūros istorija** (mūsų raštų istorinė apžvalga); **naujosios mūsų literatūros apžvalga ir kritika;** chrestomatija mūsų literatūros istorijai; chrestomatija literatūros teorijai; naujosios mūsų literatūros chrestomatija (mokyklai).

4) **Lotynų kalbos** chrestomatija aukštesniosioms gimnazijų klasėms (su žodynėliu).

Naujųjų kalbų, einamų mokykloje, vadovėliai.

5) **Psichologijos** vadovėlis.

Mokyklai duoda vadovėlių ir žmonės, kurie dirba, rodosi, nesusitelkę šiam reikalui prie Mokslo Draugijos. Tekdavo kai

kas matyti ir iš jų vadovėlių, — kol lengva buvo susisiekti, — bet šiuo tarpu turiu galvoje tiktai dažniau matomus Mokslo Draugijos leidinius. Draugija tų vadovėlių ligi šiol duodavo daugiausia, prie jos spiečiasi, rodosi, daugiausia šios rūšies specialistų, iš jos visuomenė daugiausia ir laukia šiuo tarpu mokyklai tų vadovėlių.

Netrukus, pagerėjus darbo aplinkybėms, Mokslo Draugija sudarys, tur būt, iš specialistų atskirus Draugijos būrelius, kurie rūpinsis, kad po kiek laiko išeitų visi vadovėliai, kurie reikalingi aukštesniajai mokyklai. Gamtos, fizikos, matematikos, kalbos, literatūros, istorijos specialistai dirbtų, susitarę, grupėmis; kiekvienai grupei vadovautų vienas kitas pratęs dirbti, energingas pedagogas specialistas. Grupės būtų atsakomos prieš Mokslo Draugiją, prieš mokyklą ir visuomenę, ir visas jų darbas eitų, tur būt, dar sparčiau ir būtų, tikiuosi, dar vaisingesnis. Kiekviena grupė gamintų, kas yra tuo tarpu reikalingiausia jos mokslo šakai mokykloje. Jos taisytų, tobūlintų ir tuos Draugijos vadovėlius, kurie yra jau išėję. Tebedirbtų, žinoma, vadovėlių reikalui ir šiaip jau žmonės, nesusispietę prie Mokslo Draugijos, — jų gyvas darbas, ir skyrium dirbamas, yra visada labai geidžiamas, — bet jei tos Mokslo Draugijos grupės matytų, jog kitų leidžiamieji vadovėliai maža tetinka mokyklai, tad jos turėtų būtinai pasirūpinti, kad mokykla susilauktų ir visai gerų vadovėlių. Iniciatyvą ir pradžią toms vadovėlių grupėms turi duoti, man rodosi, tiek daug jau padariusi šiuo reikalu pati Mokslo Draugija.

Savaime aišku, jog kalbant apie aukštesniųjų mokyklų dalyką, turimas čia galvoje ir platesnis jų reikalas: a) įvairios skaitymų knygos, skiriamos mokyklai, b) mokslo vadovėliai ūkio, prekybos ir amatų mokykloms, c) įvairūs tikybos ir doros vadovėliai mokyklai (šios rūšies vadovėliai yra tuo tarpu labai menki)... *Mokytojas.*

[1919 m. „Nepriklausomoji Lietuva" N 69].

J. Murkos. **Metodikos etiudai.** Skaitymai tėvams, pradedantiems dirbti mokytojams ir mokytojų kursams. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys (pusl. 1—14). Vilnius („Žaibo" spaustuvė), 1919.

Prakalboje autorius pasisako norįs tiktai parodyti, 1) kaip eina mokykloje darbas, kur tas darbas dirbamas mokamai,

kaip reikiant, ir 2) duoti neprityrusiems draugams patarimų, kad geriau galėtų eiti visas mokytojo darbas. „Žodelyje skaitytojams“ (psl. 4) autorius pabrėžia, kad mokykla ir šeima turi būtinai viena antrai padėti. Čia jis sako reikią, kad šeima žinotų, kaip eina ir kaip turi eiti visas darbas mokykloje; mokytojas privaląs skleisti ir platinti pedagogijos ir metodikos dalykus žmonėse.

Toliau „Etiuduose“ eina visa eilė straipsnių, skiriamų pradedamajai mokyklai — įvairiems jos dalykams. Autorius čia kalba: 1) apie „Bendruosius mokyklos dalykus“ („Geros mokyklos vaisiai“, „Netikusios mokyklos vaisiai“, „Gimtoji kalba mokykloje“, „Geros mokyklos paveikslas“...), 2) apie abėcėles (apsakoma, kaip iš jų reikia mokyti, aprašomos įvairios mokymų metodės, duodama trumputė mūsų geresniųjų elementorių apžvalga, nurodoma, kaip kur mokoma skaityti rašyti, kaip reikia mokyti įvairaus turinio dalykai skaityti mokykloje...). Keliolika straipsnelių paskirta čia aritmetikos mokymui, gramatikai (jos mokymui), rašomiesiems mokyklos darbams, grafikai, dainavimui su muzika, darbui, gimnastikai... Gale (3) autorius kalba apie v a d o v ė l i u s, skiriamus mokyklai, ką-ne-ką pažymi apie dabartines jų ypatybes, apie jų gerumus ir negerumus.

„Etiuduose“ yra ir daugiau įvairių pastebėjimų, lyg ne visiškai surištų su pažymėtais jų trimis skyriais. Ar šiaip ar taip, autorius kalba čia apie daugybę dalykų, kurie turi arba gali rūpėti mokytojui (ir mokinių tėvams).

Juos ir mes patariame mokytojams, ypačiai nepratusiems, skaityti, dirbant jais naudotis, del jų galvoti, kalbėtis mokytojų susirinkimuose, diskutuoti. Jie skaityti ir del jų galvoti mokytojui būtinai reikia. Mokytojas didžiai nusidėtų, jei visai ignoruotų J. Murkos „Etiudus“. Reikia jie skaityti, dėtis daug kas iš jų į galvą reikalui — ir tėvams, kuriems rūpi mokyklos ir vaikų mokslo reikalas.

J. Murka yra didžio darbo ir gerų norų mokytojas. Rašydamas savo „Etiudus“, jis vienu matu norėjo labai daug ką aprėpti, daug ką vienu rinkiniu pasakyti iš to, kas jo yra pastebėta mūsų mokyklai.

Taip rašydams, jis betgi daug ir blaškosi, sklaidosi. Taip daug rašydamas ir rašydamas skubotai, vienoje kitoje savo rašinio vietoje pasako ką-ne-ką ir neatsargiai, lyg neilgai gal-

vojęs. Tą dalyką turim aiškintis tiktai dideliu autoriaus noru greitai išdėti skaitytojams visa, kas yra autoriaus pastebėta mokyklos reikalui... Visus „Etiudus" nagrinėti čia nesiimame, — tą dalyką paliekame kitiems. Pažymime tiktai aiškiai, jog jie yra labai teiktini mūsų mokytojams ir tėvams.

Teikdami juos skaitytojams, norime betgi lyg prikišti čia pat autoriui du „mažmožiu".

1) Lietuvos pradedamosiose mokyklose visur einamas ir tikybos mokslas. Tas mokslas, kaip yra žinoma, einamas labai prastai. Tikybos mokytojai beveik visai nesiskaito mokykloje su didaktikos ir metodikos reikalavimais. Jų ir vadovėliai rašomi mokyklai nei šiaip nei taip. Autorius gerai būtų padaręs, kad savo „Etiuduose" būtų radęs laiko pasikalbėti ir apie to dalyko mokymą mokykloje (ir apie jo vadovėlius). Kalbant apie įvairius dalykus, mokomus mokykloje, negalima nutylėti ir apie tą dalyką, kurio mokytojas ypačiai daug nusideda visuomenei savo mokymu mokykloje. Metodikos mokslas ir jam yra privalomas dalykas. J. Murka, būdamas pastabus ir prityręs mokytojas, turėjo, šiaip ar taip, ir tikybos mokymo ydas, bent didžiąsias, krintančias į akį, aikštėn iškelti savo „Etiudų" straipsniuose. Tą autorius padarys, tikiuosi, toliau, antru kartu leisdamas savo „Etiudus".

2) Ką rašydamas autorius toliau turi būti atsargesnis, atsargiau ir tiksliau atskiras savo mintis dėstyti, labiau skaitytis ir su atskirais savo žodžiais. Čia (a — f) prikišu jam kelis tos rūšies dalykėlius.

a) Pasakius žodį m a - m a (p. 31), jis pataria mokytojui klausti mokslo pradžioje: „K a i p to žodžio pusė?" Taip netaisyklingai nereikėtų mokytojui klausti. Ar ne geriau būtų pasakius vaikui: „Ištark to žodžio pusę."

b) Vienoje vietoje (106) yra klausiama: „U ž ką Jonienė mylėjo ožkelę?" Mokinys turi atsakyti: „K a d n e m a u s t ų miško." Klausiant apie p r i e ž a s t į, nereikia laukti iš vaiko atsakymo, kuriuo jis (Jonienės) t i k s l ą tenurodo.

c) Kitoje vietoje (107) autorius be reikalo pasako, kad būdvardžiai v i s u m e t esą derinami su daiktavardžiais. Čia autorius lyg pamiršta tokius pasakymus, kaip antai: „čia g i l u sniego; m a ž a pinigų teturiu; darbas darbui n e l y g u; m i e l a t ė v a s..."

d) Tam tikroje vietoje autoriaus, skubotai kalbant, pasakyta, kad žodžio plėtoti nėsą lietuvių kalboje (129). Argi? Kam gi plėtojame vietomis skepetas ir ką kitą?

e) Autoriaus vienoje vietoje pasakyta, jog „sakinys žmogus aria lauką be kitų sakinių nieko nesako" (47). Juk čia yra pagrindinis sakinys. Argi juo nieko nepasakome?

ė) Vienoje „Etiudų" vietoje (43) pasakyta, jog „sakiniuose visų pirma reikia išaiškinti nesuprantamieji žodžiai, o paskui mintis". Juk labai dažnai tenka, gaudant mintys, apie atskirus žodžius mažiausia kalbėti. Aš čia turiu galvoje sakinius: „jis toks iš mažens buvo; velka žeme pagal; ir tinginių pantis atsivilko; jis kvailas per visą pilvą; kiurza keverza visą lauką apkeverzojo (akėčios)"... Argi čia reikės, jei mokinys nesupranta tų sakinių minties, aiškinti jam pirmiausia atskiri tų sakinių žodžiai?

f) „Etiuduose" randame ir šiaip pasakyta (65): «Rusų universitetų profesoriai skundžiasi, kad gimnazijas baigę mokiniai dar nemoką skaityti, ir universitetuose praverčią tie profesoriai visus metus, kol išmoko pirmamečius studentus prideramai skaityti». Kalbant apie tą studentų „skaitymą", autoriui reikėjo daug atsargesniam būti... Profesoriai turi daugybę ir kito darbo, — visų metų tam „skaitymui" jie negali praversti!

J. Murką labai branginu ir daug iš jo laukiu. Ir todel neiškenčiu neprikišęs jam kelių šios rūšies dalykėlių (a—f). Jų yra „Etiuduose" ir daugiau. Man būtų nemalonu, jei del šitos rūšies dalykėlių gautų kentėti pagaliau ir visas jo darbas, skiriamas mokyklai. Ir jam reikia minėti, jog velnias nesnaudžia, jog jis laukia išsižiojęs skubos darbo, jog „skubos darbą velnias renka" ir jog atsargumas del visa ko, kaip visur, taip ir čia yra tikrai geras dalykas.[5] Rygiškių Jonas.

[1919 m. „Švietimo Darbas" N 2—3, p. 11, 12].

1920

Trumpa lotynų kalbos sintaksė. Iš N. Sančurskio vadovėlio vertė K. Kepalas. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys. Vilnius. 1919. Kaina 7 auk.

Šiuo vardu nesenai pasirodė Vilniuj (ir Kaune) dar vienas naujas vadovėlis. Jis trumputis (64 p.), skiriamas vidurinėms

mūsų mokykloms. Sančurskio vadovėlis (iš kurio jis verstas) yra dveja toks. Vertimas visai pakenčiamas, daug geresnis už pirmuosius Kepalo vertimus.

Vertėjo, rodosi, į vertimą vienoje kitoje vadovėlio vietoj įdėta kai kas ir iš savęs, iš kitur paimtų visai gerų pavyzdžių. Pav., Dilige proximum tuum, ut te ipsum (mylėk savo artimą, kaip save patį), Amicum moneas secreto, laudes palam (draugą bark kitiems negirdint, girk visiems matant), Qui proficit in litteris, et deficit in moribus, plus deficit, quam proficit (kas eina paakiui moksle, bet atsilieka doroje, tas labiau atsilieka, nekaip eina)...

Vadovėlis skiriamas, žinoma, toms mūsų mokykloms, kuriose dėstoma lotynų kalbos sintaksė. Joms ir mes šią sintaksę teikiame. Čia trumpai išdėstyti šie lotynų sintaksės dalykai: linksnių vartojimas, laikų vartojimas, nuosakų vartojimas pagrindiniuose ir įvairiuose šalutiniuose sakiniuose, tiesioginė ir netiesioginė kalba (šalutinė) kalba. Gale duotas senovės romėnų kalendorius (priedėlis). [6] *R. J.*

[1920 m. „Lietuvos Mokykla“ p. 343].

Pasakėčios. Rinkinėlis kalbos mokslui. Šviet. Minist. leidinys. Kaina 1 auks. 50 sk., Kaunas, 1920, pp. 1—32.

Rinkinėlio prakalboj yra pasirašęs Rygiškių Jonas; jo yra, matyti, ir visa tų pasakėčių redakcija. Čia duoti 25 Krilovo pasakėčių vertimai, vertimai visai laisvi, kai kas ir visai saviškai nusakyta. Po Krilovo pasakėčių eina 5-ios mūsų rašytojų eilėraštinės pasakėčios ir 5-ki mūsų eilėraštinių pasakėčių atpasakojimai.

Rinkinėlis skiriamas kalbos ir literatūros teorijos mokslui.

Teikdami rinkinėlį mokyklai, patariame atitaisyti vieną jo korektūros klaidą: išspausdinta „nelaimingų gyvulių“ (21 pusl.); turi būti „nelaimingų, gyvulių“. Yra ir daugiau klaidų, bet jos nesunku bus pasitaisyti patiems kalbos mokytojams.

[1920 m. „Lietuva“, priedas, N 75].

Dėl vienos „Švietimo Darbo“ kritikos.

Kovo mėn. „Švietimo Darbe“ (Nr. 3) yra viena labai nepaprasta geografijos vadovėlio (S. Mečiaus „Žemės aprašymo“) kritika. To vadovėlio kritikas A. Vireliūnas visai suniekina S. Mečiaus vadovėlį, skiriamą geografijos mokslo pradžiai, ir bara to vadovėlio vertėjus (J. T. ir R. J.). Išniekinęs saviškai vadovėlį, kritikas tvirtina, kad tas verstinis vadovėlis mokyklai visai netinkąs, kad vertėjams nereikėję nė gaišti del to vertimo į lietuvių kalbą. Kuris mūsų vadovėlis geografijos mokslo pradžiai labiau tinka — kritikas betgi nenurodo.

Čia žemiau duodu kelis savo pastebėjimus del vieno kito tos kritikos dalyko.

1. „Žemės aprašymas“, apie kurį čia tenka kalbėti, yra išleistas Vilniuje. Vertėjai šitą vadovėlį „pirmosioms geografijos pamokoms“ yra pasirinkę, dar prieš karą, kaip tik „del to, kad kito, geresnio, tuo tarpu nežinojo“. Rusijoje tas vadovėlis, tiesa, nebuvo ministerijos proteguojamas, bet geografijos mokytojų tarpe jis buvo plačiai žinomas; pats S. Mečius buvo labai žinomas mokykloms geografijos vadovėlių autorius, ir jo vadovėliai buvo plačiai vartojami rusų mokyklose, pedagoginėje literatūroje jie nebuvo barami, kritikuojami... Vadovėlis parašytas gyvai, įdomus, nesausas, todel ir tiko jis vertėjams.

2. A. Vireliūnas prikiša vadovėliui, kad jame nelygiai vaizduojami visi geografijos dalykai, kad vadovėlis, vaizduodamas vienoje kitoje vietoje Alpių viršūnes, nieko nesakąs apie Alpių pakalnes... Bet žmogus, tikrai skaitęs tą vadovėlį, galėtų rasti jame ką-ne-ką ir apie tas „pakalnes“... Kritikui nereikėjo pamiršti, jog vadovėlis mokslo pradžiai tėra skiriamas, o kalbėti su pradedančiais geografijos mokslą mokiniais ir sunku yra apie visa ką pradžios vadovėlyje vienodai. Tos rūšies priekaištų, šiaip ar taip, nebūdavo šitam vadovėliui pedagoginiuose Rusijos laikraščiuose.

3. A. Vireliūnas, niekindamas vadovėlį, pats be reikalo jo mintis vietomis iškraipo, aiškią netiesą apie jį nusako. Taip antai, vadovėly pasakyta (69 psl.), kad yra „penkios pasaulio dalys“ (Azija, Amerika...), kad jos „tris žemynus“ (rytų, vakarų ir pietų) sudaro, kad yra „penki vandenynai“ (Didysis...). Ką kritikas iš tų Mečiaus pasakymų sudaro? Gi, neilgai galvojęs, tiesiog drožia kritikuojamam vadovėliui: „Jau senai yra

Voronežo M. Yčo vardo gimnazijos pedagogų taryba 1916 m.

metas padaryti, kad tie 5 žemynai ir 5 vandenynai būtų priskirti geografijos mokslo istorijai... Todel visai gerai daroma, kad paskutinio laiko geresniuose geografijos vadovėliuose tie 5 vandenynai ir 5 žemynai visai išmetami." Bet Mečiaus vadovėlyje kalbama, kaip matėm, apie tris (3) žemynus — tad kodel gi kritikas prikiša Mečiui 5 (penkis) žemynus? Antra vertus, klausiu kritiką: kuriuose mūsų geografijos vadovėliuose nebėr kalbama mokslo pradžioje apie penkis vandenynus, penkias pasaulio dalis ir tris žemynus? Be Mečiaus „Žemės aprašymo", geografijos pradžiai yra Lietuvoje vartojamas dar kitas vadovėlis (Mokslo Draugijos išleistas), bet ir jame yra kalbama apie penkias pasaulio dalis, apie tris žemynus ir apie penkis vandenynus. Kaip čia mesi iš vadovėlio tokius terminus, kuriais operuoja paprastosios mokslo knygos ir mūsų laikraščiai, kurie, šiaip ar taip, pratę yra skirti įvairiems galams „pasaulio dalį" nuo „žemyno" ir „jūrą" nuo „vandenyno"? Ko čia, tikrai sakant, kritikas nori iš Mečiaus vadovėlio, kam čia reikėjo ir jo žodžiai kritikui iškraipyti?

4. Mečiaus vadovėly pasakyta: „Jau senų senovėje buvo žmonių pastebėta, kad žvaigždės visumet vienodo nuo viena kitos tolumo. Tūkstančiai metų praslinko, ir nė viena žvaigždė nė per plaukelį nėra prisiartinusi prie kitos" (138 psl.). Kritikos autorius, nesupratęs tų žodžių, tuoj poškino Mečiui: „Manau, neatsirastų nė vieno Lietuvoje mokytojo, kuris drįstų kartu su autoriumi pasakyti mokiniams tokią netiesą," — ir tuoj ima kalbėti toliau apie tą „mokslinę pasaulėžvalgą", kuri sako, jog pasauly viskas juda, jog niekas nestovi amžinai vienoje vietoje.

Už ką čia taip niekina kritikas vadovėlį? Kurie Lietuvos mokytojai negali išdrįsti pasakyti savo mokiniams tą, ką sako S. Mečius savo vadovėlyje? Nenorėdamas bartis su kritiku del šito dalyko, cituoju jam tiktai kelis pasakymus šiam reikalui iš kito vadovėlio, parašyto Lietuvos mokyklai: „Didumo žvaigždės labai didelės, bet, būdamos neišmatuojamai toli nuo žemės, mums mažos rodosi. Visos žvaigždės stovi vietoje, nejuda; jos visumet vienodai nuo viena kitos nutolusios" (žr. „Geografijos pradžia", 48 p.).

Jei pasakyčiau, jog Kupiškis ir Kaunas yra visumet vienodo nuo vienas antro tolumo, jog Kupiškis stovi vienoje vie-

toje, — kuo aš čia nusidėčiau mokslui, kurs sako, jog Lietuva su visa žeme sukas aplink saulę, jog Lietuva visumet stovi vienoje Eiropos vietoje..?

Kritikui, prieš rašant apie šitą „netiesą", reikėjo bent pasikalbėt su vienu kitu Lietuvos mokytoju.

5. Vadovėlio vertėjai, rašydami apie Lietuvą, kalba apie jos lygumas, kalnus, upes, miestus — taip, kaip pats Mečius apie Rusiją ir kitas Eiropos šalis. Tas jų Lietuvos pamokas kritikas išranda tokiomis pat nemetodingomis ir nenuosakiomis („beprasmiu laiko ir žmogaus energijos ėdamu verbalizmu"), kaip ir paties Mečiaus pamokas; turiningesne Lietuvos g-jos pamoka kritikas laiko tik 15-tąją, kurioje kalbama apie Lietuvos gyventojus (lietuvius, lenkus, gudus, žydus...). Bet kritikas tuoj išranda, kad ir ji esanti visai netikusi: „ji greičiau galėtų tikti", sako kritikas, „kai kokiam užsienio laikraščiui ar diplomatui, norinčiam susipažinti su Lietuva, tik jau ne pradžiamoksliui vaikui". Pats aš nedaug tenusimanau apie užsienio laikraščius ir diplomatus ir todel nemoku spręsti, kas jiems galėtų tikti šiuo laiku. Vis delto pasakysiu, jog tos pamokos dalykai yra daug kam mokykloje žinotini.

6. Antroj savo kritikos pusėje A. Vireliūnas rašo apie paties vertimo kalbą, apie geografijos vadovėlio lietuviškus vardus. Čia jis nemaža ir tiesos pasako. Galimas daiktas, kad mūsų kalboje tikrai įsigalės toliau jo teikiamieji vardai: Gobė, Napolė, Sáhara (Sára), Sajanai, Kuriliai ir kai kurie kiti. Bet neįsigalės, tur būt, jo vardai: Alpės, Cina (= Kinai, Kinija), cinietis (cinis), ėskima, inuitas (=eskimas), (Suėsas?), Ėligėnai...

Autorius, teikdamas „Cina", pataria jos gyventojus vadinti „ciniečiais", arba „ciniais", — tam jis sugretina savo „Latva" su „latviu"... Bet tuo „ciniu" jis ir pats, matyti, nepasitiki, nes toliau kritikoje kalba jau apie „ciną" („c i n ų upė, c i n ų kalba"). Vadindami kitus „latviais, suomiais, italais", mes jų kraštus vadiname juk „Latvija, Suomija, Italija" (ne „Latva, Suoma, Itala"), — tad kodėl gi turėtume „Ciną" (ne Ciniją) čia imti, kraštui ar valstybei vadinti? Autoriui netinka „eskimas", ir to žodžio vietoje jisai teikia žodžius „ėskima, arba inuitas". Iš tokio teikimo irgi nieko, tur būt, neišeis: tas dalykas, jog eskimai patys save „inuitais" vadina, daug ko nereiškia mūsų kalbai: vadindami kitus „vokiečiais, lenkais", juk nežiūrime,

kaip jie patys save vadina; antra vertus, kritiko žodis „ėskima“ kuo yra geresnis už žodį „eskimas“?

Apie tariamus mūsų kalboje svetimųjų kraštų ir kitų tautų vardus reikėtų, žinoma, giliau pakalbėti laikraštyje; bet rašytojų, mokytojų būrelis turėtų pirmiau savitarpy apie tuos dalykus pasikalbėti ir tiktai tada imt spręsti apie juos, jei reikėtų, skiriamame mokyklai ar plačiajai visuomenei laikraštyje... J. Jablonskis.

[1920 m. „Lietuva“ N 88].

Religijos mokymo metodika.

Sutaisė K. J. Skruodys. Psl. 157, kaina 33 markės (vilniškės?). Vilnius, 1920 m.

I. Čia turime Lietuvių Mokslo Draugijos leidinį, kuriame K. J. Skruodys plačiai aiškina, kaip kada reikia eiti tikybos mokslas mokyklose.

Tos rūšies vadovėlis tikybos mokytojams yra dabar labai reikalingas: jų dalykas einamas mokyklose ligi šiol labai nepaprastai, ne taip, kaip kiti mūsų mokslo dalykai. Čia K. J. Skruodys savo vadovėlyje visur pabrėžia, jog mokytojui maža yra mokėti savo dalykas: jis turįs mokėt ir vaikams dėstyti savo mokėjimą kaip reikiant. Autorius reikalauja, kad mokytojų mokyklose ir dvasinėse seminarijose būtų einama tikybos mokslo ir metodika (23 psl.). Tik tą metodiką jis, matyti, kiek kitaip supranta: joje randame daug ir tokių dalykų, kurie paprastam pedagogui yra ne visai suprantami. Vienoje vadovėlio vietoje autorius įtiesiai sako: „Religijos mokymas kitaip privalo būti vedamas, negu kiti mokslo dalykai. Reik visados atsiminti, jog religija, tai Dievo mokslas, o ne šio pasaulio žemiškas dalykas“ (42 p.)*). Atsimindamas tą skirtumą, autorius daug ką, kaip matysim, stengiasi labai nepaprastai nusakyti tikybos mokytojams, kuriems skiria savo vadovėlį; kiti, ne tikybos, mokytojai toje metodikoje, jei skai-

*) Šitos vietos autoriaus žodžius taip tesuprantu: religija yra paties Dievo duotas mums mokslas, visai nepanašus į tuos mokslus, kurių turime išsigalvoję čia žemėje begyvendami. Pats pasakymas „Dievo mokslas“ yra gana paprastas (plg. „Teologija yra Dievo mokslas, gramatika yra kalbos mokslas, pagiedok man Šv. Jono giesmę“).

tys, ras daug dalykų, apie kuriuos jie pedagogikos rašiniuose visai nebuvo skaitę.

Kiek visa šita metodika tinka, kiek ji netinka mokyklai, jos Dievo mokslui — apie tai aš, būdamas ne specialistas, nespręsiu. Čia pažymėsiu tiktai kelis naujus man to mokslo dalykus, su kuriais sunku yra man, b. pedagogui, sutikti; kalbėsiu tiktai apie dalykus, kurie šią metodiką išskiria iš kitų metodikų ir tiesiog iš kitų pedagogijos mokslų. Kitus šio rašinio dalykus palieku apsvarstyti tiems, kurie geriau nusimano apie visą tą Dievo mokslą, apie tą „nežemiškąjį dalyką".

II. Katekizmo mokslas mūsų mokyklose, žemosiose jų klasėse, einamas paprastai „klausimų ir atsakymų" keliu, nors kiti mokyklos dalykai senai jau kitaip aiškinami mokiniams. Daug kas dabar reikalaujam, kad ir katekizmo dalykai būtų tiesiai aiškinami (apsakomi, pasakojami, dėstomi), ne „klausimais atsakymais" įkalami mokiniams į galvas. Šios metodikos autorius į tą dalyką kiek saviškai žiūri: jis niekur nepasako, jog katekizmo dabartiniai „klausimai atsakymai" yra jau atmestini, jau savo amžių išgyvenę, jis tiktai rodo vienoje kitoje savo vadovėlio vietoje, k o k i e klausimai netinka (98...). Autorius žino, kad „klausimų — atsakymų forma verste verčia mokinius atmintinai mokintis" (99), bet tie klausimai atsakymai tuo esą geri, autoriaus supratimu, kad jie d a r b ą p a l e n g v i n ą mokytojui ir mokiniams (99). Pasiaiškindamas jis tiek tepasako: „Tėvai ir globėjai (tais „klausimais atsakymais") gali mokinti religijos savo vaikus namie ir lengvai iškvosti" (99). Kuo tie klausimai ir atsakymai yra lengvi mokiniams, kuo jie naudingi pačiam t i k y b o s mokslui, vaikų proto ūgiui — to autorius mums, pedagogams pašaliečiams, neaiškina. Maža to: katekizmo dalykų pasakojimą, aiškinimą, apsakymą, paprastą dėstymą autorius laiko ir ne visai geru tikybos mokslui dalyku, iš nupasakojimo sunkoka esą „n u s i t v e r t i r e i k i a m ų j ų į s e k m u m ų, ypatingai mažiems vaikams".

Kitoje vietoje (39) autorius jau kiek kitaip apie rūpimą mums dalyką sako: „A t m i n t i n i s, m e c h a n i n i s m o k y m a s... apsunkina mokinius ir atgraso juos nuo religijos mokinimosi. Iš čia, galima sakyti, kyla atšalimas ir neapykanta prieš religiją." Kodel gi autorius, pažymėjęs kitoje vietoje (99), jog „klausimai atsakymai" verste verčia mokinius

atmintinai mokytis, sako vienoje vietoje (99), kad tas mokymasis palengvinąs mokiniams darbą, o kitoje vietoje, kalbėdamas apie atmintinį „mechaninį mokymą“ (39), žiūri į jį jau visai neigiamai, niekinamai? Reikėtų, rodos, ko viena laikytis, kalbant apie tai, ko vaikai turi mokytis atmintinai, mechaniškai.

Autorius maža čia ras, tur būt, šalininkų kitų pedagogų tarpe.

III. Autorius mėtosi, svyruoja ir toliau. Pasakęs tam tikroje vietoje, jog „iš pasakojimo į mokymą“ reikią eiti, kada mokome vaikus katekizmo (39), jog „atmintinės tiesos reik iš anksto suprantamai išdėstyti ir paskui išmokinti“ (40), autorius čia pat, kalbėdamas apie poterių dalyką, tuoj vėl kitaip nusako. Jis tiesiai sako: „Poteriai iš dalies sudaro išimtį. Maži vaikai dar nesugebi jų suprasti, bet reik išmokinti, kad galėtų melsti... Paaugę supras... Kad šitie reikalavimai yra būtini ir išmintingi, nėra reikalo išrodinėti, nes kiekvienam žmogui aišku“ (40). Taip, su šitais reikalavimais, mes prasti žmoneliai, gal būt, ir turime sutikti, gal jie „kiekvienam aišku“, bet man, turiu drąsos pasisakyti, jie yra... visai neįtikimi!

Kur čia dingo autoriaus logika? „Mokydamiesi atmintinai, nesuprasdami mokomojo dalyko, vaikai lengviau išmoksta (99), vaikas turi suprasti mokomąjį dalyką (40), vaikai pradžioje nesugeba suprasti poterių, bet jų reikia noroms nenoroms mokyti, kad ir nesupranta jų vaikai (40), toks mechaninis mokymasis apsunkina mokinius ir atgraso juos nuo tikybos dalyko“ (39), — tokios yra paties autoriaus nuomonės, ir tas autorius vis delto nori, kad vaikus iš mažens tas mokslas atgrasytų, kad jie kalte kaltų poterius ir nesuprasdami!! Mes, paprastieji mokytojai, to, rodosi, niekad negalėsim suprasti — mums šita logika yra visai neįmanoma.

Autorius nori, kad vaikai tuoj išmoktų Dievą melsti, bet kokia nauda iš tos maldos, kurios vaikai, kaip ir tų poterių, nesupranta? Kiek čia yra naudos vaiko galvai ir visam jo mokslui?!

K. J. Skruodys, eidamas čia prieš visokios logikos ir pedagogikos dėsnius — kam čia tarnauja, Dievui ar kam kitam? Man jo dėsniai tokie yra įstabūs, jog, dovanokit, dar kiek turiu neiškentęs apie juos kalbėti. Vienoje vietoje (71) autorius tiesiai

sako, jog „atmintinis mokymas — sunkus darbas“, ir tuoj pamoko savo draugus: „Prieš mokydami (katekizmo dalykų), p a a i š k i n k i m e jiems (vaikams) pateiktąjį turinį, kad suprastų, ką mokinasi. Išimtį sudaro tik p o t e r i a i“ (71), — čia, vadinasi, kur vaikai turi mokytis atmintinai poterių, nė paaiškinimai nereikalingi! Autoriui patarčiau: pradėjęs kalbėti apie mokslo dalyko metodiką, apie pedagogiją, kalbėk apie ją žmoniškai, suprantamai, mokslingai, taip, kaip pedagogas turi kalbėti apie pavestą jam visuomenės branginimą ir tikrai brangų jai darbą, ir kalbėdamas nesimėtyk į visas šalis, gaudydamas vėjus, apsidengęs pedagogo drabužiu.

IV. Šios metodikos autorius rašo vietomis labai nepaprastai ir apie istorijos dalykus, jau kito mokytojo dėstomus mokykloje. Taip antai, pažymėjęs, kad 18-jo amžiaus pabaigoje ir 19-jo pradžioje buvęs sunykęs („nupuolęs“) Eiropoje tikybos mokslas (146), jis taip paaiškina tą dalyką savo skaitytojams: „jį (tą tikybos ar tikybos mokslo sunykimą) iš dalies pagamino įvairūs aštuonioliktojo amžiaus filosofai, kurie įvairiose šalyse įvairiai vadinosi (šviesuoliais, racionalistais. . .).“ Kad tuokart buvo visas gyvenimas gerokai suiręs, kad jis nėjo „Dievo duotais įsakymais“, kad daug kuo kalti buvo tuomet ir to laiko dvasininkai, nedirbę savo darbo kaip reikiant, kaip reikalauja Kristaus mokslas — apie tai jis vadovėlyje nutyli, nieko nesako. Mokiniai, išgirdę apie tokį „istorijos įvykį“ tikybos moksle, — taip aiškins, tur būt, tą dalyką ir tikybos mokytojas, — kalbėsis, žinoma, apie jį ir su savo istorijos mokytoju, bet tas, klausiamas, jiems ką kitą pasakys; ką kitą jiems nusakys, klausiami, ir kiti mokinių mokytojai. Jie, man rodosi, aiškins tą dalyką mokiniams ne „racionalistų“ biaurybių atsiradimu, jie kitą priežastį iškels čia aikštėn. Ar tas jų aiškinimas bus naudingas pačiam Dievo mokslui — aš labai abejoju.

Kalbėdamas apie tuos racionalistus, autorius sako kiek toliau, kad jie „pagamino baisią francūzų revoliuciją“ (147). Vaikai, girdėdami apie tokią didžiosios revoliucijos priežastį, vargu bau įtikės savo dvasios tėveliui, tikybos mokytojui, jei jie bus ėję tą revoliuciją istorijos pamokomis. Iš tokio jų neįtikėjimo, iš tokio racionalistų „pagaminimo“ — kam bus mokykloje naudos?!

Ėmęs kalbėti apie Kristaus mokslo pagerėjimą 19-me amžiuje, autorius sako: „(Krikščionybės gynėjai dabar) pradėjo

kreipti daugiau domės į Biblijos istoriją, į mokinių valią, kad išmokius dorai gyventi. Pagaliau atsižvelgta daugiau į supratimą, negu į atmintinį mokymąsi" (147). Tuo pasakymu ar tais pasakymais juk, rodosi, pažymėta drauge, jog pirmiau, kada taip buvo įsigalėję vadinamieji racionalistai, tikybos mokytojai, begaudydami vėjus ar tikybos mokslo mažmožius, maža tesiskaitydavo su Biblijos istorija, su tikybos mokslo esme, jog maža jie tesirūpindavo, kad vaikai dorai gyventų, jog mokytojai nesiskaitydavo su vaikų prigimtimi, su jų siela, su jų valia, jog jie liepdavo mokiniams tiktai atmintinai mokytis, nežiūrėdavo, ar mokiniai ką supranta, ar ne...

Taigi iš tų mano čia įrašytų autoriaus pasakymų lyg aišku, kad tikybos mokytojai tų racionalistų metu buvo labai menki, kad tie vadinamieji racionalistai suragino, šiaip ar taip, tur būt, ir juos giliau žiūrėti į tikybos mokslo dalyką. Jei visas tų racionalistų darbas būtų buvęs tuščias, nereikalingas tikybos mokslui, taip tada sunykusiam, tad ir po Didžiosios revoliucijos laikų būtų turėjęs tas mokslas ir su juo viskas grįžti į tas senovės vagas, kuriomis ėjo žmonių gyvenimas prieš tą „racionalistų pagamintąją revoliuciją". Čia, rodosi, kalbėdamas apie istorijos laikus, autorius turėjo kaltinti ne tiek tuos prasimanėlius racionalistus, kiek apsileidėlius to laiko dvasininkus, tikybos mokytojus, kuriems mažių mažiausia reikalingas buvo racionalistų (ar tos baisiosios revoliucijos) akstinas. Jei šitaip žiūrės į tą dalyką ir kiti mokytojai (galimas daiktas, jog ir tokių atsiras mokytojų tarpe), jei taip žiūrės, tų mokytojų pamokyti, ir mokiniai, tikybos mokytojo auklėtiniai, tad tikybos mokytojas pasemtais iš šios metodikos aiškinimais nieko nepelnys savo branginamajam mokslui.

Istorijos faktai yra lankstūs, bet vis delto nereikėtų jų visaip, saviškai, per akis lankstyti pedagogui, mokinių auklėtojui.

V. Autorius savo metodikoje dažnai pasako, kad tikybos mokytojas turįs daugiausia veikti mokinių valią, kad sausais logikos išrodymais dažnai sunku esą kas padaryti toje auditorijoje, kurioje auklėjami ir dorinami žmonės (vaikai). Bet vis delto jis „proto išrodymais" mėgsta dažnai visai be reikalo operuoti. Taip antai, kalbėdamas apie sielos nemirtingumą" (60), apie „vėlės nemirtingumą" (60), jis be reikalo kalba apie kai kuriuos vadinamuosius „proto išrodymus" (59), apie

„įvairių tautų įsitikinimus“ (60): apie senovės graikų Tartarą, apie Elizėum, apie Lietuvos palaidotąją deivę Vėliuoną, apie germanų Valhalle (60)... Jei mokiniai iš kitų savo mokytojų, iš skaitymų, iš savų pastebėjimų žinos, jog tie senovės įsitikinimai žmonių kultūros ūgyje ką kita reiškia, jog jie, tikrai sakant, sielos nemirtingumui įrodyti čia netinka, jog jie nėr čia „proto išrodymai“, tad jų (mokinių) akyse gali pagaliau sugriūti ir visas autoriaus to dalyko „išrodymas“. Autorius, kalbėdamas apie tą dalyką, turėjo, man rodosi, pasitenkinti kitais, daug tvirtesniais, didesniais argumentais: mūsų „proto išrodymų“, kaip ir Dievo vardo, nereikia imti be reikalo!... Juos paėmęs, neišmanėlis dažnai tiktai griauna rūmą, kurį jis tariasi tvirtinąs.

Tokios pat rūšies, kaip šitas, yra ir autoriaus aiškinimas „iš numirusiųjų atsikėlimo“ ir „iš numirusiųjų prisikėlimo“ (63). Atsakydamas į pasistatytąjį klausimą: „Iš kur žinome, jog Kristus prikels numirusius“? (63), autorius, apsišarvojęs visais mokslo ginklais, tuoj atsako: a) iš Kristaus žodžių... b) iš Kristaus darbų, c) i š g a m t o s... Tą gamtos dalyką, tą jos pamokymą šiam reikalui autorius taip aiškina: „ji (gamta) pavasaryje atgimsta..., o rudenyje apmiršta — užminga. Mūsų rytmetinis kėlimasis — tai pavasaris gamtoje; jis puikiausiai ir ryškiausiai primena mums iš numirusiųjų p r i s i k ė l i m ą“ (63). Mokinys iš gamtos apie būsimąjį atsikėlimą, apie tą Dievo mokslo slėpinį, nieko nesužinos: kas yra gyvas, kas tiktai miega, kaip gamta žiemą arba žmogus naktį, tas atsikelia, bet... n u m i r u s i o j o žmogaus kūnas arba s u e i ž ė j u s i o ir s u p u v u s i o medžio dalelės, mokiniui aišku iš to gamtos mokslo, neatsikelia, iš jų kas nauja teatsiranda... Kam čia reikėjo aiškinti tas dalykas mokiniui tokiais slidžiais, silpnais, neįrodomais argumentais? Tikyboje, tikybos moksle yra dalykų, kurių negali žmogus visai suprasti, kurie yra mums s l ė p i n i a i, kurie neįmanomi žmogaus galvai, tad kam gi reikia viskas stengtis pirštu prikišamai įrodyti tam silpnapročiui žmogui, juo labiau vaikui? Jei mokinys argumento silpnumą supras ir tas argumentas betgi bus jam kalte kalamas, tad jis, tas mokinys, saviškai galvodamas (ir jis neiškenčia negalvojęs), sakys, jog ir visas tas kalamas jam dalykas yra niekniekis... Autorius, kalbėdamas apie tą dalyką, juk turėjo žinotis ką darąs tikybos mokslui, mūsų

mokyklai! Kam čia reikėjo kalbėti apie tą „puikiausią ir ryškiausią priminimą“, apie tą gamtos teikiamą mums pamokymą?

VI. Vienoje vietoje (95) autorius, pasakęs tikybos mokytojams, jog „istorija aiškiai mums rodo katekizmo naudingumą ir jo galią“, taip poškina savo skaitytojui: „Jo (katekizmo) mokslas yra tikras, nes jį patvirtina Šventa B a ž n y č i a, kuriai Kristus suteikė g a l i ą i r n e k l a i d i n g u m ą.“ Tikybos mokytojai taip didžiuotis neprivalėtų. Einant tikybos mokslu, mūsų Bažnyčios mokslu, neklaidingas yra tik didysis jos valdovas, kada jis skelbia iš katedros pasauliui tam tikro visuotinio didžiųjų dvasininkų susirinkimo nusprendimus apie Bažnyčios dogmatus. Ir tas Valdovas gali klysti, kalbėdamas apie politiką, apie partijas ir apie kitus tokius gyvenimo dalykus: čia nėra reikalo klaidinti žmonės. „Katekizmus“ rašo labai įvairūs žmonės (išmintingieji ir neišmanėliai), „katekizmas“ nėra tam tikras visuotinio susirinkimo dogmatas; ne visi katekizmai yra geri, ne visi jie su vienas kitu sutinka; katekizmuose autoriai daugybę visokių dalykų prirašo; ne visų tų autorių „mokslas“ ir ne visoks jų „mokslas“ yra t i k r a s, kad ir „patvirtina“ tuos mokslus dažnai Bažnyčia, kaip ji yra patvirtinusi, sakydama tam tikroje rašinio vietoje „Imprimatur, nihil obstat“, ir šitą mano čia kalbamą tikybos metodiką. Ir Bažnyčios žmonės vienas kitas šį tą neapsižiūrėję arba skubotai ir neatsargiai padaro; bet remtis tiems žmonėms paskui „Bažnyčios neklaidingumu“ yra lyg ne visai gražu; nereikėtų, rodosi, tuo didžiuotis bent šitam tikybos metodikos autoriui.

Autoriaus šitos vietos tvirtinimas metodikoje yra man panašus į nebegalimą dabar, man šiam reikalui tepramanomą nevykusio matematikos vadovėlio autoriaus pasakymą: „Mano vadovėlio mokslas yra t i k r a s, mano vadovėlis yra t i k r a i g e r a s, nes jį yra patvirtinusi Švietimo Ministerija, kuri būdama žmonių švietimo vadyba, mūsų visuomenės branginama ir laikoma, negali būti silpna, negalinga arba, kaip kurie-ne-kurie neišmanėliai kartais galvoja, klaidinga.“ Ir Bažnyčia (jos žmonės), man rodosi, kartais neapsižiūri: išleidžia vieną kitą ne visai tikusį vadovėlį arba jį patvirtina... tik del to, kad kito, geresnio, jos žmonės, patys Dievo žodžio skelbėjai, vis dar kažin kodel nemoka ar tik negali parašyti

tikybos mokslo reikalui; vadovėlių darbas reikia dirbti mokamai, reikia mokamai ir tikybos dalykai dėstyti mokykloje, jei nenorime, kad čia paskui visoki „racionalistai" įsigalėtų ir imtų ką griauti.

VII. Autorius, kalbėdamas tikybos mokytojams (metodika jiems teparašyta) apie Šv. Mišių klausymą (107), duoda jiems tokių patarimų ar pamokymų: „Įsakoma vaikams, kad prieš pamaldas susirinktų į paskirtą vietą, o iš ten mokytojas nuveda visus bažnyčion. Esamus bažnyčioje mokinius prižiūrėkime, ar visi atėjo, ar rimtai laikosi. Pastebėtus trūkumus praneškime mokiniams (atskirai kiekvienam)... Nebuvusieji tepasiaiškina mokytojui, kodel nedalyvavo (= nebuvo bažnyčioje per mišias). Nebuvusieji be rimtos priežasties r e i k b a u s t i ir reikalauti, kad lankytųsi. Jei dažnai išleidžia (= jei dažnai neateina mišių klausyti), neturint (= neturėdami) svarbesnės priežasties, r e i k s m a r k i a u nubausti."

Man sunku čia autorius ir suprasti. Jis vietomis sakosi vadovėlyje nėsąs bausmių šalininkas, bet čia, kalbėdamas apie mišių klausymą, kažin kodel r e i k a l a u j a, kad mokiniai būtų už neklausymą b a u d ž i a m i, kad būtų vis s m a r k i a u b a u d ž i a m i: jis nori b a u s m ė m i s p r i v e r s t i mokinius dažniau klausyti Bažnyčioje Mišių. Prieš kalbant su šių dienų mokytojais apie bausmių reikalingumą, autoriui reikėjo pagalvoti, jog kur kur, bet čia, tikybos moksle, tai jau tikrai yra nereikalingos bausmės, jog čia kitu, daug gardesniu, vaistu yra gydoma liga.

Kad ir yra patvirtinusi šitą vadovėlį „neklaidingoji Bažnyčia" (= jos žmogus), bet vis delto, man rodosi, jog Jėzus Kristus, tas mūsų Mokytojas, negali džiaugtis tokiais, kaip šitas, savo mokslo aiškintojais, Dievo žodžio skelbėjais, taip drąsiai ir negražiai aiškinančiais Dievo mokslo dalykus...

VIII. Dabar kitų tautų pedagoginiuose raštuose, kuriuose kalbama, tarp ko kita, ir apie tikybos mokymą, tenka rasti kartais galvojimų ir apie pažymių („2, 3, 4, 5") reikalingumą ar nereikalingumą mokykloje, atestuojant mokinius. Kalba juose apie tą dalyką kartais ir tikybos mokytojai. Šie ima dabar kartais reikalauti, kad tikybos (ir doros) moksle šitie pažymiai toliau nebebūtų vartojami mokyklose.

Norėjau apie tą dalyką rasti kiek paaiškinimų ir K. J. Skruodžio Metodikoje; bet apie jį autorius, kalbėdamas apie visokius visiems aiškius „išrodymus“, apie visokius „aiškių aiškiausius“ dalykus, apie bausmes..., nė žodeliu neprasitaria: jis tebenori, matyti, kad tikybos mokytojai penketukus, dvejetukus... (tuos pažymius) ir toliau rašytų, kaip rašę, mokiniams „ad majorem religionis gloriam“. Gaila!

Dabar daug kas sako, kad tie pažymiai tikybos mokslui yra visai nereikalingi kitų mokslo pažymių tarpe. Tie žmonės, tarp ko kita, sako: a) kartais religingas, visai doras mokinys parsineša mažą pažymį tik del to, kad jis negabus, kad jis sunkokos galvos, kad jis negali iškalti atmintinai visa, kas jam kalama į galvą tikybos mokytojo; toks mokinys nusiminęs ima kartais be reikalo abejoti ir del pačių Dievo mokslo dalykų, ir iš tų jo abejojimų, iš to jo atšalimo, nebepasitikėjimo tikybos mokytoju, savo dvasios vadovu, yra... tik „velniui“ naudos; b) yra mokinių nereligingų, patvirkusių, gyvenančių nedorai, bet gabių, mokančių atsakyti į visokius tikybos klausimus ir nesimokius, galvos nesukus — ir tikybos dalykų mokytojas, kurs yra drauge ir doros mokytojas, tam mokiniui „penkis“ (penketuką) rašo; kitas mokinys, antrasis (a), žiūri į visą tą dalyką, saviškai galvoja ir galvą krato, dar labiau nusimena, dar labiau atšąla tam savo branginamajam tikybos ir doros mokslui; c) tikybos ir doros mokytojui sunku yra išreikšti pažymiu vaiko g e r u m o, vaiko r e l i g i n g u m o dalykas, nors tas dalykas kaip tik turėtų rūpėti pirmiausia ir, rodosi, visada tam mokytojui, kurs yra mokiniams drauge ir dvasios, doros vadovas... Tikybos mokytojui svarbiausia, rodosi, turi būti pats auklėjimas ir dorinimas, ne „tikybos mokslo“ painiavos, smulkmenos, ne jo istorija, kilmė, išrodymai, ne pats mokslas. Tas „mokslas“, žinoma, irgi einamas, bet sprendžiamo balso tas dalykas, atestuojant mokinį „tikybos dalykui“, čia, rodosi, neturi vertės. Jei tikybos mokytojas atestuoja kuriam reikalui mokinius pažymiais, tie pažymiai turi reikšti tiktai mokinio religingumą, artimo meilę, dorumą — tą, kas yra tikybos mokslo esmė.

Jei tikybos mokslas tikrai yra „nežemiškas dalykas“, jei norima juo pasiekti tiktai tam tikras mokinio sielos nusistatymas, tiktai padaryti, kad mokinys, begyvendamas mokyk-

loje, įgytų daug supratimo apie Kristaus mokslą ir jo reikšmę visuomenės gyvenimui, kad mokykla duotų visuomenei tikrai religingą, dorą, mylinčią kitus asmenybę, tad reikia pirmiausia, kad tikybos mokytojas būtų pats be galo doras, visai tiesus, be galo teisingas, visai šviesus krikščionis, didis Kristaus mokslo esmės šalininkas; reikia, kad jis pirmiausia ir visu savo gyvenimu galėtų būti mokiniui šviesaus krikščionies, labai gero žmogaus pavyzdžiu. Jei tikybos mokytojas pats turi kokių šios rūšies ydų gyvenime, jei viena kita jo yda krinta gyvenime į akį, — mokiniai yra labai pastabūs žmonės, — tad jo dėstomasis Kristaus mokslas gilių šaknų mokinių tarpe, jų sielose vis delto negalės įleisti. Apie šitą dalyką, kaip ir apie pažymius, K. J. Skruodys betgi nekalba: čia man irgi reikėtų lyg tylėti, kalbant apie jo „Metodiką". Tyliu.

IX. Baigiu. Mokslo Draugija gerai padarė, išleidusi šitą tikybos metodikos vadovėlį: dabar žinosime aiškiai, kaip eina tikybos mokslas mokykloje, kaip viena kita tikybos mokytojų srovė ima tą dalyką aiškinti savo draugams... Dalykas yra labai svarbus. Žinodami, galėsime apie jį ir diskutuoti, kalbėtis: pradžia yra paties K. J. Skruodžio padaryta. Diskutuodami kalbėdami, ką-ne-ką ir nukalbėsime pagaliau, nukalbėję, tikiuosi ir padarysime: taip, kaip dabar eina tas mokslas, ilgai nebegali eiti kultūringojo krašto mokykloje.

X. „Metodkos" kalba yra labai ligota. Apie ją pakalbėsime kiek vėliau, kitame straipsnyje. [7]

J. Jablonskis.

[1920 m. „Lietuva" NN 105 ir 106].

1. M. Biržiškos Lietuvių literatūros istorijos santrauka. Pusl. 1—16, Vilnius, 1919 m.

2. M. Biržiškos Mūsų raštų istorija, 1547 m. — 1904 m. Pusl. 1—112. „Švyturio" bendrovės leidinys, Kaunas (Tilžė), 1920 m. Kaina 10 auks.

3. Pasakėčios. Rinkinėlis kalbos mokslui. Kaina 1 auks. 50 sk. Kaunas, 1920 m.

Čia turime tris dalykus, skiriamus mūsų raštų (literatūros) ir kalbos mokslui, einamam mūsų mokyklose. Visi tie dalykai skiriami, žinoma, ir šiaipjau žmonėms skaityti.

1. Pirmajame raštelyje M. Biržiška trumpai kalba apie mūsų raštų istoriją, nuo pusės XVI amžiaus ligi 1915 m. Čia

turime tų raštų lyg konspektą, Vilniaus „cenzūros leistą“ lietuvių reikalui. Dalykėlis yra skaitytinas.

2. Antrajame savo darbe tas pats autorius jau plačiau kalba apie mūsų raštų istoriją, pradėjęs ją nuo penktosios dešimties XVI amžiaus ir baigdamas 1904-aisiais metais, tuo laiku, kada Vilniuje pradėjo eiti pirmasis mūsų dienraštis. Apie paskutinįjį mūsų raštų laikotarpį (1904 m. — 1920 m.), apie to meto raštų ūgį autorius kalba labai trumpai, paminėdamas tiktai keliais bruožais mūsų laikraščių skaičių 1914 m., kelių rašytojų darbus ir kelis pirmuosius mokslo vadovėlius, išėjusius Vilniuje prieš 1915 m.

Rašinio pradžioje kiek kalbama apie mūsų tautosaką (mįsles, dainas ir t. t.). Pati raštų istorija išdėstyta paamžiui. Pažymėti įvairūs tų raštų vargai, svetimųjų rašytojų mokslo ir šiaip jau darbai, kurie ir mums atgyjant turėjo, šiaip ar taip, rūpėti.

Šitą „Mūsų raštų istoriją“ autorius skiria ir mūsų mokyklai, kuriai ji „galės atstoti, bent tuo tarpu, ir reikalingą jai mūsų raštų istorijos v a d o v ė l į“.

Savo prakalboje autorius pažymi ir tą dalyką, jog mokiniams, kurie naudosis šitąja istorija, reikia skaityti nagrinėti su mokytoju ir tam tikros chrestomatijos, skiriamos kalbos mokslui, arba atskiri rašytojų darbai; bet tų darbų, tų jų raštų, mokykla ligi šiol, rodosi, beveik visai neturi. Kas tuo dalyku pasirūpins?

Šio rašinio kalba yra, rodosi, taisyklinga, visai pakenčiama mokyklos vadovėliui. Apie raštų kalbą Biržiška šiuo tarpu gana daug rašo, kalbėdamas apie atskirųjų rašytojų (Mažvydžio, Bretkūno, Širvydo, Daukšos, Duonelaičio, Valančiaus...) raštus, apie „Aušros“, „Varpo“ kalbą. Iš tų mažmožių, kaip ir iš paties rašinio kalbos, spėjama, kad čia kalbos reikalui buvo prisidėjęs ir J. Jablonskis.

Rašinio klaidų šiuo tarpu matome ne daugiausia. Daugumas jų pažymėtos gale tam tikruose atitaisymuose. Nepažymėtos, kiek esam pastebėję, tik šios klaidos: 1) varijantų (psl. 3); 2) gyventojų s t o v į (48); 3) taip s a v o gano (95); 4) spausdina rusų, ne vokiečių arba lenkų, moksliniuose laikraščiuose (105); 5) 80... v a l s t y b ė (110). Tas vietas patariame šiaip pasitaisyti: 1) v a r i a n t ų; 2) gyventojų b ū-

seną (būtį, būvį); 3) taip save gano; 4) spausdina rusų, vokiečių arba lenkų moksliniuose laikraščiuose; 5) 84... valstybėje.

Po šito rašinio, pasirodžius tam tikrai raštų chrestomatijai, turės arba galės netrukus pasirodyti ir visai tinkamas mokyklai mūsų raštų istorijos vadovėlis: ne visi šio rašinio dalykai (partijų barniai, jų ūgis arba nykimas) tinka mokyklos vadovėliui; tame vadovėlyje lauksime daugiau nurodymų apie tuos mūsų raštus, kurie yra visai įmanomi einantiems literatūrą mokiniams. Šitas M. B-os rašinys duos pradžią, tikimės, kitiems tos rūšies vadovėliams. Bet šiuo tarpu jis yra visai pakenčiamas: jį teikiame aukštosioms mokyklų klasėms ir šiaipjau skaitytojams.

3. „Pasakėčiose" yra 25-ų Krilovo pasakėčių vertimai. Vertėjas, beversdamas tas pasakėčias į lietuvių kalbą, yra neiškentęs kai ką ir visai saviškai nusakyti: pasakėčios „Gaidys, gegutė ir žvirblis" ir „Vyrai ir arklys" yra jo visai saviški nusakymai, kaip ir atskiros pasakėčios. Krilovo pasakėčios parašytos eilėraštine kalba, bet vertėjo, tos kalbos „gudrybių" nemokėjusio, jos išverstos paprastąja (prozos) mūsų kalba. Čia duotos dar penkios mūsų rašytojų eilėraštinės pasakėčios ir penki eilėraštinių mūsų pasakėčių atpasakojimai. Rašinyje po trumpos prakalbos yra pasirašęs Rygiškių Jonas; iš to, kaip ir iš visos pasakėčių kalbos, spėjame, kad tą rinkinėlį yra ir vertęs ar jo vertimą redagavęs tas pats Rygiškių Jonas. Rinkinėlio pasakėčios turiningos, jų vertimų kalba taisyklinga, graži, gyva. Skirdamas tas pasakėčias kalbos mokslui, vertėjas turi galvoje, tur būt, vidurinę mokyklą arba tą aukštesniosios mokyklos klasę, kurioje einamos įvairios epo rūšys (pasakos, pasakėčios, apysakos...).

Rinkinėlyje yra kiek ir korektūros klaidų, bet jos gale neatitaisytos. Skaitytojui patariame atsitaisyti šias klaidas: [8]

[1920 m. „Tauta" N 34].

M. Biržiškos. Mūsų raštų istorija, 1547 m. — 1904 m. Psl. 1—112. Švyturio išleidimas, 1920 m., kaina 10 auks.

M. Biržiškos šituo rašiniu išleisdintas pasirodęs pernai Vilniuje, dabar lietuviškai parašytas jo „Skrót dziejow pismiennictwa litewskiego". Lietuviškame leidime yra ir kurie-ne-kurie nauji priedėliai. Paskutinis Vilniškio leidimo skyrelis (1904

—1914 m.) čia žymiai sutrumpintas. Teksto kalba šiuo tarpu visai tinka vadovėliui. Savo rašinį autorius vadina „mokslo priemone“, kuri turinti atstoti šiuo tarpu ir tam tikrą mūsų literatūros istorijos vadovėlį Lietuvos mokykloms.

[1920 m. „Lietuva“ N 129].

Prabočių anūkas. Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai ir žymesnieji lietuvių kalbos mylėtojai. Psl. 1—128. Tilžėje, 1920 m.

Rašinys išspausdintas lotinų raidėmis. Autorius kalba apie įvairiausius lietuvių rašytojus, kilusius iš Prūsų Lietuvos ir dirbusius Prūsų Lietuvoje. Jo kalbama ir apie šiaip-jau žymesniuosius Prūsų Lietuvos žmones, dirbusius lietuvių kalbos ir lietuvių raštų reikalui. Apie Vydūną, M. Jankų ir kitus tebegyvenančius Prūsuose mūsų darbo ir raštų žmones autorius šiuo tarpu nekalba.

Rašinyje kiek smulkiau paminėti 77 Prūsų rašytojai ir šiaip-jau darbuotojai. Kalbant apie rašytojus yra duota šiek tiek ir jų raštų pavyzdžių (kelios raštų ištraukos). Kalbama čia kiek smulkiau apie Rapagelionį, Kulvietį, Mažvydį, Bretkūną ir kitus mūsų darbo žmones, apie kuriuos kalba „raštų atžvilgiu“ ir M. Biržiška, čia aukščiau pasakytame savo rašinyje. Prabočių Anūko rašinys tuo būdu kiek papildo ir M. Biržiškos rašinį. Teikiame ir šitą rašinį mokyklų bibliotekoms.

[1920 m. „Lietuva“ N 129].

M. Biržiškos Mūsų raštų istorija 1547 m. — 1904 m., psl. 1—112, kaina 10 auks. Kaunas, („Švyturio“ bendrovė) 1920 m.

Pasakėčios. Rinkinėlis kalbos mokslui. Kaina 1 auks. 50 sk. Kaunas (Šv. Min. L. K. leidinys), 1920 m.

Apie šituodu rašiniu buvo jau, rodosi, kiek minėta „Lietuvoje“. Abu juodu skiriamu mūsų mokyklai, vienas — mūsų raštų istorijai, antrasis (rinkinėlis) — kalbos mokslui. Pirmajam raštui reikalinga tuojau mūsų raštų istorijos chrestomatija; ją skaityti, nagrinėti liepia ir šios istorijos autorius: tos chrestomatijos labai laukia ir mokykla. „Pasakėčių“ rinkinėlis yra tiktai vienas iš tos daugybės raštų rinkinėlių, kurių irgi labai laukia mokykla — kalbos mokslui ir einamiems mokykloje literatūros dalykams (literatūros teorijai). Kas pasirūpins patenkinti šituo atžvilgiu mokyklą?

Prieš mokslo metų pradžią pažymiu čia tiktai kelias klaidas, neatitaisytas šių rašinių gale. Nepažymėtos, kiek esu pastebėjęs, raštų istorijos gale šios klaidos: 1) varijantų (psl. 3); 2) gyventojų stovį (48); 3) taip savo gano (95); 4) spausdina rusų ne vokiečių arba lenkų, moksliniuose laikraščiuose (105); 5) 80... valstybė (110). Tos vietos šiaip reikėtų pasitaisyti skaitytojui: 1) variantų; 2) gyventojų būseną; 3) taip save gano; 4) spausdina rusų, vokiečių arba lenkų moksliniuose laikraščiuose; 5) 84... valstybėje. „Pasakėčių" rinkinėlyje mano pastebėtos dar šios klaidos: 1) Taip girant lapei (psl. 16); 2) nelaimingų gyvulių (21); 3) Stai (30). Reikėtų atitaisyti: 1) Taip giriant lapei; 2) nelaimingųjų gyvulių; 3) Štai.

Kalbos mokytojas.

[1920 m. „Lietuva", priedas, N 152].

J. Damijonaičio Lietuvių kalbos gramatika. Trumpas vadovėlis mokykloms (mokslo pradžiai). Kaunas („Švyturio" leidinys), 1920 m. Pusl. 1—128. Kaina 8 auks. (be apdarų).

Vadovėlis be prakalbos: autoriaus nepažymėta pradžioje, kurioms mokykloms skiriamas rašinys, kaip kada turi juo naudotis mokytojai... Gramatikos terminus, daugelį kalbos pavyzdžių ir šiaipjau pasakymų gramatikai autorius sakosi (tuoj pradžioje) ėmęs iš P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono vadovėlių. Gramatikos tekstas tėra, rodosi, saviškai išdėstytas „mokslo pradžiai" tų vadovėlių turinys. Iš daugybės tam tikrų uždavinėlių („išrašykite, pabraukite, kryžiukų vietoje pastatykite balsę" ir t. t.) samprotauju, jog vadovėlis skiriamas daugiausia, šiaip ar taip, pradedamosioms mūsų šių dienų mokykloms (pirmajam mūsų mokslo įstaigų koncentrui).

Pirmoje vadovėlio dalyje, kuriai autorius duoda **žodžio dalių** vardą (3—15), yra kalbama vaikams apie garsus, raides, garsų skyrius, skiemenį, žodžio šaknį, priešdėlį, galūnę, liemenį, apie ištisinius ir sudurtinius žodžius; antroje tos pačios dalies skiltyje (15—17) kalbama apie **daiktą, daikto ypatumą** ir **veiksmą.** Antrojoje dalyje (19—98) dėstomos **kalbos dalys** (visos paeiliui). Trečioji gramatikos dalis (99—125) paskirta **sintaksės** dalykams (sakiniui ir jo dalims, sakinių įvairybėms, sintaksės pilnačiai, tiesioginei ir netiesioginei kalbai, skirtukams).

Vadovėlio dalykai beveik visi sutinka su kitų vadovėlių kalbos mokslu. Gramatikos pavyzdžiams duodami beveik visur gyvi ir įmanomi žmonių kalbos sakiniai. Pradedamajai mokyklai vadovėlis šiuo tarpu tinka arba beveik tinka: kito vadovėlio, geresnio už šitą, skiriamo tai mokyklai, mes ligi šiol neprasimanom.

Tie mokytojai, kurie naudosis savo mokykloms šiuo vadovėliu, jam daug ką, man rodos, ir prikiš: tūlas išras, jog ir šis vadovėlis nėr visai geras mokslo pradžiai, jog jis parašytas gana skubotai, jog naudotis juo reikia, gali būt, atsargiai... Kad ir nėsu praktikas šiuo atžvilgiu, neiškenčiu ir aš neprikišęs jam ką-ne-ką.

1. J. Damijonaitis savo vadovėlyje beveik visur duoda kalbos taisykles ar šiaipjau paaiškinimus, po kurių eina kalbos pavyzdžiai. Kalbos moksle, ypačiai pradžioje, turėtų būti, rodosi, kaip tik atvirkščiai. Mokiniai kalbos taisykles turėtų mokytis patys suvaikyti iš nagrinėjamų kalbos mokslui pavyzdžių. Čia to lyg nėra. Autorius, pažymėjęs, jog „būdvardžiais vadiname tokius žodžius, kurie reiškia daiktų ypatumą“ (33), ir pasakęs, jog būdvardžiai rodo, **koks**, arba **kokio būdo** yra daiktas“, duoda po to žiupsnelį trumpų pavyzdėlių su tais kalbamaisiais būdvardžiais. Taip maždaug dėstomas kalbos mokslas vaikams ir kitur.

Pradedamosios mokyklos mokytojas turėtų, rodosi, kaip tik atvirkščiai savo darbą dirbti mokykloje. Pratęs mokytojas, žinoma, nenusimins — jis mokės ir tokiu vadovėliu verstis mokykloje, bet yra juk visokių mokytojų šių dienų mokyklose...

2) Vadovėlyje, kurs skiriamas mokslo pradžiai, be reikalo tuoj po „žodžio dalių“ einamas paeiliui visas lyčių mokslas, visa vadinamoji etimologija (kalbos dalių mokslas) ir tiktai po jo — sintaksės mokslas. Etimologijoje vietomis yra minimi ir kai kurie sintaksės dalykai (sakinys, sakinio dalys), bet pačiam tam sintaksės mokslui, jo dalykams suvokti, skiriama toliau visa tam tikra gramatikos dalis (99—125). Autorius šiuo tarpu geriau būtų padaręs išdėstęs pradžios mokiniams visą kalbos mokslą taip, kaip jis yra arba turi būti einamas pradedamojoje mokykloje: joje kai kurie sintaksės dalykai einami tuoj pradžioje, apie sakinį ir bent didžiąsias jo dalis vaikai išgirsta labai anksti, kalbos mokslo pradžioje. Jei

gramatikos dalykai taip būtų išdėstyti, nepratęs mokytojas tuoj būtų gudresnis: jis savo darbą daug geriau galėtų dirbti pradžios mokykloje.

Pirmajame gramatikos skyrelyje (3—15) daug yra duota įvairių dalykų kalbos mokslui, bet ir tie vieno skyrelio dalykai nėr nuosekliai ir planingai išvystyti. Autorius, kiek pakalbėjęs apie balsius ir priebalsius, ima kalbėti su vaikais, kažin kodel, apie žodžio skiemenį (10), ir tuojau paskui, po to skiemens dalyko, aiškina rašybai skardžiuosius ir dusliuosius priebalsius (11). Kodel čia, rodosi, reikėjo kalbėti apie tą skiemenį priebalsių mokslo viduryje? Pakalbėjęs apie priebalsę, apie tai, kada ji rašoma (10), autorius tuoj pasako, jog dvibalsis „ie“ žodžio pradžioje rašomas be „j“ (ieškoti, iešmas, ieva), — bet ką sakys mokytojas mokiniui, kai šis parodys jam rašomus tame pat vadovėlyje žodžius „jie, jiems“ (su „j“ žodžio pradžioje)? Tame pat skyrelyje (10) autorius kalba apie rašymą žodžių, susidariusių iš dviejų dalių, nors apie sudurtinius žodžius yra kalbama vadovėlyje tiktai paskui, vėliau (14). Pavyzdžiais **ožka, išdygsta** (4, 10)... autorius drąsiai operuoja vadovėlyje prieš kalbėdamas apie skardžiuosius ir dusliuosius priebalsius ir jų išreiškimą raštu (11, 12), — tokie kalbos pavyzdžiai reikėjo dėti vadovėlyje vėliau. Apie minkštinamąjį ženklelį (siūlas, geriausia) autorius kalba pusl. 8 ir 9, bet pavyzdžiais ropių, vaisių, žodžių ir kitais tokiais operuoja vadovėlyje daug anksčiau. Kalbėdamas apie nosines raides (ą, ę, į, ų), autorius pasako tiktai, jog jos rašomos „dažniausiai žodžių galūnėse, atsakant į klausimą **ką? ko?**“; kaip jos tariamos, ar kiek skiriasi jų tarimas nuo a, e, i, u, kam jos vartojamos — autorius nieko nepasako mokiniui, nors šis nuolat mato vadovėlyje, tuoj kalbos mokslo pradžioje, nemaža tokių rašymų, kaip antai: ąsa, grąžinti, gręžiu, grįžti, įskųsti, sąjunga... Ėmęs kalbėti apie tas nosines raides, autorius turėjo ką aišku pasakyti mokiniui — bent tą, kas jam paaiškina nosinius paties vadovėlio rašmenis (jų tarimą, vartojimą).

Taisyklėse ir aiškinimuose kokio metodingumo ir aiškumo vadovėlyje yra maža: pradžios mokytojas šitame vadovėlyje nedaug teras dalykų, kurie jam kelią rodo mokyklos darbe.

3) Kalbos dalykai dėstomi čia vaikui, kaip jau pažymėta, tam tikromis taisyklėmis ar šiaip pamokymais ir aiškinimais. Bet ir tos taisyklės, kaip matysim, ne visos tinka pradžios mokslui. Čia pažymiu kelias tų taisyklių ar aiškinimų ydas (a—c).

a) Vadovėlyje yra ir visai neatsargių, netikslių, negerų, beveik klaidingų paaiškinimų ar taisyklių. Vienoje vietoje (23) autorius sako, kad „linksnį, kuriuo reiškiame *šauksmą*, vadiname *šauksmininku*, ir kad tas linksnis, jei neklystu, atsakąs į klausimą (?) — o! Autoriaus tekstas (23) reikia skaityti, gali būt, ir kitaip, bet vis delto žodelytis „o!" tekste yra ne savo vietoje (apačioje, trečioj eilutėje). P. Kr. ir Ryg. Jono gramatikoje (17) toji šauksmininko lytis yra paprasčiau formuluota.

Kalbėdamas apie antrosios linksniuotės žodžius, autorius be reikalo sako, kad jie esą *moteriškosios* giminės. Argi *akiplėša*, *kerėpla*, *žiopla* tikrai yra visada tos giminės?

Kalbėdamas toliau apie būdvardžių gimines (33), autorius pasako vadovėlio tekste, tarp ko kita: „Norint sužinoti katros giminės yra būdvardis, reikia žinoti, katros giminės yra daiktavardis, prie kurio jis pridėtas. Jei daiktavardis yra vyriškos giminės, tai ir prie jo pridėtas būdvardis yra vyriškosios giminės..." Taip kalbėdamas autorius lyg pamiršta tokius kalbos pavyzdžius, kaip antai: „*baisus* akiplėša, — jis *didžiausias* kiaulė (plg. „ką *tas* kiaulė išmano?"); čia *gilu* sniego; man *nemiela* auksas, sidabras, tik man *miela* tėvas močiutė". Apie būdvardžių derinimą su daiktavardžiais autorius, taip neatsargiai čia įsišokęs, rodosi, niekur nekalba. Čia su autorium nesutiks mokytojas: norint sužinoti, kurios giminės yra būdvardis, nėra jokio reikalo žiūrėti, kurios giminės yra stovįs šalia jo daiktavardis.

Pasakęs tam tikroje vietoje (79), jog sudurtiniai veiksmažodžių laikai susidaro iš veiksmažodžio **būti** lyčių (**esu, buvau...**) ir tam tikrų veiksmažodžio dalyvių, autorius, duodamas tų laikų pavyzdžių (80), *pirmąjį* pavyzdį („*aš nepratęs* vargelio vargti") rašo tuojau be to **būti** lyties. Tas pavyzdys (be **esu**) yra čia, vadinasi, kaip tik priešingas taisyklei, arba toji taisyklė reikia kiek kitaip išreikšti.

Aiškindamas prieveiksmių dalyką (89) autorius pažymi, kad „prieveiksmiai, kurie susidarą iš veiksmažodžių, vadinasi **padalyviai**". Taip pamokytas mokinys galėtų padalyviais laikyti ir žodžius: **gultinai, negirdėtai, neregėtai.** Ir čia autoriui reikėjo atsargesniam būti.

Ten pat (88) apie prieveiksmį pasakyta, jog jis yra **nekaitoma** kalbos dalis; autorius lyg pamiršta, jog šalia prieveiksmio **gražiai** turime kalboje ir **gražiau, gražiausiai** (= prieveiksmis yra nelinksniuojama ir neasmenuojama kalbos dalis).

Pasakęs, jog „dažniausiai su įnagininku vartojamas ir prielinksnis **sulig**" (95), autorius tuoj duoda keturis pavyzdžius, kuriuose tas prielinksnis vartojamas tiktai su įnagininku. Jei mokinys, skaitęs šitą taisyklę, paprašytų mokytoją pavyzdžio, kur **sulig** vartojama su kitais linksniais, mokytojas, tur būt, nieko nemokėtų jam paaiškinti.

Pasakęs, jog prielinksnis **pas** yra vartojamas tiktai su galininku (94), autorius duoda, savo papratimu, ir tam tikrą kalbos pavyzdį, — bet ką jis atsakytų mokiniui (žemaitukui...), jei šis pasakytų, jog Žemaitės raštuose ir jo paties kalboje yra ir tokių pavyzdžių: buvau **pas tetos, pas dėdės**? Kituose vadovėliuose tokių griežtų taisyklių, rodosi, nėra šiam reikalui, jų nėra nė P. Kr. ir R. J. vadovėliuose.

b) Vadovėlyje yra visai nereikalingų formulavimų. Tokiais tuščiais formulavimais laikau, pavyzdžiui, šiuos pasakymus (57): „Užtat veiksmažodžiai yra trijų asmenų: **Pirmojo** asmens yra tie veiksmažodžiai, kur veikia primasis asmuo... **Antrojo** — kur veikia antrasis asmuo... **Trečiojo** — kur veikia trečiasis asmuo." Kam čia duotos vaikui tos taisyklės ar tie pamokymai?

Kalbėdamas apie nuosakas (60), autorius po tam tikrų kalbos pavyzdžių ir savų pasakymų duoda tokią taisyklę: „Veiksmažodžio lytis, kuria reiškiame pirmojo asmens norą arba geismą, kad ką darytų trečiasis asmuo, vadinasi **geidžiamoji nuosaka.**" Argi kuri veiksmažodžio lytis yra ir jo paties nuosaka? Lytis tėra lytis, kaip linksnis tėra linksnis. Daiktavardžio linksnį argi galime vadinti jo linksniuote? Etimologijoje yra kalbama šiam reikalui tiktai apie geidžiamosios nuosakos lytį ir jų reikšmę. Tokių formulavimų („lytis

yra... nuosaka"), šiaip ar taip, nėra P. Kr. ir R. Jono gramatikoje (žr. pusl. 64—67).

Kalbėdamas apie būdvardžių linksniavimą (35), autorius taip jį (tą kalbos mokslo skyrelį) išreiškia žodžiais mokiniams: „Būdvardžiai yra kaitomi linksniais, skaičiais ir giminėmis: vyriškąja ir moteriškąja. Tokį būdvardžių kaitymą vadiname **linksniavimu.** Būdvardžiai linksniuojami trimis **linksniuotėmis.**" Čia daug kas pasakyta nemetodingai. Kam čia reikėjo taip kalbėti iš eilės apie **linksniavimą** ir lyg kište kišti mokiniams naujas terminas? Kalbėdamas apie daiktavardžius (24), autorius nutyli apie tą „t e r m i n ą", savaime suprantamą.

Apie **kokybinius** būdvardžius autorius savo vadovėlyje nekalba, ir gerai daro; tik be reikalo, kalbėdamas apie prieveiksmius, ėmė ir nukalbėjo apie **„kokybės** prieveiksmius" (88, 89). Čia formuluota visai be reikalo.

Kalbėdamas apie raides vadovėlio pradžioje (3), autorius sako: „Vienos raidės yra **didelės,** kitos **mažos.**" Čia jau lyg pašykštėta t e r m i n o (raidžių r ū š i a i). P. Kr. ir Ryg. Jono gramatikoje tam tikroje vietoje (5) pasakyta šiam reikalui kitaip: „Raidės vartojamos **didžiosios** ir **mažosios.**"

c) Gramatikos sąvokų a p i b r ė ž i m a i duodami pradžios mokslui ne visada tikslūs, ne visada įmanomi, dažnai neaiškūs. Jie vietomis maža ką pasako vaikui ir pačiam kalbos mokslui. Vadovėlyje yra tokių apibrėžimų: 1) Žodžiai, kurie reiškia daikto vardą, vadinasi **daiktavardžiai** (19); 2) būdvardžiais vadiname tokius žodžius, kurie reiškia daiktų ypatumą (33); 3) žodžius, kurie reiškia daikto veiksmą, vadiname **veiksmažodžiais** (56). Kas yra „daiktas" (gramatikoje — autorius niekur nepažymi savo vadovėlyje; todel samprotauju, jog pradžios mokiniai, paskaitę šitos vietos daiktavardžio apibrėžimą, nelaikys daiktavardžiais žodžių **gerumas, kantrybė, rašysena, troškimas.** Pasakyme „vaiko **gerumas"** mokinys, laikydamasis pažymėtųjų apibrėžimų, žodį „gerumas" gali palaikyti „daikto ypatumu" ir laikyti jį būdvardžiu. Ir veiksmažodžio apibrėžimas čia bus vaikui nesuprantamas: žodį „bėgimas" jis bus linkęs laikyti veiksmažodžiu.

Toje gramatikoje, kuria naudojosi savo vadovėliui J. Damijonaitis, kalbos dalys apibrėžtos, man rodosi, daug suprantamiau vaikui: ten pasakyta pirmiausia, jog **„daiktavardis** yra kalbos dalis, kuri kaitoma linksniais ir skaičiais ir yra vienos

kurios giminės“ (15), — jog „**būdvardis** yra kalbos dalis, kaitoma giminėmis, skaičias ir linksniais“ (28), — jog „veiksmažodis yra kalbos dalis, kaitoma asmenimis, skaičiais ir laikais“ (56). Tenai šitie gramatikos dalykai paaiškinti, rodosi, paprasčiau ir, gali būt, suprantamiau vaikui. Tiesa, ir tenai pasakyta toliau, ką kuri kalbos dalis reiškia, bet iš tų pasakymų autoriai P. Kr. ir R. J. nedaro vaikui tam tikrų apibrėžimų; be to, tenai paaiškinta, kas yra tas sunkusis gramatikos „daiktas“ (15).

Tuoj pradžioje (17) autorius be reikalo operuoja terminu „**veiksmo vardas**“. Norėdamas, kad vaikai pasakytų, ką veikia ką daro **gegutė, lydys**..., kad jie pasakytų prie tų daiktavardžių žodžius „kukuoja, plauko“, autorius sako tiems vaikams: „Prie kiekvieno daikto vardo pridėkite **veiksmo vardą** (= jo veiksmą, jo veiksmo žodį?). Operuodamas čia „veiksmo vardu“, netikusiu ir negeru šiam reikalui pasakymu, autorius toliau ir veiksmažodžius turėjo vadinti „veiksmavardžiais“.

Mano supratimu, kai kurių autoriaus apibrėžiamų dalykų sąvokos bus daug kam nesuprantamos ir neaiškios kalbos mokslo pradžioje.

Dar žodelis del kelių terminų. Autorius savo rašinio antraštei vartoja žodį „gramatika“, žodžio „etimologija“, rodosi, visai nėra vadovėlyje, tų dviejų žodžių reikšmė visai nepaaiškinta; paminėtas tik vadovėlio gale skyriaus antraštei žodis „sintaksė“ (99), bet ir jo reikšmė niekur nepaaiškinta. Matydami „gramatiką, tiktai vadovėlio pradžioje (antraštėje) ir „sintaksę“ viso rašinio gale (kur kalbama apie sintaksės dalykus), vaikai gali įgyti labai negero supratimo apie tuos kalbos mokslo terminus: jie gali „gramatiką“ skirti nuo „sintaksės“ visai klaidingai. Šitų terminų reikšmė paaiškinta P. Kr. ir Ryg. Jono vadovėlyje (5).

4. Iš vadovėlio nežymu, ką iš kalbos mokslo, autoriaus supratimu, turi tikrai išeiti vaikai pradedamojoje mokykloje. Ypačiai daug dalykų, ne visai reikalingų mažiems vaikams, yra vadovėlio sintaksės skyriuje (P. Kr. ir R. J. gramatikoje jų yra daug mažiau). Apskritai imant, vadovėlyje yra per daug smulkmenų vaikams. Autorius kalba be kokio, rodosi, reikalo apie veiksmažodžio rūšis, apie visas įvardžių rūšis, apie „kokybės“ prieveiksmius, apie pasako-

jamąją kalbą, apie prijungiamuosius ir sujungiamuosius sakinius, apie priešinamuosius, paspiriamuosius sakinius ir apie daugybę kitų panašių dalykų, vartodamas, jiems paaiškinti, ir daug terminų, ne visai įkandamų vaikams. Per daug laiko suvartota (sintaksės skyriaus gale) ir skirtukams. Tame skyrelyje, lyg be reikalo, per smulkiai kalbama apie įvairius mažmožius: „prieš dvitaškį balsas reikia nuleisti ir dar ilgiau reikia stabtelti, negu prieš kabliataškį... šauktuką vartojame, sekdami gyvulių ir kitų daiktų balsus“ (125)...

Visa, kas čia vadovėlyje J. D-čio susakyta, vaikai, man rodosi, negal išeiti kaip reikiant pradedamojoje mokykloje. Kad autorius savo uždavinį būtų susimažinęs arba griežtai skyręs rašinyje svarbiuosius dalykus nuo mažmožių, kad tuos svarbiausius dalykus būtų aiškinęs visai tiksliai, paprastai, paprastesne vaikui kalba, jo vadovėlis būtų žymiai vertesnis mokytojui ir mokiniui...

Vadovėlyje reikėjo bent kiek kalbėti, mano nuomone, apie kai kuriuos dalykus, kurių čia nėra: bent keliais žodžiais autorius galėjo paminėti žodžio **kirtį** (akcentą), pamokyti vaikus kelių mūsų rašybos dalykų (ąsa, grąžinti, išsvęstas, išvestas, skųsti, skusti, iškasti, iškąsti, spausti, spausdinti, išgąsdinti...), paaiškinti jiems, kaip yra keliami rašant žodžiai iš vienos eilės galo į kitą eilę. Kalbamajame vadovėlyje šių dalykų nėra.

5. Vadovėlio pavyzdžiai yra paimti daugiausia iš minėtųjų kalbos vadovėlių arba iš kitų mūsų kalbos raštų. Jie aiškūs, taisyklingi, bet jų tarpe randame ir sunkokų pradžios mokslui.

Pirmajame skyriuje yra keli pavyzdžiai, kurie bus, gali būt, ne visai įmanomi pradedantiems eiti kalbos mokslą vaikučiams. Tokiais pavyzdžiais laikau, tarp ko kita, šiuos sakinius: „Gera motė vyrui kelią rodo (7); širdies meilė yra geriausia mokytoja (9); ją (Lietuvą) valdė garsūs Lietuvos kunigaikščiai: Mindaugas, Gediminas, Algirdas, Kęstutis, Vytautas“ (20)... Vienoje vietoje (32) duotas uždaviniui ir drauge pavyzdžiui beveik visas straipsnis, paimtas iš „Vargo mokyklos“, bet to straipsnio skiltys čia nežymu: straipsnis vadovėliui parašytas išvien, nesuskirstytas skiltimis, naujosios jo eilės yra nežymu. Pavyzdyj: „Už pikt+ reikia bausti,

už ger+ pagirti" (36) — vaikai turi kryžiukų vietoje parašyti galūnę; reik abejoti, ar jie (pradžios mokiniai) čia mokės b e v a r d ę būdvardžiui giminę sugalvoti ir parašyti kryžiukų vietoje **a** (ne **ą**). Sintaksės skyriuje pasaką: „Avis ir avinėlis" (122) vaikai turi parašyti p a s a k o m ą j a kalba. Toks uždavinys išspręsti sunku bus ne tiktai vaikui, silpnam dar mokinėliui, bet ir jo mokytojui.

Pavyzdžiai, apskritai imant, yra geri, gyvi, sklandūs, bet ir su jais (ir uždaviniais) autoriui reikėtų vis delto, kartais būti atsargesniam, rašant mažo mokslo vaikams.

6. Vadovėlio klaidos atitaisytos rašinio gale; bet ir čia, kaip ir paprastai mūsų vadovėliuose, yra palikta nemaža neatitaisytų (taisytinų) dalykų. Vienoje vietoje (25), pasakyme „auga tikryn+", reik mokiniui parašyti galūnė (kryžiuko vietoje); kaip čia kas taisytina — neišmanau.

Čia pažymiu šias taisytinas, mano supratimu, vieteles: 1) **papraukite** (19); 2) apie kielius (20); 3) Jį visą apsėmė purvo ir dumblo sluoksnis jog medis kietas, kaip akmuo, rodos (32); 4) tai ir prie jo pridėtas būdvardis yra (33); 5) srauniai bėga (34); 6) netiek nešiosi (36); 7) **gražiausia, geriausis** (41); 8) kurie pavaduoja kitus žodžius arba vardus (49); 9) nepirk (51); 10) kažin koks atėjęs (53); 11) tinka dirbti (59); 12) širgelį (69); 13) **nusijuokti;** sudaro (73); 14) (paskui), būčiau (86); 15) ir yra (89); 16) lytys ir yra... ištyso (90); 17) žodis nusako (93); 18) neprilips (101); 19) **Vaiksnio** (104); 20) **moketi... sveikia gerti** (106); 21) **Suvetinį** (107); 22) **juokodamasis** (109); 23) **judino** (183); 24) ginčiu... išreikšta vienu žodžiu **metų** (114); 25) Neperkamdęs (115); 26) bir ir jaujoj (118); 27) skliauteliai (123, 125); 28) stabteiti... skausmą; išgąstį (124).

Mokytojams tas vietas patariu šiaip atitaisyti: 1) **pabraukite;** 2) apie kelius; 3) Jį visą apsėmė purvo ir dumblo vanduo. Vilnys prinešė smėlio ir molio, rausė jį vis gilyn ir gilyn. Žali jo lapai pajuodo ir supuvo, o liemenį taip suspaudė sunkus smėlio ir dumblo sluoksnis,jog medis kietas, kaip akmuo, rados; 4) tai ir pridėtas prie jo būdvardis (tai ir būdvardis, prie jo pridėtas, (yra); 5) sraujai (srauniai) nebėga; 6) ne tiek nešiosi; 7) **gražiausia** (geriausis); 8) kuriais pasivaduojame kitus vardus (daiktavardžius, būdvardžius arba skaitvardžius); 9) nupirk; 10) kažin kas atėjęs; 11) tenka dirbti; 12) žirgelį; 13) **nusijuokti,** sudaro; 14) (pirmiau), būčiau; 15) yra taip pat

(irgi yra); 16) lytys yra... ištiso; 17) žodis tiksliau nusako; 18) nebeprilips; 19)**Veiksnio;** 20) mokėti... **sveika gerti**; 21) **Suvestinį;** 22) **juokuodamas (juokdamasis)**; 23) **judino;** 24) genčių... išreikšta dviem žodžiais **gerų metų**; 25) Neperkandęs; 26) birs ir jaujoj; 27) skliausteliai; 28) stabtelti... skausmą, išgąstį.

Antrasis šito vadovėlio leidimas daug kuo skirsis, reikia laukti, nuo pirmojo. Autoriui, jei norės, kad vadovėlis būtų ilgiau vartojamas pradžios mokykloje, — patariu to norėti, — reikės daug kas toliau pataisyti. Antrasis leidimas turės duoti vaikui daug lengvų, trumpų, aiškių atsakymų į visus tuos kalbos klausimus, kurie sprendžiami pradžios mokykloje. Autorius, rašydamas savo darbą palengva, turės, tikiuosi, prieš save jau aiškią tos mokyklos auditoriją, aiškią jos kalbos mokslo programą. [9]

J. Jablonskis.

[1920 m. „Lietuva" NN 164, 165].

Žydrasis Paukštis: Sutrumpinta Meterlingo pasaka. Vertė Jonukas, išleido Marčiukas. [10]

Leidėjas ir vertėjas šiuo tarpu yra labai nepaprasti žmonės. Leidinio pradžioje įdėti tiktai jų atvaizdėliai: leidėjas bus dvejų trejų metų vaikutis, vertėjas — bene 14-kos ar 15-kos metų mokinys. Leidinys išleistas, tur būt, šiemet Berlyne. Visas leidinys labai gausingai iliustruotas — šituo atžvilgiu jis yra mums labai nepaprastas. Pasakos iliutracijos spalvotos, labai gražios, jų duota daugybė. Leidinio kaina nepažymėta, bet ji, kiek žinom, yra 20 auksinų. Poperis (56 psl.) storas, slidus, brangus, visai tinkąs ir tokiems nepaprastiems mums piešinėliams. Leidinio išleista, rodosi, nedaugiausia. Visa apskaičius, jis yra šiuo metu, rodosi, nebrangus.

Tiltilis ir Mitilė ieško „Žydrojo Paukščio". Visa pasaka fantastinga; vaikai sugrįžta pagaliau nesuradę to paukščio... „Žydrojo Paukščio" išleista, rodosi, maža egzempliorių, pirkėjams linkime laimingesniems būti — linkime jį prieiti ar susirasti bent... knygynuose.

Vertimas, rodosi, gerokas: šiuo laiku ir didesni vertėjai ne visada geriau padirba savo darbą. Taisytinų mažmožių yra, bet — nedaug. Korektūros klaidų yra irgi nedaug, jos nedidelės. Vienoje vietoje (12 psl.) mūsų pastebėtas žodis «sulužo»

(puodelis), kurio vietoje turėtų būt, matyti, s u d u ž o. Kai kur vienas kitas žodis ne visai gerai perkeltas (s u š - n a b ž d ė j o. 13 p.), bet vis tat mažmožiai. Ardami arti mokykitės, dirbkite... X.

[1920 m. „Lietuva", priedas, N 214].

P r o f. A. R. N i e m i. **Medžiaga Lietuvos mokyklų reformai.** Šviet. Min-jos Knygų leidimo Komisijos leidinys. Pp. 1—126. Kaunas 1920 m. Kaina nepažymėta viršelyje.

Šį darbą yra parašęs, Švietimo M-jos prašomas, p. Prof. A. R. Niemi, važinėjęs kelis kartus po Lietuvą, rinkęs lietuvių tautosaką, gerai pažinęs mūsų žmones, kraštą ir krašto santykius.

A. R. Niemi yra Suomių profesorius. Jis čia aprašo mums įvairius mokyklų tipus, susidariusius ligi šio laiko Švėduose, Norveguose, Danuose, Suomiuose ir iš dalies kituose kraštuose. Jo kalbama apie pradedamąsias ir įvairias aukštesniąsias mokyklas (ir apie mokytojų seminarijas); keliama aikštėn, ko ir kaip jose moko mokytojai, kaip rūpinasi mokyklų dalyku visuomenė, ko ji reikalauja iš mokyklų ir ką ji duoda toms mokykloms ir jų mokytojams.

Aprašęs įvairių kraštų mokyklas, šis mūsų bičiulis kalba čia apie jas, turėdamas galvoje vis Lietuvą ir jos reikalus. Vienoje kitoje savo darbo vietoje jis brėžte pabrėžia, kas ir kodel yra šiuo atžvilgiu teiktina dabar Lietuvai.

Dabar, kada mums kaip tik rūpi, tarp ko kita, mokyklos reforma, jos sutvarkymas mūsų visuomenės ir valstybės reikalui, šios rūšies dalykai yra labai įdomūs Lietuvos darbo žmonėms, jos vadovams, mokytojams ir visuomenei.

Darbą, kaip sakėm, yra parašęs suomis, to krašto atstovas, iš kurio energijos ir patvaros daug ko, rodos, turime dabar mokytis, jei nesimokėm pirmiau, kurdami savaiminę valstybę mūsų tautos ir visuomenės laimei.

Vienas kitas mokytojas del kai ko, gali būt, ir nesutiks su prof. Niemiu, bet šiandien šis jo darbas vis delto yra be galo brangus: del daugelio dalykų, prof. Niemio išdėstytų, reikia imt tikrai galvoti, neatidedant ir rimtai.

Šį rašinį teikiame pirmiausia mokytojams ir visiems kitiems, kuriem rūpi naujosios mūsų mokyklos dalykai. Skaity-

kite, galvokite ir spręskite ką griežtai neatidėliodami — taip kaip turi dirbti žmonės, kurie ima negirdėtą neregėtą darbą dirbti — tam, kas yra brangiausia krašto ir tautos gyvenime.

J. Jablonskis.

[1920 m. „Lietuva" N 253].

A. Jakučionis. Kelias į šviesą, skaitymo ir rašymo mokslas. Aštuntas pataisytas leidimas. Kaina 3 auks. 50 sk. Tilžė, 1920 m.

Apie septintąjį šios abėcėlės leidimą buvo jau kiek rašyta «Šviet. Darbe» (žr. Nr. Nr. 2—3). Jau ir tuokart buvo pažymėta, jog šita abėcėlė, šiaip ar taip, yra geroka, šiuo metu visai pakenčiama (7 psl.). Tuokart rašydamas buvau pabrėžęs kelias jos ydas, kurios dabar, aštuntajame leidime, jau atitaisytos: vadovėlio leidimai eina po vienas kito, vadinasi, tuojau, jis vartojamas, pats vadovėlis vis gerėja...

Šiuo kartu maža kas belieka apie jį kalbėti. Šios rūšies vadovėlių kritika, sustačiusi kelias abėcėles greta su viena kita, iškels, tikiuosi, netrukus jų gerumus ir negerumus visai aiškiai. To dalyko laukiu iš kitų mokytojų, iš pačių to darbo žmonių (iš specialistų). Aš čia vėl mažmožiais tesitenkinsiu, rašydamas apie abėcėlę.

Šitame vadovėlyje eina po viena kitos raidės abėcėlės mokyme, rodosi, taip, kaip reikėtų. Atskiri žodžiai abėcėlės moksle prasideda tuoj pradžioj. Pirmuosiuose puslapiuose (6—9) randame žodžius: *aš, am, am—am, mama, muša, aš mušu, mama muša, am—am, ašara*... Kaip malonu būtų, kad pačioje mokslo pradžioje tų «am—am, mamos mušimų ir ašarų», kad tos rūšies pasakymų, taip greta sustatytų, visai nebūtų vaikui, kurs pirmą kartą teima į savo rankas šitą pirmąjį savo vadovėlį! Bet ar tat yra galimas daiktas, ar gali abėcėlės autorius lengvai išvengti vadovėlio pradžiai minėtųjų žodžių (jų sustatymo) — sunku man pasakyti. Apie tą dalyką tesprendie kiti, patys to darbo žmonės, kurie jaučiasi daugiau apie jį nusimaną.

Vadovėlio pradžioje eina po vienas kito atskiri pasakymai, dažnai tarp savęs nesurišti: «Šimas arė. Marės lėlės (14)... Mažas paršas. Marė supasi» (17)... Kaip gera būtų, kad tų atskirųjų pasakymų ir reikšmė būtų tiek vienodesnė, kad jais

vienas kuris bendras įspūdis būtų daromas vaikeliui! Dabar ir lotynų kalbos moksle reikalaujama, kad pradžioje mokiniams būtų duodami keli *bendros* reikšmės sakiniai arba maželyčiai straipsniukai, kad mokinių dėmesys nebūtų taip baisiai blaškomas sakinių prasmės įvairumu. Bet ar tas dalykas yra galimas abėcėlėje — man ir vėl sunku spręsti: senai esu turėjęs reikalo su abėcėlėmis ir su tais vaikais, kurie mokosi iš abėcėlių. Kalbėdamas apie šitos rūšies mažmožius, anaiptol nenoriu kaltinti čia autoriaus, kurs rūpinasi, matyti, kad jo vadovėlis būtų tikrai geras. Spręskite kiti.

Del pačios vadovėlio kalbos turėčiau ką-ne-ką ir šiuo kartu prikišti (gal būt, jau ir be reikalo). Vadovėlyje eina kartais po vienas kito ne visai sugretinami žodžiai. Čia turiu galvoje ypačiai pasakymą: „sūri ašara" (12)... Argi *ašara* yra *sūri*? Vadovėlyje vartojamas žodis *pieštukas,* bet viršelio skelbime (tiesa, ne autoriaus parašytame) yra kalbama jau tiktai apie „paišelius" (ne apie „pieštukus"). Abėcėlėje rašoma ir „matutė, matutei" (52), nors kitose jos vietose yra ir *močiutė, močiutei, motutė;* abėcėlei ne „matutė" tinka. Autorius vienoje vietoje pasako: „Tinginy! te kiauš*inis*" (51). Lietuvos kalbai paprastesnis būtų, rodosi, pasakymas: „Tinginy! te kiaušinį" (plg. „Pele, pele, te tau kaulinį, duok man geležinį" ir t. t.). Vienoje vietoje, abėcėlės gale (53), pasakyta vaikui: „Svetimiems žodžiams pažymėti vartojamos dar yra raidės: *Ff, Ch, Hh.* Čia žodis „pažymėti" yra sakinyje nereikalingas. Autorius tuos mažmožius toliau, tur būt, pataisys.

Paveikslėliai visur aiškūs, geri. Tiktai paršų paveikslėlis (20) galėjo būti gražesnis ir geresnis (vaikams): jiems tie gyvulėliai patinka. Vienoje vietoje duotas *kalto* paveikslėlis (26) ir pasakyta po juo, jog tat yra *kaltas;* bet tuoj kitame puslapyje (27) duotas kitas, jau kitoks *kalto* paveikslėlis, ir vaikams, man rodosi, sunku bus įspėti, jog ir čia yra *kaltas.* Bet vis tat, atkartoju, yra mažmožiai, del kurių nereikėtų, gali būt, nė kalbėti, rimtai rašant apie geroką, rimtą dalyką.

Vadovėlyje yra labai maža klaidų. Šiuo tarpu turiu pastebėjęs tiktai kelias, labai menkas klaideles, atsiradusias jame, gali būt, tiktai atsitiktinai: 1) parsas (16); 2) *lapes* (19); 3) kėdė, *kedė* (31); 4) Tur būti prarijau (44); 5) antradienis (48); 6) Pasupuosiu (53); 7) *„cite* (55). Tam tikrose abėcėlės vie-

tose reikėjo išspausdinti: 1) paršas; 2) *lapės;* 3) kėdė, *kėdė* (kedė, *kedė*); 4) Tur būti (tur būt), prarijau; 5) antradienis, ; 6) Pasūpuosiu (plg. *sūpuoklės*); 7) *„Cite* (Svetimiems žodžiams, atmintiniams sakiniams, po kabučių ir autorius didžiąją raidę kitur rašo).

Apskritai imant, vadovėlis gerą įspūdį daro. *R. J.*

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 10].

Pasakėčios. Rinkinėlis kalbos mokslui. Švietimo Ministerijos leidinys. Kaina 1 auks. 50 skat. Pp. 1—32. Kaunas, 1920 m.

Šis rinkinėlis yra ne visai paprastas. Jo prakalbėlėje Rygiškių Jonas taip paaiškina tų pasakėčių atsiradimą: „Čia yra Krilovo pasakėčių (25) vertimai. Jos čia išverstos paprastąja mūsų kalba: vertėjas visų eilėraštinės kalbos gudrybių nemokėjo. Vertimai visai laisvi; vertėjo neiškęsta kai kas ir visai saviškai nusakyti; kai kurių vertimų tik viena kita pasakėčios dalelė savotiškai pasakyta." Visai savotiškai nusakytos čia dvi pasakėčios: „Gaidys, gegutė ir žvirblis" (7 p.) ir „Vyrai ir arklys" (22); jos yra lyg visai saviškos „vertėjo" pasakėčios. Be tų verstinių Krilovo pasakėčių, rinkinėlio gale įdėtos kelios (5) mūsų rašytojų eilėraštinės pasakėčios, ir pačiame rinkinėlio gale atpasakotas kelių (5) mūsų eilėraštinių pasakėčių tiktai turinys. Taigi čia turime 35-kias pasakėčias, parašytas mokyklai, jos kalbos mokslo reikalui.

Rinkinėlio pasakėčios turiningos, jomis kalbama apie gyvus gyvenimo dalykus, jų turinys tebėr gyvas ir mūsų šių dienų gyvenimui. Pasakėčių kalba visai graži, pamokoma, skaitytojas jausis skaitąs savų, ne verstinių, pasakėčių rinkinėlį. Visai gera, rodosi, ir eilėraštinių to rinkinėlio pasakėčių kalba, nešlubuoja, rodosi, jų ir pati lytis. Pasakėčios tinka, mums rodosi, ypačiai vidurinei mokyklai.

Leidinyje mūsų pastebėtos kelios atitaisytinos klaidos. [[11]]

Apie šitas pasakėčias yra tekę rašyti ir A. Jakštui („Draugija", 234 ir 235 p. p.). Kritikas, matyti, nesuprato iš Ryg. Jono prakalbos, kas čia ir kaip to mūsų kalbininko padaryta rinkinėliui: kritikas jį bara, rodosi, visai be reikalo. Ten Rygiškių Jonas yra baramas ir už pasakėčių kalbą, kuri mums rodosi visai gera, gyva. Bardamas už pasakėčių kalbą, kritikas reikalauja, pagaliau, kad ir „pasakėčių" vietoje būtų kalbama rinkinėlyje apie „pasakas", kad ir pasakymas „(varlė) sprogo besisteng-

dama ir — galą gavo“ (15) būtų pakeistas trumpesniu („sprogo“ arba „galą gavo“). Gerbiamasis kritikas savo rašinyje bus čia kiek įsišokęs ir be reikalo padulkinęs senį mūsų kalbininką.

Šitų pasakėčių rinkinėlį mielai teikiame „Ateities“ skaitytojams, teikiame jį tiek ypačiai del „pasakėčių“ turinio, tiek del jų kalbos. [12]

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono. Lietuvių kalbos gramatika. Etimologija. Pirmosioms mūsų aukštesniosioms mokslo įstaigoms. Liet. Mokslo Dr-jos leidinys. Pp. 1—243. Vilnius, 1919 m. (Vilniaus káina buvo 18 auksinų, pavirtusių čia, rodosi, 25-ais auksinais).

Apie šitą gramatiką niekur dar, rodosi, nėra buvę žymesnės kritikos, jei nelaikysim kritika jos paminėjimų dviejuose laikraščiuose („Nepriklausomojoje Lietuvoje“ ir „Lietuvoje“). Nėr apie ją savo žodelio tarusi ligi šiol nė „Draugija“, mėgstanti ar mokanti tuoj atsiliepti del vieno kito naujesnio leidinio.

Šitos gramatikos mūsų mokykla buvo ilgai laukusi. Ji žymiai skiriasi nuo išėjusios Tilžėje 1901-siais m. P. Kriaušaičio gramatikos, nuo jo „etimologijos ir sintaksės mišinio“, skirto tuomet „skaitytojams ir rašytojams“. Ši gramatika jau yra skiriama „pirmosioms musų aukštesniosioms mokslo įstaigoms“, nors autoriaus rašant dar nežinota, kur ir kuriomis programomis einamas mūsų kalbos mokslas mokyklose. Taigi ji dar negalėjo būti visai pritaikinta vienai kitai mūsų mokyklai arba ir vienai kitai jos klasei. Ja naudojasi dabar, rodosi, įvairių mokyklų mokiniai, kurie eina mokykloje kalbos mokslą. Mažiausiai ji tinka, rodosi, pradedamosioms mokykloms; šioms *J. Damijonaitis* iš šitos gramatikos yra sudaręs šiemet savo gramatiką, parašytą „mokslo pradžiai“.

P. Kr. ir Ryg. Jono gramatikoje, šitoje etimologijoje, yra nemaža ir sintaksės dalykų (apie bendraties, siekinio ir laikų vartojimą). Jos gale duotas ir tas sintaksės trumputis mokslas, kurs einamas mokyklose su mokiniais tada, kada jie mokosi atsidėję tiktai etimologijos.

Ši gramatika yra mums jau gerokai žinoma, — apie ją daug ko čia nerašysim.

Gramatika baigta leisti Vilniuje tuomet, kada ten laikėsi bolševikai, kada visas mūsų gyvenimas buvo žymiai suiręs.

Joje yra nemaža ir klaidų; klaidos ne visos gale atitaisytos, ypačiai daug klaidų yra nuo 225-jo pusl. Mūsų pastebėtos klaidos: 1. elgiames (225); 2. sekmė (226); 3. arti, įakys (227); 4. Trumpydami (227); 5. *povargę* (228); 6. du tarinių (229); 7. dona, *dešymtus,* skylelėlę (230); 8. *kurio* (keliu, būdu), kiek kuo (231); 9. uogas (232); 10. dėdės, *išpųtėliai,* antrinikių (233); dvarėly (234); 11. Vyštytė (235); 12. daliberativum, sintakses (237). Reikėjo išspausdinti: 1. elgiamės; 2. sėkmė; 3. įarti, akys; 4. Trumpindami; 5. *pavargę;* 6. du tariniu; 7. duona, *dešimtus,* skylelę; 8. *kuriuo* (keliu, būdu), kiekuo; 9. uogos; 10. dėdė, *išputėliai,* antrininkių, dvarely; 11. Vištytė; 12. deliberativum, sintaksės. Vienoje vietoje (§ 357-o pradžioje) yra suiręs pirmųjų penkių eilučių galuose tekstas; 5 tie eiliagaliai taip turėtų atrodyti: a) pasa-; b) paskui.; c) Juo; d), lyg; e) nusimi-.

Gramatikos terminai kiek skiriasi nuo tilžiškių P. Kriaušaičio gramatikos terminų. Čia vartojama terminams: vyriškoji *giminė, mažybiniai maloniniai* daiktavardžiai, *linksniuotė, asmenuotė, veikslas, bendratis, nuosaka*... Bet šitos naujienos yra lyg savo vietoje; antrą vertus, senieji terminai nebuvo įsigalėję mūsų mokykloje, — į šitas naujienas nesunku yra įprasti, juo labiau, kad šios gramatikos tekstas su šitais terminais ir daugybe įvairiausių gramatikos pavyzdžių paprastajam skaitytojui yra, rodosi, visai įmanomas, gana paprastas, nieko nauja neįnešąs į terminų dalyką.

Gramatikos rašyba yra drauge ir Lietuvių Mokslo Draugijos rašyba. Rygiškių Jono rašyba čia kiek skiriasi nuo to, ką jis aiškindavo savo straipsneliuose prieš karą rašybos reikalui. Ryg. Jonas, parvažiavęs iš Rusijos, priėmė Mokslo Draugijos rašybą ir tuo būdu kaip ir pažymėjo savo rašybos kritikams, jog jie turį dabar kalbėti tiktai apie Mokslo D-jos, ne apie R. J. rašybą, ją gerinti ir tobūlinti...

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

J. Damijonaičio L i e t u v i ų k a l b o s g r a m a t i k a, trumpas vadovėlis mokykloms (mokslo pradžiai). Pp. 1—128. Kaunas, 1920 m. Kaina nepažymėta („Švyturio“ leid.).

Čia yra gramatika, skiriama, kaip pasakyta antraštėje, mokslo pradžiai — pradedamosioms (mažosioms) mūsų mokykloms. Todel čia autoriaus duodami visur ar beveik visur

prieš kalbos pavyzdžius tokie pasakymai, kaip antai: „Išrašykite ir pabraukite balses," „išrašykite ir kryžiukų vietoje pastatykite *e* arba *ė*," „suraskite papildinius ir parodykite, kuriomis kalbos dalimis jie išreikšti" ir tt.

Autorius, rašydamas savo gramatiką, tuoj pradžioje (išnašose) pasisako terminus, daugelį pavyzdžių ir šiaipjau pasakymų (daug paties teksto) ėmęs iš P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono «Lietuvių kalbos gramatikos»*). Čia randame daug ką paimta ir iš Rygiškių Jono lietuvių kalbos sintaksės, kur kalbama apie įterptinius sakinius, apie tiesioginę ir netiesioginę kalbą, apie skirtukus ir kitus sintaksės dalykus. Sintaksei ir etimologijai terminai vartojami vienodi, suderinti. Kalbos pavyzdžiai imami iš P. Kr. ir Ryg. Jono vadovėlių — iš tų šnekamosios mūsų kalbos pavyzdžių, kurie yra patekę į tų autorių kalbos vadovėlius. Autoriaus didžiausias nuopelnas yra, mums rodosi, tas, jog jis savo gramatikai pavyzdžius ne iš piršto laužia, bet ima tiesiog iš visai gerų šaltinių, jam prieinamų, kartais, žinoma, ir suklysta.

J. Damijonaičio gramatika galėjo atsirasti mūsų mokyklai tik del to, kad yra dabar pagimdęs ją šaltinis (naujoji P. Kr. ir Ryg. J. Liet. kalb. gram.).

Kas tepradeda mokytis gramatikos, kas nėr dar pratęs vartoti gramatikos terminus kalbos mokslo reikalui, tiems galim patarti šiuo tarpu naudotis kaip tik Dam-čio gr-ka. Ji šiuo tarpu griežtai skiriasi nuo J. D-čio «Trumpos liet. kalb. gram-kos», parašytos tada, kada iš didesniųjų gramatikų tebuvo žinoma P. Kriaušaičio «Liet. kalbos gr-ka».

Gramatikos gale autorius pažymi 11 knygų, kurios geros skaityti kalbos mokslui (126 p.), ir duoda kalbos klaidų atitaisymus, tuo skirdamasis nuo daugelio kitų autorių, leidžiančių mokyklai vadovėlius. Daugybę jo vadovėlio naujų atitaisymų duoda tai gramatikai ir J. Jablonskis „Lietuvoje".

Betrumpindamas didesniąją gramatiką savo reikalui, J. Damijonaitis vietomis ir suklysta arba klaidų dirba. Taip antai, pakeitęs galūnę *-ė* galūne *-usi* (77) arba galūnę *-ė* galūne *-us* (90), jis gauna lytis: ***vedusi, skaičiusi*** ir ***vedus, skaičius***. Vieno galūnių keitimo čia yra maža: mokiniui pasiliks neaišku, iš kur

*) J. D-čio gr-ka yra sutrumpinti pradžios mokyklai P. Kr. ir Ryg. Jono kalbos vadovėliai.

Mokytojų kursai Voroneže.

čia yra atsiradęs garsas *č*; vien keisdami galūnes, turėtume juk gauti «skaitusi, skaitus»! Kalbėdamas apie prielinksnius, autorius sako, kad prielinksnis *sulig* esąs vartojamas «dažniausiai» su įnagininku. Bet iš jo pavyzdžių, kaip ir iš Ryg. Jono pavyzdžių, matyti, jog tas prielinksnis yra vartojamas *tiktai* su įnagininku. Taigi, trumpindamas ilgesnįjį tekstą, autorius ne visur yra atsargus. Tos rūšies klaidų yra gramatikoje ir daugiau. Jos iškeltos aikštėn paties *J. Jablonskio kritikoje,* išspausdintoje nesenai dviejuose «Lietuvos» numeriuose (žr. 164, 165 Nr. Nr.).

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

P. Klimas. Lietuvių kalbos sintaksė. I dalis. Kaunas, 1919 m., pp. 1—52 (kaina nepažymėta).

Šitas vadovėlis buvo išleistas pirmąkart karo metu, tuoj paėmus Vokiečiams Vilnių. Leido jį mūsų Mokslo Draugija. Jis tėra sutrumpintas Rygiškių Jono sintaksės vadovėlis — žymiai sutrumpintas Ryg. Jono tekstas ir jo pavyzdžių skaičius (čia randame beveik trečdalį viso Rygiškių Jono sintaksės teksto). Vadovėlio rašyba yra to meto M. Dr-jos rašyba, paskui kiek apkitusi kituose Dr-jos leidiniuose. Paprastąja vadovėlių rašyba M. Dr-ja ir mūsų Švietimo Ministerija laiko, kiek žinome, P. Kr. ir Ryg. Jono «Gramatikos» rašybą. Bet šito vadovėlio, išleisto dabar (1919 m.), terminai, rašyba ir kiti dalykai ne visai sutinka su tuo, kas *dabar* nustatoma vadovėliams, skiriamiems mokyklai: jis tėra atspausdintas, *visai netaisytas,* pirmasis M. Dr-jos leidinys. Iš to eina ir visos jo ydos.

1. Mokiniai, kuriems tenka dabar naudotis šita sintakse, randa gramatikos terminus jau kiek kitokius, ne visai tuos pačius, kuriuos jie turi Ryg. Jono Gramatikoje. Čia, tarp kitų terminų, vartojami: bevardė *gimtis, sakomasis reiškimas, nepasakomasis reiškimas, atatinkamieji* įvardžiai, *atatinkamieji* sakiniai, *nuošaliniai* dalyviai, *kreipinys, tvirtinamieji* ir *ginamieji* sakiniai, *gynimas* («ne»); *ginamai, tvirtinamai* pasakom, *savarankis* sakinys... Skiriamoje mokiniams kalbos etimologijoje ir, rodosi, kituose jų vadovėliuose yra dabar sakoma (terminų reikalui): bevardė *giminė, tiesioginė nuosaka, bendratis, santykiniai* įvardžiai, *santykiniai* sakiniai, *neveikiamieji* dalyviai, *kryptis* (taip buvo pataisytas šis terminas ir R. J.

sintaksėje, iš kurios rašytas P. Klimo vadovėlis); *teigiamieji ir neigiamieji* sakiniai, *neigimas; teig iamai, neigiamai* pasakom, *savaminiai (savaimingi)* sakiniai... Ministerijos Knygų Leidimo Komisija, leisdama šitą vadovėlį *dabar antru kartu* mokykloms, turėjo, rodosi, pasirūpinti, kad šituo atžvilgiu P. Klimo sintaksė sutiktų su teikiama mokiniams etimologija: bent kalbos vadovėlių terminai turi būti vienodi, to reikalauja mokykla, mokiniai...

2. Dabartinis P. Klimo sintaksės vadovėlis kiek skiriasi nuo kitų ir savo rašyba. Tame vadovėlyje teberašoma: *lija, lijant, įgrista, nupisiu, išpyškisiu, verzdamas, virzdamas; motyna, motynėlė, motyn, sulyg, koliai, toliai* (kol tol); *Vezuvijaus, visako* turiu (38 p.), *du syk; saulė-močiutė, mėnuo-tėvelis, pamotėlė-raganėlė (laumė-ragana), Mikė-kvailutis, Mikė-melagėlis, sūnus-prapuolenis, žodeliai-sakiniai* (46). Etimologijoj ir, rodos, kituose mokyklos vadovėliuose dabar yra rašoma: *lyja, lyjant, įgrysta, nupinsiu, išpyškinsiu (išpiškinsiu), versdamas, virsdamas; motina, motinėlė, motin, sulig, kolei, tolei; Vezuviaus, visa ko* (plg. *daug ko)* turiu, *dusyk; saulė močiutė, mėnuo tėvelis, pamotėlė raganėlė (laumė ragana), Mikė kvailutis, Mikė melagėlis, sūnus prapuolenis, žodeliai sakiniai.*

Šviet. M-rija buvo, rodosi, įsakiusi, kad mokyklos laikytųsi vienos kurios rašybos (buvo teikiama Ryg. Jono gramatikos rašyba); taigi M-jos Knygų Leid. Komisija turėjo, rodos, pasirūpinti, kad šito jos leidinio rašyba būtų suderinta su M-jos teikiama mokiniams ir mokyklai etimologijos rašyba. Taip darant, kaip šiuo kartu padaryta, yra Kom-jos niekinamas ir M-jos įsakymas; toks K-jos nepasirūpinimas rašybos dalyku kalbos vadovėlyje yra žalingas ir mokyklai, mokiniams. Komisijai reikėjo pasirūpinti, kad būtų bent kiek pataisytas stereotipas, iš kurio buvo leidžiamas dabar šis vadovėlis: stereotipai naujiems leidimams yra paprastai — kiek taisomi, naujinami.

3. Sintaksės vadovėlio tekstas yra, kaip sakiau, sutrumpintas R. J. sintaksės tekstas; žymiai sutrumpinti vadovėlyje ir R. J. kalbos pavyzdžiai. Tie sutrumpinimai, rašant naują vadovėlį pačiu karo metu, buvo, žinoma, reikalingi; tuokart trumpinant, viskas reikėjo daryti skubotai, greitai. Betrumpinant, berašant skubotai, padaryta šiuo tarpu kiek ir kalbos klaidų.

kurios lyg netinka kalbos vadovėliui. Čia pažymiu tik tas klaidas, kurios lengviau yra pabrėžti laikraščio straipsnyje.

Vadovėlyje pasakyta: „Etimologija, morfologija ir sintaksė *ir yra* trys gramatikos dalys (3 psl.); išrodyti sakinių dalys *ir yra tad* sintaksės, kaipo sakinių mokslo, uždavinys (4); pažyminiai esti *derinamieji ir nederinamieji* su pažymimuoju žodžiu (15); sakiniai *sudėtieji* į vieną (26); šalutiniais sakiniais, *prijungiamaisiais* prie pagrindinių, pažymime... (33).“ Su mūsų kalbos dėsniais, su tais dėsniais, kurie keliami aikštėn pačioje sintaksėje, labiau sutiktų, rodosi, šiokie pasakymai tam tikrose vadovėlio vietose: „Etim., morf. ir sint. *yra (kaip tik yra)* trys gramatikos dalys; *taigi* išrodyti sakinių dalys... kaip tik yra sintaksės, sakinių mokslo, uždavinys; pažyminiai esti (yra) *derinami arba nederinami* su pažymimuoju žodžiu (R. J. tekste buvo išspausdinta: „pažyminį kartais deriname, kartais nederiname su pažymimuoju žodžiu“); sakiniai, *sudėti* į vieną; šalutiniais sakiniais, *prijungiamais* prie pagrindinių, pažymime“...

Šio vadovėlio kalba vietomis lyg sunkoka, ne visai taisyklinga. Taip antai, vienoje vietoje (30) betrumpinant pasakyta: „bet pagrindinio sakinio aplinkybę *„tuo metu“* galima pasakyti atstojant žodį *„tada“* ir todel visą sakinį... čia esant šalutinį laiko aplinkybės sakinį“. Viso to sunkoko, ne visai taisyklingo pasakymo vietoje, R. J. tekste randame ką kita (65), lyg taisyklingesnį, sklandesnį pasakymą: „Bet kad kas pasakytų aplinkybės žodį „tuo metu“... toks sakytojas irgi neklystų.“

P. Klimas naudojosi savo vadovėliui, kaip pats pasisako pradžioje, R. Jono vadovėliu — jo tekstu ir pavyzdžiais; bet vietomis ką-ne-ką ir saviškai betrumpindamas nusako vadovėlio pavyzdžiais. Čia randame *„du po du* bus keturi (6); *ji būkis* nejuntanti (7); kart vedamas eina (19)“... Ryg. Jono tekste tam tikrose vietose pasakyta: *„Du ir du, dukart du* bus (yra) keturi; būkis (=apsimesk...) nejuntanti; *traukias atbulas,* kaip kart vedamas.“ Be reikalo čia buvo keičiami sintaksės pavyzdžiai, kurie paimti iš šnekamosios mūsų kalbos.

Del viso šito dalyko P. Klimo, dirbusio pirmą kartą labai sunkiomis aplinkybėmis, niekas negali kaltinti, tik gaila, kad jis, leisdamas savo vadovėlį antru kartu per Kn. Leid. Komisiją, tų mažmožių neatitaisė ar neatitaisydino. Šitas dalykas

juo sunkiau yra suprasti, kad vadovėlio autorius, leisdamas dabar ar leisdindams savo vadovėlį, turėjo pašonėje ir Rygiškių Joną: šis apie to vadovėlio leidimą Kaune Lietuvos mokyklai sužinojęs tik tada, kada vadovėlis jau buvęs išleistas.

4. Vadovėlio gale nepasirūpinta Kauno leidime atitaisyti spaudos klaidos. Savo straipsneliui turiu pastebėjusi šias tos rūšies klaidas: 1) sakiniuose, kalbame (5 p.); 2) nepaliks (6); 3) nebepaprastą (6); 4) parodo *koki* kailiniai (13); 5) šilkų *skarelę beryšinčią* (15); 6) arba būtent (16); 7) pasaulyje. *Širdelė* (16); 8) galvomis. (17); 9) siekiamojomis (19); 10) megelei (22); 11) dravę (25); 12) būtent, laiko aplinkybė (26); 13) tėvas, močiutė (29); 14) *bėg* (29, 33 ...); 15) ji šiaip (40); 16) Kraipaičiai (44); 17) vagies (44); 18) tu namų... vaikelis (44); 19) vyskupas (44); 20) įgija (46); 21) slėnis (47); 22) balsais (51); 23) sakini (52). Vadovėlio gale tos klaidos reikėjo dabar šiaip atitaisyti: 1) sakiniuose kalbama; 2) nebeliks; 3) nepaprastą; 4) parodo, *koki* (kokie) kailiniai; 5) šilkų *skarele beryšinčią;* 6) arba, būtent; 7) pasaulyje Širdelė; 8) galvomis?; 9) siekiamosiomis; 10) mergelei; 11) drevę; 12) būtent laiko aplinkybė; 13) tėvas močiutė; 14) *beg* (begu); 15) ja šiaip; 16) Krapaičiai; 17) ne vagies; 18) tų namų... vaikelis; 19) vyskupu; 20) įgyja; 21) slėnys; 22) balsai; 23) sakinių.

Visi ar beveik visi mokyklos vadovėliai, kurie karo metu buvo pirmą kartą išleisti Vilniuje, paskui, kada buvo leidžiami antru kartu, buvo taisomi, gerinami, ir antrieji jų leidimai žymiai dabar skiriasi nuo pirmųjų; tiktai šitas vadovėlis antru kartu išleistas visai netaisytas — toks, koks buvo išėjęs karo pradžioje, su visomis darbo paskubos ir korektūros klaidomis. Kodel taip atsitiko šiuo kartu — nieko negalėjo man paaiškinti nė Rygiškių Jonas, kuris, rodosi, kaip tik galėtų turėti savo žinioje kalbos vadovėlių leidimą mokyklai. Kodel čia taip atsitiko?

Sutrumpinti Rygiškių Jono sintaksė mūsų mokyklai nėr visai lengvas dalykas: ją turėtų sutrumpinti, kiek pataisyti ar papildyti pats autorius, parašęs mokyklai dabar ir kalbos etimologiją. Senosios sintaksės autorius tam dalykui nemoka atsidėti ar neatsideda, tur būt, tik del to, kad neturi šiuo tarpu laiko: jis dabar, rodosi, ką kita dirba. Pirmasis jo darbas dabar būtų, rodosi, rašyti ar taisyti mokyklai sintaksės vadovė-

lis (su linksnių mokslu) ir keli kiti kalbos vadovėlių galai. Keldama šiuo straipsniu kelias kalbamojo vadovėlio ydas, turėjau daugiausia galvoje paraginti jį, kad ėmęs ir išleisdintų dabar, tarp ko kita, savo sintaksės vadovėlį, sutaisytą šių dienų mokyklai. [13] *Kalbos mokytoja.*

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

K. Bizauskas. Raštijos bei literatūros teorija. Pirmoji dalis. Antra laida. (Šv. Kazimiero Draugijos leidinys). Kaunas, 1920 m. Pp. 1—64. Kaina nepažymėta.

Čia turime skiriamą mokyklai rašinį, kuriame autorius dėsto mokiniams literatūros dalykus, jų rūšis ir skirtumus. Rašinys parašytas tuoj vokiečiams išvarius iš mūsų krašto rusus. Dabar tas rašinys išleistas antru kartu, be kokių pataisymų; jam ir prakalba duota dabar 1917-tųjų metų. Rašinys yra labai nepaprastas: iš kitų mokyklos vadovėlių jis išsiskiria savo turiniu, kalba ir rašyba. Viskas čia yra nepaprasta, negirtina. Kodel Mokslo Draugija ar dabartinė Švietimo Ministerija neišsigalėjo ligi šiol šiam literatūros reikalui išleisti kokį geresnį rašinį mokyklai — yra labai sunku suprasti.

Čia iškeliame aikštėn tiktai kelis kalbamojo rašinio dalykus. Visiems jiems apsakyti reikėtų labai daug vietos skirti laikraštyje.

Iš vadovėlio antraštės, iš pasakymo „Raštijos bei literatūros teorija“ matyti, jog autorius skiria „raštiją“ nuo „literatūros“. Bet tuoj pradžioje (5 p.) pasako, jog raštija tėra literatūra, jog neteisingai elgiąsi tie žmonės, kurie nori skirti raštiją nuo literatūros. Jei tais žodžiais vieną dalyką tereiškiame kalboje, tad kam gi reikėjo rašyti „Raštijos bei literatūros teorija“? Autorius, taip galvodamas, turėjo, rodosi, pavadinti savo rašinį — „Raštijos, arba literatūros, teorija“. Neskirdamas „raštijos“ nuo literatūros (5) „autorius linkęs yra betgi skirti raštiją nuo „rašliavos“ (6 p.): žodžiui „rašliava“ jis suteikia — vien rašytų veikalų prasmę, o žodžiu „raštija“ pasako „visus žodžiuose įsikūnijusius žmogaus veikalus“. Mums, prastiems žmoneliams, labai sunku yra suvaikyti šitas nesuvaikomas skirtumas.

Geriau suprasti autoriaus kalbos ypatybėms, duodame, ištraukę iš vidurio (42), vadovėlio kalbos pavyzdėlį. Tam tikroje vietoje (42) autoriaus pasakyta:

„Metominija tai toksai tropas, kuriame viena sąvoka užmainoma kita, pasiremiant ankštu sąryšiu tarp tų sąvokų. Ankštus sąryšys, pvsd., būna tarp priežasties ir veiksmo, įnagio ir veiksmo, autoriaus ir jo veikalo, savininko ir savasties, medžiagos ir padarytojo iš jo daikto, talpinančio ir telpamo ir t.t. Tos tatai sąvokos, esančios artimiausiame sąryšyje, kalboje ir vartojamos viena kitos vietoje.“

Pavyzdžiams, tarp ko kita, duotas yra pasakymas:

„*Talpinantis* vietoje telpamo: visą bliudą išsrėbė.“

Visas vadovėlis pilnas šitokios kalbos, skiriamos mokyklos reikalui. Ko gali ir turi išmokti iš jo mokiniai — spręskite jūs patys, mūsų tėveliai, davę mums kalbos reikalui tokį vadovėlį. Kalbos mokytojai, kol nekalba su mumis apie «raštijos bei literatūros teoriją», pratę yra lyg paprasčiau reikšti savo mintis, kalbėdami su mokiniais. Jie pasakytų žemosiose mokyklos klasėse apie tuos aukštuosius dalykus, rodosi, paprasčiau, galbūt, šitaip: «Metonimija yra *toks* tropas, kuriuo vienos sąvokos vietoje *pavartojame* kalboje kitą sąvoką, kitos sąvokos žodį; taip darydami, remiamės *artimu* tų sąvokų sąryšiu, jų artimumu. *Artimo* sąryšio, pavyzdžiui, yra tarp priežasties ir veiksmo, įnagio ir veiksmo, autoriaus ir jo veikalo, savininko ir *nuosavybės (savybės),* medžiagos ir *padaryto* iš *jos* daikto, *indo* ir *indėlio* ir t. t. *Taigi* tos sąvokos, būdamos taip surištos, kalboje yra vartojamos viena kitos (antros) vietoje». Tam tikrą Bizausko pavyzdį atstotų čia geriau, rodosi, pasakymas: «*Indas* turinio *(indėlio)* vietoje: visą dubenį išsrėbė».

Rašinio kalba ir visa rašyba griežtai skiriasi nuo to, ką turi mokinys savo kalbos vadovėliuose. Kuo aiškina tą dalyką žmonės, kurie turi savo rankose mokyklos vadeles?!

Korektūros klaidų yra vadovėlyje didžiausia daugybė, jos ir antrajame leidime neatitaisytos. Literatūros pavyzdžiams imami ir labai nepaveikslingi dalykai. Tie kalbos dalykai, kuriais kaip tiktai serga mūsų tam tikrų raštų kalba, čia eina visai sveikais jos dalykais: autoriaus nė kiek nesistengiama ir nemokama pasistengti, kad jo rašinio, skiriamo mokiniams, kalba būtų taisyklinga, lengva, gyva, panaši į šnekamąją, į geresniųjų mūsų rašytojų kalbą.

Kas čia kaltas? Bizausko nekaltinkim; jis yra parašęs savo rašinį tada, kada nieko šiam reikalui neturėjom, ėmę dirbti savoje mokykloje. Nekaltinkim Šv. Kaz. Dr-jos: ji leidžia tokius rašinius del to, kad geresnių neturi mokyklai. Kalti čia

mūsų kalbos mokytojai ir ypačiai jų vadovai, kurie geresnių mums kalbos vadovėlių ligi šiol neduoda. Kaltas čia yra jų iširimas ar apsileidimas.

Kad K. B. dabar pats leistų savo vadovėlį, tą vadovėlį jis, žinoma, žymiai pataisytų: leidžiant vadovėlį antru kartu, paties autoriaus nė Lietuvoje nebuvo.

Gerą «literatūros teoriją» susilauksim tik tada, mums rodosi, kada jau turėsim mokyklai ir gerų literatūros pavyzdžių. Literatūros chrestomatija, su visomis paveikslinėmis literatūros rūšimis, yra mums dabar būtinai reikalinga: mokytis literatūros dalykų, arba vadinamosios literatūros teorijos, yra beveik visai negalima be tam tikros paveikslinių literatūros dalykų chrestomatijos, kaip negalima mokytis «aritmetikos teorijos», nesprendžiant su mokiniais įvairių aritmetikos uždavinių, neturint prieš akis tam tikrų aritmetikos uždavinynų... Laukiam iš savo mokytojų «literatūros teorijos», ar literatūros dalykų, bet laukiame drauge ir literatūros chrestomatijos.

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

M. Biržiškos „L i e t u v i ų l i t e r a t ū r o s i s t o r i j o s s a n t r a u k a“. Pp. 1—15. Vilnius, 1919 m. Kaina nepažymėta.

Čia, kaip matyti iš rašinio antraštės, turime mūsų literatūros konspektą. Tame konspekte randame: a) *Liaudies poeziją* ir b) mūsų raštų trumputėlę istoriją nuo pusės 16-jo amžiaus beveik ligi 1914-jų m. Visas rašinys yra, galim sakyti, tiktai sutrumpinimas lenkiškai parašyto M. Biržiškos rašinio „Skrót dziejów piśmienictwa litewskiego“ (1919 m.). Naujai čia pridėtas tiktai pradžioje skyrelis, skiriamas tautosakai („liaudies poezijai“).

Kol nebuvo platesnės mūsų raštų istorijos, šita „santrauka“ naudojosi kai kurios mokyklos literatūros istorijos vadovėlio vietoje drauge su kitais to turinio (J. Gabrio, S. Čiurlionienės, J. Šliūpo, Maironies) raštais.

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

M. Biržiškos „M ū s ų r a š t ų i s t o r i j a, 1547 m. — 1904 m.“ Pp. 1—112, Tilžė, 1920 („Švyturio“ B-vės leidinys). Kaina 10 auksinų.

Šitas rašinys yra daugiausia tas pat „Skrót dziejów piśmienictwa litewskiego“, tiktai parašytas jau lietuviškai. Savo prakalboje autorius sakosi skirias savo rašinį ir mūsų mo-

kyklai, kuriai jis turįs atstoti, bent tuo tarpu, ir reikalingą jai mūsų raštų istorijos vadovėlį. Pabrėžiame čia pat autoriaus prakalbos žodžius: „Lietuvių kalbos pamokomis mokiniai skaito, nagrinėja su kalbos mokytoju tam tikras chrestomatijas, skiriamas kalbos mokslui (kalbos išrašų rinkinius), arba atskirus rašytojų darbus. Tam gyvajam kalbos darbui skiriama ir šita *Mūsų raštų istorija.*“ Autorius, vadinasi, reikalauja, kad būtų pirmiausia skaitomi nagrinėjami atskiri rašytojų darbai — nori, kad mokiniai turėtų mokslo reikalui ir tam tikrų chrestomatijų arba atskirų mūsų rašytojų darbų, be kurių skaitymo ar nagrinėjimo negali būti einama jo „Mūsų raštų istorija“.

Šita „mokslo priemonė“, kaip vadina savo prakalboje šitą istoriją, skiriasi kiek ir nuo išleisto Vilniuje „Skrót'o“. Čia pradžioje randame tuoj „Tautosakos skyrelį“, ir paskui aprašomi XVI-sis, XVII, XVIII amžiai (mūsų raštų pradžia, jų ūgis ir plėtotė). Skirdamas savo rašinį ir mūsų mokyklai, autorius neiškenčia nekalbėjęs čia vietomis, radęs prógos, ir apie rašytojų kalbą, apie jų reikšmę mūsų raštų istorijoje. Tuo būdu čia kiek plačiau kalbami yra Mažvydis, Bretkūnas, M. Daukša, K. Širvydas, Kr. Duonelaitis. Visas rašinys čia, kaip ir toliau, suskaidytas skiltelėmis (§-ais).

Nuo 17-jo puslapio (nuo § 27) eina jau 19-jo amžiaus mūsų raštų istoriją. Čia matome mūsų raštus atgyjant Vilniaus universito metu, Daukanto, Ivinskio, Valančiaus laikais, matome dirbant Baranauską, Kuršaitį, Šleicherį (autorius ne tiktai apie pačius lietuvius rašo). Skaitydami šią istoriją, matome, ką buvo padariusi mūsų raštams rusų vyriausybė, kaip ji buvo ėmusi drausti čia spausdinti mūsų raštus lotynų raidėmis, kaip kentėjo del to mūsų žmonės, mūsų rašytojai, ką ir kaip darėme, norėdami, kad toji rusų letena ne tokia sunki būtų, kuo ir kaip padėjo mums čia arba kaip į tą raštų priespaudą žiūrėjo kitų tautų žmonės. Labai gražiai aprašyta čia tuo sunkiuoju metu vyskupo Valančiaus darbuotė, parodyta, kaip ėmė pagaliau, pasitraukę iš Rusijos, dirbti lietuviai (Basanavičius ir kiti) Tilžėje, gabenti jų raštus vargais negalais į šią pusę, kaip ėmę dirbti krutėti Amerikoj ir kitur lietuviai; čia randame ir visą mūsų pirmųjų laikraščių istoriją („Aušros“ . . ., Varpo“), randame ėjusių „Amerikoje“ raštų istoriją, matome, ką ir kaip dirbo tame raštų ūgyje pirmieji mūsų švietėjai, kėlėjai, rašytojai ir kiti didžiojo mūsų darbo žmonės.

Taip prieinami pagaliau 1904-tieji m., kada pradeda pagaliau eiti Vilniuje «Vilniaus žinios» (kada rusai leidžia mums ir čia spausdintis lotynų raidėmis savo raštus).

Nuo 1904-jų metų mūsų raštų ūgio pažymėti tiktai kurie ne kurie momentai: kalbama tiktai apie kelis pačių raštų dalykus. Pati to laikotarpio mūsų raštų istorija (nuo 1904-jų metų ligi 1920-jų m.), to laikotarpio istorijos parašymas autoriaus atidedamas yra tolesniam laikui. Apie paskutinįjį laikotarpį pačiame «Skrót'e» yra, rodosi, kiek daugiau, bet tas skyrelis M. Biržiškos čia beveik išmestas: gyvenamo laikotarpio tiek daug nauja yra atsitikę mūsų gyvenime, tiek nauja yra mūsų raštų ūgyje, jog autorius, negalėdamas kaip reikiant to laikotarpio aprašyti, nusprendė, matyti, pasitenkinti kelių žymesniųjų to laikotarpio dalykų paminėjimu.

Čia turime rašinį jau visai naują mūsų mokyklai. Rašinys nėr tyčia parašytas mokyklai, bet ši turės iš jo nemaža naudos. Kalbama čia yra ne tiktai apie tuos mūsų raštus, kurie vadinamąją tautos literatūrą daro. Randame čia daug ir apie mūsų gyvenimo srovių ūgį; daug kas čia yra lyg ne visai reikalinga mokyklai, daug kas galėtų būti ir nekalbama su mažamoksliais nepolitikais mokiniais. Bet kol neturime visai gerai parašyto vadovėlio tiktai mūsų raštų istorijai ir skiriamo tiesiog mokyklai, turime tenkintis ir šita istorija, autoriaus skiriama šiuo metu ir mokyklai.

Šitoje mūsų raštų istorijoje, kaip jau minėjome, autorius mėgsta kalbėti ir apie mūsų rašomosios kalbos ūgį. Kalbėdamas apie Valančių, autorius gėrisi jo visai suprantama, gražia žmonių kalba, mėgina pasakyti ką ne ką apie Duonelaičio ir kitų rašytojų kalbą, pasako, kiek kas kada dirbęs ar padirbęs mūsų raštų kalbai ir jos rašybai. Matyti, jog visas rašinys tikrai yra skiriamas ir tai mokyklai, kuriai negali nerūpėti raštų kalbos dalykai. Viso rašinio kalba yra nepaprasta, taisyklinga, sklandi, graži. Pats rašinys yra verstas, matyti, iš parašyto pirmiau lenkiškojo teksto, bet jo kalba nėr del to, rodosi, nukentėjusi: lenkiškojo teksto sakiniai yra ilgesni, šito teksto («Istorijos») sakiniai yra kiek trumpesni ir, gali būt, įmanomesni mokiniams. Iš visos rašinio kalbos matyti, jog jam išleisti yra šiuo tarpu prisidėjęs ir *Jonas Jablonskis* [14]: šio rašinio kalba nesiskiria, galima sakyti, nuo Ryg. Jono ir P. Kriaušaičio rašinių kalbos. M. Biržiškos visai gražiai čia pasielgta: mo-

kiniai, skaitydami ir apie savo raštų istoriją, turės čia dalyką, parašytą visai gražia, bent taisyklinga kalba.

Šitą rašinį, skiriamą mūsų raštų istorijai, mielai teikiame ir savo skaitytojams.

Korektūros klaidų rašinyje, palyginti, yra nedaug, ir, kas svarbiausia, jos atitaisytos šiuo tarpu rašinio gale. Ir už šitą dalyką girtinas yra M. Biržiška arba J. Jablonskis. Gerai padarėt!

Mūsų pastebėtos šios klaidos:

1) varijantų (3 pusl.); Kristijono (16 p.); 2) buvo *gotinės* raides (4 p.); 3) mįšlės (10); 4) garsingasisis (14); 5) gyventojų stovį (48); 6) kelerias, lietuviškas (51); 7) pastangų, Prūsų (53); 8) tada kaip (73); 9) taip savo gano (95); 10) ne vokiečių arba lenkų, mokslininose laikraščiuose (105); 11) 80... valstybė (87)... valstybė (110). Autorius, rašydamas «socialistas, patriotas»..., šios rūšies dalykus turėjo, rodosi, rašyti kitaip: 1) variantų... Kristiono; 2) buvo *gotinės* raidės; 3) mįslės; 4) garsingasis; 5) gyventojų būseną (būtį, būvį); 6) Kelerias lietuviškas; 7) pastangų Prūsų; 8) tada, kaip; 9) taip save gano; 10) vokiečių arba lenkų moksliniuose laikraščiuose; 11) 84... valstybėje... valstybėje. Čia, rodosi, bus autoriaus neapsižiūrėta.

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 10].

Pranas. L i e t u v o s   i s t o r i j a. Kult. ir Šviet. Sekcijos leidinys. Voronežas, 1918 m. (Pp. 1—94). [[15]]

Čia papasakota apie lietuvių senovės „gentis ir gyvenamąją vietą", pasakyta, kad jie atėję į Eiropą iš Azijos (!?), ilgai gyvenę arti Juodųjų marių (?), Balkanų pusiasaly (?) ir t. t.; papasakota apie Kovą (?) karo dievaitį, Mildą, Lazdoną (?), apie senovės „dvasininkus", „vaidelytes" (= vaidilytes) ir kitus tos rūšies dalykus. Čia yra nemaža prirašyta apie pirmuosius Lietuvos kunigaikščius (Prutenį, Videvutą, Kernių, Palemoną, Erdvilą) ir apie Lietuvos didžiuosius kunigaikščius ligi Liublino unijos. Paskutinis istorijos skyrius yra „Lietuvos puolimas" („Liublino unija" ir „Katalikybės likimas").

Kad Lietuvoj yra buvusi kitados baudžiava, kad buvęs kada lenkmetis, kad Lietuva buvo suskaldyta į kelias dalis, kad ji ne gyveno, bet vargo ligi šiol sunkų vargą, kad toji baudžiava panaikinta ne seniausiai, kad mums ilgą laiką ir maldų knygos buvo neleidžiama čia spausdintis, — apie tuos dalykus

Prano vadovėlis nieko nepasako. Pradžioje pasakyta, kad mes kitados gyvenę vienkiemiais, vienasėdžiais, bet nepaaiškintas nė tas dalykas, kaip tie vienasėdžiai didokais sodžiais pavirto, ėjo sunkią baudžiavą, kaip ir kur jie mokėsi, kiek jie laisvės turėjo ir t. t.

Autoriaus čia neturima supratimo nė apie pačią istoriją. Argi toks mums istorijos vadovėlis bus reikalingas toliau mokyklai? Nieku būdu negalim suprasti, kaip galėjo antru kartu leisti čia Kultūros Sekcija tokį vadovėlį mūsų ateities mokyklai? Kad Pranas apie Lietuvos istoriją nieko nenusimano, mums suprantama, bet kad taip į istorijos dalyką žiūri Sekcija, kurioje dirba ir istorijos mokytojai, — to mes nieku gyvu negalim suprasti. Argi šitą vadovėlį išleidote tam, kad galėtute vežtis jį paskui iš čion į naująją mūsų mokyklą!?

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

Prano L i e t u v o s I s t o r i j a. Vadovėlis pradedamosioms mokykloms su paveikslėliais ir žemėlapiu. 4-sis leidimas („Švyturio“ leidinys). Kaunas 1920 m. Pp. 1—89. Kaina vadovėlyje nepažymėta.

Šis Prano istorijos leidimas kiek skiriasi nuo aprašyto čia voronežiškio leidimo. Didesnieji skirtumai yra, rodosi, šie: 1) Po „Katalikybės likimo“ yra dabar dar du skyreliu: „Lietuvos valstybės žuvimas“ (85 p.) ir „Tolimesnis lietuvių tautos likimas“ (87—89), kur bendrais bruožais kiek paminėti ir kiti mūsų praeities dalykai — baudžiava („Unijos vaisius“), spaudos draudimas mums po 1863-jų m.; 2) Voronežo leidime buvo tiktai vienas paveikslėlis — „Prūsų Romuvos žinyčia“ (8); čia to paveikslo nebėr, bet yra daug kitų (daugiausia didžiųjų kunigaikščių atvaizdai ar panašybės); 3) kur kalbama apie senovės lietuvių tikybą, Prano dabar nebeminimi atskiri dievaičiai, jie nebeįvardijami; kiek kitaip nusakyti ir *dvasininkai* (7) — įdėti tuoj keli sakiniai pradžioje be kokios reikšmės ir paminėtas kiek „vėlių“ dalykas (8).

Šiaip jau mokslingumo vadovėlyje yra labai maža. Lietuviai vis tebėr atkraustomi iš Azijos į Lietuvą. Voronežo leidime buvo pasakyta: „Šventasis Raštas pasakoja ir kai kurie mokslo vyrai tvirtina, kad pirmieji žmonės atsiradę Azijoje“ (5). Dabar, Kauno leidime, rašoma: „Šventasis Raštas pasakoja ir mokslo vyrai tvirtina pirmuosius žmones atsiradus Azijoje (5)“,

— pamirštama, jog mokslo žmonės to kaip tik dabar nebetvirtina. Kalbant apie „santykius su totoriais“ (70—71), pasakyta: „Kiti totoriai taip pamilo Lietuvos kunigaikštį (Vytautą), kad, apleidę savo kraštą, kėlėsi Lietuvon ir čionai nuolatos apsigyveno“; Voronežo leidime buvo pasakyta, jog jie „kėlėsi į Lietuvą gyventi“. Voronežo leidimo „bažnyčios“ dabar vadinamos „žinynais ir maldyklomis“ (60). Ir dabar, kaip ir pirma, yra kalbama tiktai apie kunigaikščius ir kunigaikštėlius*), apie jų peštynes ir reikalus; apie patį *žmonių gyvenimą*, apie to *gyvenimo plėtotę*, jo atmainas, apie mūsų krašto *mokyklų* dalyką pirmiau ir dabar — niekur nėra vadovėlyje kalbos — vaikas, *pradžios mokinys*, maža teras įmanomų ir pamokomų sau dalykų apie būtąjį mūsų gyvenimą, juo labiau, kad ir vadovėlio *kalba* neaiški, arba labai panaši į paprastojo laikraščio kalbą.

Išrašome čia kelis vadovėlio kalbos pavyzdžius:

1) „Ne kiekvienas paprastasis žmogus galėjo ar mokėjo susiprasti su visomis šventosios prigimties pajėgomis. Ne kiekvienas turėjo taip pat savo pusėn palenkti jos dievų valią arba nuo jų pykčio apsiginti“ (7 p.). 2) „Dvasininkams pasiliko vien tikybos reikalų vedimas“ (9). 3) „Buvo pasmerkęs Nemune paskandyti“ (59). 4) „M. Giedraitį *skaitom* pirmuoju katalikybės apaštalu Lietuvoje“ (85). 5) „Ko prašė Kęstučio Algirdas prieš *mirsiant*?“ (58). 6) „Lenkų kunigai prieš krikštijant lenkiškai sakė žmonėms pamokslus“ (60).

Mokyklos vadovėliui daug geriau tiktų, rodosi, pasakius: 1) Ne kiekvienas žmogus galėjo ar mokėjo suprasti visas šventosios *gamtos* (šventųjų vietų) pajėgas. Ne kiekvienas galėjo taip pat savo pusėn palenkti jos dievų valią arba nuo jų pykčio apsiginti. 2) Dvasininkams (dvasininkų žinioje) pasiliko vien tikybos dalykai. 3) Buvo pasmerkęs Nemune paskandinti. 4) M. Giedraitį *laikome* pirmuoju... 5) Ko *prašė Kęstutį* Algirdas prieš mirdamas? 6) Lenkų kunigai *prieš krikštydami* lenkiškai sakė... — Tos rūšies klaidų yra ir daugiau.

Vadovėlio klaidos gale neatitaisytos. Skubotai skaitant, mūsų pastebėtos šios klaidos: 1) *žiniai* (7 p.); 2) įsikūrė kryžiuočiais (21); 3) Totorių rasiuntiniai (25); 4) artimuosis (58); 5) dviejų metų (62); 6) Dviems metams (69); 7) visa šilis (76); 8) Vytautas tuo tik ir tesirūpino (77); 9) Tu jau pasikėliai (78);

*) Labai daug kalbama apie pasakinguosius Prutenį, Vaidevutį, Palemoną, Kernių...

10) Giedraitis tat tapo vyskupu (85). Jos šiaip atitaisytinos: 1) *žyniai* (burtininkai); 2) įsikūrė kryžiuočiai (kryžeiviai); 3) Totorių pasiuntiniai; 4) artimuosius; 5) dvejų metų; 6) Dvejiems metams; 7) visa šalis; 8) Vytautas tuo tesirūpino; 9) Tu jau pasikėlei; 10) Giedraitis tapo vyskupu.

Vadovėlio kaina, kaip sakėm, nepažymėta pačiame vadovėlyje. Šių metų „Švyturio" leidiniuose ji pažymėta dvejaip: Damijonaičio gramatikoje — 3 auks., Biržiškos „Raštų istorijoje" — 5 auksinai. Čia pat Kaune Vitkauskytės knygynui mums teko mokėti 5 auks. 50 skat. Ką tat reiškia? Kuri yra tikroji jo kaina? Kodel vadovėlio kaina nepažymima ir kam tat naudinga ar reikalinga?

Suėmus visa, kas čia pasakyta, lieka galvoti, jog kalbamasis vadovėlis ***mokyklai netinka.*** Tik nesuprantam, kodel jo antraštėje (viršelyje) pasakyta, jog jis yra „vadovėlis pradedamosioms mokykloms". Mūsų istorijos mokytojai nieko, rodos, del to vadovėlio nesako — jie tyli, ir tiek. Mokyklos laikraščiuose recenzentai irgi nieko nebylo — nei bara, nei giria. Ką tat reiškia? Argi mūsų pedagogams visai nerūpi mokyklos vadovėlių dalykas? Argi pradedamosios mokyklos mokytojai tikrai naudojasi šituo vadovėliu mokyklos ir mokinių reikalui?

Pranas, mūsų supratimu, negali rašyt istorijos vadovėlio pradedamajai mokyklai. Jei mūsų istorijos mokytojai tokio vadovėlio neparašo, tad tenka prašyti, kad jį parūpintų *Ant. Alekna. Jo Lietuvos istoriją* giria šių metų „Lietuvos Mokyklos" recenzentas (II ir III kn., 434 p.). Jis rašo ten (434 p.): „Vadovėlio kalba gyva, sklandi, lengva, nesunki; autoriaus mokama įmanomai, visai suprantamai dėstyti savo mintys mažo mokslo žmonėms... Kokių klaidų, kokių nesąmonių apie mūsų senų senovės dalykus čia lyg nėra..." Reikia tikėtis, jog Ant. Alekna, įsivaręs į šitą darbą, ras laiko, pagaliau, ir rašinėliui, skiriamam pradedamosios mokyklos reikalui — nenorės, kad mūsų pradedamoji mokykla naudotųsi savo reikalui šituo „vadovėliu". Lauksime.

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 10].

S. Matulaitis. Lietuvių tautos istorija. Kult. ir Šv. Sekcijos leidinys. Pp. 1—46. Voronežas, 1918 m. [16]

Čia turime 52 straipsneliu, paskirtu mūsų tautos istorijai dėstyti. Pirmasis straipsnelis yra *Lietuvių tauta* — trumpai nu-

sakyta, kaip dalijosi senovėje mūsų tauta (Prūsai, Lietuviai, Latviai, Jotvingiai); tuoj po jo trumpai nusakyta, *kaip gyveno senovėje mūsų senoliai.* Toliau eina „tikybos“ straipsnelis — apie Pykolį ar Pikolį, Perkūną, apie nebuvėlius Kovą su Ragučiu, apie „kunigus, krivius ir vaidelytes“; dar toliau kalbama skyrium apie Latvius, Prūsus, Jotvingius, Lietuvius ir Totorius. Straipsniais *Lietuviai, Totoriai, Lietuviai daugiau ir daugiau ima Gudų žemės* ir *Mindaugas Lietuvos karalius,* prasideda jau Lietuvos brendimo, augimo ir mažėjimų istorija. Knygelės baigiasi straipsniais apie 1863 metų maištą, apie Muravjovo darbus Lietuvoj, apie Lietuvių spaudos uždraudimą Didžiojoj Lietuvoj ir apie Lietuvių tautos atgijimą. Paskutiniajam straipsny paminėti Duonelaitis, Daukantas, Poška ir pirmieji mūsų laikraščiai „Aušra“, „Varpas“, „Ūkininkas“, „Apžvalga“.

Autorius čia mėgina duoti pasiskaitymų apie mūsų tautos senovę, apie jos vargus ir nelaimes, apie senovės lietuvių gyvenimą, apie baudžiavos pradžią ir jos galą... Autoriui rūpi, matyti, pačių mūsų krašto *žmonių istorija* apsakyti, duoti kiek supratimo, kaip mes kada ir kodel šiaip ar taip esame kitados gyvenę. Žmogus, paskaitęs atskiruosius istorijos straipsnius, turės jau nemaža to supratimo. Kokios norint tvarkos geresnės tie straipsniai neturi: 40 p. yra neaiškus straipsnis *baudžiavos įvedimas,* kur kalbama, matyti, apie 15-tąjį mūsų istorijos amžių; bet paskui, po *1831 m. maišto* (50 p.), eina vėl ilgokas straipsnis (52—55) — *kaip Lietuvoje įvedė baudžiavą;* čia tam straipsny minima Vytautas, Jogaila, Gorodlės unija, Kazimieras; tuoj po to straipsnio eina vėl ilgokas skyrelis vardu *Del ko ir kaip panaikino baudžiavą;* šiame skyrely duota visa apžvalga tų Rusų atsitikimų nuo 1795 m. ligi 1861 m., kurie spirte spyrė palengvėle Rusus sugriauti įsigalėjusią žmonių baudžiavą; straipsny *Lietuvių tautos atgijimas* kalbama ir vėl apie Lietuvos senovę, apie senį Daukšą (16-ojo amžiaus) ir pasakyta apie „Aušrą“ (1883 m.), kad jos uždavinys buvęs „kelti lietuviuose gimtosios kalbos meilė ir lietuvių praeities garbė“ (apie tą uždavinį pasakyta neaiškiai ir per maža).

Knygelių kalba yra paprasta publicisto kalba, ne tokia, kokią matome tam tyčia parašytuose mažo mokslo jaunuomenei vadovėliuose: yra ir klaidų. Čia randame ir „Žemaitiją“ (= Žemaičius), „du metu“, „tuodu metu“ (= dvejus metus, tuos dvejus metus), „jie pasiliko sau teisiamuosius ir bausmės mokes-

čius“ ... Į daug ką, ypačiai į lietuvių senovės dalykus, kur kalbama apie senovės tikybą, apie senovinio gyvenimo tvarką, autoriaus žiūrima ne mokslo žmogaus, bet diletanto akimis; apie daug ką nusakyta labai paviršutinai, „laikraštiškai“, apgraibomis, skubotai, nepagalvojus giliau.

Apskritai imant, knygelių straipsniai yra skaitytini lietuviui — tam, kuris ieško supratimo savo senovės gyvenimo, savo tautos istorijos. *Mokyklai,* istorijos pradžiai, tie straipsniai betgi *netinka:* istorijos vadovėlio, ten kur einama mokykloje mokslų pradžia, jie neatstos.

S. Matulaičio „Lietuvių tautos istorija“ Kultūros Sekcijai gėdos betgi nedaro. Ji daug geresnė už tikrai netikusią Prano „Lietuvos istoriją“, kurios pasirodymas dabar ir Sekcijai garbės nedaro ir iš kurios tikrai nebus niekam naudos. S. Matulaičio „istorija“ daro gėdą tiktai mūsų *istorininkams,* istorijos mokytojams, kurie vis dar neišsigaili patys parašyti savo tautos istorijos vadovėlio, tinkančio mūsų mokyklai ir jos reikalui.

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

Pr. Mašiotas. Apie Lietuvos senovę (10 pasakojimų). Pp. 1—48. Voronežas, 1917 m. [[17]]

Čia turime dešimtį įvairių pasakojimų apie Lietuvos senų senovę ... Tiems pasakojimams paties autoriaus duoti šie vardai: 1. Ką Lietuva kalba apie savo senovę, 2. Milžinkapis, 3. Mindaugas, 4. Kęstutis, 5. Lizdeikos, 6. Paskutinė vaidilytė, 7. Vytautas, 8. Stipruolis (ąžuolas), 9. Baublys (didžiulis Poškos ąžuolas) ir 10. Senoji pilis.

Pilys, kapai, senieji Lietuvos medžiai pasakoja čia mums apie mūsų žemės senovę — kaip lietuviai su priešininkais kariavę, kuo jie džiaugdavęsi, kuo rūpinęsi, kaip gyvenę. „Lizdeikomis“ ir „Paskutine vaidilyte“ pasakojama apie tuos rūpesnius, kurie buvo rišami su senosios tikybos gynimu ir išlaikymu. Pasakodamas apie Mindaugą, Kęstutį, Vytautą, autorius duoda supratimo apie mūsų senosios visuomenės ir apie mūsų senąjį politikos gyvenimą, kiek tas gyvenimas gali rodytis, žinoma, tų kunigaikščių „istorijose“. Apie tą senovę autoriui viskas ir dabar šį tą nusako; ir senoji pilis griūdama ir sunkiai atsidususi, girdėdama baisiai dabar dundant Lietuvoje, neiškenčia nepasakiusi žmogui: „Ne man, griuvėsiais virtusiai,

kraštas nuo užpuolikų ginti. Mano pareigos senai atliktos... mano mūruose kelios darbininkų šeimynos įkurdintos buvo ir tos dabar, išgirdusios dundant, kažin kur išsinėšino."

Pasakojimai daro visi labai malonų įspūdį ir duos jaunuomenei labai sveiko supratimo apie mūsų senovę ir kai kam, gali būt, apie didžiąsias mūsų šių dienų pareigas. Tuos pasakojimus teikiame mokyklos reikalui, patariame ir skaitytojui kartas nuo karto juos skaityti. Pasakojimų *kalba graži, gyva. vaizdinga.* Jie gali atstoti, mums rodosi, pradedamajai mokyklai ir tebetrūkstamą jai visai gerą, visai tinkamą mokyklai mūsų istorijos vadovėlį.

Reikėtų dabar išleisti naujas jo (gal dar geresnis) leidimas.

Red.

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 10].

S. Mečiaus. Ž e m ė s a p r a š y m a s. Pirmieji geografijos pamokymai su apsakymėliais ir įvairiais kitais pasiskaitymais. Pp. 1—124. Versta iš rusų kalbos. Antrasis leidimas. Voronežas, 1918 m. [18]

„Vadovėlį išvertė ir, kur ką galėdami, apdirbo pridėjo — *J. T.* ir *R. J.",* pasakyta prakalbos gale. Vadovėlis išleistas šiuo tarpu be paveikslėlių, — nenorėta šiuo metu jo kaina (2 r. 40 k.) dar labiau pakelti.

Kad vadovėlis būtų su „paveikslėliais ir šiaipjau vaizdžiais piešiniais", kaip to norėtų, matyti, ir patys vertėjai, jis visai patenkintų, tur būt, mūsų mokyklą. Jei dabar tą mokyklą jis ir ne visai patenkins, — pats S. Mečius šitą savo vadovėlį leidžia rusų mokyklai su daugybe tam tikrų paveikslėlių, — tad vis delto jau ir dabar jis yra, tur būt, geriausias vadovėlis iš tų, kurie skiriami pirmajai vidurinių mokyklų klasei. Paveikslėlių čia, tiesa, nėra, bet yra daugybė (34) gražių, labai gražių apsakymėlių ir įvairių kitų pasiskaitymų pirmajam geografijos mokslui. Tais apsakymėliais autorius duoda vaikui labai daug supratimo apie kalnus, apie šaltuosius kraštus, apie sniego ir ledų kraštą, apie oro aukštybes, vandenyno gilumas, apie šiltuosius pasaulio kraštus, apie kitų, kultūringų ir nekultūringų kraštų gyvenimą ir įvairius daugelio kraštų gamtos reiškinius. Šito vadovėlio atskirieji straipsniai, aprašymai apsakymai ilgai, tur būt, maitins ir kitas knygas (chrestomatijas), kurios bus skiriamos įvairioms pradedamosioms mokykloms.

Iš atskirųjų šio paprasto vadovėlio straipsnių neiškenčiame kelių nepabrėžę: „Šešeri metai Špicbergene“, „Mažutis Alpių medžiotojas“, „Giltinė į akis pažiūrėjo“, „Šv. Bernardo prieglauda“, „Oro aukštybėse“, „Vandenyno gilumose“, „Viktorijos Nianzos ežere“, „Žemės drebėjimas Turkestane“, „Krakatuvos išnykimas“, „Tarp Vilniaus ir Australijos“, „Nei upė, nei jūra“, „Amerikos atradimas“.

Visas vadovėlis išskirstytas į 35 pamokas, tarp kurių duoti tie gražieji apsakymėliai ir pasiskaitymai. Lietuvos geografijai paskirtos čia šešios pamokos; jos duoda kiek supratimo apie Lietuvos lygumą, apie mūsų „kalnus“ (kalvas), apie Aukštaičius ir Žemaičius, apie mūsų upes, didžiuosius ir mažesniuosius miestus, apie Lietuvos gyventojus, bet kokio atskiro apsakymėlio mūsų krašto ir gyvenimo ypatybėms iliustruoti čia, deja, nėra; tą vadovėlio ydą vertėjai, tikimės, atitaisys parvažiavę į Lietuvą ir pasikvietę talkon tuos savo krašto dailininkus, kurie mokės pasirūpinti ir šiuo Lietuvos mokyklos reikalu, — to lauks iš jų naujoji, gimstančioji, mūsų mokykla.

Vadovėlio kalba čia labai gyva, tikrai graži, taisyklinga, lengva. Terminų yra čia ne daugiausia, bet vis delto nemaža ir jie, matyti, jau „susigūžėję“, — jais geografijos mokslas galės jau ištisai naudotis. Pirmasis šio vadovėlio leidimas buvo parašytas visas rytų aukštaičių tarme; šitas leidimas jau išlygintas, jo kalba labai panaši į „Vargo mokyklos“ kalbą, nors vadovėlio turinys, jo įvairumas, rytų aukštaičio (J. T.) [19] kalbos pagrindas — visa tat daug kuo lyg ir skiria šio vadovėlio kalbą nuo „V. m-los“ kalbos. Tarp vadovėlio žodžių rasis, gali būt, ir ne visiems suprantamų, jų paaiškinimo patariam ieškoti „Mūsų žodynėly“. Vienas kitas ne visai paprastas žodis *(vilkstinė,* virtinė, oboz, karavan...) paaiškės beskaitant ir iš viso vadovėlio teksto.

Pačiame gale duoti atitaisymai. Pataisytos *22* klaidos. Tų klaidų, tur būt, ir kiek daugiau atsirastų, bet delto jos nedidžiausios, jas atitaisys ir pats skaitytojas.

Antrasis šio vadovėlio leidimas (1918 m.) ne viena kalba skiriasi nuo pirmojo (1906 m.). Čia yra keli nauji straipsniai: Sniego ir ledų krašte, Vandenyno gilumose, Potvynis ir atoslūgis... Gale naujai duoti «Klausimai atkartojant». Kiti straipsneliai ir kelios pamokos, daug kuo ir šiaipjau skiriasi nuo pirmojo leidimo. Kadangi šis leidimas buvo spausdina-

mas didžiojo karo gale ar bent tuomet, kada matyti buvo, jog Eiropoje po jo daug atmainų turės įvykti valstybių suskirstyme, tad autorius vietomis, nieko griežta pasakyti negalėdamas, apie atskirąsias valstybes ir atskiruosius kraštus kalba jau kiek kitoniškai, gana atsargiai. Taip antai, vadovėlyje randame atskirose vietose tokių pasakymų: «Eiropoje prieš didįjį karą buvo 20 įvairių valstybių; jų visų didžiausia buvo Rusija... Beveik visa Lietuva prieš didįjį Eiropos karą buvo Rusų valstybės dalis»... Pamokų pradžioje beveik visur pasakyta dabar, kuriomis «mokslo priemonėmis» (žemėlapiais, paveikslais ir šiaipjau vaizdžiais piešiniais) reikėtų naudotis mokykloje (S. Mečiaus patarimu), kad visas geografijos mokslas bent pradžioje būtų visai pamokomas, vaisingesnis*).

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

Botanika. Bendroji dalis (su 49 piešiniais). Parašė A. Žygas. Mariampolė („Šešupės“ knygyno leidinys, 1920 m.). Pp. 1—42. Kaina 8 auks.

Šitas vadovėlis, kaip pažymėta antraštėje, yra rašytas iš J. Polianskio rašinio. Autorius kalba jame apie augalų sudėtį, sėklą, šaknį, vaisius ir kitus tokius galus. Apie atskirus augalus jis nieko nesako, palikdamas tą dalyką turinčiai vėliau pasirodyti „ypatinei botanikos daliai“. Savo „Žodyje skaitytojams“ (3 psl.) apie tą II-ją dalį autorius tiek tepasako: „Išgirdęs šio mano darbo kritiką gal griebsiuosi antrąją dalį rašyti.“

Vadovėlis trumputis, nepilnas. Autorius kalba tiktai apie *sėklinius* augalus. Apie kitus augalus jis pasako tiktai, kad jie savo veislę „sporomis“ platiną (7 p.), kad jie vadinasi *sporiniai* (7). Kas yra tos augalų sporos ir kaip augalai savo sėklą sporomis platina — autorius apie tą dalyką visai nutyli, nors mokiniui tas dalykas kaip tik gali būti labai įdomus.

Čia turime sąžiningą neįsidirbusio žmogaus darbą. Autorius dar visai nepratęs rašyti mokyklai. Jo kalba negyva, nesklandi, lyg varžytinė. Barono gamtos vadovėlio kalba [20] vis delto gyvesnė, panašesnė į šnekamąją kalbą. Kalbos vadovėliai autoriaus, matyti, neskaitomi, del kalbos ir rašybos jo nemokama dar kaip reikiant galvoti savo rašinio reikalui.

---

*) Išėjo jau *trečiasis leidimas.* (Išleido Šlapelienės Knygynas Vilniuje 1919 m.). Yra atitaisytinų (naujame leidime) mažmožių. *Red.* [21]

Autoriaus kalboje yra nemaža labai nesklandžių, klaidingų pasakymų. Pabrėžiame kelis: 1) „Žemesnieji (sporiniai) augalai, užuot *platinus* savo veislę sėklomis, platina sporomis“ (7). 2) „Augalai *vienskiltiniai, dviskiltiniai* ir *daugskiltiniai*“ (8). „augalai *viensėkliniai* ir *daugsėkliniai*“ (40). 3) „Labai svarbu skirstyti augalus į vienskiltinius ir dviskiltinius, nes šio skirstymo *priklauso* daug svarbių ypatybių. Vienskiltiniams *priklauso* visi javai, nendrės, viksvos... bambukai ir k.“ (8). 4) „Kaikurios sėklos suasai laikomos nenustoja *galimybės* net dešimties metų būdamos; kaikurios-gi tik vos kelias dienas išbūna nenustoję *galimybės*“ (11). 5) „Ir žolinių augalų nemaža tokių, kurių po žeme yra 2—3 kartus ilgiau negu viršuje žemės“ (13). 6) „Anglies deginio ore labai maža, — *nedaugiau* 0,04% (25). 7) „Tokiu *pragumu* dviskiltiniai augalai turi maisto pačiame gemale“ (9). „Šaknis dažniausia būna pasislėpus žemėje, tokiu *pragumu* laiko augalą, kad nepavirstų“ (11). „Ta visa atsitinka tokiu *pragumu*: vieni lapai įsikerta į kitus...“ (24). „Kokiu *pragumu* atsiduria dulkelių žiotelėse ir kam reikalingos kitos žiedo dalys — vainikėlis ir apyžiedė?“ (35). 8) *„Kuomet* visa yra įvykę, kiaušinėlis pradeda didėti“ (35). *Kuomet* vaisiai ir juose sėklos nunoksta, privalu, kad būtų visur išnešiojama“ (40). 9) „Vaisių būna labai įvairių. *Destis kiek yra užmazgoje* bręstančių sėklų, skaidome į vienasėklinius ir daugsėklinius vaisius“ (40).

Suprantamai ir įmanomai rašant mokiniams, nesirūpinant rusų tekstas versti pažodžiui, turint tiktai prieš akis mūsų mokinių reikalas, reikėtų daug kas čia, rodosi, kitaip pasakyti. Mūsų pažymėtąsias vietas mes mėgintume šiaip atitaisyti, eidami mūsų pačių kalbos dėsniais:

1) Žemesnieji... augalai veisiasi ne sėklomis, bet sporomis (auga ne iš sėklų, bet iš sporų). Ž-nieji augalai, užuot dygę iš sėklų, savo veislę platina sporomis (?). 2) Augalai *vienaskilčiai, dviskilčiai ir daugiaskilčiai* (plg. vienaragis, dviragis, daugiaragis, vienpirštis, šešpirštis... vienakis, vienarankis...), augalai *viensėkliai ir daugiasėkliai.* 3) Augalus skiriame vienaskilčius ir dviskilčius. Tas skyrimas yra labai svarbu: nuo to, kiek yra skilčių augalo sėkloje, pareina daug svarbių jo ypabių. Mūsų javai, nendrės, viksvos ir kiti tokie augalai yra vienaskilčiai... 4) Kai kurios sėklos nenustoja *gyvybės* (gali dygti), net dešimtį metų sausai stovėjusios; kai kurios (o kai

kurios) vos kelias dienas išbūna (išbūva) sausoje vietoje nenustojusios gyvybės. 5) Ir žolių yra nemaža tokių, kurių šaknis (apatinis, augąs žemėse, stiebas) yra dviem trimis kartais ilgesnė negu pats stiebas (auganti ne žemėje augalo dalis). 6) Anglies deginio ore yra labai maža, ne daugiau kaip 0,04%. 7) *Taigi (tuo būdu)* dviskilčiai augalai turi maisto pačiame augalo gemale. Šaknis dažniausiai lindi žemėse ir tuo būdu laiko augalą..., neleidžia augalui parvirsti. Ta visa (tas viskas) *šiaip* atsitinka... Kaip (iš kur) atsiranda dulkelių žiotelėse... apyžiedė (apižiedė; plg. apikaklė, apinasris). 8) *Kai**) visa... Kai vaisiai ir jų sėklos nunoksta (nunokus vaisiams ir jų sėkloms), reikia,...(?). 9) ... Skiriame vaisius vienasėklius ir daugiasėklius. Jei augalo m e z g a l e (= daigmazgy, plg. gemalas, gimulys, mezgalas ir зародышъ завязь) bręsta daug sėklų, tad ir jo vaisius bus daugiasėklis...

Kalbininkas (Rygiškių Jonas, A. Jakštas arba kitas kuris) galėtų čia kalbos atžvilgiu ir daugiau ką pastebėt arba, gali būt, ir kitaip pažiūrėt į visą šio rašinio kalbos dalyką, bet mes tenkinamės iškišę šiuos kelis savo pastebėjimus.

Autoriaus *rašyba* beveik nesiskiria nuo paprastosios vadovėlių rašybos, tik nesuprantame, kam jis rašo savo vadovėlyje kai kurias ypatybes: baltimas, vuosis (9 p.), šaknestiebiai, šaknegumbiai (19) augalai, nelabai leidžia, nevisi (8), jie nevisas (dalis) turi (39), nekiekvienas (8)... Vadovėliuose įprasta, rodosi, rašyti tie žodžiai kiek kitaip: baltymas, uosis, šakniastiebiai, šakniagumbiai augalai, ne labai leidžia, ne visi, jie ne visas dalis turi, ne kiekvienas. Jog autoriaus maža turima reikalo su kalbos vadovėliais, matyt ir iš to, jog jis ir kalbos mokslo terminus vartoja savotiškus („skirsneliu" vadina kablelį...).

Rašinio gale atitaisytos tiktai septynios spaudos klaidos, bet jų yra rašinyje devynios galybės; balsių ilgumas arba trumpumas, skirtukai ir kiti tokie „mažmožiai" gale jo neatitaisomi. Antras vadovėlio leidimas turėtų būti ir šiuo atžvilgiu geresnis.

Apskritai imant, autoriui, rašant mokyklai ir šiaipjau žmonėms, reikia toliau kiek kitaip žiūrėt į rašomąją kalbą: reikia ne žodžiai verst iš kitos kalbos į mūsų kalbą, bet atskiros min-

---

*) Žodis *kuomet* tėra prieveiksmis, vok. wann lot. quando; žodžiai *kai, kada* eina ir *jungtukais* ir prieveiksmiais.

tys ir dėstyti jos taip, kaip mes papratę kalbėtis paprastajame gyvenime su žmonėmis ir einančiais mokslą vaikais.

Rusų kalbos dėsniai, atskiri jų vadovėlių žodžiai, rašant vadovėlius, negali mums turėti kokios nors reikšmės arba kuo nors varžyti rašytoją, rašantį mokyklai. Rašydamas *antrąją* savo darbo dalį, autorius, tikimės, daug labiau rūpinsis tuo, kad visa vadovėlio kalba būtų gyvesnė ir sklandesnė.

Vadovėlio kaina (8 auks.) mums rodosi labai didelė: „Mūsų raštų istorijos" šis vadovėlis yra tiktai trečdalis, bet jo kaina beveik tokia pat, kaip tos „Istorijos".

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 10].

Laukiamieji mūsų kalbos vadovėliai. Jau ir iš šio N-rio raštų apžvalgos matyti, ko mums tebetrūksta kalbos mokslui, dėstomam mokyklose. Čia pažymime kiek aiškiau, kurių mes tebelaukiame kalbos vadovėlių savo mokyklai. Jai tebereikalingos šios knygos:

1. Lietuvių kalbos etimologija. Reikalingas Petro Kr. ir Ryg. Jono etimologijos sutrumpintas kursas (žemosioms klasėms). P. Kr. ir Ryg. Jono gramatika yra toms klasėms per plati, brangoka; J. Damijonaičio gr-ka, sudaryta iš Ryg. Jono vadovėlių, yra parašyta tiktai mažajai mūsų mokyklai (ne vidurinei).

2. Lietuvių kalbos mokslas nelietuviams. Lietuvos žmonės, kurie nemoka lietuvių kalbos iš mažens, Lietuvių kalbos vadovėlio visai neturi. Jiems reikalingas čia vadovėlis, panašus į vokiečių ar prancūzų kalbų vadovėlius, vartojamus tose mokyklose, kurių mokiniai, mokydamiesi tų kalbų, iš mažens jų nemoka. Jiems reikalingas geras praktikos vadovėlis. Tokio vadovėlio daug kas dabar klausinėja. Mes vis nemokam ko sudaryti savo ir tų žmonių reikalui. Laukiamajame vadovėlyje bus čia ir mūsų kalbos pradžios mokslo gramatika ir tam tikri skaitymai, suderinti su ta gramatika. Viskas turi būt rašoma Lietuvos žmonėms, tepradedantiems mokytis kaip reikiant mūsų kalbos.

3. Lietuvių kalbos sintaksė. Ryg. Jono sintaksė, išleista Seinuose 1911 m., yra kiek pasenusi šių dienų mokyklai (žemosioms vidurinės mokyklos klasėms). Ta sintaksė buvo rašyta dar neturint prieš akis aiškios kokios mūsų mokyklos. Ta sintaksė dabar, pagaliau, jau, rodosi, išparduota. Klimo sutrumpinimas, išleistas pačiu karo metu, — jis Ryg. Jono sin-

taksę dabar atstoja mokyklose, — yra irgi pasenęs: jo rašyba ir gramatikos terminai nesutinka su tuo, kas yra išleistoje dabar lietuvių kalbos etimologijoje. Ryg. Jono sintaksę geriausiai galėtų pritaikinti šių dienų mokyklai tiktai pratęs lietuvių kalbos mokytojas (ne P. Klimas). Be to, P. Klimo sintaksėje kai ko gyvai trūksta mūsų šių dienų reikalui: joje nėra *linksnių* mokslo, *laikų* mokslo ir kitų tos rūšies dalykų.

4. L i t e r a t ū r o s d a l y k a i, arba vadinamoji „literatūros teorija". Minėtoji Bizausko „Rašybos bei literatūros teorija" nieku būdu negali atstoti mokyklai tos rūšies vadovėlio: literatūros dalykai ten dėstomi mokiniams labai neįmanomai, neįkalbamai, dažnai klaidingai, to „vadovėlio" ir kalba su rašyba daug kuo skiriasi nuo tų kalbos taisyklių, kurios teikiamos Rygiškių Jono ir kitų gramatikose mokiniams. Bizausko „vadovėlis" gali dabar tiktai atgrasinti mokinį nuo literatūros dalykų. Patys kalbos mokytojai ir dabar juo nenoromis naudojasi mokyklai ir neteikia jo mokiniams.

5. L i t e r a t ū r o s c h r e s t o m a t i j a. Šių dienų mokykla, eidama tam tikrose klasėse «literatūros teoriją», neturi jai eiti tam tikros rinktinių literatūros dalykų chrestomatijos — skaityti, nagrinėti, atskiroms literatūros rūšims suprasti. Tokiai chrestomatijai reikia daug kas parinkti iš kitų literatūrų ir iš savosios literatūros, išversti ar mokamai išversdinti, sutaisyti, išfiltruoti ir išleisdinti. Čia yra labai gyvas reikalas, juo labiau, kad ir rinktinių lteratūros leidinių, atskirų tos rūšies leidinių ar pavyzdžių mokykla ligi šiol neturi, ir mūsų visuomenė jai neduoda.

6. C h r e s t o m a t i j a m ū s ų r a š t ų i s t o r i j a i. Yra jau pasirodžiusi M. Biržiškos «Mūsų raštų istorija», kuri galės pradžioje atstoti ir mūsų raštų (literatūros) istorijos vadovėlį mokyklai; bet mokiniams, skaitant apie mūsų raštus, apie mūsų raštų ūgį, apie mūsų senovės ir naujesniųjų laikų raštus, reikia daug kas ir skaityti, reikia tie raštai nagrinėti, reikia mokykloje gyvas darbas su mokiniais šioje srityje dirbti; vienų tų raštų istorija be skaitymų, be tam tikrų pavyzdžių juos nedaug ko tepamokys. Čia reikalinga tam tikra chrestomatija arba atskiri mūsų raštų leidiniai mokyklai.

Savaime aišku, jog ir kitų (istorijos, gamtos mokslo...) vadovėlių kalba turi būti visai įmanoma ir visai taisyklinga; aišku, rodosi, ir tas dalykas, jog ir patys mokyklos mokytojai,

kurie turi darbo su mokiniais, turi kalbėtis su jais taisyklingai, įmanomai. Jei kalbos vadovėlių turėsime kiek reikiant, bet kitų vadovėlių kalba bus visai netaisyklinga, jei kitų dalykų mokytojai tos kalbos nemokės arba jos mokslą praktikoje nieku vers, tad ir geriausi lietuvių kalbos vadovėliai nieko čia gera nepadarys, juo labiau, kad ir mūsų laikraščių ir šiaipjau rašinių kalba beveik nieko gera neduoda šiuo tarpu tam kalbos mokslui, kurs einamas mokyklose.

Šituo dalyku turi pasirūpinti patys lietuvių kalbos mokytojai arba tos sferos, kurios turi savo žinioje lietuvių kalbos mokslą; tuo vertėtų rūpintis, žinoma, ir vieniems ir antriems — visiems, kuriems rūpi arba gali rūpėti mūsų mokyklos dalykai.

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 10].

Aritmetikos uždavinynas vidurinėms mokykloms. Šviet. Min-jos kn. leid. Komisijos leidinys. *Pirmoji dalis* (psl. 1—91) ir *antroji dalis* (psl. 1—175). Tilžėje. Kaina viršelyje nepažymėta.

Kalbėdamas apie šitą vadovėlį, turiu pirmiausia pažymėti, jog jis yra labai *nepaprastas.* Šitas leidinys pirmą kartą buvo išspausdintas Vilniuje; tas pats leidimas dabar *vėl* išleistas, bet nepažymėta, jog jis yra «*antrasis* leidimas»; nepažymėta leidinio kaina; jo viršelyje nepažymėta, *kada* išspausdintas leidinys, nepažymėtas nė to leidinio autorius; pažymėta tiktai aiškiausiai, jog šis vadovėlis (uždavinynas) yra pačios Šviet. Ministerijos išleistas.

Iš pasakymo, jog šis leidinys išspausdintas Tilžėje, samprotauju, jog tas rašto darbas yra padirbtas dabar pat, nesenai: tie dalykai, kurie čia man yra taip nepaprasti, pirmiau būdavo daug tiksliau nusakomi pačiuose leidinių viršeliuose. Kad leidiniai, apie kuriuos čia kalbu, yra išėję 1920-siais m., matyti ir iš tam tikro skelbimo, jau kitų leidinių viršely išspausdinto.

Apie tą nepaprastumą kalbu ir toliau savo straipsnyje.

Šiemet yra išspausdinta *Aritmetikos teorija* (3-sis leidimas). Tame spaudinyje vartojami tam tikri aritmetikos terminai, matematikos mokytojų nustatyti Vilniuje *sutartinai* matematikos vadovėliams. Plačiai, rodosi, eina Pr. Mašioto aritmetikos uždavinynai ir kiti jo matematikos raštai, — ir visuose tuose raštuose, kaip ir aritmetikos teorijoje, vartojami dabar vienodi terminai; visų jų ir kalba, rodosi, gana žmoniška, lengva, jau

kiek nusistojusi mokyklos vadovėliams. Visai ką kitą matome Šviet. Ministerijos išleistuose *dabar Tilžėje* vadovėliuose. *Aritmetikos uždavinyne,* išleistame vidurinėms mokykloms, dabar vartojami visai kiti terminai, jo ir visa kalba daug kuo skiriasi nuo to, ką matome šiuo atžvilgiu kituose aritmetikos vadovėliuose.

«Aritmetikos uždavinyne vidurinėms mokykloms» (1920 m.) vartojami visur vėl senieji terminai — tie, kurių pilni buvo mūsų vilniškiai matematikos vadovėliai, pasirodę Vilniuje tuoj įsigalėjus ten vokiečiams. Dabar vėl vartojami terminai: *mažinamasis, mažintojas, padaugas, pasaiki (sukuriama) atmaina, skaidinys, skaitininkas, ženklininkas, bendras saikas, mažiausias saikojas...*

Ką darys gavę iš Ministerijos dabar tą vadovėlį mokiniai, jau gerokai įpratę operuoti mokykloj tais terminais, kurie teikiami jiems jau ir «Aritmetikos teorijoj»? Kas čia daroma mokyklai? Kur čia dingo darbo planingumas? Ar galės šitą Knygų leidimo Komisijos pasielgimą pateisinti nors vienas dirbąs dabar mokykloje matematikos mokytojas?..

Kalbėti čia apie kitas leidinio ypatybes yra tiesiog sunku: jo kalba tikrai sunki, dažnai neįmanoma mokiniui, ištisi uždaviniai čia bus visai ar beveik visai nesuprantami... Pats aš, būdamas ne matematikas, sprendžiamo balso šitame dalyke, žinoma, negaliu turėti. To balso vietoje, — jį pakels patys matematikos mokytojai, — duodu tiktai kelis šito uždavinyno kalbos pavyzdžius.

Pirmojoje dalyje, toje vietoje, kur yra kalbama tarp ko kita, apie «didžiausio bendro saiko radimą» ir «bendro mažiausio saikojo radimą» (psl. 81), yra ir šiokių kalbos ir matematikos mokslo dalykų mokiniams:

«943. Du broliu išviso turi tiek rublių, kiek yra didžiausio *prastojo* 345 skaičiaus *veiksnio (daliklio)...*

«944. Didžiausias *prastasis* 925 *veiksnys* sudėti su didžiausiu prastuoju 208 veiksniu ir gautoji suma *išsklaidyti* tokiais dviem *dedamaisiais,* kurių vienas būtų 9 *kartus* didesnis už antrą. Suvokti tuodu dedamuoju.

«948. Skirstant (=skirstydami?) *prastaisiais veiksniais* raskit didžiausią bendrą *saiką* šiems skaičiams: 42, 56, 70...

«955. Rasti bendras mažiausias *saikojas* 3, 5, 7 ir 11».

Antrojoje dalyje (psl. 11, 13) mokiniui kalbama (uždaviniuose):

«130. Padauginti $\frac{5}{7}$ skaidinys 3.7 dvejopu būdu.

«132. Padauginti $\frac{7}{11}$ skaidinys 12 keleriopais būdais.

«133. Padauginti $\frac{5}{13}$ skaidinys 30 keleriopais būdais.

«137. Padauginti $\frac{7}{50}$ trylika kartų.

«162. Kas bus iš skaidinio $\frac{8}{25}$, jo skaitininką padauginus 4 kartus?

«164. Kas bus iš skaidinio $\frac{5}{11}$, jo skaitininką ir ženklininką padauginus 4-iais?

«165. Kas bus iš skaidinio $\frac{35}{40}$, jo skaitininką ir ženklininką padalijus 5-iais?

«171. Padidinti $\frac{5}{12}$ skaidinys 6 kartus dvejopu būdu.

«173. Sumažinti $\frac{18}{15}$ skaidinys 9 kartus dvejopu būdu.»

Autorius čia, kaip matom, operuodamas tam tikrais terminais, neskiria pasakymų: *didina, daugina,* didina *trimis* (vienetais), daugina trimis (vienetais), daugina *trimis kartais,* didina arba daugina *tris kartus*... Jo kalbama su mokiniais neaiškiai, negriežtai ir, man rodosi, ne visai suprantamai.

Senojo šitų vadovėlių leidimo nėsu gerai skaitęs. Todel negaliu griežtai tvirtinti, jog čia yra vartojami tiktai senieji terminai. «Veiksnys (daliklis)» bus atsiradęs, jei neklystu, tam tikram reikalui tiktai dabar.

Pateisinti dabar senųjų terminų atsiradimą Ministerijos išleistame vadovėlyje su visa senąja aritmetikos vadovėlių kalba — mokėčiau tiktai vienu dalyku: matematikos mokytojai bus nusprendę mesti naujesniuosius savo terminus ir vėl grįžti prie tų terminų, kurie buvo susidarę Lietuvoje, kada daugumas tų mokytojų Rusijoje gyveno ar turėjo gyventi. Ar neklystu?

Galėtų tūlas pasakyti, paaiškindamas šitą dalyką, kad čia reikėję, matyti, skubotai kas padaryti, neilgai galvojus, kad čia esąs paprastas skubos darbas, šiuo laiku saváime pateisinamas... Bet pačiai kalbai ištaisyti, prieš leidžiant antru kartu vadovėlis, būtų reikėję ne daugiausia, rodosi, laiko. Taip aiškinti netinka.

Kas čia kaltas, kas čia nekaltas — spręskite ir tarkite žodį tie, kurie laikote savo rankose švietimo darbo ir šio mokslo vadeles. Matematikos mokytojai teiksis, tikiuosi, ką nors pa-

aiškinti šiuo atžvilgiu mokyklai arba tikrai pasirūpins toliau, kad būtų kas griežta daroma mokyklai (jos matematikos mokslui), kad būtų kas daroma nesvyruojamai, sistematingai...

Šiuo tarpu didįjį Komisijos darbą dirba Vincas Krėvė. Laukti, kad jis galėtų prižiūrėti Komisijoje ir *matematikos* vadovėlių leidimą mokyklai, tur būt, negalime. Antra vertus, šitie aritmetikos vadovėliai buvo spausdinami Prūsuose, dar neįsidirbus V. Krėvei Kaune. Jo čia nekaltinkim.

R. J.

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 11, psl. 66—68].

Kosmos. Gamtos mokslo ir geografijos laikraštis, gamtos tyrėjų ir mėgėjų būrelio rašomas. 1-jų (1920/21 m.) knygų I-sis sąsiuvinis. Kaunas. 1920 m. (kaina nepažymėta, psl. 1—112).

„Laikraščiui rūpi sklaidyt tikslingojo gamtos pasaulio knygos, išmokyt iš tų knygų skaityt, pažint pasaulio tvarkos dėsniai. Laikrašty pirmiausia eis *bendros plataus gamtos pasaulio žinios,* lygiai žinotinos visų šalių žmonėms. Po jų eis žinios apie mūsiškį siauresnį — *Lietuvos* — *gamtos pasaulį,* kuris mums dar taip svetimas, neištirtas, mokslo šviesos nenušviestas", — sako pradžioje, pradėdama savo darbą, laikraščio redakcija. Kiek toliau ji pažymi, jog gamta ji, kaip ir mes, vadina visa, ką mes patiriame savo jutimais...

Būrelis mokytojų, tuo tarpu nedidelis, duoda čia nemaža pažymėto prakalboje turinio straipsnių, įdomiai parašytų jaunajai mūsų mokyklai, suredaguotų aiškia ir gana gražia, apskritai imant, kalba. Paliečiami pirmajame sąsiuvinyje jo įžangos ir kituose straipsniuose, labai įvairūs to didžiojo gamtos mokslo dalykai — iš fizikos, biologijos, geografinių pasaulio kelionių, meteorologijos, bendrosios geologijos, iš Lietuvos geologijos, faunistikos, mūsų gamtinės tautosakos, mūsų gamtotyros organizacijų... Redakcija pamini gražiais žodžiais A. Pabrėžą, dirbusį kitados mūsų gamtotyrai (šiemet sukanka lygiai 150 metų nuo jo gimimo dienos). Redakcijos paskirtas ypačiai šitas straipsnelis ir mūsų didžiojo tautos ir gamtos mokslo darbo vyrui — *Povilui Matulioniui,* kuriam šiemet (5/VIII) sukako jau 60 metų nuo gimimo ir jau apie 40 m., pridėsiu, jo nenuilstamo ir visada brangaus tam mūsų *girininkui* darbo. P. Matulionis, kaip žinome, yra nepaprasta mūsų tautos „darbo pelė", dirbusi dažniausiai tokiose aplinkybėse, kur jam tekdavo pir-

moji ir, gali būt, sunkiausioji mūsų darbo vaga vagoti. Man, kiek arčiau pažįstančiam tą darbininką, ypačiai malonu matyti, kad jis išeina dabar aikštėn *Lietuvos gamtos mokslo* laikraštyje.

Laikraštyje dirba tuo tarpu daugiausia Pr. Dovydaitis; be jo, matome čia jau pradėjus dirbti S. Antanaitį, J. Elisoną, T. Ivanauską, L. Vailionį, J. Vabalą Gudaitį ir kelis kitus žmones. Visi jie, rodosi, kviečia į didįjį ir naująjį Lietuvos gamtos darbą ir kitus mūsų gamtininkus — mokytojus, mokinius ir šiaipjau Lietuvos žmones, kuriems rūpi krašto ateitis ir ypačiai jo gamtos sritis.

Kaip malonu, kad vieną darbą ima susitelkę dirbti šiaip labai įvairūs žmonės. Esu pats ne gamtininkas, galiu jums šiuo tarpu tiktai palinkėti, kad jūs ir toliau dirbtumėt savo darbą su patvara, mokamai, kultūringai — taip, kaip reikalauja jaunoji Lietuva.

Esu, pasisakau, kalbininkas, buvusis kalbos mokytojas. Man laikraštyje šiuo tarpu vienas mažmožis ne visai patinka: laikraštis, kurio kalba šiaip visai padori, be reikalo, jei neklystu, yra pamėgęs visiems savo straipsniams kai kuriuos neįprastus mums rašybos ir kalbos dalykus. *Svetimus* mūsų žmonėms, bet nesvetimus *mokslui*, garsus *f*, *ch*, *h*, jisai reiškia labai nepaprastai. Čia rašoma: a) *faktas, fauna, flora, monografija, fizinis, fizika* (su *f*), b) *arkeologija, architektūra, kaldajai, kaosas, kemija, iktiologija, mekaninis, teknologija* (su *k*, ne su *ch*), bet *chloras, chromas* (su *ch* ir c) *ipotezė, idrologija, idrosfera, istologija* (be *h*). Kodel taip nelygiai elgiamasi su tos rūšies mokslo žodžių garsais?

Raidžių *į, ų* žodžių šaknyse laikraštis nevartoja. Čia rašoma: *grysti, gryžti, pažysta, myslė, siūsti, skūsti,* tik vieną, rodosi, kartą išspausdinta *„mįslė įminta"* (79). Čia tariama rašoma ir šiaip: *autoris, kalendoris, profesoris, redaktoris, autorio, kalendorio ... organizuotė* (kur reik ir nereik). Mokslo žmonėms, kurie patys ištaria gražiausiai garsus *f, ch, h,* reikėtų, man rodos, ir mokslo laikraštyje jie tam tikrai reikšti. Juo nuostabiau, kad laikraštyje, kaip pažymėta, dirba daugiausia Pr. Dovydaitis, „Lietuvos Mokyklos" redaktorius: „Lietuvos Mokykloje", skiriamame mūsų mokytojams laikraštyje, šitų rašybos ir kalbos mažmožių, rodosi, nėra. R. J.

[1920 m. „Švietimo Darbas" N 11, psl. 73—74].

Mokykla ir gyvenimas, Lietuvos Mokytojų Profesinės Sąjungos mėnesinis laikraštis, skiriamas paidagogijos, mokslo ir mokytojų profesijos reikalams. Nr. 1—2 (psl. 1—64). Kaina 6 auks. Šiauliai, 1920 m.

Šis laikraštis yra, kaip pats sakosi, «Beraščio» įpėdinis. Jo redakcijos komisiją sudaro J. Murka, St. Brašiškis ir A. Busilas (laikraštį redaguoja *St. Brašiškis).*

Leidinys, apie kurį čia kalbu, labai įvairus. Po redakcijos žodelio, kuriuo kreipiamasi į skaitytojus, čia randame pirmiausia straipsnį, kur trumpai aprašyti mokslo vadovėliai, tinką šiemet, laikraščio supratimu, mokyklai, ir nurodytos knygos, tinkančios vaikų knygynėliams (keturiems skyriams) pradžios mokyklose. Be to, čia išspausdinta: *Liaudies mokykla ir darbo principas* (iš Ed. Oertli). *Kiek patarimų ruošiantiems jaunesniojo mokytojo vardo įgyti* (nurodyta, iš ko ir kai reikia mokytis, kas išeitina mokytojų kandidatams). Toliau aprašytas paskutinis *Profesinės Sąjungos* atstovų suvažiavimas, dar toliau eina laikraščio straipsniai: *a) Paidagoginės literatūros reikalu, b) Mokykla, spauda ir gyvenimas, c) Klausimai — atsakymai, d) Žinios — žinutės* (įvairūs smulkesnieji pranešimai iš mokyklų gyvenimo)... Mokytojai pradžioje kviečiami rūpintis, kad laikraštis sustiprėtų ir būtų visai turiningas; gale įdėtas ilgokas korektūros klaidų atitaisymas (5 psl.) pirmajai daliai „Vaikų Darbymečio“ (Šviet. Ministerijos išleisto vadovėlio).

Visas leidinys gana nervingas; keli straipsniai parašyti perdaug skubotai. Bet straipsniai, apskritai imant, tartum rimtesni už buvusiojo „Beraščio“ straipsnius. Reikia tikėtis, jog laikraštis ims pagaliau tvirtėti ir visai sustiprės: yra jau to, man rodosi, ir žymelių.

Nesileisdamas šiuo tarpu į smulkmenas, — man, nebejaunam jaunosios mūsų valstybės žmogui, sunku jos ir suvaikyti, — pažymiu čia tiktai kelis dalykus (I—III), kurie man, skaitant šį „Mokyklos ir Gyvenimo“ numerį, ypačiai krinta į akį.

I. Laikraštyje tuo tarpu visai nėra mokslo vadovėlių recenzijų ar kritikų. Su *Mokytojų kandidatais* kalbama apie vadovėlius ir šiaip knygas labai paviršutinai, taip, kad jie iš tų „Patarimų“ labai maža teturės, man rodosi, naudos. Kandidatams kalbos reikalu patariama naudotis P. Kriaušaičio ir Ryg. Jono vadovėliais. Patardamas tuos vadovėlius, autorius (J. M-ka),

tarp ko kita, sako: „Iš jų (iš tų vadovėlių) tam tikrą dalį išėję, lyginkite, kaip tą pačią dalį aiškina Jaunius ir kokius pavyzdžius vartoja. Jauniaus gramatikos neturėdami, galite vartoti (pasitaisę klaidas) ir *Lietuvių kalbos vadovėlį*. Galite vartoti ir Damijonaičio gramatiką, tik ji daug panašesnė į P. Kr. ir Ryg. Jono gramatiką, ne «*Lietuvių kalbos vadovėlis*».

Atskiros dalys Kr. ir Ryg. Jono gramatikos tiems kandidatams bus labai sunku sulyginti su tam tikrais Jauniaus gramatikos skyriais, dar sunkiau bus pastebėti, «kokius pavyzdžius *vartoja*» savo gramatikoje Jaunius. «Lietuvių kalbos vadovėlis», apie kurį kalba straipsnio autorius, visai nepanašus į Jauniaus gramatiką: jis yra visai kitos rūšies dalykas, — tad kaip gi jį pakeis tiems kandidatams Jauniaus gramatiką, kuri taip sunku bus dabar ir rasti kur kandidatui. Pasakyta tuose „Patarimuose", kad kandidatai galį vartoti ir Damijonaičio gramatiką, apie kurią tiek tepasakyta, jog ji «daug panašesnė į P. Kr. ir Ryg. Jono gramatiką, ne *Liet. kalbos vadovėlis*». Pasišnekant apie kalbos vadovėlius su kandidatais, reikėjo kiek *giliau* į juos pažvelgti: cituotais čia patarimais beveik nieko apie juos nepasakyta, ir kandidatai kažin ar ką besuvaikys iš jų savo reikalui.

„Patarimuose" imama lyginti apgraibomis tokie dalykai, kurie buvo rašyti labai skirtingomis aplinkybėmis ir griežtai skiriasi nuo vienas kito. Žmonėms, kurie nėra dar išėję kaip reikiant vieno kurio kalbos vadovėlio, daryti besimokant tie palyginimai bus labai sunku, ir kyla savaime klausimas, ar jie bus produktingi.

Mokytojų kandidatams reikia, žinoma, turėti gilesnio supratimo ir apie mūsų raštų dalykus, apie mūsų literatūrą. Ir tam duodama čia patarimų. „Didžiųjų rašytojų" autorius pataria „gerai pažinti maždaug šiuos raštus": Daukšos *Postillą,* Duonelaičio raštus... Valančiaus ir Daukanto raštus... Basanavičiaus pasakas, Juškos dainas, Juškos „Svodbinę Rėdą", Niemio ir Sabaliausko dainų rinkinį. Kaip ir iš kur gali tie kandidatai „gerai" pažinti dabar Daukšos *Postillą* ir kitus tos ir visai kitos rūšies raštus? Man rodosi, kad retas lietuvių kalbos mokytojas, dirbąs dabar vidurinėse mokyklose, yra pats gerai pažinęs Daukšos *Postillą,* Valančiaus ir Daukanto raštus. Basanavičiaus pasakas ir t.t. Patarėjui reikėjo skirti dalykai, kurie tikrai reikalingi „jaunesniajam mokytojui", nuo to, kas yra tik-

tai norima ar patariama tarp ko kita. Reikia ir čia, rodos, minėti, jog geriau yra mokėti máža, bet gerai, nekaip daug, bet šiaip taip, apgraibomis. J. M-ka, užuot davęs jaunesniojo mokytojo kandidatams visai reikalingų ir aiškių jiems patarimų, kalba savo straipsnyje su kandidatais apie tokius dalykus, kurie jam pačiam, kalbos mokytojui, yra brangūs, kurie skaitytini ar nagrinėtini žmogui, norinčiam gauti gilesnio supratimo apie mūsų literatūros dalykus.

II. Laikraštis tam tikru straipsniu daug duoda supratimo apie minėtąjį Sąjungos mokytojų suvažiavimą. Mokytojai labai skundęsi klebonais ir kunigais, kurie reikalaują, kad mokytojai juos gerbtų: gana esą klebono vištos išbaidyti iš mokyklos daržų arba nenusilenkti prieš klebono tarnaitę — ir tuoj klebonai su kitais kunigais paskelbią mokytoją bedieviu (psl. 31); prieš karą rusų mokytojams, bent daugumui, rūpėję Lietuvoje tiktai kortos ir degtinė, taigi klebonai ir kunigai gražiai su tais mokytojais sutardavę; bet ėmus dirbti mūsų žmonėse lietuvių mokytojams ir įsigalėjus, įgijus kiek įtakos visuomenės gyvenime, kunigai, kuriems, kaip ir tiems rusų mokytojams, taip pat nerūpėjęs visuomenės darbas, tuoj sujudę sukrutę ir ėmę juos, lietuvių mokytojus, šmeižti, pravardžiuoti, keikti, nieku versti. Kad mokytojas nelygu mokytojui, kaip ir kunigas nelygu kunigui, kad ir lietuvių tarpe yra, deja, netikusių mokytojų, — apie tai suvažiavimas nutyli. Antra, suvažiavimo pranešėjų buvo barami, matyti, tiktai katalikų kunigai.

Lietuvos Mokytojų Profesinės Sąjungos suvažiavimas, sužinojęs iš draugų pranešimų apie tuos ir kitus negerus kunigų darbus, apie jų ir kitų pašaliečių partinę politiką mokykloje, nutarė, kaip matyti iš laikraščio straipsnio, reikalauti: „1) kad Lietuvos Steig. Seimas tuojau išspręstų tikybos klausimą mokyklose; 2) kad Lietuvos Steig. Seimas išleistų įstatymą, draudžiantį bet kurio tikėjimo dvasininkams būti vedėjais tiek valdžios, tiek jos šelpiamųjų pasaulinių mokyklų; 3) kad Švietimo Ministerija apdraustų mokyklas nuo įtakos ir agitacijos neatsakomingų asmenų; 4) kad mokyklos ir atskirieji mokytojai keltų viešumon tokius dalykus, kurie rodo traukimą mokyklos į politiką.“ Rezoliucijos gale dar priduria: „Nešalinant Švietimo Ministerijai nenormalumų, kokie paaiškėjo iš pranešimų, profesinė sąjunga priversta bus griebtis savų griežtų priemonių, ligi pat streiko“ (psl. 32—33).

Del šitų nutarimų galiu duoti čia, būdamas tolokai nuo šių dienų gyvenimo, tiktai kelis savo atskirus pastebėjimus (a—e).

a) Seimas „tikybos dalyko mokyklose“ *tuojau*, tur būt, negalės išspręsti, nes tam jo sprendimui yra máža vienos tos rezoliucijos: tam reikalingi ir faktai, tam reikia žinoti, kaip kas tikrai yra dabar mūsų mokyklose, kaip kas daroma šiuo reikalu kitur, kaip žiūri į tą dalyką visuomenė, kuriai tarnauja mokytojai, ir t. t. Mokyklos tikybos dalykas išspręsti yra ne „ropė graužti“. Pagaliau, apie kurį čia „tikybos dalyką“ yra kalbama?

b) Suvažiavimui buvo Sąjungos mokytojų pranešta apie katalikų kunigų „darbus“, apie jų nusistatymą mokyklai, bet nė tų pranešėjų nieko, rodosi, nebuvo pasakyta apie kitų tikybų dvasininkus ir jų ardymą mokyklos darbo, — tad kaip gi Sąjunga nori, kad Seimas išleistų įstatymą, kuriuo draudžiama *visų tikybų* dvasininkams būti mokyklų vedėjais? Antra vertus, susiaurinti įstatymu tam tikrų piliečių teises, kada įstatymui visi žmonės yra lygūs (plg. mūsų „Dievui visi žmonės lygūs“) — argi galima šiuo laisvės metu jaunojoje Lietuvos valstybėje?! Kaip mokytojas nelygu mokytojui, taip ir kunigas nelygu kunigui, — argi galime *visus* mokytojus, del kelių mokytojų nusikaltimo, pasmerkti įstatymų keliu ir atimti jiems piliečių teises? Kaip čia leisi *bendrą* įstatymą, visų tikybų dvasininkams varžyti, kada yra nusidėję, pačių mokytojų pranešimu, tiktai *katalikų* dvásininkai?

Kaip žiūri įstatymų leidėjai į šios rūšies dalykus, kaip žiūri į juos atskiros Seimo frakcijos, — man yra visai nežinoma, bet vis delto šis Sąjungos reikalavimas yra keistas.

c) Trečioji kalbamosios rezoliucijos dalis reikalauja, kad pašaliečiai, ypačiai kunigai ir kiti tos rūšies žmonės, neturėtų įtakos mokyklai, kad jie neagituotų prieš mokyklą, kad Švietimo Min-ja apdraustų nuo to mokyklas.

Vaikų tėvai, kiti mūsų piliečiai, tarp jų ir kunigai, galės, tur būt, visada turėti įtakos mokyklai. Jei kas tikrai skaudžia mokytoją ir šiaip kenkia mokyklai, mokytojas, kaip ir kiti valstybės žmonės, turi rūpintis, kad mokykla tikrai nenukentėtų. Mano namų *neapdraudžia* nė viena ministerija nuo pašaliečių įtakos ir agitacijos, taip yra ir su kitais žmonėmis: pati, vaikai, tarnaitė ir kiti namų žmonės nuolat susiduria, šiaip ar taip, su kitais žmonėmis, kurie turi, kam čia slėpsi, jiems ir įtakos,

— tad kaip gi Šviet. Ministerija *apdraus* mokyklas nuo įvairios pašaliečių įtakos?! Aš, tam tikros šeimos narys, rūpinuosi ir, kiek galėdamas, pasirūpinu, eidamas įstatymais, kad pašaliečiai ko pikta nepadarytų mano namams ir mano darbui; tuo pasirūpinti turi, eidami įstatymų keliais, ir mokytojai drauge su tais žmonėmis, kurių žinioje yra mokykla. Jei kas bažnyčioje imtų rūkyti, švilpauti arba daineles dainuoti, tą pati parapija suvaldytų: tam nereikia bažnyčiai atskirų *įstatymų*, Seimo išleistų, arba atskiro Ministerijos *apdraudimo* „nuo rūkymo, švilpavimo ir dainų dainavimo bažnyčioje". Šiuo atžvilgiu Švietimo Min-ja nieko negalės, man rodosi, padaryti: mokytojams reikia imti kas patiems daryti, einant paprastųjų įstatymų keliais ir kultūringojo pasaulio pavyzdžiais.

Ir čia mokytojams, kas yra svarbiausia, reikia patiems mokamai rūpintis savimi ir savo mokykla. Kokio nors ypatingo *apdraudimo* laukti čia nereikia.

d) Ketvirtoji rezoliucijos dalis yra, rodosi, visai įvykdoma. Tuos dalykus, kurie ten turimi galvoje, mokytojai, rodosi, daug kas „kelia viešumon"; juos kelia ir turi kelti aikštėn, rodosi, ir šiaip gyvenimas. Partinė „politika" mokykloje, žinoma, neturi rasti sau vietos: mokykla yra švietimo įstaiga, tam tikrai prižiūrima visuomenės; jos sopamus dalykus turi žinoti visuomenė, savivaldybė, vyresnybė, ministerija... Mokykla yra brangiausia mums švietimo įstaiga, ja turime rūpintis visi, ypačiai jos mokytojas. Jos dalykas tikrai yra keltinas aikštėn. Dirbkite, rūpinkitės!

e) Suvažiavimui paaiškėję iš draugų pranešimų daug negerų dalykų. Jei Ministerija nieko nepadarysianti, sako penktoji rezoliucijos dalis, kad tie negerieji mokyklų dalykai galą, pagaliau, prieitų gyvenime, tad Sąjunga būsianti priversta, kaip pasakyta suvažiavimo rezoliucijoje, „griebtis savų griežtų priemonių, ligi pat sreiko". Gaila! Tie „nenormalumai", apie kuriuos kalbėta suvažiavime, yra labai painus dalykas: čia yra kalta, man rodosi, mūsų visuomenė, kalti mūsų mokytojai, kaltas yra ir visas mūsų jaunosios valstybės nekultūringumas... Dirbkime kiekvienas, ką liepia mums sąžinė, visuomenės gerovės dalykas, krašto reikalai, daugiausia reikalaukime patys iš savęs, dirbdami patys save kontroliuokime — ir mums nereikės, mokyklai gerinti, tų „griežtųjų priemonių, ligi pat streiko". Vienais ginčais, barniais ir tokiais reikalavimais, kokie tikrai

Lietuvių kalbos kursai 1919 m. pavasarį,
J. Jablonskio bute.

paaiškėjo iš Suvažiavimo pranešimų, — nieko nelaimėsime Lietuvos mokyklai. Kiti kaltinti ar vainoti yra lengviausias dalykas; kitus kaltiname dažnai ir ten, kur mes patys esame kalčiausi, kur patys nemokame ar nenorime mokamai darbo dirbti. Sakyti, kad šių dienų Sąjungos mokytojai yra visi nekalti avinėliai, kad čia yra kalti tiktai kiti, kad tik kiti tingi dirbti ir ardo mokytojų darbą, — negalime, vyručiai!

Reikia čia, žinoma, taip elgtis, kaip reikalauja principiniai Sąjungos įstatai. Kad streikas — tai streikas...

III. Laikraščio gale, kaip sakiau, įdėti tam tikri „Vaikų Darbymečio" klaidų atitaisymai. Laikraščio redakcija skundžiasi, kad «Švietimo Darbas» nesutikęs išspausdinti savo skiltyse klaidų atitaisymo to rašinio, kurį išleidusi pati Švietimo Ministerija mokyklai; tą klaidų atitaisymą įdėjęs pats Sąjungos laikraštis «Šviet. Min. *sąskaiton*».

Man, pašaliečiui, čia yra sunku kas suprasti. Švietimo Min-ja, bespausdindama tą darbą, turėjo mažiausia padaryti jame klaidų. Ministerija, išspausdinusi jį su daugybe klaidų (jų atitaisymui paskirti *šeši* «Mokyklos ir Gyvenimo» puslapiai), turėjo, rodosi, pati savo organe bent pažymėti ar atitaisyti klaidas toms mokykloms, kurioms skiriamas jos išleistasis vadovėlis: to reikalauja pati mokykla, kuri yra tos Ministerijos žinioje. Jei tos klaidos yra atsiradusios vadovėlyje tiktai del paties jo autoriaus kaltės, tad Kn. leid. Komisija, prieš pavesdama darbą spaustuvei, turėjo jį pati pataisyti arba pareikalauti, kad jas pats autorius ištaisytų. Klaidos reikėjo atitaisyti paties *vadovėlio gale*.

Neturint savo rankose paties rankraščio, iš kurio buvo spausdinamas vadovėlis, ir neturint kitų žinių, reikalingų tam dalykui išspręsti, visai sunku yra pasakyti, kas čia kaltas, kas čia nekaltas... Daugiausia čia galėtų paaiškinti, rodosi, A. Busilas, dirbęs įžymų darbą Komisijoj, leidžiant minėtąjį vadovėlį (A. B. yra dabar „Mok. ir Gyv." redakcijoje). Sunku suprasti ir tas dalykas, kodel tiek daug klaidų yra ypačiai šitame vadovėlyje. Čia bus kas tikrai pakišęs tam vadovėliui koją.

Neturėdamas jokių tikresnių žinių apie tą klaidų atsiradimą ir atitaisymą, linkęs esu, kaip paprastai, kaltinti ypačiai tą įstaigą, kuri yra griežtą savo žodį tarusi apie spausdinamą dalyką. Šiuo tarpu viena tėra man aišku: mes dirbame daug ką skubotai, šiaip taip, del to kenčia paskui visuomenė, del to kaltina-

me paskui, be kokio reikalo, tiktai vieni kitus. Darbą dirbkime kultūringiau, kritikuokime pirmiausia ir laiku patys save, dirbkime ką, gerai pagalvoję, dirbkime žmoniškai, kultūringai, — ir tada mažiau kentės ir mūsų pačių ir kitų „sąskaitos“, ir ypačiai Lietuvos visuomenė. Norėčiau, kad del šito dalyko atsilieptų ir „Švietimo Darbas“ (jis labiausiai kaltinamas). Laikraštyje tas klaidas atitaiso dabar J. Murka. Kaltinu, šiaip ar taip, ne jį: ne jis nusprendė spausdinti Min-jos lėšomis savo darbą, dabar atitaisomą, taip, kaip jis yra dabar išspausdintas.

IV. Vilkas, kaip yra žinoma, neiškenčia nekaukęs. Dovanokit ir man: ir aš neiškenčiau, kur reik ir nereik, nepašnekėjęs apie kalbos dalykus.

Laikraščio redakcija turėtų toliau pasirūpinti, kad nebebūtų kai kurių jo skiltyse kalbos klaidų. Laikraštyje rašoma: turiu *asmeniniai* pasikalbėti, *savarankiai* skaityti, *apskričiams* (naud.), *įvykdins, gręsia,* rūpi *programas, gigiena, garmoningas*... Neaiški, be to, laikraščio „Patarimų“ antraštė: jie duodami žmonėms, kurie patys ruošiasi mokytojais tapti, ar tiems, kurie kitus (mokytojų kandidatus) moko? Kalbos klaidų laikraštyje yra, apskritai imant, nedaug; redakcijos žmonės kalbą, žinoma, moka, čia jų tiktai neapsižiūrėta ar neapsižiūrima. Tas klaidas šitaip atitaisau: turiu *pats (savim)* pasikalbėti, *savarankiškai (savaimingai)* skaityti, *apskritims* (plg. *apskritis, —ties), įvykdys,* arba *įvykins* (plg. *pykdyti, pykinti), gresia* (be *ę,* plg. *grasau, gresiu),* rūpi *programa, higiena, harmoningas* (arba *igiena, armoningas*? tiktai ne *g; ta g* čia yra rašybos rusicizmas). Dovanokite.

J. J.

[1920 m. „Švietimo Darbas“ N 11, psl. 75—80].

Terminų dalykas.

Rašomi mokslo vadovėliai mokyklai, rašomi ir šiaip raštai žmonėms; tenka kalbėti apie naujus mokslo ir šiaipjau dalykus mokslo žmonėms ir įvairioms valstybės darbo šakoms. Kalbėdami ar rašydami apie tuos dalykus ne visi vartojame vienodus tam pačiam reikalui terminus. Naujas gyvenimas pagimdė tokią daugybę reikalų, jog dabar įvairiems žmonėms ir įvairioms įstaigoms sunku išsiversti tuo nedaugeliu terminų, kuriais tenkindavomės pirmiau. Tų terminų srityje, šiaip ar

taip, susidaro dabar mišinys; del to mišinio kenčia mokykla, kenčia ir pats kultūros darbas...

Įvairūs rašto žmonės kreipiasi terminų reikalais į vieną, kitą kartą į kitą žmogų, kad padėtų jiems išbristi iš to nenorimojo mišinėlio, o tas mišinėlis vis auga ir auga, ir jo galo nematyti.

Valstybės aparato vienos kitos įstaigos kreipiasi kartais į Švietimo Ministeriją, — joje yra šiuo tarpu nemaža žmonių, daugiau nusimanančių apie terminų dalykus, — klausdamos, ar ji negalėtų sudaryti savo tarpe būrelio žmonių, kurie būtų naudingi savo darbu ir įvairiems šių dienų terminų dalykams. Šiuo atžvilgiu yra jau šis tas daroma: prie Šviet. Min-jos susidaro terminų komisija, kuri ima dabar tikrai rūpintis mūsų terminologijos dalyku. Tos įstaigos, ar tos mokslo ir darbo šakos, kurioms rūpi terminų dalykas, prašomos daryti savo tarpe atskiras komisijas terminams, spręsti ką reikiamiems terminams ir kreiptis terminų reikalais, kur bus reikalo, į Šviet. Min-jos terminų komisiją — spręsti galutinai ar ilgesniam laikui su ja apie tuos savo terminų dalykus. Tuo būdu valstybės aparate turėtų susidaryti kelios ar keliolika terminų komisijų iš įvairaus darbo specialistų; galėtų susidaryti komisijų — įvairiems gamtos mokslams, administracijos, ūkio dalykams, naujiems prekybos ir pramonės, kariuomenės dalykams ir t. t. Kiekvieno didesnio valstybės darbo sritis, kuri turi reikalo su įvairiais terminais, turėtų pati sudaryti savo reikalui komisiją, kuri galės savo terminų dalyką planingai dirbti, pasitarydama su Šviet. Min-jos pagrindine terminų komisija.

Tą Šviet. Min-jos terminų komisiją, kiek žinau, sudaro keli jos kalbininkai su keliais vietiniais kalbos mokytojais ir keliais mokytojais šiaipjau praktikais, daugiau dirbusiais ar tebedirbančiais raštų darbo srityje.

Švietimo Ministerija, pavesdama šitą terminų dalyką tam tikrai savo komisijai, eina Latvių pramintais takais: ten prie šviet. ministerijos dirba terminų darbą gana sekmingai „terminologijos komisija“, su kuria susižino įvairios kitos valstybės aparato terminų komisijos; tų komisijų darbas skelbiamas ten kas mėnuo ar beveik kas mėnuo ir šviet. min-jos organe; terminų mišinio ten, rodosi, nėra. tų komisijų terminai, nustatyti su šviet. min-jos komisija, ten yra privalomi visoms valstybės aparato šakoms, terminų darbu ten yra suinteresuota

visuomenė ir mokykla, ir tas darbas duoda ten, rodosi, visai gerų vaisių.

Tiek tuo tarpu apie kalbamąsias terminų komisijas.

J. J.

[1920 m. „Lietuva" (priedas) N 282].

1921

M. Biržiškos. **Mūsų raštų istorija**. 1547 m. — 1904 m. Kaina 10 auks. Tilžė. „Švyturio" B-vės leidinys, 1920.

Čia, kaip rodo pati leidinio antraštė, yra mūsų raštų istorija. Autorius išdėsto joje tų raštų ūgį, plėtotę įvairiais Lietuvos gyvenimo laikais, įvairiose jos aplinkybėse, kalba apie mūsų ir kitų mokslą, kiek jis augo surištas su tais raštais ir tų raštų ūgiu. Pačių tų raštų ūgio, ūgio tų raštų, kurie tautos literatūrą daro, pačios tos literatūros ūgio, nesurištos su įvairiomis mūsų spaudos sriovėmis — čia nėra. Rašinys rašytas ne tiktai mokyklai. Bet autorius, jį rašydamas, turėjo galvoje, kaip sakosi prakalboje, ir mūsų šių dienų mokyklą: savo rašinį ir jai skiria.

„Mūsų raštų istorija" yra šiuo tarpu labai ženklingas vargingajai mūsų mokyklai rašinys. Jis parašytas žmogaus, daug dirbusio ir tebedirbančio mūsų raštų istorijai iškelti aikštėn ir suįdominti ja mūsų visuomenei. Bet to, ko dabar tikrai laukia mokytojas iš „literatūros istorijos vadovėlio", skiriamo tiesiog arba ypačiai mokyklai, čia vis dar neturėsim, juo labiau, kad šiuo tarpu mūsų mokykla neturi savo darbui, rodosi, nė tam tikrų mūsų literatūros rinkinių — tų literatūros rinkinių, kuriuos, kaip teisingai sako savo rašinio prakalboje M. Biržiška, turi per pamokas skaityti ir tyrinėti su savo kalbos mokytoju.

Naudokimės tuo, kas šituo M. Biržiškos rašiniu padaryta, ir tikrai rūpinkimės, kad šitoji literatūros mokslo spraga — literatūros rinkinių stoka — būtų veikiausiai užkišta.

Laukdamas gilesnės šito darbo recenzijos iš pačių kalbos mokytojų ir šiaip literatūros istorijos specialistų, — jie geriausiai žino, kas tinka arba netinka mūsų mokyklai, kas ypačiai svarbu mūsų literatūros istorijoje mokyklai, — pažymiu čia tiktai kelias klaidas, neatitaisytas su kitomis rašinio gale. Mokytojai teiksis, jas atsitaisę, pasirūpinti, kad jas atsitaisytų ir mokiniai, jų klausytojai. [[22]]

R. J.

[1921 m. „Lietuvos Mokykla" N 1, psl. 42].

Pasakėčios.

Rinkinėlis kalbos mokslui. Antrasis leidimas (psl. 1—32). Kaina 2 auks. „Švyturio“ Bendrovė (Kaune—Vilniuje), 1921 m.

Čia turime tam tikrą pasakėčių rinkinėlį, išleidžiamą antru kartu einamam mokykloje kalbos mokslui. Tų pasakėčių ar jų vertimų redaktorius yra, kaip matyti iš rinkinėlio prakalbos, **Rygiškių Jonas.**

Antrasis „Pasakėčių“ leidimas nuo pirmojo skiriasi tik tuo, kad pataisytos dabar kalbos klaidos, įsibrovusios į pirmąjį leidimą, ir visas rinkinėlis (35 pasakėčios) dabar visai kitaip sutvarkytas: pasakėčios eina paraidžiui — **Aitvarai, Arklys ir lokys, Arklys ir perkūnas, Asilas ir lakštingala, Atsiskyrėlis ir lokys** ir t. t.

„Pasakėčiose“ šiuo tarpu yra tik vienas nepaprastas dalykėlis: neparodyta viršelyje, kur ir kurioje **spaustuvėje** jos išspausdintos; tas dalykas paprastai yra pažymimas, to pažymėjimo reikalauja, rodos, ir patys spaudos įstatymai, kultūringuose kraštuose.

Visas leidinys turiningas, lengvas skaityti, tinka mokyklai. Jį teikiame ir šiaipjau skaitytojams, norintiems turėti lengvų, gražios kalbos skaitymėlių. X.

[1921 m. „Sekmoji Diena“ N 9].

Lietuvių kalbos sintaksė. Rygiškių Jono sintaksės turiniu naudodamasis parašė P. Klimas. Trečias pataisytas leidinys (psl. 1—60). „Švyturio“ B-vės leidinys. Kaunas, 1921 m. Spausdinta Karaliaučiuje (Rytų Prūsų spaustuvėje). Leidinio kaina viršelyje nepažymėta.

Vadovėlio terminai dabar suderinti su tuo, ką duoda sintaksės reikalui kiti šių dienų kalbos vadovėliai. Jo kalba, rodosi, visai įmanoma. Autoriaus šiuo atžvilgiu pasielgta visai gerai. Klaidos, kurių buvo įsibrovę pirmuose vadovėlio leidimuose, dabar gerokai atitaisytos. Neatitaisytos vadovėlio gale tiktai šios klaidos: 1) vadamas (21 psl.) — vedamas; 2) sakinams (34) — sakiniams; 3) kaip kad paukščiai, į dausas (**II laip.**) — kaip kad paukščiai (**II laip.**), į dausas (žr. psl. 39); 4) tuos sakiniškai (41) — juos sakiniškai; 5) mintį (45) — mintį; 6) arba susiauriname (45) — arba juos susiauriname. Atitaisymų vadovėlio gale nėra.

Ši sintaksė parašyta taip, kaip buvo rašomi tos rūšies vadovėliai mūsų pusėje prieš karą — taip maždaug, kaip buvo rašomi rusų kalbos sintaksės vadovėliai pirmiau mokykloms, tik jo autoriaus buvo stengiamasi, rašant tais vadovėliais, duoti daug pavyzdžių sintaksei iš mūsų pačių šnekamosios kalbos; Rygiškių Jono sintaksė, kuria naudojosi savo rašiniui P. Klimas, ypačiai tais pavyzdžiais, rodosi, buvo brangi anuomet mums, mokytojams ir šiaip mokytiniams. Dabar iš sintaksės vadovėlio turėtumėm, rodos, jau ir daugiau laukti: linksnių mokslo, laikų ir dalyvių mokslo ir kitų gyvosios mūsų kalbos galų. Reikia tikėtis, kad sintaksių autoriai toliau pasistengs mus ir šiuo atžvilgiu patenkinti. **J. K.**

[1921 m. „Lietuva" N 214].

R y g i š k i ų J o n a s. **Gramatika ir mokykla** (psl. 1—17). „Mokyklos ir Gyvenimo" leidinys (N° 3). Šiauliai, 1921 m. Kaina 3 auks.

Autorius savo rašiniui naudojasi čia N. Kulmano metodika, jo pastebėjimais rusų kalbos mokslui. Semdamas medžiagą savo straipsniui iš tos metodikos, autorius visur turi galvoje lietuvių kalbos mokslą, einamą mūsų mokyklose. Čia randam aprašyta, kaip kada buvo einamas tas mokslas Europos mokyklose įvairiais laikais. Prasidėjęs dar senų senovėje, tas mokslas palengva augo, kitėjo Vakaruose, iš ten per Lenkus pasiekė ir Rusiją, iš kurios daugiausia ir į mūsų mokyklas atėjo su visais reikalingais ir nereikalingais terminais ir visa to mokslo klasifikacija. Taigi, čia trumpai išdėstytas visas to mokslo klajojimas ligi šių dienų mokyklose.

Autorius, kaip sakiau, ką kalbėdamas apie gramatikos dalyką, visur turi galvoje mūsų pačių kalbos reikalą. Jis nori, kaip ir geresnieji kiti kalbos mokytojai, kad toliau mokykloje būtų dėstomi daugiausia **įprastiniai** ir **reikalingi praktikai** kalbos dalykai. Skaitytojas ras čia nemaža patarimų tam reikalui. Rašinėlį teikiame ypačiai lietuvių kalbos mokytojams; jie čia ras daug nurodymų tam dalykui, kurs jų dėstomas mūsų vaikams. Tikimės, jog kalbamąjį rašinį ir kiti paskaitys, ne vieni mokytojai; juo pasinaudos prireikus ir būsimųjų gramatikų autoriai. Rašinėlis, šiaip ar taip, yra teiktinas tiems, kuriems rūpi mokyklos dalykas. Teikiame. **K. J.**

[1921 m. „Lietuva" N 214].

Vadovėlis lietuvių kalbos pasimokyti. Parašė **B. U-is.** Psl. 1—48. Vilnius 1920. Kaina nepažymėta.

Autorius čia pamoko kalbos **naturaline metode** — mėgina mokyti taip, kaip einama dabar svetimoji kuri kalba (vok., pranc.) mokyklose. Autorius skiria savo vadovėlį „**ne savamoksliams,** bet daugiausia tiems, kurie lietuvių kalbos mokysis mokytojo padedami". Vadovėlis yra susidaręs iš autoriaus užrašų, pasirašytų „svetimtaučiams mokyti" lietuvių kalbos.

Vadovėlis mažas, jo 11 tėra „pamokų", po jų eina „skaitymai" apie laikrodėlį, metus, dieną ir naktį, orą), „pasikalbėjimai" (įvairiems kalbos dalykams iškelti aikštėn ir šiaip praktikos reikalams), linksniuojamieji ir asmenuojamieji pavyzdžiai. Tik gaila, kad į **mažą** vadovėlį **daug** dalykų sukišta. Kad vadovėlis būtų didesnis, jis geriau tiktų tam pačiam reikalui. Bet ir dabar jisai yra visai nepeiktinas dalykas. Teikiame jį ir mes žmonėms, norintiems pramokti mūsų kalbos.

R. J.

[1921 m. „Lietuva" N 217].

6. **Pr. Mašiotas. Ašakaičio abėcėlė** (psl. 1—84). 1921 m. Išleido A. Petronio knygynas Kaune (spausdinta Tilžėje, Jagomasto spaustuvėje „Lituania"). Kaina nepažymėta.

Abėcėlė pilna paveikslėlių. Vaikas, ėmęs mokytis iš abėcėlės, pats **rašyte rašo** (psl. 3—38) pradžioje mažąsias raides — atskirus rašmenis (bruoženas, vingelius, raides), žodžius, sakinėlius, atskirus pasakymus, trumpučius straipsnelius, vieną kitą mįslę, priežodį, dainelę. Sakinių ir straipsnių pradžioje (po taško) ir tikrinių vardų pradžioje vartojamos tame rašyme vis **mažosios** raidės **(alytė, elenytė, julytė, onytė...).** Toliau (nuo psl. 39) eina **spausdintinės** raidės, pradžioje (39) irgi tiktai mažosios su einančiais tuoj spaudos žodžiais, sakiniais ir ištisais gyvais straipsneliais (tam tikromis pasakėlėmis...). **Didžiosios** raidės, rašytinės ir spausdintinės, visai taisyklingai vartojamos abėcėlėje tiktai nuo 42 psl. (atskiruose žodžiuose ir ištisuose straipsneliuose); viena **didžioji** spausdintinė raidė (K) išspausdinta anksčiau (psl. 40) tiktai vieną kartą netyčia.

Nuo 55 psl. (nuo „Petruko piešinių") eina ligi galo beveik visur tiktai įvairūs **spausdintiniai** straipsneliai, patys abėcėlės **skaitymėliai,** visai gyvi teksto dalykėliai, dažniausiai paimti iš įvairių paties autoriaus spausdintinių pasakėlių; toje abėcėlės

dalyje tiktai trys straipsneliai (67, 68, 74) išspausdinta **rašytinėmis raidėmis.** Pačiame gale duota ištisa „Abėcėlė“ (83—84), rašytinė ir spausdintinė.

Pr. Mašioto „Abėcėlė“ šituo savo turinio suskirstymu žymiai išsiskiria iš visų kitų dabartinių mūsų abėcėlių. Del tų ir kitų jos skirtumų pedagoginė mūsų literatūra, reikia tikėtis, tikrai atsilieps netrukus savo skiltyse: tėvai ir mokytojai negalės išbūti ilgai jos nepastebėję ir neiškęs netarę del jos savo žodžio. Ši abėcėlė yra, šiaip ar taip, tikrai pastebėtinas ir naujas pradžios mokslui (mokyklai ir namų mokslui) dalykas. Ar **visa** ji **tikrai** gera tai mokslo pradžiai — to aš čia nelemiu. Gaila tiktai, kad pats autorius nė kokios **prakalbos** neduoda savo rašiniui, niekuo nepaaiškina „abėcėlės“ ypatybių, nieko pats del jų reikalingumo nesako savo rašinyje.

Abėcėlės paveikslėliai, apskritai imant, visai geri, labai aiškūs. Sunkiau bus vaikui paskaityti tiktai iš **ja** (psl. 12) ir **bi** arba dviejų **bi** (psl. 17) žodžiai **„javai, bitė“**... Sugretinimo **„bi bi, ka ka“** (psl. 17, 21) reikėjo, gali būti, ir vengti del visa ko **Abėcėlėje.** Viename paveikslėlyje (psl. 31) parodytas **ąsotėlis** rankoje, bet ten pat tekste be reikalo pasakyta apie **„puodynėlę** rankoje“.

Tolesniuose leidiniuose reikės pataisyti ir kai kurios įsibrovusios į abėcėlės tekstą klaidos: 1) **ir gi** (30) — irgi; 2) **čiulbejo** (34) — čiulbėjo; 3) menu įmenu (39); slenys (39) — menu įmenu; slėnys; 4) paušteliai (45) — paukšteliai; 5) Kojelėm patrepsink (50) — Kojelėms patrepsenk; 6) **riaška, triaška** (54) — **reška, treška;** 7) iki neperskyrė (56), iki ne suriko, veverséliai (56, 57) — iki perskyrė, iki suriko, vėverséliai; 8) Kudliukas tur būt išsigando (psl. 55) — Kudliukas, tur būt, išsigando; 9) Kodėl (60), kaip pamatysi (60) — Kodel, kai pamatysi; 10) Žiūrėk, dūkrelė (61), gėleles jau (61), galvelės žemyn lenkia (61), gesta žvaigždelės (61) — Žiūrėk, dukrele (dūkrele), gėlelės jau, galveles žemyn lenkia, gęsta žvaigždės; 11) Ar matei sūneli (62) — Ar matai, sūneli; 12) drapsto (66) — drabsto; 13) rate stovintįs (70) — rate stovįs (stovintis); 14) kaiminėlės (73) — kaimynėlės; 15) padarusios (74) — padariusios; 16 Tupė (75) — Tupėj (Tupėjo); 17) pamiškiuose (78) — pamiškėse; 18) Emė (81) — Ėmė. Atitaisymų rašinio gale nėra.

J. J.

[1921 m. „Lietuva“ N 220].

Žiburėlis, vaikų laikraštis. 1921 m. rugpiūčio mėnesio (11—12) sąsiuvinis. Laikraštis spausdinamas Tilžėje, Jagomasto spaustuvėje „Lituania". Sąsiuvinėlio kaina 1½ auks.

Laikraščio redaktorius ir leidėjas yra A. Giedraitis, Jurbarko apylinkės mokytojas. Iš Jurbarko parsisiųsdinamas ir į kitas vietas laikraštis.

Laikraštis skiriamas, matyti, pradžios mokslo amžiaus vaikams. Čia randame apsakymėlių vaikams, eilėraščių, uždavinių ir šiaip mažmožių, skiriamų arba tinkančių mokyklos amžiaus vaikui.

„Žiburėlis" yra, rodosi, vienintėlis mūsų laikraštėlis su paveikslėliais, skiriamas jau pradėjusiems eiti mokslą vaikams. Jis turėtų rasti sau vietos visur, kur auklėjami to amžiaus vaikai. Laikraštis teiktinas ypačiai tėvams, kurie turi to amžiaus vaiką. Be tėvų, laikraščiu turėtų domėtis ypačiai mokytojai ir vaikai. Kad mokėčiau kurstyti, mūsų vaikus, prieš artinantis Kalėdoms, imčiau tikrai kurstyti: „prašykit savo tėvus", sakyčiau, „vaikučiai, kad šių metų eglutei parsiųsdintų tėvai jums šitą visų metų laikraštėlį".

Iš apsakymėlių šitame sąsiuvinyje randame: A. Giedriaus **Šlubį** (tęsinį), Elenutės **Koks darbas, tokia ir alga,** Marceliuko **Stasiukas gano** (tęsinį), P. M. **Archimedą, Senį žvirblį** (tęsinį), **Žyveliškių piliakalnį**... Yra kiek eilėraščių ir dar šio to.

Laikraštis, mano supratimu, galėtų būti ir kiek gyvesnis. Maža yra jo tuo tarpu, matyti, ir bendradarbių.

Dirbk savo darbą, „Žiburėli", dar smarkiau: esi mums tikrai reikalingas! **J. J.**

[1921 m. „Lietuva" N 221].

M. ir A. Skaityk. Po elementoriaus pirmosios knygos (psl. 1—100). „Dirvos" B-vės leidinys. Marijampolė, 1921 m.

Šitame rinkinyje randame skiriamų vaikui apsakymėlių, pasakų, pasakėčių, dainelių, eilėraščių, priežodžių, mįslių. Yra nemaža tokių čia straipsnių (psl. 19—21, 60—62, 92—96), kur tik tam tikrais piešiniais kalbama į vaikus — vaikai iš jų turi atsakyti į mokytojo klausimą: „kas čia ką veikia?"

Pirmasis rašinys, rašomas vaikui, ėjusiam tiktai abėcėlę, turi būt skiriamas tam tikram vaiko amžiui (7—8 metų vaikui). Rašytojas tokiame rašinyje turi kalbėti su vaikais, turinčiais

dar maža supratimo apie platesnį gyvenimą. Rašytojui reikia turėti galvoje **mokomi** ir **auklėjami** vaikai; visai tuščių arba neįmanomų vaikams straipsnelių reikia vengti tokiam rašiny.

Bet šių „pirmųjų vaiko knygų" autorius duoda šituo rašiniu ir ne visai reikalingų vaikams dalykėlių. Kelias jų tos rūšies vieteles stengsiuosi žemiau ir pabrėžti (a—f):

a) Straipsnelyje „Svečiai" (24) Mikutis pasijuokia iš savo seserų, joms pameluoja ar tik netiesą sąmojingai pasako, ir jos, broliuko prigautos, „grįžo į trobą, lyg musę kandusios". Tas straipsnelis yra tiktai viena **dalelė** tam tikro apsakymėlio, skiriamo vaikams. Bet tos dalelės (ne ištiso apsakymėlio) nereikėjo, man rodosi, kišti į pirmąsias vaiko knygas: tie „Svečiai", skyrium paimti, yra visai tuščias, nei pamokomas, nei auklėjamas, tik, gal būt, nusišypsomas dalykėlis. Kam jie čia rado vietos?

b) Šitam rinkinėliui netinka, man rodos, ir „Žvirblių teatras" (37): vaikai, tuoj išėję abėcėlę, negali turėti supratimo apie kokį nors „teatrą"; toks, kaip šitas, straipsnelis tiktų vaikų skaitymams, gal būt, tiktai vėliau, ne pirmaisiais metais. „Pirmųjų knygų" vaikai neturi dar supratimo dažniausiai nė apie **žmonių** teatrą.

c) Straipsnelis „Žylė" (49) yra irgi, man rodos, ne visai nusisekęs. Katinas tame straipsnelyje šoka į pasuolę nusitverti nelaimingos žylės, vaikas prišokęs katiną šalin nuvaro, ir paukštelė gyva išlieka. Rinkinėlio autoriaus lyg pamirštama, jog katinas juokauti nemoka su silpnučiu paukšteliu (paukšteliui jis turėjo ir galą padaryti). To amžiaus vaikas turi žinoti, jog katinas silpnam, primuštam paukšteliui tikrai yra baisus pasaulyje gyvulys. Šitas apsakymėlis ne visai sutinka su paprastąja gyvenimo tiesa.

d) Apsakymėlyje „Kiškis Vagilis" (86) kiškis prigauna mergaitę, paskum lapę; lapė, jo prigauta, prašosi į kilpą, „pati į kiškio vietą įsineria", paskum, „išsikrapščius iš kilpos", „pati nusivijo kiškį".

Juk iš tos dirbtinės pasakos vaikas negaus tikresnio supratimo nei apie **kvailutį** baikštųjį kiškį, nei apie **gudragalvę** lapę. **Kiškis** čia apgavo **lapę!** Kam čia įdėta nevykusi pasaka į pirmąsias vaiko knygas?

e) Straipsnelyje „Galiūnas egoistas" (89) turime irgi nepaprastą pasaką. Galiūnas turėjęs mažą sodą, tame sode žaisda-

vę dažnai kitų vaikai. Galiūnas išvaręs pagaliau vaikus iš savo sodo, paukšteliai tuoj nustoję čiulbėję del to, medžiai nebevedę vaisių, tame sode visą laiką žiema buvusi. Galiūnas suminkštėjęs, įsileidęs į sodą vaikus — ir vėl šilta, gražu ten buvę, ėmę čiulbėti paukšteliai. Toliau iš savo sodo galiūnas nebevaręs vaikų, leisdavęs jiems vėl žaisti...

Ir šita pasaka, būdama gera tam tikroje vietoje, netinka pirmosioms vaiko knygoms. Ką ja pasakom vaikui?

f) Mūsų literatūroje vis dar maža tėra tuo tarpu eilėraščių, visai tinkančių mažiems vaikams. Šio rinkinio eilėraščiai „Aguonėlės" (45), „Kankliai, kankliai, kankliai"! (77), „Tulpės" (82), „Iš padangių" (84) ir kai kurie kiti neįmanomi bus mūsų vaikams: tuoj po abėcėlės jie nepadarys vaikams tinkamo įspūdžio ir neduos kokio reikiamo vaizdelio. Ne visos ir žmonių dainelės, parinktos čia vaikams, bus kaip reikiant jų suprantamos (16, 34, 41, 80). Ir su tais dalykais autoriui reikia toliau atsargesniam būti.

Skaitymėlių kalba, apskritai imant, taisyklinga. Bet tolesniuose leidiniuose patariu šį tą pataisyti: 1) paišiniai (29), paišinėlis, paišinėliai (98) — piešiniai, piešinėlis, piešinėliai; 2) neturiu luoto, nė uosio irklo (41) — neturiu luoto nei uosio irklo; 3) Karo... nekarėtų (59) — Karo... nekarotų (Kari... nekarėtų); 4) Vidur jūrų (23) — Vidur jūrių; 5) išrišai tuos klausimus (74) — išsprendei tuos klausimus (atsakei į tuos klausimus); 6) išrodė senis (75) — atrodė senis; 7) vėversėlių dainas mėgstat (77) — vėversėlių giesmes (giedojimą) mėgstat; 8) ganant nebesnaudė (5) — ganydamas nebesnaudė; 9) jauni svečiai atėjo (24) — (jaunų) svečių atėjo (NB čia pasakyta apie nežinomus svečius, netikėtai atsilankančius, apie visai naują, netikėtą mergelėms dalyką); 10) valgė duonos... pamatęs žemęje duonos (65) — valgė duoną... pamatęs žemėje duoną; 11) visi knygų nešasi (84) — visi knygas nešasi (eina knygomis nešini); 12) atskrenda paukštis savam snapeliui pasigalasti (74) — a. p. savo snapelio pasigaląsti; 13) vaikai skubindavosi pasičiužinėti, iki saulutei pakilus (76) — v. sk. p., ligi (iki) saulutei nepakilus (dar saulelei nepakilus, prieš pakylant saulutei); 14) (jis) manė gausiąs (88) — (jis) tarėsi gausiąs. Dvi pabrėžtos šio rašinio klaidos (1, 10) tik čia yra atsiradusios: originaluose, iš kurių imti tie rinkinio straipsniai, jų nėra.

Ką-ne-ką autorius, užuot rašęs rašomąja kalba, mėgsta vadovėlyje tam tikra tarme pasakyti (15—20), arba sudeda į vieną rašinį, skiriamą vaikams, kelis ne visai sutinkančius „viename maiše" posakius (21); 15) besigrįždama (lapė) mostelėjo (6) — besigręždama (lapė) mostelėjo; 16) Bereikalingas darbas (8) — Nereikalingas (Nereikiamas) darbas; 17) pasuko tiesėn, girtas tiesėn (8) — pasuko dešinėn, girtas dešinėn; 18) skobnin padavė (45) — stalan (į stalą) padavė; 19) visi išeidinėjo (73), vaikai užeidinėdavo (89) — visi išvaikščiojo (išėjo, buvo išėję), vaikai užeidavo; 20) išdalymas (88) — išdalijimas (išdalinimas); 21) keliauti tolimon šalin (5), nuskristi juosna (81), įsidėjo į krepšelį (5), nuvažiavo į miestą (7), išėjo į laukus (27).

Teksto straipsneliai dalijami paprastai skiltimis; naujosios skilties pirmoji eilė prasideda tekste **įlinkiu,** tam tikra pakraščio spragele, toliau nuo krašto (nuo paraštės). Bet šitų skaitymėlių autoriai ar jų spaustuvė naują teksto skiltį pradeda be to **įlinkio.** Kur po pilnos teksto eilutės turi prasidėti nauja jo skiltis, ten autoriai niekuo to nepažymi savo skaitytojui (Žr. psl. 65 „Voras ir skruzdėlė", kur po žodžių „bekeldamas į dangų" turi būti nauja eilė su tuo įlinkiu pradžioje. Šita naujiena visai be reikalo duota visur rinkinio tekste. Vaikas, skaitydamas vėliau kitas knygas, matys ką kita jose — ir į ką tvirtai įprasti, rašto reikalui, jis negalės. Kam čia reikėjo tos naujienos pirmosioms vaiko knygoms!?

Skirtukai (kableliai, brūkšniai, dvitaškiai) šitame rinkinėlyje vartojami tekstui labai nepaprastai — ne taip, kaip kituose mūsų raštuose. Išrodyti visi tie skirtumai ir nepaprastumai būtų ir labai sunku. Trumpindamas savo darbą, duodu tiktai kelias (8) keistas tuo atžvilgiu skaitymėlių vietas: tų vietų skirtukai mano čia (žr. toliau) padėti tokie, kokius mes paprastai vartojame savo raštuose. Skaitytojai, kurie tuo dalyku domėsis, patys paskaitys tam tikras skaitymėlių vieteles ir sulygins jas su tuo, kas čia mano duota. Spausdiname paprastai **apsakymėliuose:**

Apsidžiaugė kiškis ir pradėjo juoktis. Juokėsi, juokėsi — net jam lūpelės perplyšo (plg. p. 33).

— Pirmiausia, — sako, — reikia žemė išarti (36).

— Tuomet jau gali, — tarė žmogus (37).

— Jūs, geltonsnapiai, — sako, — būsit antys (37).

— Kad būčiau lobingas, — sako Jonukas, — nusipirkčiau laivą (46).

— Géra, — tarė, — kada ir mažytei būti (arba „Gera“, tarė, „kai kada ir mažytei būti“, psl. 53).

— Nebeduok, — sako, — Dieve, daugiau piemenims duonos. Matai, kokių gabalų pilna žemė primėtyta! Bemaž kuo galo negavau bekeldamas į dangų (65).

Skruzdėlė, pamačiusi, ką padarė voras, pradėjo jį vytis ir taip skubėjo, jog bebėgdama patrūko (65).

Čia, 8-iose vietose, kaip matys lygintojas, autoriaus visai kitų taisyklių laikomasi (eilučių įlinkiams ir teksto skirtukams).

Korektūros klaidų šiuo tarpu maža tėra, bet jos neatitaisytos rašinio gale. Turiu pastebėjęs šias tos rūšies klaidas: 1) tų arlių (43) — tų arklių; 2) Dunujėlio (57) — Dunojėlio; 3) nuodegulį (69) — nuodėgulį (nedėgulį); 4) galva pakraipė (66) — galvą pakraipė; 5) ir kurpiu (72) —ir kurpium; 6) sužiūro (79) — sužiuro; 7) darbą labai (83) — darbą lapai; 8) stebūkiinga... pūtėjęs (90) — stebuklinga... pūtęs.

Šie skaitymai, viską suėmus, yra gerokas mokyklai dalykas. Tolesniuose leidimuose autorius ar autoriai, reikia tikėtis, duos tiems skaitymėliams ir paprastesnį viršelį, juos dar kiek pataisys, pasinaudoję savo ir kitų pastebėjimais, ir suderins su tolesniųjų metų mokyklos skaitymais: duos pirmosioms vaiko knygoms — dar sveikesnio, dar įdomesnio, visai įmanomo jam turinio.

R. J.

[1921 m. „Sekmoji Diena“ N 35].

Lietuvos Mokykla. Mėnesinis laikraštis auklėjimo mokymo ir mokyklų organizacijos reikalams, P. Dovydaičio vedamas. *Jono Jablonskio* 60 metų amžiaus sukaktuvėms (1-ji dalis: mokslo straipsniai). IV-jų metų 10—11-sis sąsiuvinis 1921 metų (spalių ir lapkričio m.).

Šitas sąsiuvinis, kaip pasakyta antraštėje, skiriamas J. Jablonskio 60 metų sukaktuvėms pažymėti. Laikraščio redakcija ir susitelkę šiuo tarpu bendradarbiai duoda čia skaitytojui 8 straipsnius, skiriamus įvairiems mokslo ir mokyklos dalykams. Šit tie straipsniai:

1. **K. Būgos** Priesagos *-ūnas* ir dvibalsio *uo* kilmė; 2. **Pr. Dovydaičio** iš **E. Drėrupo** Auklėjimas ir mokymas graikų se-

novėje; 3. **Pr. Dovydaičio** iš **K. Hozio** Auklėjimas mokymas romėnų senovėje; 4. **D-ro J. Yčo** Pestaločio laikai Mažojoj Lietuvoj; 5. **J. Vabalo Gudaičio** Psikologijos eksperimentas ir jojo rūšys; 6. **L. Vailionio** Empirija ir teorija bijologijoj; 7. **J. Gobio** Pagrindiniai atminties auklėjimo dėsniai ir 8. **J. Balčikonio** Karčios šaknys, saldūs vaisiai.

Vadinasi J. Jablonskio sukaktuvės yra davusios šiuo tarpu progos keliems mokslo žmonėms pasikalbėti pedagoginiame laikraštyje apie įvairius mokslo ir mokyklos dalykus, kurie turi šiaip ar taip rūpėti dabar Lietuvos šviesuomenei. Padaryta labai gerai: dėkingas bus šiuo kartu ne tiktai J. Jablonskis, bet ir šiaip žmonės, kuriems rūpi arba gali rūpėti tų septynių žmonių paliestieji klausimai. «Sekmojoje Dienoje» netenka apie tuos straipsnius plačiau kalbėti: pažymėdami juos, siunčiame skaitytoją tiesiog į patį šį „Lietuvos Mokyklos" sąsiuvinį, patariame jį skaityti, galvoti del jo. Nesigailėsite!

[1921 m. „Sekmoji Diena" N 41]. **K. Ob.**

Mūsų dirva. Skaitymų knyga liaudies mokyklai (vyresniesiems skyriams). Sutaisė M. V a s i l i a u s k a s ir J. M a t u l e v i č i u s. Trečiasis pataisytas leidimas (psl. 1—140). Tilžėje J. Schoenke spaustuvės lėšomis, 1920 (išleista lėšomis Šv. Kazimiero Draugijos Kaune, atspausta pas J. Schoenke, Tilžėje). Kaina viršelyje nepažymėta; Kauno knygynuose imama už vadovėlį tuo tarpu 16 auksinų.

Apie antrąjį šito vadovėlio leidimą, išspausdintą 1917 m. Kaune, buvo pasakyta viršelyje, jog jis yra „pataisytoji laida"; kad šitas leidimas yra pataisytas — dabar nebesakoma. Vienuose egzemplioriuose pažymėta, jog jie yra išleisti Šv. Kazimiero Draugijos lėšomis, kituose — jog jie išleisti J. Schoenkės spaustuvės lėšomis. Kur čia tiesa — sunku suvaikyti.

Šitas leidimas yra daug kuo pažymėtinas. Man krinta į akį pirmiausia daugybė rašybos klaidų, neatitaisytų vadovėlio gale. „Atitaisymams" paskirti gale trys puslapiai (138—140), bet į juos pateko tiktai d a l i s laimingesnių klaidų. 2-ajam rašinio puslapiui nėr „atitaisymų" vadovėlio gale, bet tame puslapyje (2) mano pastebėtos k e t u r i o s klaidos; 47-ajame puslapyje pažymėtas gale tiktai v i e n a s atitaisymas, nors mano rasta tame puslapyje per dvidešimt rašybos klaidų; rašytojas, kurs antrajame leidime buvo A. Rucevičium vadina-

mas, dabar yra rašomas A. Racevičium (psl. 79, 137); vadovėlio atitaisymuose pasakyta, jog turi būti tekste (psl. 135) ne žūdė, bet žųdė (?); atitaisymais 138—140 taisomi ir „turinio“ puslapiai (136 ir 137), pats rašinio galas.

Vadovėlis, kurs skiriamas mokyklai, negali tiek daug turėti klaidų. Ir su vadinamaisiais „atitaisymais“ reikia rašytojui būti atsargesniam ir sąžiningesniam: kas kita ropės graužti, kas kita vadovėlis koreguoti ir jo klaidos atitaisyti gale... Kad norėčiau visas šio vadovėlio klaidas atitaisyti dabar, — čia turiu tiktai rašybos klaidas galvoje, — reikėtų joms keliolika laikraščio puslapių paskirti; kalbos klaidoms, — toms kalbos ydoms, kurios laikomos gramatikos moksle jau klaidomis, — reikėtų, gali būt, ir visi 140 puslapių skirti, taisytojas visai naują darbą jas betaisydamas turėtų parašyti. Šitas vadovėlis kalbamuoju atžvilgiu yra tikrai labai nuostabus.

Pažiūrėkim kiek toliau į jo turinį, metę į šalį einančius iš mados rašybos ir kalbos dalykus. Kalbėsiu čia tiktai apie dalykus, kurie lengviau užčiuopti vadovėlio recenzijoje.

Autoriai duoda savo vadovėlyje R. Aleknos eilėraštį antrašte „ Senis ir pupos“ (7 psl.). Senis rūpinasi, kad pupos sveikos išliktų, „pyksta, niršta, apie pupas užsimiršta, ir per sargą, labai baisų, nepaliko pupų vaisių“. Ką tuo eilėraščiu nori pasakyti vaikui autoriai — man visai nesuprantama. Kas čia ras bent krislelį tos poezijos, kuria gali operuoti mokydamas savo mokinius pradedamosios mokyklos mokytojas? „Nesibarsiu, nepyksiu, apie vadovėlį užsimiršiu“, jei bent vienas mūsų poetas ims tvirtinti „Skaitymuose“, jog čia, tame eilėraštyje, tikrai yra prasmės, jog jis skaitytinas mokykloje su mokiniais. Tuo tarpu juo tiktai biauriuosi, radęs jį mūsų vadovėlyje.

Kitoje vietoje duotas Margalio eilėraštis, jam įrašyta antraštė „Moteris ir Šuo“ (26 psl). „Vargo Mokykloje“ duotas to pat turinio Ks. Vanagėlio eilėraštis „Šuo“ (geresnis už šitą). Čia visai trumpas dalykėlis; kad antraštėje nebūtų tos „Moteries“, reikėtų del viso to eilėraščio, gali būt, ir tylėti recenzijoje. Kam čia įmaišyta „Moteris“, kam čia antraštei paimtas ne „Vyras“ — visai sunku suprasti. Kam čia barama moteris? Kad būčiau moteriškė, imčiau tikrai bartis ar bent „Moteryje“ (laikraštyje) pasiskųsčiau: žiūrėkite, ką tie biaurybės vyrai prasimano, kovodami su mūsų gimine!? Ta „Moteris“ šito eilėraščio antraštei buvo įdėta ir antrajame leidime, čia

yra ne korektūros klaida: vadovėlio autoriams, kad ir norėtų, neleisčiau išsimeluoti.

Vadovėlio vienoje vietoje (psl. 21, 22) yra „Lapė ir liūtas" — eilėraštis, kaip ir antrajame leidime, be autoriaus pavardės. Autorius gerai padarė nepasirašęs: čia kalbama apie lapę, sutikusią liūtą vieną kartą, paskui trečią kartą, paskui (po trečiojo karto) antrą kartą... Tą pasakėčią skaitytojas ras ir „Pasakėčiose", tik ji, deja, ten ne eilėraštine kalba pasakyta vaikams. Jei vadovėlio autoriai teisindamiesi pasakytų, jog čia yra tiktai korektūros klaida, — apie ją nutyli autoriai atitaisymuose, — jiems pikčiurna recenzentas tiek tegalėtų atsakyti: „Vyručiai, taip buvo išspausdintas šitas eilėraštis ir antrajame leidime, tą klaidą galėjote ir laiku pastebėti ir pataisyti." Argi taip yra rašomi kitų tautų vadovėliai mokykloms? Taip nebedarykim toliau, mokydami Lietuvos mažuomenę, savo krašto viltį...

Metę vadovėlio poeziją, pažiūrėkim ir į jo prozą. Ir čia savo reikalui paimsiu tiktai kelis straipsnelius (a—c).

a) Autoriai, kalbėdami apie bites (psl. 71—72), sako, kad bitės vasarą pripildančios savo medaus pilvelį (laukuose), paskui išpilančios tą medų „per savo vamzdelį" į korius arba „išdalinančios jį savo seselėms" (kitoms bitėms)... Ne, jos neprisipildo „savo medaus pilvelio", jos nieko nepila „per savo vamzdelį" ir nieko nedalija savo seselėms!... Kalbėkim ir su vaikais tiesiai, tik kalbėkime vadovėlyje taip, kad vaikai mus suprastų ir kad jiems sveikas būtų tas mokslas, kurio mes jiems teikiame.

Bitės, kaip žinoma, vasarą kartais spiečia. Straipsnio autorius sako apie bičių spiečių, jį aiškindamas, štai ką: kai tarp jaunų bitelių atsiranda jauna motinėlė, avilyje prasidedanti baisi netvarka, senoji motina pradedanti avilyje greitai lakstyti tarp darbininkių ir pagaliau dumianti su jomis iš avilio (psl. 72). Ko nori senoji motina, kodel ji dumia laukan del tos netvarkos — savo straipsnyje autorius nieko nepaaiškina vaikui.

b) Vadovėlio pradžioje duotas gražaus turinio straipsnelis, spausdinamas dažnai ir kitų tautų chrestomatijose. Tam straipsneliui kitų duodamos antraštės: Belaisvis, Kalinys, Lakštingalos giesmė... Vadovėlio autoriai savo straipsniui duoda vardą „Kalinys" (17—19) ir pažymi straips-

nio gale, kad jį esąs parašęs J. Š v e k š n y s. Čia meluojama; bet kas čia meluoja? Jei meluoja pats J. Švekšnys (ne jis yra to straipsnio autorius), vadovėlio autoriai galėjo neleisti jam meluoti rašinyje, kurs skiriamas vaikų auklėjimui.

Straipsnyje k a l i n y s ragina erelį s ė s t i, s ė s t i s = tūpti, nusileisti...), erelis s u k a sau lizdą ą ž u o l u o s e, vaikelis atveria savo ž i e d r a s (= žydras) akeles... Sakyti mokyklos vadovėlyje, kad erelis s u k ą s lizdą ąžuoluose, nieku būdu negalime: tokie paukščiai, kaip gandras, varna, kovas, lizdų n e s u k a, jie tik krauna ar kaip kitaip darosi lizdus; antra vertus, erelis susidaro lizdą tiktai kur toli, aukštose uolose, kur nėra, rodosi, nė ą ž u o l ų. Kam čia reikėjo taip kalbėti straipsnyje vaikui, kurį mokome ir áuklėjame?!

c) Vadovėlio gale (nuo 117 pusl.) yra nemaža istorinių straipsnelių. Juose kalbama apie tai, kur gyveno kitados mūsų protėviai, apie senovės lietuvių tikybą, apie „šeimyninį senovės lietuvių gyvenimą", apie „visuomeninį senovės lietuvių gyvenimą", ape senovės mūsų valdovus, kunigaikščius, „Lietuvos silpnėjimą", „Lietuvių tautos atgijimą"... Ar visi tie straipsniai tinka savo turiniu ir sudėtim „vyresniesiems pradedamosios mokyklos skyriams" — sunku man kas griežta pasakyti: jų reikalingumu čia labai abejoju. Man rodosi, jog tie straipsniai, jei skiriami mokyklai, reikėjo rašyti kiek paprasčiau arba įmanomiau, taisyklingesne ir gyvesne kalba. „Išutinėti" t u o a t ž v i l g i u visus tuos straipsnius pavedu kam kitam: pats aš nė laiko tam neturiu.

Autoriai tuose straipsniuose sako, kad lietuviai kitados gyvenę Azijoje (117), kad paskui, kada jiems buvę ankšta (?) ten gyventi, jie atsikraustę į Europą, kur gyvenę kiek laiko pas Juodąją jūrą ir t. t. Autoriams to nereikėjo sakyti, nes jiems patiems tie dalykai yra nežinomi: m o k s l a s nieko mums apie tuos dalykus nepasako, tai kam čia plepėti apie juos pradedamosios mokyklos vaikams!... Autorius kalba su vaikais apie k u r š ž e m i u s, j u o d v i e š i u s, Pykolį, Kovą, Kibšą, Mildą, Erdvylį, Vytėnį... Kam čia reikėjo kvaršinti vaikų galvos tokiais niekniekiais? Apie K o v ą, M i l d ą, P y k o l į autorius, man rodosi, ne daugiau už mane nusimano, o aš apie juos tylėti tegaliu, kalbėdamas su moksleiviu ir šiaip rimtu žmogum, arba nieku juos versti. Iš kur autorius turi ištraukęs k u r š ž e m i u s, j u o d v i e š i u s (=kuršus, kuršininkus, jotvingius...)?

Kaz. Būga tam tikruose savo rašiniuose, kur kalba apie senovės asmens vardus ir kitus dalykus, yra tarp ko kita išrodęs, jog galėjom turėti tiktai Erdvilą, Vytenį... (ne „Erdvylį, Vytėnį"). Mokytojui, kurs rašo apie savo tautos istorijos dalykus, reikėtų naudotis savo rašiniui bent mokslingojo savo tautiečio paaiškinimais. Vadovėlis eina jau senai į mūsų mokyklas, jo autoriai turėjo laiko duoti savo rinkiniui gyvybės ir sveikatos. Kodel jie to nepadarė?

Baigiu. Šitas vadovėlis netinka „vyresniesiems mokyklos skyriams". Apie kitus jo dalykus, čia mano nekalbėtus, tikiuosi, kiti ką pasakys, kaltindami ar teisindami autorius. Aš vieną teturiu pateisinamą jiems žodelį: „Draugija" pirmuosius jų leidimus gyrė ir teikė mokyklai, mokytojai apie jų vadovėlį tylėjo, nieko laikraščiuose nesakė, tas dalykas kiek apakino abu vadovėlio autoriu — ir juodu dabar leidžia savo vadovėlį jau trečiu kartu mokyklai, nepataisę nė tų dalykų, kurie yra griežtai taisytini*). Ir aš čia, pasisakau, esu kaltas: apie šio vadovėlio negerumus kalbėdavau tiktai savo auditorijoje, spaudoje apie juos nutylėdavau. Šiuo straipsniu imu taisyti savo klaidą, kviesdamas į vadovėlių kritikos darbą ir mokytojus, kurie tebedirba Lietuvos mokyklose. Tylėti spaudoje del šitokio mūsų mokyklos vadovėlio yra tiesiog nuodėmė! Peikdami, kas yra peiktina, rašykime geresnių vadovėlių — mūsų vaikams, kurie juk yra didžioji mūsų krašto viltis. R. J.

[1921 m. „Švietimo Darbas" Nr 3—4, pp. 126—130].

K. Jokantas. *Lotynų kalbos vadovėlis.* I dalis. „Švyturio" B-vės leidinys, 1920 m. (psl. 1—120). Kaina, kaip ir spaustuvė, nepažymėta.

Autoriaus, rašant šitą vadovėlį, buvo turima galvoje lotynų kalbos programa, nustatyta rusų gimnazijoms (3-ajai klasei) 1904 m. taisyklėmis. Čia yra duota nemaža lotynų kalbos tekstų; su jais duota ir mūsų kalbos tekstų vertimams į lotynų kalbą. Be tekstų, vadovėlyje ras mokinys mokslo pradžiai nemaža ir tam tikrų taisyklių ir kaitomų pavyzdžių.

---

*) Recenzentas, nukalbėjęs apie vadovėlio ydas, bus pamiršęs vieną jo (rašybos) gerumą: vadovėlio autorių dabar rašoma — visi sūnūs, visos žąsys... (antrajame leidime čia žodžių gale buvo ų, į). Vadovėlio rašyba, apskritai imant, dar labai šlubuoja. [23] Red.

Lotyniškiesiems tekstams autorius pradžioje ima tiktai atskirus sakinius, toliau su atskirais sakiniais eina ir ištisi straipsneliai; gale operuojama tiktai tam tikrais šios rūšies vadovėlių ištisiniais straipsniais. Lietuviškiesiems tekstams imami sakiniai, nesurišti dažniausiai su pačiais lotynų kalbos tekstais. Prie visų tekstų duodami ir atskiri žodynėliai, kurie sutraukti vadovėlio gale į vieną visos chrestomatijos žodynėlį. Prieš tą žodynėlį duota dar visa keturių taisyklingųjų asmenuočių lentelė (activum, passivum, indicativus, coniunctivus)...

I. Lotynų kalbos pavyzdžiai ir atskiri to teksto sakiniai imami čia paprastai iš kitų senesniųjų rusų tos rūšies chrestomatijų. Jie, apskritai imant, gana įmanomi, taisyklingi, tik autorius turėjo, man rodosi, mažiau operuoti vadovėlyje atskirais sakiniais, daugiau duoti, jau ir pradžioje, ištisinių straipsnelių. Atskirieji jo sakiniai visai nesurišti turiniu: dabar duodami tam chrestomatijos reikalui jau ir pradžioje beveik išimtinai ištisiniai straipsneliukai tokio teksto, kurs labai panašus į senovės rašytojų tekstus.

Vadovėlyje autorius kartais duoda sakinių, kurie dabar lyg visai netinka mokslo vadovėliui. Turiu čia galvoje tokius sakinius, kaip antai: poētae historiam patriae fabulis ornant (7), vulgus stultum non amo (13)... Bet tokių sakinių vadovėlyje yra, palyginti, labai maža. Jie toliau reikės mesti iš vadovėlio.

II. Lietuvių kalbos tekstas, kurs duodamas mokiniams versti į lotynų kalbą, ne visur sklandus, vietomis dirbtas, netaisyklingas: 1. Berniukai myli žaidimus (10). 2. Kas iš jūsų daugiausia myli mokslą (65)? 3. Karo garbė pas romėnus buvo didelė (12). 4. Ateniečiai dideliai mylėjo laisvę, turėjo didelę meilę prie laisvės (20). 5. Graikų kareiviuose buvo ne tik didelė tėvynės meilė, bet ir drąsi bei narsi dvasia (31). 6. Romėnų valstybėje senatas ir vyriausybė (magistratus) buvo įstatymų ir piliečių gerovės sergėtojai, nes teisingumas, įstatymai ir ištikimybė yra valstybių pamatai (40). 7. Piras... pamatė šunį, sėdintį prie lavono (80). 8. Šitas šuo jau tris dienas sėdi prie lavono be maisto (80). 9. Šuo atsisėdo ties karalium (80)... Autorius ne visur skiria lietuvių kalbos tekste žodžius mylėti nuo mėgti, sėdėti nuo tupėti, atsisėsti nuo atsitūpti. Pasakymai: „meilė prie laisvės, kareiviuose yra didelė tėvynės meilė, jis jau tris dienas (= trečia diena, trys

dienos) s ė d i“, šiaip ar taip, netinka kalbos vadovėliui; jie nesutinka su mūsų kalbos dėsniais. Negriaukime tų dėsnių savo kalbos sakiniuose, mokydamiesi kitos kalbos! „Vyriausybė“ yra ne m a g i s t r a t u s, bet m a g i s t r a t ū s (40). Vienas visas sakinys čia (6) yra netaisyklingas: argi ten šalutiniu sakiniu atsakome į pagrindinio sakinio klausimą: „k o d e l senatas ir vyriausybė buvo visų tų dalykų sergėtojai?“

Autorius antrajame vadovėlio leidime, tikiuosi, duos mažiau lietuvių kalbos sakinių ir bus atsargesnis su jais, mažiau eis senesniųjų Rusijos lotynų kalbos vadovėlių keliu.

III. Tekstams versti, kaip sakyta, visur duodami keli n a u j i ž o d ž i a i, pažymima tų ž o d ž i ų r e i k š m ė. Ne visur tie žodžiai gerai išversti į lietuvių kalbą: autorius čia ne visur tikslus, kartais ir suklysta. Tam dalykui pabraukti duodu čia kelias dešimtis vadovėlio žodžių iš ž o d y n ė l i ų, duodamų su tekstu ir vadovėlio gale. Vadovėlyje mokiniai randa:

1. A e d i f i c i u m, namas, troba. 2. A m o, mylėti. 3. A m p l u s, ertvas, platus, apstus. 4. A p p e l l o, vadinti, skaityti (20) 5. A q u i l a, aras, arelis (93), aras, erelis (30). 6. A u d i o, klausyti. 7. A v i a, bobutė. 8. A v u s, senelis, senolis. 11. C a n t u s, daina, giesmė. 10. C a s a, bakužė, grintelė (trobelė). 11. C o r o n o, puošti vainikais. 12. D e b e o, privalyti. 13. D o m i b e l l i q u e, namie ir kare. 14. E m i n e o, kyšoti, atsižymėti. 15. F l o r e n s (u r b s), žydįs, dailus (29); žydįs, puikus, žymus (83, 98). 16. F r e q u e n t i a, apstumas, skaitlingumas, skaitlingas susirinkimas. 17. F r e t'u m, sąsiaura. 18. I m m o r t a l i s, nemirštamas, nemarus. 19. I n c e r t u s, netikras, abuojas, nežinomas. 20. L i b e n t e r, noriai. 21. M e n d a x, melagingas. 22. M o r t a l i s, mirštamas, marus. 23. M o r t i f e r, marus, mirštamas. 24. M o x, greit. 25. N e—q u i d e m, taip pat ne (76), dar gi ne (103). 26. N e q u e, ir ne. 27. N o c t u, nakčia. 28. O r b i s, ratas, rutulys; o r b i s t e r r a r u m, žemės rutulys, pasaulis. 29. P a e n i n s u l a, pusiausalis. 30. P a r e o, klausyti (plg. a u d i o). 31. P e r f i d i a, neištikimybė, neištikimumas. 32. P r u d e n s, išmintingas, prityręs, gudrus (30); protingas, prityręs, gudrus, išmintingas (106). 33. P r u d e n t i a, išmintis, žinojimas (30); protingumas, žinojimas, išmintis (106). 34. Q u i e t i s c a u s ā, del poilsio (80). 35. R e m i s s i o, atleidimas, atlyžimas. 36. S a p i e n s, išmintingas (108). 37. S a p i e n t i a, išmintis. 38. S e d e o, sė-

dėti. 39. Specus, spelunca, karsa, urvas. 40. Urus, žiobrys (zubras). 41. Uter, kurs iš dviejų. 42. Utercunque, kurs nors (iš dviejų). 43. Uterlibet, utervis, bet koks, bet kuris (iš dviejų). 44. Vulgus, prasčiokai (13), prastuoliai (112), prastieji žmonės, minia.

Mokiniui, turint šitų paaiškinimų, reikia versti, su mokytoju ar vienam, tarp ko kita, maždaug tokie pasakymai:

Nauta aquam amat. Quid amatis, puellae? Animi omnium immortalium. Corpus est mortale. Animus immortalis est. Redde, quod debes (ką skeli). Milites patriam defendere debent. Remissio aeris alieni, peccatorum. Athenienses amore litterarum eminebant. Barbari ne deos quidem timent. Mendaci homini ne verum quidem dicenti credemus. Alces quiētis causā non procumbunt (negula). Avum et aviam expectabam. Consules domi bellique custodes legum erant. Graikija buvo tėvynė daugelio išmintingų ir protingų vyrų (plg. § 33). Sokrato išmintį gyrė Apolonas, išminties dievas (30).

Man pačiam geriau tiktų tokie tų žodžių (44) vertimai (šitam vadovėliui): 1) trobesys; 2) mylėti (parentes amamus), mėgti (quid amas? aquam, ludos amo); 3) platus, erdvas (ertas); 4) vadinti (vardu); 5) erelis; 6) girdėti (vocem audio), klausyti (cantum audio); 7) senelė, senolė; 8) senelis, senolis; 9) giedojimas, dainavimas („carmen" yra giesmė, daina); 10) trobelė; 11) vainikuoti; 12) turėti (ką daryti), reikėti (ką daryti): patriam defendere debeo (turiu ginti tėvynę, man reikia tėvynė ginti, privalau ginti...), skelėti; 13) taikos ir karo metu (nekariaujant ir kariaujant); 14) kyšoti; įžymiam (pranašiam) būti, žymėtis, pasižymėti; 15) tarpus, vešlus, gražus; 16) gausingumas, apstumas, gausingas susirinkimas; 17) sąsiauris; 18) nemirtingas (reikia skirti žodžiai: nemirtingas, nemirštamas ir nemarus); immortales (subst.), nemirtingieji (dievai); 19) nežinomas (abuojas yra „nelemtas, nevalyvas..."); 20) nóromis, nóringai, mielai; 21) melagis; 22) mirtingas; mortales (subst.), mirtingieji (žmonės); 23) mirštamas (plg. „mirštama liga, mirštamosios nuodėmės"), marus (plg. „peilis — marus daiktas"); 24) véikiai, netrukus; 25) nė —

ne; 26) nei, ir ne; 27) nakčia, naktį; 28) skritulys, ratas; orbis terrarum, pasaulis (romėnai apie „žemės rutulį" dar neturėjo supratimo); orbis Romanus, Romėnų pasaulis, jų žemės; 29) pusiasalis (pusiausalis galėtų reikšti tiktai „salos vidurį"); 30) klausyti (paklusniam būti, plg. „parēte legibus"); 31) žodžio sulaužymas (vylius); 32) protingas, gudrus, atsargus; 33) protingumas, gudrumas, atsargumas; 34) poilsio; 35) atleidimas; 36) išmintingas; 37) išmintis, išmintingumas; 38) sėdėti, tupėti; 39) urvas, ola, griova; 40) stumbras, tauras; 41) katras; 42) katras nors; 43) bet katras; 44) juodadarbiai žmonės, prastuoliai (plg. „šviesuoliai"), prastuomenė, juoduomenė (plg. „šviesuomenė"), liáudis (žmonės, nemókytiniai žmonės).

Žodynėlių atžvilgiu autoriui toliau reikia būti atsargesniam ir tikslesniam.

IV. Ne visur aiškiai, gražiai, sklandžiai ir taisyklingai formuluojamos ir vadovėlio taisyklės. Ir čia pabraukiu kelias jo ydas (a—k):

a) „Skiemuo laikomas ilgu, jei už balsio stovi bent du ar daugiau priebalsiai" (psl. 2). Geriau būtų pasakius, jog skiemuo yra ilgas, jei po jo balsio yra du arba daugiau priebalsių. Reikėjo ten pat pažymėti tolesniam vadovėlio reikalui, jog žodžių totius, unius ir t. t. balsis *i*, būdamas ir prieš *u*, yra ilgas, tariamas tęsiamai.

b) „Jeigu gi ae ir oe nesudaro vieno garso... (2)"; „jeigu gi gu ir su nesudaro vieno skiemens, tuomet tariama kaip paprastai" (2). Pats pasakymas „jeigu gi" taisyklėje yra ne visai taisyklingas. Geriau tiktų, man rodosi, tokie formulavimai mokyklai: o jei dvibalsiai ae ir oe...; „kur garsai gu ir su nesudaro vieno skiemens, ten jie tariami kaip rašomi".

c) „Vyrų pavadinimai sulig prasme vyriškosios giminės" (4). Reikėjo pažymėti, kalbant apie pirmąją linksniuotę, jog įvairūs vyrų pavadinimai del pačios (tų daiktavardžių) reikšmės yra vyriškosios giminės.

d) „Pagrindinėmis skaitoma šios keturios veiksmažodžių formos" (15). Taisyklingesnis būtų pasakymas: „Pagrindinėmis laikomos..."

e) „Būdvardis multus, a, um lotynų kalboje visumet yra derinamas su pažymimuoju daiktavardžiu giminėje, skai-

čiuje ir linksnyje (18)". Geriau tiktų toje vietoje, man rodosi, kita „taisyklė": kur lotynų kalboje pasakomi derinamieji būdvardžiai, ten mes savo kalboje naudojamės kartais nederinamaisais žodžiais (plg. multi milites, pauci discipuli — daug (daugelis) kareivių, máža mokinių). Apskritai sakant, mes ne visur vartojame kalbos dalis lygiai taip, kaip jas vartodavo romėnai: plg. valeo — esu sveikas, aeger sum — sergu... Gal geriau tiktų ten taisyklė: „Lotynų kalbos žodžiai multus, pauci yra derinamieji būdvardžiai — multi cives, multae urbes, pauci milites, pauca templa...".

Toje pačioje vietoje autorius lyg be reikalo vengia, versdamas lotynų kalbos posakius, kilmininko: pasakymai memoria laborum, cura aegrorum visai lengva išversti mūsų pasakymais: darbų atminimas (atsiminimas), ligonių slaugymas (rūpinimasis ligoniais); pasakymas „rūpestis ligoniais" (18) tam reikalui yra visai klaidingas.

f) Autorius tam tikra taisykle pažymi, kad prie tam tikrų veiksmažodžių (appellare, vocare, putare) lotynų kalboje sakomi du galininkai — vienas į klausimą ką, antras į klausimą kuo (20). Reikėjo tiktai pasakyti, jog čia mūsų kalbos linksniai nesutinka su lotynų kalbos linksniais, jog antrojo romėnų kalbos galininko vietoje prie tam tikrų veiksmažodžių mes vartojame paprastai įnagininką: sakinius „Deum appellamus dominum mundi, Romani Jovem patrem deorum putabant" verčiame — „Dievą vadiname pasaulio viešpačiu, Jupiterį romėnai laikė dievų tėvu".

g) Autorius toliau (21), kalbėdamas aipe laiko įnagininką, taip sako: „Žodžiai, kurie pažymi laiką (tempus, annus, aestas, hora ir t. t.), į klausimą kuomet? paprastai statoma įnagininke be prielinksnio (ablat. temporis)." Reikėjo pasakyti, jog sakinyje laiko aplinkybei, sakomai be pažyminio, lotynų kalboje buvo vartojamas tam tikrų žodžių įnagininkas be prielinksnio (tempore, die, nocte, meridie, hieme, aestate, vere, autumno) ir įnagininkas su prielinksniu in (in bello, in pace, in pueritiā, in senectute...); posakiai su pažyminiu laiko aplinkybei sakinyje buvo reiškiami paprastai įnagininku be prielinksnio: antiquis temporibus, aetate regum (18), magnā hieme (38), primo bello Punico (56). Autoriaus „taisyklė" čia labai neatsargiai išreikšta. Mano „tai-

syklė“, jei duotina pirmoje vadovėlio dalyje, reikėtų, tur būt, dalimis duoti, ne visa vienu kartu (ypačiai vadovėlio pradžioje).

h) Kalbėdamas kiek toliau (25) apie tai, kada buvo vartojama futurum exactum lotynų kalboje, autorius sako, jog tas laikas buvo jų vartojamas «norint pažymėti, kad būsimasis veiksmas bus jau įvykęs ligi ištiksiant (?) kitam būsimajam laikui». Pirmoje vadovėlio dalyje reikėjo tiktai pažymėti, jog tas laikas buvo vartojamas šalutiniuose sakiniuose, ir pasakyti, jog to šalutinio būsimasis veiksmas turi įvykti pirma pagrindinio sakinio būsimojo veiksmo: cras, cum venero, fabulam vobis narrabo.

i) Prieš dėstydamas mokiniams 4-ąją linksniuotę, autorius ima kalbėti (35) apie defectiva numero et defectiva casibus ir sako: „Jei daiktavardžiui trūksta (déficit) skaičiaus, jį vadiname defectivum numero. Jei daiktavardis vienaskaitą teturi (aurum, iustitia), jį vadiname singulare tantum, jeigu gi daugiskaitą teturi, vadiname plurale tantum“. Ten pat pakalbėta aštuoniomis eilutėmis ir apie defectiva casibus. Kaip visus tuos dalykus vadiname dabar lotynų gramatikose — nereikėjo, man rodosi, nė minėti vadovėlio pirmojoje dalyje: to mokslo vaikai dar nepratę operuoti tokiais terminais, ir tas mokėjimas operuoti čia terminais beveik nieko neduoda pačiam kalbos mokslui. Ir mes turim savo kalboje ir defectiva casibus ir defectiva numero, bet jais savo gramatikose nekvaršiname vaikams galvos. Čia yra visai tuščia taisyklė, tokia pat tuščia, kaip ir taisyklė, kuri autoriaus skiriama «aptariančiam veiksmažodžiui» (26). Apie tą veiksmažodį ten yra pasakyta. einant su mokiniais 3-ąją linksniuotę: „Aptariąs veiksmažodis (verbum finitum) lotynų kalboje paprastai statoma sakinio gale, pvz.: hostes urbem diruerunt.“ Ir mes savo kalboje dažnai, labai dažnai sakome tarinį, išreikštą veiksmažodžio lytimi, sakinio gale, bet tai savo kalbos „taisyklei“ kokio ypatingo termino mokiniams nepramanome: sakome «rytoj mėšlą mėšim, po pietų avižas piausim, darbą dirbsim» — ir tiek, neduodami mokiniams tam tikro termino tai savo veiksmažodžių ypatybei išskirti. Pagaliau pasakymas «aptariąs veiksmažodis» šitam terminui ir netinka (jam nė rusai neduodavo vardo tuoj pradžioje savo mokiniams); tuo

lotyniškuoju terminu, beveik niekumet neverčiamu į naująsias kalbas, gramatikų rašytojai naudojasi patys savam reikalui ir visai be reikalo tiktai vėliau, kada daug, labai daug išeita lotynų kalbos kurso. Čia (26), jei tas lotynų kalbos veiksmažodžio dalykas yra pažymėtinas, nereikėjo jo bent tam tikru terminu žymėti.

k) Autorius, apskritai imant, lyg mažiau turėtų duoti vadovėly „taisyklių“ ir jas kiek sklandžiau formuluoti. Tarp kitų taisyklėlių čia randame: „Miestų pavadinimai 1 ir 2 links. į klausimą k a m e? statoma kilmininke (34); bevardės giminės yra raidžių pavadinimai ir ištisi sakiniai, imami u ž daiktavardį (34); p a r t i c i p i u m p e r f e c t i p a s s i v i pasidaro iš supinum, pakeičiant galūnę u m ant u s (38)...“ Sklandesnės ir taisyklingesnės būtų taisyklės: 1) vartodami sakinio aplinkybei pačius miestų vardus 1 ir 2 linksn. (be u r b s, o p p i d u m), vartodami tuos vardus į klausimą k a m e?, reiškiame juos v i e n a s k a i t o s kilmininkais (Romae, Corinthi*); bevarde gimine laikomi ir ištisi sakiniai, kurie pavartojami tam tikrų daiktavardžių vietoje; 3) participium perfecti passivi susidaro iš supinum, pakeičiant jo galūnę u m galūne u s, a, u m...

V. Vadovėlio gale, prieš visą jo žodynėlį (psl. 88—91), duota „keturių taisyklingųjų asmenuočių lentelė“. Toje lentelėje yra ir tokių veiksmažodžių lyčių: l a u d a v i s s e („kad pagyriau“), l a u d a t u r u m e s s e („kad pagirsiu“), l a u d a t u m e s s e, l a u d a t u m i r i, l a u d a t u, l a u d a n d i, l a u d a n d o... ir visos tos lytys, pavartotos čia be sakinių, verčiamos lentelėje į lietuvių kalbą. Išversti jos be tekstų labai sunku. Autorius beversdamas vietomis ir suklysta: l a u d a n s — girią, giriant (= girią, girdamas), l a u d a t u — girti, g i r t ų (?!), laudandi — g y r i m o, p a g i r t i (?)... Tokie vertimai iš dalies nieko nepasako (be tam tikro teksto), iš dalies yra, kaip matome, ir klaidingi. Čia lentelėje tos lytys yra ir nereikalingos: pirmosios dalies vadovėlio tekstuose jų dar nėra, jų reikšmė dar niekur nebuvo aiškinama vadovėlyje mokiniams. Autorius kalbės apie jas mokiniams tiktai antrojoje vadovėlio dalyje. Su tomis veiksmažodžio lytimis autorius šioje dalyje bus paskubėjęs visai be reikalo. Su tomis lytimis

*) Autorius, vartodamas tam reikalui įnagininką A t h e n i s (Atėnuose), jį apsirikęs 3 l i n k s n. l y t i m pavadino (34).

autorius duoda toje pat pirmojoje vadovėlio dalyje ir visas coniunctivo (tariamosios nuosakos) lytis, nors su jomis turės reikalo tekstuose tiktai vėliau, antrojoje vadovėlio dalyje. Ir šitos veiksmažodžio lytys be reikalo verčiamos į lietuvių kalbą lentelėje (jos neišverčiamos be tekstų). Autorius rašo: d e l e a m — aš naikinčiau, d e l e v e r i m — aš būčiau sunaikinęs, d e l e v i s s e m — aš būčiau sunaikinęs... Autorius čia lyg visai pamiršta, jog antrojoje vadovėlio dalyje pasakymai: dic, quis Carthaginem d e l e v e r i t, ne d e l e v e r i s Carthaginem, audiatur et altera pars... bus verčiami į lietuvių kalbą visai nesinaudojant šitos lentelės vertimais, jog tie antrosios dalies vertimai visai nesutiks su tuo, kas čia duota pirmoje dalyje.

Autorius, rašydamas šitą vadovėlį karo metu, nesinaudojo ar negalėjo naudotis savo reikalui geresniaisiais lotynų kalbos vadovėliais, vartotais prieš pat karą Rusijoje (Sančurskio, Krichackio ir kitais). Autoriaus nepasinaudota, man rodosi, nė tais kritikos nurodymais, kurie čia pat Lietuvoje buvo rašomi karo metu del išleisto Vilniuje pirmojo mūsų lotynų kalbos vadovėlio. Šitame vadovėlyje yra daug ir visai gero materialo lotynų kalbos mokslo pradžiai. Bet mokytojas, kurs naudosis savo klasėje šituo vadovėliu, turės daug ką iš jo išleisti, kai kurias «taisykles» kiek kitaip formuluoti mokiniams. Gero mokytojo rankose šitas vadovėlis gali būti visai naudingas klasei.

Autorius, leisdamas šią vadovėlio dalį antru kartu ir toliau antrąją vadovėlio dalį, bus atsargesnis, tikiuosi: jis naudosis savo darbui ir kitais naujesniaisiais lotynų kalbos vadovėliais, pasinaudos jam kai kuriais kritikos nurodymais, dirbs savo darbą neskubotai, pasitarys del atskirų vadovėlio dalykų, prieš leisdamas jį į žmones, su savo darbo draugais ir, kur bus abejojama, su lietuvių kalbos mokytoju, dirbančiu vidurinėje mokykloje. Autoriaus šiuo kartu būta neatsargaus, skubėta...

J. J a b l o n s k i s.

[1921 m. „Švietimo Darbas“ N 3—4, pp. 130—137].

Mok. Sim. Tautvilos *Mažas Tikybos Mokslas,* arba *Katekizmas.* Dovanėlė liaudies mokyklai (psl. 1—104). M. Šlapelienės knygyno leidinys. Vilnius, 1921 m. Leidinio kaina (Vilniui—Kaunui) nepažymėta.

1. Šitas vadovėlis tikrai skiriasi nuo kitų savo brolių; klausimų atsakymų vietoje, autorius duoda čia ar stengiasi duoti tikybos mokslui n e s a u s ą vadovėlį — tokį vadovėlį, „kurs nebaidytų vaiko, bet nors kiek savimp trauktų" (3). Tam tikslui savo tekstą autorius įvairina dar tam tikromis eilutėmis (eilėraštėliais) ir giesmelėmis.

Vadovėlio tekstas išspausdintas dvejopu raštu — s t a m b e s n i u, skiriamu pirmųjų metų mokiniams, ir s m u l k e s n i u raštu, skiriamu antramečiams vaikams ir kitiems vadovėlio galams. Taigi autorius skiria savo vadovėlį (3) „dviem pirmiesiem mokyklos skyriam (ir jei kas norės — pirmajai gimnazijos klasei, nes vadovėlis apima jos programą)".

Kiekvieno skyrelio gale yra padėti ir tam tikri k l a u s i m a i. Tų klausimų reikalingumą autorius taip aiškina pašaliečiui „Prakalboje": „jie (tie klausimai) bus mokytojui pravartu prie katechizacijos (klausinėjimo), vaikams — mokytis" (3). Šituo atžvilgiu (klausimų nustūmimu į patį teksto galą) kalbamasis tikybos vadovėlis yra tikrai nepaprastas mūsų mokyklai.

2. Paties vadovėlio pradžioje, jo „Įžangoje" (5—6), autotorius kalba vaikams apie Ž m o g a u s t i k s l ą. Ten jis sako vaikui: „Mes gyvename žemėje tam, kad, pildydami Dievo valią, nueitumėm dangun. — Dievo valia pildyti reiškia daryti tai, ko Dievas nori. — Dievas nori, kad mes Dievą tikėtumėm, įsakymus laikytumėm, sakramentų eitumėm ir melstumėmės..." Po tokių skyrelio žodžių duodami gale tuoj keli klausimai: „Kam mes gyvename žemėje? Ką reiškia Dievo valia pildyti? Ko Dievas nori iš mūsų?"... Tame pat skyrelyje kalbama toliau apie *Šventąjį Raštą* ir *Padavimą:* pasakyta, kad tikėjimo tiesos, kurios aiškinamos katekizme, yra surašytos Šventajame Rašte arba išlikusios Bažnyčios Padavime, kad Šventasis Raštas yra parašytas Šventosios Dvasios įkvėpimu, kad jis skiriamas į dvi dali (Senąjį ir Naująjį Įstatymą)... ir po tų pasakymų vėl eina gale vėl tam tikri klausimai.

Toliau taip pat dėstoma: *Tikėjimas* (7—38), *Dievo ir Bažnyčios įsakymai, Nuodėmės* (38—50), *Sakramentai, Malda* (50—71). Vadovėlio gale yra dar priedėlis — įprastinės maldos, mišių maldos ir giesmės, įvairūs pamokymai apie išpažintį, atgailą, ir t. t.

Bet katekizmo tekstą beveik visur sudaro tik tokie sakiniai, kurie reikalingi paskui atsakymams į įrašytus toliau klausimus. Kokio sklandaus, laisvo, nesuvaržyto teksto, kokio tikybos tiesų aiškinimo, kurs turi būti tikrai įmanomas ir įdomus pradžios mokiniui, — čia veltui ieškotum. Pirmiau mūsų katekizmuose eidavo paeiliui klausimai su atsakymais; čia duoti visur keli atsakymai ir tiktai po jų, skyrelių galuose, duoti tie klausimai, į kuriuos atsakoma įdėtu aukštėliau tekstu.

3. Paaiškinti, kuo čia tikrai skiriasi šitas vadovėlis nuo kitų katekizmų, vartojamų ligi šiol mokyklose, duodu dar kelias ištisas teksto ištraukas (a—c):

a) „Žmonių Išganytojas yra Vienatinis Dievo Sūnus, Kurs tapo žmogum, kad mus išganytų. — Dievo Sūnus, tapusis žmogum, vadinasi Jėzus Kristus. — Jėzus Kristus yra tikrasis Dievas ir tikrasis žmogus. — Jėzus Kristus vadinasi dar Atpirkėjas. Jis atpirko žmones iš pragaro nelaisvės, kurion buvo jie patekę per pirmųjų tėvų nusidėjimą. — Jėzus Kristus atpirko žmones brangiausiuoju Savo Krauju ir Kryžiaus mirtimi (16—17).

„Klausimai. Kas yra žmonių Išganytojas? Kaip vadinasi Dievo Sūnus, tapęs žmogum? Kaip dar vadinasi Jėzus Kristus? Iš kur Jis atpirko žmones? Kaip žmonės buvo patekę pragaro nelaisvėn? Kuo Jėzus Kristus atpirko žmones?“

b) „Jau yra arti dviejų tūkstančių metų, kaip Jėzus Kristus yra atėjęs pasaulin. — Jėzaus Kristaus Motina yra Švenčiausioji Panelė Marija. — Kad Jėzus Kristus yra tikras Dievas, tai Švenčiausioji Panelė Marija vadinasi Dievo Motina. Jėzus Kristus, kaipo žmogus, neturėjo tėvo, nes yra prasidėjęs iš Šventosios Dvasios. Šventasis Juozapas buvo Jo augintojas ir globėjas. — Jėzus Kristus gimė Betliejaus miestelio tvartelyje, Žydų žemėje (17—18).

„Klausimai. Ar senai Jėzus Kristus yra atėjęs pasaulin? Kas yra Jėzaus Kristaus Motina? Kodel Švenčiausioji Panelė Marija vadinasi Dievo Motina? Ar Jėzus Kristus turėjo ir tėvą? Kodel? Kas buvo Šventasis Juozapas? Kur gimė Jėzus Kristus?“

c) „Visos susidariusios krikščionių parapijos dėjosi (senovėje) vienon didžiulėn draugijon, kurios vyriau-

sia galva buvo Šventasis Petras. Toji tikinčiųjų draugija vienu žodžiu vadinasi Katalikų Bažnyčia (29).

„*Klausimai.* Ar buvo ryšys tarp krikščionių parapijų? Kas buvo visų krikščionių draugijos vyriausia galva? Kaip vienu žodžiu vadinasi toji tikinčiųjų žmonių draugija?"

4. Autoriaus kalba, apskritai imant, gana taisyklinga, bet ji sunkoka, nesklandi, lyg varžytinė, dirbtinė, ir visas vadovėlio tekstas lyg duotas tik tam, kad vaikas jį gerokai iškaltų. Čia pažymiu kelis pačios tos kalbos tekstelius:

„Žmogaus dūšia yra nemirštama, kuri turi protą ir liuosą valią — gali daryti ką tinkama (14). — Kuomet (= kai, kada) tyčia peržengiame Dievo ar Bažnyčios įsakymus, tuomet Dievui nusidedame, padarome nuodėmę (47). — Mes savomis jėgomis negalime įsakymų laikyti be Dievo malonės. — Dievo pagalba Jo valiai pildyti vadinasi Dievo malonė. — Dievo malonės gauname per sakramentus ir maldą (50). — Per sutvirtinimo sakramentą žmogus esti sutvirtinamas tikėjime Šventosios Dvasios dovanomis (51). — Mišiose Jėzus Kristus nekruvinai per kunigo rankas aukojasi Save už žmones Savo Tėvui po duonos ir vyno paveikslam (53). — Reikia tikrai norėti saugotis nuodėmėn vedančių priežasčių. Jei to nedarytum, išpažintis būtų šventvagiška (58)."

5. Autorius ne visur atsargus, kartais netikslus. Pasakęs ar išdėstęs (8) šešias svarbiausias tikėjimo tiesas, jis tuoj pažymi, kad tos tikėjimo tiesos plačiau yra surinktos Apaštalų Tikybos Išpažinime; bet tame Išpažinime, duotame ten pat (8, 9), kaip tik nėra, rodos, sakyte pasakytų kai kurių tų svarbiausiųjų tiesų. Pasakęs, kad Jėzaus Kristaus mokslas «surašytas» Evangelijoje (22), autorius duoda skyrelio gale del to „surašymo" klausimą: „*kaip vadinasi* Jo (Kristaus) mokslas?" Kalbėdamas apie dešimtąjį Dievo įsakymą, autorius rašo (44): „Dešimtuoju įsakymu Dievas gina norėti neteisingai įgyti svetimą daiktą. Vadinasi, reikia visuomet pasitenkinti tuo, ką turime", — tuoj pat pamirštama, kas pasakyta prieš tą autoriaus «Vadinasi». Čia tuoj savaime kyla klausimas skaitytojui: argi tikrai reikia visumet tenkintis tuo, ką turime? Vadovėlio pradžioje autorius pasisako skiriąs jį dvejiems pirmiesiems pradedamosios mokyklos metams ir tuoj pažymi, jog tas vadovėlis galįs

tikti ir pirmajai gimnazijos klasei. Argi pirmojoje gimnazijos klasėje einama tik tas, kas išeinama iš tikybos mokslo pirmaisiais dvejais metais pradedamojoje mokykloje?..

6. Kiek anksčiau mano pažymėta, jog vadovėlio kalba, apskritai imant, gana „taisyklinga". Kalbėdamas apie tą dalyką skyrium, turiu ir šiuo atžvilgiu kai ką prikišti autoriui (d, e).

d) Autorius visur kalba apie žmogaus s u t v ė r i m ą, apie pasaulio s u t v ė r i m ą, apie S u t v ė r ė j ą, apie n e m i r š t a m ą žmogaus dūšią. Gal būt, geriau tiktų sakyti dabar vadovėlyje, kad Dievas yra l e i d ę s (padaręs) žmogų, į k ū r ę s pasaulį, kalbėti su vaikais apie pasaulio Į k ū r ė j ą, apie žmogaus sielos n e m i r t i n g u m ą. Šiaip ar taip, reikėtų skirti, rodosi, žodžiai «nemirtingas, nemirštamas, nemarus».

e) Vadovėlyje sakoma: Adomą Dievas a p g y v e n d i n o Rojaus sode (14); pirmųjų žmonių n u p u o l i m a s (15); Dievo Sūnus, t a p u s i s žmogum (16); nuodėmės p a p i l d y t o s po krikšto (33); kas prisiektų neteisingai, tas p a p i l d y t ų nuodėmę; Kristus aukojasi Save p o duonos ir vyno p a v e i k s l a m (53); šeštuoju ir devintuoju į s a k y m a m (43); g o d u s k o n o r s (81); m i r t i e s k a l t i (94); D i e v a g i m d ė, ž a l č i a t r a m d ė (94); sakau r e i š k i a i (88); tu švieti aukštai a n t d a n g a u s (96)...

Sakome rašome, rodos, dažniau vadovėliuose: kaltas k u o, godus k a m, r a i š k u s, D i e v o G i m d y t o j a; juos čia į k ū r ė (į k u r d i n o), į g y v e n i n o (?); j ų n u s i ž e n g i m a s, n u s i d ė j i m a s, sumenkėjimas...; Dievo Sūnus, t a p ę s žmogum; nuodėmes (nuodėmę) d a r o (p a d a r o);... duonos ir vyno p a v e i k s l a i s (?), d. ir v. p a v e i k s l u o s e, p a v i d a l u o s e (?); šeštuoju ir devintuoju įsakymais; tu švieti danguje...

7. Rašinyje nedaug tėra korektūros klaidų. Atitaisytina: 1) apie velykos (45), 2) linksmas daugiškasis dvarai (91); 3) Taip Seinuose, kaip namuose Elžbietos daryk (94); 4) Žmogus tikslas (107). Reikėtų: 1) apie velykas; 2) linksmas dangiškasis dvare (?); 3) (?) *(„Seinai" čia nesuprantami);* 4) Žmogaus tikslas.

Autoriaus rašyba, rodosi, tiktai mažmožiu skiriasi nuo paprastosios. Jis rašo: *suteik, pravirk,* bet *bėgk, stengkis, steigkis* (netariamą *g* prieš *k* palieka; netariamą *k* prieš *k* išmeta rašyboje).

8. Visas vadovėlis, kaip matome, daug kuo skiriasi nuo kitų tikybos vadovėlių. Išskiria jį iš kitų tos pačios rūšies vadovėlių dar du dalyku, mano ligi šiol nepastebėtu skaitytojui. Autorius, kalbėdamas su vaikais apie pasaulio įkūrimą (11, 12), tiek tepasako: „Pasaulį Dievas sutvėrė savo galybe: žodį tarė — ir viskas pasidarė: dangus, saulė, mėnulis, žvaigždės, žemė, vanduo, augalai, gyvuliai, angelai, žmonės." Apie „šešias dienas", per kurias kuriamas buvo (vadovėliuose) pasaulis, čia nėra nė kalbos. Apie tas „dienas" autorius nekalba, matyti, del to, kad jos, paties autoriaus supratimu, yra tiktai tam tikri laikotarpiai, arba epochos. Autorius čia gerai pasielgia. Kiek toliau autorius, kalbėdamas apie Bažnyčios Įsakymus (46), aiškina, tarp ko kita, kurios yra šventosios dienos — tos dienos, kada katalikui reikia ir mišių klausyti. Tos šventosios dienos yra, kaip pasakyta vadovėlyje, tiktai: visi sekmadieniai ir 1) Kalėdų pirmoji diena, 2) Nauji Metai, 3) Trys karaliai, 4) Šeštinės, 5) Devintinės, 6) Nekalto Šv. Marijos prasidėjimo diena, 7) Žolinė, 8) Šv. Juozapas, 9) Šv. Petras ir Povilas, 10) Visų Šventė. Antroji Kalėdų diena, antroji Velykų, antroji Sekminių diena ir kelios kitos švęstos ligi šiol dienos autoriaus nebelaikomos, matyti, šventėmis ir jomis galės žmonės, bažnyčios nebedraudžiami, darbą dirbti. Švenčių skaičius, vadinasi, mažinamas ir apie tai viešai jau katekizmuose yra kalbama.

9. Geresnio tikybos vadovėlio, rodosi, nėra pradžios mokslui... Toliau autoriui patariu šitą vadovėlį dar gerokai taisyti — tiek pagerinti, kad jis visai tiktų tikybos mokslui, einamam pradedamojoje mokykloje. Čia viena tėra man jau ir dabar aišku: vadovėlio turinys pradžios mokiniui toliau turėtų būt išdėstytas dar gyviau, sklandžiau, suprantamiau ir įdomiau. Didelis žingsnis čia, šiaip ar taip, jau padarytas.

[1921 m. „Švietimo Darbas" N 5—6]. J. J.

A. Alekna. *Lietuvos istorija.* Trečioji laida (trumpesnioji) su 11 paveikslų ir 4 spalvotais žemlapiais (21—30 tukstantis). Kaunas (Švento Kazimiero Draugijos leidinys), psl. 1—79, 1920 m. Leidinio kaina nepažymėta.

Rašinio „Įžangoje" (1—6) kalbama apie gyvenusias senovėje lietuvių kilmės tautas, apie senovės lietuvių tikėjimą, jų pilis, vargus, apie latvius, prūsus, įsikūrimą vokiečių ordino

Lietuvos pakraščiuose... Toliau kalbama apie Lietuvos valstybės pradžią, Mindaugo, Vytenio laikus ir apie visą tolesnį Lietuvos gyvenimą. Apsakymas baigiasi Lietuvos taika su Rusija (1920 m.). Iš paskutiniųjų Lietuvos gyvenimo įvykių pažymėti tarp kitų didysis Vilniaus seimas 1905 m., lietuvių konferencija 1917 m., mūsų karas su bolševikais, su lenkais del Vilniaus ir kitų mūsų krašto galų...

Vadovėlis, matyti, plačiai eina, parašytas suprantamai. Kito istorijos vadovėlio, geresnio už šitą, rodosi, neturime ligi šiol mokyklai. Mūsų istorikai specialistai vis dar neduoda visai rimto mokyklai ir šiaip šviesuomenei Lietuvos istorijos vadovėlio. Jų laukiame. Lauksim iš jų, kaip ir iš pačių istorijos mokytojų, ir recenzijos šitam vadovėliui. Negalėdamas čia jos duoti, pats aš pasitenkinsiu tiktai keliais mažmožiais, mano pastebėtais del šio vadovėlio pasirodymo.

1. Autorius gerai daro, kad nekalba pradžioje apie atskirus mūsų senovės dievus, nieko nesako apie lietuvių kilmę — neperkelia jų į šių dienų Lietuvą iš Azijos, Padunojės.

Kalbėdamas apie tolesnius mūsų krašto įvykius, autorius, man rodosi, ne visur stengiasi būti aiškus ir objektingas. Rašydamas apie katalikų tikėjimo atgijimą antroje XVI-tojo amžiaus pusėje, apie jėzuitų sėkmingą kovojimą su protestantais, autorius neiškenčia (55) nepažymėjęs, kad tada „įsitikėjimas į tariamąjį protestantų mokslingumą žymiai krito žmonių nuomonėje". Sakydamas čia apie „tariamąjį mokslingumą", autorius be reikalo vadovėlyje savo nuomonę ar simpatiją išreiškia. Kalbėdamas kiek toliau apie mūsų raštų pradžią (XVI-ajame amžiuje), autorius turėjo, rodosi, pažymėti, jog pirmuosius raštus mums yra davę protestantai ir paskui katalikai, ėmę energingai kovoti su tais protestantais; kad mūsų raštų istorijoje tiek daug reikšmės turėjo protestantizmas (jo platinimas ir paskui kovojimas su juo) — apie tai autorius nutyli (56). Mūsų knygų atsiradimą Prūsuose jis saviškai aiškina: „Prūsų kraštas nuo senovės turėjo daugiau mokyklų, todel ir knygų spausdinimas tenai turėjo anksčiau prasidėti" (56).

2. Autoriaus kalba gana suprantama, aiški. Toliau šituo atžvilgiu patarčiau betgi kai ką pataisyti.

Autorius rašo: 1) Bremenas (5), Slonimas (8), Mažvidis, Širvidas (56); 2) žemlapis (1), prie-

J. Jablonskio suorganizuoti ir vedami lietuvių kalbos kursai Kaune 1921 m.

Be J. Jablonskio kursų lektoriais buvo jo pakviesti K. Būga ir L. Gira (liet. literat.)

upis (4), išgręstas (4), įtekmė (87), įtaka (46), sumaištis (64, 65), apskričiuose (65), tvarinys (72), vykdinti (64); 3) dalis latvių gyveno savistoviai (5); nutarimai tur būti daromi vienbalsiai (64); laikas buvo begaliniai sunkus (74); gyventojai subaltgudėjo (72), ėmė kalbėti baltarusiška kalba (72); 4) vyskupas turėjo priklausyti ne nuo arkivyskupo, bet stačiai nuo popiežiaus; 5) lietuviai darydavo tolimus kariškus žygius (7); 6) vergus iškėlė ir apgyvendino sodžiuose (44); tuomet apgyvendino miškais apaugusius užnemunio plotus (44); apgyvendino Lietuvos dalį vokiečiais (74); 7) kuomet kiti išvažinėjo, nauja konstitucija įteikta seimui (65).

Šitos rūšies pasakymų vietoje, — jų yra daug, — patariu toliau rašyti šiam vadovėliui, tam tikrose vietose, kiek kitaip. Teikiu tuo tarpu: 1) Brėmai, Slanimas, Mažvydis (Mažvydas), Širvydas; 2) žemėlapis, intakas, išgrįstas, įtaka (įtakumas...), sumišimas (sąmyšis), sukilimas, apskrityse, kūrinys, vykdyti (vykinti); 3) dalis latvių gyveno saváiminga (nepriklausoma, laisva); turi būti nutariama vienu balsu (visų vienu balsu); laikas buvo be galo (baisiai) sunkus; gyventojai sugudėjo, ėmė kalbėti gudų (gudiška) kalba; 4) vyskupas turėjo priklausyti ne arkivyskupo, bet stačiai popiežiaus (buvo ne arkivyskupo, bet stačiai popiežiaus valdžioje...); 5) lietuviai darydavo tolimų karo žygių (tolimus karo žygius); 6) vergus iškėlė (iškeldino) ir įkūrė (įkurdino, įgyvendė, įgyvenino) sodžiuose; tuomet įgyvenino (įgyvendė) apaugusius miškais užnemunės plotus, įkūrė (įkurdino) žmonių apaugusiuose miškais užnemunės plotuose; prikūrė (prikurdino) Lietuvos dalį vokiečių, atkėlė į Lietuvos dalį vokiečių (v—kų gyventi), įgyvendė (įgyvenino) Lietuvos dalyje vokiečius...; 7) kitiems išvažinėjus (kai kiti išvažinėjo, kada...), naują konstituciją įteikė seimui (seimui buvo įteikta nauja konstitucija). Šitais (1—7) pasakymais autorius, man rodosi, mažiau nusidėtų mūsų žmonių ir kitų vadovėlių kalbos dėsniams. Kodel čia „taisau“ autorių

— aiškintis, kad ir reikėtų, tuo tarpu negaliu: tam daug laiko reikia...

3. Autoriaus kalboje yra ypačiai daug šiokių pasakymų: 1) žemaičių pasisekimas padarė įspūdį ir į Mindaugą (9); vadinta juos kryžiuočiais (6); (taip) buvo daroma vien su tikslu pasipelnyti (8); kariuomenės leista laikyti ne daugiau 30 tukstančių (64); ordinas numanė negalėsiąs Lietuvos užkariauti (17); 2) buvo tuomet lietuviai viešpataujantys visoms tautoms, gyvenančioms tuose kraštuose (7); (jie) buvo didesnieji žemės valdytojai, galintieji pastatyti daugiau kariuomenės (7); (seimeliuose) turėjo balsą netiktai žemę valdantieji bajorai, bet ir bežemiai (64); (į seimą) atstovus renkant teturi balsą žemę valdantieji bajorai (65); 3) tokią pat laisvę turėjo ir lietuviai, priėmusieji katalikų tikėjimą (16); (tą pat sako) lenkų rašytojas, nemėgusis Lietuvos kunigaikščių (17); (vyskupais buvo skiriami) žmonės, kuo nors sugebėjusieji įtikti karaliui (54); didelį bajorų pritarimą buvo įgijęs karalius Leščinskis, gyvenusis Prancijoje (63); 1914 metais prasidėjusis karas jį (tą darbą) beveik visai sustabdė (73); 4) Kazimieras atsisakė nuo žemių, delei kurių atgavimo jo tėvas buvo padaręs sutartį su lietuviais (13).

Šitos rūšies pasakymus (1—4) taip tetaisau šiuo tarpu vadovėliui: 1) žeimaičių pasisekimas padarė įspūdžio (įspūdį) ir Mindaugui; juos vadino (jie buvo vadinami) kryžiuočiais (kryžeiviais); (taip) buvo daroma tiktai del pelno (ieškant pelno; tik tam, kad pelno iš to būtų...); kariuomenės buvo leidžiama laikyti ne daugiau kaip 30 tūkstančių; ordinas nusimanė (jautėsi) negalėsiąs Lietuvos užkariauti (nukariauti); 2) lietuviai tuomet viešpatavo visoms tautoms...; (jie) buvo didesnieji savižemiai (žemininkai, dvarininkai...), galį (kurie galėjo) pristatyti daugiau kariuomenės; (seimeliuose) turėjo balsą (balso) ne tiktai savižemiai bajorai, bet ir bežemiai; renkant atstovus (į seimą) savižemiai bajorai teturi balso; 3) tokią pat laisvę turėjo ir lietuviai, priėmę katalikų tikėjimą (tikybą); tą pat (sako) lenkų rašytojas, nemėgęs Lietuvos kunigaikščių; (v. b. sk.) žmonės, sugebėję kuo nors įtikti karaliui; d. b. pr. b. įg. karalius

Leščinskis, gyvenęs tuomet Prancijoje; prasidėjęs 1914 m. karas (k., pr. 1914 m.,) jį (tą darbą) sutrukdė (sugaišino, sustabdė); 4) Kazimieras atsisakė nuo žemių, kurioms atgauti jo tėvas buvo padaręs sutartį su lietuviais.

Šitaip (1—4) taisydamas noriu tiktai pažymėti, jog autoriaus čia klystama kalbos atžvilgiu. Vadovėliui tiktų, žinoma, ir įvairūs kiti posakiai šiam reikalui. „Lietuvos istorijos“ autoriui reikėtų pasikalbėti šiuo atžvilgiu su lietuvių kalbos mokytojais arba žymesniaisiais mūsų beletristais. Pats aš nemoku čia keliais žodžiais pasiteisinti, kodel išrandu, jog minėtieji ir kiti vadovėlio tos rūšes sakymai tikrai yra taisytini tolesniam jo leidimui. Patariu del to pasikalbėti: istorijos vadovėlio turi būti graži, visai taisyklinga kalba.

4. Vadovėlio rašyba kiek skiriasi nuo įprastinės (?) mūsų rašybos. Vadovėlyje rašoma paprastai ar beveik visur: *prusai, jura,* buvo *mušis, susidurė, ištrukti, įsikurimas,* jo *sunųs,* visos *žąsis, aukštasias* vietas (37), *pilekalnis* (4), *netiktai, netik, delei, taippat* (13, 23), *iškįla* (7), *užšala* (8), kad *butu atvykę*... Kituose vadovėliuose tam pačiam tikslui yra rašoma dažniausiai: prūsai, jūra, buvo mūšis (kova), susidūrė, ištrūkti, įsikūrimas, jo sūnūs, visos žąsys, aukštąsias (aukštosias) vietas, piliakalnis, ne tiktai, ne tik, dėliai (del), taip pat, iškyla, užšąla, kad būtų atvykę.

Vadovėlyje yra kiek ir korektūros klaidų, neatitaisytų gale. Čia pažymiu tiktai kelias kritusias man į akį atitaisytinas klaidas: 1) karaliukais, Tais (7); 2) kap pripažintu (25); 3) Žmonėse paskleistaį garsas (19); 4) atgijanti tauta (53); 5) patrauti (54); 6) sviruojančius (55); 7) sųkurstė (64); 8) pripažistamą (69); 9) Dydisis karas (74); 10) tame darbo (72); 11) kariuomenės, dalis (75); 12) Didysis kovas (79)... Norėta, tur būt, išspausdinti: 1) karaliukais. Tais; 2) kad...; 3) Žmonėse buvo paskleistas (pasklydo) garsas; 4) atgyjanti tauta; 5) patraukti; 6) svyruojančius; 7) sukurstė; 8) pripažįstamą; 9) Didysis karas; 10) tame darbe; 11) kariuomenės dalis; 12) Didysis karas...

Visas vadovėlis stambesnėmis raidėmis reikėjo spausdinti: kad jo rašmens būtų daug stambesni, jis geriau tiktų mokyklai, mokinių akims. J. J.

[1921 m. „Švietimo Darbas“ N 5—6].

Mūs mažiausiems, mūs mieliausiems. Parašė Pr. Mašiotas, iliustravo P. Kalpokas. Psl. 44. „Švyturio“ leidinys. Spausdinta Tilžėje (Jagomasto spaustuvėje). Kaina viršelyje nepažymėta (?).

Leidinys visais atžvilgiais malonus, gražus, girtinas.

Rašinys skiriamas, matyti, daugiausia sodžių vaikams. Autorius 36-omis savo pasakomis kalbasi čia su tais „mūsų mieliausiais“ apie tai, ką gali jie matyti kieme, laukuose, paupiuose, pabaliuose, baloje... Jo veikėjai yra Kastukas, Kaziukas, Marytė, Onytė, Katinėlis, Rainiukas, Raiboji, senis ir senė, kregždė, varnėnas, ožys, kiškis, vilkas ir kiti laukų gyventojai. Autorius mėgsta daug kur nueiti su vaikais, daug ką su jais pastebėti, apie daug ką pasikalbėti. Visą rašinį, pilną gražių, didelių ir mažų, paveikslėlių iš jo rašomo vaikų gyvenimo teikiu ir aš tiems autoriaus „Mūsų mažiausiems, mūsų mieliausiems“. Kaip gaila, kad tokių raštelių, taip gražiai iliustruotų, negalėdavo pirmiau skaityti dabartinių senių vaikai!

Pasakų kalba, kaip paprastai Mašioto, gyva, sklandi, įmanoma vaikams. Šiuo atžvilgiu kelis mažmožius tegaliu prikišti nedrąsiai. Pasakose randame: ***ridisėliai*** (5); nupiešė du tašku ***viršui,*** du žemiau (18); vaikai drįsdavo ***nusiraškyti obuolį*** (24); ***tegu bus*** pusė tau, pusė man (25); ***pamiškyje*** (35); sušlamėjo ***apušės*** lapai (35). Pabrauktųjų žodžių vietoje linkęs esu teikti rašomajai vaikų kalbai (tam tikrose šių pasakų vietose): ridikėliai (?), viršuj, nusirėkšti obuolį, tegu būna (tesie, teesie), pamiškėje, epušės...

Korektūros yra maža klaidų. Turiu čia pastebėjęs: Vi siems (17), vis iš savo pusę (25). Reikia: Visiems, vis savo pusę (vis iš savo pusės). J. J.

[1921 m. „Švietimo Darbas“ N 5—6].

Pasakėčios. Rinkinėlis kalbos mokslui. Antrasis leidimas (psl. 1—32). „Švyturio“ bendrovės leidinys. Kaina 2 auks. Kur ir kieno spaustuvėje išspausdintas antrasis leidimas — viršelyje nepažymėta.

Šitas rašinėlis pirmą kartą buvo spausdinamas Kaune (1920 m.). Jo pasakėčios išspausdintos dabar paraidžiui: *Aitvarai, Arklys ir lokys, Arklys ir Perkūnas, Asilas ir lakštingala* ir t. t. Pirmojo leidimo korektūros klaidos dabar tiksliau pataisytos.

Kaip yra susidaręs šitas rinkinėlis — jo prakalboje aiškina R y g i š k i ų J o n a s, kurs yra, matyt, to rinkinėlio (35 pasakėčių) ir redaktorius. Rinkinėlį sudaro 23-jų Krilovo pasakėčių vertimai, 2 savišku vertėjų nusakymu (pasakėčių turinio), 5-os mūsų rašytojų eiléraštinės pasakėčios ir 5 mūsų eilėraštinių pasakėčių atpasakojimai. Kad pasakėčių vertėjai ar jų darbų redaktorius būtų davę čia ir įvairių kitų autorių (Ezopo, Fedro, Lafonteno) pasakėčių rinkinėlį, jų darbas visai gerai tiktų ir „literatūros teorijos“ pamokoms: šiuo tarpu mokiniai iš rinkinėlio dar negali gauti aiškaus supratimo, kaip yra kada dygusi, augusi ir brendusi šių dienų literatūros pasakėčia. Rinkinėlis, šiaip ar taip, yra teiktinas mokyklai. P. K.

[1921 m. „Švietimo Darbas“ N 5—6].

Sukčiai. Tv. Perdirbinis iš „Niziny“, Elizos Ožeškienės apysakos. Vertimas iš lenkų kalbos. Mokyklų knygynėlis (Švietimo Ministerijos leidinys), Nr. 1. Psl. 1—78. Kaunas, 1921 m. Kaina 6 auks.

Šito leidinio yra tokia trumpa istorija. Eliza Ožeškienė buvo išspausdinusi vieną apysaką iš žmonių gyvenimo ir davusi jai antraštėje vardą „Niziny“. Tv., lenkų populiarizatorius, tą apysaką saviškai sutrumpino ir davė tam savo sutrumpinimui vardą „Pokątny doradca“. Jo perdirbinį, tą sutrumpinimą, „Varpo“ laikais V. K. ir J. J. išvertė į lietuvių kalbą ir savo vertimą, davę jam „Šunadvokačio“ vardą, pavedė „Kudirkos iždui“; tą vertimą „Kudirkos iždas“ išleido 1901 m. Tilžėje (Nr. 2). Šitą vertimą, tų pačių žmonių (V. K. ir J. J.) dabar vėl kiek taisytą, išleido M o k y k l ų k n y g y n ė l i s... Juo pradedama leisti visa eilė skaitymų, skiriamų mokyklai: norima, kad šių dienų mokiniai turėtų ir skaitymų, ne vienų vadovėlių, savo ir mokyklos reikalui...

Keliais šitais žodžiais ne recenziją rašau: tą leidinį pastebės, tikiuosi, pirmiausia mokytojai, kurie šiaip ar taip pasirūpins suvartoti jį mokyklos reikalui ir parašys vienas kitas, kur reikiant, jo recenziją ar kritiką. Pats aš teikiu jį skaitykloms, knygynams ir atskiriems mūsų visuomenės žmonėms.

Leidinio klaidos ne visos atitaisytos gale. Skaitytojams patariu atsitaisyti dar šias klaidas: 1) grėblius kuriais (45); 2) Garbė (45); 3) —Páskum (47); 4) šitą reštelį (69). Tų pa-

sakymų vietoje turi būti: 1) grėblius, kuriais; 2) —Garbė; 3) Páskum; 4) šitą raštelį. J. J.

[1921 m. „Švietimo Darbas“ N 5—6].

Del M. Vasiliausko antikritikos. Žmonėms, kuriems rūpi geriau suprasti keliamas čia M. Vasiliausko klausimas, patariu perskaityti dar kartą tą mano recenziją, kuri taip nepatiko „Mūsų Dirvos“ autoriui ar autoriams.

1. Trylikos metų „Mūsų Dirvai“ nereikėjo laukti kritikos: ją pakritikuodavo, „kritikuodami“ pagirdavo ir pirmiau leidėjai ar šiaip geri žmonės (bent „Draugijoje“). Apie tai kalbu kiek ir savo recenzijoje (psl. 130).

2. M. Vasiliauskas sako, kad aš 13 metų kalbėdavęs savo auditorijoje apie „Mūsų Dirvos“ negerumus. Tie 13 metų yra čia iš piršto išlaužti. Man teko užpernai ar pernai kiek laiko kalbėti apie „Mūsų Dirvą“ (turinio ir kalbos atžvilgiu) su savo klausytojais; M. Vasiliauskas, išgirdęs apie tai, prašė raštu, kad aš savo pastebėjimus, kalbėtus toj mano „auditorijoje“, duočiau ir jam — tam, kad galėtų jais pasinaudoti autoriai tolesniam „Mūsų Dirvos“ leidimui. To jam pats padaryti negalėjau: tiek daug laiko neturiu, — čia būtų kelių ar keliolikos dienų darbo buvę, — pats aš sergu, nieko neberašau, ką rašydindamas diktuoju kam kitam. Su savo klausytojais tada skaičiau kelis „Mūsų Dirvos“ straipsnius, aiškinau jų ydas, klausytojai kelis tuos straipsnius turėjo pataisę saviškai parašyti. Jų taisytieji ir mano, rodos, žiūrėtieji straipsniai yra tų klausytojų nuosavybė; aš jų neturiu, savam reikalui neturėjau ir duoti M. Vasiliauskui negalėjau.

Apie vienos kitos chrestomatijos ydas ar gerumus ir negerumus mielai pasikalbu su tų chrestomatijų autoriais ir šiaip žmonėmis (tiek sveikatos turiu), bet per laiškus taisyti kam chrestomatiją kalbos ir rašybos atžvilgiu, kaip to norėjo M. V., aš niekad savo amžyje netaisydavau. To niekas pirmiau, kiek atsimenu, ir neprašydavo iš manęs. Dabar, kada esu nepagydomas ligonis, „Mūsų Dirvai“ pataisyti per laiškus — turėčiau skirti tiek laiko, kiek aš neturiu ir skirti negaliu.

3. M. Vasiliauskas sako, kad aš „koliojąs“ „Mūsų Dirvos“ autorius, darąs jiems priekaištų del n e s ą ž i n i n g u m o ir t. t., ir klausia mane, kame aš matąs tą jų n e s ą ž i n i n g u m ą. Savo recenzijoje aš tik vienoje vietoje (psl. 127) sakau, kad su

atitaisymais reikėjo „M. Dirvos“ rašytojams būti atsargesniems ir sąžiningesniems. Taigi aš ten, paliesdamas „sąžiningumo“ dalyką, tik *atitaisymus* turiu galvoje, ir tą dalyką savo recenzijoje kiek plačiau aiškinu (psl. 127). Iš ko čia tas „koliojimas“ pastebėtas?

4. Rašant recenziją, man buvo gerai žinomi ir tie atitaisymai, kurie išspausdinti „Mokykloje ir Gyvenime“. Bet ten labai daug ko nėra. Rašydamas recenziją, turėjau ir juos galvoje.

5. M. Vasiliauskas sako, kad aš savo „piktoje“ kritikoje neparodęs nė vienos autorių (rašybos ir kalbos) klaidos. Ne visai taip buvo: mano recenzijoje yra šis tas pabraukta ir kalbos atžvilgiu (plg. 129). Argi kritikui visada reikia rodyte išrodyti savo recenzijoje autoriaus klaidos? Jei tat tikrai reikalinga, esu kaltas. Apie „M. Dirvos“ rašybos dalyką aš, rodosi, beveik visai nekalbu savo recenzijoje.

6. M. Vasiliauskas išranda, kad skaitymai „Vargo Mokyklai“ ir „Vaikų Darbymečiui“ esą, mano supratimu, tobūli vadovėliai, bet jie nepatinką, paties M. Vasiliausko supratimu, einantiems mokslą vaikams. Tobūlais vadovėliais aš pats jų nelaikau; vienoje „Vargo Mokyklos“ vietoje pasisakau net laukiąs to vadovėlio kritikos, prašau nurodymų. Čia antikritikos, šiaip ar taip, sumeluota ar tiktai netiesa pasakyta.

7. Antikritikos autorius sako gale, kad ateities mokykloje mokiniai, mokytojo padedami, patys rašysią rinkinius savo skaitymams, ir klausia mane, ant ko aš tada pyksiąs, jei nepatiksiąs man vaikų rinkinėlis. Tų laikų aš jau nesulauksiu, kaip nesulauks jų, man rodosi, ir M. Vasiliauskas. Jei vaikai patys dabar rašytųsi rinkinėlius savo skaitymams, reikalaučiau, žinoma, kad tie rinkinėliai tikrai geri būtų mokyklos skaitymams. Bet kalbėkime rimtai, nesvajokime!

8. Jei kitas kuris mokytojas (ne pats M. Vas.) atsisėdęs perskaitys mano „kritiką“, išspausdinta del „Mūsų Dirvos“ „Švietimo Darbe“, ir čia spausdinamą M. Vasiliausko antikritiką, ir perskaitęs išras, kad M. Vasiliauskas čia tiesą sako ir kalba apie savo rašinį kaip reikiant, kad „Mūsų Dirva“ yra tikrai teiktinas mokyklai dalykas, kad aš čia, kaip ir savo „kritikoje“, vienašališkai ar neteisingai kalbu, niekus pliauškiu, — tai apsiimu toliau tokių niekų nebekalbėti ir pasistengti tikrai pasitaisyti. Tas mokytojas, kuris gins „Mūsų Dirvą“, turi savo nuo-

monę išreikšti laikrašty, skiriamame mokyklos dalykams. Nemokame, gal būt, bešališkai ir rimtai kalbėti šituo reikalu — nei M. Vasiliauskas, nei aš... *R. J.*

[1921 m. „Švietimo Darbas" N 11—12].

Gramatika ir mokykla.

Visa, ką čia kalbėsiu apie gramatikos dalykus, bus kalbama mokyklos adresu.

Į gramatikos dalyką mokykloje įvairiais laikais įvairiai žiūrėdavo mokytojai. Ir dabar daug kas jos dalyką labai įvairiai supranta.

Čia išdėsiu, kaip žiūri į gramatikos dalyką mokykloje žymesnieji rusų žmonės, dirbę mokykloje prieš šitą pasaulio karą, XX-jo amžiaus pradžioje. Kaip ėjo gramatikos mokslas kitais laikais ir kur kitur — apie tai maža čia teks kalbėti. Iškelsiu čia aikštėn, pasisakau siaurindamas savo uždavinį, tiktai kelis pastebėjimus kalbos mokslo dalykui, kuriuos yra išdėstęs savo „Rusų kalbos metodikoje" (1914 m.) Petrapilio pedagoginio moterų instituto profesorius *N. Kulmanas*. Mano uždavinys bus dar siauresnis: kalbėsiu iš tos metodikos tik apie tuos dalykus, kurie, mano supratimu, įdomu yra žinoti šiuo mokyklų reformos metu tūlam mūsų mokytojui, dirbančiam šių dienų mokykloje. Iš Kulmano „Metodikos" kalbėsiu toliau ir apie *mūsų* kalbos gramatiką dabartinėje mokykloje.*)

Vienas įžymus rusų mokslininkas, akademikas A. Sobolevskis, pradėdamas universitete istorinės sintaksės kursą (XIX-jo amžiaus gale ir vėliau), sakydavo paprastai studentams: „Yra žinoma, kaip sunkus vadinamasis sintaksės dalykų nagrinėjimas, kiek daug yra jame abejojimų, dažnai iš piršto išlaužtų dalykų. Vargu beatsiras dabar du gramatikos vadovėliu, kuriuodu sutinka ne tiktai smulkmenose, bet ir svarbesniuose dalykuose: tie nesutikimai taip toli nueina, jog žodis, kuris vienoje grama-

*) Savo kalbos metodikos dar beveik neturime. Pats aš kokios **praktikos šių dienų mokyklai** — jos kalbos mokslui — visai neturiu. Didž. Lietuvoje savo darbą ilgiausiai yra varius rusų mokykla; ji yra gilokai įleidusi čia ir savo šaknis. Taigi man, buvusiajam rusų mokyklos mokytojui, ir apie **lietuvių** kalbos dalyką teks čia kalbėti tiktai iš Kulmano **rusų** kalbos metodikos. **R. J.**

tikoje laikomas veiksniu, kitoje — eina papildiniu. Vargiai rasit du mokytoju, kuriuodu rašytų vienas antram už sintaksės nagrinėjimą pažymį didesnį už geroką, arba patenkinamą („trys“): kas vienam yra tame nagrinėjime, arba tyrinėjime, taisyklinga, tas antram rodos klaidinga, ir atvirkščiai.“

A. Sobolevskis turėjo galvoje skirtingumą pažiūrų sintaksėje, bet tos pažiūros yra įvairios ir etimologijoje. Dar laimingi yra kalbos mokytojai, jog mokiniai dažniausiai nesidomi gramatika, bet kad atsirastų klasėje sumaningų, smalsių, gyvų mokinių, nusimanančių apie gyvąją šnekamąją žmonių kalbą, mąslių ir ieškančių atsakymų į painius gramatikos klausimus, — ir mokytojui sunku būtų išsipainioti.

Žiūri labai šnairuodami į mūsų kalbos mokslo gramatikas (į pačius gramatikos vadovėlius) ir kiti kalbotyros profesoriai. Vienas filologas, griežtesnis už kitus, studentams, savo klausytojams, sakydavęs pradžioje mokslo metų primygtinai: „Eidami universiteto kalbos mokslą, visai užmirškite, išmeskit sau iš galvos tuos kalbos dalykus, kurių turit prisigaudę iš gramatikos vadovėlių. Dirbdami čia mokslo darbą, visai nesinaudokit pirmiau įgytu iš gramatikų kalbos mokslu; mūsų kalbos mokslas, kurį čia imame tirti, nieko bendra neturės su tuo gramatiniu kalbos mokslu, kurio yra kemšamos ligi šiol, prieš universitetą, mokinių galvos. Jūsų atsineštinis ar atsivežtinis gramatikos kamšalas nė kiek neturi kliudyti čia mūsų mokslui. Pamiršę tą kamšalą, čia pradedat naujai dirbti kalbos mokslo darbą.“ Tas filologas kalbos mokėjimą griežtai skyrė nuo gramatikos mokėjimo; tik gaila, kad jis vien savo auditorijai kalbėjo, kad universitetuose visai nebuvo einamas vidurinių mokyklų kursas: studentai būtų galėję daug ką nauja išgirsti gramatiniam kalbos mokslui; pasakyti čia profesoriaus žodžiai yra tik tam tikras jo gestas, ištrauktas šiam straipsniui iš jo paskaitų prakalbos.

L. Tolstojus viename savo pedagoginiame rašinyje yra pasakęs: „Gramatika, kurią mes mokame, yra visai ne ta, kokia reikalinga mokiniams, ir tame papratime eiti su mokiniais gramatikos kursas yra kokia didelė istorinė nesąmonė.“ Rusų rašytojas tiesą sakė. Tikrai, mūsų gramatikos sudėtyje ir mokyme yra susidariusi amžiais eilė sluoksnių, kurių kilmė ir prasmė yra dabar visai pamiršta. Del šitos priežasties, kalbant apie gimtosios kalbos mokymą ir norint kas taisyklinga jam nustatyti, reikia į gramatikos istoriją pažvelgti.

Gramatinė kalbos analizė Europoje yra prasidėjusi dar senų senovėje, Graikijoje ir Romoje.

„Gramatikos“ terminas pirmiau buvo suprantamas daug plačiau. Tuo vardu ėjo kitados ir gramatinė žodžių klasifikacija, ir ortografija (rašyba), ir sinonimika, ir iš dalies net tas, ko dabar turime vadinamojoje „literatūros teorijoje“. Kvintilianas (35—118 m. po Kr. gim.), romėnų retorius, skyrė gramatikos dvi dali: viena turėjo išmokyti mokinius „taisyklingai reikšti savo mintis žodžiu“, antrosios tikslas buvo duoti vadovėlis eilėraščiams skaityti. Todel, Kvintiliano nuomone, mokantis ar prieš mokantis gramatikos, būtinai reikia jau apie muziką nusimanyti (eilėraščių matams ar mato dalims analizuoti); gramatikai reikia ir filosofijos mokėti. Eidamas su mokiniais gramatiką, mokytojas pamokydavo juos ir muzikos su filosofija. Gramatikos pradėdavo mokyti vaikus tuoj įpratus sklandžiai skaityti ir rašyti.

Jau toje senovėje yra susidariusi tam tikra gramatikos schėma, ir išdirbti gramatinės terminologijos pagrindai — veiksnio ir tarinio mokslas, kalbos dalys, vardai linksnių, laikų, rūšių, nuosakų (einamas buvo visų tų dalykų moklas)... Čia matome jau vieną įdomų reiškinį: gramatinė klasifikacija ima veikiai didėti ir painiotis. Skaičius taisyklių ir išimčių darosi didelis, ir gramatika mokykloje, matyti, kiek protestų prieš save sukelia. Bet Kvintilianas keliais žodžiais pabara tuos „neišmanėlius“, kurie išranda gramatiką *sausu, mažos reikšmės* dalyku. Tiesa, jis pats pažymi, kad nereikią *„leistis į smulkmenas, į nuobodžius mažmožius, kurie protą slėgią“*, bet išranda, jog *„gramatikoje žalinga yra tik tas, kas joje nereikalinga“*, ir kelia džiūgaudamas į padanges jos reikšmę: „Gramatika, — rašo jis, — reikalinga vaikams, maloni seniams, ji yra meili draugė ir vadovė atskirumoje.“

Graikų ir romėnų gramatikos mokslo pradžią, kaip ir kitus mokslus, paveldėjo toliau Vakarų Europa. Toji pradžia Vakaruose sudarė dirvą pirmiesiems gramatikos tyrinėjimams naujųjų kalbų srityje; iš Vakarų gavo ją ir Rusai. Iš Vakarų ir Rytų ir mes dabar turime tą gramatiką su visais kitų priedėliais, ir gramatikos tyrinėjimuose, savo kalbos moksle, skiriamame mokyklai, šiaip ar taip, einame pirmiausia kitų keliais, pridėdami į tą mokslą iš savęs tiktai ką-ne-ką iš to, ką duoda mums šnekamoji ir rašomoji mūsų pačių kalba.

Graikų ir romėnų terminologijos gausingumas, jos įvairumas ir smulki dirbtinė klasifikacija ragino vergiškai eiti senovės gramatikomis naujuosius tos rūšies vadovėlių rašytojus; kalbos reiškiniai dažnai būdavo suskirstomi į graikų ir romėnų mokyklos terminus, nors tie reiškiniai buvo dažnai visai svetimi gautiesiems terminams, su jais nesutikdavo. Rasdavo autoriai rašomose kalbose ar ieškote ieškodavo jose senovinių posakių arba jų liekanų. Savo kalbos reiškinius stengdavosi visus prišlieti prie senovės terminų.

XV ir XVI amžiais rusai savo kalbos gramatikose, eidami graikų takais, suskaitydavo aštuonias kalbos dalis: 1. vardą; 2. žodį, arba sakalą (=verbum, глагол, veiksmažodį), 3. dalyvį; 4. skirtį (narelį, kalbos dalelę, vardo giminei žymėti); 5. įvardį; 6. prielinksnį; 7. prieveiksmį; 8. sąjungą (jungtuką). Savo kalboje ir linksnių rasdavo tiktai penkis: nei įnagininko, nei vietininko — apie juos nekalbėdavo, žinoma, graikų autoriai — savo kalboje gramatikų rašytojai nematydavo. Ir, kas svarbiausia, gramatikos buvo mokomi vaikai dogmatiškai: taisyklės buvo vaikų išmokstamos atmintinai.

„Sakinių sintaksės ir sakinio dalių" ilgai dar nebūdavo gramatikose. Į galą XVIII-jo amžiaus tarp terminų palengva atsiranda ir *pažyminys, papildinys ir aplinkybės žodžiai;* imama mokyti, jog sakinyje nuo didžiųjų jo dalių reikią skirti antrinikės dalys, toms dalims duodami atskiri vardai; tų vardų reikšmė, kaip ir dabar, buvo labai netvirta, toliau ji vis kitėjo, tie vardai įsigalėjo. XVIII-jo amžiaus gale ir XIX-jo pradžioje buvo sakoma, jog „sakinys yra sprendimas, išreikštas žodžiais, veiksnys — daiktas, apie kurį kalbama sakinyje, tarinys — kokybė, kuri pridedama veiksniui arba atimama iš jo". Sakiniai buvo šiaip ir taip klasifikuojami, jiems, jų skirtumams, dedami ar duodami įvairiausi vardai. *Šalutiniai* sakiniai, skirstant buvo vadinami vieni „daiktavardiniais", kiti „būdvardiniais", kiti „aplinkybiniais": sprendžiant buvo žiūrima, kuriais posakiais jie paverčiami, reiškiant šalutinio sakinio mintį trumpesniu posakiu. Tuoj atsiranda sakinių „sujungtinių ir prijungtinių" šalia jau tuokart įsigalėjusių „ištisinių ir sudėtinių".

Visi tie sakinių skirtumai, atsiradę gramatikoje kartu su racionalizmu filosofijoje, nieko, visai nieko nesakė galvojančiam ar norinčiam įprast galvoti vaikui apie tikrumos dalykus. Gra-

matikoje su tomis mokslo žmonių klasifikacijomis įsigalėjo didžiausias mišinys, kuris labai maža ką, žinoma, sakė mokiniui apie pačius kalbos mokslo dalykus.

Rusuose tuo laikotarpiu *gimtosios* kalbos gramatika buvo einama tiktai *apskričių* mokyklose. Vidurinėse mokyklose (gimnazijose) buvo imta, tarp *filosofinių* dalykų, mokyti *visuotinės gramatikos* (įvairių to laiko bendrojo kalbos mokslo dalykų); tais filosofiniais dalykais, be gramatikos, ėjo mokyklose logika, psichologija ir doros mokslas.

Vakaruose ir Rusuose gramatikų rašytojai, tos rūšies mokslo vadovėlių autoriai, sumaišę sakinių (ir žodžių) pavidalą su jų reikšme, logikos dalykus su pačios kalbos mokslo dalykais, pasijunta visai laisvi — tik klasifikuoja, tik samprotauja, tik poškina tuščius kalbos mokslui žodžius, ir pagaliau gramatikos moksle susidaro painiavų painiava, labai didelis mišinys. Daugybę to mišinio liekanų ir ligi šiol tebeturime savo kalbos vadovėliuose, skiriamuose daugiausia mokyklai.

Vieno amžiaus (XVIII) galas ir antrojo (XIX) pradžia buvo *logikos* laikotarpis gramatikai. Apibrėždamas jo reikšmę, čia dar pasakau kelis žodžius. Logikos dalykai ir pačios kalbos reiškiniai buvo tuomet visai sumaišyti gramatikose; sintaksės skyrius vis didėjo, kalbos dalys buvo imamos kitaip skirstyti; tų kalbos dalių atsirado pagaliau, kaip matome, visas devynetas (iš „vardo" susidarė „daiktavardis ir skaitvardis"); toliau ir tas kalbos dalių skaičius radosi nebetvirtas gramatikos mišinyje. Tas gramatikos mišinys augo, didėjo, painėjo, daugiausia, kaip čia matome ir toliau matysime, del to, kad gramatikos uždavinys buvo, kaip ir dažnai dabar, neaiškus, niekuo neapibrėžtas.

Apie XIX amžiaus pusę rusų universitetuose gimsta *lyginamasis kalbos mokslas* ir kalbos istorija. Tie kalbos mokslai ateina į Rusus, žinoma, iš Vakarų. Tas mokslo sąjūdis atsiliepia ir gramatikose, jų turinyje ir palengva pačiame kalbos mokslo dėstyme. Universitetas Rusijoje skelbia dabar klausytojams, jog šios ar tos tautos kalba yra susidariusi ne iš vienos kurios senovės kalbos, ne staiga, jog ji yra daugelio amžių proceso padarinys, arba rezultatas, ir jog kiekvienu to proceso momentu ar laikotarpiu kalba yra visos būtosios epochos *produktas* ir faktorius, kuris tolesnioje kalbos evoliucijoje gali duoti visą eilę naujų atmainų ir pagimdyti eilę naujų reiškinių.

Tuo kalbos mokslo laikotarpiu ypačiai pasižymėjo rusų mokyklos gramatikai mokslininkas *T. Buslajevas*. Jisai skyrė praktinį kalbos mokslą nuo aukštesniojo to mokslo laipsnio. Praktinis mokslas tinka, jis sakė, tiktai *pradedamosioms* (žemosioms, mažosioms) mokslo įstaigoms. Aukštesniajame kalbos mokslo laipsnyje reikalingas esąs *sąmoningumas;* sąmoningai mokant, reikią turėti galvoje ne „pramanytosios taisyklės, bet tie *dėsniai,* kurie imami kalbai iš lyginamosios ir istorinės gramatikos“. Toks kalbos mokslas tinkąs, tiesa, daugiausia universitetui, bet juo reikią kiek naudotis ir vidurinėje mokykloje, kurioje jis turįs aiškinti sąmoningai vartoti gimtosios kalbos lytis.

Gramatikos dalykui buvo palengva nustatomi nauji uždaviniai: 1. gramatika turi supažindinti moksleivius su pagrindiniais kalbos gyvavimo dėsniais, arba, kitaip sakant, išmokyti juos sąmoningai žiūrėti į gimtosios kalbos reiškinius; 2. išplėtoti atitrauktą (abstraktingą) mokinių galvojimą; 3. išmokyti juos sklandžiai, kaip reikiant, kalbėti apie įvairius mokslo dalykus ir raštu tą savo mokėjimą išdėstyti praktikos gyvenime.

Tuoj pradžioje visiems rodėsi, jog tie uždaviniai yra išsprendžiami gramatikai. Etimologiškas, morfologiškas ir sintaksiškas kalbos tyrinėjimas, sustatymas gimtosios kalbos faktų su jos senesniaisiais reiškiniais — rodėsi tvirtas pagrindas išdirbti sąmoningai pažiūrai į kalbos reiškinius. Rodėsi, jog kalbos faktai bus mokinių *savaimingai pastebimi*, jog mokiniai juos klasifikuos, darys *savaimingų* išvadų, teksto tyrinėjimai išmokys naudotis savo mokslu; pagaliau, stebėjimasis nuolat į kalbą išdirbs savaime mokinių kalbą rašto ir šiaipjau sakymams, — šit ko laukė dabar iš gramatikos.

Praslinko apie 50 metų, ir mūsų atminime ėmė vėl žygį žygiuoti žmonės prieš gramatiką. Signalą kovai davė pačioje šio amžiaus pradžioje patys gramatikos mokytojai, dirbę tuokart karo mokyklose, suvažiavę pasitarti apie kalbos mokymą; dar vėliau gramatikos dalykas, jos dėstymas mokyklose, būdavo smarkiai debatuojamas įvairiuose mokytojų suvažiavimuose, pedagogų susirinkimuose ir t. t. Senesnieji mokytojai vienas kitas protestavo, gindami „senutę gramatiką“.

Kelių dešimčių metų buvo visai gana iškelti aikštėn gramatikos mokymui, įsigalėjusiam Rusuose, jų mokykloje paskutiniu laikotarpiu. Mes tuo laikotarpiu mokėmės iš gramatikų to, ko mus mokė rusų vadovėliai ir jų mokytojai. Tuštumas pasitikėjimo teorinės gramatikos daviniais (nuo Buslajevo laikų) tuoj išėjo aikštėn: baigę vidurinę mokyklą ne tiktai nemokėdavo sąmoningai žiūrėti į gimtosios kalbos reiškinius (rusai), bet dar imdavo bodėtis kalbos mokslu, lyg biaurėtis. Gramatikos pamokos buvo varginamos, nuobodžios, bevaisiškos. Lyginimai su senesniaisiais kalbos reiškiniais jokios naudos neduodavo. Patys mokytojai nedaug ką mokėdavo tam mokslui lyginti arba nelyginti. Atitraukto galvojamo darbo per gramatikos pamokas nepastebėdavai — viskas buvo dirbama suimti kalbos vadovėlio turiniui, jo išreikštoms gramatikos taisyklėms, kurių pilni buvo visi knygynai. Gražiós sakomos ir rašomos kalbos maža tegirdėdavai iš mokinių. Visa tat matydavo dažnai ir tie, kurie reikalaudavo daugiau gramatikos, senu papratimu, mokykloje.

Kur buvo tos padėties priežastis? Kas čia buvo kaltas? Vieni kaltino gramatikos *mokomas metodes*, arba *jos turinį*, arba, pagaliau, matė, jog *gramatikos tikslai yra neįvykdomi*. Bet metodės buvo išdirbtos sutinkamai su pedagoginės psichologijos reikalavimais, tikslai buvo, rodėsi, įvykdomi. Reikėjo pagalvot del gramatikos turinio ir į jį nukreipti dėmesys. Aišku, jog jame tereikia ieškoti tų elementų, kurie, ir mokamai dėstant kalbos mokslą, neleido įvykdyti nužiūrėtus gramatikos tikslus ir uždavinius.

Suprasti pedagogui, kiek čia buvo kaltas pats gramatikos turinys, buvo nesunku, nes mokslinė kritika visai aiškiai buvo išrodžiusi, jog logikos ir kalbos mokslo mišinys gramatikos vadovėliuose nieko negali duoti. O kai praktika, tai ji visumet lyg sakyte sakė, jog maišymas gramatikoje logikos su gramatikos dalykais gerų vaisių neduoda. Imame kelis pavyzdžius. Mokiniams aiškinamos sąvokos daikto, kokybės, veiksmo, būties (loginėje gramatikoje...), paskum pasakoma, jog daiktavardis yra daikto vardas, arba būdvardis — kokybės ar ypatumo vardas, veiksmažodis — veiksmo arba būties vardas. Gavęs tokių apibrėžimų, mokinys turėdavo pradžioje, saviškai galvodamas, žodžius *skaitymas, nusišnypštimas, veiksmas, peštynės, eisena, eiga, pobėgis* ir t. t. laikyti veiksmažodžiais, žodžius *kvailys, šleivys, tinginys, žiopla, vėpla, neklaužada, nak-*

tibalda, akiplėša, padauža — būdvardžiais, ir t. t. Taip iš tikrųjų ir būdavo, taip ir esti. Mokinys, kurio mokytojas neatsargus, ir *viščiuką palaiko* kartais veiksmažodžiu: „jis kruta juda nuolat, vis ką nors veikia..." Arba sakoma būdavo mokiniui, jog mūsų kalboje (veiksmažodžio moksle) yra šešios nuosakos — tiesioginė, nepasakomoji, siekiamoji, tariamoji, liepiamoji ir geidžiamoji. Jei mokinys paklaus, kas gi yra pati toji nuosaka, kuri veiksmažodžio ypatybė vadinama tuo terminu, tad mokytojui sunku bus išsisukti — arba jisai neduos tos sąvokos apibrėžimo, arba, jei duos, turės žymiai sumažinti nuosakų skaičių. Taip yra ir su veiksmažodžio rūšimis (rusų ir iš dalies mūsų gramatikose) ir su kitais veiksmažodžio dalykais. Taip yra, deja, ligi šiol ir su daugeliu kitų gramatikos dalykų.

Ypačiai didelė painiava darėsi (ir tebesidaro) sintaksės moksle: sakinio dalių suskirstyme, šalutinių ir pagrindinių sakinių suskirstyme, visoje painioje jų klasifikacijoje jokio pastovumo nebuvo, mokinys galvą sau suko del daugybės „taisyklių" ir „išimčių" ar „išskirčių", ir visi tie gramatikos dalykai, vieni ir kiti, neduodavo jokio tvirtesnio pagrindo analizuoti papraščiausiems *gyvosios* kalbos reiškiniams.

Daugybė nelogingumų, prieštarų ir įvairiausių neaiškumų *negalėjo,* žinoma, *įpratinti* mokinius *atitrauktai galvoti* ar *manyti.* Veikiau duodavo priešingų padarinių: per gramatikos pamokas mokiniai turėdavo visai išmesti sau iš galvos logiką, negalvoti, neanalizuoti — šiaip jie nebūtų galėję sutikti su gramatikos apibrėžimais, klasifikacijomis ir visokiomis jos taisyklėmis. Mokytojui viena tepasilikdavo: jis galėjo tiktai šipinti ar slogyti, kiek galėdamas, mokinių mokslumą ir priversti juos negalvojus tikėti arba, mostelėjus rankomis ir pastačius ausis, klausyti mokytojo žodžių, nieko del jų negalvojant. Šį gramatikos vaisių — pratimą negalvoti klausant — galėdavai pastebėti dažniau.

Negalėjo taip pat, savaime suprantama, toji *„gramatikos logika" mokyti sąmoningai protauti apie gimtosios kalbos reiškinius.* Tarp kalbos ir gramatikos susidarė visa praraja. Kalba yra žmogaus dvasios produktas, jos gaminys, ir kalbos sudėtis kiekvienu žmogaus gyvenimo tarpu yra sudėtinio istorijos proceso rezultatas (padarinys). Todel be psichologijos ir istorijos negali būti *sąmoningo* mokymo ten, kur turime reikalo moksle su gimtosios kalbos reiškiniais. O mokyklos gramatikoje kaip

tik nėra nei psichologiškos, nei istoriškos pažvalgos tiems kalbos reiškiniams.

Gramatika turėjo išmokyti, kaip buvo reikalaujama, mokinį gražiausiai reikšti žodžiu ir raštu savo mintis. Bet ir čia praktika parodė, jog tarp to išmokymo ir gramatikos maža tėra bendrumo. Jei to kiek išmokydavo kalbos mokytojas, tad būdavo čia ne gramatikos mokymo nuopelnas: mokytojas išmokydavo kalbos mokinius aiškinamuoju skaitymu, mokinių įpratinimu gražiai apsakinėti, sistematingais stilistikos darbais, bet anaiptol ne pačiu gramatikos mokymu.

Kas gi daryti? Kaip čia išbridus iš tos balos? Tie klausimai ir vėl kyla savaime ir reikalaute reikalauja atsakomi. Atsakymas ne sunkus. Vienos teorijos gramatika, toji gramatika, kurios pagrindą sudaro sausi loginiai gramatikos dalykai, reikia mesti iš mokyklos. Negalim palikti mokykloje to, kas prieštarauja elementariniams mokslo dalykams ir drauge nieko nepadeda praktikos reikalui.

Toks nusprendimas apie gramatiką yra, žinoma, tiktai neigiamas atsakymas į klausimą. Vienu tuo atsakymu nieko nepatenkinsi. Ieškokim kito kelio. Jei naujesni filologai (Potebnia ir jo mokykla Rusuose) ir istoriškas kalbos tyrimas yra nurodę, jog *taisyklingas yra tiktai istorinis psichologinis kelias kalbos reiškinių analizėje, jog kito kelio kalbos moksle nėra,* tad turime statyti sau toliau klausimą, ar negalime, eidami tuo keliu, rasti nurodymų įkurti ir naujam mokomam dalykui, tikslingesniam ir vaisingesniam, nekaip buvusi ligi šiol mokykloje gramatika? Tačiau nesunku suprasti, jog toks mokyklos dalykas negalėtų būti dėstomas *žemesnėse* vidurinės mokyklos klasėse ir žemesniojoje, arba pradedamojoje, mokykloje: *to dalyko dėstymas būtų neįmanomas mokiniams tiek savo mokslo materialu, tiek ir darbo metode**).

Bet sutikdami su tuo, jog senas, pilnas tuščių taisyklių gramatikos dėstymas netinka mokyklai, o istoriškas psichologiškas gramatikos mokymas yra negalimas ar neįmanomas tam tikriems mokiniams, mes vis delto negalim visiškai mesti mokę

*) Rusijoje istorinis kalbos kursas buvo ketinama nukelti į IV vidurinių mokslo įstaigų klasę (nebuvo galutinai nuspręsta). Tas kursas vargu būtų įmanomas vaikams 12—14 metų amžiaus. Jis reikėtų įvesti į kurią vyresniąją klasę.

šiaip ar taip gramatikos dalykų pradedamojoje mokykloje ir žemesniosiose vidurinės mokyklos klasėse (dabartinėje mūsų „vidurinėje mokykloje"). Gramatikos, man rodos, mokysime, kaip mokę, ir toliau, bet mokysime jos kitaip. Čia žemiau kiek pasiaiškinu.

Mūsų rašomoji kalba (visa jos prigimtis ir rašyba) — ją sudaro kelios skirtingos mūsų kalbos tarmės — yra tokia, jog be kai kurių elementarinių gramatikos dalykų negalime mokyti vaiką jos rašybos mokykloje. Tie elementariniai gramatikos dalykai reikalingi ir suaugusiam žmogui, kurs mokosi *rašybos*, imant tą žodį platesne reikšme. Taip kalbėdamas, turiu galvoje tokius mūsų rašto žodžius, kaip antai: *balu* ir *balų, kasti* ir *kąsti, kastas* ir *kąstas, rastas* ir *rąstas, kraštas (raštas)* ir *grąžtas, sumesti* ir *sumęsti, sumestas* ir *sumęstas, išvestas* ir *išvęstas, pančiu* ir *pančių* („davė *pančiu*, davė *pančių*"), *boba matė* ir *bobą matė, varna užėjo* ir *varną užėjo, trys kartys* ir *tris kartis, trys sūnūs matė* ir *tris sūnus matė, ąsotas* ir *šakotas, migti* ir *mygti, trukti* ir *trūkti, retas rėtis, dygti, dykti, rukti, rūkti, rūgti, gražinti, grąžyti, grąžinti*... Tos rūšies rašto žodžių yra labai daug mūsų kalboje. Tenkintis pasakymu (polemikoje), kad lietuvio vaikas yra ne kvailas, kad jis vistiek supras, ar šiaip ar taip parašius ir išspausdinus jam, arba, kad Lietuvos vaikui viskas tiks ar turi tikti, nes „svarbiausia yra ir rašte turinys, ne forma", — visokių sofizmų tenka rasti šiam dalykui spaudoje, — negi galime rimtai kalbėdami apie kalbos mokslo darbą mokykloje! Rusų kalbos mokslas (Rusijoje) dabar, sakys kas, žymiai palengvėjo, paprastinus ar palengvinus naujiesiems reformatoriams jos rašybą. Ne, atsakysiu jam, kalbos mokslas yra ne tuščias žodžio rašybos dalykas; rusui, — turiu galvoje patį maksvietį, apie kitų kraštų rusus čia nekalbu, — vis delto reikės mokytis rašyti ar reikšti šiaip taip raštu šių dienų jų laikraščiams tokie žodžiai, kaip antai: Ока, ворона, они хотят, что случается, ты смеешься, часы стоят, мы были в части... Rusų kalbos rašyba lengvėja dar tuo, kad joje nėra ilgųjų ir trumpųjų balsių ir kitų galų, taip painiojančių ir baidančių nuo rašybos dalyko kai kuriuos mūsų pagyvenusius žmones, nėjusius kaip reikiant mokykloje kalbos... ir rašybos kurso mūsų raštams. Būkime kultūringi, nesiskirkime nuo kitų... mokykimės ir savo kalbos kultūringai.

Taigi, negalėdami visai išmesti pačios kalbos mokslo iš savo mokyklos, — einame čia kultūringųjų tautų takais, — apie patį kalbos mokymą mokykloje mes kiek kitaip sprendžiame, ne taip kaip senosios gramatikos jį spręsdavo arba kaip naujieji rašybos reformatoriai kad sprendžia dabar skubotai kartais apie visą šitą dalyką: mūsų supratimas gramatikos mokymo kiek skirsis nuo senesniųjų ar kito laiko kalbos vadovėlių rašytojų, nes mes žiūrime į tą mokyklos dalyką *praktikos atžvilgiu,* — norime mokyti toliau mokykloje *įprastinių* ir *reikalingų praktikai* (rašant ir skaitant...) kalbos dalykų. Šita elementarinė praktinė pažvalga parodys mums ir tikslą ir mūsų darbų turinį mokykloje, dėstant joje kalbos mokslo dalyką. Mes suvartosime gramatikos materialą, daugiausia ar ypačiai, praktikos dalykui, kiek tat reikalinga vaikui mokantis rašybos, skyrybos (skirtukų dalyko) ir iš dalies stiliaus. Kalbos mokslo turinys išeis savaime aikštėn: mes atmesime visa, kas neturi mokykloje prasmės praktikos dalykui, išmesime visa, kas yra tuščia, bergždžia ar nepraktinga, ir paliksime tiktai tuos gramatikos elementus, kurie padeda pačiam mokomam gimtosios kalbos praktikos dalykui. Pavyzdžiui, į klausimus: ar mums reikalingi griežti daiktavardžių suskirstymai linksniuotėmis, ar reikalingos tų linksniuočių ypatybės ir visos skirtybės, ar reikalingos visos gausingosios senųjų vadovėlių veiksmažodžio rūšys, — jų priskaitydavo ligi 6—9, — nuosakos, ar tebereikalingi ir toliau priklausomųjų šalutinių sakinių laipsniai, sudėtinių sutaptinių išskirtinių sakinių dalykų dalykėliai ir taisyklių taisyklės ir t. t.? ar reikalinga sudėtinga ir smulki klasifikacija įvardžių mokslui arba visam šalutinių sakinių, „pilnųjų ir sutrumpintųjų", dalykui? ar mokiniui reikia turėti galvoje, kuriais įvardžiais, jungtukais arba jungiamaisiais sakymais prišlyja tie arba kiti šalutiniai sakiniai prie pagrindinių ir t. t. — į tuos klausimus čia, kalbos moksle, dėstomame vaikams mokykloje, vienas tegali būti atsakymas: žinoma, ne, ne, nes tas materialas jokio santykio neturi su praktikos uždaviniais, rūpinčiais kalbos mokslui kultūringo krašto *mokykloje* (žemojoje ir vidurinėje).

Praktikos uždaviniai pasakys mums, kiek ir ko reikia mokyti iš gramatikos žemesnėse klasėse, nuo to pareis mokymo metodės ir materialas, kuriuo turi operuoti mokytojas mokinių pastaboms ir išvadoms. Turėdami tą praktikos dalyką grama-

tikai, sprendžiame toliau. Mokydami gramatikos, nesirūpinkime, kad mokiniai atmintinai mokėtų jos apibrėžimus arba tiksliausiai formuluotas taisykles, kad jie mokėtų išskaityti rašybos dalykų nusakymus ir šiaip davinius, imamus rašybai ar jos taisyklėms iš atskirų kalbos dalių, kad jie mokėtų visada sužymėti reikalui ir nereikalui veiksmažodžių skyrius, vardų ir kitų kalbos dalių priesagas išsakyti mokytojui ir t. t.

Del tos pačios priežasties ir sintaksės kurse mokytojas negali be reikalo skėtrioti mokykloje tuščiomis taisyklėmis. Turėdamas išmokyti savo mokinius dėti taisyklingai skirtukus, mokydamas sakinių skyrybos, — netaisyklingas jų vartojimas sunkina skaitytojui teksto reikšmės supratimą, — mokytojas mokys toliau mokinius iš „sakinių mokslo" ypačiai to, kas padeda tuos skirtukus dėti kaip reikiant, rūpinsis supažindinti juos su įvairiais rašomosios kalbos posakiais, žiūrės, kad jie įgytų, besimokydami ir besiplėtodami toliau, vis daugiau frazeologinio materialo — šviesaus ir kultūringo žmogaus mintims reikšti taip, kad tų minčių tarėjas ar skelbėjas būtų visai aiškiai suprantamas tiems klausytojams, kuriuos turi prieš savo akis.

Kadangi visu savo darbu gimtosios kalbos mokytojas tur Lietuvoje supažindinti moksleivius su lietuvių kalbos turtu, su jos posakiais ir lankstumu žmogaus mintims reikšti, tai materialas, su kuriuo dirba jie mokytojo padedami, reikia imti arba iš literatūros pavyzdžių arba iš tautosakos: pramanytų reikalui, išlaužtų iš piršto, dirbte padirbtų arba daryte padarytų kalbos ypatybėms žymėti pavyzdžių, — tokie pavyzdžiai esti paprastai mažo turinio ir nedaug ką duoda jiems iš tautos žodyno ir jos kalbos taisyklių, — reikia, kiek galint, vengti per kalbos pamokas.

Tačiau elementarinės gramatikos kursas, tarnaudamas kultūringo žmogaus praktikai, padeda plėstis, bręsti ir atitrauktam moksleivių galvojimui. Tų vaisių mokytojas gauna, daugiausia, iš savo metodės, iš to, kaip jis moko kalbos savo klausytojus. Čia jau nekalbu apie tai, jog mokytojui reikia pačiam daug mokytis. Dogmatinė metodė, žadindama mokslui ypačiai žmogaus atmintį, negali rasti čia vietos. Faktai rašybos, skyrybos, sakybos (frazeologijos) ir stiliaus, nušviečiant klausytojams gramatikos sąvokas, labai tinka kelti aikštėn tiriamajame (empiriniame) kalbos darbe: mokiniai p a t y s, mokytojo vadaujami, renka, daro pastabų tiems faktams, skirsto juos,

daro savaimingų išvadų, kuriomis paskui naudojasi tiek tyrinėdami tekstus, tiek savo raštų pratimuose ir tiesiog rašomuose darbuose. Analizė ir sintezė, indukcija ir dedukcija eina čia kartu į darbą, ima išvien dirbti, tobūlindamos mokinių pastabumą, mokydamos juos atitrauktai galvoti įprastiems jų gyvenimo dalykams ir įpratindamos vartoti praktikai įgytą mokslą ir mokslo pastebėjimus.

Turėdamas galvoje mūsų šių dienų rašomosios kalbos dalyką, neiškenčiu nepridėjęs prie to, kas čia yra ir bus dar toliau pasakyta, dar vieno mažmožio. Mokytojas, tyrinėdamas rašto tekstą, iškels su juo aikštėn, kur reikiant, kelias didžiąsias mūsų kalbos ypatybes, duos mokiniams aiškaus supratimo apie jas: mokiniai išmoks, mokytojo padedami, visai gerai skirti savos kalbos ypatybes ir taisykles nuo tų netaisyklingųjų kalbos posakių, kurių vis dar nemaža gauna tuo tarpu rašomoji mūsų kalba iš svetur, ne iš savo pagrindo — ne iš žmonių kalbos dėsnių. Turiu čia galvoje tokius mūsų rašomosios kalbos žodžius ir posakius, kaip antai: a) *nelaisvė*, *netvarka*, *neturtas*, *nedarbas* (ir *belaisvis,-vė*, *betvarkis,-kė*, *beturtis,-tė*, *bedarbis,-bė*); b) *jis begėdis*, *savarankis*, jo paselgimas *begėdiškas*, *savarankiškas*; jis pasielgė *begėdiškai*, *savarankiškai*; c) atėjo, *kad pasakyti* (!); d) *kuliamoji mašina*, *rugių kuliamoji mašina*; *mėšlo kratoma šakutė*, *mašina rugiams kulti*, *šakutė mėšlui kratyti*; e) *privažiavo girią*; *šitas arklys tėvo pirktas*, *mano pirktas*; *vėjo papūstas lapelis*; *būsi visų vėjų pučiamas*; *pripylė stiklą pieno*, *vandens*; *buvau stoty*, *koncerte*, *pokilyje*; *eina posėdžio* (*į posėdį*), *išvažiavo poilsio*, *atostogų*, *vasaros*, *Kalėdų*... Tuos posakius ir žodžius, kurie eina be kokio reikalo į mūsų raštus ne iš žmonių kalbos, ne iš literatūros, ir iškraipo palengva mūsų kalbos taisykles, mokiniai turi išmokti iš žmonių ir literatūros kalbos pastebėjimų aiškiai skirti nuo tų, kurie šiaip ar taip del kai kurių rašytojų nemokėjimo vis dar skverbiasi kartais į mūsų rašomąją kalbą.

Elementarinė praktinė gramatika turi reikšmės ir pačiam kalbos mokslui, jos tyrimui: 1) ją sudaro *gyvosios* kalbos, tiek rašomosios, tiek sakomosios, analizė; 2) ji moko suprasti

kalbos reiškinius, galvoti del jų, mokėti juos skirti, kad ir mažu materialu operuodama; 3) ji supažindina su kai kuriomis gramatikos sąvokomis, kurios pravertės ir istoriniame psichologiniame kalbos moksle (aukštesniame to kalbos mokslo laipsnyje); 4) pagaliau, ji duos progos vesti mokinius, žinoma, tarp ko kita, palengva, į istorišką kalbos supratimą — kels jo akivaizdon, kaip kada kurie-ne-kurie kalbos faktai augo, kitėjo, plėtojosi...

Visą tą darbą dirbdamas, mokytojas turi minėti ir neslėpti nuo mokinių, jog tas gramatikos materialas, su kuriuo jie dabar dirba (drauge su mokytoju), neduoda visų kalbos reiškinių: nuolat gali rastis kalboje tokių sakymų ir tokių posakių, kurie yra lyg kitos rūšies, kurie teks jau kitaip tirti, ir kuriems suprasti reikia būtinai žinoti kalbos praeitis (pavyzdžiui, viskas eina galop; manas brolis jau Dieviep; jis jau trys dienos serga, jis gyvena trys mylios nuo Kauno; imk mano galvon, eina jau geryn...).

Gindami elementarinį praktinį gramatikos kursą žemojoje mokykloje ir žemesnėse vidurinės klasėse (mūsų „vidurinėje mokykloje"), mes, tačiau, išrandame, jog tuo nereik aprėžti kalbos mokslo sritis „didžiojoje" mokykloje, kur turima darbo su didesnio bendrojo mokslo mokiniais. Kad jų mokslinimas pilnesnis būtų kalbos srityje, jie turi įgyti mokykloje supratimo ir apie istorinį kalbos ūgį, jie turi gauti mokykloje ir istorinę kalbos gyvenimo apžvalgą (kur nors paskutinėse klasėse). Ta apžvalga supažindins mokinius su mūsų kalbos praeitimi ir tikrai padarys juos sąmoningus kalbos mokslui, išdirbs jų sąmoningą pažiūrą į jų dienų rašomąją ir žmonių kalbą, duos jiems to kalbos supratimo, apie kurį veltui svajojo senosios mokyklos atstovai.

„Gramatikoje" randame dabar: 1) garsų mokslą, 2) žodžių mokslą ir 3) žodžio sakinių mokslą, jų sąjungą ir santaiką, taigi ji dalijasi į fonologiją, etimologiją ir sintaksę. Garsus galime skirti nuo vienas kito ausim ir akim — juos girdime ir jų rašmenis matome. Su tuo, ką girdime garsuose, turi darbo fonetika, su garsų rašmenimis — grafika. Žodis turi ir išorės pavidalą ir išvidės reikšmę. Gramatikos dalis, kuri tiria žodį išorės atžvilgiu (žodžio lytis), vadinasi morfologija

(Formenlehre); toji gramatikos dalis, kuri tiria žodį reikšmės atžvilgiu, yra semasiologija.

Mūsų mokykloje visi tie gramatikos skyriai gauna paprastai etimologijos ir sintaksės vardą. Į etimologiją sueina visas garsų ir žodžio mokslas, į sintaksę — visa, kas turi sąryšio su žodžių vartojimu ir derinimu kalboje.

Pirmiau gramatiką eidavo sistematingai pradėdami garsais, toliau eidavo žodį ir baigdavo sakiniu. Kai kur ir dabar taip skaidomas, einant gramatiką, šitas jos materialas. Tos sistemos gynėjai remiasi, tarp ko kita, įprasta įvairiems galams taisykle, kuri sako, jog moksle reikia eiti nuo mažų, nesudėtų, nepainių dalykų į sunkesnius, sudėtingus, painesnius. Bet pamirštame dažnai, jog ne visa, kas yra mums lengva ar prasta, yra lengva prasta ir vaikams. Tą lengvumo ir prastumo dalyką vaikai supranta dažnai kiek kitaip, ne taip, kaip juos supranta seniai. Taip antai, mūsų supratimu, prasčiausias žmonių kalbos elementas yra garsas, po jo, lipant sudėtingumo laipsniais, eina atskiras žodis, po žodžio sakinys. Vaikui, kuriam iš pat prigimties sunku yra galvoti apie atitrauktybes ir jos suprasti, suprantamiausias dalykas bus kalba, o garsas pasirodys sunkiausias.

Todel, mokydami ir gramatikos, turėkime galvoje, dirbdami su vaikais, visus gramatikos reiškinius kalboje, ne skyrium juos imkime; gramatikos materialą suskirstykime visą keliais koncentrais taip, kad kiekviename koncentre būtų ir sintaksės ir etimologijos dalykų.

Kaip etimologijoje, taip ir sintaksėje yra visa eilė sunkumų ir ypačiai sunku yra mums ir vaikams tyrinėti sakinys dalimis, kalbos tekstas sakiniais. Šitoje kalbos mokslo srityje ypačiai daug skiriasi gramatikos, jų vadovėliai, ir todel reikalinga kokia sutartis. Geriausia būtų, mums rodosi, kad mokytojai pripažintų, jog įprastas dabar antrininkių sakinio dalių ir sakinių tyrinėjimas arba nagrinėjimas, giliau į jį pažiūrėjus, yra ne tiek gramatikos, kiek logikos dalykas. Dar prasčiau: jame supainiota logika su gramatika. Tas dalykas gramatikoje, kaip matėm, atsirado iš filosofinės pažvalgos į kalbos mokslą: norima buvo tuomet, kad gramatika, kalbos mokslas, primirktų įvairiems savo galams logikos dalykų, visokių jos atskalų ir nereikalingų jai painiavų. Tas tyrinėjimas turi neabejojamai reikšmės, nes įpratina veikiai matyti santykius ar savitarpio san-

tykius tarp žodžių ir tarp sakinių, jų skirtumus kalboje, kas svarbu yra ir rašybai, ir skirtukams žymėti rašte. Bet, laikydami tą tyrinėjimą logikos dalyku, antrininkų žodžių rūšis sakinyje, kaip ir šalutinių sakinių rūšis, turime skirti ar žymėti su mokiniais išskirtinai iš klausimų. Juk, tiesą sakant, vieni tie klausimai teturi reikšmės, o terminai — pažyminys, papildinys, įvairios aplinkybių rūšys, sutaptiniai, prijungtiniai sakiniai — yra paimti gramatikai be kokio didesnio reikalo, tarp ko kita, tik tam tikram „filosofiškam" galvojimui, tam tikram „logikos dalykui"; nors jų vartojimas mokykloje turi kiek patogumų einant gramatiką, bet mokomo dalyko esmė ne juose lindi, ne tuose terminuose, — ji yra pačiame klausime, kurs nustato sąryšį tarp žodžių arba sakinių. Todel, jei kurie nors žodžiai arba sakiniai gali būti gaunami visai gerai logikos atžvilgiu iš dviejų skirtingų klausimų, nustatomų arba nenustatomų gramatikos sintaksėje, tai jie gali būt nuskiriami į vieną ir antrą žodžių arba sakinių kategoriją. Taip antai, nagrinėdami sakymą „Dievo baimė" (plg. „turėkit bent Dievo baimės"), galime dvejaip statyti klausimus: k o k i a baimė? ir k o baimė? Tyrinėdami sakinį „žvirblis tupi ant stogo", galime irgi du klausimu duoti mokiniui: k u r (k a m e) tupi žvirblis? ir a n t k o tupi žvirblis? ir t. t. Kam čia tie gramatikos terminai („aplinkybė, vietos aplinkybė, pažyminys"...) tikrai reikalingi nagrinėjant sakinį? Sakinio dalių skirtumas — šioks ar toks klausimas, šioks ar toks, bet tik teisingas atsakymas į jį — kokios reikšmės pačiam kalbos mokslui neturi. Tą pat pasakytume, ėmę nagrinėti ar tyrinėti tekstą ir sakiniais.

Mokytojas, kurs ieško su mokiniais sakinio dalių, turi būti labai atsargus. Tuo dalyku, šiaip ar taip, jis neturėtų sukti galvos nei sau, nei mokiniams: tos rūšies sakinio tyrinėjimas yra gerokai pasenęs ir maža teturi reikšmės pačiam kalbos mokslui.

Eidami klasėje su mokiniu daiktavardį, būdvardį ir veiksmažodį, turime didžiausia dėmesio kreipti į tų kalbos dalių kaitymo ypatybes, neturime jų skirtingumo jungti su d a i k t o, k o k y b ė s ir v e i k s m o arba b ū t i e s sąvokomis. Apibrėždami tas kalbos dalis, kalbėkim tiktai apie jų kaitymo skirtumus; apie d a i k t o ir kitas tos rūšies sąvokas kalbėkim, jei kur matysim reikalo, tiktai tarp ko kita, ne apibrėžimui, ne tų sąvokų skirtumams nusakyti. Juk daiktavardžiu, kaip jau buvo minėta, pasakom ir viena, ir antra, ir trečia — d a i k t ą, k o k y b ę ir

veiksmą (langas, padauža, plevėsa, baltis, juodumas, skalbimas, lakstymas, virimas, kunkuliavimas, miegojimas ir t. t.).

Eidami su mokiniais skaitvardžius, išmokykime juos kaip reikiant linksniuoti tuos žodžius, tuo ir paskui rūpinkimės, nes tas kalbos mokslo dalykas, kaip pastebi pratę mokytojai, vaikams nemaža painiavos daro: jie ir vėliau, jau baigę gimnazijos kursą, kartais nemoka linksniuoti tų žodžių. Jei kiti mokytojai, ypač matematikos mokytojai, tuo visai nesirūpins, jei jie patys nelinksniuos kaip reikiant tų žodžių, kalbėdami su mokiniais, kalbos mokytojas vienas pats nė to, žinoma, nepasieks. Ir apskritai kalbant, kalbos mokytojui daugiausia gali padėti kiti mokytojai: jei kiti mokytojai kalbės su mokiniais netaisyklingai, jei jų vadovėlių kalba bus netaisyklinga, jei mokinių knygose bus pilna kalbos klaidų, kalbos mokytojas, kad ir kaip skeryčiotų, vienas pats nieko nepadarys mokykloje kalbos mokslui...

Kaip reikėtų suskirstyti visas gramatikos materialas tarp atskirų vidurinės mokyklos klasių ir kas reikėtų eiti iš gramatikos pradedamojoje mokykloje — apie tai teks kalbėti vėliau: tam reik išgirsti pirmiau nuomonė tų mokytojų, kurie patys dirba mokykloje kalbos mokslo darbą ir turi kiek praktikos ar naujesnių pastebėjimų tam reikalui. Pats aš sukėliau čia tiktai kelis klausimus gramatikos mokslui, einamam mokykloje apskritai. Tą menką savo uždavinį, pasiimtą šiam straipsniui, jaučiuose tuo tarpu šiaip taip išsprendęs; sprendžiau jį, dar kartą pasisakau, iš Kulmano metodikos. **Rygiškių Jonas.**

[1921 m. „Mokyklos ir Gyvenimo“ leidinys N 3].

1922

Žiburėlis. Vaikų laikraštis. 13—14, 15—16, 17—18 (rugsėjo, spalių, lapkričio mėnesiai). Trys sąsiuviniai.

Laikraštį leidžia Jurbarko mokytojas A. Giedrius. Laikraštis spausdinamas Tilžėje. Jo kaina dabar trims mėnesiams 14 auks., vieno sąsiuvinėlio kaina — 3 auks.

Artinasi Kalėdos, su jomis ir vaikų „eglutė“. Vienas žmogus kartą patarė Lietuvoje parsiųsdinti tai šių metų eglutei ir šitą „Žiburėlį“ — tiems mūsų vaikams, pradėjusiems eiti mokslą, kurie dar neturi savo žinioje to laikraštėlio. Ir Seimas tu-

rėtų, man rodosi, čia prisidėti: reikėtų išleisti įstatymas, kuriuo bus draudžiama kirsti šventėms eglutės ir kiti tokie medeliai. Kas šiemet buvot toki beširdžiai, jog galėjot bent vienos eglutės gyvybe pasinaudoti tai didžiajai vaikų šventei, tie turėkit drąsos ir noro, tų pačių vaikų reikalui, bent šitą „Žiburėlį" parsiųsdinti jiems kitiems metams.

Pažymėtuose čia „Žiburėlio" sąsiuviniuose krinta į akį skaitytojui pirmiausia šie straipsniai: Šlubys, Stasiukas gano, Muzikantas Burtininkas, Girtuoklis (pasigėręs karvelis), Žmogaus keturkojai tarnai (įvairūs šunes), Kregždės pasakojimas, Varna Žilė, Senis Žvirblis, Lokys, Padangėse, Gudrus Varnalėša, Vaikai pagelbėjo, Jūrių vandens lašai, Puota už visas puotas didžiausia (puotų puota)...

Be A. Giedriaus, didžiojo šio laikraščio darbininko, dirbančio vaikų raštams („Šlubys", „Kieno pagalba"...), įžymesni šito vaikų laikraščio rašytojai yra, rodosi, P. M. („Muzikantas Burtininkas", „Girtuoklis", „Varna Žilė"...) ir Dėdė Pranys („Kregždės pasakojimas")... Verčia iš kitų kalbų daugiausia, rodos, Br. Kiukytė („Gudrus Varnalėša", „Nepavyko", „Lokys"...), Dzidorių Juozukas („Miestiečiai").

Be to, kas čia pasakyta, tenka čia palinkėti tiktai, kad mūsų visuomenė daugiau domėtųsi vaikų auklėjimu: visur, kur tautos vadovai stengiasi geriau išjudinti visuomenę rimtesniam jos gyvenimui, turi galvoje ypačiai savo visuomenės vaikų auklėjimą. Kur pedagoginė literatūra tuo nėr dar susirūpinusi kaip reikiant, ten reikia samprotauti, jog ir visuomenė ten su vadovais dar nesirūpina kaip reikiant savo krašto ateitimi. To susirūpinimo Lietuvoje yra dar, šiaip ar taip, mažoka. Vaikų laikraščiais ir šiaip skaitymais, jei rimtai norime dirbti visuomenės darbą ir gyventi su rytojum, turime imti rimčiau rūpintis: Paprūsės „Žiburėliui", rodos, reikėtų plačiau eit į žmones... R. J.

[1922 m. „Lietuva" N 1].

Aritmetikos uždavinynas vidurinėms mokykloms I dalis (iki trupmenų). Švietimo Ministerijos leidinys. Nauja pataisyta laida. 1921 m. Spausdinta Leipzige, sudėta „Aušros" knygyne (Kaune). Psl. 1—84. Kaina viršelyje nepažymėta (12 auks.?).

Nors uždavinynas skiriamas vidurinėms mokykloms, bet pirmajame uždavinių skyriuje pamokomi mokiniai (klausimais)

ir to, kaip pasakomi skaičiai žodžiais. **Sudėties, atimties** ir t. t. skaičiai, tų veiksmų uždaviniai, duodami tuoj su **visokiais** skaičiais: matyti tuojau, jog uždavinynas skiriamas ne pradedamosioms mokykloms. Terminai vartojami įprastiniai.

Uždavinyno autorius nepasakytas. Uždaviniai bus versti daugiausia iš vieno kurio rusiško vadovėlio: visas uždavinynas labai panašus į tuos rinkinius, kurie buvo vartojami aritmetikai pirmiau rusų mokyklose. Uždavinių rinkėjo labai dažnai operuojama aritmetikos reikalui „pasiuntiniais", „geležinkelio traukiniais" ir kitais tokiais galais; stočių vardai tuoj imami įvairiausi — **Paryžius, Strasburgas** (3), **Maksva** (9, 13), **Maskuva** (34), **Vitegra,** kelias tarp **Maksvos** ir **Vitegros** (9), **Vyšnių Voločka** ir **Maksva** (13), **Tobolskas** ir **Tomskas** (13)... Matai su saikais vartojami mišrai — metriniai **(decimetrai, kilogramai**...) ir rusiniai **(latai, verškai, zalatnikai, dalios).** Kam čia duodami šiuo metu tie buvę ligi šiol beveik nežinomi mums, jau išeiną ir kitur iš mados ir namų reikalo „latai" su „zalatnikais" ir „daliomis"?

Uždavinynas čia, tiesa, yra ir kiek „lietuvinamas". Taip antai, pasakoma vietomis kad „pilnai 571 kibiro **statinei** vandeniui išlieti, pastatyta du vandens trauktuvu nelygaus smarkumo" (34) arba kad „rytą 9 val. 15 min. išeina iš **Šilėnų** į Vilnių keleivių traukinys" (68), bet tie lietuvinimai vis delto nepaverčia šito uždavinyno gyvu mums dalyku: tokios didumo **statinės** (34) mums beveik nesuprantamos ir, antra vertus, tikrai žinome, jog iš **Šilėnų** traukiniai neina tiesiog į Vilnių. Vadovėlio uždaviniams reikėtų imti pavyzdžiai iš to, ką duoda mums gyvenimas, tada ir patys uždaviniai būtų įdomesni mokiniui, jų sprendėjui. Čia šituo atžvilgiu padaryta labai nedaug.

„Aritmetikos uždavinynas", Šviet. Ministerijos išleistas, galėjo būti ir geresnis: joj pačioj yra nemaža pratusių matematikos mokytojų, žinomų to dalyko specialistų. **P. V.**

[1922 m. „Lietuva" N 30].

Keli mano pastebėjimai del „Graikų literatūros istorijos vadovėlio" vertimo, norimo, matyti, išleisti dabar Ministerijos lėšomis.

Vertimo pradžioje (antraštėje) pasakyta: „Vadovėlis skiriamas l i c ė j a m s ir k o l e g i j o m s... 7-tas leidinys (= lei-

dimas) peržiūrėtas ir pataisytas.“ Pasakyta taip be reikalo, nes mes turėsim iš to rankraščio tiktai pirmąjį savo leidimą, skiriamą *mūsų mokyklai,* ne prancūzų licėjams ir kolegijoms. Reikėtų pažymėti pradžioje, kurioms mūsų mokykloms jis skiriamas. „Autoriaus žodyje“ pasakyta, jog vadovėlis skiriamas ypatingai antrinio mokslo moksleiviams — ir tas dalykas nieko mums nepasako.

Vadovėlio (vertimo) puslapiai ne visur sunumeruoti. Šiokios tokios puslapių numeracijos yra tiktai pradžioje. Nesumaišykite tų puslapių. Toliau, ką cituodamas iš vertimo, žymėsiu puslapius taip, kaip jie vertėjo ar vertėjos pažymėti. Beje: reikėtų antraštėje pasakyti, kieno yra pats tas vertimas.

Vertimo rašyba atskiriems žodžiams ne visai gera: ji nepatiks nė vienam mūsų rašybininkui. Vertime rašoma: krykščionybė, krykščionis, Demosfėnas, abėjonė, isskyria, išsiskyria, prietikis, iškėlia, gyvėsnis, paslankėsnis, inteligentingėsnis, kumet (=kuomet), pro kurius, daug ryškiau mums reišksis (III), skambėsis (III), prasidėda (3), daugėlis, kurinys, įkūria, kūriamoji vaidentuvė (5), prisiryšę, idėalizuot, nagrynėjimas, išsikilimas, pagirimas, smielio (=smėlio) trupiniai... Šito vertimo gale parašytu du graikų kalbos žodžiu tokiu, kokių negalės išspausdinti nė viena mūsų spaustuvė; jų nemokėjo, tur būt, išskaityti nė pats vertėjas (ar vertėja).

Verčia tą vadovėlį, matyti, dar nepratęs versti žmogus. Vadovėlio, skiriamo mūsų mokyklai, kalba turėtų būti sklandesnė, gyvesnė ir panašėlesnė į šnekamąją mūsų kalbą. Vertėjo tuo nedaug tesirūpinta ar nemokėta pasirūpinti. Vertėjo kalbos pavyzdžiui duodu čia kelias ištraukas:

1) Rašytojai..., kurie ryškiausia žymi tautos genijų... ir kuriais vykstasi ar reiškiasi toji evoliucija (I). 2) Didus (=didis, didysis?) rašytojas yra iškarto originalus ir tautinis (I). 3) Jo asmens genijus yra tik atsitiktinas dalykas (II). 4) Jeigu tas matomas, ar atsitiktinas dalykas turi aiškių priežasčių, mes jį vistiktai nesugebam pagauti ir net jos nėra mūsų žinojimo srity (II). 5) Yra tam tikra vidujinės logikos rūšis, sudaranti gyvenimą taip, kad poezijos amžių pakeičia proto amžius ir kad pradžioj miš-

rios (=mišros) lytys išsiskyria (II). 6) Atskirt individą nuo tos kolektyvinės ir anoniminės srovės... reiškia padaryt jį neįmanomu (II). 7) Reikia jis nuolat į tą srovę grąžinti ir prieš ją priešais statyti (II, III). 8) Pagaliau, jeigu vien suprasti jau yra kilnus džiaugsmas, tai mes pagausinsim mūsų smagumą, darydami jį inteligentingėsniu (III). 9) Individo balse, mes girdėdime (=girdėdami, girdime?) tamsių, neaiškių armonijų skambėsį, kuris jį padaro skardžiu ir turtingu (III). 10) Negalima būtų tiksliai suprasti nei paskutinių stabmeldžių, nei pirmų krykščionių, jeigu griežtai atskirti abi srovi, kurios esmėj (?) taip ilgai viena šaly kitos plaukė ir, pagaliau, susimaišė (III). 11) Mes būtume žymiai šią knygą, jau be to medžiagos pripildytą, padidinę, jeigu būtume atsiklausę noro duot galimybės pažint rašytojus... (III). 12) Atikos poezija šalęsp teatro (IV). 13) Tai yra periodas, kurį galima pavadinti prieš helėnų periodu (3). 14) Tos grupės yra pusiau nukrypusios į rytus, bet jos iš jų išsiskyria, išoriniai įgyja brangių civilizacijos elementų, auginasi juos ir žydina (3). 15) Tai buvo Argonautų, Tebos karų, Trojos, Herakliaus, Tezėjau, Pelopidų ir Labdacidų gadynė (3). 16) Priešhelėnų giminių tarpe įvyksta svarbus judėjimas (3). 17) Šitoks grupavimas yra darytinas, kadangi jis artina skirtinus elementus, bet senam primitiviniam pagrindui prieš pastato du tautiniu elementu (4). 18) Vis aiškiau įgyja savo kilmės brolingumo pajautimo (5). 19) Del savo senobinio ir tikybinio būdo jis veikiai pralenkia atskirus įsivyravimus, kurie skyria gimines ir valstybes (5). 20) Jos literatūra pasižymi ypatingu būdu iškarto būti spekuliatyvinė ir artistinė (5, 6). 21) Draugai daugelių atvejų reikalingi, ypatingai nelaimėj; bet džiaugsmas taip pat ieško draugo ištikimo žvilgesio (X). 22) Antiochos iš Sirakuzų negeriau žinomas (X). 23) Sudaroma šventikių, žaidimų laimėtojų ir kt. sąrašai (X). 24) Antiochas turi mums būti (=yra mums) atmintinas todel, kad jis turėjo garbės patiekti Tukididui medžiagos, jo VI-jai knygai, liečiančiai įvairių Sicilijos gyventojų (X). 25) Tačiau prieš pradėsiant juos nagrinėti, turime dar atgal sugrįžti (X).

Iš šitų 25 išrašų Komisijai bus aišku, kokia yra to vertimo kalba: jame išversti šiaip taip autoriaus žodžiai ar sakiniai, ne jo mintys **mūsų** moksleiviams. Taisyti toks vertimas yra labai sunku. Redaguoti to vertimo aš negaliu apsiimti: tedir-

bie, jei reikalinga, kas kitas, pats aš galiu tik patarimais padėti. Graikų literatūros istorijos veikalas yra, žinoma, geras dalykas; jis reikalingas ypač toms tautoms, kurios jau turi mažesnių Graikų literatūros istorijos veikalėlių, toms tautoms, kurių gimnazijose einamas graikų kalbos mokslas. Ar šito veikalo vertimas dabar yra tikrai reikalingas mums, neinant mūsų krašto gimnazijose graikų kalbos mokslo, reikia labai abejoti: mums reikalingesnis būtų graikų literatūros istorijos trumputis, bet geras vadovėlis su keliais žymesniųjų jų senovinės literatūros dalykų vertimais. Prašyčiau apie tai pagalvoti, juo labiau, kad šito vertimo, mums teikiamo, ir kalba yra labai menka. „Taisytojui" reikės įdėti labai daug darbo, jei kalbamasis dalykas bus spausdinamas Ministerijos lėšomis.

1922 m. geg. m. 3 d. **J. Jablonskis.**

[Knygų Leidimo ir Tikrinimo Komisijos recenzijos].

A. J. Baranov. Vadovėlis sanitarijos puskarininkams. Anatomija ir fiziologija. K. A. M. Karo mokslo Skyriaus leidinys (psl. 1—78). Vertė D-ras **J. Brundza.** Mariampolė, 1922 m.

Šitas vadovėlis parašytas sanitarijos mokiniams; bet jis galėtų tikti prireikus ir šiaip mokykloms, kuriose einamas anatomijos arba fiziologijos mokslas; iš jo galės pasimokyti, tur būt, ir kiekvienas kitas, kas norės gauti tikresnio supratimo apie mūsų kūno sudėjimą. Šituo sanitarijos vadovėliu užbaigiama visa eilė tos rūšies vadovėlių, jau išleistų Mariampolėje ir skiriamų sanitarijos mokiniams.

Vadovėlio turinį sudaro šie skyreliai: 1) **trumpa anatomijos ir fiziologijos apžvalga;** 2) **griaučiai (skeletas)** — kūno nariai, sąnariai, plėvės, kaulai...; 3) **raumenys;** 4) **maisto virškinamieji organai** ir **blužnis;** 5) **šlapimo** ir **gimčių organai;** 6) **moterų gimčių organai;** 7) **pilvo plėvė;** 8) **kvėpuojamieji organai;** 9) **kraujo tekamieji organai (širdis, arterijos ir venos);** 10) **nervų sistema;** 11) **galvos** ir **nugaros smagenys;** 12) **regimasis organas (akis);** 13) **klausomasis organas (ausis);** 14) **lavono skrodimas.**

Vadovėlio kalba įmanoma ir gana taisyklinga. Vertėjo čia esama tikrai nepaprasto — mokama gana sklandžiai ir, rodos, taisyklingai kalbėti su savo skaitytoju ir klausytoju.

Vertėjas, leisdamas savo parašytą vadovėlį į žmones, laukia, matyti, ir kitų pagalbos tolesniam darbui: tikisi sulauksiąs,

kaip matyti iš jo prakalbos, netrukus patarimų ar nurodymų (tolesniems leidiniams) iš savo draugų gydytojų ir šiaip inteligentų, nusimanančių apie šio vadovėlio reikalą ir reikalingus jam kalbos dalykus. Gerai daro. Padėkit! **R. J.**

[1922 m. „Lietuva" N 108].

Mokyklų knygynėlis (Nr. 3). **Žvirbliai.** Vinco Kudirkos perdirbinis iš lenkiškai parašytos A. Dygasińskio apysakos. Atspausdinta iš V. Kudirkos Raštų išleistų 1909 m. Tilžėje. Kaunas, Šviet. Min-jos leidinys, 1922 m. (psl. 1—42).

Sudėta Šv. Kazimiero knygyne, Kaune. Kaina 7 auks.

Šituo leidiniu, kaip ir kitais savo raštais, Mokyklų Knygynėlis stengiasi duoti kiek gyvesnių skaitymų mūsų skaityklomS, ypač mokyklai. Skaitytojas iš šio rašto turi gauti supratimo apie vieną V. Kudirkos darbą; iš jo turės skaitytojas ir gyvą apsakymėlį, paimtą iš žvirblių gyvenimo.

Apsakymėlis tikrai yra gyvas ir malonus skaityti. Žmogus, skaitydamas jį, gauna progos vėl turėti prieš save didžių nuopelnų žmogų, taip anksti giltinės mums ištrauką iš visuomenės darbo.

Apsakymėlio kalba — graži, sklandi, kudirkinė. Mokiniams ir mokytojams pravartu būtų dažniau su ja susitikti.

Pasakysiu dar daugiau: šitas didžiojo mūsų rašytojo darbas yra visais atžvilgiais teiktinas ne tiktai mokiniams su mokytojais, bet ir šiaip skaitytojams — tiems, kurie yra ne viena duona gyvi, kurie moka dirbdami ir linksmi būti...

Spaudos klaidų rašte yra nedaug. Del visa ko pažymiu šias jos spaudos klaidas: 1) perdirbinys (1) — perdirbinis; 2) baltiej... pojuodoj (3) — baltieji... pajuodo.; 3) Suk tėvai galvą (20) — Suk, tėvai, galvą; 4) kiaus... — bijoti — (27) — kiau... — bijotis; 5) žirblis (31) — žvirblis; 6) eškodama (35) — ieškodama. **R. J.**

[1922 m. „Lietuva" N 126].

Bramizmo Stebūklai. Romanas. Teofilio Gotjės sekimas J. J. Išleido Petronio knygynas Kaune 1922 m. Spausdinta Tilžėje (psl. 1—77).

Rodos, dar niekados nebuvau rašęs „romanų“ recenzijos, bet šiuo kartu neiškenčiu: tie „Ştebūklai“ (= Stebuklai) iš vagos mane išvarė... Paryžiaus daktaras žmonių sielas čia krausto iš vieno kūno į kitą, kitus begydydamas ir pats įsikrausto į vieną jauną kūną... Pats aš, recenzijos autorius, matau ir daugiau čia „stebuklų“: tą romaną gavau pasiskaityti iš knygynėlio, pačių mokinių įsteigto „kalbos reikalui“ (literatūros dalykui), ir jo autorius, kas irgi šiuo tarpu svarbu, yra, sprendžiant iš to, „J. J.“, gali būt, mano bendravardis!..

Šito „sekimo“ ir pavidalas labai nelemtas. Jo r a š y b a pasenusi ar perdaug nauja: rašoma čia — tos a k į s, tose a k į s e, matė pavojų g r ę s i a n t i, į p a t i n g a s dalykas, a i š k u s ir a š t r ų s spinduliai. G e i n ė s poezija, g e r b a s, g a r m o n i j a... Iš kurių-ne-kurių tos rašybos dalykų samprotauju, jog „sekimo“ autoriaus turėta reikalo čia su kokiu senu r u s ų kalbos tekstu. To „sekimo“ ir s k i r t u k a i (skiriamieji ženkleliai) labai nepaprasti: jokios tvarkos šiuo atžvilgiu niekur čia nematyti. S p a u d o s k l a i d ų knibždėte knibžda visam rašinyje... Visa rašinio k a l b a sakyte sako skaitytojui, jog jo autorius („sekėjas“) yra l a b a i t o l i b u v ę s l i g i š i o l n u o l i t e r a t ū r o s d a l y k o.

Rašinio kalbos pavyzdžiui cituoju čia, prašau nepykti, ir kelias ištraukas:

1. B e t v a r k i a i išmėtytos knygos l i ū d i j o (4)... 2. Ten žmonija, b e t a r p i a i būdama su kuriančiomis gamtos jėgomis, sugriebė ir išmoko daugybę m u m nežinomų paslapčių (18). 3. P a v e l y k i t man, T a m s t a, savo ranką (7). 4. Greitai prašvilpė d u m ė n u o man linksmai begyvenant (11). 5. Ant karietos durų grožėjos g e r b a s o a n t o ž i ų sėdėjo tarnas ž a l i o j l i v r ė j o j (11). 6. Jos vyras jau a n t r a s m e t a s esąs p r i k o m a n d y r u o t a s prie k a u k a z o armijos (12). 7. Man gaila T a m s t o s, nes negalėdama J ū s mylėti, nenoriu būti priežastimi J ū s ų nelaimės (16). 8. Pagalios T a m s t a d a k t a r a s į s i t i k i n o t e, kad aš t u r i u t e i s ę n e n o r ė d a m a s toliau gyventi (18). 9. Tik k a r č i o s ašaros, š i r d i m i s o p a n č i o s motinos jį sugraudindavo (23). 10. Šerbonas sakydavęs j ė g a u ž l a i k y m a s g y v a s t į, ardąs gamtoje l y g s v a r a ir v i s u o t i n ą g a r m o n i j ą (23). 11. Mes perdaug į s a v o molio kūną įsimylėję, kad galėtumėm plačiau ir aiškiau į a m ž i n a s t į ar b e r y b ę pažvelgti. Te-

čiaus, aš sugebėjau stebėtinus dalykaus įvykdinti ir, Tamsta, patsai gali spręsti apie mano mokslą (26). 12. Jis nustebo, kuomet daktaras parodė jam Labinskį mirusiai gulinti ant automanos (29)...

Tiek tėra mano „recenzijos". Nei giriu nei peikiu, kaip matote, kalbamojo rašinio: juo tik pasipiktinu... Mūsų visuomenei jis visai nereikalingas. Šitas eiles rašydamas, turiu galvoje ne tiktai „sekėjus", bet ir leidėjus (su mokiniais, mokytojais ir šiaip skaitytojais)... **J. Jablonskis.**

[1922 m. „Lietuva" N 149].

Prigimtinė moralybė. Laisvamanių moralybės dėsniai (psl. 1—31). Kaunas („Varpo" spaustuvė), 1922 m.

Šio leidinio autorius kalba apie tą moralybę (doros mokslą), kuri yra bendra ne tiktai visiems žmonėms (be sąryšio su jais), bet ir visiems kitiems gyviesiems padarams (augalams ir gyvuliams). Jos dėsnius autorius ne be pagrindo labai brangina ir kelia skaitytojui čia aikštėn. Savo įžangoje autorius (**Šl.**) ją tiesiai vadina bendruomenės ir valstybės gyvenimo pagrindu.

Kad aiškesnis būtų skaitytojui šio rašto turinys atpasakosiu toliau čia tiktai įžymesnes jo mintis (a-e).

a). Gyvieji padarai, eidami gamtos įstatymais, visur stengiasi ilgiau išlikti gyvi; eidami tais jos įstatymais ir gyvybės įsakymais, jie dirba savo darbą gamtoje akylai, telkiasi į bendroves, vieni kitiems padeda, vieni kitų pagalba naudojasi, del to stiprėja, tobūlėja... Žmogų, norint išlikti ilgiau gyvam, daug ko gali pamokyti ir pamoko ne tiktai bitės, skruzdėlės, bet ir kiti gyvieji padarai, ne tiktai gyvuliai, bet ir augalai.

b). Žmogus yra, kaip sako to rašinio autorius, tiktai visumos dalelė; ko visuma nori, to turi norėti ir dalelė; kur eina visuma, ten turi eiti ir dalelė; ko trokšta visuma, to turi trokšti tos visumos ir dalelė (žmogus...).

c). Žmogus gyvendamas turi savo gyvybę ir ūgdyti. Gyvendams jis turi veikti vis daugiau ir geriau, dirbti vis geriau ir daugiau, gaminti vis daugiau ir geriau, jausti (išmanyti, mylėti, šelpti savo brolius) vis daugiau ir geriau. Prigimtinė moralybė moko, trumpai sakant, laikyti ir ūgdyti gyvybę visose jos lytyse.

Lietuvos Universiteto Taryba 1925 m.

d) Į klausimą: „Kas yra dora (géra...)? Kas yra nedóra?“ moralybės mokslas tiesiai atsako: Dóra („Labas“, dorumas, gerumas, dorybė...) yra visa, kas laiko ir ūgdo gyvybę, kas padeda plėtotis ir augti visoms vieneto ir bendruomenės jėgoms, kas leidžia normaliai reikštis visam mūsų veiklumui, kas suderintai plėtoja ir ūgdo mus ir kitus; nedora yra visa, kas menkina gyvybę, visa, kas tramdo pilną ir suderintą mūsų ir kitų (atskirų asmenų ir jų grupių, bendruomenės) plėtojimąsi.

e). Dori yra visi tie, kurie dirba, kurie kovoja ar kenčia, kad visuma galėtų geriau gyventi savo didžiąją gyvybę...

Autorius šitą moralybės mokslą teikia mums, žinoma, ne iš savo vieno pastebėjimų; jis čia sutrumpinęs pasako, kaip pažymėta prakalboje, Lietuvos skaitytojui tiktai mintis, išreikštas dalelėje M. Deshumbert'o veikalėlio „Morale fondée sur les lois de la Nature“.

Autoriaus (vertėjo) daug dirbta gyvenant, daug kovota ir galvota: tas aišku ir iš paties jo rašto. Jo daug čia ir naujų minčių pasakyta Lietuvos skaitytojui. Daug ko, žinoma, ir nepasakyta: trumpam raštely sunku buvo viskas įmanomai išdėstyti. Bet jį supras, deja, kaip reikiant, tiktai žmogus, turįs ir pats jau nemaža gamtos mokslo. **R. J.**

[1922 m. „Lietuva“ N 149].

J. Damijonaičio **Lietuvių kalbos gramatika.** Trumpas vadovėlis mokykloms (mokslo pradžiai). Kaunas, 1922 m.

Prieš dvejus metus del šito vadovėlio jau rašiau „Lietuvoje“ ir paskum „Lietuvos Mokykloje“ recenziją, [24] pažymėdamas, kas yra jame taisytina tolesniems leidimams. Tas vadovėlis daugeliu mano nurodymų betgi nepasinaudojo tolesniam leidimui. Vadovėlio taip pasielgta, man rodosi, be reikalo: dar kurie-ne-kurie pataisymai jam yra tikrai reikalingi. Ne visos atitaisytos tuo tarpu ir teksto klaidos, kurios buvo pažymėtos pirmojoje recenzijoje.

Anos savo recenzijos čia nebekartosiu, tik šį tą vėl pabrauksiu.

1) Pradžioje, vienoje vietoje (6), pasakyta, jog nosinės raidės rašomos dažniausiai žodžių galūnėse; kada ir kam jos rašomos žodžio viduryje ar pradžioje *(drąsus, švęsti, grįžti*

ąsa...) — vadovėlyje niekur nepasakyta. Juk vaikui, susiduriančiam pačiame vadovėlyje su tomis raidėmis, reikia šiek tiek nusimanyti apie jas ir pradedamojoje mokykloje. Kodel autorius tuo nepasirūpino?

2) Vadovėlyje pasakyta, jog dvibalsis „ie" žodžio pradžioje rašomas be „j" (10). Bet vadovėlyje visur rašoma „*jie* dirba, *jiems* duonos reikia" (su „j"). Kodel autorius nieko čia ligi šiol nepataiso?

3) Vadovėlyje (34, 36) teberašoma, jog „gilus vanduo srauniai b ė g a", jog „naują rūbą n e t i e k nešiosi, kiek lopytą", nors pirmojoje recenzijoje aiškiai buvo pažymėta, jog tos ir kitos tokios klaidos (=n e b ė g a, n e t i e k) yra toliau atitaisytinos vadovėlyje.

4) Tarp vadovėlio pavyzdžių randame tam tikrose vietose: šitokį n e p i r k (51), vakar čia buvo k a ž i n k o k s atėjęs (53), jam visi darbai t i n k a dirbti (59)... Autoriaus pavyzdžiai imti daugiausia iš kitų vadovėlių: kituose vadovėliuose pabrauktieji šitų sakinių žodžiai skamba kiek kitaip: n u p i r k, k a ž i n k a s, tenka. Šitos klaidelės buvo jau irgi nurodytos: lengva buvo pataisyti.

5) Vadovėlyje tebesakoma, jog geidžiamoji nuosaka yra tam tikra veiksmažodžio l y t i s (60). Argi to nereikėjo pataisyti?

6) Vienoje vietoje (89) pasakyta, jog „p r i e v e i k s m i a i, kurie susidarę iš veiksmažodžių, vadinasi p a d a l y v i a i". Pirmojoje savo recenzijoje sakiau, jog tuo būdu reikėtų ir žodžiai *suprantamai, neregėtai, gulomis* vadinti padalyviais (?). Kodel autorius to savo apibrėžimo, įdėto į prieveiksmių skyrių, ligi šiol visai netaiso? Su vaikais reikia aiškiai ir tiksliai kalbėti.

7) Kalbant apie prieveiksmius, — autorius jų duoda vaikams tuoj kelias rūšis, — pasakyta, tarp ko kita, kaip susidaro prieveiksmiai (*gerai, ramiai...*) iš būdvardžių (89), bet kiek anksčiau (88) ir žodį *ramu* vadovėlis p r i e v e i k s m i u laiko. Žodžiai *ramu* („čia r a m u gyventi") ir *ramiai* („r a m i a i gyvenau tenai") reikia skirti ir tada, kada kalbama apie prieveiksmius.

8) Kalbėdamas apie prielinksnį *sulig* (95), autorius sako, kad jis vartojamas d a ž n i a u s i a i su įnagininku. Čia moky-

tojas nemokės pasakyti vaikui, su kuriais dar linksniais vartojamas tas prielinksnis. Žodis „dažniausiai" reikėjo čia išmesti. Kodel autorius nepadaro ligi šiol to, kas jam buvo patarta šituo reikalu pirmojoje recenzijoje?

9) Kur atitaisyti reikėjo šiaip ar kitaip vieni kiti teksto skirtukai, ten autoriaus ar leidėjo visai nedaug tesirūpinta (plg. psl. 73 „Visi ištisiniai veiksmažodžiai..." arba psl. 123 „Skirtukai, arba skiriamieji ženklai").

10) Pirmojoje recenzijoje buvo pasakyta, kad autoriui reikėtų vadovėlyje ir apie žodžių kirtį kiek pažymėti, duoti pradedamajai mokyklai kiek rašybos taisyklėlių ir mažiau kalbėti toliau vadovėlyje apie kai kurias smulkmenas (apie įvardžių rūšis, prieveiksmių skyrius, apie įvairių sakinių rūšis — apie priešinamuosius, paspiriamuosius sakinius, apie įvairias šalutinių sakinių rūšis...). Reikėjo ir šituo atžvilgiu kiek pasirūpinti tolesniuose leidimuose.

Visai negaliu suprasti, kodel autorius negirdomis nuleidžia duodamą jam patarimą. To reikalauja juk ne tiktai mokyklos, bet ir paties autoriaus dalykas! **R. J.**

[1922 m. „Lietuva" (priedas) N 257].

M. ir A. **Skaityk.** Antrosios knygos. „Dirvos" leidinys. Mariampolė (Kaunas), 1922 m. (psl. 192).

Šitame rinkinyje, skiriamame mokyklai, yra 126 įvairūs straipsniai. Iš kitų skiriamų mokyklai rinkinių imta čia labai nedaug: randame čia po vieną straipsnį iš „Žinynėlio", „Žiupsnelio", „Vaikų Darbymečio", — ir tiek. Visi kiti jo straipsniai, pasakyta „Turinyje", imti rinkiniui iš kur kitur: jie paimti mokinio skaitymams tiesiai iš atskirų autorių raštų arba iš šiaipjau rinkinių; daug straipsnių yra, matyti, rinkiniui kieno nors (daugiausia A. J.) iš kitų kalbų išversta. Autoriaus ar autorių paimta šiek tiek dalykų (tikrai daugiau kaip vienas) ir tiesiai ar beveik tiesiai iš „Vargo Mokyklos"; bet tas dalykas nei rinkinio tekste, nei jo „Turinyje" kažin kodel niekaip nepažymėtas.

Apie pirmąsias šitų skaitymų knygas (1921 m.) buvo pasakyta, jog jos yra „po elementoriaus pirmosios knygos". Taigi reikia manyti, jog šitas rinkinys (1922 m.) yra „po elementoriaus antrosios knygos"; jos skiriamos, tur būt, skaityti (su

mokytoju mokykloje) antrųjų arba trečiųjų mokslo metų vaikams. Bet, taip manant, bus šis tas nuostabu: tam tikruose rinkinio straipsniuose vaikai čia susiduria jau su žodžiais: *Paduva, Alpių viršūnės, Jungfrau ir Finsteragornas* (=Finsterahornas), *Mechetas ir Tiflisas, viziris Abdulas, Alachas, herojus Herkulesas* (=Herkulis, Heraklas, Herkulas...), *Perkūno žinynas, muzejus, portfelis, balzaminės pušys, kalamburininkas, krizis, garemas* (=haremas). Vadovėlis lyg per anksti veda kaimo vaikus į tolesnį žmonių gyvenimą. Pradžios mokiniams, ypačiai kaimo vaikams, tokių žodžių kalba bus dar ne visai įmanoma: su tais vaikais mokytojas turėtų labiau po savo kraštą slinkinėti ir apie artimesnius jiems ir įmanomesnius dalykus kalbėti.

Rinkinio straipsniai labai įvairūs; tarp jų yra tikrai nemaža dalykų tinkančių pradžios mokyklai. Bet tarp jų yra ir tokių dalykų, kurie labai sunku bus įkąsti antrųjų arba trečiųjų mokslo metų vaikui. Šiam reikalui netinka, man rodosi, rinkinio straipsniai (apsakymėliai): Abelio gedulys (11), Karalienės kaprizas (15), Į Ameriką (35), Laimės mėginimas (46), Jauna galva (51), Varlė keliauninkė (53), Žiema ateina (57), Be darbo (60), Žvaigždė (70), Beprotė (85), Bado metais (87), Silkės (102), Pasikalbėjimas (120), Šachas ir galvočius (132), Nauja gyventoja (137), Du gyvenimo keliai (152), Tautų nekanta (166), Prakeikti vienuoliai (171)... Tarp jų yra ir visai gražių apsakymėlių, bet šitiems dalykams reikėtų, man rodos, kur kitur rasti sau vietos, ne šitame rinkinėlyje. Autoriaus ar autorių nedaug skaitomasi su tuo, kas įkandama ir tikrai reikalinga tam tikro amžiaus mokiniams.

Rinkinio kalba, apskritai imant, geroka. Bet tolesniuose leidimuose reikėtų šis tas ir šiuo atžvilgiu pataisyti. Taisytini, tarp ko kita, šie atskiri dalykėliai: 1) ąsotėlis pavirto į auksinį (4) — auksiniu pavirto; 2) magnitas (7) — magnetas; 3) kasnikai (19) — kasninkai (kasnykai — kaspininkai, kaspinai...); 4) žaliukėli, žaliukėle (22) — žaliūkėli, žaliūkėle; 5) karvės salina, piemens to tik ir laukė (28) — karvės selina (slenka...), piemens to telaukė; 6) ketveris metus pabuvo (36), išgyvensi septyneris me-

tus ir trejis mėnesius (133) — ketverius metus pabuvo, išgyvensi septynerius metus ir tris mėnesius; 7) vaikai pavasaryje (48) — vaikai pavasarį; 8) ji labai įdomavosi (53), (vaikas) įdomaudamas persisvėrė (160) — ji labai domėjosi (jai labai įdomu buvo), (vaikas) domėdamasis, domėdamos... persisvėrė; 9) Tamstelės, antys (53) — Ponios antys; įsireižęs (57) — įsirężęs; stebūklai (56) — stebuklai; akyliai (65) — akylai (įdėmiai...); 10) kranto pasiekė (92), (žvirblis) beviltingai čirkšdamas (97) ėmės (ką) skaudžiamam dančiui pabadyti (161), tiek landžiojus buvus kietą molį, metas bus ir apsnūsti (161), labiausia nuvargęs (166), šaukšte paskandytų (185) — krantą pasiekė, (žvirblis) beviltiškai (plg. *gėdingai, begėdiškai, protingai, beprotiškai, taktingai, netaktingai, betaktiškai...)* čirkšdamas, ėmės (ką) skaudamam (sopamam, geliamam...) dančiui pabadyti,tiek landžiojus kietą molį(?)..., labiausiai nuvargęs, šaukšte paskandintų...

Rinkinėlyje yra nemaža piešinėlių; rinkinėlio keli puslapiai paskirti vieniems piešinėliams. Piešiniai rinkinėlyje yra, žinoma, labai geras dalykas. Bet šiuo kartu, deja, ir prieš juos teks kai kas pasakyti (žiūr. 1—8).

1) Rinkinio pradžioje (17) yra painokas vaikui piešinys. Po juo pasakyta: „Papasakok atsimindamas iš savo gyvenimo panašų dalyką — pergyventą, matytą arba girdėtą.“

2) Viename piešinyje (33) matome gaidį nuo šakos žiūrint į pasistiebusią į jį apačioje lapę. Po tuo piešinėliu pasakyta vaikui: „Sugalvok apsakymėlį.“

3) Kitoje vietoje (61) matome tam tikrą N. Bogdanovo-Bielskio paveikslėlį (mokinių būrelį, mokytoją, rašomąją lentą). Mokiniai turi atsakyt į klausimą: „Kas čia ir ką veikia?“

4) Vienoje vietoje duotas Vereščagino paveikslas „Karo vaisiai“ (krūva kaukolių...). Ir del to paveikslo vaikai turi sugalvoti kokį nors apsakymėlį (95).

5) Toliau matome (113) vėl N. Bogdanovo-Bielskio paveikslą „Pas mokyklos duris“. Pas mokyklą stovi elgeta ir žiūri į dirbančius joje vaikus. Vaikai turi to paveikslo turinį apsakyti mokytojui...

6) Kitoje vietoje (139) duoti A. Žmuidzinavičiaus „Gatvės vaikai“. Ten pat autorius pasako vaikui: „Papasakok: kas yra gatvės vaikai, ką jie veikia ir kodel jų yra?“

7) Paskum duotas „Kryžių kalno“ paveikslas (159) ir prie jo pasakyta vaikui: „Papasakok, kurių minčių šis vaizdas tau sukelia.“

8) Toliau duoti dar keli P. Rimšos skulptūros dalykai (jų piešiniai: *Pirmoje žolėje, Artojas, Gana to jungo!)*. Prie jų pasakyta vaikui klausiamai: „Šiais vaizdais reikia sugalvoti apsakymėlis ir tas apsakymėlis pavadinti“ (168, 169).

Čia autoriaus, duodančio piešinius su tais klausimais rinkinyje, rodos, vietomis pamiršta, jog mokytojo čia bus turima reikalo tiktai su auklėjamais ir mokomais antrųjų ar trečiųjų mokslo metų vaikais.

Del tų piešinėlių man tenka kartais imti tikrai abejoti, ar pats mokytojas, kuris naudosis šitais skaitymais mokykloje, visada sugebės ir pats atsakyti vaikui į sukeliamus kai kuriais rinkinio paveikslėliais klausimus.

Dar mažmožis: rinkinys prasideda (3) L. Tolstojaus „Grigo Ratais“. Rinkinys reikėjo bent pradėti savu dalyku.

Į klausimą, kiek tinka šitie skaitymai mūsų mokyklai, turėtų atsakyti patys mokytojai, kurie dirba toje mokykloje, arba žmonės, kurie yra arti tos (pradedamosios) mokyklos. Mano, pasisakau, sukelti čia tiktai kurie-ne-kurie abejojimai: juos, reik tikėtis, išaiškins kaip reikiant mūsų mokytojų laikraščiai arba mūsų mokytojai savo laikraščiuose, skiriamuose mokyklai, ypač pradedamajai mūsų mokyklai. Labai gaila, kad mūsų mokytojai taip maža kalba savo laikraščiuose apie skiriamus mokyklai vadovėlius. Kalbėkit dažniau apie juos, vyručiai! **Rygiškių Jonas.**

[1922 m. „Lietuva“ N 264].

Mūsų liaudies pasakos vaikams. Parinko A. Giedrius, iliustravo Panevėžio gimnazijos mokiniai. 1922 m. „Žiburėlio“ priedas, Nr. 1. (psl. 1—84). 1922 m. Spausdinta Tilžėje.

Šitas rinkinėlis (21 pasaka) labai mums įžymus: susilaukėm pagaliau pasakų rinkinėlio, skiriamo mūsų vaikams, jos gausiai J. Zikaro mokinių iliustruotos, pasirodo laiku, prieš Kalėdų šventę... Reik tikėtis tiktai, kad mūsų vaikai tą rinkinėlį ir gaus laiku iš savo tėvų arba tetų, dėdžių.

A. Giedrius, Jurbarko „Žiburėlio“ redaktorius, pasiryžęs, matyti, išleisti netrukus savo skaitytojams ir kitą tos rūšies rinkinėlį. Gerai padarys. Laukite, vaikai, ir susilaukite!

[1922 m. „Lietuva“ N 277]. **R. J.**

Skaitymai lietuvių kalbos pamokoms. Sutaisė P. Klimas. Ketvirtasis išleidimas. „Švyturio“ B-vės leidinys, Kaunas (Vilnius), 1921 m. (1—294 psl.). Leidinio kaina viršelyje nepasakyta.

„Skaitymų“ vidurinėms mokykloms pradėjom gamintis iš tikrųjų tiktai šio karo metu, jau įsigalėjus čia Vokiečiams. Pasilikęs Lietuvoje žmonių būrelis dirbo tam reikalui Vilniuje; išbėgę į Rusiją mokytojai rašė tokią chrestomatiją ištremtiems Lietuvos mokiniams Voroneže. Tuo būdu gavome mokyklai du rinkiniu — P. Klimo „**Skaitymus** lietuvių kalbos pamokoms“ ir J. Jablonskio redakcijos „Vargo mokyklai, būrelio mokytojų rinkinį kalbos mokslo reikalui (I ir II dalį)“. Vilniaus žmonės (su P. Klimu) turėjo tam reikalui gana daug išsklaidytų visur raštų ir raštelių; susikūrę Voroneže pabėgėliai tų raštų labai maža tegalėjo turėti su savim naujam savo darbui. Sąlygos buvo nelygios: čia buvo pasilikę daugiau raštų tokiam darbui, bet dirbusių pirmiau mokytojų beveik neturėjo vidurinė Lietuvos mokykla; ten, Rusuose, buvo šiek tiek mokytojų, bet literatūros savo darbui jie beveik neturėjo; čia buvo pradėta kurti lietuvių mokyklos, kuriose visi dalykai tuoj imta dėstyti lietuviškai, ten vargo mokyklos „Skaitymai“ buvo rašomi tik tokiai vidurinei mokyklai, kurioje beveik visi mokslo dalykai buvo dėstomi rusų kalba... Skaitymai mokyklai čia ir anapus fronto turėjo susidaryti labai įvairūs ir skirtingi. Šiokie ar tokie buvo tie skaitymai, susidarę karo metu, bet jais, kiek pataisytais, tenka ir dabar mums naudotis vidurinėse mokyklose: kitų rinkinių lietuvių kalbos pamokoms ligi šiol neturime arba beveik neturime.

P. Klimas, rašydamas kalbos mokslui rinkinį Vilniuje, „stengėsi kiekvieną šiek tiek žymesnį mūsų rašytoją pašaukti kalbos mokymo darbui“; tų rašytojų darbuose jis tiktai ką-ne-ką trumpindavo, lygindavo, pataisydavo. Savo „Skaitymams“ rinkinio autorius ėmė *tik* lietuvių rašytojų raštus; iš svetimų ėmė tik tuos, kurie beveik visai nustoję vertimo žymių, — tris

„Visuomenės Įnamių“ straipsnius ir kelias eilėraštines pasakėčias, žinomas mūsų raštuose ne jų autorių, bet pačių vertėjų vardais.

P. Klimo „Skaitymus“ sudaro penki skyriai: a) *pasakojimai, aprašymai* (prozinės kalbos dalykai) ir b) *dainos, pasakėčios, įvairūs eilėraščiai* (poetinės mūsų kalbos dalykai). „Pasakojimuose“, tarp atskirų autorių dalykų, randame ir 21 mūsų p a s a k ą, paimtą jiems iš įvairių mūsų tautosakos rinkinių, ypač iš „Lietuvių Pasakų“. „Pasakojimų“ straipsnius sudaro savo raštais šie autoriai (21): M. V a l a n č i u s (8 straipsniai), J. Biliūnas (7), Šatrijos Ragana (4), Vincas Krėvė, Ks. Vanagėlis (po 3 str.), Aldona Giedgaudaitė, K. Macius, Lazdynų Pelėda, Tatarė, A. Vienuolis, Žemaitė (po 2 str.), Aišbė, Antanas, Dėdė Atanazas, Bitė, S. Čiurlionienė, L. Gira, J. Gurauskis, K. Jasiukaitis, V. Kudirka ir Vargovaikis (po 1 str.). „Aprašymų“ skyriui duoda medžiagos įvairiais savo raštais ir tų raštų ištraukomis šie autoriai (19): Ž e m a i t ė (24 str.), Simanas Daukantas (8), Šatrijos Ragana, Vaižgantas (po 5 str.), Bitė, Ignas Šeinius, Vincas Krėvė (po 4 str.), Antanas, Lazdynų Pelėda, V. Pietaris (po 3 str.), J. Biliūnas, Al. Fromas (Gužutis), M. Valančius, A. Vienuolis (po 2), Aišbė, V. Kudirka, Maironis, V. Putvinskis, Ks. Vanagėlis (po 1 str). Į tą pat „Aprašymų“ skyrių sueina ir tie straipsniai (3), kurie paimti „Skaitymams“ iš „Vis. Įnamių“.

Antrojoje dalyje (b) turime 13 dainų, 23 eilėraštines pasakėčias ir 38 šiaip eilėraščius. Paskutinį tos dalies skyrelį („įv. eilėraščius“) sudaro savo kūriniais arba jų skeliaudromis 18 rašytojų (poetų): Maironis (9), K. Duonelaitis (3), Mačys — Kėkštas, Pumpuras, M. Vaitkus, Adomas Juodasis, M. Dagilėlis (po 2 dalyku), A. Baranauskas, K. Binkis, Zigmas Gėlė, M. Gustaitis, A. Jakštas, Jovaras, Faustas Kirša, Margalis, Putinas, S. Steponaitis, Šiaulėniškis (po 1 dalyką). L. Giros tų rašytojų tarpe nėra. Pasakėčioms, be M. Dagilėlio (7), Duonelaičio (1) ir Margalio (1), imami dar — S. Stanevičius (5), P. Arminas (4), V. Kudirka (2), J. Lideikis (Aldonas, 1) ir K. Alekna (Olechnavičius, 1).

Taigi rašytojų „Skaitymams“ imama labai daug, ir jie labai nelygūs, įvairūs. Ar *visi* jie tinka dabar tam rinkiniui, skaitomam su mokytoju vidurinėse mokyklose, — tenka kiek abejoti. „Skaitymai“ su visais tų autorių straipsniais spausdinami jau

ketvirtu kartu. Paskutiniai leidimai (antrasis, trečiasis ir ketvirtasis) niekuo nesiskiria tarp savęs: trečiasis ir ketvirtasis leidimai buvo spausdinami, matyti, iš stereotipo, padaryto drauge su antruoju leidimu. Mokytojai, kurie naudojasi tais „Skaitymais“ mokyklose ir gali įduoti tolesniems leidimams savų pastebėjimų, beveik nieko nesako pedagoginėje literatūroje nei del tų „Skaitymų“ nei del „Vargo Mokyklos“. Abiejų tų chrestomatijų autoriai nedirba šių dienų mokyklose — patys negali iš savo praktikos įgyti kokių savų pastebėjimų tolesniems abiejų tų chrestomatijų leidimams. Toks mokytojų tylėjimas nieko gera nelemia lietuvių kalbos mokslui einamam vidurinėse mūsų mokyklose.

Aprašęs čia paviršutinai P. Klimo „Skaitymus“, kreipiuosi šiuo pat straipsniu į mokytojus, prašydamas duoti savų pastebėjimų ar patarimų del abiejų tų chrestomatijų pedagoginiuose mūsų laikraščiuose arba tiesiog nukreipti tuos savo pastebėjimus į pačius tų rinkinių autorius. Pastebėjimai, apie kuriuos čia kalbu, gali būti labai įvairūs.

Mokytojai, kurie turi darbo su tomis chrestomatijomis mokyklose, labai gerai padarytų davę atsakymų iš savo pastebėjimų bent į šiuos klausimus: kurie tų chrestomatijų straipsniai jų visai neskaitomi su mokiniais? kurie tų rinkinių straipsniai yra išmestini tolesniuose jų leidimuose? kurios rūšies straipsnių dar ypačiai stinga abiem chrestomatijom — tiems skaitymams, kurie mokytojo skaitomi ir nagrinėjami vidur. mokyklose su mokiniais? Mokytojas kalbėtų savo pastebėjimuose apie tą chrestomatiją, kuria jis naudojasi mokykloje, dirbdamas kalbos mokslo darbą su mokiniais. Patys tų chrestomatijų autoriai, turėdami prieš akis bendrą kalbos mokslo reikalą, galėtų irgi duoti pastebėjimų... del savo d r a u g o darbo: apie s a v o darbą jiems tylėti tepritiktų šiuo tarpu. To prašau savo ir P. Klimo vardu. *Rygiškių Jonas.*

[1922 m. „Lietuvos Mokykla“ sausio mėn., psl. 17—19].

Aritmetikos uždavinynas vidurinėms mokykloms. I dalis (iki trupmenų). Švietimo Ministerijos leidinys. Nauja pataisyta laida. 1921 m. Spausdinta Leipcige, sudėta „Aušros“ knygyne (Kaune). Psl. 1—84. Kaina viršelyje nepažymėta (12 auks?).

Nors uždavinynas, kaip pasakyta antraštėje, skiriamas vidurinėms mokykloms, bet pirmajame uždavinių skyriuje mo-

kiniai pamokomi ir to, kaip reikia skaičiai žodžiais reikšti ir kaip tam tikri parašymai išreiškiami skaičiais. Mokiniai turi šiaip ir taip išreikšti žodžiais ar sakyte pasakyti ir parašyti tokius uždavinius: „gelžkelio vagono ratas, kurio ratlankis yra 22352 milimetrų ilgumo, apsisuka 290659 kartus“ (psl. 4) arba „Kazbėkas yra šešios dešimtys penki šimtai ir keturios dešimtys dvi pėdos aukštumo“ (psl. 4). Sudėties, atimties ir t. t. skaičiai, tų veiksmų uždaviniai, duodami tuoj pradžioje su *visokiais* skaičiais: uždavinynas skiriamas, matyti, ne pradedamosioms mokykloms. *Terminai* vartojami įprastiniai.

Uždavinyno autorius antraštėje nepasakytas. Vadovėlis bus verstas daugiausia iš rusų kalbos: jis labai panašus į tuos uždavinių rinkinius, kurie buvo vartojami pirmiau rusų mokyklose aritmetikos pamokoms. Uždavinių rinkėjo ar vertėjo labai dažnai operuojama „pasiuntiniais“, „geležinkelio traukiniais“; vietų ir stočių vardai tuoj imami *įvairiausi* — Paryžius, Strasburgas (3), Maksva (9, 13), kelias tarp Maksvos ir Vitegros (9), Tobolskas ir Tomskas (13), Vyšnių Voločka ir Maksva (13), Maskuva, Tvėrė, Mikalojaus geležinkelis (34)... Matai su saikais vartojami vadovėliui mišrai — metriniai (*decimetrai, kilogramai*...) ir rusiniai (*latai, verškai, zalatnikai, dalios*). Nesuprantu, kam čia duoti šiuo metu tie nežinomi mums ligi šiol, jau išeiną dabar ir kitur „iš mados“ „latai“ su „zalatnykais“ ir „daliomis“. Uždavinynas, šiaip ar taip, nėr atsidėjus lietuvintas.

Uždavinyne, tiesa, yra kiek „lietuvinimo“ pažymių. Taip antai, pasakoma vietomis, kad „pilnai 571 kibiro *statinei* vandeniui išlieti pastatyta du vandens trauktuvu nelygaus smarkumo“ (34), arba kad „rytą 9 val. 15 min. išeina iš *Šilėnų* į *Vilnių* keleivių traukinys“ (68), — bet tie lietuvinimai vis delto nepaverčia uždavinyno gyvu mums dalyku: tokios didumo *statinės* mums beveik nesuprantamos ir, antra vertus, tikrai žinome, jog iš *Šilėnų* traukiniai neina į *Vilnių*. Kodel *mūsų* uždavinyno autorius neima savo reikalui pavyzdžių iš to, kas tikrai atsitinka arba yra *mūsų* pačių gyvenime? Uždavinyno autoriaus nepasirūpinta ar neturėta laiko pasirūpinti, kad jo uždaviniai ir savo turiniu būtų įdomesni mokiniui, tų uždavinių sprendėjui.

Šis aritmetikos vadovėlis, Šviet. Ministerijos išleistas, galėjo būti ir geresnis; joj pačioj yra nemaža pratusių matematikos mokytojų, žinomų to dalyko m ū s ų specijalistų.

R. J.

[1922 m. „Lietuvos Mokykla“ vasario ir kovo mėn., psl. 67].

Nauja Draugija.

Tos draugijos dar nėra Lietuvoje, nors naujam mūsų gyvenimui ji labai reikalinga. Ji bus įkurta, kai tikrai atsiras Lietuvoje paslankesnių, labiau susirūpinusių mokyklos dalyku pedagogų.

Pašaliečiui pedagogui, vokiečių arba anglų mokytojui, sunku būtų ir suprasti, kodel neturime ligi šiol tokios draugijos savo krašte.

Šituo straipsniu raginu mokytojus ją įkurti.

Karo metu pradėjo eiti Kaune „Lietuvos Mokykla“, skiriama, kaip dabar yra sakoma, „auklėjimo, mokymo ir mokyklos organizacijos reikalams“. Laikraštyje pasirodo straipsnių, kur kalbama ir apie šių dienų mokyklos vadovėlius, apie jų gerumus ir negerumus, bet tų straipsnių pasirodo tiktai a t s i t i k t i n a i, retkarčiais, nedaug, ir jais paliečiamas tiktai r e t a s dabartinių mūsų mokyklų vadovėlis. Apie v i s u s v a d o v ė l i u s, kurie vartojami mūsų mokyklose, apie jų gerumus arba negerumus, nėr kalbama laikraštyje: daug ir vadovėlių, vartojamų mokykloje, apie kuriuos laikraštis tyli, ir tiek. Apie tuos vadovėlius kalbama tik tiek, kiek apie vieną kitą vadovėlį kas parašo laikraščiui. Reikalingumo kištis į mokyklos vadovėlių reikalą, į v i s u s mokyklos vadovėlius, laikraštis vis dar nemato. Mokytojai, apskritai imant, tie mokytojai, kurie skaito laikraštį, dar nesidomi, tur būt, vadovėlio dalyku, bent rimtai nekalba apie jį laikraštyje. O vadovėlių, kaip sau norite, mokykla turi visokių — kiek geresnių ir labai netikusių; daugeliui dalykų ir visai nėra vadovėlių. Audėjai (mokytojai) daug ką ir be staklių turi tuo tarpu austi...

Vadovėlius pasirenka mokyklai dažniausiai pats mokytojas, paskirtas į mokyklą ir turįs, žūt būt, apie juos skubotai spręsti; mokytojui dažnai padeda, žinoma, vietos knygininkas, tų vadovėlių platintojas. Turi reikšmės šiuo reikalu, rodos, ir instruktoriai, mokytojų patarėjai, bet ir tie... labai į v a i r i a i žiūri į vadovėlių dalyką.

Be „Lietuvos Mokyklos“, eina dabar ir kitas mokytojų laikraštis — „Mokykla ir Gyvenimas“. Apgraibomis kartais ir čia pakalbama apie vieną kitą mokyklos vadovėlį. Bet laikraštis, kiek matyt, nenoromis apie juos kalba. Laikraščio pirmajame puslapyje pirmiau buvo sakoma, jog jis skiriamas „p e d a g o g i j o s, mokslo ir mokytojų profesijos reikalams“, bet dabar, šių metų pirmajame numeryje, jau pasakyta tiesiai, jog jis tėra „Lietuvos Mokytojų Prof. Sąjungos mėnesinis laikraštis“.

Pernai ar užpernai, kiek atsimenu, vienas mokytojas buvo pradėjęs kalbėti laikraštyje, jog svarbu ne vadovėlis mokyklai, jog vadovėlis nesvarbu darbe, jog del vadovėlių neverta esą nė burnos sau aušinti laikraštyje. Kitos nuomonės niekas, rodos, ir neišreiškė: su tuo lyg sutiko skaitytojai, pasitenkinę ta v i s ų ž i n o m ą j a nuomone, jog „g e r a audėja ir tvoroj suaudžia“, jog g e r a s mokytojas ir be vadovėlio išsivers mokykloje. Kitas mokytojas ten pat, kaip ir suprasdamas, jog „g e r i linai moko verpėją, geri miltai — kepėją“, jog geri vadovėliai ir mokytoją pamoko, neatmeta, matyti, ir gerų vadovėlių reikalingumo, tik sako, kad toks vadovėlis esąs reikalingas ne tiek mokiniams, kiek patiems mokytojams.

Šiaip ar taip, vadovėlių dalykas svarstomas ir čia („Mok. ir Gyv“.), kaip sakiau, nenoromis: kas ir kaip tikrai yra reikalinga padaryti, kad mokykla turėtų vadovėlių, reikalingų mokiniams arba mokytojui, apie tą dalyką ir čia beveik visai nėra kalbos arba kalbama tik atsitiktinai, pati „Sąjunga“ galvos sau tuo reikalu nesuka, ir mokytojai, suvažiavę į „Sąjungos“ susirinkimus, tuo, rodosi, nesidomi, nieko spręstinai nesprendžia ir... nieko nepadaro: kokio organo „Sąjungoje“, kurs tuo rūpinasi arba turi rūpintis, man rodosi, nėra. „Sąjungos“ laikraštis nevadovauja šituo reikalu mokytojams. „Švietimo Darbas“ apie tą dalyką irgi tik atsitiktinai pasikalba savo skiltyse. Mokytojai, susidūrę su vadovėlių reikalu, turi verstis kaip tinkami: skiriamuose mokyklai laikraščiuose reikalingų tam gyvajam mokyklos dalykui patarimų — šių dienų vadovėlių įvairumoje — veltui ieškotų mokytojas, kurio darbui reikalingas ir geras vadovėlis, — o tų ieškotojų mokytojų tarpe, tikrai žinau, yra labai daug Lietuvoje.

„Mokykloje ir Gyvenime“ kiek laiko buvo imta lyg kalbėt daugiau apie dabartinių a b ė c ė l i ų gerumus ir negerumus: vienus abėcėlių vadovėlius laikraštis lyg gyrė ar gynė,

kitus peikė, arba recenzentai del jų barėsi su autoriais (nieko čia pikta, žinoma, nėra — geriau b a r t i s del tų vadovėlių, nekaip tylėti apie juos, mostelėjus ranka). Bet ir tas darbas buvo ar yra dirbamas laikraštyje nerimtai: del daugelio vadovėlių visai nutylima, kaip nutylima ir del J. M u r k o s vadovėlių (šio autoriaus ypačiai daug rašoma mokyklai vadovėlių ir tuose jo raštuose nemaža yra ir gerintinų ar taisytinų dalykų); pasirodžius A š a k a i č i o abėcėlei, buvo pasakyta tiktai (pernai), jog ji yra „vienintelis mūsų kalba pradžiamokslis, kurio mokiniai pirmiau pažįsta rašytas raides, o paskui spausdintas", ir pažadėta apie tą abėcėlę „pakalbėti plačiau kitą kartą" (Nr. 8—9). To „platesnio pakalbėjimo", atidėto „kitam kartui", vis dar nėra...

Pernai „Pirmajame Lietuvos Mokytojų Kongrese" (Kaune) V. Čepinskis skaitė apie „Mokyklos Skyrių Lietuvos Respublikos Konstitucijoje" (Nr. 6—7). Kalbėdamas tenai apie Lietuvos u n i v e r s i t e t ą (toje konstitucijoje), autorius sakė, tarp kita ko: „Be to, universitetas padeda ruošti ir tobulinti mokymo vadovėlius ir mokslo populiarizacijos leidinius." Referato autorius teikė ten savo projektą mokyklų skyriui toje konstitucijoje. Norėdamas, kad įdėtasis šitos vietos pasakymas rastų sau vietos konstitucijos straipsniuose, autorius turėjo galvoje, kalbant jo referato žodžiais, „vadovėlių gaminimą ir tobulinimą". Tame pat referate jis pasiaiškindamas dar sakė:

„Vadovavimą tame švietimo reikale privalo paimti į savo rankas u n i v e r s i t e t a s. Pradedamųjų ir aukštesniųjų mokyklų mokytojai, kurie imsis vadovėlių ruošti, turi gauti iš universiteto reikalingų nurodymų ir patarimų. Be to, universitetas turi kontroliuoti vadovėlius ir daboti, kad jie neatsiliktų nuo mokslo bėgio ir augimo, kad jie būtų papildomi ir pataisomi sulig naujų mokslo išradimų ir pažiūrų."

Man čia ypačiai svarbu, kad autorius išranda, jog m o k y k l o s v a d o v ė l i a i s m u m s t i k r a i r e i k i a r ū p i n t i s, V. Čepinskis dabar, ir universitete būdamas, tikiuosi, tuo dalyku rūpinsis. Autoriaus turėta galvoje, man rodos, kad Lietuvos universitete bus skaitomi ir pedagogijos dalykai, kad jame bus ir žmonių, kuriems rūpės mūsų mokyklos dalykai ir kurie tikrai nusimanys apie juos ir galės sąžiningai ir mokamai tarti del jų, kur reikiant, autoritetingą savo žodį. Jei to dar nėra, universitetas, reik tikėtis, sutvirtėjęs pasistengs, kad

ir Lietuvos mokykla daug ką pelnytų iš jo šituo atžvilgiu. Reikėtų, žinoma, kad ir visuomenė tuo tikrai rūpintųsi, šiaip... gali maža čia būti naudos mokyklų vadovėliams: mūsų mokslo žmonės šiuo tarpu ir be to daug turės sau darbo universitete.

Baigiu savo straipsnį. Iškrypęs ligi šiol iš vagos, kalbėsiu dabar, straipsnio gale, tiktai apie tą naująją draugiją. Kreipiuosi šiuo straipsniu į mūsų mokytojus ir mokyklos laikraščius, į dirbančius ir nedirbančius mokyklose mokytojus, į mūsų universitetą (ne į vieną kurį jo fakultetą), į susirūpinusius mokykla žmones: sudarykite netrukus pedagogų draugiją, kuri ims kaip reikiant ir mokamai spręsti apie pedagogijos dalykus, rūpinčius mūsų mokyklai, — jų yra devynios galybės, — ir tarp ko kita apie mūsų mokyklos vadovėlius — apie turimus ir neturimus — ir nusprendusi ką tikrai gera mokamai ir tikrai vykdys Lietuvos gyvenime. Kol tos draugijos nėra, pradėtu čia kalbėti reikalu turėtų labiau susirūpinti „Lietuvos Mokykla“ ir „Mokykla ir Gyvenimas“. Universitetas, sutvirtėjęs ir įsigalėjęs, čia irgi tars kiek vėliau galingąjį savo žodį.

Mūsų mokyklų vadovams, jos darbo žmonėms, del šito dalyko tikrai reikėtų sukti sau galva dabar pat, neatidėliojant, nieko nelaukiant. Mokytojus prašau šitą dalyką tikrai turėti galvoje: Lietuva tiek tebus tvirta ir laiminga, kiek rimta ir gera bus jos mokykla. *Rygiškių Jonas.*

[1922 m. „Lietuvos Mokykla“ balandžio ir gegužės mėn., psl. 151—153].

Del dviejų chrestomatijų.

Mokytojai, kurie naudojasi mokykloje skiriamomis kalbos mokslui chrestomatijomis ir gali duoti tolesniems jų leidimams savų pastebėjimų, beveik nieko nesako pedagoginėje mūsų literatūroje nei del P. Klimo „Skaitymų“ nei del „Vargo Mokyklos“. Abiejų tų chrestomatijų autoriai nedirba šių dienų mokyklose — patys negali iš savo praktikos įgyti kokių savų pastebėjimų tolesniems abiejų tų chrestomatijų leidimams. Tas mokytojų tylėjimas šiuo tarpu nieko gera nelemia lietuvių kalbos mokslui, einamam vidurinėse mūsų mokyklose. Gaila!

Šiuo straipsneliu kreipiuosi atsidėjęs į kalbos mokytojus, prašydamas duoti savų pastebėjimų ar patarimų del abiejų tų

chrestomatijų pedagoginiuose mūsų laikraščiuose arba tiesiog nukreipti tuos savo pastebėjimus į pačius tų rinkinių autorius.

Pastebėjimai, apie kuriuos čia kalbu, gali būti labai įvairūs. Mokytojai, kurie turi darbo su tomis chrestomatijomis mokyklose, labai gerai padarytų davę atsakymų iš savo pastebėjimų bent į šiuos klausimus: kurie tų chrestomatijų straipsniai jų visai neskaitomi su mokiniais? Kurie tų rinkinių straipsniai yra išmestini tolesniuose jų leidimuose? Kurios rūšies straipsnių dar ypačiai stinga abiem chrestomatijom — tiems skaitymams, kurie mokytojo skaitomi ir tiriami su mokiniais per lietuvių kalbos pamokas vidurinėse mokyklose? Mokytojas kalbėtų savo pastebėjimuose apie tą chrestomatiją, katra jis naudojasi mokykloje, dirbdamas kalbos mokslo darbą su mokiniais. Patys tų chrestomatijų autoriai, turėdami prieš akis bendrą kalbos mokslo reikalą, galėtų irgi duoti pastebėjimų.. del savo d r a u g o darbo: apie s a v o darbą jie patys galėtų ir tylėti šiuo tarpu. To prašau savo ir P. Klimo vardu.

J. J a b l o n s k i s.

[1922 m. „Švietimo Darbas“ N 1—2].

Vadovėlis ir mokytojas.

Viename mokytojų laikraštyje radau kartą tokių pasakymų: „Be reikalo mes taip rūpinamės vadovėliais. Svarbu ne vadovėlis, bet mokytojas mokykloje. Mūsų mokyklai reikia ne gerų vadovėlių, bet gerų mokytojų. Pats vadovėlis yra visai nesvarbus dalykas.“

Gal kiek klystu, gal ne visai tiksliai pasakau straipsnio mintis, bet ir meluoti čia nieko nemeluoju.

Mokytojas, kurs taip kalbėjo savo laikraštyje, turėjo galvoje, tur būt, priežodį: „gera audėja ir tvoroj suaudžia“. Bet tas mokytojas gerokai klydo.

Rusuose, kur dabar nėra naujesnių vadovėlių, — ten spausdinami tik naujosios politikos dalykai, — valdžios žmonės, nieku versdami tą vadovėlių stoką ir varydami toliau, žūt būt, tą politiką, žinoma, turi dabar sakyti, kad gerų vadovėlių neturėjimas mokykloje yra menkniekis, del kurio neverta nė kalbėti, kad reikia Rusams ne vadovėlių, bet mokytojų... Kad taip kalbėtų Rusuose valdžios žmogus, man būtų suprantama, bet toks tvirtinimas dabar Lietuvoje yra, mano supratimu, didžiausias vienašališkumas. Žinoma, g e r a audėja ir tvoroj su-

audžia, bet geromis staklėmis ji dar geresnį audimą išaustų. Gero audeklo dar niekas nėr tvoroj suaudęs. Ir vėl, mums mokytojams, rūpi ne bet kaip mokyti, bet gerai mokyti ir gerų vaisių susilaukti iš savo darbo — sau ir mūsų visuomenei.

Vadovėlis mokyklai, žinoma, visko neatstos, mokytojo nepavaduos, bet tvirtinti, kad jis yra niekis, kad svarbu tik gerų mokytojų turėti mokyklai, šiuo metu yra lyg kokia nesąmonė. Taip tvirtinti apie vadovėlio nesvarbumą gali tik toks mokytojas, kuriam ir pats mokyklos darbas nedaug terūpi. Tos keistosios nuomonės reiškėjui reikėtų žinoti ir tai, jog „geri miltai moko kepėją, geri linai verpėją“, jog geromis staklėmis lengviau yra suausti audimas, jog iš gero vadovėlio lengviau mokyti, jog geras vadovėlis palengvina ir pačiam mokytojui darbą mokykloje... Taigi dar kartą tvirtinu seną savo nuomonę: reikia rūpintis, kad mūsų mokykla tikrai susilauktų netrukus visai gerų vadovėlių.

Mokyklai reikalingas, žinoma, ir geras mokytojas. Tuo rūpintis reikia būtinai. Bet niekinti, tuo rūpinantis, „gerų staklių“ reikalingumą geram audeklui, tą reikalingumą nieku versti — gali tik visai neakylas žmogus arba toks mokytojas, kuriam del kitų galvos neskauda, kuris ties savim težiūri.

Mokytojas, išreiškęs spaudoje tą keistąją savo nuomonę apie vadovėlių nesvarbumą mokyklai, yra po kiek laiko pasakęs kitame mokyklos laikraštyje, kad vadovėlius netrukus rašysią, mokytojo padedami ar pamokomi, jau patys mokiniai, nebe mokytojai, kad to laiko ir aš dar galįs sulaukti. Ir su tuo negaliu sutikti. Mokytojas, kuriam nesvarbu vadovėlio gerumas, kurs ir pats, gali būt, nemoka ar nesugeba vadovėlio parašyti, — kaip jis mokys to darbo savo mokinį? Kaip gi galės aklas aklam kelią rodyti, kaip gi aklas aklo kelio klausis?! To galėtų pamokyti mokinį, jei tat tikrai galimas daiktas, tiktai labai retas mokytojas. Bet kur jų yra? Jei kas žinot, patarkit, parsigabensim: tegu moko to darbo mūsų mokinius!

Tvirtą tiltą per Nemuną dar ilgai statys, man rodosi, ne patys darbininkai, inžinierio padedami, bet inžinieriai su tais darbininkais — tie inžinieriai, kurie tikrai nusimano apie tą darbą. Taip pat bus labai ilgai, tur būt, ir su vadovėliais, skiriamais Lietuvos mokyklai.

Pedagogas ir dabar, rašydamas mokyklai vadovėlį, tariasi su mokiniais ir nemokiniais: jis žiūri arba turi žiūrėti, kas tinka

mokiniams ir mokyklai, tariasi apie tą dalyką su draugais, su pedagogija, su sveiku savo ir kitų protu... To pasitarimo turėtų, rodosi, tuo tarpu ir užtekti jam: už paties vadovėlio gerumą ar negerumą turės visada, bent labai ilgai, atsakyti ne mokiniai, bet mokytojai, tų vadovėlių autoriai. Tik žiūrėkime, kad tie autoriai, rašydami vadovėlius, tikrai tartųsi su pedagogijos mokslu ir su tuo, ką mūsų visuomenės balsu ar visuomenės reikalu kartais vadiname. Šiaip ar taip, reikalaukime ir toliau, kad mūsų mokykla turėtų ir gerų vadovėlių savo reikalui. Ir tuo rūpinkimės pirmiausia mes patys.

Žinoma, pats vadovėlis dar neišganys mūsų mokyklos: reikia, būtinai reikia ir gerų, mėgstančių savo darbą mokytojų, atsidavusių tam darbui žmonių, — švieskimės, rūpinkimės tuo mes patys pirmiausia, surūpinkime tuo ir mūsų visuomenę!

[1922 m. „Švietimo Darbas" N 1—2]. R. J.

J. Murka. *Vaikų Darbymečiui.* Pirmoji dalis. Knygos I-jam pradžios mokyklos skyriui. Trečioji laida (psl. 1—180). „Švyturio" bendrovės leidinys. Kaunas (Vilnius), 1921 m. Spausdinta Tilžėje. Leidinio kaina nepažymėta. [25]

Leidinys skiriamas pirmiesiems mokslo metams — tiems metams, kuriais vaikai ir abėcėlę eina mokykloje.

Autorius savo prakalbos žodyje pataria mokytojui neiti pirmaisiais metais su vaikais sunkesnių dalykų, tų dalykų, kurie tik protą gali vaikui „išdžiovinti sausomis žiniomis". „Vaikai geriau tesilavina, tekuria (tuo tarpu) vaizdus, o didesnių mokslinių dalykų paskui ras," — sako ten autorius pasiaiškindamas. Tame pat žodyje pasisako autorius duodąs rinkinyje betgi ir rimtesnių dalykų vaikams, bet tik tokių, kurie jiems „prieinami ir galimi tuojau išmokti, kad paskui nebereikėtų apsistoti".

Tą dalyką turėdamas galvoje, autorius duoda rinkinyje nemaža dainelių, žaislų, pasakų, trumpučių apsakymėlių, pasakėčių, aprašymų, tam tikrų pamokymėlių iš tos srities dalykų, apie kuriuos turi ar gali kalbėti mokytojas su vaikais pirmaisiais metais.

Savo skaitymus autorius dalija į penkis (I-V) skyrius, nors tų skyrių skirtumai, būdami autoriaus nepaaiškinti, bus mokytojui, man rodosi, ne visai suprantami.

Rinkinėlis, apie kurį čia kalbėsiu, yra gana plačiai, rodosi, vartojamas mūsų mokyklose. Aš būsiu čia „vienašalis“: kalbėsiu tiktai apie tuos rinkinėlio dalykus, kurie yra dar taisytini, mano supratimu, tolesniems leidimams.

I. Atskirus savo rinkinio straipsnius autorius pradeda d a i n e l e (ar dainelės skeliaudra): „Oi niekur nėra tokio dvarelio, kaip tik mano tėvelio: sidabro durys, ąžuolo grindys, veidrodiniai langeliai“ (4), ir tuoj po jos duotas rinkinyje (4) ne visai paprastas trobos vidaus p a v e i k s l ė l i s, kurį turi mokiniai apsakyti ir sulyginti su savo tėvų troba. Ar toks dalykas tinka pirmojo vaikų rinkinėlio pradžiai — šiek tiek abejoju.

D a i n ų toliau yra daugiausia paskutiniuose trijuose skyriuose. Man rodos, ne visos jos tinka pradžios rinkinėliui (plg. 27, 55, 65, 70, 76, 83, 102, 122): tam tikro amžiaus žmonės daineles *dainuojamas* tesupranta, ir tik tam tikru laiku, — jos čia duodamos 7—8-jų metų vaikui, dirbančiam mokykloje. Antra vertus, ne visos jos gali ką suprantama pasakyti vaikui tuoj po abėcėlės; be to, kai kurios dainelės čia labai ilgos ir, galima sakyti, tuščios (65, 70). Ir š o k i s žmogui ne visada turi reikšmės: žmonės šoka tik tam tikrai nusiteikę, kuo džiaugdamiesi ar būdami linksmi; ir d a i n a s žmonės ne visada dainuoja. Yra čia dainelių, kurias tik piemens g a n y d a m i dainuoja („ralio ėsk, karvyte, po dirvonėlį, valio, nešk pienelio po ąsotėlį. Man karvytė š i r m a (?), duos pienelio pirma“, 83), arba kuriose nieko t i k r a nepasakoma paprastam s o d ž i a u s v a i k u i („O nėra niekur tokio dvarelio, kaip tik mano tėvelio: m u r m u l o sienos, d e i m a n t o langai ir s t i k l i n ė s durelės“, 102). Kaip gi jas dainuos ar tik skaitys dėmėdamasis atskirtas nuo dainų srities m a ž a s m o k i n y s?! Vaikas iš jų gali be reikalo gauti tik supratimo apie mūsų dainas, kad jose nieko nėra teisybės, kad jos tėra vieni niekai arba melai, — o to reikėtų vengti.

Duodamas vaikui lengvų gyvesnių dalykėlių, autorius be reikalo kiša į rinkinį ir tokių e i l ė r a š č i ų, kurių negalės gerai suprasti vaikas, tuoj išėjęs abėcėlę. Tokiais eilėraščiais laikau bent šiuos rinkinio dalykėlius: ***Žiemos naktis*** (44), ***Praeis šaltoji žiemužėlė*** (45), ***Pavasario naktis*** (88), ***Ačiū Dievui*** (101), ***Bijūnai*** (118), ***Laukuose*** (119). Tų eilėraščių kai kuriais nesigrožės ir dabartiniai poėtai, atsiradę vaikų būrelyje (118...);

sakymas viename eilėraštyje (101) „ir už garbę didžiavyrių ačiū, ačiū!“ vaikui, neturinčiam arba negalinčiam turėti apie juos ir jų garbę supratimo, bus tik tušti žodžiai, nieko nepasaką nei širdžiai nei protui. Viena eilėraštinė dainelė įdėta ir į šiaip skaitymus (žr. *Petrikė vakarą, 23),* bet tą (Miglovaros) dainelę vargu supras šio rinkinio mokiniai: ji ne to amžiaus vaikų dainuojama.

Vis delto, ir pirmaisiais metais reikėtų kalbėti su vaikais mokykloje daugiausia apie įmanomus jiems dalykus, duodančius dvasios peno ir tolesniam tų vaikų gyvenimui. Su dainelėmis ir eilėraščiais autoriui patarčiau toliau atsargesniam būti.

II. Tarp 148 rinkinio straipsnių ir straipsnelių randame čia, ypačiai skaitymų pradžioje, nemaža vadinamųjų žaislų, kuriuose vaikai žodžiais ką operuoja (tiems žaislams). Tarp tokių žaislų yra čia: *Šarka* (10), *Muzika* (11), *Avis gano* (13), *Ropę rauna* (14) ir vienas „žmonių kūrybos“ dalykas, pavadintas „Katyte“ (48). Toki dalykai, kad ir turi daug reikšmės mokykloje, bet skaitymų rinkinėlyje, einamame tuoj po abėcėlės su vaikais, jie lyg netinka. Mokykloje vaikai ne tiktai skaito, galvoja, dirbdami su mokytoju, bet ir pažaidžia; taip, sutinku su tuo, bet autorius vis delto geriau būtų padaręs sudėjęs tokius dalykus į atskirą rinkinėlį, skiriamą vaikų áuklėtojams ir mokytojams.

Čia neiškenčiu nepažymėjęs, jog J. Murka savo rinkinėliu stengiasi duoti, rodosi, drauge ir vadovėlį mokytojui, áuklėjančiam mokyklos žmogui ir einančiam su mokiniais gimtinės mokslą. Autoriaus norėta, rodosi, labai daug apžioti. Ar mokytojai sugebės kaip reikiant naudotis šituo vadovėliu tiems reikalams — abejoju.

III. Rinkinio ir pasakos ne visos, man rodosi, tinka pradžios vadovėliui. Rinkinio pradžioje yra viena latvių pasaka („Žynė“, 15), paskui toliau duotos keturios Mamino Sibiriako pasakos (34, 35, 36, 37) ir tiktai po jų eina penkios mūsų pačių pasakos (57, 75, 94, 95, 96). Pasaka „Gužutis ir gervė“ (94) šiam rinkiniui, tur būt, netinka: vaikai nesupras, kodel čia vienas peršasi, antra kratosi, atsisakinėja ir vis gailisi; pagaliau piršlybų dalykai tokiems vaikams yra dar labai svetimi. Pasakos „Keleiviai“ (95) irgi nereikėjo, man rodosi, čia dėti: ką galės del jos pasikalbėti su mokiniais mokytojas? Pasaka „Sene-

lis ir Senutė“ (96) yra, rodosi, tiktai tušti, neįdomūs vaikams „plepalai“: jie kokio gilesnio ir geresnio įspūdžio irgi nepadarys auklėjamiems pirmųjų metų vaikams. Daugumas pasakų (15, 94, 95, 96, 34, 35, 36, 37) beveik nieko neduoda šiam rinkinėliui; M. Sibiriako pasakoms, tinkančioms kitam reikalui, irgi neskirčiau vietos pirmajame vaiko rinkinėlyje.

IV. Vadovėlyje yra ir šešios pasakėčios: *Senutė ir vištelė* (63), *Antis ir mėnuo* (64), *Paklėčio pelė* (69), *Lapė* (91), *Gervė ir gandras* (93), *Žvejys ir žuvytė* (129). Beveik visų jų turinys ir pamokymai bus neįkandami vaikams. Iš „Senutės ir vištelės“ vaikas galėtų tiktai pasimokyti, kad vištų nereik dedant lesinti: jos gilesnis pamokslėlis vaikui bus visai nesuprantamas. Pasakėčia „Antis ir mėnuo“ niekam nieko nepasako: tokios kvailės anties, „mirštančios badu“ iš gėdos ar baimės, ir tokio kvailo, žinoma, žmogaus niekur nerasi Lietuvoje, — ir kas ja, ta pasakėčia, tikrai pasakoma vaikui?! Ir del „Paklėčio pelės“ sunku bus kas įmanomai paaiškinti pirmojo skyriaus mokiniams: kokio dvasios peno jie neturės iš to taip nepaprasto pelių pasielgimo. Ar „Lapės“ pasakėčia duoda ką įmanoma mažam vaikui — tenka irgi kiek abejoti. Ūkininko pamokomas sakymas: „Su gervėmis sugavau, sykiu su jomis ir papiausiu“ (93) irgi nieko tikrai įmanoma ir pamokoma neduoda vaiko širdžiai: netyčia pakliuvęs su vagimi žmogus negi gali būti baudžiamas už vagių darbą! „Žvejo“ pamokymas (129), kad „kvailas tas, kas didelės naudos laukdamas, mažą pro šalį leidžia“, visai nesutinka su tuo, ką mums duoda piliečių gyvenimas: mažos žuvelės naikinti netinka, to ir krašto ūkis reikalauja. Kam čia duota tokia „pasakėčia“?

Autoriaus rinkinys, jei šitų šešių pasakėčių nebūtų jame, nieko del to nenustotų.

V. Autorius gerokai pagalvojęs turės, man rodosi, ir pats suprasti, jog daug čia yra ir kitų straipsnelių išleistinų ir taisytinų tolesniems leidimams. Rinkinyje, mano supratimu, tikrai yra tokių straipsnelių, kurie toliau galėtų būti ir kitais pakeisti. Neturėdamas darbo mokykloje ir todel nutolęs nuo gyvesnio šių dienų mokyklos reikalo, — galiu ir klysti gerokai, — pažymiu čia tiktai kelis tos rūšies straipsnelius (a—k):

a) Autorius, davęs tiktai vieną latvių pasakėlę (15), deda į rinkinį straipsnį (22), kur motutė aiškina savo vaikui pasakos reikšmę ir ragina jį pasakas skaityti. Nieko ten

(22), rodosi, neišaiškinta įmanomai vaikams: jie ir neraginami klauso noromis pasakų, jas kur sugriebę ir skaito. Kad autorius, davęs vieną kitą lietuvių pasakėlę, būtų ėmęs tikrai aiškinti jų kilmę ir reikšmę vaikams, nieko del to pasakyti negalėčiau, — bet toks aiškinimas vis delto netiktų, man rodosi, pačiai mokslo pradžiai.

b) „Šližikų“ straipsnis (41) visai netinka šiam rinkinėliui: Vincukas neleidžiamas ištraukia patikusį jam karštą šližiką, spaudžia tą šližiką „rankove į pilvą“, suima pagaliau į sterblę ir, atsigulęs paskui į lovą už motutės pečių, gardžiai „vėto savo imtinę“... Tokiais straipsneliais, dedamais į pirmąjį vaiko rinkinėlį, autorius ar tik „nedžiovins“ pats nenoromis vaiko proto ir grožio jausmo?!

c) „Eglutė“ (43), dramatizuotinė rinkinio pasaka, man rodos, irgi netinka tiems vaikams, kurie mokosi tik pirmajame pradžios mokyklų skyriuje.

d) „Onytės sapnas“ (71) argi čia turėtų rasti sau vietos? Toks ilgas dalykas galėtų ir turiningesnis ar pamokomesnis būti vaikui.

e) Tokie straipsniai, kaip „Pavasario pradžia“ (78) arba „Žvirblis pavasarį“ (79), yra tikrai geri dalykai, bet jie skirti reikėtų vadovėliuose ne pirmajai mokslo pradžiai.

f) Straipsniui „Katras gudresnis“ (97) nemokėčiau nė aš, senis žvirblis, duoti tinkamą atsakymą: tikrai nemokėčiau pasakyti, katras ten gudresnis, Antanas ar Laurukas.

g) Straipsnyje „Petrelė“ (111) Onytė pamoko Julytę, kad „Dievo karvelė (petrelė)“ esanti ne „vabalas“, ir Julytė, taip pamokyta, tuoj nori bėgti jai atnešti „duonytės su sviesteliu“. Juk petrelė, toji Dievo karvytė, tikrai yra vabalėlis, — kodel ji straipsnyje vadinama primygtinai „ne vabalu“? Argi mūsų vaikai tikrai ieškotų tokiems vabalėliams „duonutės su sviesteliu“? Onytė pamoko ten Julytę, kur ir kaip gyvena petrelė, ir ji, toji mokytoja, nei šį nei tą pasako apie tą „nevabalą“. Lyg ne viskas sutinka.

h) Del straipsnio „Žirgelis“ (126) nesuprantu, ką galėtų mokytojas kalbėtis su pirmojo skyriaus mokiniais pradedamojoje mokykloje ir ką jis jiems gera ar pamokoma išaiškintų.

i) Rinkinyje yra ir šiokių straipsnių: „Vienmečiai, dvimečiai ir daugmečiai augalai“ (121), „Ką duoda mums augalai“

(124), „Žmogaus bičiuliai ir priešininkai“ (143). Autorius duoda jais mokiniui lyg atsakymų į klausimus: kurie augalai ilgiau, kurie trumpiau gyvena? ką naudos turime iš savo augalų (medžių, javų, daržovių, žolių...)? kurie gyvuliai naudingi mums, kurie žalingi?.. Argi ne geriau būtų duoti rinkinėlyje tam tikrų straipsnelių apie vieną kitą gyvį arba augalą ir tik po jų arba del jų kalbėte pasikalbėti su vaikais apie nepaliestus straipsniuose įvairius kitus tos rūšies dalykus, arba laukti iš pačių vaikų tų pastebėjimų, jų pačių įgytų arba įgyjamų iš gyvenimo? Autorius, kalbėdamas apie visokius gyvulėlius tam tikrame straipsnyje (143), kažin kodel nieko nesako apie kai kuriuos labai paprastus vaikams ir dažnai jų matomus paukščius (apie v a r n ą, š a r k ą). Straipsnis (143), taip parašytas, irgi netinka, man rodos, tam rinkinėliui, kurs skiriamas I-jam pradžios mokyklos skyriui; jis, geriau parašytas, tiktų, rodosi, tik m o k y t o j o vadovėliui.

k) Straipsnyje „Garai“ (134) Kaziukas klausia Onytę, kas yra garai; Onytė jam aiškina, kad tie g a r a i esą „nuo šilčio suskydęs g a r a i s vanduo“. Tas „paaiškinimas“ bus, mažų mažiausia, nesuprantamas pačiam klausiamajam. Aiškinta, bet, man rodos, neišaiškinta vaikui ir rūko arba lietaus atsiradimas (135): autoriaus lyg pamiršta, jog turima čia reikalo su vaikeliu, išėjusiu tiktai abėcėlę.

VI. Vadovėlyje yra kiek ir sunkokų vietų (klaidų): autoriaus ne visada būta atsargaus, vietomis ir skubotai šis tas nusakyta — sakyta ir šiaip ir taip. Pats autorius kalbą, aišku, moka gerokai: jo kalbos ydas aiškinu tiktai jo paties neatsargumu ir kartais neapsižiūrėjimu (A—J).

A). Rinkinėlyje vietomis pasakoma:

1) Ne visi š i o s e k n y g o s e s u k r a u t i e j i raštai reikia klasėje skaityti (2). 2) Mokinių s a v a r a n k i š k a i s k a i t y t i e j i raštai reikia dar laikas nuo laiko klasėje tikrinti (2). 3) Ir čiulba... kvepia sodas per l i n k s m ą j ą m e d ž i a m s pavasario šventę (130). 4) M u m s b e l a u k i a n t — žiūrime beparvažiuoja visi trys (104). 5) K u r i ų ž a i s l ų mokate? (14). 6) Mokslinius dalykus t e g u t y r i n ė s vaikai savo laiku (2). J e i i š r a u s, tai žaislas pabaigtas (21). 7) Motutė v e r k i a u ž s a v o v a i k e l i u s (5). 8) P a s r u v o a n t s n i e g o pirmosios srovelės (102). 9) S e k m a d i e n y nueisiu

į bažnytėlę (33). Penktadieny ir šeštadieny kepė pyragus (104). Palaukit, aš sekmadieny jus nuvesiu į pievelę (157). Didžiajame šeštadienyje sesuo išėjo į bažnyčią (104). Pavakarį nustyplino gužutis (114). 10) Mielu noru eičiau (153). Tiktai jos (rupūžės) dėka aš myliu tėvelį gardžiais saločiais (137).

Čia, keliose rinkinio vietose, autoriaus taip sustatytuose sakiniuose, ne visai tinka, rodosi, įvardžiuotiniai dalyviai ir būdvardžiai (1—3), netinka ir padalyvis (4). Autoriaus lyg galvota ne visai lietuviškai, lyg stengtasi labiau svetimas tekstas pažodžiui išversti į lietuvių kalbą, lyg pamiršta, jog reikia su vaikais kalbėti paprasčiausiai, bet aiškiai ir taisyklingai.

Pats aš, nutoldamas kiek nuo paties teksto ir turėdamas reikalo su žmonėmis, nepratusiais reikšti savo mintis ilgesniais posakiais, linkęs būčiau kitaip pasakyti įdėtus aukščiau rinkinio sakinius. Šiam ir kitam reikalui, duodamas kiek kalbos patarimų vadovėlio autoriui, linkęs būčiau šiaip kalbėti pradžios vadovėlyje:

1) Ne visi šių knygų raštai (ne visi raštai, patekę į šitas knygas, sudėti į šitas knygas) reikia klasėje skaityti. 2) Pačių mokinių skaitymai tarpais (tam tikrais tarpais, kai kada) reikia dar klasėje tikrinti: mokytojas turi žiūrėti, ar mokinių gerai suprasti skaitytieji dalykai. 3) Ir čiulba... kvepia sodas pavasarį linksmojoje medžių šventėje (per linksmąją savo, per linksmąją medžių šventę). 4) Gi žiūrime (mes belaukdami žiūrime) — visi trys parvažiuoja. 5) Ar moki giesmių? Kurias tu giesmes moki? Aš moku tik šv. Jono giesmę. Kurie žaislai yra tau žinomi? (*žaislas* yra Spielzeug, игрушка). Ar moki žaislų? (*žaislas* yra ir Spiel, žaismas, игра). Kuriuos žaislus moki? (plg. „kurias tu giesmes moki?“). Ar jau moki rytojaus pamoką (gramatikos pamoką, gramatiką)? 6) Mokslo dalykus teeinie (teeina, tegu tyrinėja) vaikai vėliau, savo laiku. Jei išrauja... 7) Motutė verkia del savo vaikelių. 8) Pasruvo sniege (toj vietoje, kur tebėr sniego) pirmosios srovelės. 9) Sekmadienį nueisiu į bažnytėlę (plg. „ateik dieną, kitą dieną, šventą dieną, šventadienį“). Kur buvai aną šventadienį? Penktadienį ir šeštadienį kepė pyragus. Tas dienas nedaug tenu-

dirbot. Palaukit, aš sekmadienį jus nuvesiu į pievelę. Didįjį šeštadienį (?) sesuo išėjo į bažnyčią. Pavakare nustypino (nustyplino) gužutis. 10) Jį *su* džiaugsmu visi sutiko, *su* varpais, *su* didžiausiomis iškilmėmis išlydėjo. Ne savo valia jis taip daro. Mielai (labai mielai, su mielu noru) eičiau. Tiktai del jos (del jos darbo) gauna iš manęs tėvelis gardžių saločių (salotų), galiu duoti tėveliui valgyti salotų („vaišiname kuo, arba mylime kuo", rodosi, tiktai svečią).

Tarmėse ne vienaip šį tą pasakome, šiuo tuo skiriamės ir atskiruose pasakymuose (ir sintaksės atžvilgiu). Gali kuo skirtis ir mano tarmės ypatybės nuo to, ką čia duoda kalbėtaisiais sakiniais rinkinio autorius. Savo pasakymais aš čia, žinoma, dar nepasakau, jog taip tereikia reikšti, taisyklingai rašant vadovėlyje, pažymėtieji rinkinio sakiniai. Duodu čia tiktai kiek, gali būt, taisyklingesnių, lyg paprastesnių vadovėlio skaitytojui ir jo mokytojui pasakymų. Šio vadovėlio autorius, man rodosi, galėjo ir paprasčiau arba sklandžiau ką-ne-ką pasakyti vadovėlyje, jei būtų turėjęs prieš save, rašydamas vadovėlį, gyvą žmogų, mažą mokinį, nepratusį dar painiai reikšti savo mintis.

B). Dviskaita nyksta, matyti, ir mūsų kalboje, kaip ji yra išnykusi jau ir kitur. Šito vadovėlio autorius ją lyg gelbėdamas vartoja nei šiaip nei taip, labai nelygiai. Šit keli jo dviskaitos pavyzdžiai:

1) *Du oželiai* (71). Liemens *du vyrai* neapkabintų (160). Man ir Kazytei motutė davė po *du gražius margučius* (160). 2) (Buvo) *du juokdariu* (91). Ir daug metų gyveno *broliu* (93). Vieną kartą ėmė kalbėtis *broliu* (93). Taip *broliu* ir negalėjo susipykti (94). Pamatė, kaip *žariji dvi aki* į jį *žiūrinti* (92).

Žemaičiai ir, rodosi, Prūsų lietuviai dviskaitos lytis vartoja labai dažnai: buvo *du vyru, dvi mergi,* mačiau *du vyru, dvi mergi.* Mano paties tarmėje yra sakoma: buvo *du vyrai* (du *vyru),* atėjo *dvi mergos,* mačiau *du vyru, dvi mergas.* Bet tokio mišinio, kokį čia duoda dviskaitai rinkinio autorius, niekur, rodosi, nėra: niekas nesako „atėjo *broliu,* susipyko *broliu"* ir „atėjo *du broliai,* davė *du margučius".* Neturintiems savo tarmėje dviskaitai pagrindo arba nemokantiems jos vartoti nuosekliai — taip, kaip ji yra tikrai kur vartojama, reikėtų jos beveik vengti, bent pradžios vadovėlyje. Čia autoriaus būta neatsargaus.

C). Autorius ne visur laikosi vienos kurios pagrindinės tarmės vadovėlio kalbai; todel jo vadovėlio kalboje yra posakių, kurie lyg netinka viename straipsnyje arba yra negalimi, būdami suimti draugėn, rašomojoje kalboje. Ir šituo atžvilgiu turiu pastebėjęs kiek autoriaus nenuoseklumo. Autorius rašo:

a) U ž e i k *pas mane* (153), mėgino e i t i *pas Paugžlelį* (154) ir b) e i k geriau *į mane* (154). a) *Juodu* vežasi (29), eina *juodu* (88) ir b) susitinka *jiedu* katę (116). a) Per d v e j u s metus (143) ir b) auga *kelis* (= kelerius) metus (143); a) lietus *lys* (159) ir b) *bus; pietumis... pietais... pietai* (168).

Tos rūšies „klaidų“ yra betgi labai nedaug. Vadovėlyje, kurs skiriamas pirmajam kalbos mokslui, reikėjo čia ko v i e n a laikytis.

D). Ne visame rinkinėlyje autorius vartoja vienam reikalui tuos pačius žodžius. Rinkinėlyje rašoma:

1. Ožys *išsikabaravo* (72). 2. Ar *išsikabarosi* (73)? 3. Geriausias *draugas* (= šuo, 64). Žmonių draugas (= ežys, 149). 4. Žmogaus *bičiuliai* ir priešininkai (= įvairūs gyvuliai, 165). 5. Ima pūsti *balaną* (117). 6. Prismaigė *skalelių* (150). 7. Šiaurys vėjas *tvankas* ir upes tiltais išgrindo (36). Antis šaukia ančiukus į *tvankelę* (109). Atsidūrė *tvankos* pakraštyje (109). Antis nusivedė vaikelius į vidurį *tvankos* (109). 8. *Tvenkinyje* kurkia varlės (130); kerčioje — *tvenkinėliai* (133). Nusivedė Miką į *tvenkinį* (152).

Autoriaus čia pradėta vartoti žodžiai vienaip, toliau taisytasi. Mokslo vadovėlyje geriausiai tinka, rodosi, šiam reikalui: *išsikabaruoti, bičiulis, skala, tvenkinys,* arba *kūdra* („tvanka“ yra t v a n k u s, troškus, labai sunkus arba karštas o r a s).

F). Autoriaus kalboje yra šiek tiek rusicizmų (rusybių), imtų iš rusų tautosakos. Mano pažymėta:

1) Jonukas *ir* sako Antanukui (12). 2) Išeidama žynė *ir* sako (21). 3) Išlipusi *ir* sako (73). 4) Gužutis *ir* galvoja (116). 5) Musė *ir* prašos (147); žuvytė *ir* prašosi (150); kažin kas *ir* šaukia (118); Antanas *ir* klausia (120). 6) Simutis to *ir* telaukė (105). 7) Naktimis *taip ir* traukia miegas (95). Pirmųjų sakinėlių (1—6) jungtukas *ir* yra gana įprastas, rodosi, tiktai rusams su mūsų rytų aukštaičiais; kitoms mūsų tarmėms jis čia yra visai svetimas. Du paskutiniu sakiniu linkęs esu taip

reikšti pradžios vadovėliui: „Simutis to telaukė; naktimis be galo ima miegas, be galo noriu miego...“

G). Vadovėlio kalboje yra ir kitų visai smulkių klaidų. Jos labai įvairios. Mėginu ir jų dalį nurodyti tolesniam vadovėlio leidimui:

1) Vincukas ėmė gardžiai *vėtėti* (= šveisti, šutinti, velėti, vėtyti) šližiką (55). 2) Vincukas pasistojo ant jos kojos *planksno* (55) — ant jos *plesno* (pleksno, kojos letenos). 3) Buvo ožys *gaurotas* (72) — gauruotas. 4) Balandžiukai *noriai* lesa (79) — noroms, godžiai, mielai lesa. Rupūžė *labai noromis jį* (pienelį) gerdavo (137) — labai godžiai, labai mielai jį gerdavo, labai gardžiai jį gerdavo. 5) *Tat* bėk (91) — Tad bėk. 6) Marytę siunčia pas *ligonę* (98), Marytė *ligonę* slaugo (99) — pas ligonį, ligonį slaugo („ligonis“ yra, rodos, ir vyras ir moteriškė). 7) Matė jo *apydarą* (101) — apidarą (apdarą). 8) Gandras dar *pasiplėtavo* (103) — išskėtė sparnus (?), pastypčiojo (?). 9) Žvirblis *išrodo* (102) — atrodo. 10) Kepė *varškiečius* (104) — varškėčius. 11) *Tetervinas ... lizdą suka* (107) — tetirvinas (*Rt.* tetervinas)... lizdą krauna („lizdą suka“ tik tam tikri paukštyčiai). 12) Prisivirė *kunkulienės* (114), mėgina prisiekti *kunkulienę* (114), *kunkulienė* kvepia (114) — kankólienės, kankólienė, *Žem.* kankólynes...; gružulių, kukulių... 13) Ūkininko laukuose *įviso* (= įprato, įjunko, įsmilo) į javus gervės (114). 14) Katė atsigulė *tarpkrosnyje* (117) — ant krosnies, ant krosnies kaklelio, už krosnies (?): troboje buvo, tur būt, tiktai *viena* krosnis. 15) pilimėlį. Pilimėlio, pilimo, pilimai... (150, 151, 169, 171) — pylimėlį. Pylimėlio, pylimo, pylimai (pylymėlį. Pylymėlio...). 16) Karvės ėmė *gromulioti* (150) — gromuliuoti (gromuluoti). 17) Dar *sluogas* gausi (155) — slogomis susirgsi, slogą (slogas) gausi. 18) *Ot* kurmis (157) — tai kurmis; *ot,* biaurybė (52) — *mat (tai),* biaurybė. 19) Susiginčijo saulė ir lietus, *kuris* jų (= katras juodu, katras jų) naudingesnis. 20) *Rodyklėlis, rodyklėliai* (169) — rodiklėlis, rodiklėliai. 21) *Pasičiūžinėjame* (8), *čiūžinėjomės* (8), *čiūžinėtis* (36) — pasičiužinėjame, čiužinėjomės, čiužinėtis.

H). Rinkinėlių autoriai, imdamiesi ką savo reikalui iš kitų autorių, turi kartais imamą dalyką „kiek taisyti“ tam savo

reikalui. Taiso vietomis tokius tekstus ir šio rinkinėlio autorius, bet ir čia jis pasielgia kartais skubotai, ne visai taip, kaip reikėtų. „Taisyti“ tokių rinkinėlių autoriams tenka del įvairiausių priežasčių: jie prastina tekstą, daro jį suprantamesnį savo skaitytojams, kartais ir jo kalbą turi tikrai pataisyti.

Vienoje šio rinkinėlio vietoje (52) pasakyta: „kur beužsiglausi, kiškeli“? Tekste, iš kurio paimtas rinkinėlio straipsnis, pasakyta: „kur beprisiglausi, kiškeli“? Čia taisymas buvo, gali būt, ir nereikalingas. Vienoje rinkinio dainelėje (104, psl. 124) pasakyta: „Auk, obelėle, aukščiau *už dvarą,* skleisk šakeles plačiau *už dvarą.*“ Tautosakos rinkinyje, iš kurio paimtas šitos dainelės tekstas pradžios mokslo rinkinėliui, yra: „Auk, obelėle, aukščiau *dvaro,* skleisk šakeles plačiau *dvaro.*“ Tautosakos tekstas yra čia ne visai paprastas, skiriasi nuo įprastų mums kalbos posakių, bet ir autoriaus taisymas rinkinėliui yra, man rodosi, nevykęs: dainelė reikia imti ir vaikų skaitymams tokia, kokia ji dainuojama. Šituo taisymu dainelė beveik pagadinta: jos tekstas dainai netinka. Vienoje rinkinėlio vietoje (33) pasakyta: „Milašių šeimyna tursamiegio gulėjo“, nors Žemaitės tekste, iš kurio imtas ir žymiai perdirbtas šiam rinkiniui tas straipsnelis, žodžio „tursamiegis, tursomiegis“ visai nėra ir tuo „tursamiegiu“ nieko čia nepataisyta: žodžiai „tursintis, pasitursinti, tursamiegis“ bus dar nesuprantami šio rinkinėlio skaitytojui (vaikui), jų reikšmė yra ir ne visai padori pačiam rinkinėliui.

J). Rinkinėlio gale (179) autorius keliais žodžiais peikia rusų gramatikų skyrybą, paaiškindamas tuo kelias savo skyrybos klaidas, ypač kablelių vartojimą savo teksto sakiniuose. Bet autorius tuo neaiškiu savo aiškinimu nieko griežta ir pamókoma nepasako mokytojui. Einant tomis rusų gramatikomis, rinkinėlio skirtukai toki turėtų būti (tam tikrose jo teksto vietose):

1. Marytė ėjo pas motutę ir, atsisėdus suolely prie jos kojų, ėmė mokytis (98). 2. Ką pati Marytė dirbo, ir Onytę mokė (98). 3. Pasimatė tikrai galinti daug kuo padėti dideliems, ir mielai padėdavo (99). 4. Sesuo atsikėlė anksčiausiai, kai mes dar tebemiegojom, ir ėmė plakti dainuodama (104). 5. Po kiek laiko motina pastebėjo, kad pridėta daug kiaušinėlių lapeliuose, ir

įsakė vaikams (127). 6. Tėvelis matė, kaip Katrelė susirūpinusi, ir tarė (135). 7. Vai eisiu į pievas laukus pabraidyti (141). 8. Tą šalį vadina šiaure, arba žiemiais (168).

Rusų gramatikų autoriai, tiesa, skirtukus deda sakiniuose kiek kitaip, ne taip, kaip lenkai arba vokiečiai; jų skyryba daug kuo skirias ypač nuo prancūzų skyrybos. Lietuviai šituo atžvilgiu elgiasi ne visi ir ne visada vienaip, ko viena dar nesilaiko griežtai. Šio rinkinėlio autorius, jei neklystu, stengias čia ką nauja savo rinkinėlio skirtukais duoti. Skaitytoją, kuriam įdomu tat žinoti, siunčiu tiesiai į kalbamąjį rinkinėlį.

VII. Teksto klaidos rinkinėlio gale atitaisytos. Prie autoriaus atitaisymų (179) pridedu dar kelis: 1) iš paties (26) — iš peties; 2) dar paėėjo (72) — paėjėjo; 3) būdėjo (94) — budėjo; 4) lig rados (102) — lig tiktai rados; 5) jis rodos (102) — jis rados; 6) mūsų tėta (104) — mūsų; teta; 77) Jie gyveno (111) — Jie gyvena; 8) džiaugiasi tėva (127), obelelei (127) — džiaugiasi tėvas, obelėlei; 9) runguojas (129) — ranguojas; 10) besisirpdama (144) — besiskirdama (besispirdama?); 11) tetukui... Tetuk (156) — tėtukui... Tėtuk; 12) kirminių (167) — kirminų.

VIII. Duota čia daug įvairių mano pastebėjimų (1—VI). Autorius gali su kai kuriais, žinoma, ir nesutikti. Keliais šitos recenzijos pastebėjimais patariu jam betgi pasinaudoti tolesniam rinkinėlio leidimui. Autorius dar geriau padarytų pasitaręs del įvairių rinkinėlio dalykų su draugais, dirbančiais toje mokykloje, kuriai skiriamas kalbamasis rinkinėlis, ir pasinaudojęs keliais jų pastebėjimais, jei išras, žinoma, jog tie pastebėjimai ką tikrai gera ir gyva duoda šių dienų mokyklos reikalui.

Tiek šiuo tarpu del to vadovėlio.

Labai gaila, kad mūsų mokytojų laikraščiai („Lietuvos Mokykla“, „Gyvenimas ir Mokykla“) taip maža kalba savo skiltyse apie vadovėlius, skiriamus mūsų mokyklai. Man pačiam, gyvenančiam jau toli nuo mokyklos, kaip ir tebedirbantiems mokytojams, labai malonu būtų žinoti, kaip žiūri į šį vadovėlį kiti mokytojai, tie m-jai, kurie juo savo darbui naudojasi mokykloje. Žinodamas tą dalyką arba pasikalbėjęs del jo su dirbančiais mokykloje mokytojais, gal būt, ir aš šitą recenziją

būčiau kiek kitokią parašęs. Kur jaučiat mane klystant, neklausykite. Rygiškių Jonas.

[1922 m. „Švietimo Darbas“ N 1—2].

Marčius Rūtinas. *Žinynėlis*. Knygos skaityti. I dalis. Antras papildytas leidimas. „Švyturio“ B-vės leidinys (psl. 1—103). Vilnius—Kaunas, 1921 m. Spausdinta Tilžėje. Kaina nepažymėta.

Šis rinkinys buvo pirmą kartą spausdintas 1918 m. Voroneže. Rinkinys dabar daug didesnis (pridėti 28 straipsniai). Jis skiriamas dabar, matyti, mūsų mokyklai. Kuriems mokslo metams skiriamas rinkinėlis — autoriaus nepažymėta. Bet, sprendžiant iš kai kurių rinkinėlio straipsnių, reikia spėti, jog autoriaus buvo turimas galvoje daugiausia tas mokslas, kurs einamas pradžios mokykloje tuoj po abėcėlės (antrųjų mokslo metų kursas), nors rinkinyje ras mokytojas straipsnių, kurie, rodosi, labiau tiktų trečiajam ir, gal būt, ketvirtajam to mokslo skyriui (tretiesiems arba ketvirtiesiems metams).

Autorius „Prakalboje“ pasisako, kad jam rūpėję šiuo tarpu bendrai lavinti vaikų protas ir siela, teikti jiems žinių apie aplinkinius daiktus ir drauge mokyti gimtąja kalba skaityti ir rašyti. Ten pat pasakyta, kad autorius, rašydamas šitą vadovėlį, ėjęs tiesiog Amerikos tos rūšies vadovėlių pavyzdžiu. Vadovėliui dėl tos priežasties ypačiai daug imta straipsnių ir straipsnelių iš anglų kalbos, — jie čia sulietuvinti mūsų vaikams; iš tos kalbos imta, kiek matyti iš vadovėlio „Turinio“ (psl. 101), daugiau kaip trečia dalis jo straipsnių (vadovėlyje yra 88 straipsniai). Iš vokiečių kalbos imta vadovėliui 11 straipsnių, iš latvių kalbos 4 straipsniai. „Turinyje“ pažymėti vietomis ir tų kultūringųjų kraštų autoriai: Ezopas (4 str.), Grimas (2), Vagneris (1), K. Feldersenas (1), Andersenas (1). Iš mūsų autorių duoda rinkinėliui medžiagos savo eilėraščiais 8 mūsų poetai (čia randame 10 jų eilėraščių; iš mūsų prozininkų duoda savo raštais tos medžiagos rinkinėliui tiktai M. Valančius (1 str.). „Žinynėliui“ paimti keli (8) straipsniai ir iš kitų vadovėlių (iš „Žemės Aprašymo“ ir „Vargo Mokyklos“). Pačiame vadovėlio gale įdėtas „Mūsų Imnas“. Vadovėlyje yra dar penki straipsniai, kurių autoriai nepažymėti pavardėmis: jie bus rinkinėliui paties M. Rūtino parašyti.

Tokia yra, paviršutinai kalbant, „Žinynėlio“ sudėtis.

Rinkinio straipsniai, apskritai imant, tinka mokyklai; geras pradžios mokytojas, laikydamasis tam tikro savo plano, galėtų jais operuoti pradedamojoje mokykloje. Vienam kuriam jos skyriui vadovėlis ne visai tinka. Kol gerų vadovėlių pasirinktinai neturime tai mokyklai, „Žinynėlis" galėtų būti vartojamas antrajame (gal būt, ir trečiajame) jos skyriuje. Spręsti kas tiksliau apie vadovėlį šiuo tarpu, nežinant, ką ketina duoti autorius kitose „Žinynėlio" dalyse, — turime čia tiktai pirmąją jo dalį, — yra gana sunku.

Kalbamasis vadovėlis, kaip matyti, daug kuo skiriasi nuo kitų savo brolių. Autorius tuoj pradžioje, kaip jau matėm, ima savo reikalui daug straipsnių iš kitų tautų vadovėlių, parenka juos, išdėsto ir suskirsto taip, kaip dabar esą įprasta daryti Amerikos anglų mokyklose. Bet ir šitame vadovėlyje yra šiek tiek silpnų, man rodos, dalykų. Apie juos čia kaip tik norėčiau dabar pasikalbėti: kadangi vadovėlis, reik tikėtis, bus ir toliau leidžiamas, — ims rodytis netrukus, gali būt, ir kitos jo dalys, — norėčiau, kad autorius, leisdamas vadovėlį toliau, sutiktų šį tą jame pakeisti.

Kalbėsiu pirmiausia del tų straipsnių, kurie autoriaus sulietuvinti mums iš kitų kalbų. Tie straipsniai labai įvairūs; imu čia kelis tos rūšies straipsnius ir kalbu tuo tarpu apie kiekvieną skyrium.

I. 1) *Pelė ir liūtas* (psl. 16) — Ezopo pasakėčia. Liūtas pasigaili pelytės, pakliuvusios jam į nagus, pelytė jam atsimoka vėliau, jį patį iš nelaisvės vaduoja.

Tos rūšies pasakėčios (senovinės) dabar jau nyksta ir iš mūsų chrestomatijų. „Liūtas su pelyte" tos rūšies pamokymams dabar ne visai tinka; gyvuliai ir pasakėčioms imami dabar iš tų, kurie gyvena arti mūsų; antra vertus, gyvuliai ir pasakėčiose pasilieka dažniausiai gyvuliais su didžiosiomis savo ypatybėmis; dorų, gailiaširdžių liūtų dabar beveik nebėra. Su vaiku, bent pradžioje, nereik kalbėti apie liūtus. Nereikėjo, man rodosi, nė autoriui imti šitos pasakėčios į „Žinynėlį".

2) *Liūto dalis* (17) — Ezopo pasakėčia. Liūtas, pasirodęs viename rinkinio puslapyje (16) toks gailestingas, tuoj pasirodo kitame puslapyje (17) visai neteisingas kitiems gy-

vuliams, viską sau pačiam grobia, skriaudžia kitus; tik lapė, matydama jo darbus, tiesą visiems pasako: „visuomet pasaulyje taip buvo — kas stipresnis, to ir viršus“. Rinkinio autoriui reikėjo būti atsargesniam.

II. 1) *Klevelis ir eglaitė* (20) — imta iš anglų kalbos. Klevelis didžiavosi, didžiavosi, niekino kitus medžius, niekino ir eglaitę, ši niekinama dūsavo; bet rudenį vargšas (klevelis) nebeteko gražių savo lapų, ir ėmė dabar visi eglaite gėrėtis.

Kam čia reikalingi buvo pasakėčiai tie medžiai? Autorius turėjo žinoti, jog niekinimai, dūsavimas, tyčiojimasis... nesutinka su tuo, ką vaikas patirs, jei nėra dar patyręs, kiek vėliau apie gamtos dalykus. Tokių pasakėčių, kaip šita, galėjo autorius ir nedėti į „Žinynėlį“; vienas jos angliškumas(?) negali turėti čia sprendžiamos reikšmės. Imant kas iš anglų kalbos, reikia mokamai iš jos pasirinkti mūsų vadovėliui.

2) *Kas yra greitas pasinaudoti svetimu darbu* (31)? — iš anglų kalbos. Pamokymui paimta antis su vištele, rodos, visai be reikalo: visa, kas pasakyta apie tuodu paukščiu, yra iš piršto išlaužta, nesutinka su tuo, kas yra jų gyvenime, kaip nesutinka su gyvenimo tikruma ir iškirstas paukščiams veršelio pamokymas: „kas nenori dirbti, tam ir valgyt nereikia duot!“ Kam čia reikalingi buvo autoriaus tikslui tie gyvuliai? To, kad reikia darbas dirbti, ne tinginiauti, šitų gyvulių pavyzdžiu nepamokysi vaiko...

3) *Bitės* (35, angl.). Čia autorius kalba apie mūsų gyvulėlius. Apie bičių tranus tiek tepasakyta, jog jie yra tinginiai ir dykaduoniai, nieko nedirbą avilyje; jie esą bičių „tėvai“, bet bitės darbininkės, nebegaudamos laukuose medaus, metančios juos laukan, ir jie tada badu mirštą. Jei kalbama straipsnelyje apie tų „tėvų“ žudymą, autoriui reikėjo tikslesniam būti: vaikui bus nesuprantama, kodel darbininkės bitės taip griežtai ir baisiai elgiasi su savo „tėvais“.

Straipsnelyje pasakyta, per kiek dienų išsiperi iš kiaušinėlio bitės darbininkės ir bičių motina; pažymėta, kad motinėlė („bitinėlis“) ir bitės darbininkės išsiperinčios iš visai vienodų (tų pačių) kaušinėlių, tik vikšrelis, motinėle auginamas, esąs geriau prižiūrimas ir kitaip šeriamas. Jei čia yra kalbama vaikui apie tokias smulkmenas, tad reikėjo dar pažymėti, jog „bitinėliui“ išriedėti reikia ir akutės didesnės, ne tiktai peno

geresnio: bičių motinėlė yra ilgesnė už kitas bites. Pasakyta vaikui, kad motinėlė negilianti, nors turi pati gylį (geluonį). Reikėjo dar pasakyti, kad tuo savo gyliu ji naudojasi tik tada, kada kovoja su kitomis, atsirandančiomis kartais avilyje, motinėlėmis, kada steigiasi jas išnaikinti, — šiaip, vaikui bus nesuprantama, kam reikalingas jai gylys, apie kurį kalba straipsnelio autorius.

Jei straipsnelis skiriamas antrajam mokyklos skyriui, reikėjo kalbėti jame tiktai apie dalykus, kurie tikrai galima ir norima išaiškinti tame skyriuje vaikui.

4) *Lapelis* (42, angl.). L a p e l i s ėmęs kartą dūsauti ir dejuoti, išgirdęs iš vėjo, kad ir jam teksią supūti žemėje; ėmęs skųstis šakelei, ši kiek raminusi jį, bet visos tiesos nepasakiusi; rudenį vėjas sviedęs jį žemėn, ir jis ten supuvęs.

Kam reikalingas buvo, tam medžio dalykui išaiškinti, tas netiesus šakutės pasikalbėjimas su lapeliu, tas dejavimas, skundas — yra ne visai suprantama. Ir straipsnelyje reikėtų tiesiau kalbėti su vaiku bent apie medžių lapus! Imkime iš kitur tik tą, kas mums patiems gera ir reikalinga.

5) *Kaip išauga plestekė?* (46, angl.). Šitame anglų kilmės straipsnyje autorius kalba apie tai, kaip ir iš ko atsiranda paprastieji mūsų drugiai (peteliškės, plestekės).

Straipsnis geras, turiningas, bet antrajam mokyklos skyriui bus visas, man rodos, sunkokas. Bus vaikui ir neįmanomų, nesuprantamų jame dalykų. Taip antai, autoriaus apie tą plestekę pasakyta: „Plestekė turės, kai išaugs, t r i s d e š i m t t ū k s t a n č i ų a k i ų.“ Jei vaikas paklaustų, ar kas yra tikrai suskaitęs tas akis, mokytojas, jo paklaustas, nemokėtų, man rodos, nei jam paaiškinti kaip reikiant, nei pats išsipainioti.

6) *Šienas ir šuo* (51, angl.). Šitame anglų kilmės straipsnelyje k u m e l i u k a s nuvaro šunį nuo šieno kupetos; paskum, atsigręžęs į kitus gyvulius, kuriems buvo reikalingas tas šienas, pasisako, kodel taip padaręs, ir ragina juos to šieno ėsti.

Iš kur čia atsirado toks drąsus ir mylįs kitus gyvulius kumeliukas? Kam čia buvo reikalinga tam niekučiui (straipsneliukui) a n g l ų kalba?

7) *Lapės ir gaidžio juokai* (51, angl.). Juokauja lapė priėjusi gaidį, juokauja su ja ir gaidys, kurs pagaliau prigauna lapę ir įskrenda į medį.

Vaikas, vadinas, turi skaitydamas pamiršti, jog tos rūšies gyvuliai kaip tik nemėgsta juokauti susitikę ir jog paprastai, tokiais atsitikimais, l a p ė gauna viršų.

Skaitydamas straipsnelį, tariau, kad čia yra tiktai dirbtinis, tuščias juokų dalykėlis, įrašytas be reikalo vaikų rinkinėliui; bet žiūriu — rinkinėlio „Turinyje“ aiškiai pasakyta, jog ir tas dalykėlis yra s u l i e t u v i n t a s mūsų vaikams iš a n g l ų kalbos. To nepatarčiau toliau daryti autoriui.

8) *Varlė, pelė ir vanagas* (59, angl.). Tie gyvuliai čia pasikalba, stengias vienas kitą prigauti, pajuokauti; vanagas, pamatęs beplūduriuojančią, jau nebegyvą (po tų juokų) pelę, nusileidžia žemyn ligi pat vandens paviršiaus ir nutveria ją savo nagais, su ja išsitraukia iš vandens ir pririštą prie jos varlę; varlės prašomas paleisti, sako: „Nepaleisiu, pelė tiks mano vaikams, o tu, varle, tiksi man pačiam pietums!“

Man rodos, jog ir pasakėčiose nereikėtų tokios netiesos sakyti vaikams apie gyvulius. Tuščių dalykų, neduodančių kokio dvasios peno, reikėtų vengti vaikų rinkinėliuose.

9) *Jūra* (83, angl.). Straipsnis tiktų, tur būt, tiktai tolesniems mokyklos skyriams. Jame pasakyta, tarp ko kita, kad iš g i n t a r o ir p y p k e s dirbą žmonės.

Kalbant apie tas pypkes, autoriui reikėjo pasitenkinti „kandikliais“ su „rūkikliais“. Gintaro pypkės pats aš nėsu matęs, bet žinau, jog gintaras bijo ugnies (dega).

III. Ir iš *vokiečių* kalbos šis tas be reikalo paimta rinkinėliui. Paminėsiu čia kelis ir tos rūšies straipsnelius (1—4).

1) *Kuosa ir balandis* (43, vok.). B a l t a s balandis buvo vaiko apdrėbtas purvais. Kuosa džiaugėsi jo nelaime. Balandis „prausėsi“ upelyje ir vėl baltas gražus paliko. Apie tą kuosą autorius dar pasako: „Kad ir kelerius metus ji praustųsi maudytųsi, baltesnė nebūtų.“

Vaikas čia pamokomas, matyti, kad tas, kas iš prigimimo juodas, negali džiaugtis kito (karvelio) nelaime (pajuodėjimu) ir pats kada nors pabaltėti. Argi tam reikėjo lietuvinti straipsnelis iš vokiečių kalbos?

2) *Dievas ir avelė* (44, vok.) yra paprasta, labai dažnai duodama vaikų chrestomatijose pasakėlė. Čia autoriaus tiktai be reikalo iškišta, jog ji sulietuvinta vadovėliui iš vokiečių kalbos. Kita yra jos kilmė: ji iš senovės eina.

3) *Lašas* (76, vok.). „Ilgus ilgus metus išbuvo lašelis jūros geldelėje ir pagaliau pavirto dideliu, gražiu perlu. Žvejai sugavo geldelę, ir lašelis sugrįžo vėl į žemę... jau žėrinčiu brangiu akmenėliu."

Beveik toks yra visas tas straipsnelis. Vaikams, tuoj po abėcėlės, jis nedaug teduos, tik sukels daugybę klausimų ir abejojimų: mokytojui sunku bus išaiškinti jo turinys ir pačiam išsisukti, nieko nesumelavus.

4) *Tėvų ir brolių meilė* (86). „Šešias valandas smarkiose bangose plaukė vaikinas (išmestas iš laivo į jūrą) ir sekė paskui valtį," — pasakyta sulietuvintame iš vokiečių kalbos straipsnelyje. Ar tat galimas yra daiktas? Kam čia reikalingas buvo tas „lietuvinimas"?

IV. Straipsneliai, sulietuvinti rinkinėliui iš latvių kalbos, irgi ne visi ką nauja ir gyva duoda „Žinynėliui" (žr. 1—3).

1) *Vilkas ir ožka* (6). Čia duota senovės romėnų, ne latvių pasakėlė. Ją pirmiau skaitydavom mokyklose ir lotyniškai parašytą. „Žinynėlio" autorius bus ją tiktai netyčia radęs latvių rinkinėliuose.

2) *Gailestingas žvirblis* (7). Žvirblio patelei šuo pakandęs sparną. Aštuonias dienas ji lindėjusi vos gyva šakų krūvoje; visą tą laiką slaugęs ją patinėlis — nešiojęs jai kur minkštesnių grūdelių, kur gardesnių kirmėlaičių. Patelė, taip slaugyta aštuonias dienas, pasveikusi ir buvusi paskui be galo dėkinga patinėliui: visur buvusi drauge su juo.

Ar patelė, šuns taip sužeista, tikrai galėjo pasveikti ir imt skraidyti su patinėliu? Ar patinėliai tikrai taip slaugo kartais sužeistas pateles, nešiodami joms visokių gardumynų?

Pamokymas, žinoma, geras, reikalingas, — bet kam čia reikėjo žvirblis kišti ir šuo įpainioti? Tiesos čia beveik nėra: apsakymėlis (pasakėčia?) nesutinka su tuo, kas yra ir gali būti matomų vaikui gyvulių gyvenime. Nereikia vaiko taip klaidinti.

3) *Žuvytės žodis* (9). Žuvytė, ką prižadėjusi, gražiausiai ištesi, savęs nesigailėdama, laiko savo žodį.

Kiek čia tiesos? Apsakymėlis, jei imamas pamokymams, neturi duoti vaikui klaidingo supratimo ir apie pačią žuvytę. Kam čia buvo reikalinga „žuvytė", ne kitas kuris gyvulys, ne žmogus?

V. Be mūsų eilėraščių ir paimtų iš kitų kalbų straipsnių,

rinkinėliui šis tas imama iš „Žemės Aprašymo“ ir „Vargo Mokyklos“. Tos rūšies straipsneliai geri, bet netinka, man rodos, antriesiems mokslo metams — nei „Saulė ir šilima“ (67), nei „Kas yra žaibas ir griausmas“ (78). Pasakymas, jog „žaibas yra didžiulė elektros kibirkštis“, bus dar nesuprantamas vaikui, o pastebėjimas straipsnyje (po straipsniu): „Pasikalbėkite su savo mokytoju, kas yra elektra“ — geriau tiktų adresuoti didėlesnio mokslo vaikams.

VI. Rinkinėlyje, kaip sakyta pradžioje, yra ir paties autoriaus straipsnelių, kad ir gerų, bet ne visai tinkančių antriesiems mokslo metams (1—2).

1) Tiems metams, šiaip ar taip, netinka rinkinėlio *Geležinkelis* (87) ir *Garlaiviai* (88), kur kalbama, tarp ko kita, apie darbininką Jurgį Stefensoną ir gyvenusį senai Amerikoje mokslininką Fultoną: su mūsų vaikais reikėtų kiek paprasčiau kalbėti mokslo pradžioje.

2) Kalbėdamas *Tėvynės* straipsnyje (97) apie mūsų kraštą ir buvusią čia pirmiau rusų valdžią, autorius sako mokiniams: „Mūsų žmonės tada neturėjo visų t e i s i ų, teturėjo jas tik svetimieji.“ Vaikai, k u r i e m s s k i r i a m a s (?) rinkinėlis, tos kalbos dar nesupras. Jie nesupras, man rodos, kaip reikiant ir priešpaskutinio straipsnelio *Sostinė* (99): to straipsnelio kalba ir mintys bus dar neįkandami vaikui dalykai. Gale autoriaus duotas jau ne jo paties darbo, žinoma, „Mūsų Imnas“, bet toje giesmėje, kažin kodel, ypačiai daug pridirbta klaidų bespausdinant. Ir su ja nereikėtų skubėti mokyklos vadovėlyje.

VII. Rinkinėlis išspausdintas su p i e š i n ė l i a i s, tik gaila, kad jie ne visur sutaikinti su teksto turiniu: vietomis duodami dausų paukščiai (56), apie kuriuos nėra kalbos pačiame straipsnyje... Vietomis (65) yra piešinėlių su raidėmis prie jų *a, b, c, a, a, d, b,* bet tekstu nieko nepasakoma, kas tikrai norėta pažymėti tais piešinėliais (su tomis raidėmis). Rinkinio gale yra didokas „Jūros“ straipsnis (83) ir jo viduryje įdėtas mūsų žemės „juostų“ piešinys, kur parodomi ir tų „juostų“ gyvuliai: piešinys visai nesuderintas su tuo straipsniu.

VIII. Rinkinio k a l b a, apskritai imant, gana sklandi. Tolesniuose leidimuose betgi reikėtų šis tas pataisyti ir šituo atžvilgiu: 1) juodu galvojo savo pasielgimą (36) — j. g. apie s. p.; 2) kaip vardai mano paukščių (40)? — kuo vardu, kuriais vardais, kaip vadinasi mano paukščiai?; 3) kelis metus (43)

— kelerius metus; 4) Matys, kad nebijom ir turės nustoti (44) — M., k. nebijom, ir t. n.; 5) iš jų rieda kirminėliai, vadinami (= vadinamieji) *vikšreliai, vikšrai* (46); 6) mudu vaidinomės (= vaidijomės, vaidijovos) del to ožio; 7) Stoginy (= Stoginėje) buvo... šieno (51); 8) kumeliukas, atsigrįžęs (= atsigręžęs) į ožį, tarė (51); 9) dabar eikšiakit (51) — dabar eikšekit (eikit šen); 10) moko dvejatą ar trejatą... (52) — moko dvejetą ar trejetą..; 11) Eikšiate (53) — Eikšete (eikšekit, eikit šen); 12) Varlė... šypsodamasis (šypsodamos, -mosi, -masi)... šoko į vandenį (59); 13) Praniukas... nuėjo ant ledo, taręsis (= tarėsi) pasičiužinėjęs nunešti (= nunešiąs) moterėlei daiktus; 14) aš nuskrendu sau sveika, kvatodamasis (= kvatodamos, -mosi, -masi) jūsų neišmanymu (90); 15) Tegul dirba ant naudos Tau (= Tavo naudai) ir žmonių gerybei (gėrybei)...

Rinkinėlio autorius kartais dvejoja — vieną kartą vienaip ką pasako ir parašo, kitą kartą ir kitaip, ne visada laikosi vienų kalbos taisyklių. Rinkinėlyje rašoma *Ais*opas (18) ir *Aiz*opas (101); pagel*bsti* man (90) ir nėra kas gel*bi* (36); *juodu* galvojo (36) ir susitarė *jiedu* (61); pavirš*ė* (41, 42) ir pavir*šius* (90); pirm*ieji* dvi žuvy*ti* (42), dvi pasag*i* (38) ir abidvi sostin*ės* (100)...

IX. Klaidos rinkinėlio gale neatitaisytos. Skaitytojams patariu atsitaisyti šias mano pastebėtas rinkinėlio klaidas: 1) sudūžo (6) — sudužo; 2) Arklio, nei galvijo (10) — Arklio nei galvijo; 3) moterei... moteris (14) — moteriai... moteris; 4) atsidūsdavo (20) — atsidusdavo; 5) ne žmogų (22) — nevilką (?); 6) suvyturavo (27) — suvyturiavo; 7) Keistučiu... Keistutis (30) — Kęstučiu... Kęstutis; 8) kurioje pusėjo (33) — kurioje (katroje) pusėje; 9) šeiminkas (41) — šeimininkas; 10) žinote kas yra (53) — žinote, kas yra; 11) ujromis (65) — jūromis (jūrėmis); 12) gerai eikim (61) — gerai, eikim; 13) Pakyla... Tįžta (68) — Pakyla... Tyžta; 14) vienoje pusėjo (71) — vienoje pusėje; 15) pikdavo (72) — pykdavo; 16) šermunėliai (82) — širmonėliai; 17) didiliai (87) — dideliai (didžiai, labai); 18) nemažiau (89), Nemažiau (94) — ne mažiau, Ne mažiau; 19) čiakšt! čiakšt! (95) — čekšt! čekšt!; 20) Lietuva, tėvynė mūsų (100) — Lietuva, tėvyne mūsų; 21) sūnus ten (100) — sūnūs te. Rygiškių Jonas.

[1922 m. „Švietimo Darbas“ N 3—6, psl. 426—433].

Palieknės Prano. Trumpa mūsų kalbos gramatika. Kaunas, 1923 m.

„Gramatika“ labai keista. Autorius ją skiria už 1 litą pradedamosioms mūsų mokykloms. Kiek pakalbėjęs pradžioje apie žodžius, sakinius ir jų dalis, jis kalba toliau apie kaitomąsias ir nekaitomąsias kalbos dalis (įvardžius ir jų rūšis, dalyvius...).

Su mokykla autoriaus turėta, man rodos, dar maža darbo, bent apie dėstomą joje gramatikos dalyką jo beveik nieko nenusimanoma. Jau pradedamosios mokyklos mokiniams kalba jis apie „išplatintą“ ir „neišplatintą“ sakinį, — tų terminų neduoda vadovėlių autoriai, rodos, dabar nė vidurinėms mokykloms, — kalba jis su mokiniais ir apie „beasmenius“ sakinius, vadindamas tuo vardu neturinčius veiksnio arba tarinio sakinius... Leidinyje pilna įvairių įvairiausių kalbos, logikos ir korektūros klaidų.

Autoriaus, prieš rašant arba išleidžiant vadovėlį, nepasitarta žmoniškai, man rodos, nė su dirbančiais mokykloje mokytojais. Apie metodiką jo nė supratimo neturima. Rašo jis, mėtydamasis į visas šalis, ir apie šį ir apie tą ir apie viską ir apie nieką, kartais ir gerokai, bet dažniausiai visai negerai, neaiškiai, nei šiaip, nei taip, gerokai neapgalvojęs apie šį mokinio ir mokyklos dalyką.

Smulkiau kalbėti apie šitą „vadovėlį“ čia lyg ir netinka: šiuo paminėjimu jį tik pabaru ir bardamasis pasigailiu, kad mūsų mokyklai jau ir tokie šlamštai skiriami. Autoriui patariu dar pačiam gerokai pasimokyti, parimtėti ir būti tuo tarpu tolėliau nuo mūsų mokyklos, bent nuo rašymo jai vadovėlių.

Savo recenzijoje nieko necituoju iš vadovėlio: citatomis tik apsunkinčiau ir be to sunkią ir taip vargiai įmanomą dabar mūsų raštų kalbą. Mokytojai del šito vadovėlio negali tylėti savo laikraščiuose. Tylėdami jie nusidėtų. R. J.

[1923 m. „Lietuva“ N 11].

Čarlzas Dikensas. Šykštuolis Skrudžas arba Kalėdų apsakymas su vaiduokliais. J. Mokinio vertimas (su keliais piešiniais). Švyturio leidinys, 1922 m. Spausdinta Tilžėje.

Čia turime vieną (Nr. 10) „Jaunimo bibliotekos“ dalyką, skiriamą mūsų skaitymams. Vertėjas J. Mokinys duoda čia tiems skaitymams dalyką labai žinomą kitur, bet mums, rodos, dar visai naują: gauname žinomojo Dikenso apsakymėlį, visai sveiką, turiningą ir įdomų skaitytojams ir mūsų visuomenei. Autorius tuo apsakymėliu, tarytum, sakyte sako skaitytojui, jog gyvenant reikia, būtinai reikia ne tiek ties savim težiūrėti, kiek rūpintis savo artimosios aplinkumos dalyku. Apsakymėlis visais atžvilgiais yra labai teiktinas skaitytojui.

Vertimas rūpestingai atliktas — rūpintasi, kad to brangiojo Dikenso dalykėlio ir kalba būtų visai padori. Gerai padaryta! Tuo tarpu labai maža turim, rodos, tokių gerų, bent tokių rūpestingų vertimų. Visai gera, rodos, ir leidinio korektūra. Tolesni jo leidimai, reikia tikėtis, bus dar geresni. Turiu šiuo tarpu pastebėjęs tiktai kelias aiškias klaidas: išspausdinta — nenoriu j o s matyti (47), g e r a u (66), M a t y d a m a s tuos žmones (90); reikia — nenoriu j o matyti, g e r i a u, M a t a n t tuos žmones. R. J.

[1923 m. „Lietuva“ N 11].

D. N. M a m i n o S i b i r i a k o. O n e l ė s P a s a k o s. J. L o z o r a i t y t ė s vertimas. Išleido Hypatia Yčienė (psl. 1—48). Biržai, 1922 m. Sukrauta Stauskaitės knygyne (Kaune).

Vertėja čia, paskyrusi žiupsnelį šiltų žodelių pačiai „Onelei“, duoda mūsų vaikams aštuonias „pasakėles“: 1) Pasaką apie kiškį Ilgaausį, Žvairaakį, Trumpauodegį, 2) Musėlaitės pasaka, 3) Pasaką apie Uodą Ilgasnapį ir Lokį Trumpauodegį, 4) Pasaką apie žvirblelį Riestauodegėlį, Pursliuką Pasipūtėlį ir linksmąjį kaminkrėtį Jonuką... 8) Metas gulti, — iš Mamino Sibiriako pasakų duoda tik kelias, tik tas, kurios, jos supratimu, labiausiai tinka mūsų vaikams.

Pasakos gyvos, ir jų kalba visai įmanoma ir gana sklandi. Vertėja kalba su vaikais beveik visai taisyklingai, gyvai, griaute negriaudama savo vertimu, kaip daro kurie-ne-kurie kiti vertėjai, žmonių kalbos dėsnių.

Iš J. Lozoraitytės reikia laukti ir daugiau gyvesnių mūsų vaikams skaitymėlių. Šitiems skaitymėliams tik vieno tuo tarpu trūksta mažmožio: jie išspausdinti čia be paveikslėlių.

R. J.

[1923 m. „Lietuva“ N 11].

Kalbos dalykas ir mūsų visuomenė.

A. Kelmutis ir Antakalnio Stuobrys nesenai „Lietuvoje“ savo straipsniuose (žr. Nr. 35) palietė labai opų mūsų dalyką — mūsų rašytojų, raštininkų ir šiaip visuomenės veikėjų kalbos nemokėjimą. Palietę tą skaudųjį mūsų dalyką, autoriai ir vaisto jam ieško pagydyti, duoda savo patarimų.

Visai sutikdamas su tų straipsnių autoriais, neiškenčiu dabar ir aš savo skatiko neprikišęs. Savos kalbos, raštų kalbos nemokame, žinoma, del to, kad mokytis jos dabar, nesimokę tam tikru laiku mokykloje, tingime arba nerandame tam laiko. Mokėti, žinoma, visi arba bent dažnas norime, bet mokytis retas teįstengiame: tam trūksta mums visai gerų norų ir, kaip ir daugelyje visuomenės dalykų, energijos, susirūpinimo savos visuomenės reikalu, kultūringumo... Ir ta didžiąja liga serga, deja, ne tiktai juodadarbiai mūsų veikėjai, ne tiktai raštininkai, bet ir tie, kurie savo rankose valdžios vadžias laiko nusitvėrę. Maža tėra mūsų tarpe žmonių, kurie gali eiti pavyzdžiu paprastiems visuomenės veikėjams.

Nesenai yra išėjęs pirmasis tomas «Žemaitės Raštų». Jų gera ir visai gyva, žmoniška kalba. Iš to tomo kalbos galėtų daug kas pasimokyti žmoniškai kalbėti ir rašyti apie žmonių ir visuomenės dalykus, bet tas tomas... išpirktas, jo nebėr knygynuose. Patari jaunuomenei mokytis raštų kalbos, skaityti, tarp ko kita, „Žemaitės Raštus“, bet ta jaunuomenė atsako: „Sunku jie gauti, jų maža kur berasi“, ir turi nutilti... Kas nebrangina Žemaitės, ypačiai dabar, kada jos nebetekome?! Bet kas pasirūpins, kad tos brangiosios rašytojos darbais galėtų daug kas džiaugtis ir iš jų, tarp ko kita, kalbos pasimokyti? Autorei mirus, padejavom, ir tiek. Bet kas pasirūpino ją ir savo darbu branginti — padaryti, kad jos darbų vaisiais galėtų naudotis kaip reikiant bent tie, kuriems tie vaisiai yra taip reikalingi? Ar atsirado mūsų visuomenės viršūnėse keli sveiki ir energingi suvisuomenėję žmonės, kurie ėmę ir pasirūpino tuo reikalu kaip reikiant, visai „vyriškai?“...

Rusų kalbos pats aš kitados mokiausi skaitydamas turiningus geros kalbos veikalus. Patys kalbos vadovėliai tam reikalui maža teduodavo naudos. Ką esam šiuo atžvilgiu padarę, — kalbu apie sveikus ir energingus mūsų visuomenės viršūnių veikėjus, — kuriais šios rūšies leidiniais esam stengęsi ir pa-

sistengę suinteresuoti skaitytojus, norinčius ir savos kalbos mokytis kultūros darbui jaunoje valstybėje?

Mokyklų bibliotekoms tuo tarpu trūksta Lietuvoje gerų, turiningų skaitymų. Be turiningų geros kalbos skaitymų mokiniai neišmoks kaip reikiant savos kalbos — tiek, kiek jos reikia kultūringos visuomenės darbui. Ką esam šituo reikalu ligi šiol padarę? Ar yra susibūrusi tam reikalui kultūringesnių tautiečių krūvelė ir jau ką gera padariusi, padariusi tą, kas ypačiai šiuo laiku yra reikalinga mokyklai?

Jaunosios Lietuvos mokyklai tuo tarpu trūksta reikalingiausių vadovėlių: Lietuvos istorijos, literatūros chrestomatijų, chrestomatijos literatūros teorijai, visai geros mokyklai mūsų raštų istorijos, literatūros teorijos... Ar ką yra šiam reikalui padarę bent keli mūsų kultūringieji specialistai? Kun. A. Aleknos ir K. Bizausko darbai čia negali patenkinti mūsų mokyklos: tie žmonės — ne specialistai, jie dirbo ir tebedirba vadovėlių darbą tik del to, kad to darbo nedirba ir nepadirba ligi šiol specialistai pedagogai arba literatai, susidėję su specialistais pedagogais. M. Biržiškos „Mūsų raštų istorija“ kad ir gerokas dalykas, bet ji parašyta kitam reikalui, ne pačiai mokyklai: nėsant tam tikro vadovėlio, ji tuo tarpu tik tą vadovėlį turi atstoti.

Labai malonu būtų, kad visoje Lietuvoje susirastų pagaliau bent vienas dienraštis arba savaitinis laikraštis, rašomas visai taisyklinga, padoria kalba ir įmanomas priaugančiai arba nespėjusiai dar įsidirbti Lietuvos jaunuomenei. Mokiniai ir šiaip jaunuomenė, kartais ir vienas kuris senesnis visuomenės darbo žmogus, prašo patarti jiems vieną kurį savaitinuką ar dienraštį, girtiną arba teiktiną ir kalbos atžvilgiu. Laukiu ir pats tokio laikraščio, bet, vis nesulaukdamas, nieko nemoku patarti tiems, kurie ir šiuo atžvilgiu daug kas ieško iš „senio kalbininko“ patarimų. Pats aš laukiu tam daugiausia „Vairo“: jis, gali būt, ką nauja ir gyva duos.

Lietuvoje pilna dabar gimnazijų, toms gimnazijoms, kiek man yra žinoma, trūksta daugiausia gerų mokytojų ir ypačiai lietuvių kalbos mokytojų. Gimnazijos dažnai tokių (liet. kalbos) mokytojų ieško, ieško ir pagaliau, nesuradusios, meta ieškojusios, ima tenkintis tuo, kas lengva gauti. Gimnazijose lietuvių kalbos moko dažniausiai tik žmonės, kurie del ko patys

sutinka, kviečiami į tą darbą stoti. Koks egzaminas lietuvių kalbos mokytojo teisei įgyti ar tam tikras cenzas tam mokytojo reikalui Lietuvoje yra ligi šiol, rodosi, nereikalingas!..

Rašydamas šitas eilutes, kaip mato skaitytojas, ir labai toli nušnekėjau, gal būt, ir iš vagos kiek iškrypau: perdaug pesimistiškai nukalbėjau... Šiaip ar taip, norėčiau, labai norėčiau, kad Kelmučio, Stuobrio ir mano kalbėtu reikalu tikrai susirūpintų žmonės, kurie tebetinka šiam visuomenės darbui ir jaučiasi arba patys galį čia ką gera padaryti, nelaukdami to darbo iš kitų žmonių, arba moką bent suspiesti į tą gyvąjį šių dienų darbą būrelius energingų ir kultūringų, susirūpinusių šiuo visuomenės reikalu Lietuvos darbo žmonių. Kreipiuosi į tuos, kuriuos savo žemės druska tebelaikome ir turime laikyti.

Rygiškių Jonas.

[1923 m. „Lietuva“ N 40].

1924

Lietuvių kalbos g r a m a t i k a. Грамматика литовскаго языка, сост. преп. А. Іонайтисомъ, просм. проф. В. Креве -Мицкевичемъ. I. Этимологія. Kaunas. B-vės „Literatūros“ leidinys. 1924 m.

Gramatikos kaina leidinio antraštėje nepažymėta, tik pasakyta, kad ją rašęs mokytojas A. J o n a i t i s ir žiūrėjęs prieš išspausdinant mūsų p r o f. V. K r ė v ė M i c k e v i č i u s. Pati gramatika skiriama žmonėms, kurie tik pradeda mokytis lietuvių kalbos. Ji parašyta rusiškai (1—80 psl.).

„Literatūros“ b-vė, išleidusi šitą gramatiką, turėjo savo akivaizdoje tik žmones, mokančius gerai rusų kalbą ir norinčius išmokti šalia jos dar lietuviškai. Tokia gramatika, žinoma, reikalinga, tik, deja, parašyta ji visai nemokamai: joje knibžda visur tik erezijos.

Kalbėdamas apie mūsų d a i k t a v a r d į, autorius sako (p. 6), kad vyriškosios giminės m a ž y b i n i a i mūsų daiktavardžiai turį galūnes **ukas** arba **iukas,** o moteriškosios — **aitė** arba **ytė** (?). Veiksmažodžių skyriuje pažymėta (43), kad mūsų veiksmažodžiai su priešdėliais esą įvykio veikslo ir todel neturį esamojo laiko (?). Mūsų kalboj matąs autorius ir tokių dalykų: **lydėjas, lydėjanti, rašusi** (49)... Tarp s u d u r t i n i ų

l a i k ų jis matąs ir tokių: aš b e d a r a u — я еще дѣлаю, я рродолжаю дълать (54), я продолжаю вертѣть (56)... Apie bevardę būdvardžio giminę, apie mūsų kalbos pusdalyvius su padalyviais vadovėlyje nė kalbos nėra. Vadovėlio gale duotas sąrašas n e t a i s y k l i n g ų j ų veiksmažodžių: a i m a-n u o t i, a l p t i, a u š t i, a u t i, b a d a u t i, b e r n a u t i... (64—79).; tų „netaisyklingųjų" veiksmažodžių autorius duoda beveik visur po šešias lytis (a i m a n u o t i, aimanuoja, aimanavau, aimanuodavau, aimanuočiau, aimanuosiu...), visai neskirdamas pagrindinių veiksmažodžio lyčių nuo kitų...

Visoje gramatikoje labai daug yra neatitaisytų gale korektūros klaidų: paskutiniame puslapyje (80) atitaisyta 15 klaidų, bet vadovėlyje jų yra dar bent trisyk tiek...

Vadovėlio antraštėje pažymėtas ir „žiūrėjęs jį ar taisęs" prof. V. Krėvė Mickevičius, rodos, tik tam, kad žmonės labiau jį pirktų: pačiame vadovėlyje to profesoriaus darbo visai nematyti, ir jis už savo „žiūrėjimą" visai nenorėtų, tur būt, atsakyti. **R. J.**

[1924 m. „Lietuva" N 237].

J. T r o j a n o v s k i o. **Gamtos mokslo** v a d o v ė l i s. I dalis. Oras, vanduo, žemė žemesnėms vidurinių mokyklų klasėms (p. 1—200). Laisvas studentų „Kultūros" būrelio vertimas. „Raidės" spaustuvė Kaune. 1924.

Autorius šio vadovėlio pradžioje pats pasisako ko norėjęs juo pasiekti: jam rūpėjo duoti mokiniams šiuo kartu tokios knygos, kurios savo paprastu ir aiškiu dalyko dėstymu tikrai paskatintų juos tirti aplinkinę gamtą ir jos reiškinius. Vadovėlyje yra daugybė visokių iliustracijų. Antroje jo dalyje duotas „Gamtos mokslo pasakojimų rinkinys". Į lietuvių kalbą jį verčia šiuo tarpu būrelis studentų gerai nusimanančių, matyti, apie kalbamąjį dalyką ir apie tą kalbą, į kurią jų verčiamas šis J. Trojanovskio vadovėlis. Studentų vertimas nepanašus į kitus vertimus: verčia jie laisvai, nepažodžiui, rūpindamiesi duoti skaitytojui visai sklandų, aiškų, taisyklingą ir tikslų to vadovėlio t u r i n i o išdėstymą.

Mane šiuo tarpu džiugina labiausiai du dalyku: a) visas vadovėlis išleistas visai kultūringai ir b) jį yra išvertęs į lietuvių kalbą būrelis jaunimo, mokančio kaip reikiant savo tėvų kalbą.

Vadovėlio kalbos klaidos labai nedidelės, korektūros klaidų jame maža tėra — vadovėlio gale jos beveik visos atitaisytos. Iš kalbos klaidų vertėjams šį tą, savo papratimu, ir prikišu (a—c).

a) Pusrutulį vertėjai be reikalo vadina „pusiaurutuliu" (147, 148...). Turėdami galvoje „puskepalį, pusbernį, puskunigį"... jie turėjo šiam reikalui pasitenkinti jau įprastu mūsų kalboje pusrutuliu.

b) Vertėjai rašo „ketveris, trejis, keleris metus" (dg. gal.). Rašomojoje kalboje ir jos vadovėliuose labiau įprastos šiam reikalui lytys „ketver**ius**, tre**jus**, keler**ius** metus" (dg. gal.). Pasakę vienoje vietoje „trejus metus" (156), vertėjai „žymesnių klaidų atitaisymuose" net atitaiso jį be kokio reikalo pasakymu „trejis metus".

c) Sakoma „dalija ką **į** tris dalis, padalyk šitą sumą **iš** 5 (iš penkių)". Vertėjai visai be reikalo vartoja čia tiktai prielinksnį **iš**. Jų vertime yra tokių pasakymų: „Metras dalijasi **iš dešimties decimetrų**, kiekvienas decimetras — **iš dešimties santimetrų** (11)... Metrą dalijam **iš decimetrų, santimetrų** ir kt., litrą ir gramą dalijam iš **decilitrų, decigramų** ir kt. (11)... Jie padalijo ketvirtąją dienovidinio dalį **iš dešimties milijonų lygių dalių** (11). Dviejų taškų tarpą dalija **iš** 80 arba 100 **lygių dalių** (16)... Reikėjo sakyti: metras dalijamas **į dešimtį** decimetrų, decimetras — į dešimtį santimetrų (centimetrų), jie padalijo į dešimtį... dalių...

Yra ir daugiau kalbos mažmožių taisytinų, bet jie toki maži, jog dėl jų neverta čia nė kalbėti: vertėjai ir patys juos pastebės, dėl jų su kuo pasitars ir bus toliau visai atsargūs.

Reikia tikėtis, kad savamoksliai ir gamtos mokytojai tikrai atkreips savo akį į šitą vadovėlį: jis to yra tikrai vertas.

J. Jablonskis.

[1924 m. „Lietuva" N 290].

Panteonas (N 1.). Oskar Wilde. *Granatų pavėsy.* Vertė K. Puida. II laida. „Vaivos" B-vės leidinys (1—126 psl.). Kaunas. 1923.

Antraštės kilmininkas „granatų " yra padarytas iš vardininko „granatas,-tai" (ne iš „granata,-tos"); antraštės „II laida" reiškia čia tą pat, ką, paprastai kalbant, pasakymas „II leidimas". Ta vertėjo antrašte eina čia tam tikrų Wildo pasakų

rinkinėlis. Iš kurios kalbos verstas tas rinkinėlis — antraštė nepasako.

Čia kiek kalbėsiu tiktai apie patį vertimą.

Pačioje vertimo pradžioje mano pastebėta nemaža įvairių kalbos klaidų. Vertėjas rašo pirmoje pasakų dalyje: I) visi juo **gerėjos** (5) — gėrėjos; (Kregždė) buvo **pamylusi** (6) — pamilusi; sužavėta jos **tenvumu** (6) — tęvumu, laibumu; **rengiamąjam** (8) baliui, buvo savo **miegamąjame** (22); **paž-velgė** (9, 10) — pa-žvelgė; **šale** pirščiuko (10), **šale** jos stovi, bėgo **šalia** jo (29), **tirinėja** (11); noriu **atsiveikinti** (12); be **samonės** (14); papasakojo jam, ką **mačiausi** (14) — ką mačiusi; **Vifinijos***) vergas (19), **skiptras** (20); savo **godumi** patenkinti jis išsiuntinėjo daug pirklių (20); pririšo prie dviejų **vašų** (23); **irėjai** pradėjo matuoti (22); **žemčiugas** (23); **devėsiu, nedevėsiu** (27); nėra **nėvienos** rožės (33); **muzikai** (= muzikantai, griežėjai...) sėdės choruose ir **griež** stygų instrumentais (34)...

II) Princo **stovyla** (5) — statulas; gaidys **vėjarodis** (5) — vėjapūtos gaidys; (šūnelis) **užsigeidė** (= įsigeidė, panoro) mėnulio; aš **mėgiu** (= mėgstu) keliauti; **užklausė jo galiausia** (6) — paklausė jį galiausiai; jis **užklausė** audėjo (22) — jis paklausė audėją; jos **egoistinis** (= egoistiškas) jausmas; stovi **sukripusi bakužė** (8) — sukrypusi trobelė, lūšnelė...; aš **paeinu** (= esu kilusi...) iš šeimynos (9); ji aplankė visus **visuomenius** paminklus (10); ji neturi **nė kuo** apsiauti, **nė kuo** apsidengti (13) — plg. „nėvienos rožės“ (33); tas dvariškiui **skaitoma** (= laikoma...) dideliu nusidėjimu (17); **medėjo** sugautas, surado **medėjas** (17); **antklodė** (21), **strusis** (21), **pagalvis** (21); būtų **virš** tamsių namų (21). Vergai **žingeidžiomis** (= smalsiomis...) akimis pažvelgė (23); sėdėjo **akulų** ramintojas ir **monotoniai** mušė būgną (23). Negrai **balsiai** (= balsu, garsiai) plepėjo (23); lakštutė (paukštis) tylėdama **sėdėjo** (= tupėjo...) ąžuole (34)...

III) **Vieton akių** įstatyti du sapfyrai (5) — akių vietoj...; pagarsėti norėjo **meno reikaluose nusimanąs** (5) — nusimanymu apie meno dalykus; bijodamas, kad jo kas nepalaikytų **už nepraktiną žmogų** (5) — ... nepraktišku (nepraktingu) žmogum; ji **pasijuto vienatvėje** ir jos meilužis **pradėjo** jai **nusibosti** (6) — ji pasijuto viena (bedraugė...) ir pradėjo bodėtis savo

*) Šis rašymas lyg nurodo, jog vertimą čia turime iš rusų kalbos. J. J.

meilužiu; **ant dangaus nei** debesėlio (7) — danguje nė debesėlio. Motina **nieko kita, kaip tik vandens, negali** jam duoti (8) — nieko kito negali jam duoti, kaip tik vandens, motina jam vandens tegali duoti... Išspausdino **iš tos priežasties** (= del tos priežasties, del to...) straipsnį (10). Visi **tiek ir tekalbėjo, ką apie tą laišką** (10) — visi apie tą laišką tekalbėjo... Geras sumanymas **pakėlė** jos **ūpą** (10) — ją padrąsino, paskatino, gerai ją nuteikė. **Ant nelaimės** aš neturiu daugiau (11). Pirkliai seka kuprių karavanus, gintaro **ražančiais** rankose (13) — ... su ražančiais rankose... Berniukai **manė** (= tarėsi) tuo būdu susišildysią (14). Visi atsisveikino su juo, **sulig** tų laikų **ceremonialo** (17) — tų laikų ceremonialu (papratimu)... **Dažniausia** mėgdavo jis būti vienas, **sulig** įgimto **instinkto** jausdamas (19)... Jis **birbyne** (= su birbyne) rankoje ganė bandą (17). Jis buvęs **kelioms valandoms** (= kelias valandas) pražuvęs (19). Mergaitę p r a ž u d ę s n u s i m i n i m a s į **vieną valandą,** j a i p a b u d u s (18) — ? (posakio man, recenzentui, ir mintis neaiški). Pažai **dideliomis ceremonijomis** (= labai ceremoningai...) nuvilko jį (21). Jis atsistos prieš katedros aukurą **gražiuose** karaliaus **rūbuose** (20) — gražiais rūbais apsivilkęs, gražiais rūbais. Stovėjo jis karaliaus **rūbuose** (32) — stovėjo jis (su) karaliaus rūbais, plg. „stovi su kepure, su trinyčiais"... Rankoje laikė jis svarstykles **iš drambliakaulio** (22) — dramblio kaulo svarstykles. O aš maniau, kad yra **karaliai žmonės** (28) — kad yra žmoniškų karalių, kad ir karaliai yra žmonės...

Čia mano pažymėta kiek vertimo klaidų — rašybos (I), žodyno (II) ir sintaksės, posakių, sakinių mokslo (III). Man aišku, jog vertėjas beveik nesilaiko jokių kalbos ir rašybos taisyklių, jog jis savo vertimams naudojasi tik tuo kalbos mišiniu, kuriuo jam teko netyčia apsišarvuoti įvairiose vietose ir aplinkybėse begyvenant. Mokyklų skaitymams reikalingi padoresni vertimai. Kitose valstybėse šitos rūšies vertimai negalėtų sau rasti vietos esančiose švietimo vadybos žinioje mokinių skaityklose.

Kaip gaila, kad toki mūsų literatai, kaip Puida, nė kiek nedisciplinuoja savęs kalbos atžvilgiu, nesilaiko žmonių kalbos ir gramatikos taisyklių!

J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Людасъ Гира. **Русско-литовская грамматика.** Учебникъ и самоучитель. Съ приложеніемъ: таблицы неправильныхъ глаголовъ, краткаго литовско-русскаго словаря, грамматическихъ упражненій и ключа къ нимъ. Ковно. Изданіе „Эхо" — „**Aidas**". 1924. Цѣна 4 лита (psl. 1-84). [26]

Leidėjai savo prakalboje sako, kad L. Gira žinomasis lietuvių rašytojas, duodąs čia rusiškai parašytą „Rusiškai-lietuviškąją (?) gramatiką", skiriamą tiems žmonėms, kurie visai nemoka lietuvių kalbos arba tik šnekėti ja temoka. Prakalbos, paties autoriaus parašytos, vadovėlyje nėra.

Vadovėlio pradžioje ir gale nėra nė „Turinio": pasiėmus į rankas vadovėlį ir norint tuoj suprasti, apie ką čia tikrai rašoma, reikia visas leidinys išžiūrėti. Leidinio gale šiuo kartu nėra nė „klaidų atitaisymo", o jų — tiek pačiame rusų kalbos tekste, tiek mūsų kalbos pavyzdžiuose — visur knibždėte knibžda!

Vadovėlio mokslas išreikštas tam tikruose jo skyreliuose. Pradžioje kalbama apie žodžio sudėtį ir tarimą, garsus ir raides, ilguosius ir trumpuosius balsius, „neaiškius" dvibalsius ir priebalsius, kirtį... (p. 5—10). Toliau eina kalbos dalys: daiktavardis (11—20), būdvardis su dalyvių linksniavimu (20—26), veiksmažodis su jo asmenavimu, nuosakomis, rūšimis ir kitais galais (27—41), įvardis (42—43), skaitvardis (43—46), prieveiksmis (46—47), prielinksnis, jungtukas, jaustukas (47—48); prieveiksmiui paskirta tik du trečdaliu puslapio, tiek pat paskirta kartu ir trims paskutinėms kalbos dalims. Toliau eina vadinamieji vadovėlio priedėliai: „netaisyklingųjų" veiksmažodžių sąrašas (49—60), tam tikras žodynėlis (61—72), kuriame išversti į rusų kalbą mūsų kalbos žodžiai, paminėti pavyzdžiams vienoje kitoje gramatikos vietoje (kiekvieno skyrelio žodžiai duoti skyrium); pačiame gale eina vadinamieji „pratimai", kuriuose beveik visur tam tikrų brūkšnių vietoje turi mokinys ką parašyti, ir pagaliau tų „pratimų raktas", — į juos pasižiūrėjęs gali mokinys ar savamokslis tiesiai įrašyti atsakymus į pratimų klausimus, tų brūkšnių vietoje (73—79 ir 80—84).

Savo rašinyje autorius kalba apie labai įvairius gramatikos dalykus, bet daugiausia aiškina jame mūsų nelietuviams pačios etimologijos dalykus; kur radęs reikalo, nušneka juose, tuose gramatikos dalykuose, savotiškai ir apie sintaksės, rašy-

bos ir kitus gramatikos dalykus; vietomis leidžiasi ir į lyginamąjį kalbos mokslą — pavyzdžiui, vienoje vietoje sako, kad lietuvių kalba m a ž y b i n i ų daiktavardžių turinti daugiau nekaip visos kitos Europos kalbos (12), kad lietuvių kalbos veiksmažodžio lytys esančios tokios įvairios ir lanksčios, jog ji, mūsų kalba, šituo atžvilgiu pranešanti (!) visas kitas indoeuropiečių kalbas, jog mūsų veiksmažodžio mokslas nušviečiąs ir kitų indoeuropiečių kalbų pasaitus ar sąryšius (27)...

Bet norint tikrai suprasti, ką ir kaip kalba autorius nelietuviams apie mūsų kalbos dalykus, reikia imti kalbėti ir apie atskirus jo gramatikos dalykus.

1. Gramatikoje, kaip jau pasakyta, yra begalės korektūros k l a i d ų. Joms atitaisyti gramatikos gale autorius, matyti, nei kantrybės nei laiko neturėjo: klaidoms atitaisyti leidėjas būtų turėjęs to leidinio gale bent keliolika ar kelias dešimtis puslapių paskirti. Ir aš apie tas klaidas smulkiau čia nekalbėsiu, tik paimsiu pavyzdžiui iš vadovėlio porą mažmožių. Pratimuose (73) randame ir tokių sakinių: „Motúrė, úpos (ka?), sūn—. Juózas tári (ko) skol—. Gir— gatdì“. Mokinys arba savamokslis turi tuose „sakiniuose“ įdėti brūkšnių vietoje tam tikras raides ir gauti tris jau suprantamus pasakymus. Kiek pasukęs ir pakraipęs savo galvelę, jis, nieko pats nesugalvodamas, žiūri tiesiai į duotą kiek toliau „pratimų raktą“ ir ten, tam tikroje vietoje (80), randa tris (keturis) žodžius: „sūnū... skolų (skolós)... Gira gardi“. Tuo būdu jis gauna iš savo „rakto“ tris patarimus tiems vadovėlio sprendimams išspręsti. Deda „rakto“ patartuose žodžiuose į (pratimų) neaiškius sakinius ir gauna: „Motúrė úpos sūnū. Juózas tári skolų (skolós). Gira gardi gatdì“. Aišku, jog jis čia nieko negal suprasti, kaip ir aš, šio vadovėlio recenzentas ar kritikas. Pats autorius čia mums galėjo tik savo atitaisymais padėti, bet jis tam, matyti, laiko ar kantrybės neturėjo.

Vadovėlyje yra tikrai daug sunkiau ištaisomų klaidų: plg. „į Dievą, prie Dievo (13), apvésdintau Onýtę (31), dūo (37), gýniáu (53), skendù, skęst (57)“... Su tomis klaidomis „Aido“ ir autoriaus čia tiesiog negražiai... pasielgta!

2. Du vadovėlio puslapiu autorius paskiria vienoje vietoje (9) mūsų k i r č i u i. Tame skyrelyje, kaip ir kitur, aiškindamas mūsų kirčio dalyką nelietuviams, jis kalba daugiausia apie tai, kurioje kada vietoje tariamas žodžio skie-

muo su kirčiu. Apie kirčių rūšis, apie žodžio priegaidę mūsų kalboje, jis nė neišsižioja vadovėlyje. Kirčiui žymėti, jis vartoja mišrai, taisyklingai ir visai netaisyklingai, du ženkleliu — dešininį ir kairinį. Ką tuodu ženkleliu turi čia tikrai reikšti, labai sunku ir suprasti žmogui, turėjusiam ligi šiol reikalo su tais ženkleliais lietuvių kalbos gramatikoje. Čia, pavyzdžiui, L. Giros vadovėlio skaitytojai randa: a) dráugas, duóna, éinam, sesuó, uogá (6), duóti, kirtís, kírvis, paukštélis (9), naktíbalda (10), namó (13), lygiéms (23), béndratis (29), apsivérkti, nusígrįžti (30), veikslái (31), vérkte vérkti, šaúkte šáukti (40), brendáu (52), gyniáu (53), jústi, kandú, kýlu (54), líkti, línkti, miegóti (55)... ir b) èina (6), lazdà (9), dalgiàkotis, pilèkalnis (10), kùkavo, namiè (13), moterìs (14), lygaùs, lygiàm, lygiù, lygiùs, lygiamè, lygiaìs, lygiuosè (23), nusijuòkti (30), juòkte juòktis (40), esù, yrà (51), duòti (52), juòduoti (54), lièsti, lièti (55), meluòti (55), uògauti (59)...

Tame „kirčio" skyriuje autorius duoda 12 „taisyklėlių", kuriomis stengiasi išaiškinti nelietuviui, kada kurios rūšies žodžiuose gauna kirtį žodžio skiemuo. Tos „taisyklėlės" labai netiksliai susakytos. Pavyzdžiui dešimtojoj „taisyklėje" pasakyta: „triskiemeniai ir keturskiemeniai sudurtiniai žodžiai turi kirtį ant to balsio, kuriuo baigiasi pirmoji to žodžio dalis: akíplėša, dievótnamis (?), pirmádienis... (bet dalgià-kotis, pilè-kalnis, viršù-galvis)". Tų „taisyklėlių" gale randame: „žodžiuose su galūnėmis *ui, iui, ei* vienaskaitos naudininkas niekad neturi kirčio paskutiniame skiemenyje. Daugiskaitos vardininko kirtis pareina nuo kitų linksnių kirčio, pav.: „tárnas — tarnái; akìs — ákys; katé — kátės". Sunku ir man suprasti.

Apie tą nelaimingąjį kirtį autorius vietomis savo tekste ir šiaip nesąmonių pripasakoja. Pavyzdžiui, paties to skyrelio gale (10) autorius skyrium pažymi, kad tūlas mūsų kalbos žodis, ypač dviskiemeniai, turįs kirtį abiejuose skiemenyse, ir kad pirmojo skiemens kirtis esąs „sklandesnis", antrojo esąs tariamas greitai ir ne toks „tvirtas (kietas)"; reikią tarti ne „žmógus, žmogús", bet „žmo-gus, ly-gus... Ó-na

(ne O-na ir ne O-ná) ir t. t.". Tame pat skyrelio gale pažymėta, kad *kilpa, stirna* ir kiti tos rūšies žodžiai turį kirtį pirmajame skiemenyje dėl priebalsių (*l, r*...) pailgėjimo po *i*! Kas čia tiesos pasakyta ir kas čia ką supras?!

Autorius ir toliau mėgsta apie kirčio smulkmenas kalbėti. Vienoje vietoje (24) toliau jis sako, kad antrosios linksniuotės būdvardžiai (*lygus, aiškus, skardus*...) kirtį pirmajame skiemeny gauną tiktai vienaskaitos galininke ir daugiskaitos vardininke; kituose linksniuose jie turį savo kirtį paskutiniame skiemenyje. Taip išgalvojęs, jis rašo *lygus, lygaũs, lygiù, lygiùs* ir t. t. Kam čia reikėjo autoriui taip griežtai spręsti apie visai nesuprantamą dalyką ir mokyti jo tuos, kurie iš autoriaus tik teisybės trokšta išgirsti kalbos mokslui už keturis litus?!

3. Savo gramatikoje autorius daugiausia kalba apie įvairius etimologijos dalykus — apie tai, kas, jo supratimu, yra įdomu joje mūsų nelietuviams ir mažamoksliams lietuviams. Apie juos ir aš čia dabar kiek skyrium kalbėsiu (a—n).

a) Tam tikroje vietoje (8) autorius kalba ir apie mūsų kalbos „neaiškius dvibalsius". Ten jo pasakyta, kad dvibalsis *ai* tariamas esąs beveik visada kaip *ei*; tokį „ai" jis mato žodžiuose: *vaikas, daina, darbai, gaidys, gerai*... Taip jis pataria savo skaitytojams tarti tos rūšies žodžius. Tik nedaugelis žodžių turį aiškiai tariamą *ai*: *laimė, laisto, savaime*... Vienos tarmės dalyko čia nereikėjo autoriui maišyti su paprastuoju rašomosios kalbos dalyku. Vadovėlio skaitytojams patariu neklausyti autoriaus ir tarti paprastai *vaikas, daina*... (su aiškiu *ai*).

b) Tarp kitų dalykų, nelietuviui krinta į akį mūsų kalbos *dviskaita*. Apie ją kalba ir šios gramatikos autorius.

Vienoje jo gramatikos vietoje (11) pasakyta: „Šnekamojoje kalboje dviskaitos vietoje dažnai vartojama daugiskaita. Nors lietuvių kalbos dvasia ir literatūros stilius reikalauja tos dviskaitos, bet ji, dviskaita, vartojama kalboje palyginti retai. Tačiau negalima sakyti: *dù staláі, du vyrai*, — reikia sakyti tik *du stalu, du vyru, viénu dù*." — Nelietuviui ir tūlam lietuviui pasirodys čia daug kas neaišku ir abejojama.

c) Tam tikroje gramatikos vietoje (26) autorius rašo ir apie dalyvių linksniavimą. Iš vardininko *rašęs* jis daugi-

skaitai padaro lytis *rašiusieji* (vard.), *rašiusiųjų* (kilm.), *rašiusų* (gal.), — sumaišo paprastųjų dalyvių lytis su jų įvardžiuotinėmis lytimis ir, savo papratimu, pridirba šiaip klaidų.

Ten pat (26), rašydamas apie dalyvių kirčius, jis sako, kad dalyviai *(rašąs, rašęs, mylįs, bėgsiąs...)* visuose linksniuose turį kirtį pirmajame skiemenyje, išskyrus vienaskaitos ir daugiskaitos vardininkus, turinčius kirtį paskutiniame skiemenyje. Autorius kažin kodėl pamiršta, kad rašomosios kalbos lytys *rašąs, rašęs, bėgsiąs, rašą, rašę, bėgsią*... kirčius turi pirmajame skiemenyje.

Šiaip taip išlinksniavęs kelis p a p r a s t u o s i u s dalyvius (26), jis sako ten pat, kad taip pat esą linksniuojami ir „v a d i n a m i e j i į v a r d ž i u o t i n i a i d a l y v i a i“, bet paties jų linksniavimo nelietuviams kažin kodėl neduoda.

d) Šalia rusiškųjų autorius dažnai vartoja ir lietuviškuosius terminus. Kelis gramatikos terminus jis kirčiuoja labai nepaprastai: ***várdininkas, kĩlmininkas, náudininkas, gálininkas*** (13), ***béndratis*** (29), ***veikslái*** (31), ***dážninis*** (34)... Veiksmažodyje labai keisti ir keli kiti jo kirčiai: ***žinotinà, laikytinà*** (39, ***nusígrįžti*** (30); bet apie kirčius buvo jau kiek smulkiau kalbėta.

e) Kalbėdamas apie veiksmažodį (§ 25, 26...), autorius ir apie „b e n d r a t i e s n u o s a k ą“ nukalba (29).

Tokios „nusakos“ nėra mūsų kalboje. Ten pat (29) jo pasakyta, kad ta nuosaka esanti pirmų pirmoji (pradėtinė) veiksmažodžio lytis, kad iš jos visos kitos veiksmažodžio lytys susidarančios. Čia autorius, žinoma, vėl meluoja, kaip meluoja ir sakydamas, kad mes turim visą p e n k e t ą nuosakų (§ 25).

f) Kiek toliau (§ 26) gramatikoje randame paskirtą mūsų veiksmažodžių „rūšims“ skyrelį. Jų autorius randa net visą šešetą: „ самостоятельный (непроизводный), дѣйствительный или залогъ винительнаго падежа, возвратный, взаимный, поручительный, страдательный“. Čia autorių bus suklaidinę lietuvių gramatikos terminai „savaiminiai (nedarybiniai) veiksmažodžiai“: jis nebus supratęs tų mūsų gramatikos terminų, vartojamų veiksmažodžių skyriuje ne rūšiai žymėti. Bet daugiausia jį bus suklaidinusi senovės rusų gramatikos terminologiją, — rusų kitados, kada dar pats L. Gira mokėsi mokykloje, buvo kalbama mokinių reikalui apie š e š i a s ar a š t u o n i a s veiksmažodžio rūšis.

Savo gramatikoje mes kalbame tiktai apie *dvi rūši* — veikiamąją ir neveikiamąją. Kam autorius taip sunkina mūsų kalbos mokslą Lietuvos nelietuviams?

g) Kalbėdamas apie patį mūsų veiksmažodžių asmenavimą (§ 28), autorius nieko nepasako savo skaitytojams apie pagrindines veiksmažodžio lytis; jis, rodos, nepastebi savo skaitytojams nė to, kad mūsų veiksmažodžio trečiasis asmuo yra vienodas visiems skaičiams. Vienoje to skyrelio vietoje (33) jis kelis kartus kalba skyrium apie trečiąjį vienaskaitos ir trečiąjį daugiskaitos asmenį. Išvertęs to skyrelio sakinius į lietuvių kalbą, duodu čia skaitytojui dvi to asmenavimo taisykles, duodu jas pavyzdžiui: „Trečiojo asmens vienaskaitos lytis atstoja liemenį — šaknį (?) trečiajam daugiskaitos esamojo laiko asmeniui“ (33) ir „vienaskaitos ir daugiskaitos pirmuoju du asmeniu (antrojoje asmenuotėje) ir trečiasis daugiskaitos asmuo susidaro taip pat, kaip pirmojoje asmenuotėje“ (33).

Autorius be reikalo čia gudrauja ir painioja: galėjo jis nelietuviams ir daug prasčiau išaiškinti norėtąjį dalyką. Čia ar kur kitur reikėjo tiesiai pasakyti, jog visuose skaičiuose trečiasis asmuo vienodas ir jog trečiojo asmens galūnė esamajame laike *(a, i, o)* parodo, kurios asmenuotės turime prieš save veiksmažodį. Kalbos mokytojas turėtų kiek aiškiau ir griežčiau kalbėti ir su nelietuviais.

h) Kalbėdamas toliau (§ 30) apie „įvairialiemenius būdvardžius (įvair. veiksmažodžius)“, jis tų veiksmažodžių pavyzdžiui duoda ir žodžius *pykti, dūkti!* Kam to reikėjo? Kam reikėjo laužti iš piršto gramatikos dalykas ir duoti jis nelietuviui?

i) Norintiems pramokti lietuvių kalbos nelietuviams, neveikiamųjų dalyvių skyriuje (§ 32), autorius tuoj kiša ir beveik nevartojamus kalboje dalyvius *duòsimas, mylė̀simas, turė̀simas*...; žodį *mylėsimas* gramatikos žodynėlyje jis išverčia į rusų kalbą žodžiais, „тотъ котораго слѣдуетъ полюбить„ (!), o žodžių *duosimas, turėsimas* nė į rusų kalbą neverčia tame žodynėlyje nelietuviui. Beje, tame pat žodynėlyje ir kitus dalyvius verčia autorius nelietuviams savotiškai: *rašąs* — пишущій, *rašantis* — тотъ, который пишетъ (§ 23).

j) Sudurtinių veiksmažodžio lyčių (laikų) skyriuje (§ 33) randame ir tokių lyčių, kaip antai: „esu beduodąs, esu bedarąs“!..

Ten pat, kalbėdamas apie sudurtinius laikus, autorius duoda dvi „labai įdomias veiksmažodžio lytis“: a) šáukte šáukti, vérkte vérkti, juòkte juòktis ir b) einu gultų, eisim medžiotų... Tų pat laiko lyčių skyriuje autorius pažymi, kad tikslui reikšti „bendraties nuosaka“ galįs pavaduoti kalboje siekinys, tik nepasako, jog sakiniuose „nusipirkau vištą *kepti,* laikau arklį *parduoti*“... siekinys bendraties vietoje jokiu būdu negalimas.

Užuot mėčiusis į visas šalis, autoriui reikėjo kalbėti tame skyrelyje tiktai apie sudurtinius mūsų veiksmažodžio laikus, apie tų laikų sudurtines lytis.

k) Toliau (§ 34) autorius mūsų nelietuviams kalba ir apie pusdalyvį su padalyviu. Kaip verčiamas mūsų pusdalyvis į rusų kalbą ir kuriam galui jis vartojamas mūsų kalboje, apie tai jis nieko nesako, tik pažymi, kaip ir iš ko jis susidaro. Duodamas padarytą iš veiksmažodžio *melstis* pusdalyvį *melsdamasis* (!), jis toliau, savo žodynėlyje, tą pusdalyvį, jau pavirtusį žodžiu „melslamas“ (69) ar, gali būti, pusdalyvį „pasimelsamas“ (= *pasimelsdamas*) verčia į rusų kalbą žodžiais „молясь по нѣскольку разъ“!

Tame pat skyrelyje mūsų padalyvį *dirbant, kalbant, lydint, šaudant* jis verčia į rusų kalbą žodžiais дѣлая, говоря, провожая, стрѣляя“. Toks vertimas kaip tik geriausiai tiktų mūsų pusdalyviams „dirbdamas, kalbėdamas...“: plg. „*kalbėdamas* gulėjau, ji *dirbdama* nežiopsojo, *šaudydamas* jis nebuvo atsargus...“ Tik retkarčiais mūsų padalyvis į rusų kalbą verčiamas tam tikromis „diejepričastijemis“ (= beasmeniuose sakiniuose). Autorius čia bus susipainiojęs.

Tą mūsų padalyvių ir pusdalyvių painumą jis ir pats, matyti, jaučia: skyrelio gale (41) jis sako, kad apie tuos pusdalyvius ar padalyvius, „turinčius reikšmės tiktai kalbos stiliui“(!), nesą reikalo smulkiau nė kalbėti, nes dėl to pasunkėtų dar labiau lietuvių kalbos mokslas nelietuviams(?). O kam autorius taip daug pasakoja tiems mūsų nelietuviams apie mūsų kirčius ir šiaip iš piršto išlaužtus kalbos mažmožius?!

l) Apie mūsų *įvardžius* autorius kalba labai trumpai (§ 35). Bet ir čia suspėja šiek tiek niekų pripasakoti. Tame skyrelyje

randame pasakyta (42): „Įvardžiai kaitomi giminėmis, skaičiais ir linksniais; a s m e n i n i a i įvairdžiai linksniuojami skirtingai. Jų pavyzdžiu linksniuojami daiktavardiniai įvardžiai; kiti įvardžiai linksniuojami būdvardiškai. B e a s m e n i a i įvardžiai *(tat, visa, kas kita, sava)* nekaito savo galūnių giminėmis, skaičiais ir linksniais."

Visai neaišku, ką čia autorius vadina „daiktavardiniais įvardžiais". Ar tuo vardu čia eina žodžiai *viskas, kas, tamsta*...? argi jie linksniuojami kaip *aš, tu*? ar tikrai a s m e n i n i a i įvardžiai yra linksniuojami, o b e a s m e n i a i — nelinksniuojami? iš kur tie b e a s m e n i a i (б е з л и ч н ы я) įvardžiai išdygo?...

m) Apie kitas kalbos dalis (skaitvardį, prieveiksmį, prielinksnį...) autorius kalba, palyginti, visai trumpai. Visų s k a i t v a r d ž i ų vienoje vietoje jis neduoda (§ 36), bet kalba apie juos, vis dėlto, gana daug ir prikalba visokių reikalingų ir nereikalingų nelietuviui mažmožių (43—46).

P r i e l i n k s n i a m s kokių pavyzdžių, iš kurių matyti, kam jie vienas kitas vartojami mūsų kalboje (§ 38), autorius irgi neduoda, tik pasako, jog daugumas prielinksnių privalą vieno linksnio, jog prielinksniai *į, pro, pagal, apie, aplink* privalą galininko, jog prielinksniai *po, už* galį turėti po savęs kilmininką, įnagininką ir naudininką. Duotame toliau savo žodynėlyje (72) jis sako, kad mūsų *pagal* atstojąs rusų žodį „в о з л ѣ", o *sulig* — „по (направленію)". Prielinksniams gramatikoje trečia puslapio dalis tėra paskirta (47).

Tame pat skyrelyje (48) apie j u n g t u k ą tiek tėra pasakyta septyniose eilutėse: „Jungtukas, t. y. nekaitomoji kalbos dalis, jungianti atskirus žodžius arba sakinius, lietuvių kalboje yra tos pat gamtos, kaip ir rusų kalboje. Dažniausiai vartojami šie jungtukai: *ir, o, gi, bet, kad, idant, nes, nors, jei.*"

Tame pat skyrelyje j a u s t u k a m s paskirtos irgi tiktai kelios eilutės (48). Aštuoniose jaustuko eilutėse duoti su jaustuku ir keli i š t i k t u k a i: *triokšt, pokšt, žybt, trinkt;* apie juos žodynėlyje (72) tik pasakyta, kad į rusų kalbą jie neverčiami.

n) Kalbėdamas apie tolesnį šios gramatikos turinį, būsiu ir aš nešnekus. Duodamas „netaisyklingųjų (?) veiksmažodžių asmenavimą" (51—60), autorius kalba beveik tą pat, kas yra A. Jonaičio gramatikoje, su tomis pat ir klaidomis ar dar su di-

desniu jų skaičiumi: autorius ir kirčius savotiškai žymi, klaidžiodamas po juos laisvai ir drąsiai, be kokios atodairos, todėl ir klaidų dar daugiau pridirba.. Po veiksmažodžių sąrašo eina gramatikoje tam tikras autoriaus žodynėlis (61—72), kuriame šiaip taip aiškinami gramatikos skyrelių žodžiai. Neatitaisytų klaidų ir čia knibždėte knibžda: plg. *esu beduotąs* — я начинаю давать (68), *buvau bemylįs* — я началъ дѣлаю было любить (69), *atjosiant* — чай прискачетъ (верхомъ), *atvažiuosiant* — (вавѣрное) прiѣдетъ (69)...

Tame žodynėlyje nelietuviams duota ir tokių žodžių, kaip antai: *gražbylybė, gražymas* (красота), *saulė* (солнце,) *dievotnamis* (богомольня), *pilekalnis* (63) ...

4. Piktas žmogus apie kalbamąją gramatiką daug nė nešnekėtų: subartų ją, išniekintų ir tiek! Aš čia buvau kiek kitoks: radęs prógos kalbėti su žmonėmis, neiškenčiau kiek daugiau nepaplepėjęs apie vadovėlį su skaitytoju. Bet į galą nebeiškenčiu nepasibaręs ir imu ... plūstis.

L. Girai, šio vadovėlio autoriui, patariu toliau rimtesniam būt — patariu pačiam dar gerokai pasimokyti kalbos ir, kol pats nebus daugiau jos išmokęs, šitokiais niekniekiais neskriausti tų nelietuvių, kuriems skiriama šita gramatika. Autorius, rašydamas nelietuviams tokius netikusius vadovėlius, visuomenei jokios naudos nepadaro ir tik Lietuvos rašytojo vardą be reikalo žemina. Nesinaudokim tuo, kad leidėjai noroms ką leidžia vartotojams, nenusimanantiems apie leidžiamojo dalyko vertę. Iš viso šito vadovėlio juk aišku bus mokytojui, kad autorius nei apie kalbos dalyką nei apie jos mokymą nieko šiuo tarpu nenusimano. Kalbėkim savo raštuose tik apie tai, apie ką jaučiamės kiek tikrai nusimaną. Neskeryčiokime į visas puses, dirbkime mažiau visokių darbų, bet geriau juos dirbkime, mažiau kitus mokykim, daugiau patys mokykimės dirbti ir, ką dirbdami, dirbkime taip, kaip turi dirbti neplevėsuojąs, rimtas ir visai kultūringas darbo žmogus! Autoriaus asmenyje aš tokio darbo žmogaus šiuo kartu nematau.

Viename mūsų laikraštyje šitą gramatiką recenzentas turėjo drąsos išgirti, — tas recenzentas, aišku, nebuvo skaitęs pats giriamojo spaudinio, — bet tas dalykas neturi nuraminti L. Giros ir leisti jam toliau kalbėti raštuose apie tuos dalykus, kuriems jis atsidėti neturi laiko arba apie kuriuos visai nenusimano.

Kokios nors naudos iš šio vadovėlio nelietuviai tikrai neturės.

J. Jablonskis.

[1924 m. „Švietimo Darbas" N 10, psl. 965—972].

Lietuvių kalbos gramatika. Грамматика литовскаго языка, ·сост. преп. А. Іонайтисомъ, просм. проф. В. Креве-Мицкевичемъ. I. Этимологія (1-80 psl.). Kaunas. B-vės „Literatūra" leidinys. 1924 m. Leidinio kaina nepažymėta. [27]

Čia turime rusiškai parašytą lietuvių kalbos gramatiką. Jos autorius yra mokytojas A. Jonaitis.

Gramatikos prakalboje pasakyta, kad autoriai (?) savo vadovėliu norėję padėti žmonėms, gerai mokantiems rusų kalbą, praktiškai išmokti lietuvių kalbos gramatikos.

Vadovėlio vienas puslapis (5) paskirtas mūsų raidėms ir garsams išaiškinti ir kalbos dalims išskaityti. Po to eina tos kalbos dalys (6—63), po jų duotas sąrašas „netaisyklingų kalbos veiksmažodžių (64—79)", tokių žodžių, kaip antai: aimanuoti, badauti, ėsti, skambėti, uogauti, vėtyti, žadėti, žaliuoti ir t. t. Apie viską kalbama labai trumpai: pačioje etimologijoje, etimologijos skyriuose, nieko nepasakyta apie dauginius ir kuopinius skaitvardžius (dveji... devyneri, dvejetas... devynetas), apie bevardę būdvardžių giminę, apie pusdalyvius su padalyviais, apie būdinį, siekinį... Apie sintaksės dalyką, apie tam tikrų lyčių reikšmę sakiniui, vadovėlyje niekur nieko nesakoma, tik vieną kartą (18) autorius ar autoriai kiek mėgina išaiškinti skaitytojui įvardžiuotinių būdvardžių vartojimą.

Visa gramatika labai nepaprasta. Man skaitant krito į akį ypačiai jos negerumai, apie juos čia ir šnekėsiu daugiausia. Apie tai, kiek tinka gramatika ir atskiros jos dalys pasakytam prakalboje tikslui, čia beveik nekalbėsiu.

1. Gramatikos pradžioje aiškinami mūsų nosiniai garsai (5); ten keliomis eilutėmis pasakyta, kad žodžių gale nosinis kalbos garsas tariamas esąs silpnai, o žodžių pradžioje — gana aiškiai. Kaip tas garsas tariamas kitose žodžių vietose — apie tai vadovėlyje nieko nepasakyta. Autorius niekus čia klieda: nosinėmis balsėmis **(tą lapą, tą ąsą,**

grąžtą, tų grąžtų...) šių dienų rašomojoje kalboje reiškiami tik tam tikri ilgieji garsai.

2. Kalbant apie daiktavardį, tuoj pradžioje (6) paminėti mažybiniai ir maloniniai daiktavardžiai. Ten pasakyta, kad vyriškosios giminės mažybiniai daiktavardžiai turi galūnes **-ukas** arba **-iukas**, o moteriškosios giminės tos pat rūšies žodžiai — **-aitė** arba **-ytė**. Argi autorius nežino, jog šiam reikalui lietuviai turi daugybę tokių daiktavardžių, kaip antai: **bernytis, mergytė, šunytis, žąsytis, vištytis, bernaitis, ponaitis, mergaitė, Jonukas (Joniukas), šuniukas, Mariukė, peliukė, Onikė...** Juk šitie pavyzdžiai kaip tik griaute griauja visą tą jo taisyklę! Ten pat autorius sako, kad maloniniai daiktavardžiai turi galūnes **-elis, -elė...** Autoriaus nežinoma ar tik pamirštama, jog žodžiai **vaikelis, mergelė, Jonelis, Onelė...** yra ir mažybiniai, ir jog tarp mažybinių ir maloninių daiktavardžių, bent tarp mano pasakytųjų šios rūšies žodžių, žymaus skirtumo nėra lietuvių kalboje. Kam čia autorius tuos savo iš piršto išlaužtus niekus pasakoja norintiems mokytis lietuvių kalbos gramatikos žmonėms?!

3. Toliau autorius daugiausia linksniuoja įvairius linksniuojamuosius kalbos žodžius. Žodį **anglis** jis nukiša į trečiąją linksniuotę, bet laiko jį vyriškosios giminės daiktavardžiu (**anglis, anglies, angliui...**) Man pačiam tėra žinoma **anglis, anglio** (vyr. g., I linksn.) arba **anglis, anglies** (mot. g. III links.). „Linksniuotę" autorius skiria, matyti, nuo „linksniavimo", bet kiek toliau savo gramatikoje be reikalo kalba apie „dalyvių linksniuotę" (52) ten, kur reikėjo pasitenkinti „dalyvių linksniavimu". Tam tikroje savo gramatikos vietoje autorius „pažymimuosius įvardžius" vadina rusiškai „относительныя (= опредѣлительныя) мѣстоименія (27)", o apie santykinius ir nežymimuosius įvardžius kažin kodel visai nutyli...

4. Daugiausia yra klaidų ir šiaip visokių gramatikos negerumų, rodosi, veiksmažodžio skyriuje (32—57). Apie mano pastebėtus tos vietos negerumus čia kalbėsiu kiek smulkiau (a-k).

a) Bendratį autorius laiko tam tikra nuosaka (33): esančios keturios mūsų veiksmažodžio nuosakos — tiesioginė, tariamoji, liepiamoji ir bendratis! Čia jį bus supainiojęs rusų kalbos senovinis terminas „неопредѣл. наклоненіе". Tos „nuosakos" jis, žinoma, neasmenuoja: apie bend-

raties reikšmę mūsų kalboje ir sakinyje, apie tą pagrindinę veiksmažodžio lytį irgi niekur nėra kalbama šitoje gramatikoje.

b) Mūsų veiksmažodžio asmenuočių autorius, kaip ir kiti kalbos mokytojai, mato tris, bet skiria jas tiktai iš bendraties (33). Pirmosios asmenuotės veiksmažodžiai tuoj po žodžio šaknies turį, jo nuomone, bendratyje galūnę **-ti**, antrosios asmenuotės veiksmažodžiai prieš tą savo **-ti** turį priesagą **-ė**, — jų trečiojo asmens esamojo laiko galūnėje esąs balsis **-i**, trečioji asmenuotė prieš **-ti** turinti po šaknies **-y**. Iš to veiksmažodžių suskirstymo asmenuotėmis betgi neaišku, į kurias asmenuotes nuskiria autorius tokius veiksmažodžius, kaip antai: **kalbėti, krutėti, mokėti, miegoti, žaliuoti, žiopsoti, ieškoti, draugauti, dėstyti, judinti, bėginėti, dalyti, kirmyti...** Vadovėlio gale, „netaisyklingųjų" veiksmažodžių sąraše, autoriaus ir apie šitą dalyką jau gudriau galvojama: ten pati bendratis neturi jam, matyti, sprendžiamos reikšmės šitam reikalui.

c) Autorius operuoja visur savo gramatikoje ir lietuvių kalbos terminais. „Linksniavimą" jis skiria šiaip taip, kaip matėm, nuo „linksniuotės" (žr. 3). Kalbėdamas apie veiksmažodžius, jis „asmenavimo" vietoje pavartoja kartais ir „asmenuotę" (34, 40), bet apie „asmenavimą" nukalba kartais ir ten, kur skaitytojas turėtų laukti vadovėlyje „asmenuotės" (37). Vadovėlyje toks nenuoseklumas arba netikslumas yra bartinas; gramatikos autoriui reikia kiek rimtesniam būti.

d) Autorius duoda visų trijų asmenuočių laikus skyrium, ne kartu; bet iš vadovėlio nematyti, jog jis, autorius, skiria veiksmažodžių pagrindines lytis nuo kitų lyčių, bent skaitytojui niekur aiškiai nepasakyta gramatikoje apie tai, kaip įvairūs mūsų veiksmažodžio laikai padaromi iš pagrindinių jo lyčių. Lietuvos nelietuviams, kalbamosios gramatikos skaitytojams, svarbus būtų ir šitas gramatikos mažmožis.

e) Autorius savo vadovėlyje vartoja pavyzdžiams ir nerašomosios tarmės lytis: pavyzdžiams jis rašo, be kokio pažymėjimo, ir lytys **sukėsi** (44), **siuviau** (74), **skučiau, -tei** (74), **supiau** (75)... Rašomojoje kalboje šitos lytys tariamos ir rašomos paprastai **sukosi (sukos), siuvau, skutau,-tai, supau...** Šios vietos lytis **sukėsi** (44), šalia **sukausi**, yra, gali būti, tiktai korektūros klaida.

f) Tarp autoriaus vadovėlio pavyzdžių randame ir tokių. išverstų į rusų kalbą: **skadėti,** skaudu, skaudėjau, skaudėdavau, skaudėčiau — сильно болѣть (74), **sopėti,** sopu, sopėjau, sopėdavau, sopėčiau, sopėsiu — болѣть (75)... Autoriui čia, kaip ir kitur, reikėjo duoti tiktai pagrindinės veiksmažodžių lytys (**skaudėti,** skauda, skaudėjo; **sopėti,** sopa, sopėjo) ir, gal būt, pažymėti, jog tat yra beveik visai vienodos reikšmės beasmeniai veiksmažodžiai ir jokiu būdu nėra tarp jų tų reikšmės skirtumų, kuriuos jis pažymi savo tų žodžių rusiškais vertimais. Ir kitose vietose autorius nėr labai tikslus, ką versdamas į rusų kalbą: a) pasakymą **„jis žadąs** atnešti" (49) jis verčia tiktai rusų žodžiais „онъ обѣщающій (обѣщаеть) принесть", nieko nepažymėdamas, jog čia turime netiesioginę kalbą..., b) pasakymą „anksti atsikėlęs" (50) jis verčia visai be reikalo rusų žodžiais „ рано вставая" (= вставши, вставъ)...

g) Kalbėdamas apie sangrąžinius veiksmažodžius (43), autorius pasako, kad mūsų priešdėliai veiksmažodžiams duodą įvykio veikslo reikšmės ir kad veiksmažodžiai su tais priešdėliais (**nusijuokti, pasirašyti...**) neturį esamojo laiko. Rusų kalbos taisyklę autorius čia visai be reikalo kiša į savo lietuvių kalbos vadovėlį: mes sakome ir **nusijuokiu, pasirašau, pasirašai...**

h) Tam tikrą savo gramatikos skyrelį autorius paskiria ir mūsų dalyviams (48—53). Esamajam laikui jis duoda ir dalyvių **lydėjąs, lydėjanti** (49), tik duodamas pasako, kad jų vietoje esą dalyvio reikalui kalboje ir lyčių **lydįs, lydinti.** Autorius niekus čia klieda. Niekus sako jis ir ten, kur rašo, kad tas esamojo laiko dalyvis esąs padaromas iš būtojo kartinio laiko, iš jo trečiojo vienaskaitos asmens: tas dalyvis susidaro ne iš būtojo laiko, ir kalbant apie trečiąjį asmenį, vienodą visuose skaičiuose, nereikia skirti skaičių. Kam čia reikėjo autoriui pliaukšti toki niekai?

i) Dalyvį **suktinas, rašytinas...** autorius vadina tiesiog būsimuoju neveikiamuoju dalyviu (52). Čia jam reikėjo kalbėti tiktai apie paprastą mums neveikiamąjį reikiamybės dalyvį.

k) Toliau autorius kalba ir apie sudurtinius mūsų laikus (54—57). Jų reikšmę jis verčia į rusų kalbą labai nepaprastai: pradėtiniams laikams versti jis prideda prie tam

tikro rusų veiksmažodžio tiktai žodelį е щ е. Tą pradėtinį laiką jis mato kažin kodel ir pasakyme „aš **bedarau**" (54), — argi čia sudurtinį laiką turime? Kokių nors pavyzdžių tų mūsų laikų prasmei išaiškinti veltui čia ieškotum. Užuot aiškinęs jų prasmę ir skirtumą nuo ištisinių laikų, autorius mėgina skaitytojui tik saviškai juos išversti; **aš buvau sukęs** — я уже (еще раньше) вертѣлъ, **aš būsiu sukęs** — я еще буду вертѣть!...

Kalbėdamas skyrium apie pradėtinius laikus, jis esamojo laiko pavyzdžiui ima asmenuoti: „aš esu besukąs, tu esi besukąs ir t. t. Tokio esamojo pradėtinio laiko mes neturime savo kalboje; negerai verčia autorius tą dirbtinį savo laiką ir į rusų kalbą „я продолжаю вертѣть!..

5. Apie kitas kalbos dalis autorius kalba kiek trumpiau. Bet, vis delto, ir čia visokių niekų spėja pripasakoti.

Kalbėdamas apie prieveiksmį, tuoj pačioje pradžioje (58) autorius duoda tokių jo pavyzdžių: **arti** kelio, labai **tamsu...** ir sako, kad žodžiai **arti, tamsu** esą čia prieveiksmiai. Pasakyme „arti kelio" žodis **arti,** mūsų supratimu, yra prielinksnis, o antrajame pasakyme žodis **labai** yra prieveiksmis, **tamsu** — ta bevardė būdvardžio giminė, apie kurią autoriaus visai nutylėta būdvardžių skyriuje.

Prieveiksmių aukščiausiajam laipsniui autorius duoda galūnę **-iausia** (gerai — geri**iausia,** gražiai — graž**iausia).** Prieveiksmiui čia reikėjo duoti tiktai lytys **gerai, gražiai... geriausiai, gražiausiai,** ir paaiškinti tam tikrais kalbos pavyzdžiais skirtumas tarp **gražu** ir **gražiai, gražiausia** ir **gražiausiai.**

Tame pat skyrelyje autorius sako, kad pats esamojo laiko veikiamasis dalyvis galįs būti vartojamas ir prieveiksmio reikalui (59), tik gramatikos atitaisymuose (80) pažymi, kad dalyvis čia imamas moteriškosios giminės be galūnės **-i.** Čia pat (59) autorius duoda ir du tokiu prieveiksmio pavyzdžiu: **dirbant valgo** — онъ кушаетъ работая ir **jis eina lydint** — онъ идетъ провожая; lytis **dirbant, lydint** autorius visai negerai verčia į rusų kalbą — nemoka jų skirti nuo pusdalyvių (valgydamas, lydėdamas), visai nevartojamų jo vadovėlyje gramatikos reikalui.

Ten pat (59) autorius kalba ir apie „būtojo laiko prieveiksmį" **sukus, valgius,** kurį jis daro irgi iš moteriškosios giminės

dalyvio. Apie tuos dalykus reikėjo kiek tiesiau ir tiksliau kalbėti.

6. Autorius kalba šiek tiek ir apie prielinksnį (61). Čia jis, tarp ko kito, pasako, kad kurie-ne-kurie (?) prielinksniai keičią ir patį veiksmažodžio veikslą — iš eigos veikslo įvykio veikslą padarą. Čia autorius, matyti, prielinksnio neskiria ir nuo priešdėlio (plg. išeiti, ateiti, pamesti...).

7. Toliau kalbama kiek ir apie jungtuką (62) su jaustuku (63). Jaustukui paskirtos tik šešios eilutės, kuriose, rodosi, nėra klaidų.

8. Vadovėlio gale yra ilgokas (64—79) „netaisyklingųjų" veiksmažodžių sąrašas; jų duodamos skaitytojui šešios lytys. Ten, kaip jau pažymėta, autoriui reikėjo duoti tiktai pagrindinės tų veiksmažodžių lytys ir nevadinti pačių tų veiksmažodžių „netaisyklingais": autorius duoda ten tiktai pluoštą įvairių skyrių veiksmažodžių.

Šioje gramatikoje, kaip ir kalbamajame sąraše, būtų naudingi, man rodosi, ir kirčiai. Autoriaus vartojamieji kalbos pavyzdžiai, surašyti čia nelietuviams, yra be jokių kirčių...

9. Vadovėlio klaidos gale atitaisytos (80), bet jų yra tiek daug pačiame vadovėlyje, jog autorius jų vienas neįstengė atitaisyti. Be jo atitaisytųjų klaidų, reikėtų dar bent šios klaidos čia pažymėti: mažibiniai (6) — mažybiniai; tevelis (7) — tėvelis; ko(кого, чего? 7) — ko, kieno (кого, чего, чей?); menuo (13) — mėnuo; drutas, pesčia, pesčią (15) — drūtas, pėsčia, pėsčią; О добрыхъ (15), о десяткахъ (23), — Въ добрыхъ, въ десяткахъ; vyrėsniojo (18) — vyresniojo; jus turėtute (33) — jūs turėtute (turėtumėt); milėti, trečioje asmenuotė (40) — mylėti, trečioji asmenuotė; возвратнаго наклоненія (46) — возвратнаго залога; rušis (48) — rūšis; rašusi, lydejęs, lydej-usi (49) — rašiusi, lydėjęs, lydėj-usi; rašusi (50) — rašiusi; sunus (62) — sūnus; bičiuliuoju (64) — bičiuliauju; esota, būrti (65) — esata, burti; drėksti, drisku (66) — driksti, drysku; eeiti, ejau (66) — eiti, ėjau; gęsdavau, gęsti (67) — gesdavau, gesti; gįdavau (67) — gindavau; giju, gresdavau, grižtu (67) — gyju, grėsdavau, grįžtu; inirsti (68) — įnirsti; klimti, klimstu, kretei (69) — klimpti, klimpstu, krėtei; kliuvu (69) — kliūvu; liju (70) — lyja (lyju); migti, migu, pažįsdavau, pažįsių (71) — migti, mingu, pažindavau, pažinsiu; pikstu (72) — pykstu; puti, puvu (72) — pūti, pūvu; plunku, plūkau, plūksiu (72) — plunku, plu-

kau, pluksiu; privistu (72) — privystu; riju, rugstu, rukstu (73) — ryju, rūgstu, rūkstu; šlapu (76) — šlampu; trišku (77) — tryšku (trykštu); vėsti, vėstu, vėtau, vėsdavau (78) — vėsti, vėstu, vėsau, vėsdavau; vikstu, vistu (78) — vykstu, vystu; žįdavau, žuvu, žūvau, žvtrbltauti (79) — žįsdavau, žūvu, žuvau, žvirbliauti...

10. Ta visuomenė, kuriai skiria autorius savo vadovėlį, labai nedaug teturės iš jo naudos. Autoriui patariu dar pačiam toliau mokytis — pasitarti savo darbo pradžioje su kitais kalbos vadovėliais ir mokytojais...

Pačioje savo veikalo antraštėje autorius sako, kad šitą jo darbą esąs žiūrėjęs (= kiek taisęs, prižiūrėjęs, redagavęs...) ir prof. V. Krėvė Mickevičius. Tas mūsų literatas ir literatūros dalykų specialistas čia nė nereikalingas buvo kalbos vadovėliui, antra vertus, to žmogaus darbo čia, matyti, bus labai nedaug teįdėta, ir autoriaus be reikalo, man rodos, tik imamas to profesoriaus vardas kalbos vadovėlio reklamai. Ir profesoriui patariu toliau atsargesniam būti — neleisti imti kalbos vadovėlio reikalui savo vardo be kokio aiškaus ir suprantamo reikalo.

Toje pat antraštėje, jos gale, pažymėta, kad vadovėlį išleidusi „Literatūros“ b-vė. Tai bendrovei patariu irgi toliau atsargesnei būti: šituo vadovėliu ji nėr padirbusi naudingo visuomenei darbo. *J. Jablonskis.*

[1924 m. „Švietimo Darbas“ N 11].

1925

Knygų ir šiaip leidinių Tikrinamajai Komisijai.

Man yra atsiųsti **Žemaitės Raštai.** Norima, kad aš del jų savo nuomonę išreikščiau, kad pasakyčiau, kiek jie tinka ar netinka mokyklų skaitykloms. Švenčių laiku sunku tas plačiau padaryti, plačiau savo nuomonę išreikšiu tiktai straipsnyje, kurį rašau „Švietimo Darbui“. Komisijos reikalui tuo tarpu, grąžindamas atsiųstą man „Žemaitės Raštų“ egzempliorių, galiu tik pasakyti, kad aukštesniosios mokyklos skaitykloms jie, mano supratimu, tinka: jie turiningi, jų turinys imtas iš mūsų gyvenimo, jų kalba nepaprastai gera... Jei tuose raštuose yra

kiek dalykų, apie kuriuos lyg nereikėtų kalbėti mokykloje („Topylis“, „Sučiuptas velnias“...), tad nieko čia nepadarysi: daugelyje raštų ir šiaip gyvenime mokiniai susiduria su tokiais dalykais, apie kuriuos mokykla nekalba su mokiniais, apie kuriuos nėra reikalo dėstyti per pamokas; antra vertus, Žemaitė, kalbėdama apie „Topylį“ arba „Sučiuptą velnią“, smerkiamai apie juos nukalba, juose mūsų gyvenimo negerumus mato, jais pati tik piktinasi...

Antrasis leidimas, apie kurį tektų man kalbėti, kiek skiriasi nuo pirmojo (nuo vilniškio). Vilniaus leidime, mano redaguotame, trys apsakymėliai, sudėti į šitą tomą, ėjo kiek kitoniškomis antraštėmis. Dabartiniai rinkinio apsakymėliai „Prie užvertos langinės“, „Neturėjo geros motynos“, „Kunigo naudą velniai gaudo“ Vilniaus leidime turėjo kitas antraštes — „Studentas“, „Motyna“, „Kunigo naudą vėjai gaudo“; del šitos dabartinės atmainos antrieji leidėjai nėr girtini, jų aš nepateisinu, bet tie naujieji vardai, jų duoti, neturi čia didžios ar sprendžiamos šiam reikalui reikšmės. Antrasis leidimas šiaip yra tikrai mano paties pataisytoji pirmojo leidimo kopija; antrajame leidime yra kiek ir korektūros klaidų, vienas kitas žodelis naujųjų leidėjų panorėta Žemaitės raštuose pakeisti, bet vis tat negali Komisijos leidimui ar neleidimui turėti čia didesnės reikšmės.

1925 m. I/3. J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Sam. Smailsas (Samuel Smiles). ***Pareiga ir tiesumas*** (psl. 1—56). Moksleivių vertimas (su žodynėliu). „Vilties“ leidinys. Šiauliai. 1924 m. Kaina: 2 lt. [28]

Buvo kur pasakyta, kad verčią į lietuvių kalbą būrelis moksleivių visą Smailso „Charakterį“. Tą „Charakterį“ sudaro dvylika (12) atskirų rašinėlių. Šitas rašinys yra, vadinas, ***trečioji*** tų rašinėlių rinkinio dalis: be įvardytojo rašinio yra jau išėję „Būdo įtaka“ ir „Šeimos įtaka“.

Iš „Redakcijos žodelio“ išspausdinto tam tikroje šito rašinio vietoje matyti, jog jį redaguoja R. J.: skaitytojams daug kam tatai bus suprantama ir iš pačios šio vertimo kalbos, iš jo stiliaus. Šitas rašinys nuo kitų skiriasi ir tuo, kad jo beveik pusę sudaro tam tikras tų vertėjų ***žodynėlis*** (p. 34—55). Žodynėlyje paaiškinta 200 su viršum gana nepaprastų kalbos žo-

džių, vartojamų šitame ir kituose tos rūšies rašiniuose. Vertėjai ketina išleisti po kiek laiko ir pilnesnį žodynėlį, į kurį pateksią retesni raštų kalbos žodžiai. Vertėjai labai gerai daro; tikėsimės, kad savo žadėjimą jie ir ištesės. Tos rūšies „žodynėliai“ turėtų pagaliau ir tam tikru žodynu virsti — tuo žodynu, kuris taip reikalingas žmonėms, turintiems reikalo su kalbos mokslu ir rašomąja kalba.

Sam. Smailsas šitame mažame savo rašinyje kalba apie pareigas ir sąžinės dalyką, apie jų reikšmę gyvenime, apie tiesos dalyką, kalba į mus keldamas mums aikštėn tam tikrus didžiųjų žmonių pavyzdžius, cituodamas jų žodžius... Rašinyje nuolat susiduriame su tokiais žmonėmis, kaip antai: Epiktetas, Wašingtonas, Welingtonas, Abbé de St. Prièrre, Jurgis Wilsonas...

Visas šitas rašinėlis, man rodos, yra skaitytinas ne tiktai moksleiviams. Kaip gaila, kad tos rūšies rašinių ir šiaip rimtesnių raštų maža teturėjo ligi šiol mūsų mokykla ir šiaip žmonės, kuriems tenka ar teks stoti į rimtą mūsų visuomenės gyvenimą! Tikėsimės, kad šituo mūsų gyvenimo reikalu tikrai ims pagaliau rūpintis mūsų mokyklos vadovai. Skaitykime, galvokime, dirbkime! *Nemoksleivis.*

[1925 m. „Lietuva“ N 22].

E. Mittelsteiner. Vokiečių kalbos Gramatika. Deutsche Grammatik. Sulietuvino K. Puida. II laida. Kaunas 1923.

Man tenka čia savas žodis tarti Komisijai del tų lietuviškųjų tekstų, kuriais paaiškinami ar verčiami į lietuvių kalbą vokiečių kalbos tekstai.

„Sulietuvintojas“ tuoj pradžioje **Vokale** (Buchstaben), **Konsonanten...** vadina **balsiais, priebalsiais.** Mūsų pačių gramatikose skiriame „bals**ės**, priebals**ės** (raidės) ir bals**iai**, priebal**siai** (garsai)“. Vokiečių terminą Umlaut K. Puida vadina „suminkštin**tos**“ (5); man neaišku, kodel šioje gramatikoje, sakant „bal**siai**, priebal**siai**“, sakoma „suminkštin**tos**“. Vokiečių Artikel čia pavadintas **rodiklis** (5), der bestimmte Artikel ir der unbestimmte Artikel lietuviškai pavadinami **„įvardžiuotas** rodiklis“ ir „**neįvardžiuotas** rodiklis“ (6)... Kalbant apie daiktavardžius mums skiriamos be kokio reikalo ir tokios jų rūšys, kaip antai: **medžiaginiai, rinktiniai** daiktavardžiai (8);

kas mūsų gramatikoje vadinasi „vyriškoji giminė, bevardė giminė“, čia pavadinta „vyriškoji gimtis, niekatroji gimtis“ (8), nors žmonės gimtimis tevadina, kiek man žinoma, дѣто родные члены. Linksniai čia vadinami irgi kiek kitaip: vardinis, naudinis, galinis (9)...

Paimu kalbos pavyzdžiui dar kelis mažmožius. Vokiečių žodžiai Knabe, Umlaut toliau vadinami „berniokas, suminkštinimas“ (9). Kur sakome prieveiksmį **dažniausiai**, čia randame jau **dažniausia** (10)... Visur pilna netikusių arba klaidingų vertimų: das Dolch — štilėtas, kinžalas (12), der Gemahl — žmonos vyras (12); der Schuh — apavas, batas (13); der Star — špokas; der Versuch — mėginimas, tyrimas; der Pudel — pūdelis (šūnų veislė) — (13); der Ranzen — krepšys (14)...

Autorius lietuvindamas verčia nieko negalvojęs atskirus žodžius ir posakius taip, kaip jam beverčiant į galvą ateina, nesilaikydamas kokios tvarkos ar sistemos arba įprastų mokyklai žodžių. Paskutiniame puslapyje (103), kalbant apie jungtukus, autorius duoda: als dasz — tam, kad; wenn, da, wo — kada, kuomet; ohne dasz — nebe to, kad; als — kuomet, kaip; obgleich, obwohl — nors, kad ir nors...

„Sulietuvintojas“ savo „sulietuvinimu“ tiesiog kenkia tam lietuvių kalbos dalykui, kurs šalia lietuvių kalbos dėstomas mokykloje.

Jei šitoks vadovėlis su tokiais rusiškais vertimais būtų seniau kieno teiktas buvęs rusų mokyklai, tad rusų Min-jos „Ученый Комитетъ“ nieku būdu nebūtų leidęs jo į rusų mokyklas. Mano nuomonė čia, rodos, yra jau aiški.

1925. I/31. J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Nauja praktiška vokiečių kalbos gramatika su gramatikos pratimais vokiečių kalboje. 6-tas pataisytas leidimas, vertė S. A. Rubikas. Kaunas 1923.

Lietuvių kalbos dalykas su gramatikos terminais čia labai šlubuoja. Čia rašoma: Artikel — narys, der bestimmte Artikel — **tikrasis narys**, der unbestimmte Artikel — **netikrasis narys** (5), zum Beispiel — **pavyzdin**, Der Bauer — **ūkininkas** (8), die Bäuerin — **ūkininkaitė** (8), einklammern — **paimti kabutėse** (9); upių var**dai** vartoja**ma** visumet su tikruoju nariu (9),

die belebten Fremdwörter — **gyvieji** svetimų kalbų **daiktavardžiai** (13), den Umlaut annehmen — **suminkštinamam būti** (15), Umlaut — **suminkštinta balsė** (15), Passivum — **gaunamoji rūšis;** linksniuojama visi daiktavardžiai (19), daiktavardžiai vartojama be nario (21), būdvardis vartojama be nario (25), laipsnis padaroma (27)... Bendrajame žodynėlyje, kurs duotas vadovėlio gale, randame: Weintraube — kekė (21); Summe — suma, visuma; sollen — privalėti, Pfeil — vylyčia...

Rimtai kalbėti apie šito vadovėlio lietuviškąją kalbą, apie atskirus tos kalbos dalykus — beveik negalima. Jei man reikėtų ištaisyti visas šito vadovėlio lietuviškasis tekstas, tai ir apsiimti negalėčiau: daug lengviau būtų naujai parašyti žmoniškesnis tekstas.

Jei įvairių mokslo šakų dalykai, jei įvairūs kitų mokslo šakų mokytojai ir jų vadovėliai tokios tesilaiko kalbos kur santykiuose su mokiniais, tai be reikalo dėstoma tokioje mokykloje skyrium lietuvių kalba: lietuvių kalbos mokytojas nieko ten vienas nepadarys lietuvių kalbos mokslui.

Ir kitų mokslo šakų vadovėlių turi būti žmoniška kalba: ligi šiol, man rodosi, visos Šviet. Min-jos į šitą dalyką nekreipdavo savo dėmesio. To rezultatai labai liūdni, bet aiškūs...

Į vokiečių kalbos vadovėlį žiūriu taip, kaip į jį žiūri ir kitų tautų žmonės kituose kraštuose: Lietuvoje savo lietuviškuoju tekstu jis negali griaute griauti to pãstato, kurs statomas ar bent turi būti statomas per lietuvių kalbos pamokas mokykloje.

Šito vokiečių kalbos vadovėlio lietuviškoji kalba su terminais nesutinka su „Vaivos" vokiečių vadovėlio kalba ir terminais; bet del to būtų dar maža bėdos. Gaila, kad ji nesutinka nė su lietuvių kalbos gramatikos ar „Skaitymų" kalba.

1925 m. sausio mėn. 31 d. J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Švietimo Ministerija. Knygų Tikrinamajai Komisijai.

Atsiunčiu Komisijai tris savo recenzijas. Prašau suvartoti jas saviškai ir ką nors nuspręsti del tų dalykų, apie kuriuos kalbu recenzijose (piktose).

Komisijai patariu peržiūrėti savo sprendimą del „Bramizmo Stebūklų". To dalyko menkučio kalba yra **visai** netikusi,

ji prastesnė ir už neaprobuotos mokyklai „Bajorų Gūžtos“ kalbą. Patariu Komisijos žmonėms būti atsargiems su pašaliečių sprendimais, Komisijos gaunamais del atskirų dalykėlių.

1925. I/31.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Bramizmo stebūklai. Romanas. Teofilio Gotjės sekimas J. J. (1—77 pusl.) Išleido Petronio knygynas. Kaune 1922 (spausdinta Tilžėje).

Šituo rašiniu prieš dvejus ar trejus metus [29] teko man susidomėti del „sekėjo“ pavardės (J. J.). Susidomėjęs parašiau del jo ir mažą, bet piktą recenziją laikraštyje. Dabar, patyręs, kad tas rašinys jau leistas ir į mokinių skaityklas, neiškenčiu vėl nešūktelėjęs del žymiųjų jo ypatybių. Del menko jo turinio čia neteks kalbėti: savo akivaizdoje turėsiu tiktai „sekėjo“ kalbą.

„Sekėją“ ar vertėją čia turime labai nepaprastą, labai retą. Jo rašyba ir kalba labai žymiai skiriasi nuo visų kitų žmonių rašybos ir kalbos.

1. Čia rašoma: „**Labjausiai** Oktavą klupdė — tai jo **akįs** (4). Ramiam bėsant **akįs** tiesio**k** į sie**lą** žvelgė (5); tiesio**k** stebūklus pasakojo (5); **į**patingumas (6); aišk**ųs** ir aštr**ųs** spinduliai (7); ak**į**se (9); pirkinėjau įvairesn**ias** gėleles (11); **Geinės** poezija (13); **Gimalajaus** viršūnės (18); **garmonija** (23)...; nė pusi**a** lūpų neužsiminiau (13); Micki**a**vičius (15); apie ką mastyt (16); **drasesnis** (19); spauzdinti (17); griovienė **ir gi** nerimastavo (17)...“

Tokia yra „sekėjo“ rašyba tuose puslapiuose, kuriuos turėjau kantrybės šituo atžvilgiu išžiūrėti.

2. Ne mažiau įdomi ir pati „sekėjo“ kalba (žodynas, etimologija, sintaksė). Jo rašoma:

Ji **nublaukdavo** ir atšaldavo **kai** ledas (3). Gyvastis **regimai** jame silpnėjo (3). **Betvarkiai** išmėtytos knygos **liūdijo**... (4). **Abelnai** kambarys rodėsi susnūdęs (4). Jis buvo **nublaukęs** (5). **Paviršium** žvelgus, sunku buvo įtarti pavojų **gręsintį** (5, 6). Sušuko Oktavas **žingeidumo** įgiltas (9). Jei taip **įdomaujate,** aš galiu papasakoti **Jum** savo istoriją (10). Greitai prašvilpė **du mėnuo** (11). Ant karietos durų grožėjos **gerbas,** o **ant ožių sėdėjo** tarnas **žalioj livrėjoj** (11). Aš **dievažinaus** amžinai ją mylėsiąs (13). Negalėdamas **saves** pergalėti **nematant** griovienės, aš atvažiavau pas ją (15). **Tamsta daktaras įsitikinote,** kad aš **turiu teisę** nenorėdamas toliau gyventi (18). Ten žmonija, **be-**

tarpiai būdama su kuriančiomis gamtos jėgomis, sugriebė ir išmoko daugybę **mum** nežinomų paslapčių (18). Tik **karčios** ašaros, **širdimi sopančios** motinos, jį sugraudindavo ir tuomet **eidavo pagelbon** (23). **Abelnai** Šerbonas sakydavęs... **jėga užlaikydamas gyvastį**, ardąs gamtoje **lygsvarą** ir visuotiną **garmoniją** (23). Kambariuose **stuksojo keleta** stabų storomis **šypsojančiomis** lūpomis (24)... Jei Oktavas dar nebūtų buvęs taip **beprotingai** įsimylėjęs, tai jis dabar įsimylėtų; bet kaip **begalimė** negal būt **nė** mažesnė **nė** didesnė taip ir Oktavo meilė negalėjo **pasididinti** (52); veidas ir rankos **ružavai** nukaito (52)...

Tyčia išrašiau daugiau „sekėjo" kalbos pavyzdžių, kad skaitytojas geriau galėtų suprasti visą tą jo margumyną. Leidėjo čia neapsižiūrėta. Su tokios kalbos leidimais kultūringoji visuomenės dalis turi kovote kovoti ir tada, kada jie ne mokyklai skiriami.

„Sekėjo" bus pirmą kartą savo amžiuje turėta reikalo su rašto „gaminimu" Lietuvos visuomenei. Prastesnio, kalbos atžvilgiu, rašto aš dar nepažįstu. Rimtai kalbėti apie atskiras to rašto ydas negalima: „**sekėjui**" J. J. galiu tik patarti pradėti kalbos ir šiaipjau mokslą. Kaip galėjo šitą jo raštą leisti į mokinių skaityklas „Knygų tikrinamoji komisija", dirbanti Šviet. Min-joje, — nieku būdu negaliu suprasti. Ta komisija turėtų ką paaiškinti arba, jei yra ji suklaidinta, savo klaidą atitaisyti.

[1925 m. „Lietuva" N 26]. J. Jablonskis.

Skaityk. Po elementoriaus pirmosios knygos. Antroji laida. 1923.

Del pirmojo šių skaitymų leidimo (1921 m.) man teko kalbėti plačiau „Lietuvoje". Tada bariau tą leidimą, rodos, ne tiek del kalbos, kiek del jų turinio, skiriamo mokyklai tuoj po elementoriaus.

Del šito leidimo, pavadinto **„Antroji laida"**, (выпуск) man tenka čia savas žodis tarti tiktai kalbos atžvilgiu. Kalba čia, apskritai imant, geroka. Ar leidimo turinys visas tinka vaikams tuoj po abėcėlės, aš ir dabar, nors tas turinys jau gerokai pakitėjęs, labai abejoju. Mokinys turi čia savo sielą „natūraliai pratęsti" „savarankiškais kūrinėlių rašymais": gavęs vieną kitą paveikslėlį, jis gauna tuoj „susidaryti apsakymėlį"... Pats aš daug mažiau iš tos rūšies mokinių reikalaučiau.

Kalbant apie pačią kalbą, ne apie atskirų dalykų turinį ir jų tinkamumą mokyklai, čia reikia pabrėžti štai kas. Vienoje vietoje (52) kalbama ir apie „teatrą“; toki žodžiai su tos rūšies vaikais reikia kiek vėliau imt vartoti. Tarp pačių kalbos klaidų čia pažymiu: mergaitė p a s i m e t ė motiną (13); motina jau a t s č i a i vos besugavo (18); (žąsis ir kiškelis) pasikalbėti a t s i s ė d o (25) — atsitūpė; e l g e t ė l i s (137); dvi p a č i o s d r ą s i a u s i o s varlės (128); tie gyvulėliai niekumet čia n e b u v o (35); kitados pelės sušaukė šeimą, k a d a p s v a r s č i u s (46)... Autorius dviskaitos, rodos, niekur nevartoja; paėmęs iš kur apsakymėlį, dviskaitos vietoje tuoj daugiskaitą padaro. Apie kalbos mažmožius ir korektūros ar pačios redakcijos klaidas čia nekalbu.

Del pačios kalbos šis vadovėlis nėr labai bartinas: jo kalba, žinoma, daug geresnė už „Bramizmo Stebūklų“ kalbą... Pedagogas ir auklėtojas, kurs turi savo akivaizdoje visą pradedamosios mokyklos programą ir jos reikalą, čia daug ką turėtų pasakyti, bet į tą dalyką pats aš čia nesikišu: aš prašytas savo žodį tarti del šito vadovėlio tiktai kalbos atžvilgiu.

1925. II. 17 d. J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Skaityk. Antrosios knygos. „Dirvos“ leidinys. 1922.

Daug visokių dalykų čia duota mažųjų vaikų darbui. Ne visi tie dalykai vaikui bus įkandami ir įmanomi; čia turiu galvoje ne tiktai įvairius rinkinio apsakymėlius ir eilėraščius. Krūvai káukolių, „Karo vaisiams“, vaikai turi s u g a l v o t i a p s a k y m ė l į (95); su jais kalbama ir apie „garemą“ (133), A r a b ų l i t e r a t ū r o s **žinovą** (132), k a l a m b u r i n i k ą (132), **arą, arų arą** (109, 110...).

Vadovėlio kalba geroka: daugumas straipsnių paimta iš geresnių šaltinių... Dviskaitos ir čia autorius vengia. Pavartojęs lytis „į vandenį, į trobas“, autorius tuoj tame pačiame puslapyje ima sakyti tam pačiam reikalui „vande**nin,** tro**bosna“**... Tarp kitų žodžių ir sakinių savo reikalui turiu pasižymėjęs šiuos taisytinus dalykus: priimti t a s ą l y g a, ateiti pirmadie**nyje,** ateiti kit**ose** dien**ose** (5); pamatyti per dūmus ir nematyti (20); žiūri aky**liai** (65); ū p a s s u g r į ž ę s

paprastosna vėžėsna (95); karaliavo jis penkeris metus (97); žvirblis **beviltingai** čirkšdamas (97)...

Sprendžiant apie šitą vadovėlį, reikėtų ne viena kalba turėti čia galvoje: pati kalba, būdama ne visai ydinga, negali turėti sprendžiamos reikšmės. J. Jablonskis.

1925. II. 17 d.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Švietimo Ministeriui.

(Atsakymas į Nr. 2449). [30]

Į Sveiko laišką smulkiau atsakysiu kiek vėliau. Tuo tarpu kalbėsiu tik apie vieną to laiško dalelę, turėdamas galvoje tiktai vidurinę ir aukštesniąją mokyklą.

Mūsų gimnazija Lietuvos istorijai turi tiktai kun. Aleknos, Matulaičio ir Prano „vadovėlius". Istorijos vadovėlių, kurie parašyti to dalyko specialistų, ėjusių kaip reikiant istorijos mokslus ir turinčių daug supratimo apie tos rūšies vadovėlių dalyką, mes visai neturime. J. Yčas, A. Voldemaras, Jonynas, rodos, geriausiai galėtų apie šitą dalyką nusimanyti, bet jie kažin kodel tyli, tik žada ką kada nors parašyti. Ar daugiau kas čia galėtų reikiamai prisidėti, aš tuo tarpu nė nežinau. Žinau tiktai, kad labai reikalingas mums mūsų istorijos vadovėlis, skiriamas aukštesniajai mokyklai. Ir aukštoji mokykla jokių istorijos vadovėlių neturi. Nepasirodo, deja, nė istorijos profesorių paskaitos, iš kurių jau ir mažesnio maštabo žmogus galėtų vadovėlius daryti. Esame, šiaip ar taip kalbant, dideli tinginiai, nemoką kaip reikiant atsidėti visuomenės reikalui. Būdamas gimnazijoj, pats aš, be įvairių istorijos chrestomatijų, jau skaitydavau mokykloje kultūros ir civilizacijos istorijas (Boklio, Guizot, Dreperio...). Šiam reikalui mes beveik nieko neturim išsivertę.

Mokiniai eina mokyklose ir literatūros dalyką. Mokytojai kalba su jais apie Goetę, Šillerį, Šekspyrą, Moljerą, Eschilą, Sofoklą..., bet šitų klasikų veikalų netyrinėja, nenagrinėja mokykloje patys mokiniai, nes apie juos tiktai girdi iš mokytojo lūpų, jų beveik neskaito, nes beveik neturi mokyklų bibliotekose. Reikėtų, žinoma, išleisti įvairių literatūros klasikų darbai, tik tie darbai reikia pirmausia gerokai išversti į lietuvių kalbą, o tuo dalyku, man rodos, beveik niekas nesirū-

pina (tenkinamės turį Tysliavas, Kiršas, Tyrų Dukterį...). Kas čia kaltas, kas čia nekaltas, sunku tuo tarpu ir pasakyti, tik aišku, kad reikia kas norint tikrai imt daryti... Pats aš būdamas gimnazijoj jau skaitydavau gerokų tų klasikų vertimų, o dabartiniai mūsų mokiniai tik šiaip taip vadovėlius kala, bręsta be kokių skaitymų, be gilesnio literatūros supratimo. Dabartiniai mokiniai, jei panorėtų gauti gilesnio supratimo apie mūsų Valančiauskį, Daukantą.., juk beveik niekur negali gauti jų skaityti.

Mūsų profesoriai skaito studentams kiek apie įvairias literatūras, bet patys nieko šiam reikalui neišverčia ar patys neparašo. Kodel? Čia reikia, žinoma, patiems mokytis ir daug dirbti, mokėti rodytis savo darbu ir visuomenės gyvenime, nesitenkinti prisikabinus prie kaktos tam tikrus titulus (**prof., doc., dr.,**...). Stengsiuos kitą kartą būti ne toks pesimistas. Netrukus smulkiau atsakysiu į Tamstos laiško dalyką.

1925 — II — 27. J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Saulutė. Vaikų laikraštis, eina du kartu per mėnesį. 1925 m. Nr. 1 ir Nr. 2.

„S a u l u t ė“ skiriama pradžios mokyklos amžiaus vaikams. Jos turinį ir visą paviršių gražina aiškina ir domina gausingos iliustracijos. Spausdinama ji Tilžėje, bet jos redakcija ir administracija yra Jurbarke. Redaguoja ją A. Giedraitis, aplink kurį susispietę yra, matyti, gerokas būrelis jau pratusių bendradarbių (žinomųjų mūsų rašytojų).

Reikia tikėtis, kad šis laikraštėlis susilauks netrukus ir geroko būrelio skaitytojų: tėvai ir vaikų globėjai nepašykštės, tur būt, kelių litų (7 lt. pusmečiui, 14 lt. metams) mūsų vaikams, būsimiesiems Lietuvos darbininkams. Daug šiuo tarpu nesidžiaugiu tik del to, kad gerokai atpratęs esu džiaugtis — iš tų metų esu jau išėjęs ir šiandie tiktai pranešti noriu apie tos „šviesiosios saulutės“ atsiradimą tiems žmonėms, kurie arčiau vaikų gyvena. *R. J.*

[1925 m. „Lietuva“ N 56].

H. G. W e l s, *Pasaulių karas.* Iš anglų kalbos vertė V. K. (psl. 1—175). 1924 m. Spauzdinta „Ryto“ bendrovės Klaipėdoje.

Skaitytojas turi čia apsakymą iš „mūsų pasaulio karo su nusileidusiais į mus (į Angliją) Marso gyventojais“. Žmonės, atsiminę, kas taip nesenai buvo rašyta apie „gautą iš marso telegramą“, reik tikėtis, susidomės ir verstiniu apsakymu, juo labiau, kad vertimą čia turime ne visai paprastą: iš anglų kalbos apsakymas verstas žmogaus, gerokai nusimanančio apie lietuvių kalbos dalyką ir mokančio bėletristiškai versti bėletristikos dalyką į mūsų kalbą. Šitą apsakymą ypačiai skaitys, man rodosi, mūsų jaunuomenė. Jai linkiu tik šiuo tarpu rasti jį skaityklose.

Ir čia, kaip mato skaitytojas, pasitenkinu tik pranešęs jam apie šitą „Pasaulių karo“ pasirodymą ar ketinimą pasirodyti mūsų skaityklose. *R. J.*

[1925 m. „Lietuva“ N 56].

Mayn Reid. *Šauliai Meksikoje.* Romanas (1—252 psl.). Vertė K. Puida (Jaunimo biblioteka). „Švyturio“ leidinys. 1923. Spausdinta Tilžėje. Kaina nepažymėta.

Šito vertimo kalba žymiai geresnė, nekaip kitų K. Puidos vertimų, „Vaivos“ išleistų: ją bus kiek taisę „Švyturio“ taisytojai.

Tarp kalbos klaidų pažymiu pavyzdžiui šias: **smėlis** apakins mane (5); palmės **stuobrai** (6); vė**tyklio** formos lapai (6); kiek gražių **išdirbinių** slepias (6); **medėjo** pagąsdinta pantera (7); nusileisti į **tarpeklius** (9); prajojęs dar vieną **tarpeklį** (11); čia gyvena actekų **ainiai** (10); **įriausi** ligi ištakos (13); prietykių ieškojimas, **matomai,** — mano nepagydomoji liga (13). **Tamsta,** pasakyk man savo vardą (14). Tai **tamsta,** kapi**tone** Halerai (14); mane, **matomai,** bus tenai pamiršę (16). Sakyk, **tamsta,** kas tas žmogus? (17). **Per minutę** supažindino mane su demokra**tingai** atrodančia džentelm**ėnų** kuopele (19). Nuo imtynių **priderėjo** rinkimų **pasekmės** (19). Ačiū **tamstai,** majore. **Jūsų sveikatą,** sėr (22). Išgerkim taures, minėdami **nemarųjį** žmogų (26); tai galėtų sužadinti **domesį** (168), padariau **sulig** jo patarimu (169), duok man pabučiuoti savo ranką prieš mudviem **išsiskirsiant** (169). Aš neteisingai **atsinešiau** į tave (170); tai vienintelė **galimybė** išsigelbėti (237), **pusbalsiai** kažką paliepė (237); nubėgo nuo jo, **kuomet** pamėgino (243); **tarpeklis** (244)... pasirodė du raite**liai** (245), du milž**inu** (245),

visas dalykas buvo tame — katras katrą nustums **tarpeklin** (245), tai buvo **pačios laimingiausios** mūsų dienos (248), čia buvo **žutbūtinis** mūšis (249), ne tik aš apsidžiaugiau **iš to** susitikimo (250)...

Vertimo kalba, aplamai imant, nėr visai gera: mokyklos skaitymų turėtų būti taisyklingesnė kalba, tik ji, kaip sakiau, geresnė už kitų Puidos dalykų kalbą, — čia yra, vis delto, pažymėtinas šito vertimo „gerumas". Sprendžiant apie tai, kiek šito dalyko kalba tinka mokyklai, Komisijai dar vienas dalykas reikėtų turėti galvoje: pats šitas vertimas su visa savo kalba yra daug geresnis nekaip „Bramizmo Stebūklų" vertimas, Komisijos leistas į mokinių skaityklas. Šitas dalykas ir savo turiniu geriau tinka mokinių skaitymams.

Komsijai su savo sprendimais reikia būti atsargiai. Leidusi vieną dalyką be reikalo į mokyklas, Komisija, jei nenori atšaukti to savo leidimo, turi leisti į mokyklas ir kitą menkokos kalbos dalyką, geresnį už pirmiau leistąjį. Komisija buvo labai apsirikusi leisdama į mokyklas „Bramizmo Stebūklus"!

Tiek tuo tarpu. J. Jablonskis.

1925 m. kovo m. 23 d.

Šito vertimo kalba nėr visai gera: ji tik geresnė už kitų Puidos vertimų kalbą. Mokyklos skaitymų kalba turėtų būti geresnė. J. J.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Jaunimo biblioteka N 15. L. Alcott. *Mergaitės išėjusios į moteris.* Apysaka. Vertė Pr. Kvietkauskas (1—212). „Švyturio" leidinys (Tilžėje spausdintas). 1923. Leidinio kaina nepažymėta.

Vertėjo rūpintasi kalbos dalyku. Visas vertimas, aplamai kalbant, negriauja bendrųjų kalbos taisyklių. Vertėjo laikomasi vertime tiktai kurių-ne-kurių mažmožių, kurie lyg ne visai tinka rašomajai kalbai. Tarp tų mažmožių čia kelis iškeliu: Po kar**ui,** tėvas vėl grįžo (3), **po man**... Visa kuo **nogeriausiai** (11). **Tegu** jau **bus** ir šitaip (13). Josios **apsieidinėjimai** sušvelnėjo (17). Motina ir seserys **ankštai** susiglaudė (19). Visi **prieidinėdami** sveikino ją (19); ir **Tamsta** padėjote čia daug darbo (97); ir aš, **pusiau su bėda,** ėmiau skaityti (98);

aš tada **persiskirdinėjau** su savo viltimis (103); aš **prižiūrėsiu jų** (9). **Aš jų prižiūrėsiu** (201); buvo **pati linksmiausia** valanda (205). Mes niekados **negalėsime** (= negalėsime atsilyginti) tamstai už kantrybę (210). Vertėjas per dažnai vartoja ir įvardžius (plg. **aš** darau, **mes** darome...): mūsų tie įvardžiai pasakomi daug rečiau kalboje nekaip vertėjo rašte rašomi. — Šitas vertimas tinka aukštesniosioms; del mažmožių patariu Komisijai su vertėju pasikalbėti. J. Jablonskis.

1925 m. kovo m. 23 d.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Petras Rozegeris. **Kalnuose ir miškuose.** Vertė iš vokiečių kalbos Pr. Mašiotas (1—95). „Kultūros" B-vės leidinys. Šiauliai.

„Vertėjo žodyje" (3) nesumeluota: teikiu ir aš šitą rašinį mūsų mokykloms (progimnazijų paskutinėms klasėms ir aukštesniųjų mokyklų įvairioms klasėms).

Rašinio yra kiek ir kalbos klaidų, bet jos, palyginti, mažos: plg. Petrukas buvo įgyven**dintas** (5), miško sargas **neprivalėjo** sakyt (18), a n t d v i e j ų k o j ų v a i k š č i o j a (18)... Yra rašinyje ir kiek korektūros klaidų, neatitaisytų rašinio gale. Apie šitą rašinį, gana sklandžiai parašytą, į Komisijos klausimą tiek tegaliu atsakyti: šitas rašinys tinka mūsų mokyklai; jei ne „tinka", tad jis yra tikrai „leistinas". Su šiuo raštu grąžinu Komisijai ir kalbamąjį spaudinį, gautą iš Komisijos recenzijai.
1925 m. IV/3. J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Svetimos Gėlės. Pasakojimai-Mažmožiai. Surinko ir sulietuvino A. Jakštas (psl. 1—158). Kaune 1923.

Komisija nori, kad aš šitą dalyką parecenzuočiau jai kalbos atžvilgiu. Tuo atžvilgiu žiūrėjau geriau tiktai pirmąjį „pasakojimą" ir kelis „mažmožius". Mano žiūrėtieji dalykai kalbos atžvilgiu daug prastesni nekaip kiti A. Jakšto rašiniai. Be to, šituos rašinius išskiria iš kitų ir jų korektūra su skirtukais: čia yra didelė daugybė visokių šios rūšies klaidų. Motyvuodamas šitą savo nuomonę, turėčiau tiktai išrašyti daugybę sakinių iš

mano skaitytųjų vietų. Šiuo savo rašinėliu dalį to darbo padirbu, išrašau žiupsnelį klaidų. Čia rašoma:

Jų nameliai buvo mažiau**si** ir nieku **nepasižymintieji** (3).

Jų laimė padidėjo, **kuomet** jiem Dievas davė vaikelį (3).

Jokūbas nuėjo kviesti **jį** į kūmus.

pasiieškok kūmų tarp sau lygių **neturčių** (4).

Taigi nuėjęs **karčiai** ėmė v e r k t i (5).

aš atimu ir namus **ir** bandą **ir** auksą **ir** sidabrą **ir** perlus **ir** deimantus (8).

Klausyk **tat** mano patarimo (8). **Šio** apskri**čio** viršininkas (8).

Tai nustebins žmonės, tu p r a garsėsi k a i p o stebūklingas daktaras (9). Prieš valg**ant** ir pavalg**ius** atkal b ė k maldelę (9).

Jokūbo stebūklingus išgydymus, visokiais rūgštais, vaistais (11).

— Aš ir pats tai jauči**u** atsiduso ligonis; man nereikėjo lėbauti (12).

Malū n i n k a s (3), **malūnininkas** (12)...

Vieną gražų gegu**žio** rytą, **kuomet** Jokūbas... (14).

jis ir **praminta** Kapočium (14), matęs pats stebūklingą apskri**čio** viršininko išgydymą (15).

Aš **pirm tapsiant** daktaru nesykį i š s i g y d ž i a u (15).

Ateina valanda, **kuomet** visi išgirs balsą (18). Sėja**ma** kūnas (18).

Ką del tavo vaiko, tai rūpinkis jį išauklėti (19).

Sirgdamas kunigaikštis nebuvo **patėmijęs** Jokūbo. Taigi dabar pamatęs jį kaimiečio rū**buose** nustebo (20).

— Gerai, tarė kunigaikštis. Liepsiu nuvesti tau du jaučiu (22).

Šito rašinio kalboje, mano supratimu, viešpatauja visiška kalbos ir rašybos anarchija. Prie to prisideda dar didelis korektūros klaidų skaičius ir visiškas nemokėjimas apsakyme skirtukais naudotis. Man rodos, kad čia turime tiktai išspausdintą A. Jakšto juodraštį. Korektūros ir šiaip klaidų ypačiai daug yra „Mažmožių" skyriuje (plg. 156, 157).

Komisija prašė mane kiek pažiūrėti šitą dalyką tiktai kalbos atžvilgiu. „Mažmožiuose" matau daug ir autoriaus politikos ar savotiškų ne visai sveikų aforizmų, kurie, man rodosi, netinka mokyklai, saugojamai nuo tuščių politikavimų ir tokių

pat tuščių skaitymų: plg. „Religija ir Politika“ (154), „Draugystėje“ (156), „Darbas gėdos nedaro“ (140)...

Ministerija šitos rūšies dalykų, man rodosi, negali nei teigti nei leisti į mokyklų knygynus. Mano supratimu, čia turime tiktai pluoštelį nervingo politiko pamokslėlių, parašytų anarchistiška kalba, tokių pamokslėlių, nuo kurių (plg. „Mažmožiai“) turi būti ir saugojama mokykla. Patariu dar kam kitam duoti parecenzuoti šitą dalyką.

1925 m. IV/3. J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Brolių Grimmų *Pasakos* su paveikslais. Tomas I (1—320). Vertė J. Balčikonis. Kaina 8 litai. Kaunas, 1925 metai.

Man apie šitą vertimą nedaug tetenka kalbėti: visais atžvilgiais tinka jis mokyklai. Skirčiau jį ypačiai vidurinėms mokykloms, bet tinka jis ir aukštesniosioms ir pradedamosioms. Mokykloms, jų reikalui, vartoja jį ir kitos tautos; niekur nėr man tekę skaityti apie jų netikimą mokyklai. Vertimas čia yra labai nepaprastas, visai nebartinas. Apie jį buvo nesenai kalbama „Lietuvoje“ (Kantvydo recenzijoje), ten parodyti ir keli jo ypatumai: Komisijai patariu, sprendžiant apie šitą vertimą, turėti galvoje ir tą recenziją.

Šitie mano žodžiai turi šiuo tarpu mano recenziją atstoti Komisijai. J. Jablonskis.

1925 m. IV/9.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Sam. Smiles (Sam. Smailsas). **Vyriškumas.** Moksleivių vertimas. „Varpo“ B-vės leidinys (pusl. 1—44). Kaunas 1925 m.

Šito leidinio, kiek man žinoma, kaina yra 1 lit. 20 centų.

Smailso „Vyriškumas“ yra viena dvyliktoji ($^1/_{12}$) Smailso „Charakterio“ dalis, išversta visai gražiai į lietuvių kalbą.

Šito dalyko išvertimu džiaugiuosi šiuo tarpu del dviejų priežasčių: a) kalbamasis dalykas labai reikalingas mūsų jaunuomenei, ypač aukštesniųjų ir vidurinių klasių mokiniams ir b) jis išverstas kaip reikiant pačių mūsų moksleivių, būrelio studentų — tų jaunosios Lietuvos žmonių, kuriems rūpi, matyti, gimnazijos ir šiaip moksleivių reikalas.

Be „Vyriškumo“, išspausdintos šios „Charakterio“ dalys: „Būdo įtaka“, „Šeimos įtaka“ ir „Pareiga ir Tiesumas“. Visos

„Charakterio“ dalys, man rodos, yra teiktinos mokyklai. Komisijai patariu teikti šiuo dalykus mokyklai, nelaukiant, ką kada parašys apie juos vienas kitas recenzentas. Neatsiras, man rodos, laikraščio, kurs panorės šiuos rašinius suniekinti. [31]

Šitas raštelis, jei norite, gali atstoti trumputę recenziją, pašaliečio parašytą Komisijos reikalui.

J. Jablonskis.

1925—IV—25.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Elementarbuch der litauischen Sprache. Von Lehrer M. Šlaža (1—187). Druck und Verlag „Rytas“ A.-G., Memel.

M. Šlaža, Klaipėdos Krašto mokytojas, šita antrašte išleidžia lietuvių kalbos „mokslo priemonę“, skiriamą tiems žmonėms, kurie patys nori išmokti lietuvių kalbos ir kitus jos mokyti. Tam reikalui jo kaip tik parašyta šita mokslo priemonė (priedėlinis vadovėlis, Hilfsmittel). Čia tos priemonės pirmąją dalį teturim; po jos turi pasirodyti ir antroji dalis. Pats šitas leidinys, kiek matyti iš autoriaus prakalbos, parašytas 1924 metais.

Paaiškinęs kelis skirtingus mūsų kalbos dalykus savo skaitytojams, turėjusiems jau nemaža reikalo su vokiečių kalbos gramatika ir jos terminais (1—8), autorius duoda visą eilę (83) lengvučių ir sudėtesnių kalbos tekstų ir po to aiškina kelis įžymesnius jiems mūsų kalbos ir gramatikos dalykus. Savo kalbos pastebėjimuose autorius kalba apie tai, kas, rodos, ypačiai turi kristi į akį mūsų kalboje tiems klaipėdiškiams, kurie ligi šiol nutolę buvo nuo lietuvių kalbos.

Kalbamosios priemonės (priedėlinio vadovėlio) gale duotu yra **du žodynėliu** — **vienas** (a) kiekvienam skaitymų straipsneliui skyrium ir **antras** (b) alfabetiškas, bendras visiems skaitymams.

Skaitymams autorius ima gyvus ir gana turiningus, charakteringus mūsų kraštui dalykus. Čia randame pluoštelį pasakėlių, dainelių, mįslių, mažučių apsakymėlių ir kelis žymesnius mūsų eilėraščius. Žodynėlių žodžiai duoti su kirčiais: kirčiuotieji balsiai ir dvibalsiai spausdinami **riebiai.** Kalbos ir gramatikos paaiškinimai trumpai išdėstyti, žinoma, vokiškai.

Del tų trijų kalbamojo vadovėlio dalių čia tenka ir kiek skyrium pakalbėti (a—c).

a). Gramatikos dalyje autorius kartais ne visai tiksliai, ne visada atsargiai reiškia savo mintis. Taip antai, vienoje vietoje (6) jo pasakyta (vokiškai): „Balsis **a** po minkštojo priebalsio tariamas kaip vokiečių **ä**: geria, kelia, kelias.“ Savo **a** po minkštojo priebalsio tariame dažniausiai kaip savo **e** (ne kaip **ė**).

Toje pat vadovėlio dalyje išspausdinta (65): miest**an**, šo**nan**, pasaul**in**, up**ėn**, giri**on**. Reikėjo spausdinti: m**i**estan, š**o**nan, pas**au**lin, **u**pėn, g**i**rion (be kirčių paskutiniame skiemenyje).

b). Tekstuose, visai gyvos ir taisyklingos kalbos straipsneliuose, yra retkarčiais ir kiek kalbos klaidų. Tuose tekstuose išspausdinta: per **dviejerius** (= dvejus) metus (25), giriose **veisėsi** (= vaisėsi) elniai (40), ir kiti **jiems panašūs** (= panašūs į juos) žvėrys (41). „Atitaisymuose“ teksto žodelis **by** be reikalo taisomas žodeliu **bi**. Tekstų kalba, aplamai imant, visai gera, tinkanti ir mokyklos reikalui.

c). Žodžių kirtį autorius, kaip jau sakiau, žymi riebiuoju balsio arba dvibalsio tekstu ir tuos žodžius verčia į vokiečių kalbą. Beskaitant leidinio žodynėlius man yra kritusios į akį ir kelios jų klaidos: brang**i**nti — dešinė, ės rechts — didv**y**ris — dūs**au**ti (**au**ja -**a**vo) — **gegužė** — gir**io**n (į giri**ą**) — gr**au**dus — **y**ra (ist, sind, es gibt) — k**ai**rė, ės links — k**ai**tra — k**ar**žygė, ės — katr**a**s welcher (von ihnen) — n**ė**ra — s**au**ras. Bendrajam mūsų kalbos dalykui tiktų čia — br**a**nginti — dešin**ė**, **ės** die rechte Hand (Seite) — d**i**dvyris — d**ū**sauti (d**ū**sauja, d**ū**savo) — gegu**žė** — g**i**rion (į girią) — graud**us** — yra (ist, sind, es gibt) — kair**ė**, **ės** die linke Hand (Seite) — kait**ra** — karžyg**ė**, **ės** — katr**a**s welcher (von beiden) — nėra — siauras. Be to, autorius tuose pat žodynėliuose dažnokai netaisyklingai kirčiuoja būdvardžių moteriškąją giminę (jos vardininką) ir daiktavardžių kilmininką.

Šitas papildomasis kalbos mokslo vadovėlis vis delto yra pastebėtinas: tos ydos, kurios čia mano pažymėtos, mažmožis tėra (mokytojas laiku gali jas pastebėti savo mokiniams). Visas vadovėlis parašytas rūpestingai. Visas vadovėlis žymiai skiriasi nuo tų nevykusių rusiškų (lietuvių kalbos) vadovėlių, apie kuriuos buvo kiek laiko kalbama ir mūsų spaudoje.

Patariu tam tikriems skaitytojams jį turėti reikalui savo galvoje, autoriui linkiu jį dar kartą apdirbus išleisti be jokių klaidų. **R. J.**

[1925 m. „Lietuvos Žinios“ N 109].

J. Murka. **Mažasis lietuvių kalbos vadovėlis.** II-ji dalis III-jam ir IV-jam pradžios mokyklos skyriams. Pirmasis leidimas. Autoriaus leidinys. Kaunas 1925 m.

Šito leidimo tėra 1—192 psl. išspausdinta. Leidimas išspausdintas dar ne visas (dar nėra galo).

Vadovėlis rašomas pradedamajai mokyklai. Spręsti apie jį tegalėsiu vėliau, kada pasirodys jis **visas** išspausdintas: tuo tarpu nežinomas man jo galas ir nežinoma, kurie bus duoti jo gale atitaisymai. Esu tuo tarpu tik jį skaitęs, pasibraukęs jo trūkumus ir kalbėjęs del atskirų jo dalių, jau išspausdintų, su J. Murka, vadovėlio autorium. Kai išeis visas vadovėlis, — jam trūksta kelių ar keliolikos puslapių, — būsiu gudresnis ir, matydamas jo galą su atitaisymais (finem, operis coronam), galėsiu veikiau savo nuomonę del jo išreikšti Komisijai.

Vadovėlio puslapius 1—192 su šiuo mano recenzijos erzacu grąžinu Komisijai. Kai bus vadovėlis išspausdintas, — jei teks man tada recenzuoti Komisijai, — prašau grąžinti man ir šituos mano jau žiūrėtus ir braukytus puslapius (1—192).

1925. V. 30. J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Jaunimo biblioteka N 5.

Chr. v. Schmido. **Šimtas Apsakymėlių.** Iš vokiečių kalbos vertė Dr. K. Jokantas (1—136). „Švyturio“ Bendrovės leidinys. 1922.

Čia turime visą eilę smulkių auklėjamųjų ir pamokomųjų apsakymėlių, skirtinų, mūsų akimis žiūrint, vidurinėms mokykloms, pirmosioms (žemosioms) jų klasėms. Apsakymėliai labai žinomi visur mokyklų literatūroje. Todel man čia tiktai apie vertimo kalbą tenka žodelis tarti.

Tolesniuose leidimuose reikės jau šis tas pataisyti. Pataisytina tarp ko kita: Apsižiūrėkite, tamstos (5), žmonės **manė** pasinaudosią (6), sūnūs s t a t ė savo p a j ė g a s (7), a t e i d i n ė k i t e kasdien (7), dy**nis** (40), tos žo**lelės** vard**as, kuri** (41),

pro b a k u ž i ų (57), **duosnus** (64), rankpel**nis** (65), buvo p a l i k ę s p r a s t a m e s t o v y j e (66)... Visas vertimo darbas rūpestingai atliktas. Antru kartu leisdamas savo vertimą, vertėjas, reik tikėtis, pasirūpins, kad ir visa jo kalba visai tiktų šiam mokinių rašinėliui. Ir dabar jis tinka mokyklų skaitymams.

J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Jaunimo biblioteka Nr. 16.

H. Rider Haggard. **Karaliaus Saliamono Kasyklos.** Iš anglų kalbos vertė V. K. (1—248). „Švyturio" Bendrovės leidinys. 1923.

Yra tat pirmasis vertimas, kurį pastebėjęs tuoj ėmiau tirti, kas jį yra vertęs iš anglų kalbos. Labai nustebau, sužinojęs, kad šitą dalyką yra išvertęs žmogus, ėjęs Amerikoje aukštesniąją mokyklą, ten brendęs ir nesuamerikietėjęs lietuvis (Viktaras Kamantauskas). Jis studentavo kiek laiko ir Kaune. Dabar jis yra lietuvių kalbos mokytojas (Telšių gimnazijoj).

Šis vertimas mane visai patenkina. Jo kalba beveik visai gera, vertėjo mokama versti beletristiškai beletristikos dalyką, vertimas savo turiniu tinka vidurinėms ir aukštesniosioms gimnazijų klasėms. Iš vertėjo reikia laukti ir daugiau vertimų iš Vakarų Europos kalbų.

Šio vertimo klaidos mažmožiai tėra, palyginus su kitais vertimais. Iš tų mažmožių pažymiu pavyzdžiui: nelenkdamas **nei** (= nė) botanikos sodo (5), išskyrus mano žmo**nos** ir vie**no** portuga**lo** (19)... Anglų kalbos pavardės (Haggard, Henrikas Kortisas, Jonas Gudas...) irgi ne visai nuosekliai išreiškiamos vertime, bet vis tat bus mažmožiai. J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Mano pasiaiškinimas

(del A. Vireliūno kritikos).

Niekad nėr man tekę mokyti lietuvių kalbos m ū s ų vidurinėje mokykloje. Bet prieš kelerius metus teko, begyvenant toliau nuo dabartinės Lietuvos, ir lietuvių kalbos gramatika (etimologija) parašyti tos mokyklos reikalui.

D a b a r tenka ir tos gramatikos k r i t i k a išgirsti. Tą kritiką rašo žmogus irgi nedėstęs, rodosi, gramatikos dalyko

mūsų vidurinėje šių dienų mokykloje (žr. A. Vireliūno straipsnį „Lietuvos Mokykloje“, psl. 136—144 ir 184—191). Kritikas dabar, daug metų tylėjęs ar kentęs, beveik visai ją (2-ąjį leidimą) suniekina: išranda, kad ji netinkanti nei vidurinei nei aukštesniajai šių dienų mokyklai, ir palinki mokytojams tiktai geresnės gramatikos susilaukti — pasirūpinti, kad imtų kas ir parašytų mūsų kalbos gramatiką taip, kaip ją supranta A. V-nas ir, tur būt, geresnieji gimtosios kalbos mokytojai, dėstą tą dalyką tam tikrų tipų mokyklose dabar Lietuvoje.

Pritardamas kiek ir pats čia kritikui, turiu betgi tuoj viena pasakyti: kaip gaila, kad A. V-nas ir kiti mūsų kalbos mokėtojai ligi šiol tenkinosi vidurinės mokyklos reikalui ta Rygiškių Jono gramatika ir patys nieko geresnio neprasimanė ligi šiol tos mokyklos reikalui!... Vyrai, bent toliau nesnauskit!

Negindamas kalbamosios „Gramatikos“, — mums tikrai reikalinga gera kalbos mokytojo parašytoji mūsų kalbos gramatika, skirta mūsų šių dienu reikalui, — pasitenkinsiu tiktai kelis A. V-no kritikus priekaištus saviškai atrėmęs (**a**—**s**).

a) Vienoje savo kritikos vietoje (p. 137) A. V-nas, kalbėdamas apie didįjį mokyklinės gramatikos tikslą, pasako: „Kalba geriausiai gali jungti tautiečius vienon visuomenėn. Tik reikia, kad tie kaip galima geriau suprastų tojo (= atskirojo asmens, gramatikos rašytojo?) jungiamuosius siūlus, kuriais tautos dvasia plinta per mūsų kartą ar iš vienos kartos kiton karton. Iš čia aišku, kad kalbos mokslas mokykloje turi būti einamas „b ū t o v i š k a i“. „Būtoviškumo“ kritiko laukta ir iš mano „Gramatikos“. To, rašydamas savo gramatiką neaiškiai mūsų mokyklai, — visų jos reikalų tada nenujaučiau, — aš tikrai nežinojau: ją rašydamas ėjau tik senai pramintais mokyklų takais.

Mano „Gramatikoj“ visai nėsą skyriaus, kur būtų dėstoma mūsų kalbos i s t o r i j a (p. 138), ir A. V-nas stebisi, kaip galėjusi Ministerija „liepti mokyti tarmių ir kalbos istorijos prisilaikant R. Jono gramatikos“. Taip, čia yra negerai pasidarę: apie mūsų kalbos t a r m e s duodu labai maža supratimo savo skaitytojui, mūsų k a l b o s i s t o r i j o s nedėstau gramatikoje, tik vienu kitu sakiniu ar kalbos pavyzdžiu pažymiu joje, jog mūsų senovinė kalba turėjo gerokai skirtis nuo mūsų šių dienų kalbos. Taip dariau savo „Gramatikoje“ del to, kad man buvo tekę ir tebetenka matyti, jog ir kiti tos

rūšies vadovėlių rašytojai neduoda juose nei viso kalbos tarmių mokslo, nei jų istorijos, nei dėstomosios kalbos istorijos. Ką darysi, pradžia darbą gaišina!

b) A. V-nas, matyti, nori kad gramatikų autoriai vidurinių mokyklų vadovėliuose etimologiją ir sintaksę dėstytų drauge; jo supratimu, etimologijos ir sintaksės dalykai negalį būti dėstomi vadovėlyje skyrium (p. 139), mokykloje reikią eiti tuodu gramatikos skyriu kiek kitaip (ne atskirai). Taip, sutinku, mokykloje tuodu gramatikos dalyku eitinu mišriai. Bet ligi šiol turėdavau pats darbo (vidur. mok-se) tik su vadovėliais vienam katram dalykui, sintaksei arba etimologijai, skiriamais; taip ir pats, neilgai galvojęs, padariau rašydamas kalbamąją gramatiką. Taip rašydamas turėjau galvoje jog lietuvių kalbos mokytojas (vidur. m-se) ir apie kalbos metodiką šiek tiek nusimanys mūsų krašte ir pats žinos, kada kas kalbos moksle yra dėstytina vidurinės mokyklos mokiniams. Čia pats nenorėjau ir nemokėjau kokios „Amerikos" atrasti mūsų mokyklai.

c) Pradžioje savo gramatikos (§ 1) rašau: „Savo mintis, jausmus, norus k a l b a išsakome. Kalba susidaro iš ž o d ž i ų, žodžiai iš g a r s ų." Del tų mano sakymų kritikas man tuoj poškina (p. 139): „Matyt, parašytojas y r a p a m i r š ę s, kad savo mintis, jausmus ir norus išsakome toli gražu ne ta viena kalba, kuri susidaro iš žodžių. Tik prisiminkime rodytinę kalbą; be to, ypač jausmus, žmogus daug geriau išsako įvairiais menais..." Tam savo pamokslui paremti kritikas pasinaudoja išnašoje ir vienu K. Brugmanno veikalu. Ar man tikrai buvo reikalingas tas pamokslas?

Toje pat vietoje man, kalbamosios gramatikos autoriui, kritiko prikišamas ir kitas dalykas: pavadinęs kalbos mokslą g r a m a t i k a, aš „Gramatikos" pradžioje nieko nepasakąs, koks vyriausias to mokslo uždavinys. Tą dalyką A. V-nas didele mano vadovėlio yda laiko, nes „to uždavinio nematyt ir visą gramatiką perskaičius". „Reikalingumo" žymėti vadovėliuose (istorijos vadovėlyje, geometrijos vadovėlyje ir t. t.), kurs yra kurio mokslo uždavinys, ligi šiol nežinojau: tą dalyką mokiniai tik vėliau, indukcijos keliu, mokytojo padedami, ima sau aiškintis...

d) Vienoje gramatikos vietoje, pradėjęs kalbėti apie atskirųjų raidžių vartojimą (§ 13), pasakiau, kad „be kirčio rašo-

mos tos balsės ir dvibalsės, kurios rašomos ir su kirčiu" (**pyksta, pyko** ir **pykstu, pykau; vyras** ir **vyresnis; dūmai** ir **dūmučiai...**). A. V-nas su tuo mano tvirtinimu niekaip negalįs sutikti (140). Aš, vis delto, sakyčiau, kad kalbant su mokiniais apie r a i d ž i ų v a r t o j i m ą žemosiose vidurinės mokyklos klasėse, mokytojui tenka kartais ir tokia kritiko baramoji mintis išreikšti žodžiais, nesileidžiant į tuos kalbos dalykus, apie kuriuos mini toje pat kritikos vietoje A. V-nas (140), ir nelaikyti man didele gramatikos nuodėme, kad aš toje vietoje kalbu apie raidę, ne apie g a r s ą.

e) Kalbėdamas apie priebalses **k** ir **g, p** ir **b, s** ir **z, š** ir **ž,** pradžioje gramatikos (§ 21) pasakau: „Šitas priebalses prieš vieną kitą (g o m u r i n e s prieš lūpines ir dantines, l ū p i n e s prieš gomurines ir t. t.) rašome tokias, kokios jos pasirodo prieš balses." Taip sakydamas, turėjau galvoje, kaip pažymėta tam tikroje „Gramatikos" vietoje, tokius mūsų rašybos dalykus: **sekdamas, sekti** ir **seka, sekė; segdamas, segti** ir **sega, segė; zirzti, mėžti, lūžti** ir **zirzė, mėžė, lūžo...** Į tai A. V-nas, išrodydamas mano kalbos nemokėjimą, tiek tepasako (140): „Parašytojo (čia) tarytum pamiršta, kad jis pats rašo **lūžo — luš, zirzia — zirs, mėžia — mėš** ir t. t. kur balsės **ž** (?), **z** būsimajame laike prieš **š, s** visai nerašomos." Šito priekaišto, kritiko čia man padaryto, visai nesuprantu: jį kritikas iš savo piršto tebus išlaužęs, tos pasakytųjų žodžių rašybos tikrai nepamirštu (žr. „Gram." §§ 325, 328). Ko čia norėjo iš manęs kritikas, kalbėdamas apie mano „Gramatikos" § 21?

f) Kritikui visai netinka mano pirmųjų mūsų kalbos dalių apibrėžimai „Gramatikoje" (141...). Jis net pajuokia tuos mano apibrėžimus tam tikrais savo sąmojo palyginimais ir ž o d ž i u s **gražumas, dorybė , skalbimas, šienautė...** vadina ne daiktavardžiais, bet „daiktų s a v y b ė m i s i r v e i k s m a i s" (142). Jis sako, kad aš, vadindamas tuos žodžius gramatikoj daiktavardžiais, naudojęsis „tik senai kitų sudarytų kurpaliu" (142). Vis delto, minėtųjų **žodžių** negaliu laikyti gramatikoje „daiktų s a v y b ė m i s ar v e i k s m a i s": žodis reikia skirti nuo to, kas juo reiškiama, pats aš su kitais tos rūšies gramatikų rašytojais m i n ė t u o s i u s ž o d ž i u s ir toliau vadinsiu gramatikoje d a i k t a v a r d ž i a i s; taip vadinčiau juos ir pats mokydamas mokykloje.

Daug toliau (p. 184) kritikas vėl stebisi, kaip aš tokius žodžius (**skalbimas, gaudymas...**) galėjęs laikyti ne veiksmais, bet daiktavardžiais, ir veiksmažodį noris laikyti nelinksniuojama kalbos dalimi: taip buvę ir esą klaidingai daroma tik „daugybės kitų mokytojų nuo pat seniausių laikų" (184). A. V-ną prašyčiau parodyti man kelias vokiečių arba latvių mokyklines gramatikas, kurios man, rašant kalbos vadovėlį, turėtų eiti pavyzdžiu gramatikos reikalui: nenorėčiau ir toliau, jei dar kiek gyvensiu, būti toks atsilikėlis!

g) Tam tikroje savo gramatikos vietoje (§ 25) kalbu šiek tiek ir apie mažybinius (ir maloninius) daiktavardžius. Kritikas tam tikroje savo rašinio vietoje (p. 142) del tų mano **mažybinių** ir **maloninių daiktavardžių** tik pabrėžia man: „Parašytojo visai pamiršta, kad tomis pačiomis priesagomis, kaip mažybiniai su maloniniais, reiškiama ir didumas ir tiesiog jausmas." Savo priminimą man, „Gramatikos" rašytojui, kritikas paremia ir tam tikrais pavyzdžiais: tai bent **žuvelė** (kalbant apie labai didelę žuvį); kad jojau per **laukelį,** per lygųjį **laukelį, berželį** lenkiau, **raselę** braukiau (čia priesaga **-el-** rodanti pirmučiausia jausmo pakilumą). Ar tie A. V-no paakinimai reikėtų man suvartoti tolesniam gramatikos leidimui, dar labai abejoju: į gramatiką ne visa yra dėtina, kas vieno kito rašytojo pastebima mūsų kalboje.

Kritikas išranda, kad mano gramatikoje esanti ne visai pakankamai išaiškinta ir daiktavardžio skaičių reikšmė (p. 142). Del tų „skaičių" jis man prikiša: „Parašytojo pamiršta, kad skaičiais mes reiškiame ir daiktų **didumą** ar **menkumą.**" Savo rašinyje jis duoda tris sakinius, kuriais man, užuomaršai, iškelia aikštėn, kad vienaskaita išreiškianti kartais didesnį daiktą (skaičių) negu daugiskaita, kad daugiskaitos lytimi esąs kartais smulkinamas, sumenkinamas daiktas. Taip, sutinku, apie šitą dalyką buvau pamiršęs savo „Gramatikoje". Ar tikrai reikėjo apie jį ten kalbėti, didžiai abejoju.

h) Netikęs esąs ir „pasenėjęs" mano būdvardžių apibrėžimas gramatikoje; bet kritikas pastebi, mane kiek pateisindamas, kad aš pats tą „pasenėjusį" apibrėžimą paskum ir pataisąs (p. 143). Del to čia nesiteisinsiu: senis su jaunuoliu vistiek nesukalbės. Be reikalo kalbąs aš tenai ir apie „bevardę" būd-

vardžių giminę: mūsų kalboj esą tik **begiminių** būdvardžių, joje visai nėsą kažin kokių, mano iš piršto išlaužtų, „b e v a r d ž i ų“ būdvardžių. Ne, nesutinku: man rodos, jog nei „vyriškųjų“, nei „moteriškųjų“, nei „bevardžių“ būdvardžių, nei „begiminės giminės“ mes neturime. Ir čia sunku būtų mudviem susikalbėti straipsnyje.

i) Kalbėdamas apie būdvardžių laipsniavimą, aš neparodęs gramatikoje, sako kritikas, mokiniams mūsų kalbos lankstumo, nepasakęs, kad mūsų kalboj „esama bent **kelių** nelyginamų ir bent kelių lyginamų laipsnių“ (mažas — „pomažis, apymažis, mažokas, mažas, permažas ir mažėlesnis, mažesnis, mažiausias“); toks būdvardžių laipsniavimas, kritiko išmanymu, jau pradžios mokykloj esąs mokytinas, o aš, skirtame vidurinei mokyklai vadovėlyje, kalbąs tiktai apie būdvardžių nelyginamąjį, aukštesnįjį (su aukštėlesniuoju) ir aukščiausiąjį laipsnį (tik apie tris laipsnius)! Ar reiktų man toliau šiuo atžvilgiu pasitaisyti, vis dar nesusimanau: esu jau pasenęs, iš gyvenimo vagos išėjęs mokytojas... Tegu jaunesnieji mokytojai, kalbėdami mokykloj apie būdvardžių laipsniavimą, geriau tuos dalykus išaiškina mokiniams savo žodžiais ir savo vadovėliais.

Tam tikrame savo gramatikos skyrelyje sakau, kad l a i p s n i u o j a m i tam tikriems reikalams kartais ir kiti kalbos žodžiai, ne tiktai „būdvardžiai“ (plg. v y r e s n i s, šune s n i s, sukte s n i s, katalike s n i s, vyr i a u s i a s, pirm i a u s i a s...“). Mano kritikas išranda, kad ir čia mano visai s u s i p i n t a. Pažymėdamas tą mano susipynimą, jis sako (143): „Juk k i e k v i e n a m aišku, kad tas pats daiktas negali būti kitoks, kaip yra, negali būti bent kelių **laipsnių**. Ir tokie žodžiai, kaip **vyresnis, vyriausias, ponesnis**... yra ne kas kita kaip būdvardžiai — ir tiek.“ Gaila, negaliu čia visko suimti į galvą: nesuprantu, ko tikrai kritikas nori iš mano „Gramatikos“ šituo „kiekvienam aiškiu“ pažymėjimu.

j) „Etimologijos“ skyriuje, pašnekėjęs apie linksniuojamąsias kalbos dalis, duodu gana daug linksnių pavyzdžių. Paglostęs tą gramatikos vietą, ypač pavyzdžius, kritikas sako (144): „Tik gaila, kad tie pavyzdžiai nepakankamai sutvarkyti mokyklos reikalui, kad iš jų nepadaryta ten pat tiesiogiškų išvadų.“ Man rodės, kad kalbėti pačiam gramatikos rašytojui e t i m o l o g i j o s skyriuje čia apie „tiesiogiškas išvadas“ lyg

nereikėjo: apie linksnių vartojimą kalbu tos pat gramatikos sintaksės skyrelyje, kalbu, tiesa, nedaug ir naudojuos tenai kalbėdamas daugiausia tais „linksnių pavyzdžiais“, kurie mano duoti jau etimologijos skyriuje. Mano tyčia nenorėta duoti etimologijoje tų „tiesiogiškų sintaksės išvadų“.

k) Kalbėdamas apie mano gramatikos veiksmažodį (184, 185), kritikas man vėl daug prikiša: sako, kad toje etimologijos dalyje aš daug rūpinąsis „iškelti aikštėn visokius veiksmažodžių skirtumus lyties atžvilgiu, kad be reikalo nieko nepasakąs, „ką tatai reiškia sakomajai minčiai“, kad, kalbant apie veiksmažodžių skyrius, mano „visai nežiūrėta į kalbos dvasią, žodžių reikšmę“, kad tie mano kalbėjimai apie tuos „skyrius“ esą niekam nereikalingi, kad aš be reikalo neaiškinąs tenai „veiksmažodžių reikšmės skirtumų“, kad aš ten ar tuo nusidedąs kalbos metodikai, kad „taip netikusiai sudaryti veiksmažodžių skyriai, neatsižiūrint į kalbos dvasią, yra, mokyklos atžvilgiu, visai kenksmingas daiktas“, kad tų netikėlių skyrių visai negalį atitaisyti nė tie kalbos pavyzdžiai, kurie mano duoti gramatikoje veiksmažodžių dalykui aiškinti...

Kiek pasiteisinsiu. Kalbėdamas apie veiksmažodžių „skyrius“, turėjau prieš save Fr. Kuršaitį, Kaz. Jaunių ir mūsų šių dienų reikalą, visai negalvodamas, kad tuo taip baisiai nusidėsiu, kad kalbos mokytojai su mokiniais ims kalte kalti tų skyrių veiksmažodžius, kad jiems (kalėjams) taip pasunkės ir bus tikrai „kenksmingas“ visas tas skyrių dalykas. „Skyrių“ veiksmažodžiai mano duoti tiktai pavyzdžiui. Trumpesniajame savo kalbos vadovėlyje, kaip ir nujausdamas šitą priekaištą, tyčia pabrėžiu, kad „skyrių“ dalyko atmintinai mokytis nereikia... Ar tuose „skyriuose“ ir kur kitur mano „visai nežiūrėta į kalbos dvasią, žodžių reikšmę, į tai, ką visa tat reiškia sakomajai minčiai“, ar ir gramatikos etimologijos skyriuje apie tai reikėjo atsidėjus kalbėti — ir po A. V-no kritikos vis dar pasilieka man neaišku ir abejojama: toli esu nuo mūsų šių dienų vidurinės mokyklos dalykų... Savo gramatikoje niekur, rodos, nepasakau, kad vidurinėse mokyklose reikia viskas iš jos eiti paeiliui, nieko nepraleidus, nieko nepridėjus.

l) Kritiko daug prikišama ir kitiems mano etimologijos skyreliams. Mano „pavyzdžiai ir terminai, būdami išdrabstyti po

gramatiką", negali sudaryti mokiniui „aiškaus dalyko parodymo" (186); mano prieveiksmių skyrelis „kad ir smulkiai aiškinamas, tačiau jų paprasčiausių priesagų nenagrinėjama" (186); apie prielinksnį kalbant, mano esą pamiršta, „kad (linksnių lytimis) parodoma ir santykis tarp daikto ir veiksmo", kad aš be reikalo neduodąs tokių kalbos pavyzdžių, kaip „jis išvažiavo **ant dviejų** (= dvejų?) **metų, ant Kalėdų** bus sniego...", kad mano kalbos pavyzdžiais negalima esą pasitikėti, kad „R. J. teduoda savotiškai parinktų kalbos dalykų", kad tatai esanti „didžioji jo duodamos kalbinės medžiagos yda" (187), kad be reikalo, kalbant apie prielinksnius, nekalbama mano gramatikoje ir apie priešdėlius, kad „taip svarbūs dalykai, kaip priešdėliai, paliekami gramatikoj nenagrinėti". Apie tuos priešdėlius kalbėdamas, kritikas taip mane pamoko: „Mokėjimas priešdėliais vartoti (= naudotis kalboj priešdėliais, vartoti kalboje priešdėlius?) kalbėtojui yra daug svarbiau negu mokėjimas atmintinai daugybė (= daugybės) žodžių, negu kalimas nereikalingų veiksmažodžių skyrių. O ir įdomus dalykas! Kaip gaila, kad parašytojas neaiškina taip dėkingo gramatikos dalyko!" Čia besiteisindamas pabrėžiu: prašau parodyti man, pavyzdžiui, bent vieną kitą mokyklinę gramatiką, kuri etimologijos skyriuje, parašytame vidurinei mokyklai, aiškina tos mokyklos mokiniams priešdėlių vartojimą, tą „įdomųjį ir dėkingąjį gramatikos dalyką". Jei kas man parodys, toliau, gal būt, ir pasitaisysiu: pats aš jaučiuosi einąs daugiausia kitų pramintais takais. Mano kritikas turėtų pagaliau ir pats susiprasti, jog iš seno ožio nei vilnos nei pieno nereikia norėti. Savo gramatikoje kalbu kiek ir apie priešdėlius (§ 237)...), bet atsidėjęs beveik nieko nesakau apie tas žodžio dalis.

m) Nieko neprikišdamas del gramatikos jungtuko, kritikas gailisi, kad aš taip maža kalbąs (jaustuko skyrelyje) apie ištiktukus, apie tuos „puikius veiksmo ar vyksmo vaizduotojus", ir sako (187): „Aiškus daiktas, kad tiek priešdėliais, tiek ištiktiniais žodžiais naudotis iš R. J. gramatikos niekas neišmoks. O labai gaila." Taip, sutinku su kritiku: mano tikrai nesirūpinta išmokyti (mokykline gramatika) vartoti kur reikiant priešdėliai ir ištiktukai. Tų dalykų išmokstame daugiausia iš savo tautosakos ir literatūrinės kalbos; pats aš jaučiuosi gerokai mokąs šituos mūsų kalbos dalykus, bet pats esu jų iš-

mokęs ne iš gramatikų. Rusų kalbos gramatikose A. V-nas ar daug rasdavo kalbant apie šitos rūšies dalykus?

n) Prasčiausiu mano gramatikos skyreliu A. V-nas laiko tą jos vietą, kur mano kalbama apie žodžių sudėtį, šaknies balsius ir priebalsius, žodžių priesagas (187), apie balsių ir priebalsių kitimus. Atsakydamas į kelis smulkiuosius tos rūšies priekaištus, turiu irgi šį tą prikišti savo kritikui. Jis prikiša man, kad mano nieko nepasakyta gramatikoje apie tai, „kam kalbėtojai keičia balsius ir priebalsius savo kalboje", kad aš ten duodąs ištisą eilę žodžių, kur kinta šaknies balsis ar dvibalsis, tik, kaip paprastai, „be jokio mintiškumo" ir „užtat visi tie balsių-priebalsių kitimai išeina nesuprantami, tarytum tyčia sugalvoti, kad būtų daugiau **kalimo** mokiniams" (188). Maža tekalbėdamas tame skyrelyje apie atskirų priesagų reikšmę, aš pats padarąs savo gramatiką „galutinai raišą ir netinkamą geram kalbos mokslui eiti". Čia nesiteisindamas tiek tepažymėsiu: ar visas tas dalykas tikrai reikėjo išdėstyti smulkiau vidurinės mokyklos gramatikoje, — ir dabar abejoju, bent kitų tos rūšies gramatikos, rodos, nepateisina A. V-no priekaišto!

A. V-nui rodosi, kad aš priesagų daugybę surašąs gramatikoje Leskynu sekdamas (= iš jo „Die Bildung der Nomina im Litauischen"?); to mūsų kalbos mokėtojo darbą, rašydamas savo gramatiką Voroneže ir Vilniuje, deja, neturėjau, ir juo sekti negalėjau.

o) Išdėstęs gramatikoje didoką priesagų eilę, kalbu joje kiek ir apie kelių priesagų reikšmę mūsų kalboje. Tas mano gramatikos skyrelis A. V-nui sukelia ir kiek abejojimų. Aiškindamas priesagą **-ingas,** duodu tenai, ne priesagų sąraše, ir kelis pavyzdžius paimtus iš K. Širvydo kalbos (mirt**ingas,** nemirt**ingas**), iš Prūsų kalbos tekstų (paveiks**lingas**), iš mūsų raštų (moks**lingas,** takt**ingas,** part**ingas**); duodamas savo aiškinime tuos žodžius nepažymiu, mokyklinėj gramatikoj, iš kur jie mano paimti tam aiškinimui. Del jų A. V-nas klausia mane, iš kur aš juos ėmęs, del kai kurių tiesiog pats nusprendžia, kad jie esą mano pramanyti. Pasiaiškinu: kur rasdamas raštuose (ar laikraščiuose), ėmiau žodžius ir į tos vietos gramatikos aiškinamąjį skyrelį, jei jaučiau, kad jie nėr visai iš piršto išlaužti. Mano priesagų pavyzdžiais, duotais po priesagų sąrašo, iš vi-

sur sumedžiotais, A. V-nas visai nepasitiki. Šitoj vietoj teisintis dabar pat negaliu*).

p) Baigdamas savo kritiką, A. V-nas prikiša man ir kelis rašybos dalykus, jau senai pavestus, kaip yra žinoma, tam tikrai komisijai svarstyti. Suėmęs tuos dalykus su mano priesagų mokslu, kritikas tik pasako, kad aš abiem tais dalykais labai maža tepamokąs skaitytoją „kalbiškai galvoti“. Spyriuotis čia, šitoje vietoje, del tų dalykų toliau su A. V-nu nemoku ir neturiu laiko.

r) Savo gramatikos gale kalbu trumpai ir apie p i r m u o s i u s s i n t a k s ė s d a l y k u s. A. V-nas norėtų, kad vidurinės mokyklos gramatikoje etimologija su sintakse būtų dėstoma mišrai, kad sintaksė gramatikoje nebūtų visai atskirta nuo etimologijos. Ir tos vietos kritiko noras man yra nevisai aiškus: „Apie juos (pirmuosius sintaksės dalykus) labiau būtų derėję kalbėti prie k i t ų (?) kalbos dalių ir stambinių balsių“ (190).

Pačiame gramatikos gale aiškinu s k i r i a m ų j ų ž e n k l ų vartojimą rašte. A. V-nas tiek tepasako man del jų prikišdamas (190): „Žinoma, ir jie jau s e n a i turėjo būt aiškinami tam tikrose gramatikos vietose.“ Kad skirtukai turi būti aiškinami k l a s ė j e ne tada, kada jau baigiasi kalbos mokslas, apie tai ir pats kiek nusimanau, bet išdėstyti jų vartojimas gramatikoje skyrium, viename jos skyrelyje, man buvo daug patogiau; taip yra įprasta aiškinti skirtukų dalykas, man rodosi, ir kitų gramatikose, skiriamose vidurinei mokyklai.

s) A. V-nui, viską suėmus, kalbamoji gramatika „atrodo lyg kokia, kad ir nepilna, medžiaga būsimai gramatikai“ (190); dauguma jos blogumų pareinanti, A. V-no nuomone, nuo to, „kad jos parašytojas nesilaiko prado: žodis ir mintis“. Vyresniosioms mūsų gimnazijų (seminarijų) klasėms ji netinkanti ir del to, „kad mūsų kalbos mokslo ji niekur nemezga su sen. prūsiška ir latviška kalba“ (su tais dalykais, kurie visai neaiškūs R. Jono gramatikos mokiniams).

Tiek tuo tarpu apie A. V-no kritiką. Labai gerai padarė „Lietuvos Mokykla“ išspausdinusi ją ir davusi progos mokytojams (ir man) kalbėti apie tą „pasenėlę“ gramatiką. Ligi šiol

---

*) Del priesagų - i n g a s, - i š k a s, - i n i s stengsiuos, jei suspėsiu, kiek skyrium pakalbėti su A. V-nu (kuriame nors straipsnyje). *R. J.*

ta šešerių ar septynerių metų senutė buvo labai nuskriausta: apie ją, kiek dabar atsimenu, rodos, tik A. Jakštas buvo kiek pašnekėjęs tam tikru laiku „Draugijoje“...

Dirbkime, vyrai, galvokim, rašykim, nesnauskim!

A. V-nas baigia savo kritiką palinkėjimu mokyklai g e r e s n ė s g r a m a t i k o s (191). Prie to jo palinkėjimo ir aš mielai prisidedu. *Rygiškių Jonas.*

[1925 m. „Švietimo Darbas“ N 5].

Švietimo Ministerija. Knygų tikrinamai Komisijai.

Čia kalbėsiu dar kartą apie J. Murkos „Mažojo lietuvių kalbos vadovėlio“ II dalį: šiandie (VI—23) gavau iš J. Murkos ir paskutinį tos vadovėlio dalies lakštą (psl. 193—207).

Pats aš maža teturiu supratimo apie pradedamosios mokyklos programas, mokytojus, einamąjį kursą: man vienam sunku čia kas spręsti apie tai, kiek kuriems galams tinka ir reikalingas šitas vadovėlis pradedamojoje mokykloje. Patariu pavest jį apsvarstyti šituo atžvilgiu dar kuriam nors pradedamosios mokyklos mokytojui ar inspektoriui (Ant. Vokietaičiui...).

Mano supratimu, Komisija galėtų jį leisti tos mokyklos vadovėliu ar priemone. Tarp jo silpnybių pažymiu štai ką: a) yra daugoka jame korektūros klaidų, b) jo daug pavyzdžių imta iš ne visai suprantamo vaikams gyvenimo (iš Kvieslio kalbų, iš dainų kalbos, ne visada aiškios v a i k a m s, iš Krėvės raštų, skiriamų skaityti tik tam tikriems suaugusiems žmonėms...), c) daug yra gramatikos smulkmenų, kurios, man rodos, ne visai reikalingos pradžios mokykloje, yra taisyklėlių, kurios netiksliai susakytos... Patariu dar kartą pavesti apie jį spręsti šituo atžvilgiu nusimanančiam apie šitos rūšies reikalą žmogui. Netrukus (šį penktadienį) išvažiuoju į Palangą; ten, pasimatęs su dirbančiais mokykloje mokytojais ir pakalbėjęs su jais apie šito vadovėlio ypatybes ir mokyklos reikalus, galėčiau būti daug gudresnis ir kiek aiškiau pasakyčiau tą savo nuomonę, kuri ten susidarys man apie kalbamąjį vadovėlį.

NB. Komisija ir pati gerai padarytų pasikvietusi į savo darbą tokį žmogų, kurs daugiau nusimano apie kalbos dalyką, einamą pradžios mokykloje, apie tą jos dalyką, iš kurio laikomas egzaminas stojant į pirmąją vidurinės mokyklos klasę.

Jei norėtumėt, kad savo recenziją apie šitą dalyką atsiųsčiau Komisijai iš Palangos, tai prašyčiau dar kartą duoti man pasižiūrėti į tą šio vadovėlio egzempliorių, kurį čia grąžinu Komisijai: šitas egzempliorius mano pabraukytas, viena kita jo vieta skyrium pažymėta...

1925—VI—23. **J. Jablonskis.**

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

(Prof. J. Jablonskis apie lietuviškąją knygą).

Čia mėginu atsakyti tiktai į vieną mažą anketos dalelę (žr. Nr. 9) — į klausimą, kodel taip nenoromis skaito žmonės tas knygas, kurias rašo teikia jiems mūsų rašytojai? [32]

Bent pradžioje laisvojo savo gyvenimo skaitytojui turime duoti to, ko jis iš mūsų laukia. Būdamas pats mokyklos žmogus, — beveik visą savo amžių dirbau prišliję prie mokyklos ir tų žmonių, kuriems ir mokykla rūpėjo, — turiu pažymėti, jog mūsų mokykla labai nedaug tegauna savo reikalui iš savo mokslo žmonių ir šiaip inteligentų rašytojų... Žymesniųjų Europos ir šiaip pasaulio klasikų mūsų mokykla neturi. Mokinys gimnazijoj, jei nemoka svetimųjų kalbų, negali skaityti Goethės, Šillerio, Šekspyro ir daugybės kitų tos rūšies žmonių raštų: mūsų rašytojai jų neverčia ar nemoka versti į lietuvių kalbą, jie savo darbo teteikia mums ir mūsų mokyklai kūrinius ir šiaip raštus. Jei kurs žmogus šiaip taip, kartais nei šiaip nei taip, mums ką išverčia iš tų didžiųjų rašytojų raštų, mūsų literatai dažniausiai negirdoms nuleidžia visokius, ir netikusius, jų vertinius: apie savo „draugų" darbus jie dažniausiai mėgsta nutylėti, visi jie yra kaip ir savigarbos draugijos nariai, savais reikalais ar sava kūryba tesusirūpinę. O ką iš to turim? Jei mokinys, išėjęs visą gimnazijos kursą, nėr skaitęs didžiųjų pasaulio rašytojų, tad negali jis turėti nė gero supratimo apie jų raštus ir vertę inteligento protui; jis negali tais raštais nė susidomėti, negali įsitraukti į didžiąją literatūros sritį... Ką gauna dabar Lietuvoje skaityti nemokanti svetimųjų kalbų mūsų jaunuomenė? O ja turėtų, rodosi, daugiausia susirūpinti mūsų mokslo ir literatūros žmonės.

Turime šiek tiek literatūros ir visuotinės istorijos profesorių, ėjusių kadaise aukštosiose mokyklose literatūros ir istorijos kursą, — bet ar jie yra davę mūsų mokyklai bent pa-

doresnį mūsų istorijos ir literatūros vadovėlį, skiriamą studentų ir aukštųjų klasių mokinių reikalui? Savo krašto istorijai ir savo literatūros istorijai juk neturime mokykloje nė chrestomatijų, nors gimnazijų be skaityklų, be bibliotekų, be specialistų mokytojų turime, rodosi, gana daug. Paskyrę ministerius, direktorius, becenzius mokytojus, jaučiamės jau, rodosi, viską padarę, nuleidžiame, taip pasijutę, rankas ir tik aimanuojame, patys nepaslinkdami tos didžiosios savo ligos gydytis. Tokioj atmosferoj gyvenant, kaip atsiras daug skaitytojų, ieškančių raštų iš žmonių, neturinčių jiems raštų?!

Kitados, kai buvo mums draudžiama spauda, vienas kitas ir k a l b o s dar mokėmės: draudžiamas vaisius daug kam gardus. Ar istorijos, literatūros, filosofijos... profesoriai jaučiasi dabar turį išmokti, savo skaitytojų ir klausytojų reikalui, tiek krašto kalbos, kad galėtų paskum kitų tikrai suprantami ir klausomi būti? Turiu porą faktų, liudijančių, kad studentas, pabuvęs metus Lietuvos fakultete, jau prasčiau moka savo kalbą... Bedėstydamas vienais metais studentams bendrąjį lietuvių kalbos kursą, pastebėjau, jog gerų, visai tinkamų skaitymų, išreikštų kaip reikiant lietuviškai, studentai maža teturi, o mūsų profesoriai, patys nemokyti mokyklose lietuviškai, savo kursuose beveik jokių kalbos taisyklių nesilaiko. Tai pastebėjęs ėmiau su studentais kartą tuo reikalu kalbėti: juos bariau, iš jų reikalavau, krislą mačiau, rąsto nepastebėjau... Į mano klausimą: kada pagaliu išmoksime reikšti kaip reikiant savo mintis lietuviškai, gavau iš jų porą ir tokių atsakymų raštu: „Mes daugumas esame paprasti Lietuvos žmonės. Jei girdėsime auditorijose ir šiaip gyvenime iš savų profesorių dažniau taisyklingą lietuvių kalbą, jei turėsime skaitymams reikalingo mums turinio raštų, parašytų visai žmoniška kalba, jei bus įkurtas bent vienas lietuvių laikraštis, kurio rašytojai tikrai laikysis lietuvių kalbos vadovėlio ir šiaip kalbos mokslo taisyklių, jei tuo tikrai susirūpins bent vienas kuris rimto, bet prieinamo mums turinio laikraštis, — tad gali Tamsta ir iš mūsų reikalauti, kad mokėtumėm kaip reikiant tą kalbą, kurios taisykles čia mums taip stengiesi Tamsta išdėstyti.“*)

Išgirdęs tokį dviejų studentų „verbum veritatis“, tik dar labiau nusiminiau: nustojau vilties... Po kiek laiko, beskai-

*) Čia tų mano klausytojų tiktai mintis išreikšta: ji mano čia nepasakyta pažodžiui. J. J.

tydamas mūsų dienraščius užėjau ir tokių pasakymų straipsniuose:

„Štai faktas ant veido (= rus. „vot fakt na lico“), pastatyk jam klausimą šonkauliu (= rus. „...rebrom“), pirmiau ten būdavo ir kantrybės namų (= rus. „...doma terpimosti“).“ Šitos rūšies kalba rašytojas nesudomins skaitytojų, o jos yra šiek tiek, ne visai maža, ir mūsų rašytojų kūriniuose.

Taigi aš čia kaltinu pačius mūsų visokių rūšių rašytojus. Reik patiems rašytojams būti visai kultūringiems, mokytis mokamai darbas dirbti, dirbti kas yra dirbtina ir kaip yra dirbtina, — tada ir skaitytojų jie, nors palengva, susiras toje visuomenėje, kurioje jie nori giliau šaknis įleisti. Jei rašytojai nori susilaukti savo darbo vaisių visuomenėje, jie turi ją ir studijuoti, duoti tai visuomenei ypačiai to, ko ji laukia iš įvairių savo rašytojų. Man rodos, kad mūsų literatūra turėtų ir gerėti, tobulėti, arčiau mūsų visuomenės reikalų stovėti.

Kitą kartą, gal būt, kiek tiksliau savo mintis išreikšiu. Čia pasakiau tik kelis savo pastebėjimus, del kurių ir man tenka dažnai aimanuoti. Į visus anketos klausimus šiuo savo straipsniu neturiu, žinoma, nei pretensijos plačiau atsakyti.

J. Jablonskis.

[1925 m. „Kauno Naujienos“ N 12].

1926

J. T-nas. **Spindulėlis.** Skaitymai I-jam pradžios mokyklos skyriui. II dalis. Kalbos žiūrėjo J. Murka (1—104 psl.). „Kultūros“ B-vės leidinys. Šiauliai. — Kada leidinys išspausdintas, iš viršelio nematyti; leidinio kaina (2 lt. 50 c.?) viršelyje nepažymėta.

Čia turime rinkinėlį straipsnių ir straipsnelių, skaitomų mokykloje tais pačiais metais, kuriais vaikų ir abėcėlė joje einama. Rinkinėlyje yra ir eilėraščių.

Rinkinio straipsniai su eilėraščiais gražoki, gyvi, įdomūs, tik, man rodos, ne visi bus įmanomi to amžiaus ir mokslo vaikams. Pirmųjų mokyklos metų vaikams ne visai tiks, gali būt, šie rinkinio dalykai: 67) Pienelis, avižų tyrelė ir katinėlis Gudragalvėlis (iš „Onelės pasakų“), 69) Varna ir kanaraitė (iš „On. p.“), 73) Brisiaus

galas (Biliūno), 74) Katinas Katinaitis (iš „Kaukazo pasakų"), 83) Uodas Ilgasnapis ir lokys Trumpauodegis (iš „On. p."), 92) Išaušo pavasaris, 95) Vėjo slėpinys (Šalčiaus), 98) Žiemos naktis (Maironio). Prieš pačius šituos dalykus, žinoma, nieko neturiu, tik man rodos, ir su jais nereik skubėti mokykloje. Straipsnių ir straipsnelių duota rinkinėlyje beveik visas šimtas; tarp visai gyvų straipsnių pasitaiko ir tuštokų, gal ne visai tinkančių mokyklos skaitymams ir galvojimams. Lauksime iš autoriaus rinkinėlių ir kitiems mokslo skyriams: visi šios rūšies (visų skyrių) rinkinėliai turi būti suderinti; nežinant rinkinėlių, skaitomų kituose skyriuose, sunku ir apie šitą tuo tarpu kas griežta pasakyti...

Rinkinėlio gale duotas, kaip paprastai šitais atvejais, ir „Turinys" (103 ir 104 psl.). Tame „turinyje" pažymėta, kieno kuris dalykas parašytas ir iš kur jis į kalbamąjį rinkinį patekęs. Autoriaus čia būta ne visai atsargaus — jo ten pasakyta: 25) Sūnus. Edmundo De Amičio (?); 27) Kodel šuo neapkenčia katės, o katė pelės? Valančiaus (?); 35) Paukštelis ir kiškelis, iš „Sakalėlio" (?); 54) Kvailutis, iš „Liaud. pas." Giedriaus (?). Ar Valančiaus raštuose yra kur nors šios vietos pasaka (27), nežinau, bet tikrai atsimenu, kad apdirbo ją ir pradėjo vartoti rinkinėliams, rodosi, pirmasis J. Jablonskis, nepasinaudojęs rinkiniui jokiu Valančiaus tekstu; ji yra žmonių pasakėlė... „Paukštelio ir kiškelio" (35) straipsnelis, prieš patekdamas į „Sakalėlį", buvo jau dažnokai kituos rinkiniuos spausdinamas (jo autorė yra Žemaitė). „Kvailutis", prieš patekdamas į Giedriaus pasakų rinkinį, buvo spausdinamas Žemaitės „Rinkinėlyje vaikams" ir „Vargo Mokykloje". „Sūnus" (Edmundo De Amičio?) plačiai buvo spausdinamas „Vargo Mokykloje", bet į tą rinkinį jis pateko, šiaip ar taip, ne iš Edmondo de Amičis raštų... Šio rinkinėlio redaktoriui reikėjo čia daug atsargesniam būti: straipsnių genealogijos ne taip rašomos...

Rinkinėlio kalba beveik visai taisyklinga. Tiktai kur-ne-kur galiu duoti kiek pataisymų tolesniems jo leidimams. Taisytinos, mano supratimu, šios vietos: 1) Kalbos žiūrėjo J. Murka (1). 2) O ne, tai bus blogai (4). 3) Bet vieną kartą susivaidijo jiedu, kuris jų drąsesnis (46). 4) Aplink ugnelę

šeši vilkai sėdėjo (51). Katinėlis... pasėdėjo (52). 5) Artojas, kaip galima greičiau, pririšo jungą lokiui prie kaklo (54). 6) Motina verkė, rankas laužė (65). 7) tas gaus už pačią dukterį ir jo karalystę (83). 8) Bet mūsų tėveliai nepalaikys už pikta gailestingų darbų (92). 9) Te tau rūsio raktas (93). 10) Tai tu sakai žiedelis esąs (100)? 11) Atsiskyrė vargšas ir nukrito žemėn. Prieš nukrintant, jis man šiltus drabužėlius pasiuvo (100). Tam tikrose vietose rinkinėliui čia teikčiau: 1) Kalbą žiūrėjo (plg. „Galvą ieškojo, galvą žiūri, avilį žiūrėjo, rytoj jūsų rašinius žiūrėsiu, taisysiu“); 2) Šiaip, bus blogai; 3) katras; 4) tupėjo... patupėjo; 5) kuo veikiausiai (kuo greičiausiai, beregint...); 6) grąžė; 7) tas ves jo dukterį, per pačią gaus jo dukterį ir paveldės (gaus) jo karalystę; 8) nelaikys piktybe (piktu darbu, per piktybę); 9) raktą; 10) sakais; 11) nukrisdamas... Ne visos šitos „klaidos“ yra vienodai smerktinos: šis tas (2, 7, 8, 9) yra tik šios vietos recenzentui, rašomosios kalbos žmogui, labai neįprasta.

Teksto ir skirtukai ne visur kaip reikiant dedami. Rinkinėlio tekste randame:

1) Trupina senelis duoną ir kiekvienas trupinėlis knygelėmis virsta (8). 2) Tai ne tau tai ne tau tos žąsys (21). 3) Katinas pamanė, kad dangus griūva ir pasileido bėgti (26). 4) Onyt išgerk pati (37). 5) Eik šen nors tu man padėk išlįsti (100). 6) Baltrukas prilenkė šakelę prie ausies, kad geriau žiedelio kalbą girdėtų ir tarė (100)... Po pabrauktųjų šios vietos žodžių (prieš žodžius — ir, tai ne tau, ir, išgerk, nors tu, ir tarė) turėtų būti kableliai. Vietomis tekste yra, rodos, ir nereikalingų kablelių: plg. berželi, baltasis (6). Bet čia yra, gali būt, tik korektūros klaidos, neatitaisytos leidinio gale.

Pačiame rinkinėlio gale atitaisytos tiktai 4 korektūros klaidos (viena „klaida“ taisyta be reikalo), bet jų yra ir daugiau. Taisytinos, mano supratimu, dar šios vietos: sužiūro (25), Atiduokm ums (35), persinešęs (43), pamatęs kad (56), ko neuždusо (57), ko nuo tvoros nenusirito (61), žvėjai (64), žąlos (67), opšrą (68), stebūklas (92), pamačiusi kad gilė (96), lokys Ilgauodegis (104), obšrų obšrą (104). Reikėjo išspausdinti: su-

žiuro // Atiduok mums // parsinešęs // pamatęs, kad // kuo neužduso (kuone užduso) // kuo nuo tvoros nenusirito (kuone nuo tvoros nusirito) // žvejai // žalos // opšrų // stebuklas[1]) // pamačiusi, kad gilė // lokys Trumpauodegis // opšrų (žr. psl. 67 ir 68).

Rinkinėlio kalba ne visur išreiškiama rašomąja tarme. Jo kalboje vietomis randame ir to, kas vienoj kitoj atskiroj kalbos tarmėje tėra sakoma: pribirėjo (48), išmušo (50), įsileidė (7), nusisukė (91), avį surištom kojom (70), visiem atsibodo (86). Šitie tarmių žodžiai rašomojoje kalboje tariami kiek kitaip: pribyrėjo // išmušė // įsileido // nusisuko // avį surištomis kojomis (surištoms kojoms) // visiems atsibodo... Šiokio ar tokio mišinio rinkinėlyje reikėjo vengti.

Kalbėdamas čia apie šitą rinkinėlį, turėjau galvoje daugiausia menkniekius, kurie, mano supratimu, reikėtų pataisyti tolesniuose jo leidimuose. Vadovėlio redakcijos šiuo tarpu, šiaip ar taip, daug padaryta, ir visas šitas vadovėlis, aplamai imant, yra teiktinas ten, kur reikalingi „Skaitymai I-jam pradžios mokyklos skyriui". Kalbamasis rinkinėlis tinka ir šiaip pradžios mokslo skaitymams. Taip sakydamas, turiu galvoje daugiausia pirmuosius pradedamosios mokyklos skyrius.

[1926 m. „Švietimo Darbas" N 1]. *R. J.*

Norima iš **V. Krėvės** Raštų (tom. II) atspausdinti skyrium **Skerdžius.** Šitas apsakymėlis, man rodos, labai tinka mūsų mokyklų skaitymams: jo ir fabula ir pati kalba teikte teikia tą apsakymėlį mūsų žmonėms ir jų vaikams. Ar tinka kalbamasis apsakymėlis lygiai ir pradedamosioms mokykloms, to šituo savo rašteliu, skiriamu Šv. Min. Knygų Tikr. Komisijai, aš dabar nesprendžiu: mūsų pradedamoji mokykla man dar nėr visai aiški, nežinau, ką gali kaip reikiant jos mokiniai skaityti. Bet vidurinių ir aukštesniųjų mokyklų mokiniams jis yra tiesiog skaitytinas ir nagrinėtinas. J. Jablonskis.
1926 m. vasario mėn. 6 d.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Sam. Smailsas (Samuel Smiles). *Būdo įtaka* (psl. 1—39). „Vilties" dr-jos leidinys. Šiauliai, 1923 m.

---

[1]) Šitame žemaičių žodyje skiemuo **bu** tariamas trumpai. Aukštaičiai šitą žemaičių žodį taria, rodos, dažnai kažin kodėl su **ū**.

S a m. S m a i l s a s (Samuel Smiles). *Šeimos įtaka.* „Vilties“ dr-jos leidinys. Šiauliai, 1924 m. (p. 1—40).

S a m. S m a i l s a s (Samuel Smiles). *Pareiga ir tiesumas.* Moksleivių vertimas (su žodynėliu). „Vilties“ draugijos leidinys. Šiauliai, 1924 m. (p. 1—56). Kaina: 2 lt.

S a m. S m i l e s (Sam. Smailsas). V y r i š k u m a s. Moksleivių vertimas (psl. 1—44). „Varpo“ b-vės leidinys. Kaunas, 1925 m. [33]

Visi šitie trumpieji dalykėliai išversti į lietuvių kalbą iš žinomojo „Charakter'io“, Sam. Smailso veikalo. Šitie rašinėliai yra tiktai trečia to veikalo dalis. Pirmojo vertimo prakalboje pasakyta, kad ir kitos „Charakter'io“ dalys moksleivių būrelio jau verčiamos į lietuvių kalbą. Tikriniai daiktavardžiai, ypač žinomųjų veikėjų pavardės su keliais vietų vardais, pirmajame vertime („Būdo įtakoje“) rašomi taip, kaip jie dažnai lietuviškai tariami: Bacon, Byron, Dauglas, Jefferson, Waschington, Wordsworth... pradžioj buvo rašomi — *Bekinas, Baironas, Daglas, Džeffersonas, Vašingtonas, Vurdvurtas*... paskum vertėjai ar jų vertimų redakcija ima tuos vardus rašyti vis panašiau į tai, kaip tie vardai kitur, ypač Anglijoje, yra rašomi — vertėjai vis mažiau tolsta šituo atžvilgiu nuo originalų rašybos.

Kalbamieji dalykai yra išversti beveik į visas kultūringojo pasaulio kalbas. Jų pilna kitur beveik visose bibliotekose. Jie visur įleisti ir į mokinių skaityklas, jie plačiai skaitomi mokinių vidurinėse ar aukštesniosiose mokyklose. Jie tiek yra žinomi, jog apie jų turinį čia netenka nė kalbėti. Tos rūšies raštai tiesiog yra reikalingi mokykloms, kurioms ir mokinių a u k l ė j i m a s rūpi.

Šitie dalykai į lietuvių kalbą išversti ne visi lygiai: vienų kalba visai gera, kitų gera. Skaitytojai, juos skaitydami, gali daug gerų dalykų patirti ir drauge kalbos pasimokyti. Šitų vertimų kalbą, kiek galėdamas, aš pats prieš spausdinant ir bespausdinant prižiūrinėjau. „Pareigoj ir tiesume“ yra duotas ir žodynėlis, kuriame paaiškinta du šimtai su viršum retesnių inteligento žodžių, vartojamų šituose vertimuose. Pats aš, tardamas savo žodį del šitų vertimų, galiu tik palinkėti vertėjams ir mokyklai, kad veikiau galėtų pasirodyti visi „Charakter'io“ skyreliai. Aš, būdamas vidurinėje mokykloje, Smailso „Chater'į“ skaičiau k e t v i r t o j o j ir p e n k t o j o j k l a s ė s e ir,

kiek atsimenu, daug naujų ir labai žymių dalykų iš jo patirdavau; visas veikalas mano auklėjime yra daug reikšmės man turėjęs. Jei nuo manęs pareitų, pats aš teikčiau šituos dalykus aukštosioms vidurinių mokyklų klasėms, aukštesniosioms mūsų mokykloms, mokytojų seminarijoms ir šiaip mūsų krašto bibliotekoms.

Kaunas, 1926 m. balandžio mėn. 1 d. J. Jablonskis.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

J. Damijonaičio **Lietuvių kalbos gramatika** (p. 1—168). Trumpas vadovėlis mokykloms (mokslo pradžiai). Trečiasis leidimas (pataisytas). Kaunas 1925 m.

Pradžioj šito kalbos vadovėlio, išleisto „mokslo pradžiai", nėra autoriaus prakalbos — nepažymėta, kurioms mokykloms (pradedamajai ar vidurinei) ir kuriam jų tikslui vadovėlis skiriamas. Vadovėlio gale (ar pradžioje) nepažymėtas nė jo turinys: norint sužinoti, kas jame tikrai išdėstyta, reikia visas vadovėlis gerokai išvartyti ir pačiam skyrium pasižymėti, kas kurioje jo vietoje aiškinama. Vadovėlio viršelyje nepažymėta nė jo kaina, nors pirkėjui tas dalykas, bent provincijoje, turi, man rodos, nemaža ir reikšmės.

Prieš imdamas ką spręsti apie patį vadovėlį, pamėginsiu pirmiausia jo turinį apsakyti.

Jo yra du laipsniu. Pirmajame laipsnyje (3—38) dėstoma: Garsai ir raidės (abėcėlė, didžiosios ir mažosios raidės, garsų ir raidžių skyriai, balsių skyriai, grynieji ir nosiniai balsiai, ilgieji ir trumpieji balsiai, jų vartojimas), dvibalsiai (grynieji ir mišrieji dvibalsiai), platieji ir siaurieji balsiai, kietieji ir minkštieji priebalsiai, priebalsė *j*, skardieji ir duslieji priebalsiai, skiemuo, žodžių kėlimas; 2) Daiktas, daikto ypatumas ir veiksmas (15—18); 3) Daiktavardis (19—32) — bendriniai ir tikriniai daiktavardžiai, skaičiai, daiktavardžių giminė, linksniai, linksniavimas (visų penkių linksniuočių žodžiai, pavyzdžiai); 4) Būdvardis (33—38) — būdvardžių giminės (vyriškoji ir moteriškoji), būdvardžių linksniavimas (trijų jų linksniuočių pavyzdžiai); 5) Veiksmažodis (38—51) — veiksmažodžių skaičiai, asmens, laikai (keturi ištisiniai laikai), bendratis, trijų asmenuočių pavyzdžiai (keturi jų laikai); 6) Prielinksnis (51 ir 52) — prielinksniai, kurie nuo „senų senovės yra vartojami"

(su kalbos pavyzdžiais); 7) Sakinys ir jo dalys (52—58) — didžiosios (pagrindinės) ir antrininkės sakinio dalys (veiksnys, tarinys, papildinys, pažyminys, aplinkybės — vietos, laiko, būdo, tikslo, priežasties); sakinio kryptis.

Antrajame laipsnyje (59—146) turime du skyreliu — A) Etimologiją ir B) Sintaksę (147—166). Pirmojo skyrelio turinį sudaro šie dalykai: 1) Žodžių sudėtis (59—74) — šaknis, priešdėlis, galūnė, priesaga ir kamienas, ištisiniai ir sudurtiniai žodžiai, sudurtinių žodžių jungiamasis balsis; tikrinių daiktavardžių, žodžių su priešdėliais ir nutrupėlių žodžių rašyba; šaknies balsiai ir priebalsiai (jų kaita); priešdėliai, priešdėlis į ir prielinksnis į, kirtis (kairinis, dešininis, riestinis) ir 2) Kalbos dalys (75—146)[1]) — 1) Daiktavardis (75—81) — tikriniai ir bendriniai daiktavardžiai, mažybiniai ir maloniniai, daiktavardžių giminė (vyriškoji, moteriškoji ir bendroji), kaitymas, skaičiai, linksniavimas... 2) Būdvardis (81—91) — būdvardžių giminė, jų bevardės giminės pavyzdžiai, būdvardžių skyriai (paprastieji ir įvardžiuotiniai būdvardžiai), įvardžiuotinių būdvardžių linksniavimas, būdvardžių laipsniavimas, jų aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnių linksniavimas (su pavyzdžiais, su dalyvais, jų linksniavimu, su įvardžiuotiniais dalyviais, jų linksniavimu); 3) Skaitvardis (92—97) — skaitvardžių skyriai (kiekiniai ir kelintiniai, kuopiniai ir dauginiai, jų linksniavimas); 4) Įvardis (98—104) — įvardžių kaitymas, bevardė įvardžių giminė; 5) Veiksmažodis (104—132) — asmens, skaičiai ir laikai, nuosakos — tiesioginė, tariamoji, liepiamoji, geidžiamoji; veiksmažodžių asmenavimas, visų trijų asmenuočių pavyzdžiai; įvairių nuosakų asmenavimai; sangrąžiniai veiksmažodžiai, jų asmenavimas (visos nuosakos); veiksmažodžių rūšys (veikiamoji ir neveikiamoji), dalyviai (abiejų rūšių, įvairių laikų), sudurtiniai dalyviai, sudurtiniai veiksmažodžių laikai (atliktiniai ir pradėtiniai), neveikiamosios rūšies sudurtiniai laikai (128), kitų nuosakų (tariamosios, liepiamosios ir geidžiamosios) sudurtinės lytys, pusdalyvis; 6) Prieveiksmis (132—138) — jo reikšmė sakinyje, prieveiksmiai

[1]) To skyrelio išnašoje autorius pasisako einąs čia kalbos dalis jau sistematingai ir šį tą kartojąs iš tų dalykų, kurie buvo išeiti pirmajame laipsnyje. *J. J.*

būdo aplinkybei, veiksmažodžio būdiniai, prieveiksmiai kitoms sakinio aplinkybėms, veiksmažodžio padalyviai (esamojo ir būtojo laiko); 7) Prielinksnis (138—144) — senybiniai ir naujybiniai prielinksniai, jų vartojimas (su įvairiais linksniais); 8) Jungtukas (144—145) ir 9) Jaustukas (145—146) su ištiktuku.

Sintaksės dalyje (B) randame: I. Sakinio dalių reiškimą (147—152) — pažymima, kuriomis kalbos dalimis ir kuriomis kalbos dalių lytimis išreiškiamos sakinio dalys, II. Ištisinių sakinių skirtumus (152—154) — kalbama apie asmeninius sakinius, sakinius beasmenius, teigiamuosius ir neigiamuosius sakinius, klausiamuosius, šaukiamuosius ir tiesioginius sakinius, III. Sudėtinius sakinius (155—166) — nukalbama apie „pasakymus, sudėtus iš kelių vientisinių sakinių“ (155), apie sutaptinius sakinius (155), prijungiamuosius sakinius (156) — šalutinių sakinių rūšis, apie šalutinius sutrauktuosius sakinius (159), apie sujungiamuosius sakinius (159), apie „sudedamąjį sujungimą (160), priešpriešinį sujungimą (161), skiriamąjį sujungimą (161), paremiamąjį sujungimą ir įterptinius sakinius“ (162). Toje pat sintaksės dalyje, kiek toliau (162), kalbama apie sintaksės pilnatį (IV), apie (163) Tiesioginę ir netiesioginę, arba pasakojamąją, kalbą (V) ir (164) Skiriamuosius ženklus (VI). Skiriamųjų ženklų skyrelis baigiasi (166) paaiškinimu, kas yra gramatika, etimologija ir sintaksė.

Vadovėlio gale pažymėta, kad geros esančios skaityti kalbos mokslui dar tam tikros knygos (24), tarp jų — **Žemaitės raštai, Rašomosios kalbos dalykai, Pajudinkime, vyrai, žemę, Šeimos įtaka, Būdo įtaka, Pareiga ir tiesumas**... Paskutiniame puslapyje duoti vadovėlio klaidų atitaisymai.

Kuriai mokyklai (kuriems jos skyriams ar kurioms klasėms) autorius skiria savo vadovėlio pirmąjį laipsnį, kuriai — antrąjį, niekur nieko kalbamajame vadovėlyje nepasakyta. Autoriui, turėjusiam ir tebeturinčiam daug reikalo su mokykla ir jos dalyku, reikėjo čia šnekesniam būti — tuo savo prašnekimu įtikti mokytojui, mokiniui ir mokinio tėvams. Iš kelių pažymių (iš dažnų pasakymų „Kryžiukų vietoj parašykit, pabraukit vienu brūkšniu, pabraukit dviem brūkš-

niais"...) spėju, kad autoriaus geroka šios gramatikos dalis skiriama pradedamajai mokyklai (kuriam jos skyriui?); bet gramatikoje yra ir tokių dalykų, kurie lyg netinka pradedamajai mokyklai. Antra vertus, kalbamojoje gramatikoje yra ir tokių dalykų, apie kuriuos, jei kalbėtina su mokiniais, lyg netinka kalbėti su vaikais, dar neįstojusiais nė į vidurinę mokyklą. Vadovėlio gale autorius mokiniams pataria skaityti tam tikras knygas (24), bet tenai, tarp tų knygų, yra ir tokių raštų, kurie bus įkandami tiktai aukštosioms vidurinės mokyklos klasėms arba aukštesniosios mokyklos mokiniams. Taigi kalbamasis dalykas (Kurioms mokykloms skiriama ši gramatika?) man yra geroka mįslė. Autorius, reikia tikėtis, šitą savo gramatikos dalyką netrukus kur nors išaiškins. Šito dalyko nežinant, tenka kalbėti toliau tiktai apie kelis kalbamosios gramatikos mažmožius.

Kurie-ne-kurie šios gramatikos skyreliai ir atskirosios tų skyrelių dalys šiuo tuo man ypačiai krinta į akį. Del jų čia duodu kiek savo pastebėjimų skyrium (žr. §§ 9, 23...).

§ 9 (p. 7). Sakyti, kad žodžiuose *šieną, karvę, medį, medų* (gal.) nosinės balsės tariamos „vietomis dažnai ir pro nosį", jokios teisės neturime. Apie tai juo labiau nereikėtų kalbėti gramatikoje, skiriamoje „mokslo pradžiai".

§ 23 (p. 22). Gramatikoj kalbama apie šešis linksnius, bet jos tekste ir pavyzdžiuose yra ir tokių lyčių, kaip antai: *miškan, trobon, Dievop*... Vadovėlyje (gramatikoje) apie šitos rūšies linksnius visai nėra kalbos. Kuriomis daiktavardžio lytimis vadins mokiniai šitas teksto lytis? Toliau autorius vienoje vietoje (§ 167) ima kalbėti apie daiktavardžių „aplinkybinius" ir „pagrindinius" linksnius, niekuo niekur nepaaiškinęs, kas jo norima tais terminais pasakyt. Aplinkybiniu linksniu ten (§ 167) jo laikomas ir prieveiksmis *namõ* pasakyme „jis *namõ* parėjo".

§ 31 (p. 33). Kalbant apie būdvardžių giminę, reikėjo čia pažymėti, gali būt, jų ir bevardė giminė; apie ją gramatikoje kalbama („Daug gulėti nesveika, negražu") tiktai antrajame laipsnyje (§ 86).

§ 32 (p. 34). Autoriaus riebiomis raidėmis pažymėta taisykliškai: „Būdvardžių kaitymą giminėmis, linksniais ir skaičiais vadiname linksniavimu"; bet kalbant apie daiktavardį nebuvo pasakyta, jog „daiktavardžių kaitymą links-

niais ir skaičiais vadiname linksniavimu". Tas sakinys (§ 32) ten yra išbrauktinas, nes jis taisyklei visai nereikalingas.

§ 36. Autoriaus veiksmažodžių apibrėžimas gramatikai, man rodos, netinka. Jei „žodžiai, kurie reiškia daikto veiksmą", yra veiksmažodžiai, tad ir žodžiai *važiavimas, gulėjimas, rašymas* bus veiksmažodžiai. Šitą kalbos dalį apibrėždami, turime tikslesni būti. Tas autoriaus apibrėžimas, šiaip ar taip, mokslo pagrindui ir pradžiai netinka.

§ 40. Nevykęs ir bendraties apibrėžimas. Autoriaus pažymėta riebiomis raidėmis: „Veiksmažodžių lytis, kuria pasakome bendrą veiksmo vardą, nepažymėdami nei asmens, nei skaičiaus, nei laiko, vadinasi bendratis." Iš šito apibrėžimo ir žodžiai *barimas, rašymas, sirgimas* mokiniui galėtų eiti bendračių vardu; pagaliau turime ir bendratį sudurtinę *(nevalgius būti...)*, kuri turi ir kiek naujo pažymio. Bendraties apibrėžime ypačiai daug reikia duoti reikšmės jos galūnei (maty-ti, maty-tis, juok-tis...).

§§ 43, 44, 45. Vadovėlyje duoti visų asmenuočių pavyzdžiai visiems laikams, bet trys pagrindinės veiksmažodžio lytys, iš kurių susidaro visos kitos jo lytys, vadovėlyje nepažymėtos. Autoriaus pažymėtas tik esamojo laiko lyčių susidarymas. Pagrindinių veiksmažodžių lyčių pažymėjimu autorius būtų galėjęs ir savo darbą susitrumpinti: kalbant apie laikus (būtąjį kar̃tinį, būtąjį dažninį ir būsimąjį), nebūtų reikėję skyrium apie kiekvieną asmenuotę kalbėti...

§ 48. Vadovėlyje „vardinio tarinio (vardinės tarinio dalies)" niekur, rodosi, nėra. Iš viso vadovėlio nematyti, kad mokiniai, išmokę vadovėlio taisykles ir apibrėžimus, gali mokėti rasti tarinius sakiniuose: Tas arklys buvo Jono, jis — sunkios galvos, šitas žiedas vieno aukso...

§ 50. Duoti pirmajame mokslo laipsnyje visos aplinkybių rūšys (p. 55, 56, 57) nereikėjo. Kad pačioje kalbos mokslo pradžioje vaikui reik išmokt skirti *vietos, laiko, būdo, tikslo, priežasties aplinkybės,* kad vaikas, „pirmajame laipsnyje" turi skirti pažyminius nuo papildinių, kaip kad to autorius nori, aš vis dar labai abejoju. Jei mokytojas, taip žiūrėdamas į šitą

dalyką, savo apibrėžimuose nėr atsargus, tad jis gali tais apibrėžimais ir daug ką supainioti.

§ 70. Čia autoriaus pasakyta, kad žodžiai *sąnarys, santaika* esą vartojami tik su priešdėliu. Ką pasakys mokinys, radęs savo skaitymuose žodžius *narys, taika* (be priešdėlio)? Ir čia autoriaus ne visai atsargaus būta.

§ 73. Pirmajame laipsnyje autorius apie kirtį nieko nesako. Antrajame laipsnyje (§§ 73, 74) pažymėta trumpai, kas yra kirtis, ir išaiškintas, man rodos, skubotai visas visų kirčių (kairinio, dešininio ir riestinio) dalykas. Apie kirtį reikėjo duoti supratimo, rodos, ir pirmajame laipsnyje. Pats autorius toliau beveik niekur kirčio, rodosi, nevartoja, ir kirčio dalykas autoriaus mokiniams, man rodos, žymesnės reikšmės neturės, juo labiau, kad toliau (§ 85) bevardę giminę autorius rašo: man ***géra, géra*** (= man *gẽra, gẽra)*...

§ 77. Kalbant apie mažybinius ir maloninius daiktavardžius, autoriaus pasakyta (p. 76), kad „trijų skiemenų šių daiktavardžių rašoma priesaga ***„el"***, daugiau kaip trijų ***„ėl"*** (bern*e*lis... vainik*ė*lis)". Čia autoriui reikėjo pažymėti, kad žodžiuose ***bernelis, vanagėlis, vainikėlis***... (priesagoje ***el, ėl***) rašomosios tarmės žmonės ir taria nevienodą balsį.

§ 111. Autorius, mokydamas linksniuoti įvardį ***kas***, kilmininkui duoda tiktai lytį ***ko***. Reikėjo tam linksniui, tik kitam jo reikalui, ten ir lytis ***kieno (keno)*** duoti.

§ 147. Veiksmažodžio skyriuje (§§ 116—136) vadovėlio autorius niekur nekalba apie padalyvius ir būdinius. Apie padalyvius ima jis kalbėti skubotai, apgraibomis tiktai prieveiksmių skyriuje. Čia (§ 147) autorius, davęs tris kalbos pavyzdžius su veiksmažodžio padalyviais, taip juos apibrėžia riebiomis raidėmis: „Tam tikri prieveiksmiai, susidarę iš veiksmažodžių, vadinasi padalyviai." Vaikas, pasikandęs šituo apibrėžimu ar juo naudodamasis savo gramatikos mokslui, padalyviais galėtų laikyti ir žodžius — ***suprantamai, ištikimai, nematytai, atmintinai***... Ką jam čia reikš apibrėžimo žodžiai „tam tikri prieveiksmiai, susidarę iš veiksmažodžių"?! Su mokiniais reikia tiksliau kalbėti mokytojui.

§ 167. Aiškindamas, kuo reiškiamos sakinyje aplinkybės, autorius pažymi, kad jos esančios reiškiamos ir „padalyviu, bendratimi, bendratimi su kitais žodžiais palydovais" (p. 152). Priedėlis „su kitais žodžiais palydovais" reikalingas buvo ten, gali būt, ir padalyviui: plg. „Pučiant žiemių vėjui oras atšąla, pagrįžo tik aušrai auštant, parėjo tik ėmus smarkiai šalti..." Ir čia autoriaus, kaip ir keliose kitose vietose, skubotai nuspręsta, kas ir kaip yra dėstytina ir žymėtina gramatikoje.

§§ 168 ir 171. Vieni sakiniai vienoj vietoj (p. 152) vadinami ištisiniais, kitoj vietoj (p. 155) tie patys sakiniai jau vadinami vientisiniais. Čia mokiniui galės pasirodyti, jog tie „vientisiniai" sakiniai yra kas panašu į „ištisinius" sakinius arba kas visai skirtinga, nauja, paaiškintina.

§ 175. Tam tikras sakinių dalis autorius vadina čia be kokio reikalo „sutrauktaisiais šalutiniais sakiniais". Sakiniuose: a) *Nusekus vandenims,* laivas sustojo ant Ararato kalno, b) *birstant dirvoj,* birs ir jaujoj, c) *kunigu dėtas,* aš taip nedaryčiau — pabrauktąsias dalis autorius atskirais šalutiniais sutrauktaisiais sakiniais vadina. Ką pasakytų autorius, jei reiktų jam pažymėti tų „šalutinių sakinių" veiksniai, tariniai? Kalbėti čia apie atskirus sakinius autotoriui, man rodos, nepriderėjo. Jį bus suklaidinęs čia senasai Ryg. Jono **Lietuvių kalbos sintaksės** leidimas. Čia autoriui reikėjo atsargesniam ir akylesniam būti: paskutinės dešimties metų vadovėliuose Rygiškių Jonas niekur čia, rodosi, nemato atskirų sakinių su jų didžiosiomis (pagrindinėmis) ir antrininkėmis dalims. Čia Rygškių Jono sekta kitados tiktai senaisiais rusų kalbos mokykliniais vadovėliais. Savo gramatikos vadovėlyje jis ir pats pasisako nenorįs čia atskirų šalutinių sakinių matyti.

§§ 178—181. Visi tų vietų „sujungimai" (sudedamasis, priešpriešinis, skiriamasis, paremiamasis) yra lyg ne vietoje, jei vadovėlis skiriamas „pradžios mokslui" (pradedamajai mokyklai ir pirmosioms vidurinių mokyklų klasėms?). Apie juos kalba senojoj savo sintaksėje ir Ryg. Jonas, bet ta jo sintaksė buvo rašyta tada, kada nė savų mokyklų neturėjome. Rašydamas savo grama-

tiką „mokslo pradžiai", autorius negalėjo imti iš Ryg. Jono visa, kas to senio buvo kada parašyta.

§ 190. Pasakymas, jog „k l a u s t u k ą dedame po tiesioginio arba netiesioginio klausimo", visai netinka šitai gramatikai: sintaksės pilnatyje „nežinau, k ą j i s d a r o" turime ir netiesioginį šalutinį klausimą, bet k l a u s t u k o pačiame sakinio gale (po to netiesioginio klausimo) nereikia; jį, tą klaustuką, po netiesioginio klausimo, paprastai tik tam tikrais atsitikimais dedame.

§ 196. Paskutiniame savo sintaksės skyrelyje autorius aiškina mokiniams, kas yra **gramatika, etimologija, sintaksė.** Ten pasakyta, jog „toji (gramatikos) dalis, kuri aiškina, kaip kada telkiasi atskiri kalbos žodžiai sakiniuose, vadinasi **sintaksė".** Šitas pasakymas autoriaus gramatikoje, kuri skiriama m o k s l o p r a d ž i a i, yra, man rodos, taip pat nevykęs. Tą savo skyrelį autorius baigia šiais žodžiais: „Norint savos kalbos išmokti, reikia skaityti ir tyrinėti žmonių d a i n o s, p a s a k o s, m į s l ė s, p r i e ž o d ž i a i, p a t a r l ė s ir mokamai naudotis jų kalbos taisyklėmis. Šiam tikslui reikia skaityti dažnai ir mūsų didžiųjų rašytojų darbai, tie jų raštai, kuriuose yra išlikusios tikrosios, didžiosios žmonių kalbos ypatybės". Vadovėlyje, skiriamame „mokslo pradžiai", visas šitas pasakymas yra lyg be reikalo įdėtas: taip galėjo pasakyti tiktai Ryg. Jonas didžiojoje savo gramatikoje (žr. § 427), parašytoje vidurinėms mokykloms ir šiaip žmonėms, jau ėjusiems kalbos mokslą ir be Ryg. Jono gramatikos ir skaičiusiems tyrinėjusiems su mokytoju literatūros dalykus. Ryg. Jono gramatika ne kalbos m o k s l o p r a d ž i a i parašyta...

Paskutiniame vadovėlio puslapyje (168) duoti ir klaidų a t i t a i s y m a i. Klaidų vadovėlyje pridaryta ne daugiausia: Reikėtų atitaisyti, kiek turiu pastebėjęs, dar šie dalykai: 1) žodis *varle* (23) || 2) *ieškančiam daug* (29) || 3) *sūnūmi* (29) || *daugiskaita darosi* (29) || 4) *Vyrai eikit* (30) || 5) s a n t e m i s *buvo* (60) || 6) **n, m.** (Prieš (65) || 7) paplusti, papluso, *paplūsta* (iš paplūs-st-a); šašti (67) || 8) *z+s=š* (70) || 9) čia kartojama kai kurios taisyklės (75) || 10) balčiausį (87) || 11) j o t i e s i o g i n i a i n u o s a k a i (125) || 12) ir aš *buvau bėeinąs* iš namų, bet pradėjo smarkiai lyti ir turėjau pasilikti namie (127) || 13) **Ir rodo kaip** (132) || 14) jog susidaręs tiesiai (137) || 15) Žiema šlapia (166)... Turėtų, man rodos, būti tose vietose:

1) *varle* yra || 2) ieškančiam — daug || 3) *sūnumi* || daugiskaitą darosi || 4) Vyrai, eikit || 5) santėmis (sutemę) buvo || 6) **n, m** (prieš || 7) paklusti, pakluso, *paklūsta* (iš *paklūs-st-a);* šašti arba paplūsti, paplūdo, *paplūsta* (iš *paplūd-st-a);* šašti || 8) $\check{z}+s=\check{s}$ || 9) čia kartojamos kai kurios taisyklės || 10) balčiau*sią* (į) || 11) jo tiesioginei nuosakai || 12) Ir aš *buvau beeinąs* iš namų, bet pradėjo smarkiai lyti — ir turėjau pasilikti namie || 13) **ir rodo, kaip** || 14) jog yra susidaręs tiesiai (tiesiog) || 15) Žemė šlapia ||.

Šitais mano pastebėjimais autorius, tikiuos, bent tolesniems savo gramatikos leidimams pasinaudos. Jei ne visi tie pastebėjimai pravertės jam tam reikalui, tad bent dalis jų bus, man rodos, naujajam leidimui naudinga. *J. Jablonskis.*

[1926 m. „Švietimo Darbas" N 4].

Švietimo Ministerijai.

1924 m., „Knygų Tikrinimo Komisijos" prašomas, raštu išreiškiau jai savo nuomonę del F. Kiršos „Vitolio raudos" vertimo. Tą savo nuomonę, paverstą recenziją, išspausdinau paskum tų metų ir „Švietimo Darbe". Del tos mano nuomonės ar del kitų kurių priežasčių Komisija, dirbdama savo darbą, kalbamojo vertimo nepagyrė ir neleido jo į mokyklų knygynus...

Mūsų literatai del tos mano recenzijos paskum duodavo savo leidiniuose ir „pipirų" J. Jablonskiui: tas kalbininkas jų darbą suniekinęs be reikalo...

Tas F. Kiršos vertimo dalykas, kiek matyti iš „Lietuvos" Nr. 278, buvo peržiūrėtas viename Humanitarų fakulteto posėdyje (XI—25), — Fakulteto spręsta del mano recenzijos. Fakultetas šitą dalyką visai kitaip nusprendė: išrado, kad tas vertimas tinkąs mokyklai, kad J. Jablonskis savo recenzija suklaidinęs buvusią tuomet Ministerijoj Komisiją... Apie visą šitą dalyką aš iš „Lietuvos" težinau. Ar tebėr toj Komisija Ministerijoj, man nėr žinoma.

Fakultetas lietuvių kalbos mokslą, einamą mūsų mokyklose, dabar del tam tikrų priežasčių, matyti, visai kitaip supranta, ne taip, kaip J. Jablonskio ir, gal būt, Komisijos tuomet samprotauta del šito vertimo.

Jei Ministerija sutiks su pažymėtąja Fakulteto nuomone, — Fakultetas šitą dalyką sprendęs del Ministerijos prašymo ar tam tikro noro, [34] —tad prašyčiau Ministeriją duoti Humanitarų fukultetui persvarstyti ir kitus tos Komisijos senuosius sprendimus, įvykusius joje del atskirų J. Jablonskio nuomonių ar recenzijų. Tuo būdu Komisija bent mažesnę klaidą padarys: apie daugelį dalykų ji, turėdama ir Fakulteto nuomonę, vienodžiau (lygiau), nebe jablonskiškai, spręs. Jei Fakultetas, sudėtas dabar iš įvairių specialistų (iš filosofų, literatūros ir istorijos dėstytojų, senovininkų ir naujovininkų), ima spręsti vieną mokyklos kalbos dalyką, — turiu galvoj vieną vertimą, — tad jis tegu jau ir kelis kitus jos kalbos dalykus nusprendžia; bent vienodesnis bus tada ir Komisijos sprendimas del to dalyko, liečiančio mūsų mokyklų skaitymus. Jei kalbamoji Komisija Ministerijoj savo darbą tebedirba, šitą mano laišką prašau ir jai pavesti svarstyti. J. Jablonskis.

Kaunas, 1926. XII. 13.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

1927

George Sand. **Baisusis milžinas.** Moksleivių vertimas (psl. 1—43). Kaina 1 litas. Kaunas, 1927 m.

Vertimo pradžioje J. Jablonskis pažymi, kad vertėjai jį skiria daugiausia vidurinių mokyklų bibliotekoms ir įvairioms jaunimo skaitykloms. Čia darbo turim su vienu pamokomuoju ir auklėjamuoju literatūros dalykėliu. Šitoje vietoje tenka tepridurti, jog visas šis leidinėlis yra ir labai nepaprastas: vertimo kalba čia yra, rodos, visai taisyklinga, nematyti tekste nė išlikusių neatitaisytų kokių nors korektūros klaidų. Šiais keliais savo žodžiais noriu tik pranešti tam tikrai mūsų visuomenei, kad šis dalykėlis tikrai yra įsigytinas. Iš jo gaus skaitytojas supratimo apie pačią rašytoją, turės dalykėlį lengvokai skaitomą, visai taisyklingą, nebartina kalba išverstą, pamokomą, auklėjamą... Šiais laikais toks vertimėlis daug kieno bus, man rodos, ir laukiamas. Tiek tuo tarpu.

Leidinėlis, kiek žinau, yra sukrautas trijuose Kauno knygynuose — Šv. Kazimiero, Spaudos Fondo ir Dirvos.

[Iš rankraščio].

Knygų Tikrinimo Komisijai.

Komisija iš manęs laukia nuomonės (Nr. 5244) apie tai, kiek tinka mūsų mokykloms **Pr. Mašioto** vertimas **„Kaip šlama brazda žaliojoj girioj“** (p. 3—86). Leidinio kaina nepažymėta.

Šitame vertime Mašioto duota trylika lietuviškai išverstų iš vokiečių kalbos P. ir O. Blau pasakų. Čia ne tautosakos dalyką turime. Visos šitos pasakos, kaip ir kiti Mašioto rašiniai, gana lengvos skaityti, sveikai nuteikia jaunutį skaitytoją ir kiek pamoko jį. Pasakas puošia aiškina ir daugybė tinkančių ir reikalingų vaikams iliustracijų. Tikriniai pasakų vardai čia lietuviškai išreikšti: Kerpė-Taurelė, Samana-Žvaigždelė, Šilaitė, Šniokšlys, Žibuckis, Žirnienė...

Pasakos bus visai įmonomos pradedamųjų mokyklų (aukštesniųjų skyrių) mokiniams; jas mielai skaitys ir pirmųjų vidurinės mokyklos klasių mokiniai. Tų mokyklų bibliotekoms (skaitykloms) ir teikiu šitą Pr. Mašioto vertimą.

Šito vertimo kalba gyva, sklandi, įmanoma ir beveik visur taisyklinga. Vertėjui linkęs esu prikišti betgi kelis pradžios vertimo rašymus: „D e l t o jis sušaukė (4); Gegužinis p a s i d a r ė karaliaus dvaro varpininku (8); s t o r ų medžių (9); Karalaitė pasakė, kad toks jai n e t i n k a i r, metus trūkusį sviedinį, išėjo (15); j u o d v i (16); j e š k o k (23)...“ Vertėjas vietomis lyg be reikalo laikosi čia kelių savos tarmės savotiškumų (plg. j u o d v i, j e š k o k). Kadangi visos šitos vertimo klaidos mažmožis tėra, tad aišku, jog ir jos negali pastoti kelio į mokyklą (į jos knygynus) šitam vertimui.

Pabrauktąsias kelių pradžios vertimo sakinių vieteles linkęs esu šiaip taisyti: D e l t o..., t a p o (r a d o s)...; d r ū t ų...; ...n e t i n k ą s, ir...; j i e d v i; i e š k o k...

Vertime yra mažmožis ir korektūros klaidų: g e l t o n i u s (5) — g e l t o n u s; su visa g i m i n ė (13) — gimine; i r džiaugsmo (23) — i š džiaugsmo...

Baigdamas šį savo pažymėjimą ir dar kartą teikdamas kalbamąjį vertimą minėtųjų mokyklų bibliotekoms, grąžinu Komisijai ir tą kalbėtojo vertimo egzempliorių, kurs man tam tikru laiku buvo jos atsiųstas recenzuoti.

Kaunas, 1927—V—23. J. Jablonskis (senis, g. prof.)
Karo ligoninė.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Vienu kalbos vadovėlio reikalu.

Šių metų „Ryte“ (118 nr.) p. E. Še savo straipsnyje „Del lietuvių kalbos mūsų mokyklose“, kiek pabaręs J. Balčikonį ir mane, pažymi, kad Lietuvos žmonės ligi šiol neturį tokio kalbos vadovėlio, iš kurio galėtų išmokti visai taisyklingai reikšti savo mintis žodžiu ir raštu. Jis sako, kad Jablonskiui ir kitiems kalbininkams bent dabar metas esą „tikrai mokslų (?) vadovėlį parašyti“ tiems žmonėms, kuriuos jie taip mėgsta savo straipsniuose barti del įvairių pastebėtų jų raštuose kalbos netaisyklingumų. Mano vadovėliai esą parašyti „be sistemos, be moksliško atsidėjimo“: trūkstą jiems „svarbiosios dalies apdirbimo — kirčių skyriaus, o greta ir priegaidėms žymėti dėsnių visoms kalbos dalims linksniuotėse bei asmenuotėse“. Straipsnio slapyvardis, pamokydamas mane ir kitus kalbos vadovėlių rašytojus, ten pat priduria: „Argi gali mokinys išmokti vieno sukirčiuoto (supriegaidėto) žodžio pavyzdžių (?) taisyklingai kaityti visus žodžius? Aišku, ne. Čia Jablonskio daugiausia — nenoras. Juk kalbos tėvas galėjo ne tik pažymėti, kad šio žodžio pavyzdžiu kaitomi visi žodžiai „a“ ir etc., bet ir nustatyti dėsnius, kurių pagalba būtų galima be baimės taisyklingai kalbėti.“ Išdroždamas man tą smarkųjį pamokslą p. E. Še, „dėstąs lietuvių kalbą provincialas“, taip sudrožia dviem kalbininkam: „Iš to pigu padaryti išvadą, kad lietuvių kalbos reikalas mūsų visų trijų tipų mokyklose šlubčios tol, kol nepavaduojamieji specialistai, kaip Jablonskis, Balčikonis ir... padės pagrindą: parašys sistematingą mokslų kalbos vadovėlį (etimologijos, sintaksės ir kitų gramatikos dalių).“

Kad iš kalbos vadovėlių tegalima mokytis taisyklingai reikšti savo mintis ten, kur tenka kalbėti apie visokius mokslo ir šiaip gyvenimo dalykus, — to ligi šiolei nežinojau: saviškai, lietuviškai, reikšti savo mintis esu mokęsis beveik tiktai iš žmonių ir jos tautosakos, o rusiškai reikšti tas mintis išmokau tam tikru laiku daugiausia iš rusų literatūros raštų, ne iš pačių jų kalbos vadovėlių“... Jei lenkai, latviai, vokiečiai... beveik nedaro kalbos klaidų, ką rašydami laikraščiuose arba literatūros kūriniuose, tad yra taip ne del to, kad jų Jablonskiai su Balčikoniais mažesni yra tinginiai arba ne tiek serga visokiais „nenorais“, kiek mūsų gramatikų rašytojai. Ne, lenkų arba latvių rašytojai (literatai, publicistai, mokytojai ir šiaip

darbo žmonės) ne iš savų gramatikų, kuo skiriančiųsi nuo mūsų kalbos vadovėlių, lengvai išmoksta ir paskum laikosi gyvenime savos kalbos taisyklių. Ten iš gramatikos vadovėlių rašytojų tiek daug nereikalaujama: rusų visuomenė nereikalauja, kad kalbos vadovėlių rašytojai sužymėtų jai žodžius, kurie šiaip, ne kitaip yra kirčiuojami ar tariami rašomojoje jos kalboje. Tik rašydami nerusams vadovėlius, rusai kiek kalbėdavo vadovėliuose apie kirčius ir juos tam tikrais atsitikimais žymėdavo. Ponui E. Še reikėjo savo straipsnyje parodyti tad bent vienas rusų ar kitos tautos kalbos vadovėlis, kuriuo pavyzdžiu sekdamas mūsų kalbos vadovėlių rašytojas turėtų patenkinti šių dienų dėstančius lietuvių kalbą mūsų mokyklose žmones ir šiaip mūsų šviesuomenę (raštininkus, valdininkus, rašytojus, mokytojus, mokinius...). Iš kalbos vadovėlio reikalaukim tik to, ką jis turi mums duoti. Iš p. E. Še straipsnio lyg matyti, kad „tikrai mokslus vadovėlis“, kurio jis laukia iš vadovėlių autorių, galėtų ir turėtų lengvai išmokyti visus mūsų ką sakančius ar rašančius lietuviškai žmones gerai visokius savo sakymus ar rašymus reikšti savais žodžiais ar sakiniais. Mano barėjas (E. Še) sako, kad aš, davęs gramatikoj vieną kurį sukirčiuotą žodį, tuo noris kaip ir išmokyti savo skaitytojus taisyklingai kaityti (linksniuoti, asmenuoti...) visus mūsų kalbos žodžius, ir čia jis mato mano „nenorą“ ar tik tingėjimą parašyti tokį kalbos vadovėlį, kurs galėtų patenkinti mūsų įvairių rūšių mokytinę visuomenę. Ne, to aš neįstengsiu padaryti: gyvenu toli nuo mūsų mokyklos reikalų (joje nebedirbu, ir man jos šių dienų reikalai nėra visi įmanomi ir suprantami, juo labiau, kad retai kada ir su kalbos mokytojais sueinu savo būste).

Nepaprastajame p. E. Še straipsnyje pažymėtina ir tai, kad mūsų studentai biją didelių Jablonskio reikalavimų. Bet čia p. E. Še galėtų ir pats nusiraminti — studentams lengva, jei reikia, ir patiems Jablonskio baidykle nusikratyti: J. Jablonskis nebeprofesoriauja fakultete, bailiesiems studentams labai lengva su Jablonskiu nesusidurti, Jablonskis nebepabėga, niekur nebegali jų užklupti... Bet ar taip tikrai yra, tikrų žinių aš iš pačių studentų neturiu... Man pačiam del įvairių kalbamojo straipsnio mažmožių čia lyg netinka nė spyriuotis su p. E. Še: jam atsakys, tikiuosi, mūsų mokytojų „Sąjungos“ savo

laikraščiuose, ypač del tų p. E. Še straipsnio dalykų, kuriuose jis apie patį kalbos vadovėlį rašo. Mūsų mokytojai, tikiuos, galės bešališkiau į šitą dalyką pažiūrėti; šitos rūšies tėma man, rodos, ir ne visai tinka dienraščiui...

Į įvairius kitus kalbamojo straipsnio dalykus čia nė nemėginsiu atsakyti. Autorius kiek prikiša Balčikoniui (su Jablonskiu) ir del jo „trejetukų, ketvertukų ir penketukų sistemos". Apie „ketvertukų ir penketukų sistemą" man pačiam, senų tradicijų žmogui, nė netiktų kalbėti, apie ją nusimanau ne daugiau, kaip vokiečių, (latvių, lenkų...) kalbos mokytojas, ir į ją taip niekinamai žiūrėti, kaip žiūri šių dienų ponai E. Še savo straipsniuose, aš, žinoma, negaliu.

Ir pačiam p. E. Še su šios rūšies straipsniais, su tam tikru jų smulkmenų turiniu, patariu kraustytis į vienos katros mokytojų „Sąjungos" laikraštį, tik toliau jam ten, kaip ir „Ryte", prašyčiau nebesidangstyti slapyvardžiu: su pavardėtais žmonėmis (J. Balčikoniu, J. Jablonskiu ar kitais kuriais) barantis, reikia ir pačiam turėti drąsos pavarde, ne slapyvardžiu pasirašyti straipsnyje. Toliau aš, jei būsiu kur slapyvardžio (E. Še) pažymėtas pavarde laikraščio straipsnyje, nematysiu reikalo atsakyti savo pavarde. Redakcijoms, priimančioms į savo skiltis slapyvardžių straipsnius, patarčiau toliau atsargesnėms būti: kas vieną kitą pavardę bara del ko savo straipsnyje, tas turi drąsos turėti ir pats pavarde savo barime pasirašyti.

[1927 m. „Rytas" N 135]. *J. Jablonskis.*

1928

Švietimo Ministerijai.
Knygų Tikrinimo Komisijai.
Tos komisijos sekretoriui
L. Girai.

Atsakymas į Komisijos raštą, rašytą J. Jablonskiui 1928—IV—3. Drauge grąžinamu ir du Pr. Mašioto vertimu (**Nonis** ir **Saulėtosios dienos**).

Jon Svensson'as pasakoja **Nonyje,** kaip vienas mažas, dvylikos metų, islandas (Nonis) keliavo 1870 m. į Kopenhagą, kaip jis laivu bekeliaudamas susidūrė ir su šiaurės ledais, susitiko

ir su lokiais, su nepaprastomis audromis, ko ir kiek prityrė savo pilnoje nuotykių kelionėje, ko pramoko joje, ką pažino. Skaitytojas susipažįsta čia su kelionių pasauliu, su jų įdomybėmis. Tiktai apsakymo gale Nonis, tas vaikas, pasiekia savo kelionės tikslą (Kopenhagą).

Vertėjas čia žymiai sutrumpina originalą: mūsų vaikai dar nepratę esą ilgų tos rūšies dalykų skaityti (vertėjo nuomonė). Šitos rūšies apsakymai, rodosi, visur labai mėgstami mokinių, noromis yra jų skaitomi v i d u r i n ė s e ir a u k š t e s n i o s i o s e m o k y k l o s e. Ir mes negalim čia skirtis nuo kultūringojo pasaulio mokyklų: jį, šitą **Nonį**, skirkim į tas pačias mūsų mokyklas ir į tų mokyklų knygynus. Nonio vertimas išspausdintas 1928 m. Mariampolės ar Kauno „Dirvoje". Gaila, kad kaina viršelyje nėr pažymėta. Šio rašto vertėjas yra P r. M a š i o t a s.

Pr. Mašioto vertimas labai gyvas, gražus, vertimo kalba natūrali, beveik visur taisyklingiausia — bent daug taisyklingesnė ir natūralesnė už mūsų oficiozų ir šiaip laikraščių ar valdininkų raštų kalbą.

Vietomis vertėjas savo darbe pavartoja vieną kitą ir tokį kalbos dalykėlį, kurio negali teikti mokiniams k a l b o s v a d o v ė l i s: kartais neiškenčia jis neužsikrėtęs viena kita ydele mūsų mókytinių kalbos. Žemiau čia pažymiu kelias ir tos rūšies smulkmenas. Čia rašoma:

1. Visą miestelio jaunuomenę gražus oras *senai* buvo išviliojęs iš namų (5 psl.). — Skirtina yra senaĩ nuo seniaĩ.

2. Tada, rodosi, ir smarkiau *mokinuosi* (9)... *mokytojas* (9)... *mokytis* (9)... p a s i m o k y t (10)... — Kas rašo ir taria *mókytojas, mókytis, pasimókyt,* tam reikia tarti rašyti raštuos ir *mókausi* (ne „mokinuosi").

3. Iki tol tai būdavo mano *mėgiamiausia* pramoga (15)... *mėgstu* ir aš... *mėgstame*... — Kas nerašo ir nesako *„mėgiu* ir aš, *mėgiame",* tas negali kalbėti rašyti nė žodžio *mėgiamiausias;* kas „mėgsta", tas apie „mėgstamiausią" dalyką tegali kalbėti.

4. Atlant*ijos* vandenynas (11)... *nesenai* kunigas Boduenas parašė man, kad m i e s t e A v i n j o n e, netoli Viduržemio jūros, gyve n a turtingas žmogus 13). — Man lyg taisyklingesni būtų pasakymai: A t l a n t o vandenynas... neseniai kunigas

Boduenas parašė man, kad Avinjono (Aviniono) miestе gyvenąs turtingas žmogus.

5. Ką gi vėl būčiau *netaip* padaręs (6)? Gal *netaip* valgau (186)? Tai tegu taip ir bus. Pagaliau vežimas virsta laivu, pro mus plaukia anglų būrinis (193). — Įtikimesni būtų posakiai raštuos: Ne taip padaręs, ne taip valgau, tegu taip ir būna (būva), taip ir tesie, pro mus plaukia Anglų (Anglijos) *vějalaivis, burių (burinis)* laivas.

6. Jis bus pasiskundęs ir dabar už tai gausiu (6). — Prieš žodelį „ir" čia turėtų bent kablelis (tam tikras skirtukas) būti.

Jon. Svensson. **Saulėtosios dienos.** Nonio jaunųjų dienų nuotykiai Islandijoje. Vertė Pr. Mašiotas (p. 1—237). „Dirvos" leidinys. 1927 m. Kaina 4,80 lt.

Nonis čia gyvena prieš aprašytąją savo nuotykių kelionę Islandijoje tarp kitų vaikų ir suaugusiųjų žmonių, tarp įvairių to krašto gyvulių, beveik visada ar bent labai dažnai kvėpuodamas tiktai saulėtųjų dienų oru ir būdamas paprastai savo krašto gamtoje, pritirdamas joje (Islandijoje) labai daug nuotykių, sutvirtinusių jo charakterį, padariusių jį tvirtu drąsiu ir gyvu sveiku pasaulio žmogumi.

Vertimo kalba čia niekuo nesiskiria nuo „Nonio" kalbos. Vertimas tinka mūsų vidurinių (ir a-nių jų) mokyklų knygynams. *J. Jablonskis.*

1928—IV—18.

NB. Kiek šitie dalykai tinka pradedamajai mokyklai, apie tai aš kokios **savo** nuomonės neturiu. Šituo reikalu kreipkitės į ką kitą. J. J.

[Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijos recenzijos].

Rygiškių Jono **Linksniai ir prielinksniai.** Jų vartojimas mūsų kalboje (psl. 1—134). „Sakalo" B-vės leidinys. Kaunas, Valstybės spaustuvė, 1928 m.

Susilaukėm, vadinas, naujo kalbos vadovėlio, kuriame kalbama apie linksnių ir prielinksnių vartojimą mūsų kalboje. Autorius, kalbėdamas daugiausia pavyzdžiais apie kurio nors linksnio ar prielinksnio vartojimą, neiškenčia nepažymėjęs kiek ir to dalyko, kada nereik kurio linksnio ar prielinksnio vartoti.

Naujosios sintaksės iš autoriaus, deja, vis dar nesusilaukiam; tos sintaksės vietoje turim dabar bent šitą savų linksnių ir prielinksnių vartojimą. Netrukus, reik tikėtis, mūsų kalbos mokytojai ar šiaip kalbininkai šitą skiriamą kalbos mokslui dalyką kiek žymiau įvertins spaudoje.

Viršelyje pažymėta, jog šio rašinio išspausdinta šiuo tarpu 6 000 egzempliorių ir vieno egzemplioriaus kaina nustatyta penki litai.

[1928 m. „Lietuvos Aidas“ N 97].

Vienas kalbos mokslo reikalas aukštesniojoj mūsų mokykloj.

Čia tuo bendruoju mūsų mokyklos reikalu duosiu tik kelis atskirus savo pastebėjimus: kiek tiksliau ir rimčiau apie šitą aukštesniosios mokyklos reikalą čia negaliu kalbėti, nes jos, tos mokyklos, beveik nepažįstu, — apie ją gaunu dabar supratimo tiktai iš to, ką turiu pats pastebėjęs iš kelių jos kalbos mokinių ir mokytojų.

I. Lietuvių kalbos mókytojas, dirbąs aukštesniojoj mokykloj, turi pats tikrai mokėti tą kalbos kursą, kurs einamas jo mokykloje. Tą savo kurso mokėjimą jis turi rodyti mokiniams tiek pačiu savo dalyko dėstymu, tiek šiaip gyvenimu (gyvenimo praktika, sava kalba g-me). Jei išdėstęs savo kalbos kursą mokytojas pats su mokiniais, savo draugais ir šiaip žmonėmis kalbės netaisyklingai, tad menku jį kalbos mokytoju laikysiu. Jei lietuvių kalbos mokytojo mokiniai ir draugai lietuviškai kalba netaisyklingai, tad ir čia aš jį daugiausia kaltinčiau: kalbos mokytojas turi ne tiktai eiti su mokiniais per pamokas tam tikrus gramatikos arba šiaip savo kurso skyrelius..., jis turi ir šiaip įtakos turėti kalbos mokslui mokykloje ir savo aplinkos gyvenime.

II. Kalbos mokytojai, dirbą vienoj mokykloj, negali vienas kitam prieštarauti bendrajame darbe — negali vienas smerkti tą dalyką, kurį kitas ypačiai giria; jie turi vienas kitą gerai pažinti ir kalbos mokslo darbą dirbti sutartinai, aiškiai skirdami kalbos mažmožius nuo svarbiųjų ar didžiųjų jos mokslo dalykų. Kalbos mokytojai gerai padarytų, jei retkarčiais vieni kitų pamokas lankytų ir, radę progos, stengtųsi ką viena nuspręsti savitarpyje, kalbos mokytojų bū-

relyje, dėl savo pastebėtųjų pamokose dalykų. Draugo klaidos mokytojui yra daug lengviau pastebėti nekaip savosios...

III. Mokykloj kalbos moko šiaip ar taip, gerai arba negerai, ne vieni kalbos mokytojai. Mokinį kalbos moko ir kiti mokyklos dalykų mokytojai. Jei matematikos, geografijos, istorijos ir kitų dalykų pamokose mokinys girdės daugybę įvairių įvairiausių kalbos klaidų, tad nieko toj mokykloj nepadarys pats vienas kalbos mokytojas. Gimnazijoj man beveik visi dalykai buvo rusiškai dėstomi; jei taisyklingai būtų kalbėjęs su manim tiktai rusų kalbos mokytojas, tad, žinoma, rusiškai nebūčiau išmokęs kaip reikiant gimnazijoj. Pavyzdžiais operuoti šitame savo tvirtinime išrandu ir nereikalingu dalyku.

Kalbos mokytojas turi rūpintis, kad jo draugai, įvairių kitų dalykų mokytojai, griaute negriautų kalbos darbo mokykloj. To nepadaręs, kalbos mokytojas vienomis savo taisyklėmis ir pastabomis per pamokas neišmokys savo mokinių pavesto jam mokykloj dalyko.

IV. Mokyklos bibliotekoj turi būt užtektinai įvairių skaitinių, išspausdintų visai padoria, taisyklinga, sklandžia, gražia kalba. Mokyklos bibliotekoj turi būt įvairių mokslo popularizacijų, įvairių mokslo ir literatūros monografijų, įdomių ir reikalingų mokiniams... Šiuo tarpu yra, man rodos, kiek kitaip mūsų mokyklose. Dabar mokiniai, rodos, tik iš vieno kito mokytojo išgirsta apie didžiuosius senovės ir dabarties kitų kraštų kūrinius, apie anglų ar vokiečių literatūros istorijos didmenas, apie kitų tautų civilizacijos ar kultūros istorijas... Ko reikėtų šiuo tarpu mūsų mokyklų bibliotekoms, apie tai daug, labai daug reikėtų prirašyti. Šiandie tenka susieiti su studentais, nieko ar beveik nieko neskaičiusiais apie tuos šviesesnio gyvenimo dalykus, be kurių, kitados rodėsi, nebegalima yra rasti inteligento, baigusio aukštesniosios mokyklos kursą.

Prašyčiau kalbos mokytojus nuspręsti ką ir dėl šito dalyko. Rusų kalbos mokytojas kitados, pastebėjęs aukštesniųjų klasių mokinį prastai kalbant rašant rusiškai ar menkai galvojant, patardavo jam paprastai daugiau skaityti literatūros dalykų ir šiaip mokyklos skaitinių. Ar čia ką padeda mūsų mokyklų bibliotekos?

V. Lietuvių kalbos ir kitų dalykų mokslas aukštesniojoje mokykloje turi būti tikrai M i n-j o s p r i ž i ū r i m a s. Tam Min-joj turi būti keletas pedagogų, atskirų mokyklos dalykų specialistų (tam tikrų inspektorių). Apie tai, ką dirbo kitados rusų aukštesniojoj mokykloj vadinamieji „apygardų inspektoriai“ ir „mokslo globėjai“, dabar mūsų mokyklų gyvenime nebetenka girdėti: tos rūšies žmonės dabar kitą, matyt, darbą dirba. Šviet. Min-ja neduoda dabar, rodos, mokslo metams pasibaigus, nė apyskaitų visuomenei apie pavestus jai mokyklų mokslus, apie tai, kaip jie kame yra einami. Mokslo dalykų priežiūrą ir dabar, man rodos, yra reikalinga[1]).

VI. Kelis kartus mane yra prašę studentai rekomenduoti jiems vieną kitą l a i k r a š t į ar ž u r n a l ą, iš kurio jie, tarp ko kito, galėtų ir k a l b o s pasimokyti. Aš, senas vilkas, tik nosį nuleisdavau to paprašytas. Kalbos mokytojai labai gerai padarytų pasirūpinę, kad toks laikraštis, — skiriamas savimokai, nedidžiausio mokslo žmonėms, išėjusiems ar gerokai mokantiems vidurinės mokyklos kursą, leidžiamas v i s a i t a i s y k l i n g a ir žmoniška įmanoma kalba, — tikrai pasirodytų netrukus mūsų visuomenės ir aukštesniųjų mokyklų gyvenime...

VII. Gerą g r a m a t i k ą, c h r e s t o m a t i j ą... mokyklai parašys, tikiuosi ar bent noriu tikėtis, p a t y s k a l b o s m o k y t o j a i, kurie s u p r a n t a mūsų š i ų d i e n ų k a l b o s r e i k a l ą m o k y k l o j ir moka naudotis savo darbui kultūringesniųjų kraštų tos rūšies pavyzdžiais. Iš senių, savo kabinetą tematančių prieš akis, arba kitų žmonių, nesuprantančių pačios mūsų mokyklos reikalo ir toliau nuo jos gyvenančių, kalbos mokytojams nereikėtų, man rodos, labai laukti tų mokslo vadovėlių ar rinkinių.

VIII. Norint rimčiau ir plačiau pakalbėti apie šitą aukštesniosios mūsų mokyklos reikalą, apie jos kalbos mokytojų dalyką, reikėtų, deja, daugiau turėti supratimo apie pačią tą mokyklą. Aš šiuo tarpu nutilti turiu: beveik nieko nežinau apie tai, kaip kur kas einama tos mokyklos kalbos moksle, kaip kur tikrai dirbamas kalbos mokslo darbas tose mokyklose.

Iš atskirų straipsnelių, kalbančių retkarčiais mūsų laikraščiuos apie šį mūsų kalbos mokslo dalyką, pats aš beveik nieko

---

[1]) Čia turiu galvoj, žinoma, tiek lietuvių kalbos, tiek kitų dalykų mokslus, einamus aukštesniosiose mūsų mokyklose. J. J.

tuo tarpu nesuvaikau. Žmonės, kurie patį tą darbą dirba ir apie jį yra daugiau galvoję, turėtų patys čia sprendžiamą žodį tarti ir ką tikrai padaryti. *J. Jablonskis.*

Kaunas. 1928 m. II. 5.
[1928 m. „Švietimo Darbas“ N 9].

1929

Keli mažmožiai iš mano Panevėžio mokytojų seminarijos gyvenimo. [35]

Prieš pat pirmąją Rusijos revoliuciją (prieš 1903 m.) man kurį laiką teko ištremtam būti iš jos vakarų pakraščių (iš Lietuvos, Latvijos, Estijos, Gudų...), atsidurti kur toliau aiškioj to meto policijos priežiūroj ir tik šio amžiaus pradžioj beveik visai laisvų dienų susilaukti: tada buvo leista Vilniuj ir kur-ne -kur kitur mūsų spauda, teko savo darbas dirbti kiek Vilniuj... Po tos revoliucijos netrukus áišku rados, kad Panevėžio mokytojų seminarijoj bus tuoj pradėta rimčiau dėstyti mokiniams ir lietuvių kalba, kad ji jau daugelyje Lietuvos mokyklų bus šeip ar teip dėstoma ir lietuvių mokiniams savanoriams. Būdamas Vilniuj, tuoj pradėjau rūpintis kur reikiant, kad Mokslo Apygardos valdžia į tą Panevėžio seminariją mane paskirtų lietuvių kalbos mokytoju. Bet tos seminarijos mokytojais tuomet, einant Rusijos įstatymais (pačiu tos seminarijos statutu), vien rusai pravoslavai tegalėjo būti, vadinas, iš tikrųjų man dar lyg ankstoka buvo į ją įsigauti. Vilniaus didžioji to laiko mokyklų valdžia (mokslo apygardos globėjas) šiteip dėl to padarė: sutiko paskirti mane tos seminarijos mokytoju tik tuo tarpu be valstybinės tarnybos téisių, seminarijoj savo kalbos mokslo darbą turėjau eiti tiktai samdytinio tam tarpui asmens teisėmis. Teip išsisukti ta didžioji valdžia galėjo ir nenusidėdama ano meto valstybės įstatymams. Tokiu samdytiniu tam tarpui mokytoju ji sutiko kaip tik mane paskirti ir duoti man mokykloj geroką skaičių pamokų (išsiderėjau po šimtą rublių mėnesiui algos).

Panevėžio seminarijoj aš, lietuvis mokytojas ne pravoslavas, buvau tuomet didžiausia naujiena: visiems valdžios žmonėms buvo tat negirdėtas neregėtas dalykas. Tą savo paskyrimo nepaprastumą supratau ir aš pats, jį suprato ir visa nau-

joji mano mokyklos valdžia. Išbuvęs ilgesnį laiką policijos naguose ir supratęs laukiantį mane naują darbo sunkumą, važiuodamas į Panevėžį daviau sau žodį tylėti ten susičiaupus, kaip pelė po šluota, į opesnį dalyką niekur ten nesikišti tiek, kad valdžios žmonės galėtų kiek mane įtarti ir vėl iškrapštydinti iš mokyklos. Teip nusprendęs, nuvažiavau į tą Panevėžį, pasisamdžiau butą ir nukrapaliojau į seminariją prisistatyti jos direktoriui (Eljaševičiui); naujųjų savo seminarijos draugų nė vieno dar neturėjau pažįstamo.

Ir direktoriaus tuoj suprasta viso šito mano paskyrimo naujumas ir nepaprastumas. Pasikalbėjęs su manim ir aiškiai supratęs mane būsiant nuolaidų, ramų žmogelį, jis ryžos pasinaudoti manim ir savam reikalui. Su seminarijos mokytojais jo gyventa negeruoju. Man, prisistačiusiam nepaprastam seminarijos mokytojui, jis tuoj davė vieną savo patarimą: patarė man dažniau sueiti su naujaisiais savo draugais, dažniau lankytis jų butuos, „geruoju" su jais gyventi, atsidėjus klausytis, ar nepasakysią jie ko pikto apie direktorių; išgirdęs ką pikta juos sakant apie savo direktorių, aš turėjau, — teip bent norėta direktoriaus, — nugirstąjį piktąjį dalyką tuoj pranešti, neilgai laukdamas, pačiam savo direktoriui. Visa tat išgirdęs, neiškenčiau tuoj nepamelavęs naujajam savo direktoriui, kad aš turįs išeiti tuo tarpu apsižiūrėti buto, kad apie šį jo paliestąjį dalyką pasikalbėsiąs aš su juo vėliau kuomet.

Nuo tos dienos niekad paskum nesu buvęs pas tą savo direktorių, bet dažnai pasišnekėdavau suėjęs su naujaisiais savo draugais; lankydavaus dažnokai ir jų butuos. Jie, mačiau, ir patys šnairoms žiūrėdavo į savo direktorių, dažnokai pasikalbėjime ir šį tą negera nusakydavo apie jį, bet jų tuos sakymus aš, kaip ir tyčia, negirdoms nuleisdavau, naujieji draugai visi man pasirodė padorūs ir simpatingi esą žmonės. Jie mane, rodės, dar daugiau pamilo, matydami mane lyg vengiant direktoriaus, nebesilankant pas jį, nieko neplepant su juo apie mano draugų tam tikrus „negerumus"... Bet direktorius, pastebėjęs mane „negražiausiai" čia elgiantis su juo ir savo draugais, ėmė, mačiau, ypačiai šnairoms į mane žiūrėti ir stengtis kur galėdamas man vieną kitą dalyką prikišti: ėmė rašyti visokių skundų apie mane į Mokslo Apygardą, į Ministeriją... Radęs kur knygyne netinkančio turinio leidinį, tuoj nusakydavo tam tikrai mano valdžiai, kad tą netikusį dalyką ypač aš proteguo-

jąs seminaristams, kad mėgstąs aš susidurti ypačiai su priešingais to laiko vyriausybės elementais, kad spaudžiąs seminarijoj ypač rusus mokinius ir t. t.

Vilniškė mokyklų vyriausybė pati tuo direktorium ne labiausiai tikėjo, iš Vilniaus laikų laikė mane prityrusiu, gana rimtai nusistojusiu žmogum, nusprendė dėl visokių skundų padaryti seminarijoj reviziją, ką tikra patirti apie visą tą mano dalyką, atsiuntė į Panevėžį savo revizorių (tos pat mokslo apygardos inspektorių).

Revizorius (Kossakovskis) į Panežėvį atsivežė ir pluoštelį mano direktoriaus skundų Apygardai „dėl mano nusižengimų seminarijos tarnyboj". Pasikalbėjęs dėl įvairių neaiškių jam tuomet dalykų skyrium su manim, skyrium su kitais atskirais seminarijos mokytojais ir gerokai supratęs jau visą dalyką, jis (Koss.) sušaukdino mokytojų tarybą ir pareikalavo, kad dabar aiškiai mokytojų tarybos nariai tartų savo nuomonę viešai dėl turimų Apygardoj skundų apie mane (posėdy buvo, žinoma, ir direktorius). Savo nuomonėmis jie mane aiškino teisino jau viešai (posėdy), savo žodžiais patvirtindami tuos mano žodžius, kuriuos sakiau čia posėdy prie visų, kuriuos buvau ir pats tam revizoriui skyrium išreiškęs. Direktorius mėgino ir posėdyje mane kaltinti, bet jis vienas pats prieš visus nieko negalėjo padaryti: mokytojai čia paprastai tik mano žodžius tvirtino. Seminarijos sprendimas posėdyje mane, vadinas, apgynė beveik nuo visokių Apygardos turimų kaltinimų. Su ta seminarijos nuomone apie mane ir šituo jos nusprendimu revizorius išvažiavo į Vilnių — pranešti Mokslo Globėjui apie tos revizijos rezultatus.

Panevėžio seminarijoj, man gyvenant tenai, buvo dar vienas labai nepaprastas atsitikimas dėl to paties direktoriaus įsikišimo į seminarijos dalyką. Prieš vieną caro šventės dieną mokinys Kot'as pasidžiovė ant savo bendrabučio stogo raudonus savo marškinėlius (rodos, tos šventės rytą). Direktorius, pastebėjęs kaip tuos raudonuosius marškinius, tuoj nusprendė, kad čia mokinių iškišama jau kokia raudona revoliucinė vėliava. Sugautasis mokinys saviškai teisinęsis direktoriui, sakęs, kad čia esą tik jo šventiniai marškiniai, bet jo direktorius, grįžęs tuomet rodos iš klubo, tik smarkiai išbaręs jį ir, pasišaukęs policijos žmogų, jį suimdino (areštuodino). Seminarijos mokiniai, sužinoję, kaip kas buvo, ir išgirdę apie

Kot'o nelaimę, žiūrėjo, ką pasakys dėl to dalyko seminarijos mokytojų taryba. Tuoj po to atsitikimo dienos metu buvo sukviestas dėl to Kot'o dalyko ir mokytojų tarybos posėdis. Posėdy direktorius savais žodžiais pranešė apie „didįjį" to Kot'o „nusikaltimą". Dėl to „nusikaltimo" posėdis ir savą žodį turėjo tarti. Išgirdę posėdy direktoriaus pranešimą, tą Kot'ą nusprendėm iš seminarijos išvaryti: posėdžio nariai, noroms nenoroms, turėjo čia direktorium tikėti, šaukti čia kaltinamasis ir reikalauti, kad jis čia pasiaiškintų, nebuvo įprasta tų mokyklų gyvenime, buvo pasitikima atskiro nario žodžiais.

Mokiniai, patyrę apie posėdžio rezultatus, tuoj pasišiaušė, ėmė gubernatoriui ir kitoms galybėms siuntinėti telegramas, reikalaudami ar prašydami sudrausti seminarijos valdžią, pro jos mokytojus tik spiaudydamies praeidavo gatvėje. Iš Vilniaus vėl atvažiavo revizorius (Flerov'as), kitas Mokslo Apygardos inspektorius. Ir jis tuoj sušaukdino posėdį: norėjo išgirsti pirmiausia posėdžio nuomonę apie šį atsitikimą. Oficialiai pasakėm jam posėdyje, kad, išgirdę iš savo direktoriaus apie tokį Kot'o negražų darbą, — iš direktoriaus žodžių buvo pažymėtas mūsų ano posėdžio protokole ir visas Kot'o nusikaltimo dalykas, — turėjom tame posėdyje tikrai išvarydinti patį Kot'ą iš seminarijos. Flerov'as tuoj suprato mūsų pasiaiškinimo reikšmę: jis bematant nusprendė dėl šito dalyko imti dar skyrium tartis su keliais atskirais mokytojais. Netrukus pakvietė jis ir mane į bibliotekos kambarį ir paprašė, kad aš čia, tame atskiram kambary, pasakyčiau jam iš sąžinės savo nuomonę apie tai, kas čia kaltas, kas nekaltas, kuo čia visas dalykas, mano nuomone, yra baigtinas. Susigraudinęs pasakiau jam tam tikrais žodžiais, kad čia mūsų turėta netikėti paties direktoriaus žodžiais, kad čia reikėję prieš sprendžiant visas dalykas mums patiems ištirti, kad nereikėję mums vien paties direktoriaus žodžiais remtis savo sprendime, — čia turim labai nepaprastą direktorių, — bet drauge pažymėjau, kad pirmiau, dirbdamas kitose aukštesniosiose mokyklose, visada tikėdavau ir jausdavaus galįs tikėti panašiuos atsitikimuos ir atskirų posėdžio narių žodžiais...

Po kiek laiko vėl ėjo posėdis, kuriame nusprendėm, kad šis dalykas reikią antru kartu išspręsti, kad čia nereikėję mums pirmiau vien direktoriaus žodžiais pasiremti, kad čia reikėję mums naudotis ir tais patyrimais, kurie buvo mūsų pačių šeip

teip suvaikyti. Direktorius po to mūsų sprendimo turėjo iš seminarijos pasitraukti, revizorius patarė jam tuo tarpu visai nesikišti į seminarijos dalyką. Revizoriui išaiškinus Apygardoj visą šį dalyką, mūsų direktorių Ministerija po kiek laiko paskyrė Caricino gimnazijos direktorium, paskum, rodos, nusiųsdino jį kur į mokytojų seminariją, bet po kiek laiko, rodos, ir kur kitur jį nugrūsdino.

Seminarijos taryba tuoj po sakytojo posėdžio Kot'ą atgal į seminariją priėmė, — čia tikros žinios lyg neturiu, — ir tuo ramiai pasibaigė visas šis didysis incidentas. Tolesnis mūsų direktorius (Lavrov'as) daug žmoniškesnis ir kultūringesnis pasirodė: su juo ir man buvo ramu, nesiskųsdavau, Mokslo Apygarda manim buvo jau beveik visai patenkinta, tik visų mano norų ar prašymų tuo metu, žinoma, Apygarda negalėjo įvykdyti — buvau jai lyg per didelių apetitų ar norų žmogus.

Į Panevėžio seminariją laisvai iš egzamino, be kokių kliūčių, būdavo priimami tiktai pravoslavai. Kiti krikščionys (tarp jų lietuviai ir gudai katalikai) įstojamąjį egzaminą galėdavo laikyti tik tie, kurie šiam dalykui turėjo jau tam tikrą leidimą iš Švietimo Ministerijos; be to leidimo jie laikyti egzamino negalėdavo. Pats aš, atsimenu, Mokslo Globėją prašiau, kad mokiniai, kurie stoja į tą seminariją, mokėtų jau kiek lietuviškai, — reikėjo tam tikro lyg įstatymo, — kad jie, stodami į seminariją, ir iš lietuvių kalbos laikytų mažą egzaminėlį: pradžios mokytojams Lietuvoj reikia kiek daugiau mokėti ir lietuviškai, o nieko nemokąs lietuviškai žmogus labai maža tegalėjo lietuvių kalbos išmokti... Ministerijai ir Rusų Dumai tuomet s a v i dalykai terūpėjo.

Mano laikais mokytojų seminarijoj (Vilniaus Apygardoj) egzaminų komisiją metų gale sudarydavo visa seminarijos taryba paskutiniame kurse; ten į lietuvių kalbos egzaminą spręsti sueidavo visa ar beveik visa seminarijos taryba, — teip buvo bent pirmaisiais mano seminarijos darbo metais, — nors beveik visi mano draugai seminarijoj lietuviškai nemokėjo žodelio tarti ar susišnekėti. Žinau, esu prašęs Mokslo Apygardą, kad dėl paties mano dalyko egzaminų paskirtų ji tos seminarijos mokytojais ir kelis lietuvius — žmones, visai gerai mokančius mano kalbos dalyką ir galinčius apie jį šiokį tokį pedagogo žodį tarti seminarijos egzaminuos. Bet seminarijos statutas

sunku buvo, žinoma, tuomet pakeisti — šiokių tokių atmainų padaryti jame be aukščiausiosios tų laikų valdžios.

Išbuvusį mane seminarijoj dvejus metus (1906—1908 m.) Vilniaus valdžia iškeldino, gavusi mano sutikimą išvažiuoti, į Bresto gimnaziją, kur, senu savo papratimu, vėl gavau dėstyti senovės kalbas, naudodamasis tarnyboj jau visomis etatinio mokytojo teisėmis: tos gimnazijos statute, rodos, ir kitų šio pakraščio gimnazijų statutuos niekur nebuvo pasakyta, kad mokytojas katalikas negalįs eiti jose valstybinės tarnybos. Stodamas į Bresto gimnaziją tikėjaus galėsiąs ir aš kuomet -nors išsitarnauti pensiją...

(*J. Jablonskio* diktuotinis raštelis).

[Iš J. Mičiulio: **Panevėžio Mokytojų Seminarija** prieš karą ir dabar. 10 metų sukaktuvėms paminėti. Panevėžys, 1929].

Vadovėlių prakalbos

(P. Kriaušaičio 1901 m. „Lietuviškos kalbos gramatikos" prakalba).

Lietuviška gramatika yra mokslas apie lietuvių kalbos įstatymus ir ypatybes.

Tasai mokslas supažindina mus su žodžių garsais ir permainomis, kurios įvyksta žodyje keliems garsams susitikus; parodo, kokiu būdu yra padaryti kalbos žodžiai ir kaip jie vartomi arba lankstomi; rodo teip-pat, kaip kalba vartoja ir sutaikina su kits-kitu savo žodžius, t. y. moko sustatyti žodžius ir sudaryti iš jų ištisus sakinius; gramatika rodo pagaliaus, kaip reikia šnekamoji kalba išreikšti raštu, t. y. kaip reikia rašyti, norint rašyti pagal kalbos įstatymus.

Kalbos įstatymus ir ypatybes mokslas išveda iš žmonių kalbos: rašytojas, kuris nori sustatyti kalbos vadovėlį, privalo kaip reikiant pats ištirti šnekamąją kalbą, nes rašomoji arba raštų kalba tiktai ant jos įstatymų tereikėtų remti. Kur tautos raštenybė yra labai plati, kur yra nemaža rašytojų, supratusių žmonių kalbos dvasią ir kaip reikiant suvartojusių tą supratimą savo raštuose, tę galima gramatikos tikslui ir tais raštais naudotis. Yra pagaliaus ir tokių gramatikų, kurių visi išvedimai yra paremti ant raštų: žmonių kalba, šnekamoji kalba tokiose gramatikose tarytum pasiliekti šaly, jos tarytum nėra, ji gramatikos tikslui niekinama. Kitaip reikia elgtis tuo-tarpu sustatytojui lietuvių kalbos vadovėlio. Jisai turi visą savo mokslą remti ant žmonių kalbos įstatymų, nes mūsų rašytojai patys yra dažnai parėmę savo raštų kalbą ne ant žmonių kalbos, bet ant svetimų kalbų įstatymų. Todėl gramatikos tikslui tuo-tarpu tokie raštai arba tokios raštų dalys tegalima vartoti, kur rašytojo darbe yra išreikštas kokis-norint žmonių kalbos įstatymas, kur rašytojas, išreikšdamas savo mintis ir nuomones, įvykino savo raštuose žmonių kalbos dvasią. Taigi, suvartojant prie žmonių kalbos ir rašytojų darbus, reikia būti labai atsargiam: gramatikai iš tų darbų tiktai tokie

tereikia imti mažmožiai, kurie yra tiesiai pasemti iš žmonių kalbos ir paremti ant tos kalbos įstatymų.

Ir žmonių kalbą suvartojant gramatikos tikslui, reikia būti atsargiam: mūsų tauta nuo senų-senovės kentėjo visokias svetimas įtekmes, kurios gerokai sugadino ir tautos kalbą. Trumpai sakant, pačių žmonių kalboje daug kas yra paremta ant svetimųjų kalbų: iš svetimųjų kalbų įsibrovė mūsų kalbon ne tiktai daugybė svetimų žodžių, bet ir nemaža reiškinių, kurie teršte teršia mūsų žmonių kalbą. Teip, prie žodžių ir reiškinių tikrai lietuviškų, vartojamų tarp žmonių nuo senų-senovės, yra mūsų šnekamojoje kalboje daug ir šiukšlių. Tos šiukšlės reikia mokėti atskirti nuo grūdų, nes gramatikai tiktai žmonių kalbos grūdai tereikėtų suvartoti.

Mūsų tautos žmonės ne visur vienaip kalba: mūsų kalba nuo senų-senovės suskydo į kelias tarmes, o tos tarmės — į daugybę tarmelių. Kitą-kart rašomojoje kalboje buvo iškilus aikštėn rytiečių tarmė; vėliaus daugiausia dirbdavo žemaičių rašytojai; Prūsų Lietuvos raštuose — bus jau su viršum šimtas metų — vartojama savotiška, Prūsų lietuvių, tarmė; paskutinį laiką ėmė rašyti daugybė žmonių „suvalkietiškai“, beveik teip, kaip rašoma Prūsų lietuvių raštuose. — Rašomosios kalbos tiesas visuomet įgija kokia-norint viena tarmė; kitos tarmės priduoda jai tiktai savo geriausius mažmožius, tuos grūdelius, kurie rašomoje tarmėje dėl kokios-norint priežasties yra išnykę, nebevartojami. Jei rašomoje tarmėje stinga kokio žodžio, kuris yra žinomas tiktai iš kitų tarmių, rašytojas turi vartoti tą žodį, vistiek kame jį razdamas; jei raštų tarmėje nėra kokių tikrai lietuviškų reiškinių, vartojamų kitose tarmėse, rašytojas privalo naudotis kitomis tarmėmis; jei rašytojui yra žinoma, kad jo vartojamas žodis beveik visur kitaip bus suprantamas, jis turi kiek galėdamas taikintis prie skaitytojų ir visada rūpintis, kad jį suprastų daugumas. Teip pasielgiant su kitomis tarmėmis ir rašant „viena“ tarme, galima bus tikėtis, juog raštų tarmė bus suprantama skaitytojams ir įgis visas „rašomosios kalbos“ tiesas. Taigi šitos gramatikos kalba bus „paprastoji suvalkiečių tarmė“, tik bus ji, kur reikiant, ir kitomis tarmėmis sustiprinama ir suremiama.

Dabartinės sąlygos nelabai geros gramatikai rašyti. Yra rašytojų, kurie reikalauja, kad gramatikoje nebūtų svyrinė-

jimų, kad būtų pasakyta, kaip tikrai reikėtų kalbėti ir rašyti. Mūsų rašomoji kalba teip dar neišdirbta, jos rašyba teip nevienoda, juog tvirti įstatymai jai duoti tuo-tarpu yra labai sunku. Reikia visuomet minėti, kad ir kitų tautų gramatikose, nors jų raštenybė daug daugiaus išdirbta, yra nemaža visokių svyrinėjimų. Kogi norėti nuo mūsų gramatikos? Tokia gramatika, kurios įstatymai visiems įtiktų, tiesiog negalima tuo -tarpu parašyti. Kad gramatikoje būtų mažiaus ydų ir visokių klaidų, kad naujienos, kurią̜s čionai surašėme, neperdaug būtų priešingos paties skaitytojo žinioms, pagaliaus kad gramatika būtų maža ir „visiems" prieinama, — rašome trumpai, labai trumpai, paliezdami tiktai svarbiausius gramatikos klausimus, be kurių sunku šis-tas lietuviškai „be klaidų" parašyti. Kritika tenurodai gramatikos ydas, kam reiks tepasimokai iš jos, o sustatytojas, išklausęs kritikos patarmių ir pats tuo-tarpu pasimokęs, kitą-kartą pasistengs daugiaus parašyti apie „rašomosios kalbos" įstatymus.

„Vargo Mokyklai" I ir II dalies prakalbos.

(I dalis, 1-as leidimas).

Rinkinio redakcijos žodelis.

Esame pasiryžę leisti atskirais sąsiuviniais skaitymų šių dienų mokyklai. Ilgainiui iš jų susidarys, tikimės, nemaža dalykėlių, kurie tiks ir lietuvių kalbos mokslo reikalui mokykloje. Tais skaitymais, kol čia nieko tam kalbos mokslo reikalui neturime. norime naudotis jau ir dabar įvairiose šių dienų mokyklose.

Ateities mokykla mums, kaip ir kitiems, dar neaiški, ir rašyti dabar pat jos reikalui ištisa kalbos mokslo „chrestomatija" — apie gramatikos vadovėlį čia nekalbame — rodosi lyg ankstoka. Antra vertus, nežinome nė kaip ilgai čia gludėsime, atskirti nuo savo Motinos ir nuo gyvųjų jos reikalų. Taigi duodame šiuo tarpu tiek, kiek patys įstengiame, čia būdami, padaryti, ir tą, kas mums rodosi ir šių dienų mokyklai labai reikalinga.

Po karo mūsų darbas nebesunku bus suvartoti, mums rodosi, ir vienos kitos naujosios mokyklos reikalui: kas netiks — bus atmesta, kas tiks — bus imama iš jos kalbos ir šiaipjau reikalui. Būrelio mokytojų vardu —*J. Jablonskis.*

[Vargo Mokyklai, būrelio mokytojų rinkinys kalbos mokslo reikalui. Pirmoji dalis. Petrapilis. 1916 m. „Lietuvių spaustuvė" centr. lietuvių draugijos komiteto nukentėjusiems del karo šelpti].

(I dalis, 2-as leidimas).

Leidžiame atskirais sąsiuviniais skaitymų šių dienų mokyklai. Ilgainiui iš jų susidarys, tikimės, nemaža dalykėlių, kurie tiks lietuvių kalbos mokslo reikalui mokykloje. Tais skaitymais, kol nedaug ką teturim tam kalbos mokslo reikalui, norim ir dabar naudotis šių dienų mokyklose.

Šito sąsiuvinio skaitymai yra tokie, jog galėtų jie, mūsų supratimu, rasti vietos ir aukštesniosiose mūsų mokslo įstaigose, būtent žemosiose jų klasėse, arba aukštesniuosiuose pradežmųjų mokyklų skyriuose. Visós „chrestomatijos“ joms tie skaitymai, žinoma, neatstos.

Šito sąsiuvinio yra *keturios* dalys. *Pirmojoje* (I) duoti įvairūs auklėjami ir pamokomi straipsniai (1—16). Tuojau po jų (17—31), toj pat dalyje, eina straipsniai, kuriuose kalbame su vaikais apie gyvulius ir šiaipjau įdomesnius matomus dalykus, jau nebe apie patį žmogų. *Antrojoje* dalyje (II, 32—57) eina įvairūs žmonių kalbos dalykai: mūsų pasakos, dainos, mįslės, priežodžiai patarlės. Jais keliame aikštėn žmonių kalbą (šnekamąją), pačius mūsų žmones, kelias mūsų žmonių ir jų kalbos ypatybes, kiek jos išreiškiamos jų pačių kalboje (dainose, pasakose...). *Trečiojoje* dalyje (III, 58—76) duota nemaža rašytinės literatūros pavyzdžių. Be „Eglutės“, duoti čia devyni mūsų rašytojų apsakymėliai (vienas apsakymėlis visas ir aštuonios apsakymėlių dalys). Toj pačioje dalyje duoti šiuo tarpu ir keli eilėraščiai (68—76), skiriami mokyklos reikalui. Sąsiuvinio gale (77—98) eina jo *priedėlis* (*ketvirtoji* dalis) — Edmondo de Amičis *„Mokinio dienoraštis“* (dienoraščio pradžia). Kada ir kurie sąsiuvinio straipsniai reikia skaityti ir nagrinėti su mokiniais, kaip reikia jais naudotis mokykloje, — tą dalyką turi nuspręsti jau pats mokytojas, kurs supranta savo mokinių reikalą.

Trys sąsiuvinio straipsniai (2, 16, 17) paimti iš Žemaitės „Rinkinėlio vaikams“, penki (1, 4, 5, 6, 7) — iš „Žiupsnelio“, trys (18, 19, 20) — iš „Visuomenės įnamių“. „Eglutė“ paimta iš „Rinktinių *Anderseno* pasakų“, mokinių vertimo. Kiti pradžios straipsniai (ligi 31), kaip ir visas *„Mokinio dienoraštis“*, yra buvusiųjų mano mokinių vertimai iš kitų kalbų. Mokiniai, versdami įvairius straipsnius į lietuvių kalbą, mokėsi lietuviškai reikšti svetimųjų rašytojų mintis, versti savais žodžiais ir pasakymais svetimąjį tekstą taip, kaip to reikalauja jų tėvų kalbos įstatymai; antrą, versdami į savo kalbą kitų rašytojų teks-

tus, jie rūpino ir įvairių skaitymų šių dienų mokyklai (jie visuomenės darbą dirbo). Jų vertimai mano taisyti ir išlyginti mūsų mokyklos reikalui.

Šio sąsiuvinio pasakos, dainos, mįslės, priežodžiai patarlės — visa tat paimta iš įvairių mūsų literatūros rinkinių. Kai kas (priežodžių dalis) paimta iš tam tikrų rankos raštų. Iš kur paimti dailiosios mūsų literatūros pavyzdžiai, pasakyta tam tikrose sąsiuvinio vietose. Eilėraščiais (ir mūsų pasakėčiomis) redakcija naudojosi tik tais, kurių turinys, lytis ir kalba tinka, jos supratimu, žemosioms aukštesniųjų mokyklų klasėms. Turėdami galvoje mokyklos ir kalbos reikalą, išdrįsom kai ką ir eilėraščiuose „taisyti". Redakcija tikisi, kad autoriai ir visuomenė už tą dalyką šiuo tarpu jos nebars: toliau būsim atsargesni.

Šitas sąsiuvinis gerokai skiriasi nuo pirmojo leidimo, išėjusio karo metu Petrapilyje. Daugiausia atmainų įnešta pirmojoje sąsiuvinio dalyje ir literatūros skyriuje.

Antroji „Vargo mokyklos" dalis išeis, tikimės, antru leidimu 1919 metais. Redakcijos vardu — *J. Jablonskis*.

[Vilnius, 1919 m., 169, 170].

(I dalis, 3-as leidimas).

Šito rinkinio skaitymai skiriami šių dienų mokyklai. Jie, redakcijos supratimu, galėtų rasti sau vietos vidurinėse mūsų mokslo įstaigose ir mokytojų seminarijose. Rinkinys bus vartojamas kai kur, gali būt, ir pradedamosiose mokyklose (aukštesniuosiuose jų skyriuose).

Rinkinio yra p e n k i o s d a l y s (I—V). P i r m o j o j e dalyje (I) duoti įvairūs áuklėjami ir šiaip pamokomi bendresnio turinio straipsniai (1—20). Tam paimtos čia ir kelios pasakėčios. Po jų, a n t r o j o j e d a l y j e (II), eina straipsniai, kuriais kalbame su mokiniais apie mūsų gyvulius ir šiaipjau įdomesnius pasaulio dalykus, jau nebe apie patį žmogų (21—35). Pirmojoje dalyje, kad ir kalbame kartais apie gyvulius, bet turime galvoje pirmiausia žmogų, jo áuklėjimą ir mokymą tolesniam gyvenimui. T r e č i o j o j e d a l y j e (III), po bendro „Kalbos" straipsnio (36), eina įvairūs mūsų tautosakos dalykai (37—62): pasakos, dainos mįslės, priežodžiai patarlės. Jais keliame aikštėn pačius m ū s ų ž m o n e s, mūsų ž m o n i ų k a l b ą (šnekamąją) — tas mūsų žmonių ir jų kalbos ypatybes, kurios išreikštos pačių mūsų pasakose, dainose... K e t v i r t o j o j e dalyje

(IV) duota nemaža mūsų ir kitų beletristikos pavyzdžių (63—76); su jais duota šiuo tarpu ir 20 mūsų eilėraščių (77—96). Rinkinio gale (97—118) eina jo priedėlis (V) — Edmondo de Amičis „Mokinio dienoraštis" (pradžia). Tuo priedėliu papildoma reikalui ypačiai pirmoji skaitymų dalis.

Kada ir kurie rinkinio straipsniai reikia skaityti su mokiniais, kaip kada reikia jais naudotis mokykloje, — tą dalyką turi nuspręsti jau pats mokytojas, kurs, tikimės, supras klasės ir mokinių reikalą ir, dirbdamas savo darbą, vaduosis gimtosios kalbos metodika (jos patarimais). Skaityti ir nagrinėti viskas paeiliui su mokiniais, žinoma, nereikia. Mokslo metų pradžioje mokytojas, pažinęs gerokai savo mokinius, susidaro paprastai kalbos mokslo planą (atskiroms klasėms) ir, vykdydamas jį, skaito nagrinėja su mokiniais tuos teksto dalykus, kurie geriausiai tinka, jo supratimu, einamam klasėje kalbos mokslui. Darbas dirbamas mokykloje, šiaip ar taip, planingai. Rinkinio priežodžiais patarlėmis ir kitomis smulkmenomis patariame naudotis klasėse ir tada arba ypačiai tada, kada reikia turėti darbo su atskirais kalbos sakiniais: daryte darytų kalbos mokslui pavyzdžių, sakomų klasei ne iš tautosakos arba literatūros, mokytojas turi, kiek galėdamas, vengti per kalbos pamokas...

Dalis šitų skaitymų paimta rinkiniui tiesiai iš kitur: 2, 20, 21 — iš Žemaitės „Rinkinėlio vaikams", 1, 4—7 — iš „Žiupsnelio", 22, 23, 24 — iš „Visuomenės įnamių", 15—19 — iš „Pasakėčių", „Eglutė" (63) — iš „Rinktinių Andерseno pasakų", vienas dalykas (36) — iš „Vairo". Kiti rinkinio straipsniai (3, 8—14, 25—35, 67, 76), kaip ir visas „Mokinio dienoraštis" (97—118), yra daugiausia mokinių vertimai iš kitų kalbų. Kieno parašyti (ar iš kur paimti) dailiosios mūsų literatūros pavyzdžiai, patekę į šitą rinkinį, pasakyta tam tikrose paties rinkinio vietose. Rinkinio pasakos, dainos, mįslės, priežodžiai patarlės (37—62) — paimtos iš įvairių mūsų tautosakos rinkinių.

Šitas leidimas daug kuo skiriasi nuo antrojo. Daugiausia atmainų yra dabar literatūros skyriuje. Daug patekusių čia straipsnių (15—19, 67, 68, 75, 76, 85—88, 90—96) pirmiau visai nebuvo rinkinyje. Šito leidimo dalykai ir savo turiniu kiek skiriasi dabar nuo antrojo (plg. 45—60, 61, 62). Vienas antrojo leidimo straipsnis (15) rinkiniui dabar nebeimamas.

Rinkinio straipsnių kalba, žinoma, ne visų vienoda, ne visai lygi: juose išeina aikštėn ir įvairios mūsų tarmių (ir atskirų autorių kalbós) ypatybės... Rūpintasi tiktai, kad straipsnių kalba būtų gyva, sklandi ir taisyklinga. Kalbos skirtumus, kur bus reikalo, mokytojai gaus paaiškinti savo mokiniams.

[1921 m. psl. 197, 198]. Redakcijos vardu J. J a b l o n s k i s.

(I dalis, 4-as leidimas).

Šito rinkinio skaitymai skiriami šių dienų mokyklai. Jie, redakcijos supratimu, galėtų rasti sau vietos vidurinėse mūsų mokslo įstaigose ir mokytojų seminarijose. Rinkinys bus vartojamas kai kur, gali būt, ir pradedamosiose mokyklose (aukštesniuosiuose jų skyriuose).

Rinkinio yra p e n k i o s dalys (I—V). P i r m o j o j e dalyje (I) duoti įvairūs áuklėjami ir šiaip pamokomi bendresnio turinio straipsniai (1—24). Tam paimtos čia ir kelios pasakėčios. Po jų, a n t r o j o j e d a l y j e (II), eina straipsniai, kuriais kalbame su mokiniais apie mūsų gyvulius ir šiaipjau įdomesnius pasaulio dalykus, jau nebe apie patį žmogų (25—37). Pirmojoje dalyje, nors kartais ir apie gyvulius kalbame, bet turime galvoje pirmiausia žmogų, jo áuklėjimą ir bendrą mokymą tolesniam gyvenimui. T r e č i o j o j e d a l y j e (III), po bendro „Kalbos“ straipsnio (38), eina įvairūs mūsų tautosakos dalykai (39—67): pasakos, dainos, mįslės, priežodžiai patarlės. Jais keliame aikštėn pačius m ū s ų ž m o n e s, mūsų ž m o n i ų k a l b ą (šnekamąją) — tas mūsų žmonių ir jų kalbos ypatybes, kurios išreikštos pačių mūsų pasakose, dainose... K e t v i r t o j o j e dalyje (IV) duota nemaža mūsų ir kitų beletristikos pavyzdžių (68—81); su jais duota šiuo tarpu ir 20 mūsų eilėraščių (82—101). Rinkinio gale (102—123) eina jo p r i e d ė l i s (V) — Edmondo de Amičis „Mokinio dienoraštis“ (pradžia). Tuo priedėliu papildoma reikalui ypačiai pirmoji skaitymų dalis.

Kada ir kurie rinkinio straipsniai reikia skaityti su mokiniais, kaip kada reikia jais naudotis mokykloje, — tą dalyką turi nuspręsti jau pats mokytojas, kurs, tikimės, geriausiai supras klasės ir mokinių reikalą ir, dirbdamas savo darbą, vaduosis gimtosios kalbos metodika (jos patarimais). Skaityti ir tyrinėti v i s k a s p a e i l i u i su mokiniais, žinoma, nerei-

kia. Mokslo metų pradžioje mokytojas, pažinęs gerokai savo mokinius, susidaro paprastai kalbos mokslo planą (atskiroms klasėms) ir, vykdydamas jį, skaito tyrinėja su mokiniais tuos teksto dalykus, kurie geriausiai tinka, jo supratimu, einamam klasėje kalbos kursui. Darbas dirbamas mokykloje, šiaip ar taip, planingai. Rinkinio priežodžiais patarlėmis ir kitomis smulkmenomis (38, 67...) patariame naudotis klasėse ir tada arba ypačiai tada, kada reikia turėti darbo su atskirais kalbos sakiniais: daryte darytų kalbos mokslui pavyzdžių, sakomų klasei ne iš tautosakos arba literatūros, mokytojas turi, kiek galėdamas, vengti per kalbos pamokas...

Dalis šitų skaitymų paimta rinkiniui tiesiai iš kitur: 2, 24 — iš Žemaitės „Rinkinėlio vaikams“, 1, 4—7 — iš „Žiupsnelio“, 25, 26, 27 — iš „Visuomenės įnamių“, 14—21 — iš „Pasakėčių“, „Eglutė“ (68) — iš „Rinktinių Anderseno pasakų“, vienas dalykas (38) — iš „Vairo“. Kiti rinkinio straipsniai (3, 8—13, 22, 23, 28—37, 72, 81), kaip ir visas „Mokinio dienoraštis“ (102—123), yra daugiausia mokinių vertimai iš kitų kalbų. Kieno parašyti (ar iš kur paimti) dailiosios mūsų literatūros pavyzdžiai, patekę į šitą rinkinį, pasakyta tam tikrose paties rinkinio vietose. Rinkinio pasakos, dainos, mįslės, priežodžiai patarlės (39—67) — paimtos iš įvairių mūsų tautosakos rinkinių.

Šitas leidimas nedaug kuo skiriasi nuo trečiojo: du trečiojo leidimo straipsniu (21, 27) rinkiniui dabar nebeimamu; į I dalį įdėti čia keli nauji straipsniai (18, 19, 20, 23); trys straipsniai (42, 43, 44) atkelti čia iš II dalies „Vargo Mokyklos“ (ten, tolesniuose leidimuose, jų nebebus); čia atitaisyti ir keli trečiojo leidimo mažmožiai.

Rinkinio straipsnių kalba, žinoma, ne visų vienoda, ne visai lygi: juose išeina aikštėn ir kelios mūsų tarmių (ir atskirų autorių kalbós) ypatybės... Rūpintasi tiktai, kad straipsnių kalba būtų gyva, sklandi ir taisyklinga. Kalbos skirtumus, kur bus reikalo, mokytojai gaus paaiškinti savo mokiniams.

[1922 m. pp. 203, 204]. Redakcijos vardu J. Jablonskis.

(II dalis, 1-as leidimas).

Esame pasiryžę leisti atskirais sąsiuviniais skaitymų šių dienų mokyklai. Ilgainiui iš jų susidarys, tikimės, nemaža daly-

kėlių, kurie tiks ir lietuvių kalbos mokslo reikalui mokykloje. Tais skaitymais, kol čia nieko tam reikalui neturime, norime naudotis jau ir dabar įvairiose šių dienų (aukštosiose pradžios ir vidurinėse) mokyklose.

Ateities mokykla mums, kaip ir kitiems, dar neaišku, ir rašyti dabar pat jos reikalui ištisa kalbos mokslo „chrestomatija" — apie gramatikos vadovėlį čia nekalbame — rodosi lyg ankstoka. Antra vertus, nežinome nė kaip ilgai čia glūdėsime, atskirti nuo savo Motinos ir nuo gyvųjų jos reikalų. Taigi duodame šiuo tarpu tik tiek, kiek patys įstengiame, čia būdami, padaryti, ir tik tą, kas mums rodosi ir šių dienų mokyklai labai reikalinga.

Po karo mūsų darbas nebesunku bus suvartoti, mums rodosi, ir vienos kitos naujósios mokyklos reikalui: kas netiks — bus atmesta, kas tiks — bus imama iš jos kalbos ir šiaipjau reikalui.

Trečiojoje dalyje bus, tarp ko kita, ir nemažas eiliuotinės mūsų poezijos skyrius. Į tą dalį pateks, tikimės, ir dailiosios mūsų literatūros apžvalga ir keli jos kritikos straipsneliai.

Mūsų rašyba tebėr nenusistovėjusi. Šią dalį, kol neturime rašybos vadovėlio, spausdiname taip, kaip rodo mums „Mūsų rašyba", leidžiamas skyrium „V. M-los" priedėlis, tik vietomis, neįpratę, **netyčia** kartais iškrypstame iš jos nurodymų.

Straipsniai: 1, 10, 11, 12, 15, 24, 74, 75, 76 — p a i m t i iš Žemaitės „Rinkinėlio vaikams" (1, 10, 24, 74, 75, 76) ir kitų jos raštų (11, 12, 15); 20 — iš Pr. Mašioto „Pasakų nepasakų"; 13. 14, 26—49, 51—58, 62, 63, 66, 67 — iš „Visuomenės įnamių"; 68, 73 — iš S. Mečiaus „Trumpo žemės aprašymo"; 77—92 — iš „Lietuvių pasakų" ir kitų mūsų pasakų rinkinių. Visi kiti straipsniai, išskyrus mūsų rašytojų apsakymus (103—109), yra v e r t i m a i: 69, 70, 71, 72—iš „Уроки географіи Европы" С. Меча; 25, 59, 60, 61 — iš „Другъ животныхъ" В. Лукьянской; 50 — iš „Первые разсказы изъ естественной исторіи" Г. Вагнера; 2—9, 16—19, 21—23, 64, 65 — iš „Книги для чтенія" Л. Н. Толстого ir kitų tos rūšies skaitymų; pasakos 94, 95 — iš Perró („Perrault"), 93 — iš brolių Grimmų pasakų. Perró, Grimmų, Anderseno pasakos ir „Mokinio dienoraštis" versta iš **rusų** kalbos (iš įvairių **vertimų**).

Trims vertimams (101, 102 ir 122) naudotasi šiuo tarpu pirmiau išspausdintais darbais. Visi kiti v e r t i m a i yra šių dienų mokinių darbai ir darbeliai: 96 ir 97 — „Saulės" kursų, kiti (jų

tarpe ir visas IV skyrius) — M. Yčo vyrų gimnazijos mokinių. Mokiniai, versdami įvairius straipsnius į lietuvių kalbą, mokėsi lietuviškai reikšti svetimųjų rašytojų mintis — versti savais žodžiais ir pasakymais svetimąjį tekstą taip, kaip to reikalauja jų tėvų kalbos įstatymai; antra, versdami kitų rašytojų tekstus, jie rūpino ir įvairių skaitymų šių dienų mokykloje.

„V. m-oje" bus ir ne visiems suprantamų žodžių: mūsų skaitytojai šiuo vargo metu, bus, tikimės, labai įvairūs, nevieno mokslo žmonės. Taigi leidžiame skyrium ir tam tikrą „Mūsų žodynėlį", antrą „V. m-os" priedėlį.

Kaip atliktas pats šitas darbas, — ko jam trūksta, kas jame tuojau pataisytina, — parodys, tikimės, mūsų kritika. Jos mes labai lauksime. *J. Jablonskis.*

[1916 m., psl. 267—268].

(II dalis, 2-as leidimas).

Pirmasis šio raštų rinkinio leidimas buvo spausdinamas Rusijoje pačiu didžiojo karo metu. Antrasis jo leidimas daug kuo skiriasi nuo pirmojo: vieni pirmojo leidimo straipsniai (1—8, 10, 23, 24, 110, 111, 112) spausdinami dabar pirmojoje šių skaitymų dalyje, kiti (5, 6, 7, 9—13, 15, 16, 75, 76, 82, 103, 105—108) spausdinami dabar skaitymams pirmą kartą, kai kas atkelta čion iš pirmosios dalies (2), keli pirmojo leidimo dalykai (9, 30, 62, 66, 67, 96—98, 102) šiam leidimui nebeimami.

Šio leidimo straipsniai: 3, 4, 25—47, 49—56 ir 60 yra paimti skaitymams iš „Visuomenės įnamių"; 63 ir 68 — iš S. Mečiaus „Trumpo žemės aprašymo"; Anderseno pasakos (94, 95) paimtos iš „Rinktinių *Anderseno* pasakų", mokinių vertimo. Pasakos 69—71 paimtos iš *Žemaitės* „Rinkinėlio vaikams", kitos pasakos (72—90) — iš „Lietuvių pasakų" ir kitų mūsų pasakų rinkinių (spausdintų ir nespausdintų). Visi kiti rinkinio straipsniai, išskyrus mūsų rašytojų apsakymus, atskiras tų apsakymų dalis (1, 2, 8, 14, 16, 21, 96—103) ir du dideliu pirmesniųjų mūsų laikraščių straipsniu (107 ir 108), yra *vertimai* iš kitų kalbų, patiekti patiems šiems skaitymams; 104 — iš rusų originalo, 105 ir 106 — iš lenkų originalo, 64—67 — iš S. Mečiaus geografijos vadovėlio „Уроки географіи Европы"; 24, 57 — 59 — iš „Другъ животныхъ" В. Лукьянской; 48 — iš „Первые разсказы изъ естественной исторіи" Г. Вагнера; 5, 6, 7, 9. — 13, 15; 17 — 20,

22, 23, 61, 62 — iš L. Tolstojaus „Книги для чтенія" ir įvairių kitų rusų chrestomatijų; pasakos 91, 92, 93 — iš brolių Grimmų ir Perró (Perrault) pasakų. Perró ir Grimmų pasakos ir „Mokinio dienoraštis" versta iš *rusų* kalbos (iš įvairių *vertimų).*

Trims vertimams (104, 105 ir 106) redakcija naudojosi šiuo tarpu ir pirmiau išspausdintais kitų vertimais: tie trys vertimai yra ne vienos šio rinkinio redakcijos darbas. Visi kiti rinkinio *vertimai* yra šių (karo laiko) dienų mokinių darbai ir darbeliai: juos, kaip ir „Mokinio dienoraštį", yra vertę iš rusų kalbos Voronežo lietuvių (M. Yčo) gimnazijų mokiniai (bernaičiai ir mergaitės). Mokiniai, versdami įvairius straipsnius į lietuvių kalbą, mokėsi lietuviškai reikšti svetimųjų rašytojų mintis — versti savais žodžiais ir pasakymais svetimąjį tekstą taip, kaip to reikalauja jų tėvų kalbos įstatymai; antra, versdami kitų rašytojų tekstus, jie rūpino sunkiuoju karo metu ir įvairių skaitymų tų dienų mokyklai (jie, eidami patys mokslą, ir visuomenės darbą dirbo tėvų žemei). Jų vertimai mano taisyti ir išlyginti mokyklos reikalui.

Tarp atskirų straipsnių čia įdėtas dabar ir vienas ilgokas „kritikos" straipsnis (107); tą „kritiko praktikanto" rašinį, parašytą tiktai laikraščiui, redakcija toliau pakeis tinkamesniais mokyklos vadovėliui kritikos straipsneliais. Su tuo straipsniu redakcija deda šiuo tarpu ir „Varpo" straipsnį „Armėnų beletristus" (108); tas straipsnis pravartu bus dabar bent paskaityti su mokiniais Lietuvoje...

Tuo būdu susidaro, šiaip ar taip, rašto dalykas, sudėtas iš aštuonių skyrių: 1) įvairių skaitymų apie metų laikus gamtoje ir įvairius gamtos reiškinius, pastebimus tais metų laikais; 2) skaitymų apie orą, jo sudėtį, dujas, vandenį, vėją — apie gamtos dalykus, apskritai ją imant; 3) skaitymų apie mūsų gamtos gyvulius ir ypačiai mūsų visuomenės įnamius; 4) apie mūsų ir kitų kraštų žmones ir jų gyvenimą; 5) mūsų ir kitų pasakų; 6) mūsų ir kitų beletristikos dalykų; 7) skaitymų apie literatūros dalykus ir 8) ***priedėlio,*** kur kalbama apie įvairius mokinio, mokytojo ir šiaip piliečio dalykus. Kada ir kurie rinkinio straipsniai reikia skaityti ir tyrinėti (turinio ar kalbos atžvilgiu) su mokiniais, kaip reikia jais naudotis mokykloje, — tą dalyką turi nuspręsti jau pats mokytojas, kurs dirba klasėje kalbos mokslo darbą su mokiniais ir pats supranta savo mokinių reikalą.

Šito rinkinio skaitymai buvo pradėti rinkti ir rašyti baisiuoju karo metu. Jie buvo renkami ir rašomi tada ištremtiems iš savo pastogių Lietuvos *vargo berneliams,* jos *vargo mokyklai.* Tų skaitymų *vardą* paliekame tuo tarpu ir šitame leidime.

Šitas rinkinys turi atstoti dabar mokyklai, kol máža tėra visai gerų jos kalbos mokslui rinkinių, ir tam tikrą skaitymų „chrestomatiją“, skiriamą paprastajam jos kalbos mokslo reikalui. Rinkiniui, žinoma, daug ko tuo tarpu trūksta. Tą dalyką jaučia ir pati jo redakcija. Eilėraščių šitame rinkinyje vis dar nėra: jų duodame daugiau dabar tiktai pirmojoje rinkinio dalyje, naujai spausdinamoje beveik sykiu su šita skaitymų dalimi...

Kaip atliktas pats šitas darbas, — ko jam tikrai trūksta. kas jame tuojau pataisytina šių dienų mokyklos reikalui, — parodys, tikimės, mūsų kritika: ji šios rūšies vadovėliams dažniausiai į sveikatą eina... Jos mes labai lauksime, kaip lygiai lauksime, ypač iš mokytojų, iš šiaip pastebėjimų ar nurodymų tolesniems rinkinio leidimams.

[1921]. Redakcijos vardu *J. Jablonskis.*

(II dalis, 3-as leidimas).

Šitas rinkinio leidimas maža kuo skiriasi nuo a n t r o j o: jis spausdinamas šiuo tarpu iš stereotipo, padaryto antrajam leidimui. Čia atitaisytos gale tiktai kelios naujai pastebėtos klaidos ir pridėti du nauji straipsniai — *Bičių avilys* ir *Girios pasaka.* Didesnių atmainų abi rinkinio dalys turi susilaukti tiktai tolesniuose leidimuose, kada geriau paaiškės pačios mūsų mokyklos reikalavimai: ji, mūsų mokykla, deja, beveik nieko tuo tarpu nesako del skiriamų jai kalbos chrestomatijų...

Šitas rinkinys sudėtas iš aštuonių skyrelių: 1) įvairių skaitymų apie metų laikus gamtoje ir įvairius gamtos reiškinius, pastebimus tais metų laikais; 2) skaitymų apie gamtos dalykus, apskritai imant (apie orą, jo sudėtį, dujas, vandenį, vėją...); 3) skaitymų apie mūsų gamtos gyvulėlius (ir augalus); 4) apie mūsų ir kitų kraštų žmones ir jų gyvenimą; 5) mūsų ir kitų pasakų; 6) mūsų ir kitų beletristikos dalykų; 7) skaitymų apie literatūros dalykus ir 8) *priedėlio,* kur kalbama apie įvairius mokinio, mokytojo ir šiaip piliečio dalykus.

Kada ir kurie rinkinio straipsniai reikia skaityti ir tyrinėti (turinio ir kalbos atžvilgiu) su mokiniais, kaip reikia jais nau-

dotis mokykloje, — tą dalyką turi nuspręsti jau pats mokytojas, kurs dirba klasėje kalbos mokslo darbą su mokiniais ir pats supranta savo mokinių reikalą.

Šitas rinkinys, kol máža teturi mūsų mokykla visai gerų kalbos mokslui rinkinių, turi dabar atstoti jai ir tam tikrą skaitymų „chrestomatiją“, skiriamą jos kalbos mokslo reikalui. Rinkiniui, žinoma, daug ko tuo tarpu trūksta...

Kaip atliktas pats šitas darbas, — ko jam tikrai trūksta, kas jame tuoj taisytina ar pridėtina šių dienų mokyklos reikalui, — iškels aikštėn netrukus, reik tikėtis, mūsų kritika: ji šios rūšies vadovėliams yra tikrai reikalinga... Jos mes labai lauksime, kaip lygiai lauksime, ypačiai iš dirbančių mokykloje mokytojų, ir šiaip pastebėjimų ar nurodymų tolesniems rinkinio leidimams. Redakcijos vardu *J. Jablonskis.*

[1922 m. pp. 333, 334].

P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono Lietuvių kalbos gramatika.

I leidimo prakalba (1918)

Čia leidžiame lietuvių rašomosios kalbos gramatiką, skiriamą mokyklos reikalui. Lietuvių kalbos tarmes tiek teliečiame, kiek jos išeina aikštėn rašomojoje šių dienų kalboje.

Gramatiką rašome neturėdami tuo tarpu prieš akis aiškios savos mokyklos, nežinodami gyvo jos reikalo ir programos. Rašome ne vienam kuriam mūsų mokyklos tipui. Skirdami gramatiką „pirmosioms mūsų aukštesniosioms mokslo įstaigoms“, tuo dar nepažymime, jog toms mokykloms teikiama ši gramatika ir „vadovėliu“.

Šią gramatiką skaitys, tikimės, pirmiausia patys kalbos mokytojai. Ją, tikimės, mokytojai, ką-ne-ką atmetę ar pridėję, vartos šiuo tarpu mokyklai arba savo reikalui.

Žmogus, kurs visai dar nėra ėjęs gramatikos, pradėti iš šio darbo kalbos mokslą, mums rodosi, negalės. Mes turime galvoje žmones, kurie yra jau ėję kalbos mokslą arba jį su tam tikru mokytoju tebeina mokykloje.

Gramatikoje duodame tiktai tam tikro kalbos mokslo. Kalbos metodikos iš mūsų nereikalaukite. Iš to, jog tam tikroje

mūsų gramatikos vietoje, išskaitę visas kalbos dalis, imame kalbėti plačiau apie daiktavardį, tenesprendie skaitytojas, jog mokykloje mokinys, mūsų nuomone, ir kalbos mokslo pradžioje turi išmokti pirmiausia, kiek yra kalbos dalių ir kuriais jos vardais, ir tada tik pradėti atskirąsias kalbos dalis eiti. Yra nemaža čia ir kitų panašių „metodikos dalykų". Mokytojas tenesiimie jų sau mokymo pavyzdžiu. Kaip, kada ir su kuo reikia vienas kitas kalbos mokslo dalykas eiti mokykloje, apie tai nuspręs jau pats mokytojas, turėdamas prieš akis savo mokinius ir gimtosios kalbos metodikos reikalavimus. Mokytojai, naudodamiesi šita gramatika mokyklai, turės vienas kitas šį tą iš jos išleisti, kitas — ką-ne-ką nauja, ko nėra gramatikoje, savo mokiniams išdėstyti.

Gramatikoje nagrinėti duodame daug pavyzdžių. Imame juos iš šnekamosios ir rašomosios mūsų kalbos. Ką-ne-ką dedame betgi ir iš senovės mūsų raštų (Rr.).

Gramatikos reikalui naudojomės: 1) P. Kriaušaičio ir kun. Kaz. Jauniaus *Lietuvių kalbos gramatikomis* (Tilžė, 1901 m. ir Petrapilis, 1911 m.) ir 2) naujaisiais rusų kalbos vadovėliais, N. Kulmano ir D. Ovsianiko-Kulikovskio parašytais rusų mokyklai. *P. Kr. ir R. J.*

NB. Kadangi su etimologija mokykloje yra einama bent kiek ir sintaksės mokslo, tad rašinio gale duotas čia ir sintaksės mažmožis. *R. J.*

II leidimo prakalba (1922 m.).

Čia leidžiu lietuvių rašomosios kalbos gramatiką, skiriamą Lietuvos mokyklai. Lietuvių kalbos tarmes tiek teliečiu, kiek jos išeina aikštėn rašomojoje mūsų šių dienų kalboje.

Šią gramatiką skaitys, tikiuosi, pirmiausia patys kalbos mókytojai. Ją mokytojai, ką-ne-ką atmetę ar pridėję, vartos šiuo tarpu mokyklai arba savo reikalui. Ją skaitys, gali būt, ir šiaip žmonės, kuriems rūpi kalbos dalykas, einamas dabar vidurinėje mokykloje.

Žmogus, kurs visai dar nėra ėjęs gramatikos, pradėti iš šio darbo kalbos mokslą, man rodosi, negalės. Aš turiu galvoje daugiausia žmones, kurie yra jau kiek ėję kalbos mokslą arba jį su tam tikru mokytoju tebeeina mokykloje.

Kalbos metodikos prašau iš manęs nereikalauti. Iš to, jog tam tikroje gramatikos vietoje, išskaitęs visas kalbos dalis, imu kalbėti plačiau apie daiktavardį, tenesprendie skaitytojas (mokytojas), jog mokykloje mokinys, mano nuomone, ir kalbos moksle turi išmokti pirmiau, kiek yra kalbos dalių ir kuriais jos vardais, ir tada tik pradėti atskirąsias kalbos dalis eiti. Po tam tikrų taisyklių duodu vieną kitą žiupsnelį kalbos pavyzdžių. Mokytojas tenesiimie tos tvarkos sau mokymo pavyzdžiu. Kaip kada reikia eiti vienas kitas kalbos mokslo dalykas vidurinėje mokykloje, apie tai nuspręs jau pats mokytojas, turėdamas prieš akis savo mokinius ir gimtosios kalbos metodikos reikalavimus. Man rūpi, šiaip ar taip, daugiausia praktikos reikalas: turime mokyti mokykloje ne tiek gramatikos terminų ir įvairių kalbos páiniavų, kiek gyvųjų kalbos dalykų, reikalingų kultūringo lietuvio gyvenimui, jo darbui Lietuvos visuomenėje.

Gramatikoje nagrinėti duodu daug pavyzdžių. Imu juos iš šnekamosios ir rašomosios mūsų kalbos. Ką-ne-ką dedu betgi, tų pavyzdžių tarpe, ir iš senovinių mūsų raštų.

Šis leidimas kiek skiriasi nuo pirmojo: stengiausi vieną kitą mažmožį tiksliau nusakyti ir išvengti tų klaidų, kurios buvo įsibrovusios į pirmąjį leidimą. Čia duodu kiek pavyzdžių ir mūsų kalbos linksnių mokslui.

Kadangi su etimologija vidurinėje mokykloje yra einama bent kiek ir sintaksės mokslo, — mokiniai, prieš stodami į vidurinę mokyklą, yra jau įgiję kiek supratimo apie kalbos sintaksę mažojoje mokykloje, — tad rašinio gale duotas čia ir sintaksės mažmožis. Ir pačiame etimologijos moksle operuoju kiek sintaksės terminais — naudojuosi jais ir tada, kada kalbu vadovėlyje apie pačius etimologijos dalykus; savo rašinyje, skiriamame etimologijos mokslui, nukalbu kartais neiškentęs ir apie vieną kitą sintaksės dalyką... Kituose leidimuose, jei teks leisti šitas rašinys ir toliau, turėsiu, gal būt, kai ką šituo atžvilgiu ir pakeisti: tada bus, tikiuos, labiau nusistojęs einamo skyrium mokykloje sintaksės vadovėlio turinys.

Šitam vadovėliui yra paimta rašyba, kurios laikydavosi mūsų Mokslo Draugija, ėmusi leisti karo metu Vilniuje pirmuosius vadovėlius mūsų mokyklai. Radęs Lietuvoje tą rašybą, priėmiau ją ir savo vadovėliui, atsisakęs tuo būdu nuo vieno

kito savos rašybos mažmožio. Tos pat rašybos laikaus ir šitam leidimui.

Gramatikos reikalui naudojausi: 1) P. Kriaušaičio ir kun. Kaz. *Jauniaus Lietuvių kalbos gramatikomis* (Tilžė, 1901 m. ir Petrapilis, 1911 m.) ir 2) naujaisiais rusų kalbos vadovėliais, N. Kulmano ir D. Ovsianiko-Kulikovskio parašytais prieš karą rusų mokyklai.

Gramatikai pavyzdžiai imami, kaip jau pasakyta, iš šnekamosios mūsų kalbos ir iš mūsų raštų. Tik vietomis pažymima tekste, iš kur eina tie pavyzdžiai: *Rr.* (paimta iš senovės raštų), *Pr.* (iš prūsų kalbos), *Dn.* (iš Kr. Duonelaičio raštų), *Žt.* (iš žemaičių kalbos ir Žemaitės raštų), *Dk. p.* (iš S. Daukanto pasakų), *Val.* (iš M. Valančiaus raštų), *Rt., Lz.* (iš mūsų rytų aukštaičių kalbos, iš Lazūnų parapijos, Ašmenos apskrityje), *Kr.* (iš V. Krėvės raštų). *R. J.*

Rygiškių Jono Lietuvių kalbos vadovėlis (1925).

Autoriaus pasiaiškinimas.

Šitą „Lietuvių kalbos vadovėlį" skiriu, kaip pasakyta jo antraštėje, pirmosioms mūsų vidurinių mokyklų klasėms. Trumpinu čia daugiausia savo „Lietuvių kalbos gramatiką", skiriamą tiesiog Lietuvos mokyklai. Trumpindamas ją, sudedu į šitą vadovėlį tik tuos dalykus, kurie einami vidurinėse mokyklose pačioje kalbos mokslo pradžioje. Norėjau, kad šis leidinys sumažėjęs tikrai atstotų dabar kalbos vadovėlį (gramatiką) žemųjų klasių mokiniams.

Sintaksės duodu vadovėlyje tik tiek, kiek jos einama dviejose vidurinių mokyklų klasėse. Sintaksės dalyką, trumpą sakinių mokslą, išdėstau vadovėlyje skyrium, bet vienu kitu sintaksės terminu naudojuosi jau ir etimologijos skyriuje; apie atskirus sintaksės dalykėlius, einamus tuoj vidurinėje mokykloje, tenka čia kalbėti ir pačioje etimologijoje.

Kaip kas kada turi būt einama gramatikos moksle — savo vadovėlyje nepasakau. Rūpinuosi, šiaip ar taip, kalbos dalyką dėstyti ir aiškinti iš kalbos pavyzdžių: prieš ką aiškindamas, duodu beveik visur ir žiupsnelį kalbos sakinių.

Pastebėjęs, jog mes daug kas netaisyklingai tariame rašomosios kalbos priegaides, šitame vadovėlyje kiek daugiau kalbu apie žodžio kirtį, duodu kiek daugiau ir kirčiuotų pavyzdžių: mokiniai tuoj kalbos mokslo pradžioje turi įprasti gerai skirti savo kalbos kirtį.

Kalbos pavyzdžių čia duodu labai maža tik del to, kad mokytojas ir mokinys gali rasti jų dabar ir kitur; pavyzdžiais nenoriu ir vadovėlio didinti. Duotųjų pavyzdžių ir kilmę retkarčiais pasakau: *Rr.* (paimta iš senovės raštų), *Rt.*, *Lz.* (iš mūsų rytų aukštaičių kalbos, iš Lazūnų parapijos, Ašmenos apskrityje), *Žt.* (iš žemaičių kalbos ir Žemaitės raštų).

Šis kalbos vadovėlis, vis delto, pasirodys vienam kitam mokytojui per didelis, kurios-ne-kurios jo dalys rodysis kaip ir nereikalingos žemosioms mokyklos klasėms. Mokytojai dabar, prireikus, galės jį ir patys susitrumpinti savos mokyklos reikalui.

Kalbos moksle, einamame vidurinėj mokykloj, daug nusveria šie dalykai: a) mokyklos skaitymai, tų skaitymų taisyklingoji ar netaisyklingoji kalba, b) mokytojo ir mokytojų kalba, jos gerumas taisyklingumas arba negerumas netaisyklingumas ir c) kalbos vadovėlio taisyklės su kalbos aiškinimais. Kalbos vadovėlis pats vienas nieko čia negali nusverti, bent daug ko nepadarys.

Šitam vadovėliui yra paimta „Lietuvių kalbos gramatikos“ rašyba: kol vadovėliams nenustatyta kita kuri rašyba, — žmonės, kuriems pavesta čia sprendžiamas žodis tarti, nieko dar nėr šiam reikalui nusprendę, — laikausi rašybos, kuri, rodos, daugiausia yra įsigalėjusi šiuo tarpu mūsų mokyklos vadovėliuose ir šiaip skaitymuose. *R. J.*

Rygiškių Jono

Lietuvių kalbos gramatika.

Sintaksė.

Vidurinėms ir aukštesniosioms mokslo įstaigoms.

Antrasis leidimas. Kaunas 1926. [36]

Prakalba.

Šitą sintaksę rašau sekdamas paprastaisiais sintaksės vadovėliais, tais vadovėliais, kurie ligi šiol buvo vartojami mūsų krašto mokyklose. Jos pirmoji dalis buvo išleista 1911 metais Seinuose. Šiuo tarpu tik pataisau ir žymiai papildau tą pirmąją savo sintaksės dalį... Toliau čia (šitoje prakalboje) pakartoju daugiausia pirmojo tos sintaksės leidimo (1911 m.) žodžius.

Sintaksei kalbos pavyzdžius beveik visus turiu surinkęs iš žmonių kalbos ir iš mūsų raštų.

Čia skaitytojas ras pavyzdžių, kurie teko man nugirsti ar rasti *Prūsų* Lietuvoje — Prūsų Lietuvos pasakose, dainose, mįslėse, priežodžiuose ir šiaipjau pasakymuose (1). Čia yra šis tas paimta ir iš Kuršaičio žodyno, iš jo ir Šleicherio gramatikų, iš Šleicherio chrestomatijos... Nemaža pavyzdžių sintaksės tikslui imu ir iš prof. Leskyno surinktų Prūsuose dainų (Litauische Volkslieder aus der Gegend von *Wilkischken*, 2) ir iš mūsų klasiko — Kr. Duonelaičio raštų (3).

„Suvalkiečių“ kalbos pavyzdžiams naudojausi pasakymais, nugirstais mano paties gimtinėje — Naumiesčio apskrityje, visoje tos apskrities paprūsėje (Kubiliuose, Meištuose...), *Rỹgiškių* kaime... (4), dzūkų pakraštėlyje — aplink *Seinus*... (5) ir kitose b. *Suvalkų* gubernijos vietose, ypačiai Mariampolės ir Vilkaviškio apskrityse (6). To krašto kalbos ypatybėms iškelti, ėmiau daug ką dar iš *Liudvinavo* dainų (7), akad. Fortunatovo ir prof. Millerio rinkinio ir iš tų *Garliavos* pasakų, dainų, kurias yra kitados surinkęs prof. Brugmanas (8).

„Kauniškių“ kalbos pavyzdžių sintaksės reikalui turiu iš šių vietų: iš Kauno apskrities — *Veliuonos* ir jos apygardos, Ariogalos ir Betygalos parapijų (9); iš Šiaulių apskrities — *Šiaulių* ir Radviliškio apylinkių (10), *Gruzdžių* parapijos (11), *Žagarės* apylinkės (12), *Gudžiūnų* sodžiaus — netoli Grinkiškio ir Baisiogalos (13); iš Raseinių apskrities — *Kvědarnos* para-

pijos (14); iš Telšių apskrities — *Alsėdžių* (15) ir kitų vietų (16); iš Panevėžio apskrities — *Panevėžio* apylinkės (17), *Steigvilių* sodžiaus (arti Žeimelio, 18), Nerekonių (arti Švobiškio ir Joniškėlio, 19) *Pasvalio* (20), *Ramygalos* parapijos (21); iš Ukmergės apskrities — *„Kupiškėnų"* krašto arti Kupiškio, Šimonių, Skãpiškio, Pándėlio (Zarasų apskr., 22); *Anykščių* (23), *Užùlėnio* (arti Vadoklių ir Raguvos, 24) ir *Salų* (25), iš Zarasų apskrities — *Dusetų,* Jūžintų... (26).

Iš „Vilnijos" šiam reikalui mažoka teturiu pavyzdžių. Ką turiu, turiu iš *Švenčionių* apskrities — iš Linkmenų, Tverečiaus (27); iš *Trakų* apskrities — iš Žãslių, Oniškio, Punios, Jezno, Valkininko (28) ir iš Ašmenõs apskrities — iš *Lazūnų* parapijos (29).

Iš „G a r̃ d i n o gubernijos" keliolika teturiu pavyzdėlių — iš *Zýtelos,* Slanimo apskrities (30).

Įrašytųjų sintaksės pavyzdžių daug ką esu gavęs tiesiai iš kitų žmonių. Apie Kvėdarnos ir jos apylinkės kalbą esu šį tą patyręs vien iš Kaz. Jauniaus pranešimų (tiesiai iš jo paties ir per K. Būgą); žemaičių kalbai nemaža pavyzdžių esu ėmęs dar iš *Stanevičios* dainų rinkinėlio (ir kitų jo raštų, 31), iš *Daukanto* dainų (32) ir *„Daukanto pasakų",* jo bendradar̃bių surinktų Telšių apskrityje (33); apie Gruzdžių parapijos, jos apylinkės ir Žagarės kalbą, be kelių žinelių, kurios teko man pačiam iš žmonių suvaikyti, beveik visa turiu iš J. Šliūpo ir P. Avižonies surinktųjų dainų ir šiaipjau žmonių kalbos pasakymų; apie Gruzdžių, Meškuičių ir Žagarės kalbą daugiausia pavyzdžių yra suteikęs betgi — M. *Slančiauskas* (34), iš kurio sintaksės reikalui turiu ar esu turėjęs daugybę pasakų, dainų ir priežodžių; Pasvalio kalbos ypatybės man žinomos daugiausia iš P. Avižonies surinktųjų dainų, mįslių ir priežodžių; Ramygalos ir iš dalies Steigvilių kalbą težinau iš J. Balčikonies ir L. Poželos dainų ir šiaipjau rinkinių; Anykščių, Gudžiūnų, Salų, Užulėnio kalbai beveik visa, bent labai daug ką, turiu iš J. Biliūno, J. Šlapelio ir A. Smetonos; kupiškėnų kalbai daugiausia pavyzdžių turiu gavęs iš Kaz. Jokanto, P. Bugailiškio, A. Purėno ir J. Vaitiekūno; visa, ką žinau apie Dusetų ir jų apylinkės kalbą, iš K. Būgos težinau; iš K. Būgos turiu šiam savo reikalui nemaža žinių ir apie Linkmenų, Tverečiaus, Oniškio, Zýtelos ir kitų Lietuvos vietų ir senovės rašytojų kalbą.

Šiek tiek žinelių sintaksės reikalui turiu ir iš kitų, ypačiai *Žemaičų* (35) ir įvairių *rytų Lietuvos* (36) vietų, bet visų tų vietų čia nė susakyti nemokėčiau.

Rašomosios kalbos pavyzdžiais, sintaksės dėsniams kelti aikštėn, naudojausi labai atsargiai. Be Duonelaičio raštų (3), sintaksės tikslui naudojausi dar vysk. *M. Valančiaus* (37), *S. Daukanto* (38), *Žemaitės* (39), *V. Krėvės* (40) raštais, *„Šiaulėniškiu Seneliu"* (41), *„Anykščių Šileliu"* (2), Kun. K. *Olechnavičiaus* mažmožiais (42), *„Uwogomis* ape iżganimu duszios" — 1825 m. (43)... Teko šis tas imti skyrium ir iš naujesniųjų dalykų — *„Lietuvių pasakų"* (44) ir *„Visuomenės įnamių"* (45). Šiai sintaksei ėmiau ką-ne-ką ir iš kitų *raštų* ir šiaipjau pasakymų, netyčia nugirstų iš tų žmonių, kurie *raštijoje* dirba (45); ėmiau, žinoma, ir iš tokių rinkinių, kaip *Juškevičios dainos* (47), *žodynas* (48), kitų vietų žmonių *dainos* (49), pasakos, mįslės, priežodžiai... (iš Ed. Volterio chrestomatijos ir iš kitų tos rūšies rinkinių).

Sintaksės pavyzdžiams imu kartais ir iš senovės raštų — iš *Daukšos* (50), Širvydo (51) ir kurių-ne-kurių kitų rašytojų (52) darbų.

Iš kur imu sintaksei pavyzdžius, — pasisakau pačioje sintaksėje šiais sutrumpinimais: *Als.* — **15**, *An. An. Š.* — **23**, *D.* — **48**, *Dk.* — **38**, *Dk. d.* — **32**, *Dk. p.* — **33**, *Dkš.* — **49**, *Dn.* — **3**, *Ds.* — **26**, *Gd., Gd. d.* — **13**, *Gr. d., Grl. p.* — **8**, *Grz., Grz. d.* — **11**, *J. d.* — **46**, *J. ž.* — **47**, *Kp., Kp. d.* — **22**, *Kr.* — **40**, *Kv.* — **14**, *Ld. d.* — **7**, *Lz.* — **29**, *Nr.* — **19**, *Ol.* — **41**, *Pn.* — **17**, *Pr., Pr. d.* — **1**, *Ps.* — **43**, *Psv., Psv. d.* — **20**, *R.* — **45**, *Rg.* — **4**, *Rm., Rm. d.* — **21**, *Rr.* — **51**, *Rt.* — **36**, *Sl.* — **25**, *Sln., Sln. d.* — **34**, *Sn., Sn. d.* — **5**, *St., St. d.* — **31**, *Stg.* — **18**, *Sv.* — **6**, *Šl.* — **10**, *Šl. Sn.* — **40**, *Šrv.* — **50**, *Šv.* — **27**, *Telš.* — **16**, *Tr.* — **28**, *Uv.* — **42**, *Ulž.* — **24**, *Val.* — **37**, *Vel.* — **9**, *Vlk.* — **2**, *Vlk. d.* — **2**, *Vs.* — **44**, *Zt.* — **30**, *Žg., Žg. l.* — **12**, *Žm., Žm. d.* — **35**, *Žt.* — **39**.

Didelė daugybė pavyzdžių čia yra imta ir iš tos mano „Gramatikos" dalies, kuriai duotas **Etimologijos** vardas. Daugumos tų pavyzdžių kilmė nei ten nebuvo pažymėta nei čia nepažymima (įvardžiuotinių žodžių, linksnių, laiko lyčių pavyzdžiuose).

Imdamas iš visokių vietų sintaksei pavyzdžius, tarmių ypatybių tam tikra rašyba neparodau: viena, tatai būtų labai sunku ir padaryti, antra — man čia rūpi vien sintaksės, ne tarmių mokslo reikalas. Pavyzdžiai čia imami tiesiog toki, koki

buvo kame nugirsti arba šiaipjau suvaikyti. Tūlam jų turinys gali pasirodyti kartais ir ne visai patogus vadovėlio reikalui, — bet man rūpėjo, pasisakau, vien kalbos dalykai, ne pavyzdžių turinys, ne jų turiningumas. R a š o m o s i o s kalbos pavyzdžiuose *(R.)* ką-ne-ką ir saviškai nusakau, — r a š t u o s e ir man pačiam tenka šis tas dirbti, — bet taip elgiuosi tik ten, kur man ýskiai buvo žinoma tikroji tų pavyzdžių kilmė ir reikšmė šiam sintaksės dalykui.

Pirmojo šios sintaksės leidimo rašyba daug kuo skyrėsi nuo šių dienų v a d o v ė l i n ė s rašybos. Kadang ligi šiol nenustatyta b e n d r o j i r a š y b a visokiems mūsų raštams, tad ir šitame leidime laikausi v a d o v ė l i n ė s (V i l n i š k ė s) rašybos — tos rašybos, kuria parašyta ir pirmoji mano gramatikos dalis (**Etimologija**): įvairios kalbos mokslo dalys, skiriamos vienam tikslui, negali būti rašomos įvairia rašyba.

R. J.

Redakcijos pastabos.

1. 2), 3), 4), 5) punktuose nurodyta rusų kalbos, aritmetikos, geografijos ir istorijos programa, parašyta rusiškai; tą dalį programos praleidžiame.
2. Toliau eina 45 žodžių atitaisymai.
3. Šis straipsnis buvo išspausdintas ir 1917 m. „Lietuvių Balso" N 58.
4. Atitaisyta 111 klaidų.
5. Ši recenzija buvo išspausdinta ir 1919 m. „Nepriklausomojoj Lietuvoj" N 64.
6. Šis paminėjimas buvo išspausdintas ir 1919 m. „Nepriklaus. Lietuvoj" N 58, skiriasi tik mažmožiais.
7. Apie kalbą straipsnis išspausdintas skyrium 1921 metų „Lietuvos Mokykloj" N 1, psl. 36—41. Jis bus įdėtas į šių raštų skyrių „Kalbos dalykai".
8. Tos korektūros klaidos atitaisytos šio tomo psl. 160.
9. Tas pat straipsnis yra išspausdintas 1921 m. „Lietuvos Mokykloj", p. 103—109. „Lietuvos Mokyklos" straipsnis tesiskiria vienu kitu nesvarbiu žodeliu.
10. Vertėjas — jaunesnysis Jablonskio sūnus Jonas, o leidėjas — Martyno Yčo sūnus Martynas.
11. Tos klaidos atitaisytos psl. 160.
12. Ši recenzija buvo „Švietimo Darbo" redakcijos gauta iš „Ateities". „Švietimo Darbo" redakcijos padėta dėl tos recenzijos šiokia pastaba: „Šiuos dalykus (keletą recenzijų) esame gavę iš «Ateities» Redakcijos." Tos „keletas recenzijų" išspausdintos tam pačiam 1920 „Š. D." N 10.
13. Šią recenziją „Š. Darbo" redakcija paėmė iš 1920 m. „Tautos" N 17 ir 18.
14. Jis tą vadovėlį pats išvertė.
15. Ši recenzija paimta iš 1918 metais Voroneže ėjusių „Ateities Spindulių", p. 226.
16. Iš 1918 m. „Ateities Spindulių", p. 227.
17. Iš 1918 m. „Ateities Spindulių", p. 229.
18. Iš 1918 m. „Ateities Spindulių", pp. 229—231 .
19. Juozo Tūbelio.
20. Čia bus kalbama apie Barono „Gamtos pradžiamokslį", kurio recenzija kalbos atžvilgiu išspausdinta 1920 m. „Švietimo Darbo" N 4, pp. 21—27. Ta recenzija dedama šiuose raštuose į „Kalbos dalykus".
21. Šita *Red.* pastaba bus, matyti, paties Jablonskio parašyta, kaip jis kartais darydavo.

22. Straipsnio pabaigoj eina korektūros klaidos su atitaisymais; jos jau išspausdintos šių raštų pusl. 160 prie kitos to paties vadovėlio recenzijos, įdėtos 1920 m. „Lietuvos“ N 152.

23. Šita išnaša, pasirašyta *Red.*, bus greičiausiai paties Jablonskio pastaba. Žiūr. mūsų pastabą 21.

24. Žiūr. šio tomo pusl. 160.

25. Šita Murkos „Vaikų Darbymečio“ recenzija buvo suredaguota spaudai paties Jablonskio, pridėta keletas naujų žodžių (apie tai žiūr. I tomo prakalbos pusl. X).

26. Ši recenzija irgi buvo suredaguota spaudai paties Jablonskio (žiūr. pastabą 25).

27. Ši Jonaičio gramatikos recenzija irgi buvo paties Jablonskio suredaguota spaudai (žiūr. pastabą 25). Trumpesnė tos gramatikos recenzija įdėta šio tomo pusl. 313.

28. Smailso „Charakterio“ yra išėję keturios dalys: „Būdo įtaka“ (1923), „Šeimos įtaka“ (1924), „Pareiga ir tiesumas“ (1924) ir „Vyriškumas“ (1925). Jablonskis buvo manęs išleisti visą „Charakterį“, jo 12 dalių, vertimą buvo išdalinęs studentams, bet atliko darbą tik vienas P. Skardžius, išvertė „Vyriškumą“, kurį, žinoma, Jablonskis saviškai dar taisė ir redagavo. Kitos trys dalys („Būdo įtaka“, „Šeimos įtaka“ ir „Pareiga ir tiesumas“), nors irgi pažymėta, kad „Moksleivių vertimas“, bet paties Jablonskio verstos; žodynėlis prie „Pareigos ir tiesumo“ taip pat jo vieno darbas.

29. Pirma „Bramizmo Stebūklų“ recenzija įdėta šio tomo pusl. 270.

30. Tuo metu švietimo ministeriu buvo d-ras K. Jokantas. Jablonskis buvo prašomas tuo raštu pasakyti savo nuomonę, kokie vadovėliai reikalingi išleisti prad., vidur. ir aukštesniajai mokyklai.

31. Dėl tos recenzijos žiūr. pastabą 28.

32. „Kauno Naujienų“ redakcija buvo išleidusi tam tikrą anketą „Knyga ir Visuomenė“, į kurią atsakė vienas iš pirmųjų Jablonskis.

33. Dėl tų vertimų žiūr. pastabą 28.

34. Kiršos vertimas buvo atsiųstas Hum. Mokslų Fakultetui svarstyti švietimo ministerio prof. V. Čepinskio.

35. Šis dalykas, rodos, labiau būtų tikęs dėti prie „Visuomenės straipsnių“, I tomui, bet kadangi šiam II tome Jablonskio labai daug raštų apie Panevėžio mokytojų seminariją, tai jis buvo lyg reikalingas pilnesniam tos mokyklos vaizdui duoti.

36. 1926 metais Jablonskis buvo sumanęs išleisti antrą kartą savo sintaksę, išspausdintą Seinuose 1911 m. Tos sintaksės jis ištaisė (daugiausia gramatikos pasikeitusius terminus ir rašybą), paėmus kartu su prakalba, 32 puslapius. Spausdinti nebuvo pradėta. Čia dedame tik jos prakalbą.

Raidinis turinio sąrašas.

Pastebėtų korektūros klaidų atitaisymas.

Pusl.	Eilė	Išspausdinta:	Turi būti:
5	11	milžną	milžiną
12	32	mūsų	mųsų
16	18	būtų	butų
17	19	kurims	kuriems
20	26	pravolslavų	pravoslavų
22	4	į pirmąją klesą reikia g e r a i m o k ė t i beveik visas dvi-	ir pirmąją klesą (yra dar antroji ir trečioji kl.). Į įžengiamąją
—	20	prmąją	pirmąją
30	38	reikalngas	reikalingas
34	7	Ežėrenuose	Ežerėnuose
36			8 ir 9 eilutes pakeisti vietomis
48	10	ispektoriui	inspektoriui
—	21	letuviai	lietuviai
56	22	reikią,	reikią
79	17	Visagilįs	Visagalįs
74	5	moklui	mokslui
—	6	turėsme	turėsime
75	32	darbas	*darbas*
78	10	galūnes	galūnes,
88	12	2)	25)
—	36	gali	50) gali
91	39	žėmės	žemės
97	2	plunksnos	plunksnos,
98	12	Ji	Jį
101	32	jų	jau
106	19	Atask.	Atsak.
108	27	galvoti,	galvoti
111	39	sakrametus	sakramentus
112	15	varojame	vartojame
116	13	ledžiami	leidžiami
—	31	Kuriame	kuriame
121	34	kiame,	kiame
126	31	neque	neque **a**
—	35	romėnų	romėnų,
128	12	(vyr. gim.)	(vyr. gim.).
—	19	daiktavardžiai	daiktavardžiai,
129	7	kilmininikas	kilmininkas
—	8	linksnių	linksniu
135	17	1919 m	1919 m.

Pusl.	Eilė	Išspausdinta:	Turi būti:
137	2	klaidos	klaidas
145	24	poškino	poškina
150	9	branginimą	branginamą
156	24	„Metodkos“	„Metodikos“
159	19	Rapagelionį	Rapagelonį
164	27	primasis	pirmasis
166	2	skaičias	skaičiais
—	27	„gramatiką,	„gramatiką“
169	25	iliutracijos	iliustracijos
170	38	kuriem	kuriems
171	38	tiek	kiek
175	19	antrą	antra
176	4	išrekšti	išreikšti
178	3	savaminiai	savaiminiai
180	2	leisdindams	leisdindamas
184	23	istoriją	istorija
191	16	neišsigaili	neišsigali
196	38	wann	wann,
198	25	lteratūros	literatūros
200	1	kitą	kita
202	26	sąsiuvinyje	sąsiuvinyje,
203	26	(su *ch*	(su *ch*)
204	15	kai	kaip
205	13	gramatiką	gramatika
—	38	raštus.	raštus,
215	10	apie	(apie
216	37	16	16)
220	21	pradžioje.	pradžioje).
225	5	= tūp-	(= tūp-
—	18	ape	apie
228	26	Fret'um	Fretum
231	4	nederinamaisais	nederinamaisiais
232	29	pasakyta.	pasakyta,
234	12	pirmoje	pirmojoje
235	1	brolių;	brolių:
241	4	tur	turi
—	33	(v—kų	(v—ų
242	25	žeimaičių	žemaičių
243	11	rūšes	rūšies
250	20	moklas	mokslas
255	3	*palaiko*	palaiko
260	21	paselgimas	pasielgimas
—	29	poki-	poky-

Pusl.	Eilė	Išspausdinta:	Turi būti:
264	26	čiuose	čiuosi
270	18	ištrauką	ištrauktą
271	9	to,	to
285	33	rūpintis,	rūpintis.
297	17	draugas	*draugas*
309	20	tą	tą,
314	2	рродолжаю дълать	продолжаю дѣлать
318	6	Gira	Gira,
322	24	nusakos	nuosakos
323	34	полюбить,,	полюбить“
324	8	nuosaka	nuosaką
325	2	įvairdžiai	įvardžiai
326	3	pridirba..	pridirba.
—	9	вавѣрное	навѣрное
331	23	g e r i **iausia**	g e r **iausia**
339	30	(выпуск)	(выпуск),
344	14	Komsijai	Komisijai
349	24	branginti	branginti
353	4	nori	nori,
354	34	sudarytų	sudarytu
363	25	pagaliu	pagaliau
370	23	dalyvais	dalyviais
375	29	Rygškių	Rygiškių
376	30	daugiausia:	daugiausia.
377	19	recenziją	recenzija
379	13	įmonomos	įmanomos
380	34	vadovėlių“	„vadovėlių“
382	10	vokiečių,	vokiečių
390	10	Panežėvį	Panevėžį
398	3	kalba	kalbą
406	38	9.—13, 15;	9—13, 15,
408	13	trūksta.	trūksta,
—	17	iš	ir
416	18	snovės	senovės

Atitaisymas.

Jablonskio raštų I tomo recenzija „Объ этнографической поѣздкѣ по Литвѣ и Жмуди" psl. 8 ir „Isz Juszkevicziaus žodyno" psl. 9, kaip pasirodė, parašyta ne Jablonskio, o praloto A. Dambrausko.

J. Balčikonis.